

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

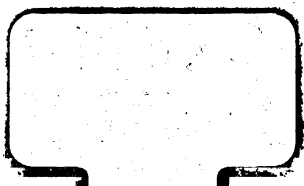
Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

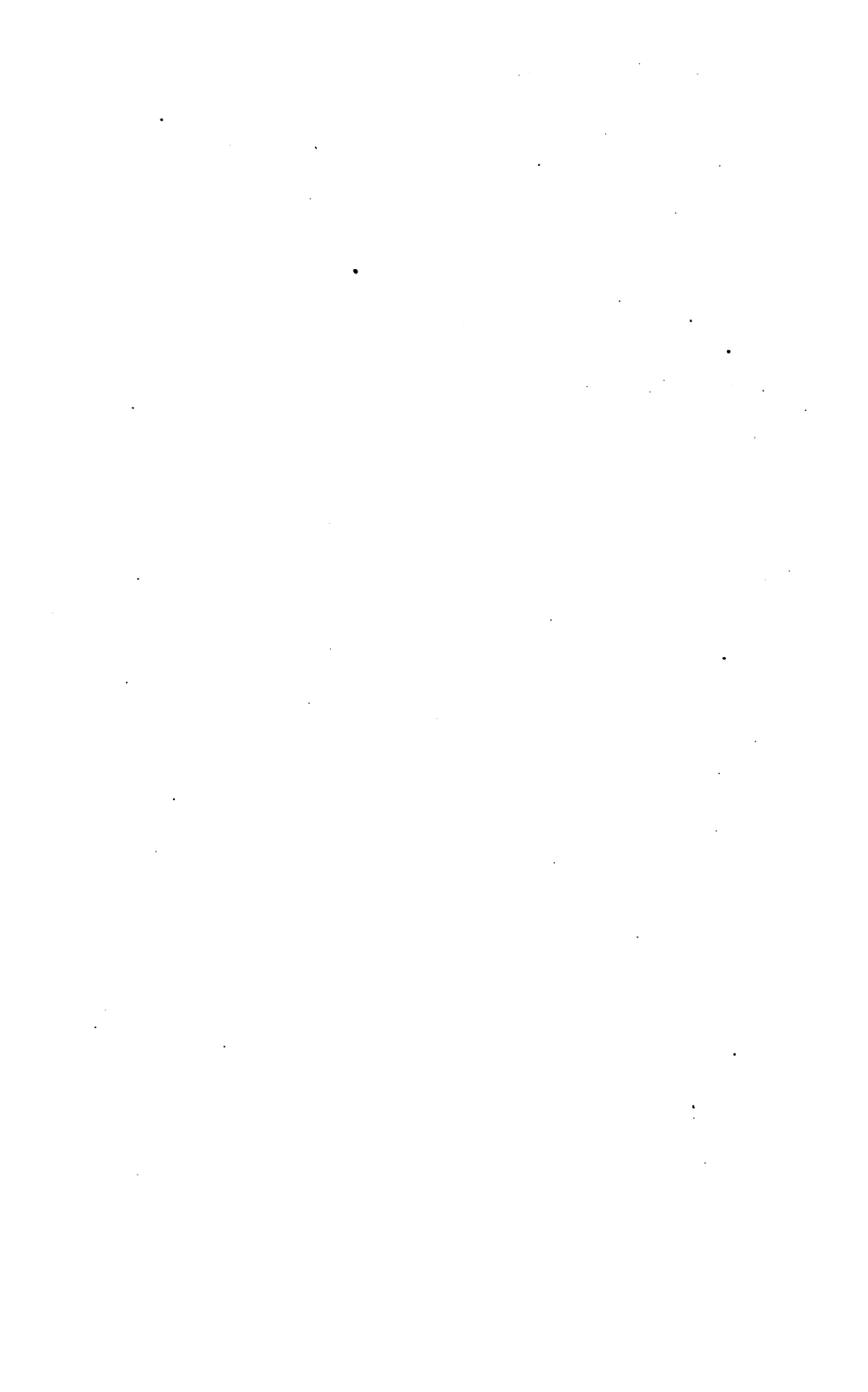
- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

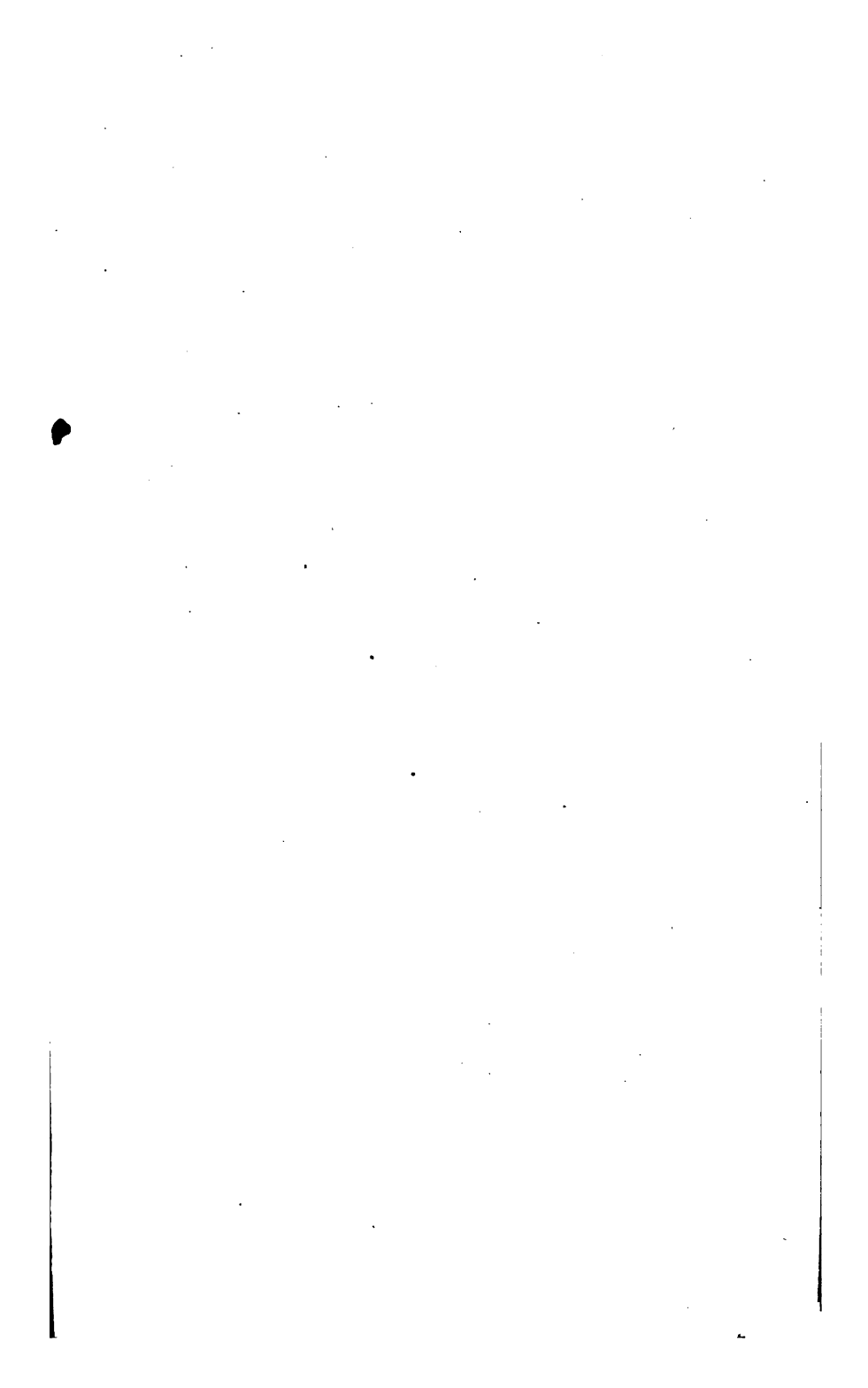
Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

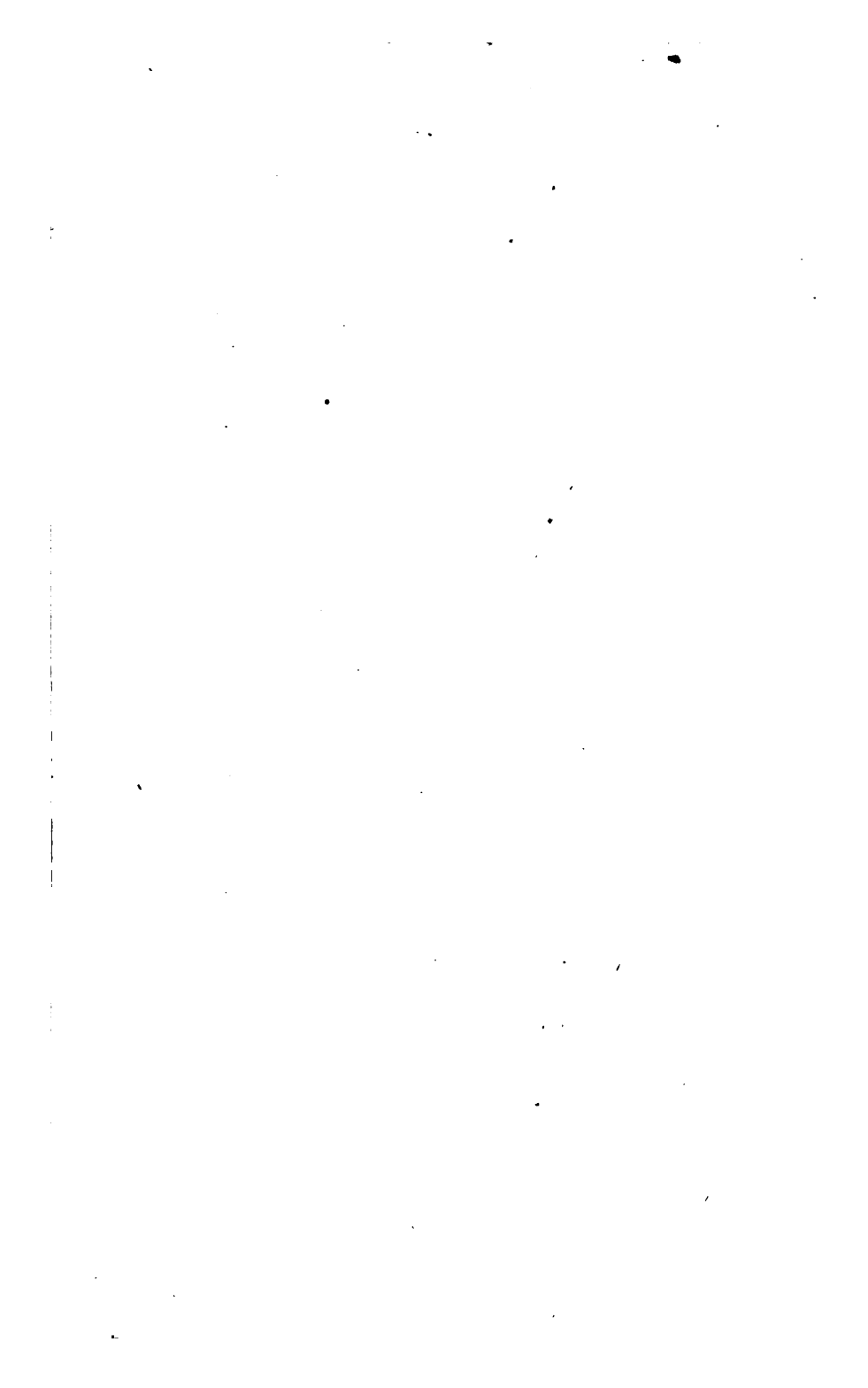
Biographical
A.G.M.

(2) (b) (1)
CASE

3-1

110
32

**BIOGRAPHISKT
LEXICON**

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

ADERTONDE BANDET.

NEW YORK
PUBLIC
LIBRARY

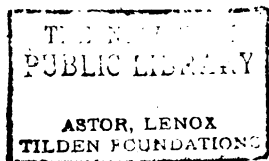

Upsala

WAHLSTRÖM & C.

1850.

På N. M. LINDHES förlag.

NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

ADERTONDE HANDET.

FÖRSTA HÄFTET.

pfals

WAHLSTRÖM & C.

1880.

På N. M. LINDS förlag.

Innehåll.

Tuneld, Erik. — Tungal, Lars. — Tungal, Nils. — Tybeck, Johan. — Typotius, Jakob. — Törneblad, Bengt Jonas. — Törneros, Adolf. — Törnflycht, Olof d. ä. — Törnflycht, Olof d. y. — Törnflycht, Michael. — Törnflycht, Carl Fredrik. — Tannström, Nils Märten af. — Tessin, Nicodemus d. ä. — Tessin, Nicodemus d. y. — Tessin, Carl Gustaf.

T.

(Fortsättning).

TUNELD, ERH.

Född den 22 Aug. 1709 på Kila Commministers-boställe i Vestmanland af *Erik Tunelius*, sedan Kyrkoherde i Sevala, död 1738, och *Brita Hedman*, prestdotter. Namnet är taget af Tuna i Dalarne, der farfadern, Jöns Larsson, var Bergsman.

Första undervisningen erhöll han af den tio år äldre brodern, Lars, sednast Kyrkoherde i Nora, hvilken han följde till Vesterås och Upsala. Säsom medellös, måste han tidigt conditionera. Detta hindrade honom dock ej ifrån att göra utmärkta framsteg i egna studier, synnerligen i grekiskan. Den 23 Apr. 1731 betygade han "Akademiens fägnad öfver K. Fredrik I:s födelsedag" i en oration på grekisk heroisk vers. Sedan fick han sjelf till Konungen öfverlemnna denna oration och inför honom uppläsa åtskilliga stycken derur, samt erhöll "en ansenlig gäfv af ducater."

Bland T:s enskilda disciplar är isynnerhet frejdad Presidenten C. A. Rosenadler, till hvars lärdom T. lade grunden.

T. afhörde nästan alla föreläsningarne i Upsala från Metaphysiken till Botaniken och Diäten. Äfven studerade han flitigt de moderna språken.

År 1733 öfverlemnade T. en tryckt lyckönskan på grekisk vers till det då till Stockholm ankomne turkiska Sändebudet Mehemed Effendi, hvars Sekreterare och Tolk var en Grek. Gratulationen emottogs med välvilja och frikostighet.

Nu började T. isynnerhet studera Theologien och ämnade blifva prest. Af denna anledning utgaf han en öfversättning af Davids Botpsalmer på svensk heroisk vers. Blef dock Phil. Mag. 1737 och följande året E. O. Cancellist i Riksarchivet. Från denna tid antog han namnet *Tuneld*.

År 1739 började han sitt geographiska verk öfver Sverige. Utan allmänt understöd, utan lön, företog han detta mödosamma arbete. Erhöll dock s. å. Ständernas "Föreskrift" till Konungen samt i följd deraf dess Erinran till Cancelli-Collegium, det önskan vore, att T. blefve förbjudt till lön på någon ordinarie stat; hvilket dock sedan aldrig inträffade. All den uppmuntran, han för detta förtjenstfulla arbete erhöll, var en gäfv af 15 ducater utaf Hofmarskalken Frih. Carl De Geer. Då verket först utgafs, under riksdagen 1741, dediceradt till Ständerne, hade T. företrädde i Secreta-Utskottet och öfverlemnade exemplar deraf till Talmännen, då det togs till protokoll, att han skulle vederläggas och uppmuntras, men detta gick aldrig i fullbordan.

All den uppmärksamhet, som visades T., var, att han erhöll Hof-Auditeurs karakter 1742 samt följande året fick förrättat Fält-Sekreterare-sysslan hos Fältmarskalken Friherre Hamilton, som under den då oroliga tiden commenderade svenska arméen i och omkring Stockholm. Både fört och efteråt anmälte sig denne förtjente man till både civila och lärda sysslor, men misslyckades alltid. Och ändock fick han ett namn i Sveriges lärdomshistoria. Se der ett efterdöme för de många "spåde vågar", som fordra belöningar för hvarje tuppfjåts skritt.

T. beslutade att ej mera besvära vederbörande utan att i stället blifva landthushållare. Äfven på detta fält visade han samma nit. Ur ett fullkomligt ödesmål upptog han 1751 en jordlott, den han uppodlade, bebyggde, prydd och förvandlade till "en landets härlighet." Dess fullständiga beskrifning finnes uti Collect. Gjörwelliana, I. 52—55 andra upplagan.

Att T. under tiden fortsatte sina studier, synes af de pris om 50 ducater, han 1754 vann i Vitterhets-Akademien för en skrift om Folkungaättens i Sverige Upphof.

År 1758 fick T. Hofrätts-Assessors karakter. Mot slutet af sin lefnad anhöll han hos Konungen om någon pensions erhållande, i anseende till det mångåriga och kostsamma arbete, han nedlagt på kändedomen om riket; men bifall uteblef.

På sin älderdom utgaf han en Historia om Engelbrecht mot hvilken Jahn i sin Unionshistoria ofta polemiserar.

Gift 1748 med *Brita Helena Kock*, dotter af Härads höfdingen Isak K. Af sex barn öfverlefde honom endast en dotter. Hon afled på sin gård Eriksholm d. 3 Apr. 1788.

Skrifter: (se ofvan). — Disp. de Præjudicio vel approbante vel improbante Novitates. Ups. 1735. — Geographie öfver Sverige. Sthm 1741, 1746 (utg. på tyska i Hamburg 1749), 1757, 1762, 1773 (alla dessa upplagor äro i ett band, alltid med anse- nliga tillökningar och förbättringar), 1788, 1793 (i trenne band). — Historia om Svea Riks-Höfvidsmannen Engelbrecht, I—III. Sthm 1784. (En åttonde, ofullbordad, upplaga af Geogr. är utg. af Actuarien i Riksarchivet, Förste Expedit.-Sekreteraren Forsslund.)

(Källa: Tunells Lefverne af Gjerwell framför sjunde upplagan af hans Geographi.)

— A — 6 —

TUNGEL, LARS.

Härstammade ifrån Lorentz von Tungeln, hvilken 1501 ifrån Böhmen inkom till Sverige och blef Höfvitsman för Vestgötha Infanteri. Ätten skall såsom adlig hafva öfver 500 år florerat i Oldenburg, der den innehaft stora gods och beklädt de förnämsta embeten.

Son af Nils Larsson till Brandthäll, Carl IX:s Råntmästare samt Inspector öfver den Kongl. Klädkammaren och Tullarne, och *Elsa Möö*, föddes han i Stockholm 1582. Efter utgifna juridiska disputationer i Jena och Strassburg 1609 och 1610 samt utrikes resor i tretton år, blef han straxt vid sin återkomst 1621 Secreterare af Staten. Nyttjades sedan i flera diplomatiska värf. Afgick tvenne särskilda gånger såsom Ambassadeur till Frankrike. Adlad i Sept. 1631 och vid samma tid utnämnd till Resident vid Chur-Sachsiska hofvet. Afled af pesten i Dreden. i Oct. 1633. Hans testamente, upprättadt i Leipzig d. 4 Nov. 1632, finnes i Riksarchivet bland Biographica.

Skrifter: Några ministeriela Bref, införda i Handl. rör. Skand. Hist. XXV. 202—249.

(Källor: Stjernmans Matrikel. — Handl. rör. Skand. Hist. XXV. 249.)

— A — 6 —

TUNGEL, NILS.

Den föregående broder. Född 1590. Referendarius i HofCancelliet 1624. Häradshöfding uti Daga Härad 1627. Kongl. Secreterare eller Skrifvare i Rådet 1630. Tillika Häradshöfding i Käkinds Härad 1634. Adlad 1637 under sin förestående broders numer, sedan han förut skrifvit sig *Nils Nilsson*. HofCanceller, Drottning Christinæ Secrete-Råd och Custos af det Kongl. större och mindre Sigillet 1651. Efter en kärlekshandel med Elisabeth Cygnæa dömdes han d. 1 Apr. 1661 att pligta 2000 Rdr till S:t Catharinæ

kyrka och erhöll d. 5 Apr. s. å. afsked från sin tj Förordnades 1663 att i Brabant uppköpa åtskilliga pul handlingar och skrifter, som Christian II medfört från rige *). Död 1663. Gift 1) med *Catharina Carlsdo* som hade sonen *Gustaf*, GeneralMajor och Landshöfd Friherre, död ogift 1698, och *Nils*, vice President i Hofrätt, jfr *Lagus' Hofr.Hist.*; 2) *Anna Sneckenfelt*.

T. framstår alltjemt såsom en högst smutsig charak och kan det ej annat än väcka den högsta förvåning, en sådan man kunuat blifva upplystad till höga ärestäl Redan 1639 befinnes han vara formligt mutad af den ske sinnige Danska Ministern Peder Wibe för att spionera Svenska Rådet, der han förde protocollet (*Fryxells H VII. 228, 234. VIII. 177*). Som han "gifvit många g underrättelser" skulle han s. å. "på Konungens af Danm vägnar" få en guldkedja eller något annat guld af 400 c ceters värde (*Fryxells Handl. I. 68, 69*). Då förbund med Holland mot Danmark slutades 1640, utvisades Sec terarne; hvilket synes antyda, att man redan då misstänkl T. Han kunde således derom ej squalra. Oxenstjerna för sjelf protocollet (*Fryxells Hist. VII. 228*). Han tog sed af Danmark årliga underhållspenningar för att meddela Wi allt, hvad i Rådet förhades (a. st. VIII. 177). Nyårsgå va synes han redan länge uppburit (*Fryxells Handl. I. 82*). Förbundet med Holland uppgjordes så hemligt, att ej gång alla Rådsherrarne fingo del deraf (*Fryxells Hist. VI 228*), hvaröfver J. Skytte högt beklagade sig för T. Me lertid hade Oxenstjernas son på ett papper upptecknat skä len för och emot Holländska förbundet; denna lapp föl honom oförseendes ur fickan och lemnades af T. åt Wib (*Fryxells Handl. I. 79*). W. begärde då af T. copia a alliansen, "lofvande på Danska Kungens vägnar god recom pense"; men T. sade det vara omöjligt, emedan Oxenstjerna tagit både originalet och conceptet med sig. Men han till styrkte, att Danska Kungen skulle uppsnappa några Salvii och Spirings bref, och det helst sedan Holländska nu från Sverige afresta sändebuden underhandlat antingen med Sal vius i Hamburg eller med Spiring i Haag, hvilka tvenne sednares bref alltid innehölle något mot Danmark. T. lof vade ytterligare noga underrättelse om allt, som han kunde utepana (a. st. I. 80, 84).

*) Dessa värderades i Rådet till 40,000 Rdr. Jfr *Fryxells Handl. I. 30*. Resan gick ej i verkställighet (*Fryxells Hist. XIV. 84*).

I Nov. 1640 rapporterar Wibe, att T. corresponderar med honom "så flitigt, som ske kan, utan att väcka miss-tankar; om han finge efter vanan något till nyårsgåfva, så skulle det vara ganska nyttigt" (a. st. I. 83).

Som man ej kunde beslå T. med hans förräderi, men förmodligen misstänkte det, sökte man i tysthet aflägsna honom. Åren 1637 och 1641 bjöd man honom att blifva Underståthållare i Åbo och 1642 uti Ingermanland; men T. vägrade. Han hatade Oxenstjernorna, men lismade för Drottningen, P. Brahe, M. G. De la Gardie och Salvius (Fryxells Hist. VIII. 178; IX. 49; X. 37).

Vid 1647 års riksdag nyttjades T. att för hofvets räkning underhandla med bönderna. Det var derefter P. Brahe klagade, att Drottningen, för att göra sig mäktigare, började utså oenighetsfrön mellan Stånden, hvori hon lyckades så väl, att ingen samdrägt kunnat sedermera inom riket åstadkommas (a. st. IX. 40).

De som vid hofvets stämplingar mot Oxenstjernorna läto begagna sig till handlangare voro först hufvudmännen M. G. De la Gardie och Salvius; sedan som mellanlöpare Gustaf Wasaborg och isynnerhet Tungel. Den sednare hade med hegagnande af tidsläget insmickrat sig hos Christina och vunnit hennes förtroende i hög grad. Hon hänvisade Salvius till T. såsom den, på hvilken hon fullkomligt litade. Han blef HofCanceller och troddes ämnad till Riks-Råd. Han besörjde den emellan Drottningen och Salvius löpande enskilda brevväxlingen (a. st. IX. 49).

Äfven under Christinas myndighetsålder finnas anledningar, att T. fortsatt sin förrådiska förbindelse med Danmark. För öfrigt lånade han sin person såsom ett lydigt redskap till främjandet af Christinas afsigter. Det var med hans tillhjälp, som den hemliga brevväxlingen emellan Christina, Wasaborg och Salvius under Westphaliska fredaverket underhölls. Äfven när Ständerna skulle öfvertalas att erkänna Carl Gustaf som efterträdare, användes T. mycket. Till belöning för sin beredvillighet erhöll han åtskilliga gods och värdigheter. Vid thronafsägelsen gaf Christina T. ett till Carl Gustaf stäldt bref, hvori hon vidt och bredt ordade om Tus stora tillgifvenhet för kungahuset i allmänhet och särdeles för Prins Carl Gustaf, till hvars fördel han inför Drottningen vid hvarje tillfälle talat och för hvars antagande, till thronföljare han nitiskt arbetat. Hon anbefallde derföre T. till det bästa, försäkrande, att

hanom ett hemman *Ön*, deraf han väl hade sin bergning, äfven sedan han blifvit för villomeningar i religion afsatt. *Ön* låg på Fogdön i Mälaren, ej långt från Hesselbyholm. Från *Ön* tillskref han mig sist d. 8 Juni 1830 rörande ett par brudlaken, som kringsändes inom Mörnerska släkten, hvilka jag hade fört från Krigsministern Frih. Cederströms enka Grefv. Charlotte Mörner, för att lemnas till hennes dotter Friherrinnan Lilljenerantz, född Gyllenkrok, boende på Hesselbyholm.

Märkligare har T. blifvit genom sin inre historia, än genom sina lefnadsöden.

Han hade i sin första prestliga verksamhet varit en varm vän af vår Evangeliska bekännelse om Jesu Christi död till försoning för våra synder, men genom bekantskap med Brödräfsamlingens vänner inkommit på afvägen att behandla denna läropunkt, äfven erkänd som hjertpunkten, såsom hade den uteslutande utgjort Christendomen. Alltmer framskridande till ytterlighet i denna sensualistiska religiositet och ett barnkammarartadt samlif äfven in i den senaste ålder och bland snart sagdt obekanta personer, kunde han ej slutligen undgå att känna huru olika både trospråket och troslifvet gestaltat sig i jemnförelse med det Apostoliska tidehvarfvets. Hade nu Bengels stridskrift mot Herrnhutismen fallit i hans hand, såsom den vid samma tid och under samma förhållanden föll i Schartaus, så torde T. tagit, liksom Sch. ett steg tillbaka till Mårten Luther, men i stället föll Eman. Svedenborgs skrifter uti den af Zinzendorffs smak i vältalighet och poesi uttröttade prestmannens hand, och han kom till allt öppnare fiendtlighet mot den kyrka, till hvilken hans prested band honom. Först märktes ändringen uti hans bemödande att i vår homiletiska stil införa Svedenborgs egenheten i språk. Sannolikt är T. förf. till den Pred. på 1 Sönd. e. Tref. som trycktes 1810 hos C. Deléen och den Pred. på 2 Sönd. e. Påsk i Helgarö kyrka, tr. 1824. Der kallas synden *hjärtats bortvändningar* från Herren, och en Christen *Herrans älskare*. Genom en Pred. öfver II Cor. 5: 19: *Gud var i Christo . . . själf* på en Bönedag, deri den Svedenborgska Christologien och försoningsläran ohöljda framställdes, väckte T. sitt DomCapitel att tillämpa Ryrkolagens fordringar på prester, att predika hvad Församlingen erkänt, som Guds ord rätta förstånd, under det de ega rätt att lägga sina "privattankar" i vetenskaplighetens degel inför dem som kunna pröfva det ännu opröfvade eller åtminstone ännu icke af Församlingen er-

kända. T. kunde icke inse denna lags nödvändighet för att skydda Församlingens rätt, utan knötade i liberalismens alla tongrader, då han blef från *Församlingstjenare* förvandlad till en *fri man i kyrkan*. Emellertid begagnade han dock sin frihet med flit. Ställd under Tryckfrihetslagen allena, skref han den ena brochuren efter den andra, vanligen innehållande ett och detsamma. Kanske böra vi dock helst ur bref, der ingen tanke på Tryckfrihetslagen behöfde återhålla, meddela hans egendomliga åsikter.

Ön d. 23 Mars 1827 skref han till Förf. af skriften: *Hvülen är Sveriges Religion?* "Anledningen är att jag läsit de två skrifter, som Tit. utgifvit. . . . Huru bestört och bedröfvad blef jag icke, då jag fick läsa 2:dra häftet. . . . Men hvarföre skulle Symbolerne ej blott ordgrannat upprepas, utan ock omgifvas och förbindas med det heliga Ordets Bibelspråk, liksom bevis på dessa Symbolers sanning och öfverensstämmelse dermed? Denna obetänk-samma profanation af det Heligaste, som tillhör Herren, är det som bedröfvar mig . . . Nicænska och Athanasii Symbolers innehåll, som äro så omätligt aflägsne ifrån Herrans ord, som infernum från Hans himmel. . . . Denna profanation, som begås med Ordets hel. utsagor och den fäseliga Svenska Kyrkan omstörtande anläggning att vilja hafva nämnde två Symboler nästan till Bibliska böcker. Herren bevare Tit. från vidare yrkande af detta grufveliga företag. . . detta nya Påfvevälde, som till händer och fötter vill binda Medborgare, Domare, Jurymän, Statsmän, hela Svenska församlingen, att äfven med edgång antaga och erkänna den grymmaste och skadeligaste af alla villfarelser. Den har varit tolererad, *nästan glömd och opåaktad*, emedan tidens upplysning och Herrans försyn skingra den. Men att nu upptaga den ånyo, gifva den offentlighet och auctoritet och söka göra den förenlig med Bibeln. . . . Hvarföre nu anställa deras upphöjande och offentliga firande och det genom ett profanerande användande af det heligaste af allt, Herrans eget ord? Har icke nu varande Konung och Ständer lika rätt som Upsala möte, att i uppenbart ljus förkasta de Symboler, som det i tidens mörker antog? . . . Om Tit. ej genom persvasion och radikal fördom vore bunden till sitt annars ljusa förstånd, så skulle Tit. fullt inse att han genom denna tro uteslöt all religion och christendom ifrån människorna."

Han skref vidare d. 18 Apr. 1827 bland annat: "Det var genom många omvägar och efter många år och af en

underbar anledning, som jag liksom af Herrans hand fö-
 att läsa Svedenborgs skrifter, hvars namn och lefnads-
 ständigheter jag aldrig intill den stunden hört nämnas .
 läste jag några blad och jag blef så innerligt och fullt
 vertygad om sanningen i den lära, som der föredrag
 som jag är viss om Guds existens. Deraf kan jag i
 godt samvete inför Gud och människor och efter den s-
 komligaste förvissning, utan all sort secterisme och anhäng-
 het för hvem och hvad det vara må i denna världen vitt-
 intyga och med oomkullstötliga skäl bevisa och styrkr,
 i dessa skrifter innehålles den stora Gudomliga sak, som
 Ordet kallas *Herrans andra ankomst* eller *Människans Se-*
kommande i himmelens skyar med stor makt och härlig
 och som Apostlarne kalla *Jesu Christi härlighets uppe-*
 barelse och tillika en dermed förhunden himmelsk lära i
 en ny christen församling på jorden. . . . Må dessa skrift-
 förlöjligas, smädas, fördömas, så mycket som helvetet kan
 influera på sanningshatande lustarnes dyrkare att åstadkom-
 . . . *Ordets andeliga mening* till skillnad från dess *boksta-*
liga . . . Den har ingen mer likhet med den bokstafliga, i
 människans själ med hennes kropp, det vill säga, själes
 böjelser och tankar med kroppens kött och blod, de
 muskler, nerver, benknotor och hud. Ordets andeliga me-
 ning är Herrans sjelfvaste ankomst i himmelens skyar me-
 stor makt och härlighet, och medlet, hvarigenom Herre
 gifvit och gifver den, har varit förloradt ur världen för
 flera tusende år tillbaka, var doldt för hela judiska för-
 samlingen ifrån Abrahams tid intill dess förstörelse. Dett
 medel eller kunskap, kronan för allt hvad kunskap heter
 kunde icke af Herren ens upptäckas för hans egna lärjungar
 som ock *derföre ej hade den ringaste idé derom*. Den
 kunde således ej upptäckas för den Christna församlingen
 . . . Sådan är Ordets anda eller andeliga mening. Deraf
 finnes icke en enda gnista i Apostlarnes epistlar, hvadan de
 ej höra till Ordet och äro icke Ordet. . . . När Apostlarne
 i sina bref i oskyldig mening och efter deras bästa förstånd
 hämta uttryck och mening utur offertienstens figurativa stad-
 gar om blod, om offer, om försoning o. m. d., som var
 bekant för deras judiska Landsmän och dessa uttryck, af
 enfaldigt hjerta [blifva] lämpade på Herren, så äro deras
 begrepp om dessa uttryck och föremål så afskilda, olika
 och aflägsna ifrån betydelsen och sanningen af samma ut-
 tryck i sjelfva Ordet, som hafsdjupet är ifrån Solen eller
 som kroppens skugga är från en lefvande människa. När

derföre deras oskyldiga utsagor ifrån judiska offerstadgar antagas för verkliga sanningar och bekräftas med likljudande uttryck ur sjelfva Ordet, då begås en verklig profanation med det heligaste af allt heligt och *menniskan*, som så gör tillsluter rakt för sig himlen och gör sig olycklig. . . . Hvad är hennes förmenta tro annat än det vilddjur, som hade fått drakens makt och en mun att tala stor ting och händelse mot Gud? . . . Beder jag Herren att barmhertigt afhålla mig från allt företag att publice anmärka något emot Tit. skrifter, ty om jag det gjorde, skulle jag med klara och bindande skäl bevisa, att en så öppen papistisk framställning till fullt utrotande af gudomliga Ordets helighet och sanning, af religion och christendom, af all andelig och borgerlig frihet, af alla samvets- och samhällsband har aldrig varit gjord i Svea rike, sedan det i Gustaf I:s tid slapp Catholicismens trældomsok, som i Tit. skrifter och det under ett bländande bedrägligt sken af lagens försvar, hvilket dock, så yrkadt, borttager alla lagars kraft och laglighet."

Man får dock ej föreställa sig att denna polemik var personlig. Då jag träffade den gamle kämpen i Andelärans legion, så ärlig i sin öfvertygelse, liksom bildad till karakter och umgängelse under inflytelsen af våra faders tro, kunde jag ej annat än med oskrymtad aktning och all välvillighet omfatta honom, som med hjertat i hvarje blick, äfven då orden syntes fiendtliga, bemötte den unge motståndaren. Troligen ha inga politiska motkämpar, som skrikit sig hesa öfver det theologiska hatet, varit så fria från personlig fiendtlighet, då de i vår tid kämpat om det allena saliggörande i en viss politisk doctrin. Så väl T. som många af hans trosförvandter voro mönster i detta fall, utan att de det minsta ville "vika från sin bänk och från sin thes."

Att vetenskapsmän ej kunde träffas bland dessa tänkare, ligger för öppen sol. Voro de rationalister med T. i fråga om Försoning och Treenighet m. m., så gjorde de sig ej så mycket besvär för att rättfärdiga sig. De läto den ena versen i Bibeln bevisa lika litet som den andra. Voro de supranaturalister med T. i fråga om englar, om himmelrike och helvete o. s. m., så funno de consequensen oemotsäglig, att ock låta Bibeln gälla i sina andra uppenbarelseläror. Längre kunde ej en sect bestå, som hvarken var grundad i förnuft eller uppenbarelse, utan var en, enligt Zinzendorffs språk, mixtura inconfusa, eller det som om det ock blandas ej kan flyta samman, af båda. Deremot har man i Tyskland, der motsägelserna ha sin rätta hemort,

äfven försökt skapa en enhet af dessa motsatser. Att T. alls icke förstod Svedenborg i de delar der han beundras af Englands och N. Amerikas vetenskapsmän, och deri han försvaras af Atterbom, behöfver knappt erinras. Atterbom beklagar hjertligen, att dylika obegripare skola göra Svedenborg till en höfvidsman för platt rationalism. Dervid må vi dock påminna om Tegnér's fruktan, att Svedenborgs namn, huru upplyftadt som helst, är i sig bekajadt med fallandesot, så att det ej länge kan hålla sig uppe.

T. var i sitt enskilda lif, så vidt jag känner, oförvitlig och aktades som en hedersman, oakadt man log åt hans missöde att inför Domcapitlet försvara "en körperligen besatt piga", som sedan lär blifvit bevisad som bedragerska. Om det uppträdet inför Capitlet ha vi ej närmare kunskap. Pigan säges ha inbillat flera att hon var besatt och inför Domcapitlet utöst smädelser öfver alla fäderne, så att de måste bedja T. tysta henne. Hon spelte ock rôlen så väl, att hon vid hans första ord blef fullt stum. Detta återopades som ett bevis för T:s dogmatiska infallibilitet. "Dåtron går ut, lemnar hon dörren öppen efter sig och vantron ingår", enligt Geijer, hvilket äfven vid den tid då T. utdref dämoner fullt bevisade sig. Tron fattar, att då Gud var i Christo hans egen rättvisa måste lemna dämonerne lika rätt att verka genom dessa starka vapen, som ligga uti incorporationer, men att, då tron sjelf blott verkar med andens vapen, otron får nöja sig med samma verkningsmedel.

T:s stil var ej lika utmärkt som hans flit och nit. Utom afsättning från embetet och tryckfrihets-action hade hans skrifter ej vunnit synnerlig uppmärksamhet. Men när han citerats inför Domcapitlet och då en skrift blifvit åtalad, borde han ej sjelf väntat af edsvurne domare, under nu gällande lagar, annat än att dömas embetet förlustig och förklarad skyldig. Domen följde. Intet inkast var svårare för T., än då han bevisat att Bibelns bokstafliga mening var "död, förargerlig, förkastelig" etc., men att dess andeliga mening fanns i Svedenborg, denna andeliga mening likväl måste tagas ur bokstafliga meningen i dessa samma skrifter. Men är Bibelns bokstafsmening död, hvarföre ej äfven andra böckers, Svedenborgs inberäknade? Och om någon i denna bokstaf finner en vida afskild andemening, enligt hvilken grundsats i Svedenborgska doctrinen kan den förkastas? Om jag påstår att den andeliga meningen i Sv:s bokstaf är nåttopp Schellings eller Hegels, till och med Luthers lära, huru bevisa motsatsen? Der logik och grammatik

så behandlas som af dem, hvilka vilja ur Bibeln hemta Svedenborgs lära, kan man komma till allt med lika skäl.

Skrifter: Biblisk förklaring öfver Högnesso-texten på 2:a stora Böned. d. 20 April 1817: Gud var i Christo . . 2 Cor. 5: 19. Sthm s. å. anon. — Religionens Helgedöm eller Herrans gudomlighet och Ordets gällande domsrätt, försvarad mot meningslösa inflytande i andeliga ting. — Rättegångshandlingar i Tryckfrihetsmålet om biblisk förklaring. Öfver Högsm.-texten på 2:a stora Böned. d. 20 Apr. 1817. Sthm 1820. — Hvad är Christlig sanning om Gud? En fråga, som till någon del finnes upplyst af nödiga tillägg och närmare förklaring öfver de ofullständiga svar, hvilka på Strengnäs Consistorii frågor blifvit vid anställd examen afgifne af J. Tybeck. Sthm 1818. — Christlig undersökning öfver Aposteln Pauli lära om lagens gerningar, om Tro och Rättfärdighet; jemte vänlig adress till det aktningssvärda Evang. Sällsk. och dess vänner. Ib. 1819. — Em. Svedenborgs skrifter och Christenhetens tillstånd, begge framlagda till hvaraderas rätta halt inför det vörd. svenska Allmänna. Af Joh. Tybeck. Carlsh. 1820. — Likheten och skillnaden emellan Pauli lära och Doct. Luthers system om Gerningar, Tro och Rättfärdighet. Rättegångshandlingar. Sthm 1820. — Skall Christna-religionen i Svenska kyrkan stå eller falla? Ib. 1822. — Okonstladt och allvarligt försvar för Christna Religionens hel. grundläror emot Oswald den gamles förledande villosatser af J. Tybeck. Götheb. 1820. — Den vigtiga striden emellan Sanningens ljus och fördomarnas mörker eller grundlig vederläggning af Phil. Mag. Pr. och Kyrkoh. G. M. Malmis anmärkningar mot skriften: Hvad är Christlig Sanning om Gud? af Joh. Tybeck. Sthm 1821.

(Källor: Brefsamling och enskild bekantskap. — Ofvananförde rättegångshandl. — B. Öbergströda anmärkningar öfver den nya läran och den gamla, egentligen föranledde af Tybecks skrifter. Sthm 1827. — G. M. Malmis anmärkningar mot skriften: Hvad är Christlig Sanning om Gud? 1821. — Strengu. St. Matr.) — N.

TYPOTIUS, JAKOB.

Född i Diest uti Brabant af en gammal och ansedd släkt. Studerade såsom ung uti Löwen, företrädesvis juridik. Sedan han besökt åtskilliga andra universiteter, särdeles uti Italien der han ock säges hafva offentligen föreläst i lagfarenheten, stannade han slutligen i Würzburg, skild från sitt fädernesland, som då var underkastadt långvariga oroligheter. Alldeles ogrundadt kallar honom Örnhielm (Vita Ponti De la Gardie, sid. 12) Pontificium e Belgio Sacrificulum, hvarefter sedan Stiernman uppgifver, att han i sin födelseort, en tid varit "Påfvisk Mässa-Präst" (Anm. till Werwing I. 228).

Anledningen till T:is ankomst till Sverige var följande. Johan III, i beständig oro för sin mäktige granne, Fredrik II i Danmark, som gemensamt med Ryssland tagit stor del

i de Lifländska angelägenheterna (hvilka alltid varit Sv till olycka, Geijer II. 147, 154, 180, 257), och frukta att Rejsar Maximilian lätt kunde ingå ett förbund med land emot det Sverige benägna Polen, och i det samma draga danska Konungen, hade 1576 uppdragit åt Pontus la Gardie att besöka Påfven, för att förmå honom till förbund med continentens mäktigare catholska furstar. drik II, ifrig anhängare af reformationen, såg med ögon Johans religiösa rigtning. Hertig Carl, liksom Fre politisk förfäktare af Lutheranismen, i hvilken han slugt för sig såg vägen till Sveriges thron, syntes vara i hett förstånd med Fredrik emot sin broder. Johan önskade före genom Påfvens förmedling förbinda sig med de catholska furstarne för att försvaga Danmarks inflytande och stärka lingar emot Sverige *). Påfven skulle förmå Hertigen Lothringen, som dessutom hade några anspråk på Danm:

*) Detta bestyrkes af ett bref från Konungens förtrogne F Nicolai, af d. 26 Mars 1577, hos Theiner, så lydande: Rex v hoc tempore anxius est, quomodo religionem promoveat, et consuum ad effectum perducatur. Causam autem anxietatis maximam bet, nam Rivalia, civitas ejus in Livonia, maximis copiis, a Mos oppugnatur, ab altera parte maximis copiis instructus est Danus, v in regnum hoc irruptionem factururus, frater captivus mortuus quid est; verum alter, qui est Dux Sydermanniæ in hoc ipso regno, tunc tur Dan confederatus et novum aliquid moliri velle. Imperator citur pactum initurus cum Moscho contra Turcam, ut dicitur; verius forte contra Regem Poloniæ Regi nostro contra Moschum confederatum et Regnum Sveciæ. Danus in eodem foedere esse putat et viginti navibus, invito Rege Sveciæ, legatos Imperatoris in Moschoviam delaturus, quod si Rex Sveciæ ei sese opponat, mox apertum bellum erit cum eodem mari et terra, hoc modo a regia Maiestate cognovi. Causa autem cur Danus hæc attentet, talis est. Fere ubique fertur de Rege Catholico facto, et quod nitatur totum regnum ad avitam religionem reducere, hoc audiens Rex Daniæ, dixisse fertur, id non expedire suo regno, nec se pati velle papistam tam vicinum; quod is nimis multos externos amicos habiturus esset, egis iterque videtur per Saxonem apud Imperatorem (semper enim Dan astuti et vafri esse consueverunt) ut foedere aliquo cum eo, præter quodam specioso, iungeretur, hoc igitur tantum agitur ut religio non succedat in hoc regno. Petit itaque Regia Maiestas ut Sanctissimus Dominus noster aliquid in salutem hujus regni cogitare dignetur nempe ut nitatur cum aliis Catholicis principibus conjungere; deinde si ejus Sanctitas animadvertat Regem Daniæ moliri irruptionem in Sveciam: dignetur hoc agere, ut aliquis, vel dux Lottaringiæ (qui jus habet ad Daniæ regnum) vel dux Ericus Brunsvicensis vel alius similis, ab altera parte irruptionem faciat in Daniæ, ex ea parte qua respicit Holsatiam; ut inde a Svecis revocari possit. Quod si facerit maximo beneficio Regem nostrum totumque regnum sibi, Ecclesieque devinciet in perpetuum.

krona och stod i spetsen för catholska ligan, eller Hertigen af Braunschweig, som nyss öfvergått till catholska kyrkan och var beslägtad med Hertigen af Lothringen, att göra ett infall i Danmark, i fall Fredrik med Carls hjälp skulle fullfölja sitt fiendtliga förehafvande mot Sverige*). Att Johan fruktade Carl synes äfven af Geijer II. 257. Ofvanstående må äfven utgöra ett supplement till De la Gardies biographi.

Vid samma tid erhöll Florenz Feyt, som för familjangelägenheter reste till Nederländerna, af Johan uppdrag att vid återresan medföra missionärer samt en erfaren boktryckare och en skicklig corrector. Tillika skulle hebreiska och grekiska stilar uppköpas samt Augustini verk af sista Löwnerupplagan och några andra kyrkofäder. Med denna lägenhet ankom äfven till Sverige Johan Schilander, berömd läkare och chirurg, tillika stor kännare af matematik, grekiska, latin m. m. Dessa anlände våren 1578 till Sverige och hade hösten förut dit afsändt en stor mängd grekiska och latinska profanförfattare. Jfr Theiner I. 464.

Uti Dec. 1577 hade Possevin anländt till Stockholm tillika med tvenne ledsagare, som De la Gardie sändt med honom. (Theiner I. 462). Huruvida nu Typotius på någon af dessa vägar och af dessa anledningar kommit till Sverige, är svårt att afgöra; ty i den enda bestämda underrättelse om honom, i Örnhjelm's Vita Ponti De la Gardie sid. 165, uppgifves endast, att, då De la Gardie på återresan från Italien kom till Augsburg, sände han derifrån, i början af 1578, till Sverige T. i sällskap med en Capitaine Laurent, begge rikligen försedde med respenningar. Häraf kan dock ej heller säkert bestämmas, huruvida T. följt De la Gardie på hela resan eller först vid nämnde tillfälle inträdt i svensk tjänst. Emellertid blef T. efter ankomsten till Stockholm Johans Handsekreterare (icke Råd, "a consiliis", såsom Budæus i sitt Hist. Lexicon, jemte flera, uppgifver).

I ett bref af d. 8 Maj 1578 nämner Possevin såsom utmärkte anhängare och vänner i Stockholm af catholska kyrkan Erik Sparre, Andreas Chet, Hogenskild Bjelke, Typotius m. fl. (Theiner I. 501 **).

*) Den fara, som nu verkligen hotade från Danmark, är fullständigt framställd af Atterbom i Mimer, sid. 532.

**) Att Possevin i början hade god tanke om Typotii catholska nit visar sig af följande bref (Theiner II. 98) från Cardinalen af Como till T., skrifvet i Rom d. 4 Dec. 1578: "Cum R. P. A. Possevinus superioribus diebus ad Urbem veniens, in sermonibus, quos cum Summo Pontifice de rebus Suedicis habuit, multum te operæ et laboris

Att Typotius dock i sjelfva verket ej var någon catholsk ifrare, utan troligen en anhängare af Johans förmedlingsförsök, visar sig deraf, att Possevin redan i ett bref af d. 28 Aug. 1579 räknar honom och De la Gardie bland "hofvets skenkatholiker" (Theiner I. 554). Härtill hade han ock goda skäl, såsom vi så se. De la Gardie och T. kallas äfven af Theiner sjelf (I. 555) "övärdiga söner" af kathol-

posuisse ad promovendam Dei et Sanctæ Religionis causam, et singularem pietatem ac virtutem in te elucere ostendisset, valde id Sanctitati Sux gratum et jucundum fuit, gratiasque Deo egit, a quo talem animam accepisti. Quo factum est, ut eidem Possevino istuc iterum proficiscenti, Sanctitas Sua has ad te per litteras voluerit, quibus ipsius verbis te hortaret, ut de iis, quæ coram referet, fidem plenam illi habeas, atque in eo, quod coepisti, alacriter perseveres; persuasum ac certum habens, præter æternam et immarcescibilem retributionem, quam expectare debes, Sanctitatem quoque Suam benevoli et grati animi indicia erga te, cum occasio tulerit, libenter daturam." Cardinalen hade då ej emottagit Trii bref af d. 30 Nov. s. å., som införes i texten längre fram. Att T. äfven skrivit flera bref till Cardinalem synes af dennes bref (Theiner anf. st.) af d. 4 Apr. 1579: "Multum Magnifice Domine, Amice charissime. Accepi Dominationis Tux litteras Kal. Januarii datas, et paucis ante diebus alteras ejusdem fere sententiæ, sed breviores acceperam. Superiores vero aliæ ultimo die Novembris scriptæ redditæ non sunt. Quod attinet ad tria illa capitula, de quibus tantopere sollicitus est Serenissimi Regis animus, arbitror Majestatem Suam satis aperte, et delucide ex literis jam pridem istuc missis, et post discessum D. Ant. Possevini allatis perspexisse, quid sententiæ Summo Pontifici sit, et quatenus Serenissimi Regis desiderio satisfacere possit. Quia tamen propediem ipse Possevinus istuc affuturus sit, ex eo Regia Majestas, quæ ad hanc rem spectant, planius cognoscet: cui persuasum ac certum esse debet, Sanctitatem Suam adeo expetere salutem animarum, et Sanctæ Religionis instaurationem in isto regno, ut proprio sanguini parsura non sit, ne dum si quid aliud expedire intelligeret, et tuta conscientia posset denegatura. Cæterum decet pios filios salutaribus parentum consiliis et monitis audientes esse, et ejus se iudicio ac potestati submittere, qui Sanctæ Ecclesiæ Catholicæ regenda a Deo præpositus est. Bene valeat Dominatio Tua." Med svenska Legaten And. Lorichius (jfr Registret till Johan III:s Chronika a Girs), som i medlet af April 1579 hemligen af egen drift öfver Belgien kommit till Rom, sände Cardinalen åter ett bref till T. af d. 4 Maj s. å. (Theiner I. 559, II. 96): "Multum Magnifice Domine Quod superioribus D. Tux litteris respondi, idem et postremis diultima Novembris datis, quæ non ita pridem redditæ mihi fuerunt rescribendum hoc tempore duxi, nempe Summum et optimum Pontificem eo erga Serenissimam Regiam Majestatem animo et eharitat esse, ut quæcunque salva fide et officio. suo possit, libenter sit præstiturus. At quoniam his de rebus fusius cum ejus Majestate acturus est D. A. Possevinus, quem, antequam hæc præferantur litteræ istuc affuturum non dubitamus, plura scribere supersedebo. Dominationem igitur Tuam bene ac feliciter valere optamus."

ska kyrkan. De la Gardie framställes såsom den der öfvat
 inflytande på T. och drifvit honom att "bakom Konungens
 rygg, såsom det synes, och dock i hans namn skrifva flera
 hotande bref till Rom", i hvilka han uti afgörande och föga
 värdsamma ordalag fordrade det vägrade beviljandet af Ko-
 nungens propositioner (att nattvarden skulle utdelas sub
 utraque forma, prästernas äktenskap tillåtas, messan firas
 på modersmålet o. s. v.) och låter förstå, att, om ännu ett
 vägrande svar afgifves, lätteligen Konungens bemödande att
 förena den svenska kyrkan med den katholska kunde helt
 och hållet afstanna. Sedan skulle D. och T. hafva nödgat
 Konungen att skrifva bref till Rom af sådant innehåll.
 (Theiner I. 557). I Konungens namn skref T. redan d. 30
 Nov. 1578 till Cardinalen af Como följande (Theiner II.
 140): "S. R. M. Suetiæ Dominus meus clementissimus tum
 per literas, tum per D. Possevinum satis declaravit animum
 Christianæ pietati et religioni catholicæ addictissimum. Sed
 cum alia ratio sit restituendæ religionis, quam retinendæ,
 postulavit ea, sine quibus religio in hisce regnis nequaquam
 restitui potest, nisi cum rerum omnium maxima perturba-
 tione, ac ne sic quidem restituatur, sed fundamenta pie et
 feliciter aucta subvertentur. Sunt autem illa, quæ S. R. M.
 animus sollicitum habent tria illa toties frustra postulata:
Sacramenta sub utraque specie: connubiâ Sacerdotum libera:
celebratio Sacrorum in populari lingua, quæ asserit, jam et
 D. Possevino antea ostendit, subniti auctoritate sacræ scri-
 pturæ, institutis Apostolorum, S. Patrum scriptis, Pontifi-
 cum cænonibus, Conciliorum decretis, et quod de calice pe-
 titur, posse à Summo Pontifice dispensari, decreto Concilii
 Tridentini demonstrat. Quare cum in posterum decreverit
 Deo Opt. Max. integra conscientia et religione, non tempori
 amplius serviri, omissis argumentis ad rei probationem, ut
 ait, nihil necessariis, exspectat definitum ad ea S. S.
 responsum, quod ut maturius et ex pii animi sententia acci-
 piam, Illma V. D. universorumque Ill^{morum} Cardinalium colle-
 gium cohorsatur, ut Pont. Max. ad instaurandam in hisce
 regnis religionem auctores esse velit. Hisce Illma V. D.
 bene feliciterque vivat et valeat."

I början af Oct. 1579 blef T., enligt Theiner II. 585,
 "wegen politischer Umtriebe, weil er hinter dem Rücken
 des Königs und doch in dessen Namen jetzt ebenso dem gros-
 sen Cardinal Granvella, Philips Staatsminister, wie kurz
 vorher den Cardinal von Como hintergangen hatte, in ein

hartes Gefängnis geworfen." Nära tvenne år derefter träffas han åter af samma missöde.

T. föll nemligen i onåd och arresterades i Juni 1581. Derom skrifver Messenius VII. 63: Pontus De la Gardie ad-versarium in Regia modo habens Typotium, Johanni a Secretis, ne in paratas ab illo insidias rueret, maxime cavendam censuit, et potius inimicum quantocyus evertendum; itaque a Ponto Typotius plurimarum convictus imposturarum et calumniarum, carceri perpetuo adjudicatur mancipaturque. Och XV. 142 berättar Messenius, att Typotius, ob facinus quoddam Regis Johannis et Catharinae offensam incurrens, blifvit arresterad. Hvari Typotii brott bestämt, är obekant. Hela saken förbigås i De la Gardies Lefverne af Örnghjelm. Enligt Stiernmans Anm. till Werwing I. 228 funnos i handskrift på hans tid, och förmodligen ännu, i Riksarchivet De la Gardies och Jean de la Blancques svar på Typotii beskyllningar. Den sednare kallas af Örnghjelm, sid. 103, Blanck. Han var en fransk Capitaine, som varit med De la Gardie uti Italien. Beskyllningarne mot D. torde gå ut på detsamma, som T. sedan i skrift anförer, hvarom mera nedanför.

Typotii broder Matthias var danske Kongens Lifmedicus. M. utverkade af denne en förbön för fängsen. Johans svar finnes på latin hos Örnghjelm sid. 12 och på svenska hos Werwing I. 210. Deri heter det, att T. är "en sådan menniska, den der icke skonar hvarken höge eller läge personer med sin lögnaktige och ärelöse mun, hvarsföre han ock icke allenast ett evigt fängelse förtjent, utan vore ock värd att mista lifvet; ändock vi honom med det straff, för Ed. Kärlighets och andre höge Personers förböners skull, nådeligen hafve förskont." De la Gardies ynnest hos Johan, hvars naturliga dotter han året förut äktat, bör härvid ej förglömmas. Ofvannämnde bref af Johan är skrifvet först 1583. Danske Kungen hade nu endast begärt T:ii lösgifvande ur fängelset, men synes förut ha bedt för hans lif. Örnghjelm sammanblandar begge dessa intercessioner, och gör för öfrigt den missledande anmärkningen, att, om denna intercession äntligen befriade honom från dödsstraffet, den dock ej kunnat rädda honom från att nesligen drivas ur riket (?). Om T. yttrar Geijer II. 311, att "han i Sverige ej gjort sig väl känd."

T. själf skjuter skulden för all sin olycka förnämligast på afundsmän och delatorer, quæ pestis semper vastat regias, säger han i Dedic. Laudat. Funer. Joh. III. præmss. Han namngifver dock ingenstädes sina förföljare, af hvilka, efter hans berättelse (Foppens Bibliotheca Belgica I. 340),

honom kort tid fyra de förnämste öfverhugen skolat omkommit. Han prisar ock Johan III:s nåd och ynnest, som skyddat honom för fienders illvilja: per quem atetit, ne adversariorum malignitate caderet (Epist. Palthenii ad Typotium apud Tentzelium, Monatl. Unterred. 1690, sid. 861).

Han affördes först till Åbo slott, der han satt i fängelset några år, och flyttades sedan till Tavastehus. Sin behandling beskriver han i ett bref från Åbo af d. 30 April 1584 till Riks-Cancelleren E. Sparre, hvilket är tryckt i Acta Litt. Suec. 1722, sid. 289. Han klagar öfver hård modfart, köld och svält, men berömmar Biskop Chr. Agripa i Revel, som lånat honom böcker, dem han eljest ej kunnat erhålla, samt hemligen sändt honom mat; hvaremot polska presterna, af samma lära som hans, ehuru de ständigt pockade på goda gerningar, ej ens velat framföra ett enda bref. Han sade sig ock arbeta på ett verk De Monarchia i. e. Regni Administratione, hvaraf redan sextio ark voro färdiga. Dessutom författade han i fängelset både moraliska och politiska arbeten (jfr Foppens, anf. st.); men akändt är huruvida de alla blifvit sedan utgifna.

Efter tolf års fängelsetid nalkades hans förlossning genom Johans död. Sigismund hade knappt kommit till Sverige, förrän T. blef fri. Vid Johans begrafning höll han efter likpredikan en latinsk oration *) till dess beröm i Upsala Domkyrka "utur den lilla predikstolen i högchoret" (Werwing I. 228). I Relat. Hist. de Regno Svec. sid. 40 säger han sjelf derom: Ego Regem in funere laudavi dictione momentanea, ciente me ex turba ad dicendum Rege. Funebrem laudationem ejusdem postea argumenti, non dictionis publicavi. Den består af åtta ark in 4:o och är ganska sällsynt. Vid Sigismunds kröning uppträdde åter T. med en Oratio Inauguralis; likaledes tryckt 1594, utgörande elfva ark in 4:o, och lika sällsynt som den nyssnämnda. Visserligen finnas i detta sednare tal några mindre välbetänkta uttåtelser, som synnerligen vid ett så solennt tillfälle kunnat vara horta; men ingalunda förtjenar talet Werwings hårda omdöme, "att T. deri, på ett alldeles otjenligt sätt, sin sköraktighet, med dess egen skam och vanheder, intet kunnat dölja, jemväl ock, utaf en vanartig och lättfärdig tunga, uppräckt otidiga misstankar emellan Konungen, Hertigen och många Svenske, sökandes således hyllest och gunst igenom andras förolämpande."

*) Det är troligen denna, som åsyftas hos Theiner II. 54.

Vid Sigismunds återresa till Polen 1594 stannade T. kvar i Sverige, der han hade många höge gynnare, slutande sig isynnerhet till Clas Fleming (Relat. Hist. sid. 28). Han var ock väl upptagen hos Hertig Carl, som väl icke nyttjade honom i allmänna ärender, men ofta gaf honom stora skänker. Det heter anf. st. sid. 45: *Me in Republica non utebatur, ferebat tamen et alios Catholicos, sed absque sacris et mihi plus donavit in otio, quam Reges, Joannes in summis negotiis, aut Sigismundus in servitio.* Och sid. 68: *Dux in alliciendis et retinendis amicitiiis principum virorum et utilium ingeniorum neque verbis neque donis parcit, cum Rex est tam verborum quam rerum tenax. Hic nihil mihi dedit, ille plurima cum dedisset, nihil non promisit*).*

Vid denna tid synes T. endast varit sysselsatt med lärda saker samt att i Tyskland få sina arbeten tryckta, hvaraf några utkommo i Frankfurt 1595. Tentzel (Monatl. Unterred. 1690, s. 860), som namngifver tvenne af dessa afhandlingar, *De Fortuna*, dedicerad till Sigismund, och *De Fato*, tillegnad Danska Konungen, anmärker, att T. i början af den förra berättar, att han i Calmar afbidat Konungens återkomst från Polen; att han ämnat resa emot honom till Danzig, om ej afundsmän det hindrat; samt han mellertid sammanskrifvit denna afhandling, emedan lyckan varit honom så länge vidrig. Men nu säger Tentzel, att företalet till denna afhandling är dateradt i Würzburg, Dec. 1595, och företalet till *De Fato* i Frankfurt, April s. å. I fall T. sjelf, och icke utgifvaren, undertecknat dessa företal, skulle T. 1595 uppehållit sig i Tyskland. Till en sådan resa finnes dock intet spår hvarken i *Relatio Historica*, der han ofta talar om sig sjelf, eller hos andra författare. Visserligen heter det hos Stiernman (Anm. till Werwing I. 229), att han 1594 "gått ur riket"; men af sammanhanget synes, att härmed menas T:s fullkomliga afsked från Sverige, och är detta årtal sannolikt tryckfel för 1597, helst Werwing sjelf intygar (I. 353), att T. i Stockholm varit närvarande 1597 vid riksdagen **): "Så hade fuller ock Hertigen fattat någon onåde emot T., som ock var på denne riksdagen närvarande; dock förtänkte han honom mindre, eftersom han var en främ-

*) Uti skriften *De Salute Reipublicæ* sid. 96 berömmes dock T. begge dessa Furstar för frikostighet emot lärde män.

**) Att T. i Nov. 1574 var i Stockholm synes af dedicationen uti hans skrift *De Salute Reipublicæ*.

mande och utländsk, dertill han likväl tyckte sig hafva orsak, emedan han intet kunde bringa honom att i någon måtto göra sig bifall emot hans gamle Hérre R. Sigismund; dock kom han likväl, förmedelst Ax. Leyonhufvuds bön och mäklande, hos Hertigen i gunst igen, och när han skulle resa sin kos åt Polen, och tog hos honom afsked, sade Hertigen: "så framt Polackarne förorsaka mig något besvär och förtret, skall jag uppå dem hissa både Ryssar och Tartare."

Allt detta, utom hvad polska resan angår, öfverensstämmer med hvad T. sjelf berättar i *Relatio Hist.* sidd. 40, 49, 59. Afresan från Stockholm uppgifver han sig hafva anträdt vid samma tid, som Carl med sin gemål gick öfver till Finland. Häraf följer, att T. ej lemnat Sverige förr än Aug. 1597. Sedan han på Wisingsö besökt grefvinnan Brabe, reste han till Danmark och bivistade Christian IV:s biläger i Hadersleben, der han skref en *Oratio Nuptialis*, som sedan trycktes i Halle. Mellertid hade Sigismund uppdragit E. Sparre att uppsöka T. och oförtöfvadt affärda honom till Polen. Sparre hade tillskrifvit honom på Hamburg, der Tycho Brabe emottagit brevet och sändt det till boktryckarne Voegelin i Leipzig. Men det kom honom ej tillhanda, hvilket han anser som en stor lycka: non reditæ, salutem mihi attulerunt; veni enim in portum Clementiæ Pragæ, ad Cæsarem Rudolphum, hos hvilken han som *Historiograph* trädde i tjenst. Messenius berättar (VIII. 56), att Sigismund ville uppdraga åt T. att författa vederläggning af Hertig Carls Försvarsskrift för Söderköpings Riksdagsbeslut; men som T. ej kunde återfinnas, kallades för samma ändamål Professor Sturcius från Rostock till Danzig. Hans anonyma sällsynta skrift trycktes der 1598 under namn af Ausa Caroli (Geijer II. 546).

På begäran af spanska Ambassadeuren vid kejsarliga hofvet uppsatte T. år 1600 sin bekanta *Relatio Historica* om Sverige. Underrättelserna för de tre åren efter sin afresa från Sverige har han fått genom brefvexling. Boken är tryckt både 1603, 1606 (den här citerade upplagan) och 1678. Isynnerhet de tvenne första upplagorna äro sällsynta. Den är ej af T. sjelf utgifven; ty T. afled i slutet af 1601 eller början af 1602 (ej 1600, såsom Witte m. fl. uppgifva, ej heller 1604 enligt Thuanus). Måhända är boken utgifven af Pontanus, som framför den satt ett *Tetrastichon* till förfärs beröm, eller ock af D. Jessenius i Jessen, som i ett annat verk, hvarest T. eger del (*Oct. de Strada Symbola et*

ad calc. T. H. Praga 1602), öfver honom skrifvit ett äreminne. Ett stort misstag begår Örnhielm, då han säger, att T. för utgifvandet af denna bok, som dock ej skrefs förr än långt efteråt, blifvit 1584 dömd från lifvet, hvilket sedan upprepats af Tentzel, Möller, Hypomn. sid. 443, Bayle, Thes. Biblioth. II. 84, Lexelius, Diss. de Caussis Rarit. Libror. II. 16, Freytag, Adparat. Liter. III. 474 m. fl. Sannolikt har Örnhielm, som hört, att T. kommit i onåd för förtal emot De la Gardie, förvillat sig derpå, att nämnda bok afven innehåller starka saker om De la Gardie. Man behöfver således ej med Freytag antaga, att T. sjelf tryckt en del af sin bok 1584; ty Örnhielms uppgift grundar sig tydligen på missförstånd.

Örnhielm kallar alldeles obefogadt T:ii Relatio för ett pasquill, monstrosum ingenii foetus. Thuanus kommer sanningen mycket närmare, då han yttrar, att T. skrifvit pericandore ac prudentia. Örnhielm är obillig, då han förefigver, att T. talar smädligt om Erik, Johan och flera svenska män. Han talar fritt, dristigt, men förklenligt endast om De la Gardie. Erik XIV lägger han ej hundra delen så mycket till last, som Rikets Ständer 1569. Carl IX har ej blott låtit A. Buræus 1608 på svenska öfversätta detta arbete utan ock i ett publikt document (Exegesis Historica, Holm. 1610) återopat hans skrift. Upplagan af 1678, som är likasom den af 1606 tryckt utan ställets och boktryckarens namn samt med utelemnande af T:ii Carmina, är sannolikt då utgifven för att ytterligare krossa De la Gardieska namnet, måhända af Lichtenstern (jfr Loenhoms Företal till Andra Saml. af Handl. till Carl XI:s Hist.). Dalin Del. III. Band. II. sid. 77 gör af detta T:ii verk origtigt tvenne: Historia Gothorum och Hist. rer. Suec.

Hos T., ehuru katolik och trogen emot Sigismund, framlyser ingen partiskhet emot Carl, till hvilken han ock stod i ett godt förhållande. Isynnerhet uti skriften De Salute Reipubl. prisas Carl mycket; enkannerligen sid. 52 för stilleståndstractaten med Ryssland, hvarigenom slutades ett krig, libidine quorundam et rapiendi spe susceptum. Som T. hyser mycken afsky för krig och blodsutgjutelse, återkommer han ofta härtill, t. ex. sid. 121. Sannolikt lemnade han Sverige därför, att han icke kunde se möjligheten till något fredligt uppgörande mellan Sigismund och Carl.

Det förtjenar anmärkas, att T. aldrig beskyller någon svensk man för sina missöden i Sverige, utan blott Exteris, Advenis. Troligen syftar han dermed företrädesvis på De la

Gardie. Sjelf tecknar han D. aflunda: "Hic (De la Gardie Aquitanus) Monachus fuit; ex Monacho Miles, militavit ad Divi Quatini, ex milite, prædo, manipulares Coloniz sunt rotæ fixi, ex prædone iterum miles. Nam feliciter evadens in Daniam venit, ubi gliscebat bellum, et in præsidio collocatus Warenbergium Suecis prodidit. Rex Ericus proditorem nullo loco habuit. Duci Joanni fratri ex custodia educto in servitium dedit. Hic ille, qui Joannem impulit ad audendum; nullius consilii, animi, generis. Egidius enim quidam venit, congerro vetus, in Sveciam, qui autoris filium convicit, et de statu quæstionem movens Guiliehmum dixit appellari, qui vellet salutari Baro, et Pontus dici, cæteraquæ dixi, evulgavit. Vanitatem Guasconis jovit fortuna." Typ. Rel. Hist. edit. 1606 sid. 20, 21. ... "Nam bellum post (Joannes Rex) Ponto de la Gardie ... cui etiam filiam naturalem desponderat, credidit. Ita scelus aliquamdiu fortunatum exstitit. Nam agens de pace cum Moscho Polonis deserentibus bellum, et Sueco minitantibus, quos dicerent in aliena victoria prædam facere, cum a colloquio relaberetur flumine secundo Narvam, naufragio periit, non alterius, quam sua vesania. Displaxis enim machinis, ad ostentationem, navigium ruptum subsidit, emergere pauci." Anf. st. sid. 27, 28.

Skrifter: Laudatio Funeris R. Johannis III. Holm. 1694. — Oratio inauguralis. Ib. c. a. — Oratio genethliaca, ad Annam Sueciz et Poloniz Reginam. Ib. c. a. — De Fortuna. Francof. 1598. — De Fato. Ib. c. a. — De Justo seu de Legibus. Ib. c. a. — Oratio Nuptialis. Halæ. — De Salute Reipublicæ. Frf. 1598. — Orationes Turcicæ III. Halæ 1598. — Epistolæ II ad Ordines Imperii. Ib. c. a. — Epistolæ ad Javrinum. Ib. c. a. — Relatio Historica de Regno Sveciæ. Frf. 1605 *); s. l. 1606; s. l. 1678. — Symbola Divina et Humana Pontificum, Imperator. Regum, c. brevi Isagoge illius et Anselmi de Boodt. T. I—III. Pragæ 1601 — 03. Frf. 1652. (Nya upplagan är endast ett aftryck med beagagnande af samma kopparstick. — Titeln är felaktig i Upsala Bibl. Catalog).

(Källor: Thoiner, Schweden u. seine Stellung zum heil. Stuhl. — Warmholts. — K. Bibliothekens Tidningar 1767, 68. — Sigismunds Hist. af Werwing. — Amanders Hist. Libr. Prohib. p. 7. — Schæfferi Sv. Litt. — Molleri Hypomnemata. — Wittes Bjar. Biograph. — Foppens, Biblioth. Belgica. — Örnskiöld, Vita Ponti De la Gardie. — Tentzellius, Monatl. Unterred. 1690. — Acta Litt. Svec. 1722. — Meuschenius. — Bayle, Dictionnaire. — Thesaurus Bibliothec. II. 81. — Lexiculus, De causis Barit. Libr. — Freytag, Adparat. Liter. III. 474. — Jöcher.)
— A — 6 —

TÖRNEBLAD, BENGT JONAS.

Denne på sin tid temligen npphurne litteratör var född d. 20 Sept. 1782 af Bondeföräldrar, och tog sitt namn af

*) Denna första upplaga kallas: "Notæ de Regno Sueciæ" etc.

födelseorten, socknen Törnsfall nära Vestervik. Student i Upsala 1802. Ingick 1808 i Pommerska Fältcontouret, 1809 vid Tullen i Stockholm, hvarjemte han äfven var anställd på ett handelscontoir. Bestridde en tid Notariatstjensten vid Sjötulls- och Posträtterna. Död i Stockholm d. 1 Aug. 1820.

Emedan hans ringa tjänstebefattningar — dem han för öfrigt efter 1810 torde alldeles hafva öfvergifvit — lemnade honom högst otillräckliga inkomster, måste han försörja sig med litterär industri. Först såsom Publicist, i hvilken egen-skap han 1810—12 utgaf *Nya Posten*, 1816—17 *Förenin-gen*, *Skandinaviskt Folkblad*, 1—3 *Samlingen*, samt 1817—18 *Svenskt Nationalblad*. I början af sin bana var T. oppositionsman: det var den olyckliga fabeln, Räfvarne, in-förd i *Nya Posten*, som tände hopens raseri mot den oskyl-digt misstänkte Grefve Fersen och blef närmaste föranled-ningen till detta ohyggliga mord. Äfven uppträdde han emot Polysem och den s. k. *Nya Skolan*, men blef snart en af dess nitiske kämpar och bundsförvandter, och drog i sällskap med Hammarsköld i härnad mot Grewesmöhlen. Från denna tid såg man honom ganska ofta i dennes hus, och detta umgänge hade ock utan tvifvel utöfvat mycken inflytelse på hans ofullständiga bildning. Sedan han lärt känna Schiller, synes han velat göra öfersättningen af den store skaldens dramatiska arbeten till ett af sitt lifs förnämsta uppgifter. Också utgaf han 1813 *Don Carlos* samt *Jungfrun af Or-leans*, 1814 *Wallenstein*, och hade ännu ett par andra ut-arbetade, men företaget måste upphöra i brist på förläg-gare. — Af samtida författare svärmade man den tiden mest för Fouqué, hvars skrifter, om de än ej till alla delar mot-svara denna öfverdrifna beundran, dock visst icke — vi mena de bättre — förtjena den glömska, för att ej säga förakt, hvaruti de nu sjunkit. T., som hörde till de för-tjuste, öfverflyttade 1816 hans *Smärre Romaner* i två häft. och *Dödsförbundet*, samt 1819 skaldens mästestycke *Un-dine*. — Dessa saker inbragte dock föga; för bröds skull måste han undfagna allmänheten med allehanda plockgods; de mest gouterade, i rolighets-genren, voro *Försök till ett Svenskt-Critiskt Real-Lexicon* 1813 samt *Gubben med Skä-pet*, tre vandringar, 1818—19, i hvilka man träffar mångt lustigt infall, ehuru T. såsom comicus icke hade den ori-ginalitet, den verve och den sprittande qvickhet, som Dahl-gren, denna vid slutet af T:s bana uppstigande nya stjärna i skämtets verld, hvilken snart blef publikens dåvar. älsk-ling och fördunklade alla medtäflare. Åren 1814—15 utgaf

T. ock en Roman i tre delar, *Friherre Dolk*, hvilken, så vidt vi kunna påminna oss, föga anlog. Enligt Hammarskölds omdöme är skriften *Ideal till en sann och äkta Qvinnobildning*, T:s bästa original-arbete.

I sitt umgänge var T. stilla och tystlåten, till sitt utseende lång, mager, blek, och — som de fleste humorister — icke utan en ansats af melancholi. Gift med . . . , som öfverlefde honom.

Skrifter: se Hammarskölds Vitt. Historia.

(Källor: Dersammastädes. — Personlig bekantskap.)

P.

TÖRNEROS, ADOLF.

Född Julafton 1794 i Eskilstuna, der fadren, *Pehr T.*, var Postmästare, Lotteri-Collecteur och Organist. Modren hette *Margaretha Christina Norman*. Vid sin död 1803 efterlemnade fadren, som alltför mycket hade öfverlemnadt sig åt sin vurm för spel på Nummer-lotteriet, familjen i tryckta omständigheter. Denna bestod då i enkan, sonen Adolf och en yngre broder, som några år sednare omkom genom drunkning. Från denna tid blef Adolf modrens allt: hennes förhoppningar voro ock icke blinda, såsom alltför ofta föräldrars, utan rättvisades genom piltens kunskapsörst, lärarnes vitsord, äfvensom genom de bref, hvilka han såsom skolgosse och gymnasist i Strengnäs tillskref henne, och dem hon icke utan stolthet för goda vänner plägade uppläsa. En fadrens ungdomsvän Prosten i Eskilstuna, Doct. Wallqvist, gjorde sig ett nöje af att under mellanterminerna undervisa honom samfäldt med sin son. Men redan vid sitt 13:e år måste T. sjelf börja med "att hugga sina första lärospån i Pædagogiken."

Anländ till Upsala universitet 1812 sysselsatte han sig flera år, dock alltid uppoffrande en dryg del af sin tid åt andras undervisning, träget med sina gradstudier, till dess han med stor utmärkelse promoverades till Magister 1818. Under de första akademiska åren var hans umgänge inkränkt till några få kamrater och landsmän, nemligen Elof Wallqvist, Gumælius, Nicander och Ekmarck. Några år sednare trädde han i bekantskap med Phosphoristerne, hvilken efterhand öfvergick till den förtroligaste vänskap. Ännu i sina sista år blygdes T. aldrig att erkänna, att han hade Phosphoros att tacka för sina första väckelser, och vissa recensioner i Sv. Litt.-Tidning för sina begrundningar af vetenskap och konst. Sednare blef han medarbetare i denna

tidning och i Svea. Tillika var han alltid en välkommen gäst i de familjer, som den tiden öppnade sina hus för unga litteratörer och artister, hvarvid man sysselsatte sig med musik, läsning och ett lifvande sampråk: en umgängelse, som för dessa unge män var af högsta nytta. Om T. dervid ej spelte någon hufvudrole, så bidrog han dock att genom sitt för allt skönt och sannt djupa sinne öka trefligheten, och genom sitt salt och sina eldgnistor krydda samtalet. Af en medfödd blyghet och ett mindre flytande föredrag förhindrades han länge att meddela sig sjelf i all sin helhet. Till och med många af hans vänner kände honom aldrig från den sidan, hvarifrån han visar sig i sina till några få utvalde rigtade bref. Hos honom funnos stora och rika anlag, liksom de största contraster. Så t. ex. hade brist på tid förhindrat honom att förvärfva sig någon utmärktare skicklighet i elaver-spelning, men han improviserade fantasier, som enligt kännares omdöme, hade förtjent att upptecknas, ehuru han sällan tillät sig detta nöje i andras närvaro. Han hade ett oförlikneligt fint öra, en mångsidig uppfattning af tonkänsten, och skulle troligen, i fall han fått lära compositions-läran, intagit ett hedrande rum bland tonsättare. Hans läsning gick både på bredden och på djupet. Hans hufvudstudium var Romerska litteraturen och inom denna blef han och befordrad, i det han 1819 kallades till Docens, 1827 till Litt. Hum. Adjunct och slutligen 1832 till Eloqu. et Poëseos Professor. "Men, säger hans minnestalare, egentligen hade han tre eller fyra hufvudstudier, om icke flera; ty han fördjupade sig med samma kärlek i den grekiska litteraturen, i den nyare Syd-europeiska, i Philosophien, i Æsthetiken, i Historien." . . . Sannolikt skulle han dock med heder kunnat bekläda hvilken lärostol som helst inom dessa områden; enligt Atterboms omdöme, var han "egentligast qualificerad till lärare och författare i Æsthetiken." I alla fall fanns på hans tid vid detta lärosäte ingen, som skulle med samma utmärkelse kunnat bestrida hans plats i den romerska kathedern eller ens kunnat göra honom densamma stridig. Först och främst skref han sjelf den mest rena latinska stil, hvars classiska enkelhet föröfrigt starkt bryter af emot de pointer, de *acumina*, de antitheser hvaraf hans Bref (men ej hans andra svenska uppsatser) hvimla, och i hvilka man igenkänner beundraren af Jean Paul, en författare af hvilken han i sina yngre år särdeles förtjusades, ehuru han emellanåt förargade sig öfver dess stilistiska olater. Dernäst hade han ej allenast genom trügen läsning gjort sig

keminstuder i hela det fornromerska språkets område, med inbegrepp af dess tungomål, seder, historia, utan ock med filosofisk skärpa uppfattat språkets egenheter, och icke föreskrifvande någon viss tidsålder eller någon viss författare såsom uteslutande mönster för sina lärjungar, men alltid oöveklig mot fel och solocismer. Om hans dialektiskt skarpa ömndöme vittna hans tillägg till Ramshorns Synonymik-Lexicon och hans commentarier till Ciceros skrift *de Legibus*.

Olyckligtvis blef den samvetsgranne läraren en martyr för sin latinska lärarebefattning. Troligen är densamma den mest besvärliga af alla professioner. Utom öfriga åligganden tillkommer här granskningen af latinska scripta — översättningsprof och så kallade ehrior — en sysselsättning som bland alla är den mest själmördande, allra mest för en så liflig och æsthetisk själ. Också tog T. knäcken på denna befattning, först lynnet, så helsan, under det att den tillika uppslukade en tid, som kallat för honom själf och vetenskapen vida nyttigare användas. Hans vänner föreslogo många gånger, att han skulle dela arbetet med sin medlärare. Förgäfvos: — hans samvetsgrannhet tillät det icke. För vetenskapsmannen är arbetet ett nöje, en vederqvickelse, men det måste då vara själfstudier — själfproduction, men icke denna scrupulösa och ideliga läsning af ynglingars omogna foster, med få undantag förutan både tankar och form. En sådan salamandersjäl, och en tillika så fint bildad; en för all fulhet känslig natur måste begripligtvis deraf oändligen lida. Förut lättrorlig, retlig, sprittande vid den finaste beröring, blef han småningom tillika vresig och häftig; mer och mer sällan, och då vanligast sent på aftnarna, kunde han slita sig lös från de ehrior, "som likt vampyrer utsögo hans hjertblod"; han kom då attröttad och med fröst i själen till de umgängeskretsar, der han vanligen fann hvila och vederqvickelse; lyckligtvis smälte dock vid de flesta tillfällen, särdeles för sångens toner eller Beethovens accorder, den frusna skorpan; då spred sig likom fordom en ætherglass öfver det bleka, förtorrkade anletet, och då kunde han åter liksom förr blifva glad och lycklig. Men korta voro dessa stunder — återvänd ånyo till hemmet och den nattliga hvilan, fann han oftast sömlösheten, ej sällan plågor. Vid uppvaknandet väntade honom ingen huslig vederqvickelse i det kala, ensliga studentlivet, hvars huldgudinna var en gammal och utsökt vidrig städerska.

Och dock funnos få, som hade ett sådant inre behof af familjelivet, af umgänget med goda och ökenstlode men-

niskor, kvinnor framför allt (bildningen eller snillet kom i andra handen i fråga) samt af införlifvandet med naturen. När den akademiske läraren efter slutad termin, fick sätta sig i en kärra för att begifva sig till sin f. d. discipel Ulf-sparre och hans föräldrar på Ekhamn, till sin moder och sina ungdomsvänner i Eskilstupa, eller till Löwenska familjen i Södermanland och på det stolta Grästen i Östergötland, då spratt hans hjerta af glädje och med hvarje tillryggalagd fjerdedelsmil blef hans väsende liksom förnygradt. Ankommen till ort och ställe, insög han naturens friska dofter med fulla andedrag, njöt äfven af dess mest anspråklösa skönheter, deltog i alla landtlifvets små bestyr och i alla dess enkla och okonstlade nöjen, kunde ock med all maklighet öfverlemna sig åt dess *dolce far niente* och var jemväl ingalunda känslolös för det gästfritt rågade bordet — den enda sinnliga njutning, för hvilken han egde någon svaghet, för öfrigt nykter och vestaliskt ren. Intet spår af den lärde mannen — af den rakknifskarpe analytikern af grammatikens regler och Ciceros phraser! Öppen för alla intryck intresserades han af allt och af alla, kunde med hvar och en utan höflighetens byckleri ingå i samspråk om hans yrke, hans sysselsättningar och älsklingämnena. Derfor blef den vänliga och trefliga gästen öfverallt med öppna armar emottagen; af alla älskad, af bildade och obildade, af gamla och unga, utan att undantaga barnen, eller ens kycklingarna, dem han stundom matade. Ofvanberörda ställen voro de, mellan hvilka den Törnerosiska resenären i temlig regelbunden tidsföljd vanligen kryssade; en eller annan sommar utsträcktes pilgrimsfärden till Skåne, med — engång — en utflykt till Köpenhamn.

Så mycket mer ödsligt och glädjelöst fann T., återkommen från idyllen, sitt eremitlif i Upsala. Af läsning och forskning fortfor han väl alltid att hemta en angenäm näring för sitt snille, men hjertat uppfriskades deraf föga. De familjekretsar, der han hittills funnit en sådan vederqvickelse, hade småningom glesnat, och dem som återstodo hade han mindre tid att besöka. I alla fall drager sig människan, vid äldre år, lik snäckan, gemenligen mer och mer inom sitt hus, och saknaden af egen familj, af egen huslighet kan af ingenting annat ersättas, hvarken af böcker, sällskapslifvet, eller yttre förströelser. Alla åldrande ungarlar med hjerta göra denna bittra erfarenhet.

Tvenne motgångar bidrogo de sista åren att fördystra enlingen. Den ena var förlusten af hans moder (1836), hvil-

ken gick honom så mycket mer till sinnes, som han inga andra släktingar hade på närmare håll: — den andra var det Geijerska "affallet." Geijers hus var ett af dem, hvilket T. mest besökte. Geijer beundrade han ej blott, utan älskade "af allt sitt hjerta och all sin håg" — såsom en äldre broder. Det behöfver icke sägas, till hvilketdera partiet bland de tvenne i tidehvarfvets stora strid kämpande; T. hörde; dittills hade han med glädje och stolthet sett Geijer stå i främsta ledet bland det, till hvilken han sjelf af fullaste öfvertygelse slöt sig; men då nu den mäktige kämpen, den så högt älskade vännen i ett ögonblick med hån och begäbbelse öfvergaf sin hittills så ärofulla ställning, och plötsligt sprang öfver till det motsatta lägret, eller åtminstone halfväges dit, grämde detta den redlige och retlige T. kanske mer än någon af G:s öfriga vänner, och det så mycket mer som Litteraturbladet förklarade krig mot de classiska studierna, hvilket berörde T. på en af hans ömmaste sidor, och just det på en tid, då han sjelf rustade sig till en härnad till deras försvar. Och då G. så oeffertänksamt proclamerade sitt förakt för "Ideerna! de höga Ideerna!", så försatte detta T. i "en hemsk häpnad, snarlik den, som man erfar vid läsningen af Jean Pauls uppskakande drömfiction: *"Rede des toden Christus von Weltgebäude herab: es ist kein Gott"* (Bref s. 406); eller med andra ord: det förekom honom, med sin djupa beundran och sin brinnande kärlek för den store mästaren, nästan likaså hemskt, som om Kristus hade förnekat Gud. Huru mycket, med ett ord detta affall gick T. till sinnes, kan läsaren inhemta af hans sista Bref, hvarutaf vi blott vilja meddela slutstycket: "In summa: hvad det ock må bli af det nu tillämnade Nya Sverige, icke lär det komma att frambringa systematiska vetenskapsmän och fria tänkare. Men så heter det ock: "lappri i systemerna!" och här är fråga om något obekant bättre, än hvad hittills varit erkändt såsom godt i tankens verld — ett godt, hvarom jag är för blind för att ha någon aning. Ännu har jag åtminstone hvarken af G:s Litteraturblad, eller af de många samtal jag i år haft med honom om de der framkastade frågor, kunnat se någon dagning till ett positivt godt, som skall läggas i stället för den gamla grunden. Så angelägen jag anser de moderna språkens läsning för hvar och en, som skall kallas bildad, och så mycket jag häri öfverensstämmer med G., — enligt hvad för flera år sedan min recension öfver Kolmodins Livius utvisade, — så litet kan jag erkänna deras tillräcklighet såsom underlag för

gymnastisk hushållning. Och mångsidig dilettantism, det bästa som en sådan studii-curs hittills alstrat, är för nationens framtid mera ett ondt, än ett godt. En sträng disciplin för intelligensen är, i min tanka, ett af hufvudbatemedlen för tidens krämpor, och en bland de grundkrafter, som gifva den sitt sätt af öfver förbistringens afgrund till en ny framtids fastare landhust!"

Mellertid förgingo åren, dock ständigt myllande, till dess den af ohälsa och olust lidande lastdragaren juldagarna 1838 blef angripen af en feber, som den 20 Jan. följande år till fulla besegrade den bräckliga, fast sammansatta stoffhyddan.

Vi sluta denna korta biographi, med några utdrag ur den måsterliga Lefnadsteckningen, hvaruti Attensbom upprätt saknadens och kärlekens vård åt den alltför tidigt bortgångne vännen.

"Lika ömt kärlig, som sprittande qvick; ett barn i sin uppfattning, och en vis i skarpsinnigt betraktande; bärtryckt för allt godt och skönt, samt närmast för Poesi och Musik, men derunder ock redan med sträng förakning sökande djupet af tingens betydelse; föröfrigt mångbeläst, ja lärd, i förhållande till sin ålder; sådan fann jag honom vid vår företa dammankomat, då hans blonda anlete ännu bar en blomning af nästan jungfrulig finhet och skärhet. Med dessa egenskaper skulle han i hvarje samling af bildade, eller bildningsöfande menniskor blifva en dyrbar gäst; och således framförallt i de glada gillen, om hvilka jag nyligen talat. Också värderades de af honom lika högt tillbaka. Väl var en stark böjelse för ensamhet redan tidigt hos honom märkbar. Men till dessa samkväm tog han med fröjd sin tillflykt, när läskammaren blef honom för trång. Hos dem hemtade han då sin läkraste själsapis, under mellanåtundorna af den jernflit, hvarmed han alltredan, — liksom (tyvärr) sedermera framgent, — bedref sina studier, och meditationer på en enda från begynnelsen ämtålig hälsbekostnad."

Sedan Minnestalaren karakteriserat hans klara, enkelt pryddiga men flärdlösa skriftsätt på Romarspråket, yttrar han om hans muntliga föredrag i allmänhet: detta "var ej hvad man kallar "flytande"; än mindre utmärkt genom någon plastisk afrundning; det tycktes, vid första åhörandet, medela sig liksom sönderhackadt i bitar. Men dessa följde tätt på hvarandra med en eldig och eldande liflighet, ofta med qvickhet, med humor, med lyrisk känslöfslamma. Korta-

ligen: hans ord framkommo i ett visst abrupt skick, men detta egde hos honom en egen behaglighet; ty hans själ låg i hans ord lika rörlig och varm, som i hans blickar, miner och åtbörder. Läggo nu till allt detta ett nit för de honom anförtrödda lärovärfven, hvars enda fel var, att brinna, så natt som dag, med ett öfvermått hvaraf han snart förbrändes: och vi ega framför oss bilden af Törneros såsom Universitets-lärare; en lärare, minnesvärd att åhöra, svår (om ej omöjlig) att ersätta, oförgångligt berättigad till sina lärjungars vördnad och saknad."

Slutligen heter det: "I fysisk måtto åldrades han bitida, så till hela, som utseende. Det bar af flera blifvit anmärkt, att han, likasom i anletets dansing och uttryck, så äfven i hela gestaltens snabbörighet och gångens flygande fart, egde ett omiskännligt tycke af fågel. Men denna subtielt organiserade kropp, mer ätherisk än materiell, syntes vara inrättad enbart till ynglingsblomning; icke, att utårda mannaåldersnans tallösa ansträngningar och bekymmer. Det, som i denna hänsigt verkade mest menligt, var dock icke mödornas och bryderiernas antal; det var deras beskaffenhet: hvilken än genom sitt stora intresse för sälltet och forskningen så uppslukade hans själ, att intet rum samas öfrigt för några tankar på lekamliga fordringar; så nedtryckte den genom massor af andefattiga och half-mechaniska görömmål; än företämde den genom vidriga åldsföreteelser, dem han, lika djupkänslig som retlig, lade på sinnet både häftigt och varaktigt. Man kan härvid lätt föreställa sig, huru diet, kroppsrörelse i fri luft, naturo. o. s. v. skulle omakötas; särdeles under ett hvardagslif, så folkhemligen en "lörd ungarls", och alltså äfven till den grad utan sjelfva de ringaste comforts och bekvämligheter, att inträdet i hans rum fastmera tycktes bebåda någon fattig students boing. Det enda, som gjorde skillnad i anblick, var en prydd bokstämning, och (vid närmare kringskådning) ett alltid fukt, modernt och rikligt klädföråd, hvars beständsdelar voro än här, än der synbara. Omsorgen i afseende på klädsel, vid så mycken sorglöshet om alla andra det dagliga lifvets förnödenheter, hade sin grund i en känsla, som hos Goethe beskrifves i Leonore Sanvitales uttåtelse om Tasso:

— — — — — "er kann
Unedlen Stoff, der nur den Knecht bezeidmet,
An einem Leib nicht dalden; alles soll
Ihm fein und gut und schön und edel stehn."

Man bedrog sig föröfrigt, om man tog den anmärkta sorglösheten för annat, än skenbar: ty han led sjelf, stundligen, af all denna bekvämlighetsbrist och ostädning, klagade deröfver ofta, — ja, uppgjorde jemväl de dräpligaste och verkställbaraste planer till dess afhjelpande. Men dervid stannade det ock. Hvad engång hos honom blifvit vana, ådagalade äfven här sin enväldsmakt. Han kunde ej ens förmå sig att afskeda en oduglig städerska, sedan hon hunnit invänja honom vid sin åsyn och sina olater. Derföre sade honom ock en af hans vänner, för hvilken han yttrade ruelse att ej hafva friat till ett älskvärdt fruntimmer, som enligt hans öfvertygelse passat till hans maka: "huru skall Du nånsin kunna gifta dig? du har ju aldrig gjort det förut!"

Ännu fullständigare målar T. sin esoteriska bild i sina efter hans död af Prof. E. A. Schröder utgifna *Bref och Dagboksanteckningar*. I de förra torde mången beklaga frånvaron af ämne, men man skall i alla fall beundra den lefnadsfriskhet, den innerlighet, den liflighet, den qvickhet, hvarmed hvarje föremål, äfven de obetydligaste, äro i dessa mestadels i ynglingsåren skrifna bref uppfattade och skildrade — hvarvid man tillika bör påminna sig, att desamma; ehuru författade med en viss sorgfällighet, som sträckte sig äfven till hans obetydligaste göromål, aldrig voro ämnade för offentligheten. I hans Dagboksanteckningar möter mången djup tanke, klädd i formen af ett infall, eller plötsligt uppspringande likt en rakett. Strängt taget var T. mindre en skapande, än en beskådande, reflecterande och passif natur. Originel var var han, men denna originalitet låg kanske hufvudsakligast i formen. Två motsatser förenade sig föröfrigt hos honom: sprittningen och sansen, rörligheten och lugnet, elden och besinningen.

Skrifter: Disput. — Smärre uppsatser i Svea (h. XIV), Sv. Litt. Tidn., Skandia och Sv. Litt. Fören. Tidn. — Bref och Dagboksanteckningar. Utgifne efter hans död. Ups. 1840. — Till behof för sina Föreläsningar begynte T. låta trycka Ciceros skrift *de Legibus* med egna commentarier, men afbröt, missbelåten med sig sjelf, arbetet med 1:a Bokens slut; endast ett ringa antal ex. har utkommit bland allmänheten. — Anmodad att öfverse Ramshorns Synonymiska Lexicon, för att i svensk öfversättning utgifvas, fann T. arbetet dels ofullständigt dels felaktigt, och företog således deraf en omarbetning med egna tillägg, hvilket arbete af döden afbröts; sedermera har verket, med begagnande af den afslidnes anteckningar, blifvit af Studeranden Ljungberg fullbordadt och af trycket utgifvet.

(Källor: Lefnadsöfning framför Brevet och Dagboksanteckn. af Atterbom. — Personlig bekantskap.) P.

TÖRNFLYCHT, OLOF D. Ä., OLOF D. Y.,
MICHAEL, CARL FREDRIK.

Denna i våra skrifter så sällan förekommande, i allmänhet förgätna ätt, hade nära ett sekel ett stort anseende mest genom fredens yrken. Och erfarenheten är gammal, att fredens riddare ej få så varaktigt minne, som krigets.

Olof Törne, stamfader för en grefflig och två friherrliga samt 7 à 8 adliga släkter på vårt riddarhus, af hvilka släkter två Riksråder, en Öfverståthållare och möjligen också en Justitie Statsminister ledt sitt ursprung, var efter all sannolikhet den "trötjänere", till hvilken skrefs det bref, som fanns i H. v. Sivers samlingar, aftryckt i Sv. Mercarius, Apr. 1758 s. 1190, 91, som börjar: *Veth Oloff Törne om then Dalekarls hustrun ath tu handlar med henne, när master Henrik kommer til baghe, ath hon ffär thet breff hon är begerendes, och slutar häruthi och allth anneth berama worth bestha. Tigh Gudi beffl.; derunder Konungen mot vanan tecknat: Gustaus Rex manu propria scripsit.* Man känner dessutom blott ett på Riksarchivet, ett i Stierneldska och ett i De la Gardieska Samlingen (nu skänkt till Lunds Univ. Bibliothek) förvaradt bref, derunder denne Konung så tecknat sitt namn, så vidt vi nu kunna erinra oss.

Denne Kon. Gustafs man var lika sannolikt *Nils Olofsson Törnes* fader, hvilken Nils T. var enligt v. Stiernman en namnkunnig *Knektehöfvidsman* i R. Erik XIV:s tid. Han blef gift med en *Ingrid*, dotter af Lyder Slatte och Ingrid Klasdotter, hvilken troligen till detta bröllopet länte kedjor och andra brudsmynnen, några silkessparlakan och en damaskjortel af Jöns Eriksson Rosenstråle, hvarvid hon skref ett mycket höfligt bref, som är såsom prof på ett ordentligen uppställt artighetsbref från den tiden, aftryckt i De la Gardieska Arch. V delen. Nils Törnes och Ingrid Slattes sonson Hans Olofsson Törne blef Politi-Borgmästare i Stockholm, gift med Christina Hising. De hade sönerne *Olof*, *Michael* och *Nils*. *Olof* (se M 1). *Michael*, född 1637, död 1694, blef Justitie-Borgmästare i Stockholm och hade två söner, som adlades: *Olof v. Törne*, f. 1686, död som Commerceråd i Comm.-Collegium 1743, g. m. *Maria Linroth* och *Mich. v. Törne*, f. 1682, död som Öfv.-Lieut. 1744, en af fångarne vid Pultava, som 1722 återkom ur fångenskapen, g. m. *Const. Fehman*. — *Nils Hanisson Törne*, f. 1648, död 1708, gift med *Ursila Thomasdotter Andersin*, hade

sonen *Carl*, adlad *Törnstjerna*, f. 1682, död 1720. I ett sednare äktenskap med *Ingrid Carlsdotter* hade Hans Olofsson Törne sonen *Lorens*, som 1698 adlades såsom Kamrerare i Kammar-Collegium "för sin flit vid indelningsverkets ordnande", bibehållande namnet *Törne* (M 1419), gift med *Marg. Boy*. Var *Matts Hansson Törne* ännu en af Hans Olofssons söner? Denne *Matts Törnes* son *Petter* adlades ock med namnet *v. Törne* (M 1857), död som Öfverste 1752. En *Hans Törne* var ock *Carl Törneblads* fader, adlad 1719, hvars ättling C. P. T. nyss var Just.-Statsminister.

1. TÖRNFLYCHT, OLOF D. Ä.

Olof Hansson Törne föddes i Köping i Vestmanland d. 5 Apr. 1640, och uppfostrades för handeln. Ehuru han ej fick annat arf, än sin uppfostran, hade han dock så utmärkta anlag och fick dessa så väl utvecklade, särdeles under handelsresor i England och Holland, att han blef en af Sveriges rikaste köpmän, slutligen Herre till Nynäs, Erstavik, Djursnäs, Näringsberg och Berga samt Redare i 73 skepp. Och han uppsteg till denna "otroliga" rikedom, utan att man finner något antecknad mot sättets ära, ja han förlikade så sjelfva afunden med sin lycka, att vi ej ens träffat ett uttryck af dylik känsla, så vanlig, då någon sjelf förvärfvat sin rikedom. Särdeles märkvärdigt förefaller detta oss, helst han uppsteg till sin stora rikedom, just då den gamla adeln sjöak efter reductionens jordbäfvning. Då adeln såg att Staten ej längre kunde uppehålla denna skara med lysande namn genom förläningar under namn af Gref- och Friherreskaper, ja ej ens genom löner åt höga embetsmän, slog den sig på handel, i skyggd af franska Konungens exempel, som då var "den störate köpman i sitt rike." Ensam var ej mången då mera mäktig att bedrifva näringsyrken; men man stiftade bolag och tog actier. Bolag kallades då compagnier och den som sålde actier i ett dylikt sådes lemna transporter på compagniet. Här trängdes den högre adeln. Sjelfva "rikets beck och tjära" arrenderades af Tjåru-compagniet, som spelte bankrutt med 53½ proc., innan det 1675 förnyades. Då den namnkunnige Nicolaus Skunck varit bland det förolyckade compagniets stiftare, såg man nu sjelfva Numismatikern och Linguisten Nils Keder i det nya, jemte Baltz. Gyldenhoff, Jakob Sneckenberg, J. Prytz, B. Ruuth, M. Bunge m. fl. Compagniets affärer höllos slutligen uppe genom O. Törnes förskotter, hvilken i 8 år

hade directionen. Skeppshyggeri-compagniet, i hvilket Grefvarne Königsmark, G. Stenbock, G. och Er. Oxenstjerna, G. Lejonhufvud, G. Horn m. fl. insatt penningar, som för det mesta förlorades, tröttnade, så väl som öfriga compaguier; men den enskilde mannen O. Törne, född utan arf, lyckades att bygga skepp, som gäfvo annan vinst, än "siffror i papperen." Allt mera blef det klart, att friheter, gifna hit och dit, tillintetgöra friheten för det allmänna, och att der den sednare är bunden af förnuftiga lagar, enskilda snillen skola utveckla sig, som äro mäktige att besegra de hinder, som alltid störta corporationer. O. T. hade snart en skog af skeppsmaster i Stockholms hamn, der han var hufvudsakliga ledaren, om än ej redaren af Stockholmska handelsflottan.

Hans förstånd, så utmärkt i det enskilda, togs snart i anspråk för det allmänna bästa. Han blef riksdagsman 1682 och 1693 på sina medborgares kallelse och fick Kon. Carl XI:s uppdrag att jemte några andra undersöka och utreda frågor om kaperier samt uppgifva det skadestånd, som borde krävas för svenska handels förluster under kriget mellan Frankrike och de allierade makterna. Sverige vann då stora summor i skadestånd. O. Törne blef Rådman i Stockholm 1683 och Handelsborgmästare 1694. Carl XII upphöjde honom under namnet *Törnflycht* i adligt stånd 1698 (*M* 1356), sannolikt sökt för rätten att besitta fideicommissar eller erbjudet för att skaffa adelsmän, som behöfde sälja gods, köpare som kunde betala högre än möjliga köpare af adel, åtminstone säkrare, än många adliga köpare. Och sönerne vunno vida mer än säteri-hesittningsrätt på fadrens adlande. År 1705 tog O. Törnflycht afsked från Rådmanstjensten. Commercerådstitel gafs 1710.

Hans minne bevarades länge i Stockholm genom förträffliga byggnader, som han på entreprenad uppfört åt kronan. Hans rikedom var länge en folksägen.

Den verksamme mannen dog d. 9 April 1713. Först begravnen i Stockholms storkyrka, sedan flyttad till Östmo kyrka i Södermanland. Han blef 1668 g. m. *Margaretha*, dotter af Thomas Andersin, en handlande i Stockholm af skottsk adlig stämma. Barn (se nedan); Christina, gift med C. Piper. Jfr XI. 226.

Hans lefverne utkom i utdrag i Stockholm 1765.

(Källor: Nämnda utdrag. — Stiernmans Adelsmatr. — Genslii Biogr. Lexicon. — Fryxells Handl.)

2. TÖRNFLYCHT, OLOF D. Y.

Denne äldste son af *M* 1 föddes i Stockholm natten mellan d. 15 och 16 Nov. 1680, och uppfostrades med stor omsorg. Under tioåriga utrikes resor blef han 1701 i Italien *Nobilis patricius romanus, Comes Lateranensis nec non Eques auratus auratæ militiæ et aurei calcaris*. Då han hemkom befanns köpmanssonen så hemmastad i hoflefnadens mysterier, att han af Kon. Carl XII 1703 utnämndes till Vice Ceremonimästare vid K. Hofvet. Då han 1705 var i Berlin blef han Riddare af Orden de la Generosité. 1705 blef han Kammarjunkare hos Hertig Carl Fredrik af Holstein samt 1712 Ord. Ceremonimästare. Slutligen blef hofmannen använd i viktigare värf. Den 29 Juli 1718 blef O. T. Landshöfding öfver Kronobergs län, hvarifrån han transporterades till Stockholms d. 27 Apr. 1719. Friherre d. 23 Maj s. å. 1720—27 förvaltrade han Drottningens enskilda slott och kungsgårdar. Den 17 Oct. 1723 uppdrogo Ständerne åt den blide mannen Presidentskapet i Reductions- och Liquidations-Commissionen. Den 8 Juli 1727 inkallades Frih. T. i Riksrådet och upphöjdes 1731 till Grefve. 1737 nämndes han till till Upsala Akademies Cancellar, ett val, som förutsätter att han haft anseende för en lärd bildning; men han dog s. å. den 22 Sept. på Erstavik; begrafven i Östmo. Skrefs: Friherre till Erstavik, Herre till Nynäs, Näringsberg och Kumla. Gift d. 8 Jan. 1711 i Salberget ej med *Mårta Posse*, som v. Stiernman uppgifver i Adelsmatrikeln, utan med *Hedvig Ulrika Posse* *), dotter af R. R. och Öfverståthållaren Gr. Knut Posse, enka efter General-Adjut. C. G. Rosenstjerna, som stupat i Ryssland 1708. Drott. Hedvig Eleonora gjorde O. T:s och Hedv. Posses bröllop i Salberget, då hofvet flytt dit för pestens härjande i Stockholm. Vid riksdagen 1719 var Olof Törnflycht ledamot af det hemliga utskott, som nu regerade. Han ville att mynttecknen skulle inlösas för 8 öre stycket och begärde boställe som Landshöfding i Stockholms län. Då 1727 den första ministereförändringen i Frihetstiden skedde och M. Wellingh, J. Liljenstedt, J. Cederhjelm, N. Tessin, Ax. Baner m. fl. måste draga sig undan, var O. Törnflycht bland dem som intogo de tomma rådestolarne, jemte G. Bonde, J. Strömsfelt, N. Gyllenstjerna, J. v. Düben, S. Bark, C. G. Hård, Th. G. Bielke, Jak. Cronstedt och C. J. Creutz. En af de afgående Senatorernes bref till en vän, infördt i De la Gard. Arch.

*) Gjörwells Hist. och Pol. Merc. VI. N:o 83.

XV. s. 208—216 visar, att påtryckningen var stark, innan ombytet skedde.

C. G. Tessin anför den egenheten om R. R. Gr. Törnflycht, att han aldrig brukade äta bröd och mådde väl deraf, i anledning hvaraf Statsmannen Tessin föreslår, att bortlagga åkerbruk, emedan "säden är en kinkig vext, som borttager en landtmans hela tid, hvarförutan ett missväxtår störtar en sädätande nation i elände." Han ansåg reformen lätt att genomdrifva, emedan de fleste myndige mäns barn måste med pock och hot vänjas till bröd.

I Ol. Carelii biographi har R. R. Törnflycht några rader. C. som sannolikt var den, hvilken författat "den äldsta och veritabla" Hönsgummans visa, hade fått H. E. "Kyrkopatronens" löfte att efter sin far Peer Carelius bli Caplan i Östmo. Der var dock valdag utsatt. Det var Palmsöndag 1729. Häradsprosten Lars Weldt hade infunnit sig i den vackra kyrkan, hvars förnämsta prydnad var R. R. Math. Biörenclos gravvård. Först afgjordes om kyrkobalkens reparation. Så uppläste Prosten en — fullmakt på caplaniet af Domcapitlet i Strengnäs för en Froman, frågandes Prosten församlingen om den var nöjd dermed. Nu framstod fru Agneta Wredes inspector och förklarade, att Hennes Nåd ernat komma och afhöra profpredikningarne, men fann sig så prejudicerad deraf, att ej främsta stolen var anslagen Hammarstad, som "ifrån hedenbös" varit den förnämsta gården i socknen, att hon "för sin höga person" ej velat komma till kyrkan; ombudet erkände dock, att hon väl ej i alla fall ofta komme att besöka Östmo kyrka och förklarade slutligen, att detta ej hörde till saken samt att, som hon ej solliciterat om votum, lemnade hon bönderne fria röster. Så hade Landsh. Baron Mich. Törnflycht gjort. En man försäkrade att R. R. Olof Törnflycht tagit honom och flera deputerade i hand på, att Carelius skulle bli caplan. Baron Fleming bad, att församlingen ändtligen måtte bli förskonad från Froman; Öfverste Stjernros och Lagman Enander voro ej närvarande, men Prosten hade på Nynäs hört dem i skarpa ord yttrat, att de ej ville ha Froman. Men nu framdrogs en skrift af R. R. O. Törnflycht, som var en kallelse på Froman om han underskref i kallelseskraften gjorda villkor. Froman, närvarande, svarade sig vilja det göra. Men nu reste sig församlingen i massa. De åberopade H. Ex:ces loften, de ville sjelfve löna Carelius, men sade rent ut, att de ej lönte den, som påtvingades dem. Finge de Carelius, så skulle de för intet uppygga och förbättra caplansgården m. m. Hr

Olof Carelius, som också var närvarande, framsteg nu och yttrade, att sedan H. Exc. sig utlåtit, att han ville ha Hr Fr. i nådig consideration, så ville han, som aldrig understått sig begära H. Exc:s röst, intet begära, utan understasta sig Guds skickelse och höga förmäns godfinnande.

Så gick ett prestval till 1720, enligt Häradsprostens i Lunds Bibliothek befintliga protokoll. Olof Törnflycht, som lofvat, men svikit, framstår der i mindre behaglig dager än Olof Carelius — denne må nu vara den arme poeten (som genom tryckfel kommit att heta *Cardius* hos mer än en af våra litterärhistoriska författare), eller en annan folkkär prest.

(Källor: Polit. Mercur. 6 D. s. 655. — v. Stiernmans Höfd.-Minne. — Genzli Biogr. Lex. — Tessins Dagbok s. 154. — De la Gard, Arch. XVI. s. 186).

3. TÖRNFLYCHT, MICHAEL.

Denne yngre brodern till M 2 föddes i Stockholm 1682, uppfostrades för krigsyirket och var Ryttmästare, då han 1706 slog ett parti Sachsare vid Leipzig, "inläggande mycken krigsära." År 1709 blef han fången vid Pultava, men återkom tidigt ur fångenskapen och var Öfverste-Lieut., då han 1717 blef Öfverste för K. Lifgardet, åtföljande K. Carl till Norge 1718. Då officerarne delade krigs-cassans 100,000 dlr smt, som straxt efter Konungens död ankommo, fick Öfverste Törnflycht 800 dlr, då de öfrige Öfverstarne fingo 600 dlr hvardera. Den 28 Apr. 1719 blef han General-Major; Öfverkammarherre s. å. Friherre d. 26 Maj s. å. Den 14 Aug. 1727 Landshöfding i Södermanland, Grefve d. 6 Dec. 1731, men tog aldrig introduction. Den 2 Nov. 1732 Öfverståthållare i Stockholm. Död på Hesselhyholm barnlös d. 20 Aug. 1738, gift med *Magdalena Lewenhaupt Gustafsdotter*.

(Källor: Adelsmatrikeln. — Kon. Carl XII:s historia af Nordberg. — Carl XII:s Krigare af Ennen.)

4. TÖRNFLYCHT, CARL FREDRIK.

C. F. Törnflycht, Grefve till Nynäs, föddes d. 22 Oct. 1711, son af K. R. Gr. O. T. och *Hedv. Utr. Possé*. Han ingick vid hofvet och blef 1731 Kammarherre, följde Kon. Fredrik på dess resa till Hessen s. å., hvarefter han besökte Frankrike och Holland; "uppvaktade" efter återkomsten såsom Konungens Kammarherre, tills han 1743 flyttades på furstliga hofstaten, hvarefter han som Thronföljarens Kam-

marherre tjänstgjorde. Den 6 Sept. 1756 blef han Hofmarskalk, efter den s. å. olyckligblifne Baron C. J. Horn, R. N. O. 1757. När 1761 de mest krigiske Senatorerne fått taga afträde, ingick T. i Riksrådet och 1762 uppdrogs honom Gouverneurs-embetet hos Prinsarne Carl och Fredrik Adolf, hvarpå han blef C. N. O. och 1763 Ridd. af R. Seraphimer-Orden. Han rördes af slaget 1764, hvarefter han blef hindrad i det fulla bestridandet af sina höga värf. Enligt Sekreta-Utskottets protokoll af d. 15 Aug. 1765 nämner Geijer R.R. Carl Fr. T. främst bland de sex, som skiljt sig i votum från de nio, och en annan gång främst bland de fyra, som skiljt sig från de elfva, hvilka fattat det för oppositionen så förhatliga beslutet, som ansågs rättfärdiga pluralitets aflägsnande från riksrödet, ehuru vid tillämpningen undantag gjordes, för vissa af pluraliteten. Då Senaten medgifvit att franska subsidiernaingo inbetalas under en längre tid i flera poster, ansågs detta lägga ett förhatligt band på riket o. s. v. Törnflycht behöll emellertid genom sin försigtighet purpurmanteln, men måste för svag helsa nedlägga Gouverneurs-embetet i Oct. 1766, hvarvid tjänstledighet i Rådkammaren medgafs. Efter flera slag-attacker dog han af ett dylikt anfall d. 21 Apr. 1667; jordfästad i Riddarholmskyrkan nedsattes han sedan i Östmo kyrka. Gift med *Birgitta Christina Sparre*, Fredriksdotter, en syster till R.R. och Öfverståth. Baron Carl Sparre, hvilken ännu 1773 var Hofmästarinna hos Enkedrottning Lovisa Ulrika. Äktenskapet var barnlöst. Gjørwell yttrar i sitt sammandrag af Baron Tilas vapenkrossningstal: "R.R. Gr. C. F. T. lefde all sin tid i kongliga hofvet och egde en beständig nåd hos sin Öfverhet, samt var en för fäderneslandet välmående rådsherre."

Med denne Senator slöt den rika Törnflychtska ätten. Den hade en egen lycka, att genom gästfria bord, återhållsamhet i politiska frågor, enskild älskvärdhet, hjälpsamhet mot ordentligt och "förtagsamt" folk af alla classer, med flera dygder, försona med sitt borgliga blod så väl Hof som högadel, utan att förlora sitt anseende hos medelclassen och "folket."

(Källor: Riddarhusen af Uggle. — Geijers Frihetstid. — Gjørwells Hist. och Feb. Mær. 1776.) — N.

Tillägg.

TANNSTRÖM, NILS MÅRTEN AF.

I Finland ligger ett Tanneby, hvarifrån en yngling i förra seklet utgick, som kallade sig Tannström. Namnet uppsteg till en kär märkvärdighet genom Nils Mårten af Tannström, son af Regimentsväbeln vid Jemtlands regimite *Mårten Tannström* och dennes hustru *Ingeborg Holm*.

Nils Mårten Tannström föddes d. 1 Dec. 1777. Hans lust för studier föranledde hans insättande i Frösö skola, hvarifrån han afgick till Hernösands gymnasium. Här räknades han bland utmärkta ynglingar så för sina framsteg i kunskaper som för sitt uppförande, och ökade denna utmärkelse, sedan han 1794 blifvit student i Upsala. Här användes tiden under 9 år så väl, att han vid promotionen 1803 erhöll hedersrum. Prof. Holmbergsson var i den tiden en lönlös Docent, som genom en pensions-anstalt sökte föda sig och familj. I denna undervisningsanstalt hade studenten T. anställts, hvarunder en vänskap uppveste mellan H. och T., som varade tills döden lade sin hand emellan dem. Förf., som burit så många varma helsningar emellan dessa hedersmän, kan intyga, att de förstodo och voro värdiga hvarandra. T. förlofvade sig med en flicka, som lär varit slägt i H:s hus, dotter af Prosten J. P. Lindström i Jemshög, med hvilken förlofningen väl aldrig slogs upp, men verkställigheten uppsköts för de uppenbara hindren tills döden här gick emellan.

Ryktet om T:s undervisningsgåfvor föranledde hans kallelse till St. Petersburg, der svenska Ambassadeuren Gr. v. Stedingks ende son Gr. Ludvig Ernst, nuvar. Secundchef vid Lifgardet till häst, då kräfde informator. T. återkom med sin elev 1808 till Sverige. År 1811 eller 1812 bad Kronprinsen Carl Johan Fältmarskalken St., hvilken han ofta besökte, att äntligen ej få afslag på en hemställan, som han kom att göra. St. lofvade, men blef ganska förlägen, när han fick höra, att det var husets informator, hvilken Kronprinsen önskade till Arsprinsens lärare. Jag har, sade Carl Johan, med nöje sett den förträffliga uppfostran er son fått och då Ni dervid gifvit läraren förtjensten, ber jag att Ni för fäderneslandets skull lemnar mig den redlige mannen

till lärare för min son. Detta enligt v. Stedingks berättelse för Skjöldebrand. T. fick emellertid Professorstitel 1812, då lärarekallet tillträdde, hvilken titel 1815 följdes af Cancellirådsfullmakt, 1816 af Nordstjernan och 1817 af adelsdiplom med en pappersrulle, en lagerkrans, en kronprinskrona och en stjärna som ättemärke, introducerad 1820 under *M* 2279 och namn af *Tannström*. Då Kronprinsen Oscar 1818 blef Cancellor för Upsala Universitet, var Cancellirådet Fredenstam Cancellerssekreterare och då H. R. H. 1824 blef Cancellor för Lunds Universitet var Cancellisten P. Håkansson Cancellerssekreterare derstädes; men dessa begge Sekreterare föredrogo merändels ärenderna hos Cancellirådet T. som, sedan H. dött, öfvertog dess befattning. Först i anseende till Cancelleriens ungdom och sedan i anseende till hans många öfriga göromål måste den gamle informatorn betraktas som en betydande rådgifvare vid styrelsen af rikets begge högskolor och kan ej annat än ha haft stort inflytande på deras, således på svenska vetenskapens och lärdomens utveckling under de sista 30 åren af sin lefnad. Vigtigast blef dock denne man från Åreskutan fot genom sin uppfostran af Kon. Oscar I, — ett uppdrag, hvars utförande efterverlden fullständigtast skall uppskatta.

Tannströms största förtjenster må sökas på uppfostrings svåra men viktiga stråt. Han var hvad Philo uppger att Esseerne ville vara, "uppfostrare af andras barn, sjelfve hållande sig barnlöse i verlden." Redan i Upsala bidrog han att för listiden gifva mången yngling en god riktning. Excellensen Stedingks alla barn blefvo utmärkta personer. Grefvinnan Björnstjerna ansågs en tid, som en af Londons snillrikaste och mest aktade fruar. Sonen Ludvig Ernst var omkring 1823 den, med hvars nämnannde som förebild man upplifvade yngre officerare att välja Dygdens och ej fru Lustas väg. Och ingen har nekat att T. lyckades förträffligt i sitt viktigaste uppfostringskall.

Som rådgifvare vid Universitetets styrelse egde han ett anseende för obesticklighet, som ofta betvivlats hos personer på den platsen. Allmänt erkändes hans goda vilja. Hans politik var Fabii cunctatoris. Ovisst likväl, om på den banan någon kunnat som Fabius cunctando restituere rem. Man kallade honom *Tandenström*. Han ansåg att detta gagnade genom den trötthet passionerne skulle få af det långa bidandet. Utan tvifvel hade deremot intrigen fått mindre spelrum, interregner i de lärde männens arbeten förekommit

och partierne blifvit mindre utbildade, om det, som ansetts böra ske, rasht förkunnats.

T. var lärd i flera hänseenden, men hade medelmåttig talang som skriftställare och talare. Man invalde honom i Vitt. Hist. och Antiqu.-Akademien, kanske mest för att få se ett inträdestal af honom, hvilket somliga ansågo honom mäktig åstadkomma, då andra betvivlade, att det någonsin skulle visa sig. Vi finna ej något i de utgifne handlingarne. Han tänkte helst utan skrifpenna i handen öfver tidens frågor, och gaf de liberala åsigtorna ofta rätt, men det som i hans tid var liberalism är numera conservatism, om också ej "Stock-conservatism." Mycket fröjdade honom den seger han fann vunnen i nya tiden, att "man nu kunde drista frukta Gud, utan att anses som galen." Och han erkände, att "Philosophernes Gud aldrig kunde bli annat än den matematiska punkten, som visst är till och till hvar man behagar tänka sig honom"; men att Gud i Christus var en Gud, som kunde väcka rörelse i hjertat, så väl som tankar i hufvudet, viss att endast genom begge dessa factorer sann moralitet i hug och handling uppstod som product.

Gerna samtalade han med vänner i dylika ämnen. Han var i all sin umgängelse en renlifs man, att tala med Gustaf I. Det var eget att jemnföra hans rum och kungsgunstlingen Brahes flygel. Man ingick genom ett barbariskt mörker, sakta och trefvande till en dörr, som vid påknackning öppnades af en enögd betjent, innaför hvilket ytterrum det låga boningsrum var, der vetenskapsmännen skulle söka sin Brahe, Hr Cancellirådet Tannström. Genom denna anspråkslöshet undvek han afunden, fast han visst betydde vida mer för de lärde, än alla "Mäcenater" med praktfulla våningar.

Ännu in i ålderdomen blef T. med den största ömhet omfattad af sin höge f. d. lärjunge. Få ha haft så mycket inflytande på de lärdas framtid som han, utan att hafva egt fiender och beundrare. T. var obekant med begge dessa betänkliga ställningarne. Han egde allas aktning och deras kärlek, som rätt förstodo den välviljande, ädle mannen.

(Källor: Rothliebs Adl. Matrikel. — Enskild bekantskap.)

— N.

TESSIN, NICODEMUS D. Ä.

I Pommern har från äldre tider funnits en adlig ätt Tessin och en "patricisk" eller "de hedervärde magistratspersoner i pommerska städer." Huruvida dessa varit beslåg-

tade, är icke utredt. Från den sednare härstammade den svenska grenen. Flera personer med namnet Tessen hafva ock mycket långt tillbaka beklädt höga embeten hos Hertigarne af Pommern. Karst Tessen var Cancellar hos svenska Konungen Erik af Pommern. De sistnämndes vapen bestod af en röd sköld, inneslutande en holk af silfver (Zedlers Univ.-Lex. XLII. 1192). Något sådant finner man hvarken de pommerska eller svenska Tessinerna hafva begagnat. En i Tyskland gammal sed att härleda alla förnåma släkter ifrån Italien torde hafva gifvit anledning att äfven dit förlägga Tessinernas ursprung. Jfr Lagerbrings Handl. III. 189. I Diplomats. Geschichte der Pommersch-Rügischen Städte, sid. 859, erinrar v. Schwartz, att Tessiner ej böra, som många andra, anses för en från främmande orter inflyttad, utan af ålder i Pommern hofast, slavisk slägt. De innehade länge godset Primen, men tyckas hafva fått namnet af något dem i början tillhörigt herresäte, Tessin. Ett sådant ligger i Hinter-Pommern och tvenne i Mecklenburg. Att de tidigt lefvat i Vor-Pommern ses af ett donationsbref för staden Wollin under Hertig Bogislaus IV i trettonde seklet, som talar om en Nicolaus de Tessin, Hertigens vapendragare och tillika Borgmästare i nämnde stad (jfr Micraelii Alt. Pomm. IV. 379). En Conrad T. var Borgmästare i Anclam 1602. En Valentin T. Rådsförvandt i Demmin. Hans son Nicodemus beklädde samma tjenst i Stralsund. Dennes dotter Catharina var enligt Sim. Matthæi Rosenhands personalier vid Likpredikan, Stettin 1608, Kongl. Regeringsrådet Rosenhands moder*).

Enligt den siste ättlingens anteckningar**) var en Valentin T. i början af sextonde seklet en förmögen handlande i Stralsund, som var gift med Apollonia Büssis. Deras son, Nicodemus, blef der "Rådsherre" 1576, afled 1599. Han var gift med 1) Catharina Töleman och 2) Cathar. Sassen: begge döttrar af "hederliga Rådspersoner" i Stralsund. Baltzar Prentze, en Rådsförvandt i samma stad, har lemnat en handskrift, hvori förekommo några män, som i de gamla oroliga tiderna i anseende till deras tro, redlighet och förtjenster allt för tidigt saknades. Bland dem nämnes ock en Nicodemus T., måhända den nyssnämnde, som af sitt sista gifte lemnade en son, Ludvig, "Alterman i Gewandshuset,

*) Berch, Skådepenningar III. 179.

**) C. G. Tessins Dagbok 1787, utgifven 1824 af Montgomery, sid. 283.

såsom det yppersta Borgerliga Collegio." Denne var gift med Catharina Preützen och hade med henne dottren Isaabe, som blef gift med Furstl. Geheime-Cabinetts-Sekreteraren Erasmus Engelbrecht.

På ett annat ställe *) uppgifves, att Nicodemus T. d. ä. föddes i Stralsund d. 7 Dec. 1615 "af gammal Tysk adlig (?) ätt." Fadren var *Valentin T.*, Rådsherre i Stralsund, "hvars förfäder i sex leder tillbaka varit Rådsherrar och Patricier." Modren var *Catharina Sasse*. Efter en god uppfostran anlände han helt ung till Sverige och tillvann sig snart Dr. Christinas uppmärksamhet. Vid samma tid afled den gamle Byggmästaren Simon de la Vallé. Hans embete uppdrogs åt T. d. 9 Febr. 1646. Enligt fullmakten skulle hans embetsbefattning bestå deruti, att, "när Drottningen funne godt antingen någon gammal byggning att låta renovera eller någon ny att begynna, han då deröfver icke allenast skulle författa desseinen, utan ock, sedan förordningen är gjord, vara deröfver personligen tillstades, att lägga der handen vid, gifvandes timmermännen och murmästarne och andre, som derpå arbeta skola, en rätt anledning, huru de verket företaga oth. fullborda skola" m. m. **). Och på det "Architecteuren och Byggmästaren" T. "detta sitt embete desto bättre måtte kunna förstå och förrätta, ty unte och efterlät Drottningen honom till årlig lön och underhåll 500 Rdr eller 750 dlr smt ur Ränthammaren."

Den 31 Dec. 1647 fick T. befallning att för åtskilliga ändamål besöka "Norrlands städer." Han skulle lemna ritning öfver Elfkarleby bro; i Gefle afsticka staquetet och pålarne till vatten, och informera de dervid arbetande; göra detsamma i Söderhamn, Hudiksvall, Hernösand, Umeå, Piteå, Luleå, Torneå och Uleå, "lagandes så, att de, som tillförene hvarken äro afritade eller stuckne, måga med forderligaste sättas på papperet, och så mycket staketet angår, till lands och vatten afsticka; Planterne (planerne?) af de oafritade städerna skall han föra H. R. Maj:t tillhanda, att H. R. Maj:t desto bättre kan om orterna döma och dijudicera."

Den 3 Jan. 1649 erhöll T. och dess bröstarfvingar af Drottningen godset Godenån med tre bönder samt Platevitz och Lantze på Rügen till evärdlig egendom med adliga friheter och förmåner. Donationsbrevet är skrivet på tyska

*) Gahms Saml. Tom. XVII (om Konstnärer).

**) Jfr Riksarchivets Registratur, fol. 381.

och finnes i Registraturet; fol. 7. Till ytterligare försäkran gafs d. 27 Juli s. å. befallning till Gouverneuren i Pomern, att låta T. förbemålde gods och hof inrymma och sedan detsamma njuta och obehindradt possedera. (Registr. fol. 294). Ändock kom aldrig T. eller hans arfvingar i besittning af godsen; såsom synes af T:s supplik på sotsången till Enkedrottningen Hedvig Eleonora, tryckt i "Huset Tessin" I. 331—4.

År 1631 företog T. en utländsk resa förmodligen på Drottningens bekostnad och för sitt yrkes skull. Passet skall vara dateradt d. 13 Mars 1631, skrifvet på latin och tyska. Det återfinnes ej i Registr.; men Gahm har sett det omnämnas af Tilas i dess handskrifna Schedæ. Resan lär skett temligen hastigt genom Tyskland, Frankrike, Holland och Italien.

Den 20 Mars 1634 kom T. till Borgholms slott, Carl Gustafs dåv. residens, för att reparera detsamma. Det är okänt, huruvida T. förut handlagt denna reparation; men säkert är, att han dermed sysselsattes hela sommaren 1634. Den 20 Maj s. å. skref Carl Gustaf till T. ett omständligt bref angående byggnadsanstalterna, men isynnerhet för att påskynda vissa rumms inredning, emedan Christina om 10 å 12 dagar åmnade företaga en resa dit. Brevet är skrifvet af en handsekreterare på svenska. Enligt Gahm har Tilas citerat det i sina *Collectanea Tessiniana*. Det är nu tryckt i "Huset Tessin" I. 286 jemte ett mystiskt postscript af Hertigens egen hand på tyska. Huru Hertigen hyllade T. synes anf. st. sid. 285. Att T. byggt nämnde slott, upplyses af en anf. st. meddelad anteckning af C. G. Tessin, så lydande: "Ovedersägligen har vår värde Linnæus orätt, då han i Öländska resan, gissningsvis, berättar, att Borgholms slott blifvit byggt under Carl X:s minorennitet, som i Sverige aldrig minorennis betat. Af mångfaldiga bref vet man allmänt, att denne store Konungen, under successions-trängtan, gerna vistades på Öland och der lät bygga berörde slott, efter min salig farfaders ritning och under dess inseende."

År 1660 blef T. afven Stadsarchitekt i Stockholm och 1667 jemväl Rådman derstädes samt 1674 adlad. Han "fick behålla sina förfäders ifrån längan tid förde och uti Tyskland förvärfvade vapen" (enligt Gahm), nemligen en sköld, bestående i blått fält, med en grön vall under, och deruti en hjort af naturlig färg, hvilken kommer springande ur en skog från högra sidan af vapnet. Ofvan på skölden är en

öppen tornerhjälm och der står upprätt en hjort. Löfverket är af blandade blå och gula färger. (Sköldebrevet finnes i Registr. fol. 579).

Mellertid hade T. svårt att utfå sin lön och måste ingå med en klagoskrift. I följd deraf anbefalldes Kammar-Collegium genom Kongl. Bref af d. 13 Mars 1676, att så väl hvad som ännu kan för honom i lönen återstå, som det han härefter bör åtnjuta, låta honom alltid riktigt af vissa och säkra medel undfå, på det han, som denna sin konst så väl lärt och brukat, icke må få orsak att klaga (Registr. fol. 59 pag. versa). Samma dag utnämndes han till Hofarchitekt med 900 dlr smt lön.

Till bevis på Carl X:s förtroende för T. må anföras, att d. 28 Mars 1659 skref denne från Kronoborg på Seland, att emedan han hade något mundtligen att befälla, så befalldes T. att vid brefvets framkomst oförsumligen göra sig färdig att resa till Konungen och vidare befallning afvänta. (Registr. fol. 605).

Bland byggnader, som bevara T:s minne, är Drottningholms slott, som Hedvig Eleonora lät besörja. Hon fattade mycket tycke för Drottningholm. När det gamla stenhuset afbrann 1661, lät hon derföre redan det följande året lägga grunden till det nuvarande vackra slottet. Hon lade sjelf första stenen dertill i närvaro af flera rikets högste herrar. Eget är, att man temligen allmänt låter sonen, Grefve N. Tessin, bygga detta slott, ehuru han nu endast var ett barn. I "Huset Tessin" I. 312 påpekas och gendrifves denna förvillelse med anförande tillika ur C. G. Tessins Dagbok d. 16 Sept. 1758: "Drottningholms slott är byggt af min faderfader. Hvar kännare i architekturen bör finna behag i stora listen, m. m. Trappan och trädgården äro efter min faders ritningar."

För öfrigt byggde T. Banken, Stadshuset på Södermalm m. m. Han skall ock hafva ombyggt Maria kyrka i Stockholm "och gjort henne ifrån Göthisk gammalmodig kyrka till en modern kyrka, som kallas ett latinskt kors. Den stora skillnad, som är emellan ett latinskt och ett grekiskt kors, förstå nog de habilaste byggmästare, hvilka efter grekiskt kors lagt grundvalen till sina kyrkor" (Gahn).

Sedan det blifvit beslutadt, att örlogsflottan skulle flyttas till Carlskrona, fick T. befallning att uppsätta och författa desseiner till kyrkor, skolor, arsenal, rådhus m. fl. allmänna byggnader och communicera dem med Dahlberg. Jfr Kongl. Brevet af 20 Febr. 1680 i Registr. fol. 470 p. v.

I afsigt att få egen bostad ingaf T. 1677 till Carl XI ett förslag att uppsätta ett hus på Helgeandsholmen, der som Finska kyrkan skulle blifvit byggd, om Konungen allmest ville af hans gamla rest låta honom få till byggningshjälp att begynna med 1000 dlr smt och sedan låta få så stor plats, som han till samma byggning ärnade taga, nemligen vid pass 40 alnar långt och 30 aln. bredt, efter en framtedd ritning, emot det pris, som staden eljest på de bäst belägna orter sina tomter försälja pläga, nemligen 24 öre smt för en quadrataln. Han begärde tillika försäkran att, när platsen blifver byggd, honom och hans arfwingar måtte stå fritt der de bo till dess han och de få ej blott alla bevisliga byggningsomkostnader betalda, utan ock sjelfva den summan, för hvilken nu honom platsen, i afslag på dess fordran, tillerkänd varder (jfr ingressen i K. Försäkringsbrevet af Ljungby d. 14 Febr. 1677 i Registr. fol. 481, 2). Detta beviljades. Anf. st. fol. 483. Om för öfrigt sedan något hus blef byggt, är okänt. Åtminstone har det ej skett på Helgeandsholmen.

T. afled d. 24 Maj 1687 och blef begravnen i Storkyrkan. Dess epitaphium och vapen uppsattes på en pelare på södra gängen. Det började redan på Gahms tid (1780) att förfalla och "liknade till en del ett fragment, emedan framfötterna på hjorten, som uppsliger ur hjelmen, äro sönderslagna och löfverket skadadt. Förmodligen har det skett vid något tillfälle, då kröning blifvit tillagad i Storkyrkan."

Uppgifterna om T:s giftermål äro mångahanda och sinsemellan stridande. De flesta urkunder meddela, att han varit tvenne gånger gift; men detta synes härröra af något missförstånd. Det sannolikaste synes vara, att T. var blott en gång gift och det 1652 med *Maria Svahn*, död 1711, öfver 90 år gammal, dotter af Borgmästaren Per Ulfsson S. Hon var förut gift med en Wynantz och egde i sitt förra äktenskap sonen Abraham, som blef Hofarchitekt och 1693 adlad under namnet Svanskiöld, men dog ogift, samt dottern Maria, som blef gift med Urb. Hjärne *). Svanskiöld var således halfbror med Nic. Tessin d. y.; och synes någon uppgift om denne "halfbrodern" Abraham från början vållat antagandet af d. ä. Tessins tvenne giften, ehuru sådant gällde ej honom, utan hans hustru.

*) Jfr "Huset Tessin" I. 294, 343.

Vårt skäl att ej anse de svenska Tessinerne härstamma från de tyska adliga af samma namn, är hufvudsakligen vapnens olikhet. De tyska förde i sin sköld ett gyllne krönt lejon och på hjälmen trenne-strutsfjedrar. Möjligt är dock, att någon af dessa linier i äldre tider ändrat sitt vapen efter mödernet; hvarpå exempel gifvas i flera länder. Anmärkningsvärdt-är ock, att Nicodemus d. y., då han blef Friherre, utbytte hjorten emot ett lejon.

Äldre celebriteter af ätten, utom de sid. 45 omnämnde, äro en Bernhard T., Pommerska Ridderskapets Deputerad till Sverige 1648 (Dahnerts Pomm. Bibliothek I. 83). En annan Bernhard, som lefde 1661 (Tremellii Pomerania Carolo desponsata), var Director i Pommerska Hofrätten *) och en lärd man, att döma af dess Delineatio Status Pomeraniæ et præcipue de Juribus Ordinum. Holsteinske Generalen och Envoyéen v. Tessin, som 1731 förgicks på resan från Petersburg till Holstein, berömdes som en utmärkt klok och angenäm man. I Neder-Tyskland lefde ännu på 1770-talet "en bederlig och välmående" v. Tessin.

(Källor: Gahms och Palmeskölds Samlingar på Upsala Bibliothek. — Huset Tessin. — Stiermanns Matrikel. — Berchs Lefvernesbeskrifningar. — Tessins Dagbok 1757.) — A — Ö —

TESSIN, NICODEMUS D. Y.

Den föreståndendes son. Född i Nyköping d. 23 Maj 1654 (enligt anteckningar af både far och son, aftryckta i "Huset Tessin" I. 288. Andra uppgifva origtigt, att han blifvit född i Stettin 1651). Hofvet vistades då i Nyköping; och blef den nyfödde buren till dopet af Gustaf Adolfs Enkedrottning. Öfrige faddrar voro Hofmarskalken Frans Horn, Lars Larsson Sneckenfeldt, Hr Paul Simons enka "und meine liebe Frau Mutter Maria v. Velde", skrifver fadren egenhändigt. Jfr Huset Tessin I. 289. Häraf skulle tyckas, som hette d. A. Tessins moder (eller stufmoder?) v. Velde.

T. fick en mycket god uppfostran i fadrens hus. Han studerade sedan både i Stockholm och Upsala och gjorde stora framsteg. Redan i ungdomen, säger Gahm, röjdes hos honom "något besynnerligt, hvilket bodade, att han med tiden skulle blifva stor." Redan före ankomsten till Upsala höll han 1669 ett lyckönskningstal till Carl XI i anledning

*) Född i Pommern 1610, död i Greifswald 1683. Jfr Gjerwells Biogr. Sveog. sid. 24; Hist. och Polit. Mercurius VI. 735 ff.

af den Engelska Riddareorden samt följande året en oration De Cometarum Natura. Begge trycktes in folio. I Stockholm hade han ifrigt studerat Franska och Italienska språken *) samt "nyttiga exercitier och vetenskaper." I Upsala skulle han lära politik och framför allt matematik, såsom omgänglig i byggnadskonsten, "användandes ferierna på anständiga exercitier, särdeles att lära Fransyska och Engelska (Italienska?) språken" **).

Franska språket var denna tid föga känt uti Sverige, särdeles bland fruntimmer. C. G. Tessin skrifver i sin Dagbok 1762: "Utan min sal. moder, som talade (så mycket jag då döma kunde) väl fransyska, italienska och tyska, voro få kvinnor, som ens förstodo fransyska frågor" (Huset Tessin II. 266).

I anledning af vistelsen i Upsala gör parentatorn Papke en målning af den tiden, utan tvifvel såsom motsats till den efterföljande souverainetets-perioden, med hvilken målning må jämföras Geijers karakteristik i Litteraturbladet för 1838, sid. 37. Papke yttrar: "Isto ævo inter Martem et Mineram æquis partibus dividebatur honos; nec dum hominum nostrorum oculos ista perstrinxerat armorum fulgor, ut omnis in campo gloria crederetur versari, nihil vero Curia, nihil foro, Cathedræ vero minus nihilo tribueretur. Intelligebatur non minus egregiam operam reipublicæ navare, qui imminencia bella prudenter cavent, quam qui suscepta ex toto conficiunt; tum ubi non declinanda belli necessitas urget, parva esse foris arma, nisi et consilium domi fuerit. Agnoscebatur frustra laborari, ut patriæ finibus hostis arceatur, si in viscera Ejus impune grassentur foeda quævis scelerum monstra, et intestinis dissidiis mutuæque latrociniiis Cives consumantur, nemine vel recte exercente judicia, vel exigente judicata. Perspiciebatur, infelicitèr agitari consilia de opima præda hostibus eripienda, adjicienda Civibus, si defuerint, qui et communes redditus tuendo, et privatorum æcueniendo industriam, minuendo luxuriam, publicam simul ac privatam egestatem prohiberent."

Hedvig Eleonora fästade snart sin uppmärksamhet på T. och uppmuntrade hans böjelse för teckningskonsten, hvarest han redan gjort vackra framsteg. På hennes och regeringens inrådande utsågs T. 1671 att "slå sig till architectu-

*) Enligt egen uppgift, tryckt i Huset Tessin I. 285. Enligt Berch III. 182 skulle han hafva lärt Italienskan under resan med til Monte.

**) Berch III. 181.

ram civilem" — "såsom en bland de vackraste sciencer i världen" (Huset Tessin I. 284).

Man "fann nödigt genom peregrinationer vidare att ex-cblera" T:s kunskaper "jemte rådligast först att bese Italien, på det att man kunde straxt få den rätta smaken af samma vetenskap och således idéen uti de bästa verken confirmera." (Huset Tessin I. 295).

I anledning häraf begaf sig T. den 17 Jan. 1673 (ej 1672), sedan han först med uppmärksamhet betraktat den stora carouselen i Stockholm vid Carl XI:s anträde till regeringen, öfver Köpenhamn, Hamburg, Augsburg, Trento och Florens till Rom i sällskap med Marquisen del Monte, som varit Christinas minister i Sverige (anf. st. 295, 298). Till henne medförde han recommendationsbref för sig ifrån både Konungen och Ekedrottningen. Så väl hon som Storchertigen af Florens hyllade T. på det högsta. Genom Christinas bemedling erhöil han undervisning af Bernini och Fontana.

I Rom utvalde han sin vetenskaps förnämsta verk och dem, som för Sverige skulle vara tjenligast, hvilka alla han med noga afmätning till planer, façader och profiler antecknade. Jemte hvad han i allmänhet anmärkte, skref och samlade — hvilket nu allt förvaras i Kongl. Museum — sys-selsatte han sig äfven med hjelpvetenskaperna för sitt hufvudstudium, nemligen måleri, bildhuggeri, decorationskunskap, trädgårdsväsende, vattenkonster, häfsmachiner. Äfven med flera anatomiska ritningar och fortificationsarbeten sys-selsatte han sig här.

Fyra år användes härpå och på öfning af desseiners uppgörande i alla slag. Sedan besågs hela Italien med for-skande öga, hvarvid vägen togs öfver Neapel, Messina och Catania till Malta.

Den 13 Mars 1676 blef T. Hofarchitekt med 900 dlr småt i årlig lön på hofstaten jemte tillåtelse att ytterligare vistas i Rom.

Ifrån Italien reste T. slutligen 1678 till Paris, der han mest studerade decorationer och landskapsteckning, och begaf sig s. å. hem till Sverige. Från Stockholm följde han Ekedrottningen och fick i Wexiö förevisa Konungen sina ritningar m. m., hvarpå han reste till England, der Carl II erbjöd honom tjänst, hvilket afslogs. Derpå vistades han $2\frac{1}{2}$ år i Frankrike och studerade synnerligen trädgårdsväsendet och vattenverken. (Huset Tessin I. 323—5).

Första förrättningen efter hemkomsten 1680 var att bestyra om Drottningens kröning.

Sedan fadren 1681 afidit, erhöill T. Konungens fullmakt att vara både Slotts- och Hofarchitekt med 1200 dlr samt i lön, jemte Konungens ordré till Stockholms magistrat 1682, att T. skulle efter fadren förestå stadens publika byggnader för samma lön, som fadren åtnjutit. (Huset Tessin I. 335).

År 1681 antogs T. ock i Enkedrottningens hof att förestå alla hennes byggnader mot 1000 dlr samt i lön, "hvarvid jag då först formerade desseinerna uppå Drottningholms*), Ulricsdahls och Strömshols trädgårdar, jemte hvad vid sjelfva byggnadernaas fullbordan ännu syntes requireras, hvarvid Hennes K. Maj:t det nådigaste nöje har låtit förspörja, så att H. Maj:t mig benådat med karakteren af dess Kammarherre jemte den förökning uppå Kammarherrelönen, som ifrån min förra lön differerade." (Anf. st. I. 337).

För att underlätta T:s arbeten utfärdade Carl XI under Lindschölds contrasignation 1682 ett öppet Bref för T., som söga ohöljdt sårar den personliga friheten hos arbetsclassen. Erinrar man sig härvid tillika den samtida 1686 års Stadga angående tjenstfolk och legohjon, hvarigenom gamla förordningar i samma sak skärptes, så synes det i ringare vilkor stadda folket ingalunda vunnit på souveraineteten, som dock sorgfälligt sökte skenet af en demokratisk riktning. Som vanligt, var det egentligen den grå-liberala och skrymtande låg-adeln, som gick i spetsen för reformerna, och drog musten af nybildningen genom att klifva upp till de högsta platserna o. s. v. Skådom den nya demokrati! För att få godt pris på soldater och dagkarlar förbjöds 1680 bonden, allt efter dess hemmans storlek, att hafva hemma hos sig öfver ett visst antal af barn eller tjenstfolk. Äfven klagas i stadgan, att allmogen gifver sitt folk "sådana fördelachtige vilkor, at the med ingen lön mera stå till upväga", blifvandes omöjligt att få knektar, "så framt en och annan af allmogen skulle stå fritt att antaga och försvara så mycket manskap, som honom lyster." I ofvannämnda Bref åter för Tessin förbjudas de arbetare, som T. önskar begagna, att söka arbete hos andra. Det heter, att som "en och annan svårhet" möter T. vid

*) Fadren hade börjat bygga detta slott och hunnit upp under taklisten. Det återstående, med inredningen och trädgården, var alltsammans efter sonens idéer. Berch III. 183.

dess arbete, "så vid slottet som i staden, i thy att de handtverkare han behöfver och påkallar, antingen vägras honom, eller ock så omvexlas, att han, i stället för gode och tillvande, får ofta oduglige och ovande igen; fördenskull hafve Wi nådigst godtfunnit härmed att förklara och befälla, att ingen, eho han ock är, må vägra honom att bruka på Wårt slotts- och statsarbete de handtverkare och arbetare, som han helst vill och finner vara de bästa och skickligaste, hvilka jemväl skola vara förpligtade, på hans befallning, utan vidare åtfrågan hos andra, att infinna sig" m. m. Brevet kan läsas i Huset Tessin I. 337*).

Huru svenska folkets "urgamla" rätt att sig-sjelft beskatta samma år iaktogs, visar sig af Duræi Dagbok öfver riksdagen 1682 sid. 85: Konungen "befallte, att Ständerna skulle toga sig något närmare (det var fråga om 16 tunnor guld); dem skall intet vara tillåtet att skiljas, innan de gjort sådana förslag, som till den summan kunna förslå."

Vid denna tid byggdes efter T:s ritningar mycket både i Stockholm och på landet, vid kungsgårdar och privata hus. I syssanarbet ville Enkedrottningen utvidga och pryda sina slott Ulriksdal, Strömsholm och Drottningholm; hvar till en mängd projecter förfärdigades, som dels genast utfördes, dels uppskötos och icke kommit till verkställighet. Men som nu Konungen började tänka på ett nytt slott i Stockholm, hvarvid behöfdes att förskrifva utländska biträden, beslutades, att T. skulle åter resa utrikes**), försedd

*) År 1695 utkom äfven en Kongl. Resolution, tryckt i Huset Tessin II. 296, deri T. gifves rätt uti att hafva afsatt en Murmästare-älderman m. m. och föröfrigt påbjudes, "det ingen af Emhetet skall understå sig att göra någon pojke till gesäll, mycket mindre någon gesäll till mästare förr än Kammarherren gifvit dertill dess approbation och finner honom dertill capable och duglig; skolandes jemväl alla murmästaregesäller, när de först komma till Stockholm, vara förpligtade att angifva sig hos Kammarherren, på det han må kunna göra sig underrättad om deras förhållande och employera de skickligaste till K. Maj:ts eget arbete, eftersom ock alla gesäller och drängar, som lyda under murmästarembetet här i staden, skola vara skyldige, på Kammarherrens anfordran, straxt och utan försummelse, att infinna sig på K. Maj:ts eller dess högtärade k. frn moders arbete, då jemväl Kammarherren skall stå fritt, efter dess behag, derutaf utvälja de bästa" m. m.

**) Kongl. passet eller Litteræ salvi passus är dateradt d. 27 Apr. 1687 och finnes på latin i Riksregistr. fol. 680. Resan anträdde uti Maj i sällskap med Hofbilduggaren Burch. Precht, "en noga kännare af fornäldern och de granna konsterna och vetenskaperna" (Gahn). Jfr dock Tessiniana, sid. 336.

med understöd af Konungen och ett nytt recommendations bref till Drott. Christina, tryckt i Huset Tessin I. 341. Det finnes i Riksregistr. fol. 651. Resan gick öfver Köpenhamn, Gottorp, Hamburg, Amsterdam, Brabant, Paris, Lyon, Genua, Florens, Rom, Venedig, hela Lombardiet åt Augsburg, München, Wien, Prag, Dresden, Berlin, Stralsund och upptog tretton månader. I Versailles lät Konungen för honom alla vattnen spela, hvilket endast sker för Prinsar, Ambassadeurer och stora herrar. Le Notre fick befallning att föra honom omkring och visa alla sina planer och utkast till de kongl. lustträdgårdarne. På Konungens begäran uppgjorde T. ett förslag till Louvre-byggnaden. Konungen skänkte honom sitt porträtt samt communicerade honom alla de verk, han i sitt rike låtit anlägga. (Jfr T:s Friherrebref af d. 27 Juli 1699, Riksregistr. fol. 728).

Under resan förskaffade sig T. en vacker samling af böcker, ritningar, kopparstick och antiqviteter. Bibliotheker, Konst- och Mynt-Cabinetter, atelierer och verkstäder besöktes. Han ingick synnerligen i Frankrike flera bekantskaper, som underhöllos genom flitig brefvexling, hvarigenom han hitförskref bildhuggare, gjutare, smeder m. m. T:s gynnares, Lindschölds, svåger Cronström, vårt hofs half-officielle agent i Paris, var härvid äfven verksam. Jfr Huset Tessin II. 152, 295, 356. T. införskaffade ock formerna af de antikaste statuer, som finnas i Rom, och på hvilkas anskaffande till Frankrike Ludvig XIV användt betydliga summor. Han inrättade äfven en bronzgjutning af statuer, hvilken lofvade framgång. Han förfärdigade omsider gjuterier af den fullkomlighet, att deras like föga uti Europa då lärers funnits, säger Gahn, som anser dem vara "förmodligen desamma, som ännu (1780) finnas på den s. k. Rännare-Banan." Öfver sina resor höll han en dagbok på Tyska och Italienska af stort värde.

Efter hemkomsten sysselsattes T. med byggnader och ritningar till trädgårdar, äfvensom med ofvannämnde gjuteri, som lemnade såsom förstlingar de tvenne stora bronzlejonerna vid Stockholms slott. Nu uppfördes Kongörs kyrka *) samt anlades lustträdgårdarne vid Drottningholm, Ulriksdal, Strömsholm och Ekolsund. Dessutom ledde T. alla byggnader och decorationer vid fester och andra sollemneter. Han tillät ingen härutinnan göra intrång. Då Prinsessan Ulrika Eleo-

*) Åtskilliga handlingar derom finnas tryckta i Huset Tessin II 307, 329.

nora uppdragit Amalia Lewenhaupt, född Königsmark, anordningen af en hofest på Carlsdagen 1703, förmådde den deröfver afundsjuke T. Enkedrottningen att dertill neka sitt bifall, sedan verserna redan voro skrifna och inlärdade *). Såsom glanspunkten af T:s artistiska anordningsförmåga uppgifves Carl XI:s begrafningsfest. Den är ock i koppar graverad uti Frankrike af hans synnerlige vän Le Clere.

För öfrigt lefde T. uti ständiga begrundningar af byggnadskonsten och lærer efter hemkomsten hafva författat ett par uppsatser om yttre och inre husprydnader: 1) Sur la manière de placer un ordre d'Architecture sur l'autre; 2) Sur la decoration interieure des Maisons Royales et des Gens de qualité. Redan 1688 hade han uppgjort ritningarne till Stockholms slott. Grundvalen lades 1692. Norra flygeln var under tak efter fem månaders förlopp **) och blef alldeles färdig kort före Carl XI:s död. En medalj deröfver slogs på Carl XI:s befallning. På ena sidan står Konungens bröstbild med öfverskriften: "Carolus XI D. G. Rex Sueciæ." På den andra ser man norra sidan af slottet, sådan den var före branden, med öfverskriften: "Domini virtute perennat." Nederst står: "MDCXCII. Tessin Inventor." ***). Ludvig XIV lät genom särskild audiens sin Ambassadeur D'Avaux complimentera Carl XI till denna byggnad. Bemålde färdiga facade graverades äfven genast i Paris af Le Clere.

Huru stort upseende detta T:s mästerstycke väckte äfven utom Sverige och Frankrike, synes deraf, att äfven Sveriges varande eller blifvande fiender måste vända sig till T. för att inhemta hans råd. Christian V ville hafva ett slott i Köpenhamn efter T:s utkast. Modellen afsändes, berömdes, men blef, såsom fordrande för stora omkostnader,

*) Palmblad, Aurora Königsmark, IV. 433. — Om sin verksamhet på detta fält yttrar T. sjelf: "För min del har jag inrikes haft att göra, utom Byggnings- och Trädgårdsväsendet, med 4 Kröningsacter, nemligen Drottning Ulricæ, Konung Carl XII:s, Drottning Ulricæ Eleonore och nu regerande Konungs, jemte 3:ne hyllningar, samt ellofva Kongl. Begräfningar, såsom Kon. Carl XI:s och XII:s, såsom ock Drottning Ulricæ, jemte Salig Enkedrottningens, som ock de 4 Kongl. Prinsarnes, Hertiginnans af Holstein samt Hertig Adolfs och dess Furstinnas begräfning, som skedde äldraförst, då äfvenledes Riddarholmskyrkan innantill var öfverklädd och nirad. Sedan har jag som Öfverste Hofmarskalk haft omsorg om de nu varande Kongl. Personers Copulations-act, med den derpå följande stora Masqueraden. Af Festiviteter, Baler, Masquerader, så väl här i Stockholm, som vid Ulricsdahl, Carlberg och Drottningholm, har jag haft att beställa med inemot 50 stycken."

**) Muset Tessin I. 366.

***) Elers, Stockholm I. 334.

ej efterføljt. Jfr Huset Tessin II. 337—339. T. lät sedan i koppar sticka ena facaden deraf. August i Polen och Peter i Ryssland begärde sednare byggningsritningar af T. Iynnerhet för Petersburg begärdes desse in till en kyrka, som i storlek och säkring ej skulle eftergifna St. Pauls i London, den präktigaste som Kejsaren under sina resor hade sett.

År 1690 hade T. rest till Pommern, Holstein och Danmark, under hvilken resa han gift sig emot brudens högförnåma släktingars vilja, hvarom utförligt handlas i Huset Tessin. År 1694 var han för en resa till Danmark försedd med Carl XI:s pass på latin, hvilket finnes i Rikaregistr. fol. 501. Måhända var det då, som ritningen för ett slott i Köpenhamn uppgjordes, enligt Gahms gissning. Emellertid synes det, som resan blifvit inställd, emedan hvarken T. själf i "memorialet angående mina resor", eller någon annan utom Gahn upptager denna resa. Passet är dateradt d. 30 Maj 1694; men d. 6 Juni s. å. skrifver T. ännu från Stockholm till Cronström i Paris. Jfr brefvet, tryckt i Huset Tessin II. 157. Ett danska Konungens bref, deri T. begäres till Köpenhamn, är skrifvet först d. 30 Juni s. å. Jfr Huset Tessin II. 78, 337.

Saken upplyses i någon mån af Luxdorphs bref af d. 9 Maj 1694 från Stockholm i Fryxells Handl. III. 347: "Jeg hafde igaar Cammer Herre Tessin hos mig og talte med hannem om hans Rejse; han uudskylte sig, at han intet endnu har kundet Rejse, for han hafver paataget sig at skaffe Kongen den part af Slottet ferdig, som allerede er ophbyggt, inden udi gandske som den skal vere inden vinter, og maa han først stille ordre om alting, huad som skal giøres, men han er borte; derforuden skal hans Grefinde i harselseng, og han reiste ike gjerne för det var forbie, tilmed vil han og hafve sit eget desse in, som han vil tage med sig til Danmark, gandske ferdigt, at han kan hafve det paa rede hender, naar han kommer ned, eftersom han gör ike stat at kunde blifve længer borte med Rejsen og alt end 4 Uger; men dog sagde han vist, at han ville rejse den samme dag, Kongen rejser till Lapland, som er d. 4 Junij, om ike 2 eller 3 dage för. Der er it og andet smaat, som han siger nødvendig skal forandres i den afridsning, som er skicket hannem her op, og han hafver vijst mig: Her passerer han iblant alle hande fremmende og andrø for den habilste i hele Europa, og er uimodsigeligen artig Mand i det metier, og

ved at bygge med stor menage." Den 14 Juli var T. endnu i Stockholm. Anf. st. sid. 357.

Når norra delen af Stockholms slott var færdig och deri den nya slottskyrkan tillika med galleriet och de stora paradrummen i öfra våningen stodo i sin fulla ståt, inträffade några veckor efter Carl X:s död, att både nytt och gammalt af slottet lades i aska.

Slottsbranden skildras lifligt af Luxdorph sålunda (Fryxells Handl. IV. 107): "I gaar ungefer et qvarter efter te om eftermiddagen, da snart alle folk endnu sad til Middags Maaltid, optentes udi et meget mildt og saa godt som stille veder en ild udi den store Ridder Sal paa Slottet, og en som blef det var, løb strax til og advarede fruentimmeret, som endnu stod og spisede, huilke ike saa snart kunde springe fra bordet for at salvere dennem, för ild og Røg mötte dem i Dören, saa de med største lufs fare kom igiennem, huordan de kunde, en hidset og en anden her, og kom nogle til Droningen og varede Hendes Mast ad, som intet viste deraf, og da de saa ud af vinduerne, blefve de var, at ilden var oven udi it af tornene, og i det samme Moment var alle de tre gamle lengder af Slottet andtendt under Raahbertagene og rögen slog derud igiennem, saa Droningen blef meget altererit og fire motte tage hende og saa godt som bære hende, saa Hendes Mast og Kongen og Prinsesserne kom fort og kom ned udi Stalden, og imidlertid sprang 10 a 12 Officerere op og tog Sl: Kongens lijg paa deris Skuldre og bar det neder og satte det udi en gammel stald hos de spandska hester, og da stod hele de tre lengder udi lys lue. Liget blef der staaendes udi to tijmer, indtil at et logement blef röddelig giort udi da gamle Gr. Peter Brabes huus, som er strax derhos, huilket Sl: Kongen ved Reductionen forgangen Aar tog fra Sl: Gr. Torstensöns Enke og bärn, paa det at Stald Mesterne og andre Staldbetienter kunde bae derudi, huor det da blef indsat *) og staar endnu. Kongen og Dronningen og Prinsesserne kom i Carosser strax derfra udi Gr. Oxenstierns huus, huor de ere endnu og laa i Nat, undtagen Kongen, som i aften drog til Carlsberg og blef der til i morges Kloken imellem 7 og 8 da Hans Mast kom hid igien. De tre lengder af den gamle bygning var det nesten bestilt med Kloken ungefer halfgaaen fire, for det brendte continuerlig ned ad indtil de

*) Således icke på Reductionsbordet, såsom berättas af Schützer-grantz, Svenska Konungars Olycksöden, sid. 175.

underste Verelsær, men Klokken imod 4 tog elden fat paa den skionne nye lengde, som Monsir Thesyn hafde opbygget, om hvilken han tilforn hafde sagt mig, at han saaledis hafde opbyggt den, at den skulle forsvare sig for ild; og jeg kan sige det, at den og endelig forsvarte sig og hafde der verit allerriigeste andstalt i verden, saa kunde den aldrig bleffven opbrent, men ilden hafde med den att bestille indtill i morges Klokken 5, da den vakre og ike saamaget magnifique, som dog offver alle Maader propre Kirke, som de dog hafde haab om at skulle bleffvet staaendes, motte med Resten gaa fort, saa at nu af Stocholms store Slot er intet mere tilbage, som er verd at skriffve om, end de blotte Mure. Huorledis ilden kom af et lidet torn op udi et stort torn, som kaldtes de tre Croner, fordi der ofven paa stod tre Croner, kan jeg ike begribe; thi ved det, at det underste torn begynte at falde, var ilden strax i det öfverste af det store, som var en temmelig distanse fra det andet, og vel efter öynsynet 50 eller 60 alnar höjere i det allermindste og var det ike et kvarter paa at giöre för det falt ned, og da raabte een deel og sagde; nu falt de 3 Chroner af Hoffvedet paa det Phalziske huus för tusind diefvle. Paa de tre Croner laa 8 styker og under stökerne i et andet gevelbet hengte en meget stor og skön Klokke, ræn stökerne faldt ned og Klokken med og slog igiennem alle gevelbderne ned i den aller underste Kjelder hour Droningens vijn laa. Hele Cancelliet og den störste deel af Cancellie Archivet, Revisionen, Hof Retten, Krigs Collegium og alle til disse Collegier hörende documenter samt det skionne bibeliotech blef altsammens opbrendt, men Cammer Collegium og Cammer Archivet samt Reductions Collegium, Liqvitations Collegium, Executions Collegium, huilke de heldst vilde hafve ild udi, og Gud veed ike huad de heder, de blifver salverede, som de var neden udi det gamle Slott. En af droningens Cammer Herrer, som kaldes den gamle Baron Erich Sparre, han vogede sig igiennem ilden, og vilde haft nogle af Officererne af gardnen med sig, men ingen vilde følge hannem, uden en ung Lieutenant og tvende Soldater, som blef commenderit til at gaa med hannem og han salverede för Droningen udi Massif guld og sölf udi gjort arbejde 40 a 50,000 Rbd. og alle Hendes M:sts Joueler, huoriblandt og var den Rubin, som St: Kongen forgangen Aaar indlöste i Holland (tillige med andre Joueller) som holdes for inestimable og var af Droning Christina pandsatt. En stor lyke var det, at denne ulöke ike kom paa om Natten, naar alle

folk hafde veret i sänge, thi saa hafde det veret umueligt andet end jo hele det Kl. huus hafde bleffvet brent inde."

Något sednare skriver Luxdorph om T:s nya byggnadsplaner (anf. st. sid. 110): "Hans M:st tillige med Droningen og Princesserne holder huus ude paa Carlsberg, huor de förbliffver indtil, at de her i Stochholm kan nogenledis igien bleffve indrettede, og hafver Hans M:st kiöbt Ober Statholder Gr. Christopher Gyldenstiernis huus for 25000 Rbd., huiken fordom Skatmester Bonde hafde ladet opbygge, huertil skal tages Ridderhuuset, som ligger der nest ved og siden den gandske district fra Bondes huus og indtil Mynten inclusive ved Norrebro, huor Hans M:st vil boe med hele Hoffet, indtil Slottet igien kan bliffve opbyggt; som Mons: Thesijn hafver loffvet at skaffe ferdig i Sex Aar, og saa snart det Uplandske Regiment andkommer, som er beordret at komme hidind, for at soulagere og hielpe de 2000 Mand, som her ligger af guarden, saa begynder de strax at riffe alle Murene neder, undtagen den nye sist hygde længde, huilken Thesin mener at ville endnu bringe saavit i aar, at han igien kan faa den under tag, og de läder dem meget forlyde med, at de vil bygge om Kap med Eders Kl. M:st, og see huilket Slott fyrst kan bliffve ferdigt, men i 6 Aar kan meget vand löbe till Mölle. De hafver lijd en utenkelig skade, og iblant andet er ike den tredje part af deris store Rigs Archivo bleffven salveret. Hendes M:st Droningen hafver mist for nogle tönder guld, og de Joueler, som hendes Cammer Herre salverede, er intet imod dennem som hun hafde tillige med andre kostbarere Sager udi et gevelbt, huoriblant og var et bord af lutter joueler, som var taget i Prag og var æstimerit paa 30000 Rbd., thi snart alle gevelberne, som de forlad dennem paa, brast i stöcker, og kunde ike staa imod den forskrekkelige ild."

T:s första regel var i alla förhållanden att aldrig bygga på lös grund. Sedan han blott några timmar före Carl Xls död erhållit dennes skriftliga decharge för allt, hvarpå han ej redan fått skriftliga befallningar, kände han sig följande dagen varsamt för hos den nye Konungen och förmyndare-regeringen i afseende på de arbeten han hade under händer och utbad sig skriftliga ordres, hvilka äro tryckta i Huset Tessin II. 333.

Konungens begravningsact förestod, terminen var utskrifven och slottsdesseinerne skulle ånyo förmeras. Den 21 Juni 1697 blefvo de vid Carlberg af regeringen "alldeles approberade" och T. gifven karakter af Öfver-Inten-

dest öfver H. K. Maj:ts hus, slott, trädgårdar, möbler m. m. med 1600 Rdr. lön och alternativ rang med Öfverstarne*), som var noggsamt vittnesbörd utaf ofvanbemänte desseiners godkännande." Rangén blef sedan alternativ med Hofmarskalkarnes och Öfverstar af Lifgardet. Anf. st. sid. 339, Berch III. 186.

Om arrangeringen af Carl XI:s begrafningsact läsas flera handlingar i Huset Tessin II. 365—370. Den blef stucken och utgifven af Le Clere. Decorationerna i Riddarholmskyrkan vid Drottningens begrafning äro stückne af Le Pautre.

Att kunna behörigen omvexla vid sådana acter och vid de många festerna**) fordrades en vidsträckt kunskap om hvad på andra tider och orter brukats i samma väg. Slår man upp catalogen öfver Tessinska Cabinettet, tryckt i Stockholm 1712 4:o, får man ock se hvilken massa af beskrifningar till kröningar, begrafningar, intåg, tornerspel och friga pomper, T. samlat. Sonen gjorde sedan anseendiga och dyrbara tillökningar dervid. Den enda roman, T. tålde sin boksamling, var *Almahide* par Scudery i anseende till sin nytta, som kunde hemtas ur de deri befintliga anvisningar till fester och solenniteter.

Huru högt T. redan i Febr. 1698 stod i Carl XII:s näst, synes af ett samtidigt bref i Fryxells *Handl.* IV. 473: Tessin hafuer ladet sig forstaae, han gierne fra Dannemarch lide hafue et par vacher Vagnbeste, om han end schulde hae 300 Rdr derfor, om Ederes Maj:ats derpaa allernaigst nogen Reflexion for sine bygninger glöre vil, stiller sig derhen, det er vist, at han gielder mere hos Kongen, end nogen schall troe, og har megen occasion sig at ham at entrettenere."

Slottsbyggnaden företogs snart åter med mycken ifver. Den 16 Apr. 1698 skrifves från Stockholm (Fryxells *Handl.* V. 498): "Slottets biugning fortsattis med stoer empressement. Tessin vil efterregne, at hver 9 Aar faar Kongen 100000 penge igien af undersaatterne, som hand derpaa spenderer." Efter Carl XI:s plan borde den ske styckevis och upadt efter de gamla borggårdare och hufvudmurarne. Men som elden hade förstört alltsammans, så att i den gamla borgborgen inga rum funnos utan Hofvet måste hjälpa sig med det några år förut äfven afbrända Wrangelska huset

*) Vocationsbrevet finnes i Riksregistr. fol. 738. I stället för 1600 ädr samt skulle han nu få 3200.

**) För de flesta af dem redogäres i Huset Tessin.

på Riddarholmen, som dock kunde snarare repareras och göras brukbart; så ansåg Carl XII vara bäst och till störst regularitets och bekvämlighets vinnande tjenligast att alldeles nedbryta de gamla slottsruinerna och sticka ut en plan *). Hårtill blef mera rådrum, sedan Konungen sjelf gick i fält, och tillgång till arbetare, när en mängd ryska fångar anlände från Narva, som för låg dagspenning reparerade de gamla murarne och jemnade platsen.

Sedan T:s arbete vid begravningsacten, hyllningen, hertogske Hertzogens giftermål m. m. var afslutadt, blef T Friherre d. 27 Juli 1699. Diplomet finnes i Riksregistratur fol. 741. Bland T:s meriter upptages äfven der, att han afslagit anbud af Carl II i England och Churfursten af Brandenburg att gå i deras tjenst. T. behöll nu intet af sina gamla vapen, utan antog i stället en sköld, delad i fyra fält, och midt uti densamma ett krönt lejon af guld på blått fält.

År 1701 d. 25 Nov. blef T. tillika Hofmarskalk. Fullmakten är daterad Würgen och finnes i Riksregistratur fol. 68. "Han fick då något litet att roa sig med", säger Gahm. I mellertid arbetade T. på indelningar och elevationer; hvarefter med han ock efter några år blef färdig och vann Konungens bifall till alla sina förslag, medan denne ännu stannade kvar i Sachsen. Detta blef sedermera stucket i koppar. Thelot, en fransk graveur (lärjunge af Simonneau), hvilka Tessin i många år underhöll i sitt hus.

Krigets kostnader och slutliga olyckor vållade byggnadens afstannande. Efter J. G. Stenbocks död 1703 och under det efterträdaren, Piper, var i krig och fångenskap förvaltnade T. äfven Öfverstemarkalks-tjensten, dock utan alla förmåner. Han afstod då likväl Stadsarchitekturen till sin lärjunge Törnqvist (Adelcrantz), då nyligen hemkommen från utlandet.

T:s omsorg att genom Cronström utifrån införskrifva skådespelaretrupp och ordna en theater i Stockholm red i början af år 1699 upplyses af handlingar, införda i Huset Tessin III. 71, 292. I Aug. 1698 erhöll T. en omständligt skriftlig befallning af Carl XII att införskrifva goda kopparstickare, och det till hvad pris som helst, för att i koppar

*) Berch III. 187. I ett brev från Stockholm af d. 6 Juli 1698 skrives (Fryxells Handl. IV. 225): "Tessin vil nu först lade sletten på platsen, siden begynde det heele fundament, för der med at se Kongen i necessité icke at afbryde paa halvvejen."

stikka de fältslag, som skulle intagas i Carl XI:s historia, den Hans Maj:t vill göra särdeles präktig." Uppdraget gafs åt Le Clere. Anf. st. sid. 84.

Redan d. 26 Oct. 1698 erhöill T. 1200 dlr samt "såsom han nu uti några år bortåt har suttit i förskott för annaliga postpenningar, hvilka han uti Vår tjenst har utgifvit både till Tyskland, Frankrike samt andra orter, enär han varit beordrad derifrån för Oss något införskrifva." Huset Tessin III. 300.

En af T:s många införskrifningar misslyckades. Den 10 Juli 1698 skrifver Luxdorb från Köpenhamn (Fryxells Handl. III. 390): "Le Roy avait fait venir deux glaciers ou carriers de France pour etablis cette manufacture en ce pays. Monsieur Thesyn les a favorisé, mais quand on s'attendu, qu'ils vouloient livrer chaque semaine 100 glaces, on s'est dit, que le Diable feront nous avec tant des glaces icy, elles ne pourront pas estre de mise, et à present on n'en veut point."

Det nesliga rofvet af Bjelkes egendomar tillskyndade T. ett kungligt bref af d. 17 Maj. 1706: "Såsom Wi gerna skulle se, att slottsbyggnaden i Stockholm hädanefter starkare måtte blifva fortsatt, än hittills kunnat ske, i mangel af nödiga medel, helst emedan man nu dervid kan betjena sig af fångarnes arbete, hvilka ändå måste underhållas; alltså och emedan Wi till slottsbyggnaden anslagit de medel, hvilka kunna komma att inflyta af den Bjelkiske Oss hemfallna egendomen, sedan några vissa poster först äro vordne betalt; är Vår nådiga befallning att I sådant till slottsbyggnadens fortsättande använde, sökandes att drifva den så starkt, som görligt må vara." Den 20 Mars 1707 var dock ej ännu hälften influten af "de vissa anordnade poster." Huset Tessin III. 279, 280. Ty af det från Bjelke öfvade godset anordnades 110,000 dlr samt till förökning af Enkedrottningens hofhållningssumma och gunstlingen Peter erhöill hela det betydliga silfverförrådet.

Hvilka bekymmer T. hade för den franska theatertruppen, synes af hans memorial af d. 5 Mars 1706 till Statssekreteret: "Det dagliga öfverlopp jag måste uthärda af R. R. trupp af franska komedianter, jemte deras klagan att de här blifva alldeles ruinerade, emedan, efter deras besittan, dem nu snart fem kvartalers lön skall innestå och krediten är försvunnen. . . . Jag har intet mera kunnat göra, än hos Hans Maj:t und. remonstrera, det truppen intet vore complet, ej eller vid dessa tider här tjente till någon divertissement; men såsom Hans Maj:ts nåd. vilja har

varit det de ändå skulle blifva bibehållne, så vor det väl att de som främmande här intet alldeles råkade af allt för stor misere." Huset Tessin IV. 440.

Under det pesten rasade i Stockholm 1711, följde T hofvet till Sala. Om hans verksamhet under denna tid anføres åtskilligt i Huset Tessin. Enkedrottningen skref ett särskildt bref till Konungen om huru "under hofvets vistande här på orten (Sala) vid detta bedröfliga tillfälle, Baron T sig så förhållit, att man har hans vaksamma och sorgfälliga anstalter, näst Gud, att tillskrifva hofvets bevarande" med flera starka recommendationer. Anf. st. sid. 208.

Drottningens bref var af d. 12 Maj s. å. Den 10 Aug förordnade Konungen från Bender att T. skulle ega bekomma tre rätter mat och en kanna rhenskt vin hvar måltid af H. Maj:ts kök och källare i Stockholm, till dess taffels understöd; dock utan att sådant skall sträcka sig till den successor. (Anf. st. sid. 474). T:s unge son fick understöd för sina utrikes resor af Enkedrottningen på en gång 2000 dlr samt och af Konungen 1000 Rdr årligen. (Anf. st. s. 449) Slutligen blef T. själf d. 2 Juni 1712 Kongl. Råd. Vocationsbrevet finnes i Riksregistr. fol. 300 och är tryckt enligt T:s eget original i Huset Tessin IV. 474. T. fick derjemte förordnande att sitta i Just.-Revisionen. Jemväl skulle han framgent i Öfverstemarskalken Gr. Pipers frånvaro såsom förnt hafva styrelsen öfver hofstaten, samt fortfara vara Öfver-Intendent med bibehållen lön. Anf. st. sid. 476. År 1713 fick T. ny bekräftelse på rättigheten till ofvanberörd mat och vin ur Konungens förråd "så länge han förrättat Öfverstemarskalks-beställningen." Men Hofmarskalkstjänsten flyttades på Gust. v. Düben, som var hos Konungen i Turkiet, och skulle under hans frånvaro förrättas af någon Kammarherre, som Arsprinsessan behagade nämna.

T. hade i Rådet alltid och utan undantag Konungens förtroende och genom honom isynnerhet främjades Konungens afsigter. Ifrån 1706 förde han en förtrolig brefvexling med Ombudsrådet, sedan Presidenten i Stats-Contoret Feif, som efter olyckan vid Pultava fick alla affärerna hos Konungen. Några af dessa bref äro tryckta i Tessiniana sid 206, 322 och i Huset Tessin. Detta, allt gick mycket hemligt och allmänheten anade ej ett så intimt förhållande. Blott Konungen läste meddelanderna till Feif. Af den insända journalen om ånstalterna under pestens härjningar, till smittans hämmande och god ordning vid hofvet, hade Konungen vunnit en hög tanke om T:s skicklighet, äfven i

pekandl och ämnade att sätta honom till Öfverstemarskalk eller Öfverståthållare. Alla hofcharger tillsattes enligt T:s recommendation. De memorialer, han efter eget godtfinnande eller på Prinsessans muntliga befallning öfversände, gillades genast. Endast i fråga om tjänster, som kunde hafva gemenskap med andra verk, borde man till förtrohetets underhållande öfverlägga med vederbörande embetsmän, såsom med Cancellipresidenten vid förslag till Ceremonimästare eller Introduceur. En särskild chiffré tillsändes T. att begagna vid de hemligaste berättelserna; jemte försäkran, att ingen människa utom Konungen och Feif skulle få se dem. Om några skrivelser ankomme, hvori Konungen förklarade missnöje med Rådets förhållande, skulle T. ej oroa sig deröfver, ty det gällde icke honom. Detta erinrar om Dr. Christinas förhållande till Salvius under Westphaliska fredsverket.

Den 3 Mars 1714 utnämndes T. i Demotica till Grefve. T. skref derom till sin son i Paris: "Cette distinction, dont le Roy m'a voulu uniquement gratifier dans le Senat, m'est plus precieuse, que toutes choses au monde." Anf. st. s. 495. T:s yttrande i Rådet d. 19 Mars (a. st. s. 499) visar ett konstrikt oscillerande mellan hvad rikets äfventyrliga ställning och Konungens önskingar fordrade. En försonande medelväg stod dock icke mera öppen mellan folkets armod och knot samt statens kraf och ovilkorliga befallningar från Konungen, såsom anmärkes i Sv. Akad:s Handl. XXII. 221. I anledning af tropheernas ifrågasatta försäljning, hvarom se Sv. Akad:s Handl. XXII. 296 ff., anförde T. ett långt skriftligt afstyrkande till Senatens protocoill d. 1 Apr. 1714, hvilket finnes tryckt i Huset Tessin IV. 497 ff. Nöden var dock nu så stor, att man ej ens förmådde honorera Konungens egna vaxlar. Men Konungen hade 1710 förbjudit tropheernas afyttring. Äfven 1719 blef fråga derom. Jfr Cederehöld, Riksdagen 1719, sid. 144.

Den 6 Sept. 1714 blef T. Cancellor för Lunds Akademi, sedan den 1713 dertill utnämnde G. Cronhjelm lemnat denna befattning. Förmodligen syftade T. på denna utnämning, då han i det nya grelliga vapnet medlerst insatte en hjälm, prydd med Vishetsgudinnans ugglor, som sitta på en bok, hållande i näbben ett par vågskålar: "för den honom åliggande rättträdighets skull, både uti Revisionen, Contributionsverket och Akademien. I det lärda samhället är denna Cancelleriens äminnelse ännu mycket hedrad; isynnerhet, att han under de svåra krigsåren kunde hålla Pro-

fessorernas löner och Studenternas stipendier fria ifrån afkortningar." Berch III. 190.

Under vistelsen i Turkiet brevexlade Konungen äfven om inrättandet af en Vetenskaps-Akademi. T. hade befallning att vara betänkt derpå och sjelf blifva Director.

Den 14 Jan. 1715 kom Arfprinsen af Hessen första gången till Stockholm, för att förmälas med Ulr. Eleonora. Han emottogs af T. och Kongl. Rådet Reenstjerna i Fitja, der en måltid var tillagad, hvarvid de spisade med Prinsen. Om T:s arrangementer i anledning af "copulationsacten" se Huset Tessin IV. 502 ff.

Slottsarchitekt-tjensten afträdde T. 1715 till Adelcrantz. Vid samma tid afled hans hustru äfvensom Enkedrottningen. Konungen yttrade sig straxt vilja sörja för hennes hoffruntimmer genom hederliga giftermål. T. friade genast till Maria Horn och gifte sig så snart enklingstiden var förlupen. Efter gammal fastställd statingo hoffröknarna viss brudskatt. Sådan lemnades ock till vanligt belopp. I hemlighet fick hon äfven en årlig pension, som icke gick genom Hof-Contoret på annat sätt, än såsom medel utbetalda mot Konungens eget qvitto. Berch III. 190. Jfr Huset Tessin IV. 518—521.

Om Enkedrottningens begrafning skriftvexlades länge med T. Jfr Huset Tessin IV. 505—515. Hon blef slutligen "i stillhet begravnen" jemte Hertiginnan af Holstein.

Efter Pipers död ansågs T. såsom sjelfskrifven Öfverstemarskalk, ehuru fullmakten först utfärdades d. 18 Juni 1717. Vid samma tid hade Konungen af resande från Stockholm hört, att fruntimmerstafeln var illa betjent och att tillräckligt bordsilfver saknades. Han lät derföre T. under hand veta, att han vid första anträdet af Öfverstemarskalks-embetet borde ställa sig in med fruntimren och låta göra silfver för deras bord samt tillse att de finge dessert med confiturer; att sådant lände till hofvets heder och till styrka af hans egen auctoritet hos betjeningen, när den såge sin förman taga dylika steg utan att först göra förfrågningar. I angelägnare saker var T. likväl rådvill, emedan han ej hade Öfverstemarskalks instruction att följa. Redan vid Stenbocks frånfälle efterfrågade han i sterbhuset, Borgrätten och Riksarchivet denna i hofartiklarne återopade act. Dem fanns ej, utan troddes vara förkommen i slottsbranden. Han skref till Konungen och till Piper, hvars tjänst han förvaldade, men blef utan svar. Men 1725 begärde Ständerna till statsverkets öfverseende förordnade Deputation under-

rättelse om Hof-ekonomiens tillstånd och anmodade Öfvermarskalken att gifva ingredienser till en ny instruction. T. hänsköt till Hofsekreteraren och Hofkamereraren att ur archivet vid Borggården och Hofvet framleta alla acter, som jemte Hofartiklarne kunde tjena till upplysning. Instruction blef då af dem uppsatt, tillökad af Ständernas deputerade, bekräftad af Konungen och lemnad T. till efterlefnad.

Slutligen ville Carl XII öfver åtskilliga mål mundtligen höra T. och kallade honom till Christinehamn 1718 vid samma tid, som han der utsatt möte med sina släktingar. T. fick befallning att resa förut, så att Konungen kunde en hel dag i ro samtala med honom. Äfven följande dagarne var han ofta i enrum med Konungen flera timmar å rad. (Huset Tessin IV. 384). Ritningar öfver slottet och andra publika byggnader granskades och vunno bifall. Resolutioner uppsattes (d. 26 Mars enligt Berch; d. 26 Maj enligt Huset Tessin IV. 385) på flera ingifna memorialer angående Öfverstemarskalks-embetet. T. anbefalldes äfven att bevista arfskiftet efter Enkedrottningen. Konungens lott skulle sedan delas mellan Prinsessan och Hertigen af Holstein.

Tillika blef T. nu satt till ordförande i det då inrättade Contributions-ränteriet. Han tillvägagick härvid med stor frimodighet emot Görtz *), hvars förtroende hos Konungen måhända först nu rubbades. Görtz' förslag så väl angående husens förpantning utrikes som all spanmåls uttagande ur enskilda förråd och levererande till Bagare och Bryggare blef genom T. hos Konungen kullkastadt.

En frukt af samtalen mellan Konungen och T. var äfven en reform i Politiväsendet; hvarvid Konungen förklarade sig vilja begagna T. Den 21 April tillskref honom Konungen om uppsättande af ett förslag dertill; hvilket sedermera af Konungen ökades och ändrades till en instruction i tretton punkter. T. fick deri namn af Högste Ordningssman; och skulle hans befattning vara att hafva noggrannt inscende öfver att alla politi-förordningar bibehöllos och efterlefdes; att landets och städernas tillväxt och uppkomst befordrades; samt att i alla stånd ordentligt och väl tillgäinge m. m. Den 29 Juli fick T. fullmakt på detta embete jemte en renoverad instruction i åtta punkter. Under Högste Ordningssmannen skulle i landsorterna vara Öfver-Ord-

*) Berch III. 102. Att Görtz och T. i mycket ej drogo ens, är för öfrigt med full evidens ådagalagdt uti Huset Tessin IV. 382. Emot uppgiften derom i Tessin och Tessiniana.

ningsmän och Ordningsmän; tillsammans tjugufatta personer, hvilka Konungen utvalde bland Landshöfdingar och Lagmän. Under tiden beordrades d. 31 Mars vederbörande att ur archiver lemna den tillämnade Polieministern copior af åtskilliga förordningar och instructioner samt under samma dato Cronström i Paris och Preis i Haag att för T:s son och dess medföljande Mentor, Weslander, som nu voro utrikes, stå till tjänst, helst de "ibland andra vetenskaper isynnerhet skulle besitta sig om att inhemta en noga kunskap om Politie väsendet och de dertill hörande förordningar och gjorda inrättningar." Den 13 Nov. skref T. sjelf till Weslander: "Under återstoden af vistandet i Paris skulle jag önska att min son lärde sig Engelskan. . . Det skulle kanske icke vara utan nytta att på samma gång låta komma från London hvad der finnes tryckt rörande polisen. Studium först af polisen och derefter af de sköna konsterna bör utgöra min sons hafvudsakligaste sysselsättning. Jag ber er bidraga till förstnämnde studium så mycket som möjligt, och att skaffa mig alla behöfliga instructioner, och att isynnerhet noga ge akt på undersöknings-commissariernes sätt att gå till väga" m. m. Huset Tessin IV. 385—387, 333—337.

Staten angående Politiväsendet ankom till T. först d. 1 Oct. Men som man icke ville begynda med några publicationer rörande det nya verket, förr än allt var i fullt stånd så att man straxt kände sätta det i verkställighet och straffa de brottliga; så kom Konungens död emellan och förslaget förföll under namn af nyheter. Egentligen var det dock ej frågan om något nytt, utan hela inrättningen berodde på gamla ordningars handhafvande och flinka exsequerande. Sedan ifvern emot hvad man misstänkte hafva sitt ursprung från den gåtöfulla Görtz laggt sig, kom saken åter å bane vid 1723 års riksdag.

Att icke blott antirojalisterne, utan äfven T., en af Konungens allratillgifnaste vänner, mycket hårdt bedömda Görtz och ansåg honom förtjena den skarpaste näpset, synes af följande förtroliga rader till den då utrikes varande sonen af d. 20 Dec. 1718: "Le Baron Görtz et le Comte van der Nath sont arrestés. Je ne crois pas qu'il y aye d'exemple, que des estrangers ayent poussés leurs *projets diaboliques* à une si *abominable* degré, qu'ils ont faits; aussy le châtiment de leurs *crimes* et forfaits servira d'exemple à la *postérité* d'éviter d'entreprendre des attentats à *supprimer* pat seulement les honnêtes gens, mais encore une nation *toute*

entiere, et cela sans aucune reserve ou menagement. En quelques semaines d'icy vous apprendrez leur *funeste*, mais *aussy très juste sort*." Den 13 Febr. 1719 skref T. till sin son: "Vous sçauvez le *funeste sort* du Baron Görtz, sans que je vous le dise. Voyla la fin d'un' *ambition sans borne*." Redan 1713 var ock kungavännen Stenbock Görtz' veder-sakare. I bref till T. skref han missödet vid Tönningen till hafvdsaklig del på räkningen af Görtziska ränkor, anmärkande: "min oskuld skall en dag visas, ej mindre än hvad Görtz och det Holsteinska huset med sina adherenter äro." Huset Tessin IV. 377. Jfr Cederschöld, Riksdagen 1719, Bihaget, sid. 13. Att slutligen Konungen sjelf ämnade låta arrestera Görtz, anser Geijer troligt. Teckn. af Frihetstiden, sid. 21. Då Görtz, okunnig om Konungens död, arresterades, trodde han ock sjelf, att det skedde på Konungens befallning och uppsatte en böneskrift till honom.

Som verkande statsman blef T. snarare helt och hållet förvandlad än förändrad från och med Carl XII:s död. Uppdragen, framhållen, hägnad, upphöjd och öfverhopad med konungeliga välgörningar under enväldet, var han dess tillgifnaaste tjenare *) och påräknade i det den kraftigaste häf-

*) T. tillhörde det parti af parvenuer, som Geijer tecknar uti sin skildring af Frihetstiden, sid. 10: "Deri har Carl XI — med ett förträffligt förstånd för det vanliga, men ej tillräckligt för det ovanliga — förnämligast felat, att han, som i Sverige satte gränser för allt, ej ville veta af några för sin egen myndighet. Reductionen tillät Konungen allt för mycket behandlas såsom en partisak. Han emottog den ur händerna på ett parti — den adeliga oppositionen mot Regeringsherrarna, hvilken till sig räknade hela den lägre adeln; men ej sagnade medlemmar af den högre — han lät den falla i händerna på ett annat annat, Hofpartiet af de nya männen, som denutid gjorde sin lycka på andras fall, en framtids Aristokrater, nu Ultra-royalister, som alla svurit den oinskränkta Konungamaktens fana, såsom det säkraste sättet för borgerliga förtjenster att göra sig gillande. Hvad en medlem af det förstnämnda partiet, Riksrådet Cl. Blomb, i sitt hjertas bitterhet yttrar om detta sednare parti, till hvilket makten öfvergick, är föga från sanningen aflägsnadt: "allt skulle lämpas derhän, att Konungen till ingen lag, till ingen ed, till ingen försäkring, löfte, förskrifning eller aftal vidare måtte vara bunden; och tvertom Ständerna hafva hvarken lag, privilegier eller rättigheter att påstå, ja, ej ens någon egendom, emedan den vore kommen från Kronan, utan skulle allt, under skenet af Konungens makt, bero af dessa statsmäns godtycke." Och sid. 13: "Känner man Carl XI:s personliga rättvisa och vördnad för lagen, men tillika denna ömtålighet om sin myndighet, som var den enda svaghet, genom hvilken han kunde missledas, så kan man i allt sådant ej misskänna inflytelser af samma parti, som nu i rikets allmänna handlingar införde ett nytt språk. Konungens absoluta väld blef ett

stäng för utförandet af sina storverk i byggnadskonst. Sedan döden löst trohetseden mot välgöraren, omfattade han med värma det nya regeringssättet. "Min sal. fader", skriver sonen i sin dagbok för d. 23 Sept. 1758, "var en trogen och tillgifven husman; men så snart souveräniteten blef afsvuren, vardt han en ståndaktig frihetens förfäktare, och omsider ett offer af sitt nit. En redlig man, som stått i ntmärkt nåd hos enväldskonungar, råkar gemenligen i deras ogunst, när oket är aflagdt, ty en redlig embetsmans rätta kännetecken är, att, under alla öden, ej känna annan lag, än sin edsvurna pligt." Huset Tessin I. 337; IV. 439; V. 16.

Enligt T:s sednaste biograph var dock "i T:s föreställningssätt throndockan i alla fall icke blott hufvudpersonen, utan hennes bevägenhet eller ogunst värde-mätaren för trefnad eller olycka." T. skref d. 20 Dec. 1718 till sin son: "Du har af mitt sednaste bref inhemtat vår Konungs hastiga död, tillika med de omständigheter jag då berättade dig. Denna förlust har smärtat mig öfver all beskrifning; men, det som tröstar mig är, att H. M. Drottningen ganska nådigt utlätit sig till min och de minas fördel, under yttrande, att den trohet, hvarmed jag tjänat Deras Majestäter framlidne hennes bror och far, hennes mor och farmor äro henne alltför väl bekanta, och att hon dessutom alltid skulle behålla i rättvist minne de prof jag vid alla tillfällen lemnat på en redlig fosterlandsväns uppriktiga nit. Jag kan också nämna, att sedan någon tid har Drottningen nästan hvarje fjortonde dag efterfrågat huru du befinner dig. Af hofsföljande kungörelse om riksdagen underrättas du om hvad den anfyder. Glädjen öfver enväldets afskaffande har uppfyllt alla undersåters hjertan med otrolig fröjd; och efter ett så utarmande krig smickrar sig hvar och en, att snart

officielt uttryck, och inkom slutligen i Riksdagsbeslutet år 1695, med förbigående af hvad 1680 års förklaring, angående den suveräna Konungamakten innehåller, att den nemligen vore bunden af Sveriges lag. Lärarne vid Rikets Lärosäten anbefalldes att hos ungdomen inpräglade detta absoluta välde och dess omedelbara ursprung från Gud. Man samlade med omsorg ur Rådets och Ständernas Protokoll, slutligen ända ifrån Gustaf Adolfs död, alla uttryck och yttrande, som ansågos sträffa emot Kongl. Maj:ts höga rätt och välde. Man föreslog att utplåna alla sådana ur Rikets Handlingar; man bränmärkte derföre män, såsom brottaliga, hvilka redan länge hvilat i grafven; och i Konungens approbation på Ständernas yttrande härom vid 1689 års Riksdag, förbehåller han sig och sina efterkommande att fullfölja tilltalet mot dem, som vidare våga något yttra sig eller handla emot den Kungliga myndigheten."

komma i åtnjutande af fredens ljuslighet, i stället att man ej motsåg något slut på det förra." Huset Tessin V. 47, 18.

Ett af de första föremålen för den nya regeringens verksamhet blef ransakningen öfver Görtz. Redan d. 11 Dec. 1718, innan Görtz ännu var förd till Stockholm, öfverlades om hvar han skulle förvaras. T. erinrade, att aldrig nog försigtighet kunde iakttagas vid hans bevakning; tilläggande sedermera, att hvad som skulle ske med Görtz borde ske snart, ty om Czaren finge höra att han lefde, torde han begära ut honom, under hotelse att eljest låta hafvudet af alla svenska fångar. T. ansåg därför nödigt att göra kort process. Dessa betänkligheter upprepade T. d. 15 Dec., då Drottningen erinrade, att man ju visste, det Czaren själf hade misstankar om Görtz. T. önskade att så vore. Drottningen nämnde d. 18, att hon fått i egna händer den böneskrift, som Görtz efter arresteringen skrifvit till Konungen, men att hon sönderrifvit det renskrifna exemplaret. T. ansåg för en stor lycka, att conceptet vore i behåll, förmodande att mycket deraf borde kunna slutas.

Den 19 ville T. ändra det dagen förut fattade beslutet, att G. skulle i Hofrätten anklagas af Advocatfiscalen. Det skulle gå allt för långsamt, såsom exemplet med Bjelke visade. Han tyckte, att när man hade i sina händer G:s förslag att beröfva enhvar dess uppehälle, item sjettedelen af all ens egendom och några flera sådana saker, hvarigenom han fullkomligt gjort sig till statsbrottsling, så behöfdes visst icke så lång process. T. föreslog därför, att en Commission måtte förordnas, som utan dröjsmål kunde afgöra saken med G. Och tillade T., att det, till exempel och varning för efterkommande, borde uppsättas en colonn och derpå skrivas, huru en sådan karl kommit in uti ett främmande rike och velat det genom sina förderfiga råd förstöra. Horn bemställde, om ej Advocatfiscal Müller kunde bli åklagare. T. menade, att man ej borde så mycket krusa med en statsbrottsling, samt erinrade, att Hofrätten nu snart hade sina ferier och samlades sedan ej förr än i Febr., varande alltså betänkligt att utdraga tiden i en så angelägen sak. Öfverståthållaren anmälte, att G. begärt få prest till sig, emedan han vore sjuk. T. tyckte, att doctorn först borde tillse, om han verkligen vore sjuk; men att framför allt den vakthafvande Capitainen borde vara tillstädes, när presten är hos honom. Bark erinrade, att ett halft år åtginge, om alla papperen skulle genomläsas. T. beropade

Äg på sitt förra yttrande, att endast de angelägnaste sakkerna kunde företagas, som göra honom till statsbrottling.

Den 27 upprepade T. sitt yttrande om skyndsamhet i anledning af Czarens befarade åtgärd. Cronhjelm erinrade om laga dom. T. förklarade sin mening ingalunda vara, att G. ju icke borde dömas, men allenast, att tiden ej borde utdragas med många punkter och vidlyftiga skrifter, undersökande, utan att man endast borde taga tre eller fyra af de allra angelägnaste, af fruktan att Czaren eljest lägger sig ut för honom. (Cederschöld, Riksdagen 1719, Bihanget, sidd. 2—12; Huset Tessin *) V. 62—69).

Den 30 Jan. 1719 var G:s sak åter före i Rådet. T. trodde, att så snart domen vore fälld, skulle de, som hafva hans penningar om händer, taga sina försigtighetsmått, och att det derföre vore väl, om man genom uppskof kunde vinna några tunnor guld. Men om så icke är, kunde han ej inse, hvarföre det skulle dröja. — Drottningen trodde det icke vara bra, att tiden utdroges. — T. frågade om det af acterna finns, att han distraherat medlen. — Den tillkallade ordföranden i Commissionen, Ribbing, svarade: Ja, menande, att det väl skall fås igen, när folket kommer fram. — T. frågade, om man, derest hans lif blefve förkortadt, skulle kunna få rätt på medlen; och hemställde sedan, om man icke, sedan domen blifvit afkunnad, kunde gifva honom hopp om mildring, derest han ville bekänna hvar penningarne stieka. För att undvika en infam och vanhederlig död, torde han uppvisa några tunnor guld; kunrande dödssättet och hoppet om en lindrigare död bringa honom att bekänna sanningen. (Cederschöld, anf. st. sidd. 275—279).

Den 12 Febr. öfverlade Rådet om verkställigheten af dödsdomen. Banér, Sparre, Taube, Düker, Mörner, Meyerfelt, Gyllenstjerna och Cronhjelm begärde lindring i domen, så vida att all vanheder, begrafning å galgbacken o. d. skulle undvikas. Äfven nu var T. den strängaste; han menade, att sedan en så anseelig Commission dömt honom och detta äfven blifvit adeln kungjort, vore rådligast att låta dervid bero. För öfrigt sade han sig ej hafva några skäl till en lindrigare mening, såsom okunnig om de särskilda vota inom Commissionen. För exemplets skull och för att

*) För framtida forskare anmärkes, att, då detta skrives, icke mer än första häftet af femte delen utaf Huset Tessin utkommit, så att vi för fortsättningen äro i saknad af denna rikhaltiga källa.

så mycket mer afskräcka andra att blanda sig i rikets styrelse, skulle ej vara orådligt att påfinna något temperament härutinnan, som på andra orter plågar vara brukligt, nemligen att upprätta ett monument, som lemnar efterverlden att känna, huru förhållandet varit, på det främmande så mycket mindre må intränga i riket och underkasta undersåtarne sådana våldsamheter, som han förmått och åstadkommit.

Den 13 Febr. discuterades om Görtz' silfver i anledning af Gyllenborgs begäran att begagna det. T. medgaf väl, att något kunde synas vara att säga på att bruka G:s egendom. Men som han så länge brukat Sveriges egendom; så mente han, att silfret kunde, om vapnet bortskrapades och skölden lemnades tom, brukas till dess räkningen blir uppgjord och arfvingarne då, derest G. befinnes icke vara någonting skyldig, få silfver eller penningar igen. — Cronhjelm yrkade, att silfret borde sequestreras, men ej begagnas. — T. fann dervid så mycket mindre svårighet, som G. ännu ej gjort reda för alla de plåtar, han utökeppat. (Cederschöld, anf. st. sidd. 333—9).

Den 23 Apr. begärde Secreta-Utskottet T:s votum angående mynttecknen och finanserna. Deraf visar sig det stora eländet i landet. Redan då T. 1712 kom i rådet, voro finanserna i det slätaste tillstånd. Man var alltid i största embarras; så snart frågan blef om penningar. Presidenten i Kammar-Collegium och Stats-Contoret hade under hela tiden föga annat svarat än: "hvarest skola vi det taga?" Tillståndet hade en gång varit så slätt, att man ej kunnat få sex Caroliner, utan hade Ehrenpreutz gifvit dem af sitt eget till en skeppare, som skulle gå till Åland. Som T. ej kände, att några contanta penningar sedan den tiden kommit i landet och riket med de förlorade provinserna mistat 36 tr. guld af de 66, som förut gjorde dess inkomst, samt banken dessutom skulle ha 14, då endast 16 återstode för statens behof; kunde han ej hegripa, hvarifrån medel skulle fås att bestrida nödvändiga utgifter, när mynttecknen och sedlarne på en gång casserades, viljande vara utan ansvar för hvad deraf kunde följa. Då T. alltid trott, att mynttecknens hela inlösning aldrig stode att åstadkomma och jemväl att hela casserandet på en gång skulle göra oss maktlösa; hade han trott att detta kunde ske på 12 år sålunda, att alla mynttecken nu uthyttes mot sedlar, som med hvarje år förlorade $\frac{1}{12}$ af sitt ursprungliga namnvärde eller 1 mark kopparmynt på hvarje dir samt. Tillika anmärktes de olika

uppgifterna om mynttecknens belopp: 27 millioner enligt Räntmästaren Råfelt, och blott 15 enligt Höpkens, som varit i Deputationen *).

Den 13 Maj 1719 lät T. anmäla sig i Secr.-Utskottet i anseende till Utskottets memorial om Drottningens hofstat, emedan "Hennes Maj:t fuller varit något sensibel öfver att deri finna hofanslaget nog knapt tilltaget." Summan i Carl XI:s tid vore nu ej tillräcklig till följe af ändrad curs. Äfven hade "rättetalet blifvit mycket förökadt" (Cederschöld, sid. 244). "I Drottningens rum förbrukades hundrade vaxljus hvarje afton och 25 skeppund om året. År 1696 blott 40 sk:d. Carl XI hade ej egen taffel, utan spisade hos sin Fru Mor. Vid det bordet, der Hoffruntimret åt, var då 8 rätter middag och afton, och för den mindre betjeningen 12 dito, in alles 40 om dagen; 1721 voro de 71 och stego på Carlberg till 136 rätter. Kung Fredrik ville äta väl och var svår att förnöja; berömde viner och tobak eoa dagen och ratade dem den andra. T. lät komma 300 skålp. spansk tobak, som första dagarne fanns oförliknelig och 14 dar derefter skänktes bort." Tessin och Tessiniana, s. 244. T. androg äfven d. 15 Maj 1719, att hästarnes antal på Kongl. Stallet nu vore större än förr. T. "sade sig väl hafva propomerat, om icke Hennes Maj:t och H. K. Höghet skulle vara nöjde med 400 hästar, såsom i högtsal. Konungens tid; men att nu hela den ena sidan (af stallet?) vore uppfylld." Cederschöld, sid. 247.

T. hade äfven föreslagit, "till lisa för hofförtäringen", att kronan Ladugårdar kunde anslås Hofvet till understöd för köket, och derå fått resolution, att Ladugårdarne skulle anslås till Hennes Maj:ts hofförtäring (anf. st. s. 246); men d. 21 Maj ventilerades dock i Utskottet, "huru som man alltid funnit, att slika gårdar förfallit, när de kommit under Öfverhetens förvaltning." Derpå lät T. svara, att han redan föredragit saken för Drottningen, som den "ganska näddigt upptagit"; men hon skulle dock troligen afstå, "derest andra utvägar kunde fås till kött och bröd för Hofvet." (A. st. s. 263). Den 22 Maj var saken åter före (s. 278).

*) Cederschöld, sid. 142. Enligt Lagerbring V. 96 steg vid Görtz' arresterande beloppet af utelöpande mynttecken, enligt hans förvarares utsägo, till 20 mill. smt och och stats-obligationerne till 2 mill. Enligt Schwerins Bidrag, sid. 36 utgjorde vid reductionen 1724 beloppet i mynttecken 60 mill. dlr smt och i myntsedlar 67 mill. dlr smt. Jfr Skandia IV. 300.

Slottsbyggnaden började nu snart åter komma i åtanka. Saken förevar vid 1723 års "hushållsaktiga" riksdag. Det beslöts då att medelst årliga sammanskott gemensamt bidra till slottets fullbordan. T., som hittills ensam bestyrt penningförvaltningen, afsade sig nu denna. En Ständernas Slottsbyggnads-Direction förordnades derföre.

Vid samma riksdag kom å hane tanken på en reform i polisförfattningarne. Dertill utnämndes en Deputation, hvars ledamöter voro antydda att hemta råd hos T., i hvars hus de ofta voro samlade. Såsom gammal och svag, kunde T. dock egentligen ej annat göra än lemna upplysning om det under Carl XII:s sista dagar uppgjorda förslaget samt framlägga sin stora samling af främmande Reglementen och Förordningar i dithörande mål. Som saken ej hann afslutas, lemnades den till regeringen. Då sattes åter en stor Commission, deri tre Riksråder fungerade. Betänkande afgick d. 18 Juni 1724 med gillande i mycket af 1718 års förslag. Utom ett par publicationer från predikatorne utan följd, hörde allmänheten intet vidare af saken.

T:s ställning till det nya hofvet blef allt mera invecklad och öfvergick slutligen till öppen brytning. Redan genom andra gifvet med Maria Horn, som varit hoffröken hos Hertiginnan af Holstein, ådrog sig T. agg från de kunglige, som hyste ett osläckligt hat till allt hvad holsteinskt hette. Ännu olyckligare var, att T. fått Gustaf Düben under sig såsom Hofmarskalk. Ständerna hade bundit det strängaste ansvar vid hof-ekonomen. Kungen var läcker och van att hafva allt upp. Düben kände ej annat kungsbord än Carl XII:s i fält; var för öfrigt en Biedermann, oduglig till all förvaltning, obekymmersam om räkningar, ögontjenare, som, endast var Öfverheten nöjd, ej frågade efter om tappen satt i tunnan eller ej. När han af T. varnades, flydde han för lång tid dess ögon. T., sjuklig och gammal, hatare af oordning, måste dock såsom Öfverstemarskalk uppbära Konungens förebråelser och klagomål öfver bord och köckar. Dertill kom ett lifligt temperament, hvars retlighet måhända förhöjdes af den tillbakasatta gunstlingens ovana ställning såsom fördetting i hofinflytande, och fruktan för ansvar hos Ständerna. (Tessiniana, sid. 242).

Den 21 Nov. 1724 lemnade Konungen till Tessin fem skriftliga klagopunkter öfver oordningen vid hofvet. Dessa, på tyska språket uppsatta, äro tryckta uti Portefeuille, utg. af Förf. till Skildringar etc. III. 23. Som de egentligen angå chonomibetjenterna, remitterade T. dem till Hofmarskalken.

Konungen klagade, att man på hans eget, äfvensom på hof-fruntimmernas bord serverade skämda, stinkande saker, gammal confect och odrickbara viner. Man gaf smala och rykande ljus, "dass man kaum sehen kann", och satte på hof-räkningen Konungens landtpartier, som han sjelf betalade. Ingen subordination funnes bland hofbetjeningen. En vidlyftig undersökning företogs, införd i Portefeuille III. 22 — 45. Flera klagomål saknade all grund. Så t. ex. visiterades skafferierne, der "alla tillhöriga sorter nu för tiden funnos goda och försvarliga." I afseende på ljusen gaf Kammartjenaren den upplysning, att "för två år sedan ungefär, eller något, vet dock ej så noga, har en gång händt sig, att de hvita *) ljusen hafva rökt, hvilket dock straxt har blifvit ändradt och bättre anskaffade, så snart derom blifvit påmindt; hafvandes han sedermera ej förmärkt att ljusen rökt." Kamereraren meddelade, att taffelljusen hålla 12 och kronljusen 6 lod och gjordes i Stockholm med holländska veckar. Endast några utrikes gjorda hvita vaxljus med bomulleveckar rökte någon gång.

T. nödgades mer än en gång skrifa allvarsamma embetsbref till Hofmarskalken; men hans syster var Kammarfröken hos Drottningen och Düben i tilltagande gunst hos Konungen.

I Aug. 1726 afgick det sista varningsbrevet, som innehöll ej blott föreställningar om uraktlåtenhet i hofhållningen, utan äfven om anövar för djerfheten att hafva skuld satt hofcassan. Nu blef farhåga väckt; det klagades öfver Öfverstemarskalkens ofog och söktes beskydd. Kort derpå börjades förföljelserna vid riksdagen. Tessiniana 243.

Vid 1720 års riksdag bestämdes hofanslaget till 451,421 dlr smt. Deremot nedsattes då Öfverstemarskalkens taffelpenningar ifrån 8,400 till 4,050 dlr. År 1721, under hofvets långa vistande på Carlberg, hade förlägenhet i hofekonomen redan stigit högt. Tessiniana 245. Emellertid begagnade man sig af dessa tracasserier emot T. Det var blott som Öfverstemarskalk och Öfverintendent han var sårbar; ty sedan han genast vid thronombytet tog sitt parti och blef en ifrig anhängare af friheten, kunde man ej "komma åt" honom i Rådsemetet.

*) Vid hofvet begagnades vanligen gula vaxljus ända till 1720. Endast när Stanislaus var i Stockholm 1711, anskaffades hvita vaxljus. Tessiniana sid. 269. Den tilltagande luxen gjorde nog många bekymmer för hofförvaltningen. "Sedan 1721 började luxen hastigt tilltaga. Caffé var likväl inkommet i bruk 1716, men blef då, liksom Thé, allmänare." Tessiniana, sid. 377.

En af orsakerna till hofvets ovilja emot T. låg sannolikt äfven i den frimodighet, hvarmed T:s son gick tillväga vid General Diemars förvisande. D. var Hessisk Envoyé, och hade dels genom sitt djupa förtroende hos Konungen, dels igenom sin åtgärd vid de försök, som 1723 gjordes till konungamaktens utvidgande *), ådragit sig dåvarande Ständers hat, så att desse genom bref till Konungen och Rådet begärde hans förvisning. Rådet remitterade saken till Cancelli-Collegii verkställande; men alla undandrogo sig denna obehagliga commission, då äntligen C. G. Tessin såsom Cancelliråd utlät sig, att som detta vere ett mål, som borde verkställas, ville han ej undandraga sig utförandet, blott han fägo någon med sig, hvarvid han sjelf föreslog Exp.-Sekreteraren v. Celsing, som ock med häfvan följde T. och fullgjorde Ständernas anmodan, i det Diemar tillsades att begifva sig ur riket. Detta lärar sätt i hjertat på Konungen en tegg, som alltid bibehölls emot Tessinska namnet.

Förhållandena förde hofvet och T. på allt mera skilda banor. T. närmade sig mer och mer det s. k. Holsteinska partiet, delande dess afvoghet emot Hannoverska alliansen, och hofvets bitterhet tilltog i samma mån. T. led äfven af det Holsteinska partiets obetänksamma förslager och iavecklades emot sin vilja i mycket trassel.

Rätta orsaken till hofvets fiendtlighet emot det Holsteinska partiets hufvudmän Wellingk och Cederhjelm, till hvilka T. slöt sig inom Rådet, lärar vara följande. Wellingk var i början Konungens förtrogne och åtminstone år 1722 den, som var utsedd till *Ministre de la Diète* 1723 för att genomdrifva konungamaktens utvidgning. Denna tilltänkta revolution fördrade de penningar, som Konungen i Preussen skulle låna Fredrik I, hvarföre ock Wellingk hade hela denna affär om händer **). När revolutionen blef om intet och Wellingks fiende Horn efter 1723 års riksdag blef ännu mäktigare, gjorde W. sin räkning på en ny hvälfning genom Hertigen af Holstein och Ryssland; hvilken skulle befordras genom Ryssarnes landstigning i Aug. 1725. Chefen på Rykska flottan lärar haft förseglade ordres härom,

*) Konungen hade gjort sig så skimrande illusioner om den tillkännade statshvåfvingen, att han skref till sin bror, Wilhelm af Hessen, att "han hoppades, det denna riksdag skulle sluta dermed, att han vunne alla sina afsigter." Geijer om Frihetstiden, sid. 48.

**) Huru näsligt och mot Wellingk falskt Fredrik I:s förhållande hvarvid alltigenom var, ådagalägges af Geijer om Frihetstiden, sid. 44, 68.

hvilka d. 15 Aug. på viss station skolat öppna. Men Franske Ambassadeuren skulle ha fått kunskap här om och vid Ryska hofvet gjort så allvarsamma föreställningar deremot, att ordret genast afgått till flottan att ej öppna det förseglade paketet utan vända om till Cronstadt. Fredrik I lär häröfver blifvit så förbittrad, att han emot Wellingk framlemnadt bevisen på dess negociationer med Preussen till konungamaktens utvidgande, ehuru han sjelf deraf hade största vanhedern. Hårtill kom Horns fiendskap emot W. dels för dess vacklande karakter, dels för dess cabaler och i öfrigt stora förmåga, hvarigenom han höll Horn i oupphörlig oro och stölpde mången af dess planer.

Cederhjelm var väl vid riksdagens öppnande 1726 ansatt för det häftiga försvar, han tagit uti Tessins sak mot Konungen rörande trögårdsmästarens vid Carlbergströgården afsättning utan laga ransakning och dom, hvarom mera nedanför; men när Konungen framlemnadt Wellingks concepter om Wolgast-tullarnes pantsättande hos Konungen i Preussen 1722 och Wellingk blifvit arresterad samt hans papper sequesterade, funnos ibland dem fem bref ifrån Cederhjelm, hvilka upptäckte det stora bemödande desse herrar haft att hindra accessionen till Hannoverska förbundet. Denna omständighet gjorde Cederhjelm isynnerhet brottslig, i anseende till anledningen, som var ett uppenbart förtroende med Ryska ministären, som ville draga Sverige till Wienska förbundet. Hela planen var uppgifven i C:s bref; vid omständigheternas förändring gjorde W. och C. sinsemellan nya förslager; ofta var Ryska ministärens åtgärd tagen i beräkning och allt syftade på att troget tjena Ryssland, hvilket äfven med tydliga ord säges. C. förtjenade all Ständernas vedervilja; ty både han och Wellingk framstodo som Ryska commissionärer, som råkat få säte i Svenska Rådet. Sedan det kom till rättegång, förevitades C. äfven hans uppförande i Petersburg såsom Ambassadeur 1725, då han redan började visa sin Ryska benägenhet, derigenom att han, i stället för att enkelt gifva Ryska hofvet tillkänna, att Franska och Engelska Ministrarne begärt conferens med Ministären i Stockholm om accession till Hannoverska tractaten samt att Commissarier dertill å Svenska sidan voro utnämnda, ingick i försäkringar till Ryska hofvet, genom hvilka Sverige blef bundet och snart sagdt betaget möjligheten att ingå tractater med andra makter; hvilket allt Ryska Ministären påmint i Bref från Petersburg till Rådet d. 17 Dec. 1725. Konungen, Horn och Bandér hade varit mycket emot

C:s ambassad till Petersburg, men Wellingk genomdref saken. På Wellingkaka sidan i Rådet voro Cederhjelm, Gyllenberg, Tessin, Cronhjelm, Lagerberg, Henning Rud. Horn och Liljenstedt.

Utom anmärkningar emot Wellingk och Cederhjelm gjordes vid 1727 års riksdag flera särskilda "remarquer" vid Rådsprotokollerna. Den tolfte och sista *) var, att T. förgått sig i Rådet uti sina utlåtelse emot Konungen, då Konungen sagt, att trädgårdsmästaren vid Carlberg illa skött trädgården, hvarföre Konungen velat ha en annan i dess ställe och hvar till T. yttrat sig, att han enligt sin instruction ej kunde utan ransakning och dom sätta någon ifrån dess tjänst; dock skulle Hofauditeuren derom ransaka. Och då Konungen med löje skämtvis sagt: "Tu l'a voulu George Dandin", hade T. svarat: "Ed. Maj:t bör ej säga sådant, utan hålla mig, som ett Rikets Råd, dermed förskonad." Konungen hade blifvit något misslynt; men hela Rådet hade intercederat för honom, hvar på Konungen detta honom förlåtit; och då Konungen hade uppstigit att gå ut, hade T. ej visat tillbörlig respect som vederbort, mindre bönfallit, utan påstått sig ej flera välgärningar njutit af Konungen än andre, och varit nöjd, att allt hvad han sagt måtte föras till protokollet.

Någon tid derefter hade T. genom Horn och Gyllenberg ingifvit en supplik till Konungen, som svarat, att han som en christen honom förlåtit, men huru han det som en Konung kunde göra, derpå ville han sig besinna och till Ständernas ankomst lemna. På deputationens infordrade förklaring häröfver hade T. anført, huru han trott sin skyldighet vara att påminna om sin Öfverstemarskalks instructions innehåll, nemligen att icke den ringaste betjente utan ransakning och dom från tjänsten sätta, hvilket han begärt skulle föras till protokoll, men ej något annat; och hade han de ord han svarat ej med någon häftighet eller sinnesrörelse sagt, fast han dem straxt ångrat, undrande att Protokollssekreteraren trott sig till att anteckna hans hjertans tankar; fagnande sig dock att Hans Maj:t såsom en fullmyndig Konung nådigast honom pardonnerat, som nu var 73 år gammal och ännu aldrig haft någon svår uppsyn af sin nå-

*) Jfr Hist. och utförlig Berättelse öfver Riksdagen åren 1726 och 1727, i Falkenstedtska Saml. på Upsala Bibliothek; afskrift ur Kongl. Bibliotheket på Drottningholm, N:o 14, som fordom tillhört Cancelli-Rådet v. Celse.

diga Öfverhet, den han i 50 år tjent, mindre gjort sig delaktig af sådana förgripelser, som deputationen denna gång öfver honom anmärkt; slutande: *Ecce testem meum in coelis et conscium in excelsis.*

Gyllenborgs förklaring öfver det han för T. intercederat var, att han det gerna gjort, emedan T. mycket ångsat sin felaktighet, som egentligen bestod deri att han ej rätt upptagit H. Maj:ts utlåtelse och derigenom fallit i den beklagliga svagheten, som var en ålderdoms-hastighet, emot det han eljest i 50 års tid emot Konungar och Drottningar, dem han redligen tjent, sig aldrig förbrutit. Horn, som i detta mål gjort ett med Gyllenborg, hade ock ingifvit sin förklaring, att ingen kunnat hafva menlösare intention än han, då han för T. intercederat, hvilket han bad hos Ständerna måtte för gällande ursäkt anses.

Emellertid anlände från Konungen tvenne skrivelser. I den ena förklarade sig Konungen som en christen hafva förlåtit T. den visade sidvördnaden; men som han fruktade, att sådant i Riksmarskalks-embetet torde oftare förefalla, önskade han att T. måtte från Riksmarskalks-embetet dispenseras och en annan af Riksråden dertill insättas. C. G. Tessin anhöll då om uppskof af adelns utlåtande, till dess fadren inkommit både till Konungen och Ständerna med en ödmjuk supplik. Saken hänvisades till Stora Secreta Deputationen.

Efter öfverläggning kunde Deputationen ej annat finna, än att, i anseende till en oanständig animosité emot Majestätet, Konungen måtte ske ett behagligt nöje, hvad omväxlingen af Öfverstemarskalks-embetet angår, särdeles som T. i sin höga ålderdom och ständiga opasslighet komme att njuta en märklig lisa och i öfrigt behålla den dertill hörande penninglönen, fast de andre dervid fallande förmåner tillföllö successoren.

T. led i sina sista år mycket af podager. Hans "siukdom är i gemeent swårast enär kiälen går utur jorden", skrifver han 1718 (Handl. rör. Skand. Hist. XXX. 323). Han afled d. 10 Apr. 1728 och begrofs i Stockholms Storkyrka utan ståt, och utan monument. Han hade dock der lemnat lysande minnen efter sig: Rungastolarne samt J. G. Stenbocks och Ehrenstrahls epitaphier. Sonen lät genom Hedlinger slå en stor skådepenning öfver honom. Medaljer voro öfver honom förut slagne 1711 och 1725.

T. blef gift första gången 1690 med Enkedrottningens Kammarfröken *Hedvig Eleonora Stenbock*, dotter af R. R.

Gr. G. Stenbock. Hennes biographi finnes hos Berch N. 198. Så väl Enkedrottningen, som lærer haft blida ögon till T., som de förnåma släktingarne togo illa detta äktenskap, som knöts dem ovetande i Pommern; men Konungen och Lindschöld egde kännedom derom och blefvo de nygiftas kraftiga beskyddare. Hon var ett utmärkt fruntimmer. En medaillon finnes öfver henne af Hedlinger, hvarupå stod en stenbock på spetsen af ett berg, med inskrift: "Pascitur in altis"; emedan "detta djuret söker födan i höjden, äfvensom för Grefvinnans sinne inga nedrige saker voro smakelige." Hon afled 1715. Deras barn voro: *Carl Erik*, död ung; *Carl Gustaf* (se nedan); *Hedvig Charlotta*, g. m. Öfverste-Lieut. v. Schwerin till Spantekow; *Ulrika Maria*, g. m. Gen.-Lieut. Frih. Sparre. Andra gången blef T. 1716 gift med *Maria Barbara Horn*, dotter af Öfversten Frih. Ev. Horn till Kankas.

T. har icke lyst genom utgifna skrifter, men så mycket mera genom egna mästarverk i artistisk väg och såsom befordrare af de sköna konsternas insteg och flor i Sverige. Utom hvad vi förut nämnt, bör ännu något mera tilläggas.

Genom T:s försorg kommo till Sverige ett stort antal utländska konstnärer, isynnerhet italienska målare och bildhuggare, samt några Tyskar, bland hvilka må nämnas Kraft, Precht, Lemke och Ebreustrahl. Dessa sysselsattes med att pryda Drottningholms och Stockholms slott. Om det sednare yttrade Professor Floding, att det, "i anseende till den stora smak, hvarmed det blifvit ordonneradt, täflar med de största i Europa nu existerande byggnader och torde kunna sättas i jemförelse med Louvren, som utom dess peristile af Perrault, som är ett mästerstycke, har de öfriga façaderna intagna af en myckenhet små partier och prydnader, som borttaga den harmoni och hvila ögat begärer. Stockholms slott utgör ett stort och majestätligt helt och prydnaderna äro med förståndig sparsamhet samt apropos employerade."

Genom det anseende, T. förvärfvat sig i Frankrike genom flera teckningar och särskildt för en modell till en avant-cour (förgård) och en cirkelrundgård in uti Louvren, som blef i åtta dagars tid ställd till allmänt beskådande uti Versailles *) i concurrens med Vernini, Le Veau, Perrault, Marot, Mercier m. fl., kom Ludvig XIV på den tanke att förära Carl XI det stora antal af de herrligaste grekiska

*) Jfr Catalogue des Livres, Estampes et Dessains du Cabinet du Baron Tessin, sid. 16.

statuer, som han i Rom låtit med stora kostnader gjuta på originalerna, som der förvaras. Dessa statuer, som äro af de första och äkta afgjutningar i gips, uppsattes sedan i Målare-Akademiens stora sessionssal. Större delen af T:s valda samling af böcker och handteckningar såldes af sonen 1756 till Gustaf III, men blefvo till betydlig del skingrade genom den ojemna tillsyn, som öfver dem hölls af personer, som hade liten eller ingen kunskap om deras dyrbarhet och inre värde.

Genom ofvannämnde konstnärer har T. låtit förfärdiga ett stort antal konstarbeten i alla genrer, t. ex. bronzlejonnen vid slottet, de två stora skilderierna af Ehrenstrahl, föreställande Yttersta Domen och Christi Lidande på korset, hvilka sutit i den gamla slottskyrkan, men vid branden 1697 flyttades till Storkyrkan. Ehrenstrahls, Lemkes och Krafts mästestycken pryda Drottningholm.

Från Paris införskrefs kopparstickaren Hatton, som graverade planerne och elevationerne af slottet och dess flyglar samt runddelarne af det framför vestra sidan tillämnade Hofrättshuset, samt Danska Slottet efter T:s ritning, som dock ej i allt följdes *) (se nyssnämnde catalog, sid. 16). Tvenne takstycken af nuv. Öfverståthållarehuset lät han gravera af Le Clerc **). Stilen utvisar, att de helt och hållet äro Le Clercs invention, utan tvifvel efter T:s eget dicerande, ehuru ingen är nämnd såsom auctor ***).

I Upsala Domkyrka lemnade T. ett dyrbart minne efter sig uti Bengt Oxenstiernas grafchor.

Skrifter: Oration till K. Carl XI i anledning af dess upptagande uti Engelska-Strumpebands-Orden. Sthm 1669. — *De Cometarum natura*. Ib. 1670. — *Sur la manière de placer un ordre d'architecture sur l'autre*. — *Sur la decoration interieure des Maisons Royales et des Gens de qualité*. (Dessa begge sistnämnda, skrifna omkring 1690, funnos i mscpt bland sonens samlingar). — Graverade tafvor öfver Dr. Ulricæ Eleonoræ Begrafning 1693; — öfver K. Carl XI:s Begrafning 1697; — öfver K. Carl XII:s Kröning. — *Catalogue des Livres, Estampes et Desseins de son Cabi-*

*) Alla dessa plåtar äfvensom Le Clercs till norra delen af slottet och Carl XI:s mausolé tillhörde Stockholms slott och förvarades der.

**) Plåtarne qvarstannade i Frankrike, hvilket visar sig deraf, att estamperne af dem såldes efter Le Clercs död af dess enka. Jfr *Eloge de M. Le Clerc Chev. Romain, Dessinateur et Graveur Ordinaire du Cabinet du Roi avec le Catalogue de ses Ouvrages*, par M. L'Abbé de Vallemont. Paris 1795, sid. 220.

**) Titeln på den första lyder så: "Plafond de la salle d'un hôtel baty à Stockholm appartenant à M. Le Baron de Tassin etc. S. Le Clerc sculp.

net des beaux arts et des sciences. Sthm 1719. — Suite des Fêtes et Entrées. Ib.

(Källor: Gahms Biogr. Saml. — Huset Tessin. — Papkes Parentation. — v. Döbelns Hist. Acad. Lund. — Berchs Lefvernesbeskrifningar. — Flora ofvan angifna och citerade. — Handl. rör. Skand. Hist. XXX. 318—358 (ang. Högsta Ordningssammanbötet.) — Nordin&Minnen.) — A — Ö —

TESSIN, CARL GUSTAF.

Den föreståendes son, född i Stockholm d. 5 Sept. 1695. Hans första lärare var Holsteinaren C. F. Guthermuth, hvilken såsom förut informerande Ulrika Eleonora fått titel af Kongl. Sekreterare. Han var en from man, att dömma af hans Christliche Fürstenlehre och af hans för theologiæ studiosi stiftade stipendium. Då han 1702 afled, hade enkan någon fordran vid Hofcontoret, och gaf för dess skyndsamma utfående T. ett silfverur emot det att han skulle recommendera henne hos fadren såsom Hofmarskalk. T. måste dock till sin innerliga sorg återbära uret, och fick i ersättning af fadren en grundlig, men då föga angenäm, föreställning om neshigheten af mutors emottagande. Emellertid tackade T. i mognare år mången gång Gud för denna tidigt och lifligt inskräpta lära; ehuru han visserligen lika litet som fadren, ej var den, som försmädde att på hederlig väg söka nervus rerum gerendarum.

Antingen hade Guthermuth, eller ock T:s fromma farmoder, tidigt väckt hans religiösa känsla. I sina barnaår särdeles väl upptagen hos Enkedrottningen, rörde han ofta henne och hennes fruntimmer till tårar genom predikningar. En dag hade han så vunnit Hertiginnans af Holstein bifall, att hon efter predikan skänkte honom en käpp med guldknapp. Anmärkningsvärdt är, att han, ehuru hof- och verldsmän, aldrig synes vacklat i sin tro på öhristendomens positiva läror, ehuru han stundligen umgicks med personer, smittade af det då vid hofven och i de förnåma classerna allmänt gängse och moderna fritänkeriet. "Alltifrån 1728 gick han offentligen i kyrkan till skrift och aflösning." Tessin och Tessiniana, sid. 13.

T:s andre lärare blef Aug. Wehle eller Welle, en Berlinare; ty fadren, sjelf från barndomen undervisad på Tyska, önskade att sonen skulle från späda åren göras förtrolig med det språket. Men läraren afskedades snart såsom oduglig och nyckfull. Sjelf beskriver T. honom så: "en stornäsig, surmulen Tysk, alltid frusen, ond och missnöjd, som grälade med latinska och tyska vers, dem han

sirligen afskref med grönt, rödt, gult och blått bläck." Tessin och Tessiniana, sid. 14.

Derefter fick T. till handledare Isögæus, en Svensk, som sedan kallade sig Holtzberg. Han blef sedan Regimentsprest och slutligen Kyrkoherde i Konungssund i Östergöthland. Han hade ett godt umgänge med barn samt mycken lust för små ceremonier och orationer, hvaraf måhända lärjungens håg tog intryck. Emellertid tecknar T. sjelf a. st. mannen sålunda: "en god, enfaldig, lättrogen man, skickligare till en comicus på theatern, än till lärare för ungdom."

Siste informatorn var Joh. Weslander, son till Kyrkoherden i Ofvansjö, en klok och skicklig man, hvars undervisning han njöt några år hemma och sedan på utländska resor. W. blef sedan Assessor i Berge-Collegium (Commerce-Collegium enligt Gahn). T. skrifver om honom: "Han var min ledare under min första femåriga resa, och den enda förnuftiga præceptor jag haft."

Tidigt fick T. undervisning i dans. Vid början af 18:e seklet uppfördes ofta balletter vid svenska hofvet för att roa Prinsessorna och Hertigen af Holstein. Man såg då ofta T. och hans systrar figurera på theatern. Så tidigt gjordes bekantskap med scenen, den han alltid älskade. Med stor fullkomlighet säges han 1724 på Bollbuset för hofvet hafva spelat le role du Joueur. Kort derefter skref han sjelf en komédi, La double grossesse, om en förnäm fru och hennes kammarjungfru, som på samma tid blefvo oviga. Pjecen trycktes, men kom endast i goda vänners händer.

För musik hade han ingen kärlek, utan sade i sina bref, att lutan i alla dagar gjort honom ängslig. Så mycket mera älskade han ritning, så väl i architectur som annan teckning. Dagligt umgänge, utom med fadren, med Adelcrantz, då fadrens conducteur vid slottsbyggnaden, och den unge Palmerantz, skicklig tecknare, förvärfvade honom sjelf färdighet, smak och insigt. Äfven hos Lemke såg och lärde han mycket. Tidigt fick han göra sig en egen samling af kopparstick ur fadrens dupletter och röjde redan som barn stor samlingslust. Confect, som han erhöll, förtärde han ej såsom andra barn, utan lade det i compartimenter, efter bakverkets form och färgor, och försåg hvarje bit med en påklistrad lapp, som underrättade vid hvilket bröllop eller annat tillfälle han bekommit den. Ett gammalt schatull med många lådor, som han hade fått att leka med, blef sålunda efterhand uppfyllt. Äfven i sina studier visade han lärgrighet och qvickhet.

T. var ofta under sin lefnad i lifsfaror. Som barn var han en gång på glanskis på Hjelmaren, då en häftigt uppkömmen storm förde honom och en kammartjenare ut åt den öppna Quislan, der lyckligtvis några vass-strån uti isen hjälpte dem.

I samma bref, hvori Enkedrottningen gaf fadren det goda vitsordet om dess nit under pestens härjningar, sände hon öfven till Konungen en af sonens ritningar, erinrande, att, såsom Carl XI tagit sig an fadren och låtit honom utbilda sig utrikes, så hörde nu ock Carl XII göra med sonen. Anslag gafs, såsom i föregående biographi är berättadt. Resan skedde dock först 1714 genom Hamburg, Hannover, Hessel, Strassburg till Paris.

Här uppehöll han sig öfver tvenne år, fortsättande sina studier och kroppsöfningar, men utan att visa någon synnerlig stadga i sitt uppförande. Redan hemma hade hans till ostadighet gränsande liflighet bekymrat fadren; men ett djupt intryck gjorde dock på honom fadrens hot, att, om något ondt vidare hördes om honom, skulle han vara den förste att skrifva till Carl XII, att sonen vore Konungens och Rikets tjänst ovärdig. T:s lycka var, att 1713 hans morbroder och sedan svärfader, Gr. E. Sparre, kom till Paris som Ambassadeur. Han bemötte T. med både kloket och godhet, såg honom ofta i sitt sällskap och förde honom med på lustpartier; men antog emot honom likväl i början en viss förbehållsamhet och förbjöd sin son att besöka Tessin.

Men en tillfällighet bidrog till att höja T:s värde inför S. Då efter Ludvig XIV:s död Ludvig XV skulle residera i Vincennes, förbjöd man utan alla inskränkningar hvarje jagt i grannskapet af detta slott, der förut S. och T. samt General Guder; en Schweitzare, ofta roat sig med att skjuta kaniner. Då jagtsällskapet en morgon ämnade sig ut till vederbörlig ort, öfverraskades det af en billet, som underrättade om förbudet. T. var genast färdig med följande svar:

Sous le règne de Louis quinze
Je souhaite à toute province
Dont Il est Maître et Souverain
Même repos, même destin
Qu'ont les lapins dans leurs garennes
Depuis qu' Il habite Vincennes.

S. blef så intagen häraf*), att han från denna stund afstämde framgent mångdubblade sin huldhet emot T., som snart

*) S. hade sjelf gjort uppscende genom qvicka repartier; var för

blef hans hvardagsgäst. Emellertid var T. utsatt för många äfventyr och lefde om friskt. Vid en ungarlsmåltid i Paris 1716 var han ganska nära att vid bordet blifva bakifrån genomstungen af Kammarherren Feif, då en ung Gr. Wel-lingk nappade i värjan och frälste honom.

Kort före Ludvig XIV:s sista sjukdom hade T. företrädde hos Konungen i dess eget cabinet på Versailles och presenterade en stor ritning, som hans fader gjort till en fyrkantig borggård för Louvren.

Härför reste T. till Italien och uppehöll sig i Rom öfver året. Byggnader och decorationer stunderades framför allt. I franska Ambassadeurens hus var han så godt som hemma. Hos Clemens XI hade han flera gånger företrädde med den distinction, att när andra måste lemna värjan i förmaket, om ej ceremonielet förut blifvit så jemkadt, att den främmande finge komma beväpnad in, befälde Páfven genast att man skulle lemna T. sin värja igen; hvilken han ock satte på sig i Páfvens närvaro. En annan gång inlät sig Clemens i ett långt samtal om fria konster och framtog slutligen ur fickan sin cabinetsnyckel samt befälde Cardinelen Gualtieri att följa T. in och öppna för honom portefeullerna med ritningar och planer. Efter en stund tillkom Páfven sjelf och skänkte T. till minne Mich. Mercati Metalloteca, hvilken utgifvaren hade dedicerat till Páfven.

På en dag, då Páfven plägar excommunicera alla grofva syndare och kättare, hade T. fått plats långt fram i kyrkan under Páfvens ögon. Då man i bannlysningsformuläret kom till Lutheranerne, smög Páfven ett blidkande ögonkast till T:s bänk.

På spetsen af Vesuvius var T. i stor fara att med en lossnande sten, på hvilken han satt sig vid yttersta kanten af öppningen, skrida uti den lösa askan ned i afgrunden och rycktes som knappast derifrån. I Venedig följde han en ung Neuville en natt till ett fruntimmer. Hon befanns sedermera vara Prins Chigis maitresse. Vid utgången derifrån lossades i djupa mörkret ett pistolskott åt N., som föll tillbaka emot väggen, då i ögonblicket ett annat gafs åt Tessin sjelf så nära att elden svedde honom i ansigtet. Begge

öfrigt ansedd för den vackraste karl på sin tid och stod väl hos franska kungen. Då Ludvig en gång gycklande beklagade, att S. ej tillhörde den allena saliggörande kyrkan, hvadan konungen ej kunde påräkna nöjet att träffa honom äfven i en annan verld, svarade S.: "Pardonnez, Sire, le Roi mon Souverain m'a ordonné de Vous suivre partout." Vidräkning och Reform, sid. 159.

kommo ockadde derifrån, N. blott med en genomskjuten hatt och måste i dagningen lemna staden.

T. tog derifrån vägen till Tyskland och uppehöll sig någon tid i Wien, der han 1718 emottog Carl XII:s kallelsebref att vara Hofintendent. Sedan kom befallningen att studera politien. Han tog då åter vägen till Frankrike ifrån Cassel i Juni månad. Återkommen till Paris, bodde T. i ett privat hus hos en litteratör och visade nu en berömvärd stadga. Som en egenhet kan anmärkas ur T:s anteckningar, att då han först kom till Paris 1714, kallades alla borgarbustrur Mademoiselle. Då ännu iakttogs, att blott la femme d'un chevalier hette Madame. När han tredje gången kom dit 1729 kallades alla Madame. Tessiniana, sid. 335.

Till Sverige hemkom T. först 1719. Sedan han några månader bevistat riksdagen 1720, dervid han ingifvit ett memorial om billigheten att Riksens Råds fullmäktige borde få väljas till ledamöter i Secreta-Utskottet, afgick han till Danmark *), Preussen, Holland och England för att notificera Fredriks anträde till regeringen. Vid återresan genom Danmark emottog han notificationen på den slutade freden.

Vid 1723 års riksdag hörjades egentligen T:s offentliga hana. Han blef då ledamot af Secreta-Utskottet samt tillika af Deputationen öfver Riksdags-Ordningen och hade i Landtmarskalcken Gr. Lagerberg och i Frih. Cederhjelm tvenne pådrifvare, som lärde honom att ej sofva bort tiden. Den förre lemnade honom ingen stund fri från dagningen till aftonen, knappast om nätterna. Den sednare hade han att tacka för städningen i stil och öfningen att skriva i embetsärender.

Under riksdagen författade han flera memorialer. 1) Ett förslag att rikets alla provinser skulle delas emellan Riksråderne **), så att hvar och en skulle befrämja lagarnas

*) Han red på 72 timmar till Köpenhamn. Equipage och betjening kommo fyra dagar efter. Hans lärare i ridkonsten hade varit G. Hård, Carl XI:s favorit, som alltid var med vid Kungöar och andra flackresor, drack, dundrade och hade fritt språk. "Vardt 1705 mer än halfgalen, och har jag under halsbrytande fara lärt rida af honom på Kungens stall: dörren i lås, nyckelen inne, jag på filerygg och han med chambriären i hand, lärde mig, om ej annat, att vara sedelfast." Tessiniana, sid. 18.

**) Detta skulle vara ett surrogat för de af Carl XII anbefallda Ordningsembetena. Afstyrktes af Horn och framlemnades ej. Det föreslagna förhållandet med Riksråderne såsom provins-magnater var det ursprungliga, hvilket först bröts af Carl IX. Mer än en gång gjordes förslag om återställelse af det gamla. Men slutligen skiljdes Riksråderne äfven från Collegierne.

verkställighet i sitt district. 2) Om angelägenheten att genast vid början af riksdagen besätta alla lediga embeten för att betaga riksdagsmännen höjelse för lycksökeriet. 3) Mindre Secreta-Deputationens Betänkande öfver det förslag Deputationen för Rådsprotokollernas genomseende inlemnade om nödvändigheten af Hofcancellerens eller någon annan Cancelli-embetsmans närvaro vid ministeriella conferenser. Afstyrktes. 4) Memorial, huruvida Generaladjut. Anthouard, såsom i rikets sold, kan vara Fransk Chargé d'affaires? Medgafs efter han ej var född Svensk, var ut rikets tjänst och blott hade pensjon. 5) Underd. Betänkande om nödvändigheten att vederlägga ryktena om en allians med England och Danmark, samt om Pommerns försäljning. 6) I anledning af Rådsprotokollerna: hemställa om en und. föreställning till K. Maj:t att hålla allvarsam band öfver ärendernas skyndsamma föredragning och expedition i Rådet; att, då K. Maj:t är frånvarande eller af opasslighet hindrad att expeditionerna underskrifva, de då af Rådet må å K. Maj:ts vägnar underskrifvas; att Cancellipresidenten må öppna alla Svenska Ministrars bref till K. Maj:t, äfven dem med påskrift "en mains propres", och Ministrarne derom under rättas*); att Cancelliprésidents-embetet, i anseende till dess stora vikt, må af Rikets Ständer tillsättas, som det 1720 skedde med Gr. Horn. 7) Berättelse om Diemars förhållande**). 8) Om Riksrådens företrädesrätt emot främmande Ambassadeurer. 9) Hemställan till adeln om moderation i anledning af ett uppdrag att besvara ett Borgerståndets påståfende. 10) Und. föreställningar till K. Maj:t att ej längre uppskjuta med Holsteinska Geh.-Rådet Bassewitz' audiens***) för arfsliiquidationen efter Carl XII samt att för

*) Denna, så väl som femte och flera punkter, antyda mycken fruktan för de Hessiska intrigerna rörande arfsföljden. Konungen låg i sådan afsigt alltid inne med England. Äfven söktes vidgad konungsmakt. Geijer yttrar härom, Frihetstiden sid. 44: "Hvarje steg hofvet tog till sitt hemliga mål har, genom de använda medlens beskaffenhet, höljt det med förakt i nationens ögon. Den emot en af Holsteinska partiets förkämpar, Öfverste Stobée, väckta rättegången straxt efter 1720 års Riksdag — en rättegång, hvari falska angifvelser och köpta vittnen spårades ända till hoftrapporna — var början till utförandet af en plan, som skulle gå ut på en statsvälföring och fortsattes med dunkla intriger, mutor och utspridande af partiskrifter."

**) Jfr ofvan sid. 78.

***) "I nära tre månaders tid hindrade Drottningens envisa motstånd B. att ens få audiens hos Konungen. Denna småsak fullkomnade slutligen brytningen mellan Hofvet och Ständerna." Geijer, a. a. o. sid. 46.

Hertigen af Holstein negociera en närmare förhoppning om succession. Flera bref afgingo i detta högst grannliga ämne till de Kungliga, hvarvid Cederhjelm's biträde prisas. "Expeditionerne voro så mycket svårare, som vid dessa tillfällen en mängd personer ville ha sina meningar införda. Pluraliteten var Holsteinsk; men jemte dem voro många bycklare, som fruktade stöta hofvet."

Sedan Ulrika Eleonora 1720, följande Christinas likväl mindre anspråksfulla exempel, på en gång adlat en mängd personer (300) för att ega inflytande på Riddarhuset*), blef adeln så talrik vid 1723 års riksdag, att den ej rymdes på rikssalen; hvilket T. såsom Hofintendent & embetets vägnar anmälde i Rådet och fick der befallning att derom öfverlägga med Landtmarskalken. Man beslöt anhålla hos Konungen om en föreställning till adeln, att de som förr varit vid riksdagar och sett ceremonien ville lemna rum för de nykomne. Konungen gaf sitt bifall. Men om aftonen sände Konungen efter T. och frågade honom om han sagt på Riddarhuset, att Konungen ej ville se sina undersåtare? T. sade sig endast framfört, hvad honom blifvit anbefalldt. Kon. svarade, att en god Major kunde uppställa 1000 man, der knappast 300 finge rum. T. anförde, att han ej kunde tala om en sak, som han ej förstode; men på indelta banker ginge sådant ej an. Kon. befälde honom i hårda ord att rätta misstaget. Morgonen derpå kom Törnflycht, som då commenderade gardet, till honom och berättade, att han undanbedt sig en af Konungen gifven commission att offentlig på Riddarhuset förklara, att T. aldrig haft befallning att säga det han sagt; men att And. Düben hade åtagit sig detta. T. skyndar till Riddarhuset, träffar D. i trappan och får af honom bekräftelse på det "okära" uppdraget. T. erkände, att han ej kunde hindra verkställigheten af en Konungens befallning, men att han ville vänta Düben vid utgången, och om han gäffe honom en dementi, skulle en af dem bryta halsen på den andra. D. afsade sig då hela förrettningen. T. anmälde saken i Rådet, då man visade Kon. genom protokollet T:s oskuld. Kon. svarade endast: Es ist mir übel berichtet worden.

*) Äfven med penningar synes hofvet ej obetydligt hafva verkat. Vid Ulrikas anträde till regeringen funnos i Myntet, Banken, Eklefs cænter och andra cæssor fyra millioner i redbart silfvermynt samt i Strömstad 100,000 dlr samt i nya Caroliner; "hvilket allt gjorde en vacker fond till politisk gifmildhet, ty hvad af dessa capitaler blef användt till rikets behof, vet man intet." Lagerbring's Sammandrag V. 16.

T. sjelf skrifver härom: "Konungens öfverlångar behöfva inga accumulerade bevis. Historierne derom äro ej rara. Han hade den dygden att han gerna lät rätta sig och med all omsorg förband de hjertan han sårat. Det skedde ock vid detta tillfälle, då jag kort efter med öfverhopad nåd bemöttes."

T. ansåg äfven på sin ålderdom 1723 års riksdag "sünna bibehålla sin heder att vara det yppersta af våra möten, ehuru han lika med alla sednare riksdagar haft egenskapen att spöka efter." Bland dess misstag räknar han den mycken ovilja väckande Secreta-Commissionen till hemliga sakers utarbetande, i hvilken T. sjelf var ledamot, sedan han 1724 blifvit Cancelliråd. Denna hemliga Beredning utgjordes af nio ledamöter, ur Rådet och Cancelliet, som hade de mest granplaga utrikes ärender om bänder, föreslogo speciella instructioner för Ministrarne vid främmande hof och svar som gäfvos dem ifrån andra hof. T. förde här protokollet tolf gånger 1724 och sjutton gånger 1725 och uppsatte dessutom: 1) Skäl emot och för Gen. Diemars rappel. 2) Skäl mot och för Ständernas sammankallande vid Ryske Rejsarens infallande död. 3) Enskildt votum om Gen. Diemars rappel. 4) Secreta-Commissionens Bref till R. Maj:t i samma ämne. 5) Votum angående missionen till Ryssland. 6) Dito ett sednare. 7) Ang. rappellen från Ryska hofvet. 8) Betänkande till R. Maj:t ang. Wienska hofvets accession till Ryska tractaten. 9) Ang. Cederhjelm's depecher. 10) Ang. Residenten v. Höpkens bref.

I anledning af försöket till konungamaktens utvidgande 1723 yttrar T.: "Det är Gr. Lagerbergs vaksamhet och nit, som vi hafve att tacka att friheten kommit till oss. Le Roi Frederic perdit une grande partie de sa considération, en faisant venir de nuit des paysans dans sa garde-robe durant la tenue de cette diete. On pouvait alors citer 50 personnes de bas alloi, qui se croyaient et se disoient favoris, sur le compte de la privauté dont on en usait à leur egard."

Denna tid förhades i cabinetterna de underhandlingar, som delade Europa i de s. k. Wienska och Hannoverska allianserna. Begge partierna sökte vinna anhängare. Då hofven i Petersburg och Wien denna tid voro nära förbundna och begge intresserade sig för Hertigen af Holstein, var det klart, att det nu i Rådet öfvervägande Holsteinska partiet skulle vara benäget för Wienska alliansen. Cederhjelms sändes till Ryssland och öfverskred sina instructioner, såsom synes af nästföregående biographi. T. sändes

vid slutet af 1725 till Wien för att erhålla Kejsarens accession till det nyss emellan Sverige och Ryssland slutade förbundet, med dess hemliga artikel rörande de Holsteinska sakerna, i hvilka Sverige sökte Kejsarens medverkan såsom garant af freden i Travendal. Detta beviljades genast och T. å sin sida biträdde den Wienska alliansen, hvarom handlagarne sändes till Stockholm för ratification. Men under tiden hade hemma i Sverige allt mer utvecklats sig en stark motvilja emot Ryska systemet, och dertill hade Horn, som i Senaten fann sig öfverflyglad af Holsteinarne, vändt sin blick åt annat håll. T. invecklades härigenom i många svårigheter, och denna underhandling blef, som han själf säger, en dryg lärospån för honom i ministären. Den ådrog honom Horns missnöje jemte hotelser från ett stort parti i Sverige, understödt af Frankrike och England. Konungen och Horn blefvo allt mera böjda för Hannoverska alliansen och började tänka på riksdag*), som beslutades d. 22 Juni. I följd häraf lemnades T. allt ifrån Jan. till slutet af Juni 1726 ej blott utan ratification, utan äfven i saknad af alla underrättelser ifrån Cabinettet, oaktadt han flera gånger begärt föreskrifter i andra honom uppdragna mål. Allt besked, han fick, bestod uti ett circular under d. 27 Maj, till alla R. Maj:ts Ministrar, deri dem föreskrefs att med mycken varsamhet tala om alliansen med Ryssland och Österrike. T. ansågs allmänt hafva missbrukat sina fullmakter. Ratifications-instrumentet afsändes likväl d. 25 Juni.

*) Sakernas invecklade ställning tecknas sålunda af G. Bonde, Sverige under Ulrika och Fredrik, sid. 43: "Det var just vid denna tiden, som det bekanta täffandet i Europa existerade om sammansättningar emot ehö som den allmänna då varande freden och roligheten, helst i Norden, större ville; då å den ena sidan Romerska Kejsaren med hela Tyska Riket, Ryssland och Polen sig i Wien förknippat, och å andra sidan Frankrike med Sjömakterne och Spanien, i Hannover. Och som Sverige då ännu kom i den consideration utrikes, att för hvilketdera partiet detta Rike förklarade sig, detsamma då hade öfvervigten, ty ankommo här Ministrar fast ifrån alla de täffande Makter, som solliciterade om vårt biträde, emot åtskilliga fagra ord och löften, både offentligen hos Ministären och hemligen hos undersåtarna i Riket. Detta fördelte ej allenast dem, utan och själfva vår Conseil, uti tvenne särskilda meningar och partier, hvaraf hvardera förfäktade sina tankar med så många skäl, att Konungen fant förfrädeligt att något anticipera Riksdagen, och deröfver inhämta Rikens Ständers trogna råd och tankar, alldenstund om man här de Wienska allierade hade bifallit, som tycktes umgås med offensiva dessein, ett vidlöftigt och vidt omkring sig frätande krig syntes vara för handen, och å den andra sidan alla precautioner togos, det att förekomma och sig deremot i stånd att sätta."

Men knapt var det afgånget, förr än motpartiet väckte betänkligheter i Rådet om den utlofvade reciprociteten i hjälpsändningar. Den kunde nämligen 1) tillämpas till de förevarande stridigheterna rörande Handelscompagniet i Ostende och genast fordras samt 2) utsträckas till Kejsarens italienska länder. Nya instructioner sändes därför till Wien d. 29 Juni för att — under föregifvande att få ordet *legitimis*, hvarmed man redan visat sig missnöjd, uttaget — få hela saken uppgifven. Horn erinrade, att den desaveu T. härvid gäfvit sig, alls icke rörde honom personligen, då han i egenkap af Minister blott hade *gloriam obsequii*. Med samma depeche följde, såsom en avis au lecteur, följande utdrag ur Pufendorf med understruken ord: *Basserodio quoque mandatum non fuisse Tractatum in hac leges concludendi, sed cum tædio coeli Suecici Tractatum utcumque deproperasse, quo discedendi facultas fieret.*

Före ankomsten af dessa nya instructioner hade T. redan anmält ratificationens ankomst och gjort aftal med Ryska Ministern om utväxlingen. I stället för att desavonera sig utverkade han sedan, emot många protestationer och mycken ogenhet, två separat-artiklar om hjälpsändningen och fick ordet *legitimis* uttaget, hvarpå man skred till utväxlingen. Till styrkande af sitt beslut att ratificera hade T. 1) sin kunskap om Ständernas önskan 1724 att se ett närmare förtroende med Österrike upprättadt; 2) sina klara och bestämda instructioner; 3) Ryska Ministerns yrkande på skyndsamt. Enskildt vann han bifall af sin vän, Statssekreteraren för utrikes ärendena, Frih. Höpken. Men utom det missnöje och de hotelser, som hördes directe hemifrån, skref Envoyéen Frih. Gedda från Paris, att Cardinal Fleury sagt, det T:s förhastande torde kosta honom hufvudet. Han fann nödvändigt att ofördröjligen resa hem och kallades äfven af sina vänner till förstärkning af deras leder. Riksdagen öppnades d. 1 Sept. T. blef åter verksam riksdagsman, insattes i mindre Secr.-Deputationen och hade snart den tillfredsställelsen, att både den Österrikiska accessionen i allmänhet och hans dervid gjorda tjänster vunno fullkomligt bifall.

Men, frågar Höpken (Tessins Minne, sid. 29), "hvarifrån härrörde den snälla ombyttheten här hemma? Den frågan kan historien upplysa, när hon beskriver riksdagen (1726), der Hannoverska Förbundet med mycken rörelse, och med stora mäns offer, blef afgjort, och knapt var den slutet, så försvann alltsammans med dess upphof: hade dessutom inga rötter, ingen grund; ty Europa var ännu mycket

för trött af ett långvarigt successions-krig, för att vara färdig att börja nya rörelser. Men ibland en stor Regents regeringskonster uti den tiden, räknades, att först röra upp all ting, sedan dermed skräma folket, och äntligen pröfva dess gifmildhet.*).

Redan Görtz och Alberoni hade sökt framtinga en förändring, sedan deras länder så mycket förlorat och då politiken ännu famlade osäker efter de europeiska förhållandenas omkastning genom spanska successionskriget och den nordiska fejden. De gamla statsförhållandena voro upplösta; de nya lågo ännu i chaotiskt virrvarr. Nu ville alla fiska i grumligt vatten eller åtminstone trygga sin ställning. Man trefvade i mörkret efter bundsförvandter, eller ville känna sig för om vänner och fiender. Den var en verklig högtid för conjectural-diplomaten. Utkast till allianser uppsattes, utbjödos och casserades. Man kan säga med de nyare statsekonomerna, att productionen drefs oberoende af consumptionen.

På Sveriges fall såg man tvenne nya makter resa sig med stora anspråk: Ryssland och Preussen. I minnet af det förflytna och i känslan af det närvarande delades svenska folket mellan grämlsen öfver det förlorade och fruktan att mista ännu mer. Nationalandan väcktes i begge dessa afseenden under den ovissa framtidens utsigt öfver korsande förslager och alliansernas lockelser.

Härtill kom Sveriges stora behof af penningar, subsidier. Och Sverige inhjöds från flera håll att göra sig gäld af den dåvarande europeiska ställningen. Det var af ålder vant att binda sin häst vid grannens gårdsgård. Att mottaga subsidier ansågs ej det minsta beskugga nationaläran, enligt Wieselgren, Sv. Sk. Litteratur IV. 8, der åtskilligt i ämnet upplysande förekommer. Redan långt före Frihetstiden kallade Barillon Konungen i Sverige en legokung, som endast soptenerar sig med subsidier. Geijer, Frihetstiden, sid. 8. Corruptionssmittan var denna tid sträckt öfver hela Europa**).

*) Det ofvan intagna fragmentet ur Höpkens berömda tal öfver Tessin förekommer något olika uti tvenne exemplar deraf, som ligga under våra ögon; i följd hvaraf blir tydligt, att tvenne upplagor finnas af detta tal, hvilket dock icke är å någondera titelbladet angifvet, ehuru både titelbladens skiljaktighet genom olika typer samt variantes lectiones uti själva texten röja förhållandet.

**) Det är känt, att t. ex. Ryska Riks-Cancellern Bestucheff var venal och Walpole skref till Fleury, att han underhölle halfva Engelska parlamentet för att hålla det inom fredliga skrankor; "men

I Sverige torde den kunna dateras ifrån Reductionsperioden. Jfr Vidräkning och Reform, sid. 147, 228.

Ryssland, med ett fruntimmer på thronen, ännu sysselsatt med beskådning och inbergning af sitt rof, borde ej nu eftersträfvat mer. Men Preussens ärelystne nyskapande monarch ingaf farhåga för Pommern. Dess teckenförbjudande cabinett drog sig för bestämda allianser, för att ej stå med bundna händer vid en gynnsam conjunctur. Österrike, som bort bli starkare genom landvinningar i Belgien och Italien, blef, för att stadga en oviss thronföljd, i sin politik afhängigare än någonsin. England var ganska mäktigt, så länge Frankrike under Regenten var i dess interesse och äfven genom Hannover verkade det på continenten. Holland måste draga sig tillbaka.

Snart är hela Europa i rörelse. Efter brouilleriet mellan Ludvig XV och Spanska Prinsessan slötos fyra hemliga tractater samma år mellan Spanien och Österrike. Frankrike anade oråd: England inleddes i den tron, att saken gällde Pretendenten. Så ingicks Hannoverska alliansen mellan dem och Holland. Endast Frankrike dref, utom egna, tillika europeiska intressen. Det ville sätta en gräns för Rysslands tillväxt på andras bekostnad och upprätta en allianskedja mellan Svarta Hafvet och Östersjön, deri norra länken skulle bildas af Sverige. "Hvad Franska cabinettet — säger Wieselgren anf. st. — hitsände för att genom Sveriges uppodling i vett och vitterhet ställa en vakteld vid Rysslands gräns och derigenom förekomma, åtminstone högligen försvåra invasionen i Europa af Asiatiskt barbari — det upptogo de individer sjelfve, hvilka nitälskade för det ändamål, Frankrike sökte, och ledarne utdelade det mesta till andra. Härigenom blefvo sönerne af den politiskt vakua adeln i tillfälle att fullända sin ungdomsbildning i Paris. Ändamålet vanns. Svenskarne voro snart allmänt kallade "Nordens Fransoser." Vi voro en Fransysk bildningscoloni, i stället för halfbarbariska Vikingar, för hvilka Europa hade mer fruktan än aktning. Och Frankrikes afundsmakter Ryssland, England, Österrike, sednare Preussen sökte att motverka denna Frankrikes fredliga eröfring. De utdelade det guld, de anslagit för detta ändamål, frivilligt bland de släkter, som voro de fransyskt sinnades arffinder, för att dämpa den

såsom Konungen ej har nog penningar, och alla, hvilka jag ej gifver penningar, förklara sig för krig, vore det väl, om Ed. Eminens skickade mig tre millioner för att minska skrikarnes antal."

eld, som ansågs äfventyrlig att lemna i ro. Och detta skedde under det inom adeln minnet ännu var lifligt af partisöndringar och fejder mellan olika färger på samma jord och med samma tungomål och Länsherre. Vi gilla ej dessa söndringar. Vi böra blott ihågkomma under hvilken tidsopinion de uppkommit och kunde fortfara, utan att utgöra den scandal, som dylika förhållanden nu skulle väcka i vårt land. Om dessa subsidier blott stannat i Regenternas hand och i blinken utströmmat, liksom det guld, man lade i Christinas hand, sedan man insamlat segervinsten för svenskt blod i 30-årakriget, så hade Sverige haft en fläck mindre, det är sant; men svenska folkbildningen torde då under vår frihetstid gått lika litet framåt, som under Christinas regering."

Då sålunda Frankrike intagit Sverige till en beständsdel i sitt politiska system, kunde det ej misstänkas att vilja vinnå något på dess bekostnad. Det erbjöd nu sin vänskap, gjorde anbud om subsidier för att upphjelpa försvarsverket och gaf jemväl hopp om återeröfringar i framtiden. Dermed smickrades patriotismen. Men just häri lades en stötesten för framtiden; ty Horns politik var afgjordt fredlig. Hvad Konungen beträffade, kunde ingenting säkert på honom beräknas i följd af hans karakter, som Geijer så tecknar: "Hans förnämsta fel var en oöfvervinnerlig sjäslättja, som, förenad med en viss liflighet, gjorde honom i högsta grad opålitlig. Förslag och planer, saker och personer antog och släppte han lika lätt, alltid slutligen regerad af sitt nöje eller sin bekvämlighet, eller af de personer, som för dessa nedlät sig att vara verktyg; ehuru han sjelf för dem ej dolde sitt förakt. Hans drottning och hans betjening, sängkammaren och garderoben — voro hans begge egentliga regeringsconseljer; af hvilka han mer fruktade den ena och mer följde den andra."

Emellertid får man icke förbise, att roten och upphovet till Frihetstidens partisöndringar var af dynastisk *) art. En Holsteinsk eller Hessisk succession utgjorde en lång tid i Sverige den driffjeder, som bestämde både hofvets och partiernas ställning, och hade, genom det sammanhang denna angelägenhet egde med alliansfrågan, gifvit denna dess förnämsta vikt.

Vid riksdagen 1726 blef det T:s lott att allvarsamt kämpa emot Frankrikes proposition om Sveriges biträde till

*) Geijer, sid. 74; Tre Föreläs., sid. 72; Gustav. Papp. I. 24, 151.

Hannoverska alliansen; ehuru, som det hette, Pommern skulle genom den mycket bättre försvaras ifrån Hannover, än ifrån Ryssland och Österrike (Preussen hade ännu ej biträtt denna allians); subsidierne blefve i rikets medellösa tillstånd af mycken vikt; de nya bundsförvandterne lofvade kraftigt bistå Hertigen af Holstein (ett viktigt skäl äfven i Horns ögon, hvilken såsom dess forndne Gouverneur var Hertigen särdeles tillgifven). Ehuru hofvet och ministären nu arbetade härför, ingaf T. d. 17 Jan. 1727 ett memorial deremot, anmärkande, att som vi redan stode i förbindelse med de båda kejsrerliga hofven, så torde de äska explicationer, om vi förbände oss med ett oppositionsparti; att det skulle väcka allmän kallsinnighet emot oss, om vi ville synas vänner med alla; att det vore orådligt att deltaga i en förening mellan Frankrike och England, som omöjligen kunde blifva långvarig. (Häri såg T. visserligen rätt. Inga af den äldre tidens politiska traditioner tillåto att tro på varaktigheten, hvarken af en sympathi mellan England och Frankrike, eller af en antipathi mellan England och Österrike. Också skredo dessa stater småningom tillbaka i sina gamla banor, om fredliga ministärer ännu någon tid lyckades att förekomma utbrottet af ett krig. För priset af den Pragmatiska Sanctionens garanti ser man Österrike snart åter förbundet med England. Så återstod endast Frankrike såsom Sveriges stöd); att förbindelser, som nu synas åtföljda af krigsrustningar, ej voro rådliga för Sveriges lagn (T. bibehöll alltid mera fredliga tänkesätt, äfven sedan under Hattärnets mest krigiska bränad); att om principalerne sjelfve komma i krig, här Sverige föga undsättning att vänta; att Sveriges inre tillstånd ej tryggade det för ett hastigt anfall. Han fordrade därför såsom vilkor för antagandet af Hannoverska alliansen: 1) De begge kejsrerliga hofvens samtycke; 2) Kraftiga stipulationer för Hertigens af Holstein förnöjande; 3) Tillräckliga subsidier att godtgöra de rustningar, vi skulle nödsakas göra i händelse af resning och invecklande i orö. Denna proposition gjorde sådant intryck och öfverläggnin-garne blefvo så varma, att man äfven fruktade för landets invärtes lagn. Utom häftiga ordvexlingar i Stånden utkommo en stor mängd anonyma skrifter.

T:s öfriga riksdagsarben voro: 1) Memorial, huruvida Secreta-Utskottet, före eller efter tagna beslut, bör anmäla de viktigaste ärenderna i Stånden; 2) Rörande en af Skara Consistorium orätt gjord befordran till Undenäs pastorat; 3) Försvarsskrift för sin far, då Konungen villé stöta honom

han Öfverstemarskalks-embetet *); 4) En Fransk declaration till Grefve Gollowin; 5) Betänkande om den Hannoveriska alliansen; 6) Memorial till Ecclesiastique-Deputationen rörande Kyrkoherdevalen; 7) Memorial om sin beskickning till England.

Såsom prof på T:s loyauté må anföras, att, ehuru han naturligtvis stod ganska väl med Wienska hofvet, han genast afbröt umgänget med Österrikiske Ministern i Stockholm, sedan denne och Ryske Ambassadeuren visat humeur och afbrutit uppvaktningarne på hofvet. Uppgiften finnes i hert omnämnde Falkenstedtska handskrifterna på Upsala Bibliothek, ur hvilka vi jemväl hemta följande.

Kort efter rikadagens början upphom ett rykte, att någon stämpling vore å bane emot Deras Majestäters lif. Ett pasquill derom sattes i omlopp och en lista på conspiranterne föregafs hafva blifvit inkastad i Secreta-Utskottet. Då detta prat blef allt högljuddare, ingaf T. 14 Jan. 1727 på Riddarhuset ett memorial derom, hvori han föreslog: 1) att Secreta-Utskottet, till följe af dess pligt att ingenting förtiga, som till nationens förklening ländar, måtte på ed, ära och samvete förklara, om något directe eller indirecte blifvit angående en sådan conspiracy på bane bragt; 2) Att den, som kunde gifva ljus i saken, måtte edligen af deputerade afhöras; 3) Att en tillräcklig viss belöning måtte utståttas för den, som sagesmannen till sådant kunde angifva; 4) Att den, som beträdes med att deraf veta och ej angifvit, skulle anses med det straff, som den i sjelfva saken varit delaktig, och det utan allt sköns mål **). T:s memorial communicerades med öfriga stånden och præmium utsattes för angifvaren.

*) Det var vid detta tillfälle han aflade så lysande värtalighetsprof. Höpken yttrar derom: "Föreställom oss, Mine Herrar! ett barn träda fram och försvara sin Fader, med all den rörande sanning, som oskuld allena kan bruka: med all den eld, en öm kärlek upptänder: med all den värtalighet, som en naturlig känsl utan konst uppfävar. Sen Servilia och Soranus, eller, uti närmare afstånd, sen Grefve Tessin tala för sin Fader. Han uppväcker de lifligaste rörelser, han utprässar de hetaste tårar, och den värtaligaste herre i sin tid har aldrig öfvat sina gåfvor bättre, aldrig för bättre sak. Hvad blef verkan, Mine Herrar? Cicero förde Marcellum rättfärdigad ifrån Cæsar; men det var Cæsar! En Menighet, sällan så artd, och sällan sin egen, häpnar; förundrar sig, ömmar, suckar, skiljes åt och glömmar."

**) Dessa punkter förekomma något skiljaktiga uti Tessin och Tessiniana, sid. 35.

Emedlertid blef här af ett långvarigt obehag. Presteståndet beklagade, att T. eftertänkligt utlätit sig m. m. Borgareståndet yttrade sig ock med grämlse hafva intagit innehållet af T:s memorial, men förbehöll sig få först höra Secreta-Utskottet. Bondeståndet förenade sig med Presterne med tillägg, att som T. visste af detta rykte, borde han namngifva sin sagesman och så man ifrån man. T:s förslag ogillades sålunda i tre stånd.

Den 1 Febr. afgaf Secreta-Utskottet sitt utlåtande, att T:s memorial vore en patriotisk skrift och att hvar man borde bifalla honom sin goda intention, men att Utskottet ej trott, att det af en person in Pleno skulle få sådana påminnelser, emedan det tilltrrodde sig ega lika trohet mot Kung och fädernesland som han m. m. Då detta upplästes på Riddarhuset, yttrade sig, oväntadt nog, Gyllenborg utförligt emot T., anmärkande, att "om alle de voro tecknade, hvilka förtalt krönte hufvuden, skulle man en underlig masquerade blifva varse." Deremot synes Horn varit nöjd med T:s förfarande. Slutligen afstannade alltsammans, sedan Konungen en tid i Carlbergs trädgård åtföljts af tvenne drabanter med laddade carbiner.

Efter fadrens död 1728 blef T. Öfverhofintendent. *J'espère que dorénavant vous me serez fidèle*, sade Konungen, då han tackade för utnämningen. "Cancelliråds-göromålerna voro alltså 1727 nedlagde." Tessiniana, sid. 37.

När Sverige 1728, såsom deltagande i Hannoverska alliansen, skulle afsända Plenipotentiiärer till Congressen i Soissons, var T. utsedd att gå dit, men undanbad sig.

Likväl reser T. utrikes höstetiden s. å. på egen bekostad med sin unga fru. Han hade d. 7 Aug. 1727 inträdt i äktenskap med *Ulrika Louise Sparre*, dotter af T:s gynnare i Paris, Riksrådet, Fältmarskalken och Ambassadeuren Erik S. till Sundby och dess sednare fru Christina Beata Lillie.

Anledningen till resan uppgifves olika, och kunde väl också mer än en orsak hafva verkat dertill. Ehrenheim ställer den i sammanhang med hans vid riksdagen ingifna memorial om sin beskickning till England och anser sålunda resan ej företagen alldeles för enskild räkning. I Svenskt Pantheon skrives: "Till att fullfölja sin faders planer och anläggningar och ännu vidare öka sina kunskaper, begärde och erhöill T. tillstånd att antråda en utländsk resa. Utom de länder, han redan förut lärt känna, besökte han äfven denna gång England." Detta synes vara efter Höpken, Lejonhufvud och Gadd, som skriva ungefär detsamma. Enligt

De la Gard. Arch. XVI. 54 skref T. den 2 Juli 1728 från Stockholm till M. J. De la Gardie, att han önskade resa utrikes, medan slottsarbetet (hvertill före riksdagen statsanslaget var 5000 dlr s:mt, nu 2600) ändå kom att hvila och ville åtaga sig att utse och införskaffa vid samma lägenhet de erforderade arbetare och handverkare m. m.

Deremot såges hos Gahm, att anledningen till resan troddes vara en anseelig process och penningfordran hos några handlande i Holland, på aff. J. G. Stenbocks vägnar, till hvilken T:s svärmor, såsom Stenbocks systerdotter, varit rätts-innehafvare och som nu skulle uttagas af hennes barn och mågar. De reste alla tillsammans ut och kommo tillbaks, utom N. Bjelke, som blef katolik. "Man lemnar derhän, om icke nyfikenhet hos de unga fruarna att få helsa på Paris för någon del varit drivande till denna färd."

Enligt Ehrenheim tillbringade T. största delen af 1729 i London, hvarifrån han genom Holland, Frankrike och Ryckland först 1730 återkom. Enligt Gahm tog T. vägen hem öfver London, der han endast uppehöll sig några veckor, och reste derifrån directe sjövägen till Götheborg blott nog på hösten 1729. Enligt Svenskt Pantheon vandte resan tvenne år; enligt Gadd endast ett år.

Under resan besöktes en mängd konstnärers Atelierer, biblioteker, Naturalie- och Konstcabinetter och T. ökade betydligt sina förut rika samlingar.

Nu egnade sig T. med nit åt Öfverintendents-befattningen och slottsbyggnaden och vann mycket bifall bland arkitekturens och de öfriga fria konsternas idkare och vänner. Till hans ära slogs nu en medalj med denna inscription på baksidan: *Memoriam Illustrissimi Comitis C. G. Tessin, Aed. et Hort. Regg. Præfecti sup. Scientiarum, Artium omnisque publicæ felicitatis domi et in Legationibus Promotoris in æthere isthoc Signo ad ceram Richteri fuso venerabitur Poenitent.*

Holvet var lugnt, sedan Hannoverska alliansen blifvit genomdrifven. Tractaten underskrefs d. 14 Mars 1727. Subsidier, priset därför, underlättade statsverket. Nya lifskrafter genomströmmade den länge tärda statskroppen. Åren 1727-54 räknas för de lyckligaste, Sverige på långliga tider (se 11*). Att quäfvä den allmänna jäsningen visade sig det

*) "Riket fick ej allenast behålla den nödiga och hugneliga freden, utan kom ock i en stark defensivallians med de mäktigaste makter i Europa; vårt anseende, credit och utrikes handel tilltog; och

till största delen med Horns anhängare nu fyllda Rådet enigt och strängt. Rådets sjelfständighet grundlades 1723; de Hornska partiets derinom 1727. Dock blef ej segren lång varig. Emellertid är T. nu ställd i oppositionen. Han skulle se Ständerna stiga på Rådets bekostnad och på den vägen återkomma till inflytande och makt.

Så snart 1723 års riksdag var förbi, under hvilket Ständerna afslagit Konungens bestörning på Regeringsform men samt omgärdat sjelfva regeringssättet med den nya Riksdagsordningen, tog Rådet uti alla saker en sträfvare hållning och höjde ausenligt axlarne. Strängheten ökades dagligen. Man finner uti resolutioner, utgångna från Rådet, en skarpare stil, hvilken dock mycket stegrades efter 1727 års riksdag, då den rådande factionen hade alldeles knäckt mot styrkan. När Stånden vid riksdagar eller eljest inkommo med Besvär, Supplicationer o. d., blefvo de ofta snästa enskilde personer blefvo i småsaker hårdt straffade: man syntes hysa en afsigt att hålla nationalandan nere. En utfattig bonde, Sven Persson, hade vid mantalskrifningen nndandöljt en person. Han dömdes till 20 dlr samt böten men kunde som utfattig ej betala. Götha Hofrätt undlade ställde huru han skulle straffas. Rådet svarar d. 16 Dec 1726, att han skulle löpa tre hvarf gatulopp, hvart hvar räknadt till 8 dlr. Af denna art voro många andra domar hvilket allt väckte ond blod så väl i orterna der exsecutionerna skedde, som i Stockholm, der man nog uppmärksam bevakade en med stora ord vid denna tid omtalad svensk folkets uppböjelse och slafverikets afkastande. Härigenom hände, att, då Tessin, Gyllenborg, gamle Höpken, Persson och flera holsteinskt sinnade började blåsa emot Rådet många föllo dem till och deras tänkesätt omfattades af all missnöjda i arméen och bland de civile. Sådant var en väg till Hattarnes uppkomst. Den andra vägen låg inom Riddarhuset, grundad på söndringen mellan unga och gamla adeln, ehuru detta namn då aldrig nyttjades. Horn omgäfs sig gerna med gamla namn: Bondar, Bjelkar, Gyllenstierna. Detta stack i ögonen på dem, som alltsedan enväldets öfver sett sig företrädesvis framhållna, samt på deras vänner och likställda. Grunden till osämjan låg dock uti 1727 års förmenta förföljelser emot Wellingsk, Liljenstedt, Gyllenborg, Cederbjelm och N. Tessin. Chefer för unga adeln och

fiket tillföto öfver 30 tunnor guld i subsidier, utan att derföre gifva en man eller en häst sadla låta." Bonde, sid. 47.

hva oppositionen blefvo Gyllenborg och C. G. Tessin. Den förre kom sednare med i öppna spelet, ehuru han ifrån 1727 verkligt styrt såsom hufvudman. Som unga adeln ej såg sig kunna vinna sina afsigter utan biträde af utländska makter, vände man sig till Frankrike; och här gick således tredje vägen. Den fjerdre, som egentligen var den ursprungliga, den alltmärla kommit i förgätenhet, slingrade sig omkring den Holsteinska successionen.

Frankrikes interesse uti att hafva Sverige på sin sida huf af förhållandena allt mera stegradt. Visserligen insåg det ej genast hvilken olägenhet det kunde hafva af den nya Ryska makten; men detta blef redan klart, då Polska kungavalet genom Rysk åtgärd utföll alldeles emot Frankrikes ansträngningar. Ännu bättre märkte Frankrike hvad blocken var slagen, då Tyska riksarméen under Prins Eugen 1733 förstärktes med en corps Ryska trupper.

Uti Europa gjorde man många beräkningar på utgången af Frankrikes arbete för Stanislaus återinsättande på Polska kronan. I Sverige gjorde man sig stort hopp om denna konjunktur, då man i Stanislaus såg en Konung, som vore Sverige förbunden och liktänkande emot Ryssland, hvars öfringar svenska folket längtade att få återtaga. Man hade således gerna deltagit i Polska sakerna. Men när Ryska vapnen och Sachsiska penningar genast gifvo gamla hofpartiet i Polen öfvervigt och Danmark äfven i Nov. 1733 började värfva samt öka sin krigsmakt för att hålla oss tillbaka, så förföll hoppet att kunna profitera af denna ställning. Emellertid behandlades Polens affärer såsom en svensk partisak, för hvilken isynnerhet en mängd illa lönte eller alldeles lönlösa officerare ifrade. Horn och Rådets pluralitet öko ock, att tiden ej var inne till hämnd på Ryssland; men att dock svalka de hetlefrade samt cajolera Stanislaus och Frankrike, gafs tillstånd åt svenska officerare att gå i Stanislaus tjänst. Holland och England började äfven rusta, för att icke låta imponera på sig af någon krona, såsom särskildt Holland förklarade i Nov. 1733. Preussen visade nog vägen för Rysslands afsigter. Då Polska Regimentarien Janiatowski i Nov. 1733 begärde af Konungen i Preussen, att Ryska trupper ej skulle tillåtas fritt tåga igenom dess län, svarades, att detta komme för sent; det vore redan föriljadt, dock med vilkor att Danzig ej skulle angripas, hvilket Ryssland ock lofvade, så framt Danzig ville vägra Stanislaus frihet att uppehålla sig i staden. Således var Konungen i Preussen bättre Ryss, än man af hans förhållande till Sachsiska huset skulle väntat.

Under sådana förhållanden gjorde Frankrike allt möjligt för att ifrån början disponera Sverige till närmare befättning med Polska valet. Misslyckandet häri betsade ej lite Frankrike att med allvar gripa sig an vid 1734 och 1738 årens riksdagar för att ändra systemet, ministären och alliansverket i Sverige. För att få Tessin in i affärerna, öfvertalades Frih. Krassau, vår Minister i Wien, att begära rappell. Innan det skett, blef han Lieutenant af Drabanterna. Tessin blef då utsedd att för andra gången gå till Wienska hofvet, hvilket dock ej så hastigt verkställdes.

Ibland förberedelsera till Franska partiets seger var oden, att Rådets antal 1734 skulle ökas till 20; hvilken författning upphäfdes 1739, då antalet åter bestämdes till 16. Franska partiet hade då ännu ej utsigt att göra slag i saken genom Rådens afsättande, eller ock skulle pluraliteten blifva så mycket säkrare att vinna, när några afsattes.

Efter denna orientering i förhållandena gå vi till de speciella i T:s biographi, som först nu kan klart och i sitt sammanhang uppfattas.

År 1730 blef T. af Konungen förordnad till ledamot i Brand- och Politie-Commissionen. Vid 1731 års riksdag insattes T. i Secreta-Utskottet och mindre Secr.-Deputationer. Föregående riksdagens scener hade lemnat djupa intryck på hans hjerta; men, säger han, "hade något ägg grott hos mig hade jag varit styrd af hämndgirighet, så var nu tillfälle till utbrott, jag kände nog min fars förföljare. Men — Herr förlåt mig mina skulder, som jag förlåter dem mig skyldig äro." Tessiniana, sid. 35.

T. erhöll i uppdrag att i mindre Secr.-Deputat., de Rådsprotokollerna för Utrikes ärendena skulle granskas uppåtta Betänkandet till Secreta-Utskottet. Detta var ett stort förtroende, då T:s motståndare nu skulle läggas på mönstringsbordet; men han ådagalade vid detta som vid de flesta andra tillfällen vackra prof på moderation och opartiskhet. Mellan denna och nästföljande riksdag förvaltd T. på Ständernas förordnande Directeurskapet vid Måns facturverken och hade sålunda vården om hvad som i allmänhet skulle vidtagas vid manufacturernas införande och uppbjelpande i riket.

Vid denna riksdag föreslog T. återtagandet af den 1721 gjorda anhållan, att Konungen skulle blott i Wien och Petersburg utnämna Envoyéer med dertill anslaget tractamente samt att till R. Maj:t skulle öfverlemnas att dermed efter omständigheterna förfara; med hemställan likväl, at

föga Residenter måtte nämnas, såsom föga nyttigare än Legationsskreterare, samt att låta alla tractamenten remitteras i början af kvartalen.

Tillika med Frih. Cedercreutz uppsändes T. en dag från Secr.-Utskottet till Riddarhuset med förslag om ökad pension för Bonde. Då roptes på begge sidor: "Ingen lag af Gr. Horn! Ingen lag af Gr. Gyllenborg!" Bonde sände kort derpå efter T. och begärde hans råd och biträde med ett Memorial till följande dagen. Detta visar ett vackert och för begge hedrande förhållande emellan dessa män, som tillhörde olika partier. T. skrifver derom sjelf: "Jag gjorde det till ett bevis, att jag alltid varit en vän och tjänare af Gr. G. Bonde, hvars minne är värdt att förvaras som en af våre lärde Svenske Herrar."

Horn hade hittills haft Konungens odelade förtroende, hvilket, skrifver Ebrenheim, "förenadt med den allmänna åktning han förvärfvat sig hos nationen, för sin medverkan till frihetens och regeringssättets stadgande och för sina stora embetsmannas-egenskaper, satte honom i stånd att ohindrad följa sitt fattade statssystem." Hans inflytande började nu minskas. Isynnerhet Gyllenborg, föga nogräknad om medlen *), förstod att innästla sig hos Konungen och göra honom misstänkt såsom i hjertat Holsteinska huset tillgifven. Han hade alltid förfäktat Rysslands och Österrikes intressen och derföre äfven fått varning vid riksdagen 1727 **). I ständig opposition med Horn, förblef han ännu vid sitt gamla system, men hade begagnat sitt nya understöd af Hofvet för att undergräfvat hans förtroende och öka sitt eget. Hans opposition hade hittills varit föga betydande; nu uppträdde han såsom partichef med ett stigande anseende.

Konungen var i sin politik alltid tillgifven England i anledning af dess löfte att förskaffa hans brorson, Prins Fredrik af Hessen, förklarad till thronföljare. Detta antog

*) Avec un désir de regner tout aussi violent que le Comte de Horn, le C. de Gyllenborg ne paroît pas avoir eu toujours la même délicatesse dans le choix des moyens. On l'accuse de cacher sous un extérieur composé un esprit intriguant et artificieux. Ses talens ne sont que mediocres, skrifver Gr. Lynar i Hinterlassene Staats-Schriften. Jfr ock biographien öfver Edv. Didr. Taube.

**) Derom skrifver Bonde sid. 49: "G. var då äfvenväl i trångnöd för sin med så stor ifver visade benägenhet för Ryssland och Wellings och Cederhjelm's förfarande, samt för det han inför protokollet i Rådet gjorde en stark reservation emot Ständernas beslut om den Hannoverska successionen; men han undslapp den gången med en åtvarning för det tillkommande."

Konungen så säkert, att ofvannämnde Prins, född 1720, alldeles uppfostrades till Svensk Konung. Så mycket mera skulle han då fästa sig vid Gyllenborgs lifsande delation om Horns Holsteinska sympathier. Nu hade England, såsom ock Tessin förespådde, redan två år efter Hannoverska alliansens stiftelse skiljt sig derifrån och förenat sig med de kejserliga! Horns system höll sig således nu till Frankrike ensamt. Häre låg väl hufvudgrunden till Konungens öfvergång.

Ehrenheim tecknar T. vid denna tid sålunda: "Det är så mycket viktigare att bemärka hans ungomsnit för friheten och regeringssättet, som det blef en orygglig grundval för hela hans tillkommande embetsmannaförhållande. Man skulle kunna säga, att han fått första driften åt denna väg i sin fars hus; men dessa intryck kunde ej fortfara i några och trettio år: det var sannolikt inre öfvertygelse; uppfattningen af ett klart begrepp om möjligheten af ett fritt, sjelfstyrdt, upplyst och lyckligt folk under en mild och fridsam verkställande Konung. (Jfr i detta afseende Dagboken för 1757, s. 17). Med sina aflagda prof af patriotism, af arbetsamhet, af talens; med sin verldskänedom, sitt skick, sina umgängesgåfvor, sin oberoende förmögenhet stod han, äfven utom något embete, redan på en upphöjd plats i samhället och skulle nödvändigt ådraga sig alla partiens uppmärksamhet. Han var född och danad till hufvudman för ett parti, som då ej gafs och sällan i Sverige gifvits den rena fosterlandskänslans, samdräktens, försonlighetens för mycket upplyst, fördomsfri och lugn, kanske ock för högsint, att vara offentlig anhängare af något annat, han han hittills bibehållit en slags jemnvigt i anseende till flera frågor som delade begge partierna."

Riksdagen 1731 — den tredje under Horns Landtmarskalkstaf — fortgick under det missnöjda partiets jemnväxt. Man innästlade sig äfven i Konungens ynnest och fick fotfäste på hofvet. Gyllenborg, Höpken och Fersen kommo isynnerhet i gunsten under det Horn och hans väner trängdes tillbaka. Saken blef klar, då Konungen efter riksdagens slut valde Fersen till sin följeslagare på resa till Cassel.

Vid 1734 års riksdag blef C. E. Lewenhaupt Landt marskalk hufvudsakligen genom röster från Horns parti, hvilket han dock snart öfvergaf och slöt sig till oppositionen som fick öfverhanden både i Secreta och de viktigaste Utskotten. Vid samma riksdag gjorde Gyllenborg ett hastig och oväntadt affall från sina förra med häftighet drifna parti

lygter och intog en ny bana. Ryske ministerns Sekreterare rydde en dag ifrån sin herre öfver till Franska Ministern, hos hvilken han aflemnade en mängd papper. Som bland dessa funnos åtskilliga bref af Gyllenborg och hans vänner, alla ursprungligen tillgifne det Holsteinskt-ryska intresset, fruktade han, att de skulle meddelas Horn. G. förmådde derföre Fersen att genast söka öfvertala Konungen att af Horn fordra alla dessa skrifter till sig. Men då Konungen svarade, att han ej ville taga befattning dermed, reste G. genast till Franske Ministern och ingick förbund med honom, hvilken ock efter den stunden öfvergaf Horn och beständigt höll sig till Gyllenborg, som ock blef franska intressets nitiska befordrare. Konungen, underrättad härom genom Hessiska Ministern Stein, drog sig småningom åter till Horns sida och ingick i hans nya plan.

Nu stiftades egentligen Gyllenborgska partiet, coaliteradt af krigspartiet, Horns motståndare från 1727, unga adela o. s. v. T. följde detta stigande parti. Till hvad grad han ingick i dess krigiska afsigter, kan ej fullkomligt bestämmas; men franska allianssystemet var nu redan, såsom det alltid sedan för honom förblef, i hans tanka det förmånligaste för riket. Hufvudtanken i T:s politik var från denna tid alltid att göra Sverige oberoende af Ryssland, hvars våldliga tillväxt han fruktade. I denna syftning stiftades giftermålet för Adolf Fredrik med en preussisk Prinsessa och sedan inleddes för den unge Kronprinsen tidigt en förbindelse med en dansk. Ifrån 1747 arbetade han på den sednare, hvilken uppgjordes uti defensions-alliansen 1749. R. R. Bunge renskref de hemliga artiklarne. I nämnde allians förbundo sig Danmark och Sverige till inbördes försvar emot Ryssland, och skulle Frankrike vara skiljedomare, om några oenighetigheter emellan contrahenterna uppkomme. Denna allians höll till ända 1765; då Ryssland hindrade dess förnyande, ehuru det ej kunde eller kanske ej ville hindra giftermålet. Denna T:s politiska vue och ställningen 1749 synes sedan i Nov. 1787 hafva föresväfvat Gustaf III, då han försökte lossa de band, som förenade Danmark med Ryssland, samt ämnade tillvägbringa en familjallians emellan Sverige, Danmark och Preussen. Jfr Tolls biogr. i detta Lex. XVII. 176.

T. satt åter i Secreta-Utskottet 1734. Bland hans memorialer från denna tid förekomma: 1) Förslag att trenne af hvar bank skulle väljas till Bankmän, hvilka sedan lotstade vid Landtmarskalksbordet; 2) Att samtl. Talmännen skulle förut öfverenskomma om föredragningen i Plena och

listan dagen förut läggas på bordet; 3) Att när ett mål förekomme, som närmare rörde ett stånd och behöfde en längre öfverläggning, Ståndet ändå ej den dagen skulle skiljas förr än alla ärenden voro afgjorda, hvarigenom riksdagens förlängande öfver tre månader kunde undvikas. Man vann dervid äfven den ordning, att ett utdrag af Besluten för hvar vecka kunde tryckas och tjena de hemmavarande till bevis på ordning och verksamhet hos de befullmäktigade. Men det viktigaste af T:s hand var Secr.-Utskottets svar på K. Maj:ta Secr. proposition rörande det politiska system, som ministären borde följa. Deri föreskrefs en subsidie-tractat med Frankrike och att utan att stöta Ryska hofvet låta den nästa år utelöpande alliansen med Ryssland förfalla och såmedelst erhålla fria händer att begagna conjuncturerna. Hufvudändamålet borde vara Frankrikes vänskap, Stanislai bästa och Rysslands förnedring. Detta blef den klippa, på hvilken ministären strandade. Redan under riksdagen kände Horn sig så öfverflyglad, att han för att ej redan då falla måste använda alla krafter för att endast få Ständerna åtskiljda.

Kort tid efter riksdagens slut gjorde sig T. en odödlig förtjenst om fäderneslandet, då han 1735 stiftade Målare- och Bildhuggare-Akademien och derigenom gjorde de bildande konsterna, hvilka förut kunde anses som främlingar, inhemska i Sverige. Det är egentligen från denna tidpunkt, som Sverige börjar räkna ryktbara artister, hvilka äfven uppehållit Sverige äro utomlands i konsternas verld. Denna Akademi kallades i början Kongl. Ritare-Akademien och uppstod egentligen ur T:s Ritskola, der Guil. Taraval var lärare och sedan blef Akademiens. Om T:s verksamhet på detta fält skrifver Gadd: "Han umgås med alla konstnärer såsom sina fosterbröder: han bryter af sitt bröd åt den torftige: han äggar deras nit: han underhåller deras snilles-eld genom uppmuntran, belöning och beröm: hans anda upplifvar hvar och en af dem till det ädla tänkesätt att icke så mycket af vinningslystnad med grannlagenhet och hög smak förfärdiga alla konststycken och arbeten, som icke fast mera för deras egen heder och rikets lustre."

Samma år sändes T. för andra gången till Wien såsom Envoyé Extraordinaire. Som han snart fann otillräckligheten, af det honom der tillagda appointement, begärde han få lemna platsen, hvilket skedde d. 26 Sept. 1736 *). Likväl

*) Åtskilliga handlingar om T:s vistande i Wien förekomma i Portefeuille, I. 83; II. 6—43.

hade han heldre emottagit löntillökning än rapell och säger sig gärna hafva gvarstannat såsom varande af Rejsaren, Prins Eugène och de förnämste Ministrarne väl upptagen. Under vistelsen i Wien hade T. gjort en resa till Venedig, der han träffade sin sväger, N. Bjelke, samt anseeligt ökade sin samling af ritningar, sculpturverk m. m. Hemvägen från Wien togs genom Sachsen, Preussen och Polen för att i politiska värf enligt befallning besöka hofven i Dresden och och Berlin.

Emellertid hade Horn 1735 slutat en subsidie-tractat med Frankrike, men tillika s. å. förnyat alliansen med Ryssland, troende sig dermed kunna uppfylla Secr.-Utskottets anmodan att ej stöta Ryska hofvet, helst Ryssland förklarat sig ej utan missnöje kunna anse uteblifvandet af alliansens prolongation. Men då detta blef bekant i Paris, vägrade man der att ratificera den slutna tractaten och subsidierna uteblefvo. Derpå följde en bitter skriftväxling mellan Horn och Franske Ministern, hvilken slutligen blef rappellerad 1737, emedan han förgått sig äfven emot Konungen, men lemnade till sina vänner ett s. k. Testamente, huru de vid nästa riksdag skulle förfara, hvilket de ock efterkommo.

Allmänna sinnesstämmningen vid riksdagens slut och efter densamma tecknas så af Höpken: "Efter den Riksdagen varade ännu allmänhetens missnöje, dock, efter den tidens sed, yttradt med försyn. Men, sedan det rådet vidtog^{*)}, att uppsätta till domare dem, som lagen icke gjort till Ständer, blef folket dristigare och gäsningen märkligare. Friheten att döma, ledde naturligen till friheten att ogilla, och friheten att ogilla, till en färdighet för den påföljande förändringen."

Wilhelm af Hessen, Konungens bror och den utsedde thronföljarens far, hade någon tid förut varit i Stockholm, och som han fann, att Konungen ej nog allvarligt ledde intrigerna, organiserade han en Geheime-Conseil, hvartill personer utsågos, som alltid skulle observera Konungen afösningsvis. Genom dem skulle sakerna styras, alla embeten och tjänster tillsättas. T. hade fått anbud att vara en af dem, hvilket han undanbad sig. Alliansverket hade utförts efter Prins Wilhelms plan, hvilket ännu mera ökade hatet emot ministären, helst holsteinska huset hade många vänner, som med ovilja sett Prins Wilhelms beställsamhet. Härtill

^{*)} Kongl. Maj:ts Circulair-Bref till alla Landshöfdingar af d. 22 Mars 1736.

komme de förlorade subsidierna, hvilka, betraktade blott som förlorade statsmedel, lätt gjordes till förbittringsämne hos stora hopen; betraktade åter som medel till Sveriges politiska uppkomst, till de förlorade provinsernas återtagande, ansågos de af krigspartiet som en nationalolycka, som fordrade högt ansvar. Allt lofvade en stormig riksdag. Hofvet och Rådet gjorde gemensamma förberedelser. Bland dem de sökte vinna var T. en af de mest betydande.

Man erbjöd T. genom G. Bonde hösten 1737 att blifva Statssekreterare i Krigs-expeditionen, tills han framdeles kunde flyttas till Utrikes Departementet. T:s föresats, svara han, var att aldrig söka emheten; det vore Regeringens sak att söka upp tjenliga personer. Funnes han skicklig till det lediga embetet, ville han med lydnad emottaga kallelsen, men vågade erinra, att hans omständigheter ej tillåte honom lemna 3,200 dlr samt för att emottaga 1,500, hvilka voro så mycket otillräckligare, som han ej hade lust att taga pensioner af regimenter eller gåfvor för expeditioner. Han hoppades derföre få behålla Öfverintendentembetet tillika. Konungen lofvade detta. Flera betydande män sökte vidare öfvertala T. Äfven Drottningens bifall, hvarom man mest tviflat, gafs. Men, sade Bonde slutligen: "Nu återstår hvad svaras skall, när Konungen, som vid tjensters bortgifvande sker, frågar, om vi kunne svara för att den recommenderade 1) söker befrämja Konungens nöje, rikets bästa samt enigheten och stillheten bland undersåtarna; 2) om han är beredd att på riksdagen gå efter den planen." Jag förmodar, svarade T., att enhvar håller mig för en ärlig man, hvilken sådant tvifvelsmål till någon del injuriöst och som en ny förbindelse förekommer. Jag vore väl i stånd att svara fritt ja till dessa begge frågor, emedan jag tager dem sano sensu, då de böra af hvar redlig undersåte som en skyldighet anses; men det vore dock grannliga i anseende dertill, att denna riksdag lärre blifva mera bullersam än någon för detta varit och att det föregående torde anses som en förberedelse, för hvars åsidosättande mig torde tillvitelse göras, i fall jag ej alltid tänkte som hofvet; och vore mig alltså min lilla credit i publiken öm och min libertas sentiendi på riksdagen alltför kär. Jag hade erfarenhet, att ens goda uppsåt ej alltid till det bästa uttyddes, såsom t. ex. J'espère que dorénavant vous me serez fidèle och 2) Marsk. Dübens commission till Plenum. B. inföll: Hvarföre skall denna riksdag blifva synnerligt bullersam? T.: För den manqverade Franska alliansen och för det man

ej antieperat riksdagen, hvarom vidlyftigt taltes. B.: Vidare läres önskas, att ni talar med Kungen själf. T.: Är mig så mycket mindre möjligt, som jag offentligen sagt, att jag beställningar ej söker, och vore således en duplicitet, det må ske skriftligen eller munttligen. B.: Hvem får sådant veta? T.: Om ingen annan, så vet jag det själf och vill ej ha sådan förebräelse att göra mig. B.: Får jag då begärat i ert namn och respondera för de framställda frågor? Eller hvad skall jag svara? T.: Ed. Exc. tackes evare, att jag ej söker tjensten, såsom mig ny och ovanlig, men att, i fall Konungen den mig uppdrager, tager jag den i underd. emot och skall bestrida den efter skyldighet och förmåga, förmodande att derhos få behålla Öfverintendents-embetet. Hvad frågorna angår, så är ju ingen som bör tvifla på min ära och redlighet, hvilket inbegriper allt, och har jag länge sedan afslagt min trohetsed. I fall H. Maj:t skulle finna böjelse för en annan, skulle jag anse det utan ringaste oro och med all resignation." Härmed afstannade hela saken. För öfrigt sökte äfven Bjelke, Bark och Hård öfvertala T., som då insåg, att de fruktade riksdagen, hvarföre de ville binda honom, som i 1734 års Secr.-Utskott hade uppsatt svaret på Secreta-propositionen, hvilket de nu till sin ursäkt ville göra tvetydigt.

Vi nalkas 1738 års riksdag och den stora brytningen i Sveriges politiska förhållanden. T. blef Landtmarskalk. Omständigheterna vid valet berättas olika. En af T:s motparti, G. Bonde, berättar saken sålunda: "Dagen efter sedan Riksdagen d. 15 Maj 1738 utblåst var, samlades åtskillige Generaler och Öfverstar att rådgöra om ämnet till Landtmarskalk, då General-Majoren Baron C. Sparre steg upp till Hans Maj:t, och berättade att största delen voro böjde för Tessin. Deras Majestäter, som då begge voro tillsammans, svarade att det vore dem lika, hvem Adeln dertill utväljandes vorde, emedan de alldeles lemnade det till deras fria val. Hvarpå samma S. straxt nedsteg till Generalerne, och sade att Deras Majestäter så snart skulle önska att de ville falla med sitt val på T. som på någon annan; hvilket när det DD. MM. rapporterat blef, och öfver allt i staden utropades att DD. MM. helst skulle önska T., förtröt det DD. MM. mycket, att deras ord blifvit så förvända, och att man deras namn ville bruka till andra afsigters genomdrifvande, likasom DD. MM. ville inmänga sig i Adels fria val. Ty befallde DD. MM. Riksrådet Gr. Th. Bjelke, som då var tillstädes, att säga till hvem han träffade, att det som i sta-

den kringlopp om DD. MM:s declaration och predilection, för hvem det ock vore, var alldeles ogrundadt, och att DD. MM. lämnade fullkomligen Adeln dess fria val, samt till att visa ogrunden af det talet som kringflugit, önskade DD. MM., att man heldre ville taga någon annan än T. Hvilket B. straxt berättade till dem han derutanföre i förmaket anträffade, nemligen till Öfverste-Lieut. Gynterfelt, Corporalen af Drabanterne Ridderhoff, och unga Gr. Adam Horn; af hvilka bemålte Gynterfelt straxt sprang ned på Riddarhus-torget, hvarest öfver 100 Adelsmän voro samlade, och detta kungjorde, hvaruppå ett stort sorl och rörelse ibland dem uppkom, som om DD. MM. ville inmänga sig i deras fria val, och gifva exclusion åt den som en stor del af dem redan påtänkt. T. sprang upp till DD. MM. att förnimma sammanhanget häraf, och beklagade sig att han skulle vara så utmärkt i DD. MM:s onåd, att han allena framför alla deras trogna undersåtare i riket skulle finnas ovärdig till en syssla, som han ändock ej visste om den honom tillämnad var eller ej. DD. MM. berättade honom, huru allt tillgånget var, att han sig häröfver alarmerat, att de ej på något sätt voro missnöjde med hans person, utan att densamma skulle vara dem så angenäm som någon annan, i fall Adeln val på honom falla skulle. I detsamma kom Bjelke ned ur Rådet, dit någon uppkommit och honom berättat hvad der nere passerade, och som han ännu fann T. inne hos Öfverheten, sade han, det honom vore kärt, att T. sjelf finge höra i DD. MM:s närvaro, huru hans ord varit, och om han något tillagt af sitt eget till det som honom anbefaldt varit, hvilket han repeterade, och af DD. MM. vidkändes; förmodandes att sedan T. nu hört rätta sammanhanget, han kunde gifva sig tillfreds, och låta alla vidriga och af andra honom härom bibragta impressioner falla, hvarpå T. afträdde. Men i detsamma kom C. E. Lewenhaupt upp med ett stort följe af Adeln, och, efter erhållet företräde för Hennes Maj:t, förmålte huruledes vissa personer velat inbilla dem, att Hennes Maj:t velat excludera en af deras ledamöter och medundersåtare ifrån Landtmarskalksvalen, i fall Adeln val på honom falla skulle; men som de voro försäkrade att Hennes Maj:t ej utan grund om någon sin undersåte någon vidrig tanka fatta lærer, begärde de blifva underrättade om Hennes Maj:s nådiga vilja och välbehag härutinnan, den de sig till und. rättelse gerna skulle lända låta, alldenstund de alltid erkände Hennes Maj:t såsom grundvalen till deras frihet, och med största hugnad alltid försport dess huld- och

ömhet för deras lagars och öfverenskommers beskydd och handhafvande. Hennes Maj:t svarade, att de redan af Hans Kongl. Maj:t lära vara underrättade om sammanhanget häraf; hvad hon gjort, härrörde af det, att henne olagligt och eftertänkeligt förekom, att Generalerne ville sammansätta sig att gifva dem en Landtmarskalk, samt att man velat bruka hennes och hennes Gemåls namn dertill, hvaraf hon på berörde sätt velat visa ogrunden, samt sin ömhet för hvad som deras frihet i minsta mål kränka kunde, försäkrande derjemte att hon med all nåd ville anse den som de till sin Förman välja ville. Hvarpå de samtelige nedgingo; men härigenom vann T. de flesta rösterna för sig vid Landtmarskalks-valet ett par dagar derefter, förnämligast emedan de ville visa att de sig icke i sådana mål, som deras frihet anginge, något ville föreskrifva låta, hotandes derjemte både Bjelke och Gynterfelt att låta dem betala laget, för det de sig i så eftertänkliga ärender velat bruka låta, och dem till verkställighet befordra."

Denna framställning af saken, som ej öfverensstämmer med andra underrättelser och på hvilken icke heller Geijer fäst något afseende, men hvilken vi dock för opartiskhetens iakttagande ej bort förbigå, får en helt annan färg af Ehrenheim. Ständerna hade 1734 hemställt till Konungen att nästa gång, om H. Maj:t så behagade, samla sig i Norrköping. I stället för att begagna denna utväg att afhålla en hop farligt folk från riksdagen, sammankallades den, på det Konungen ej måtte sakna fröken Taubes*) sällskap, till Stockholm, der Ständerna samlades i Maj 1738. Till Landtmarskalk hade hofvet utsett Presidenten Palmfelt (Geijer har tryckfelet Palmstedt). Gyllenborgska partiet var deladt mellan Generalerne Lewenhaupt och Spens samt T. Redan före valet hördes allmänna rösten så höja sig för T., att hofpartiet började frukta. Man öfvertalade Drottningen till att yttra sig emot honom, för att kringsprida det, och hon förklarade, att hon skulle vara nöjd med hvem som blefve Landtmarskalk, blott icke T. Denna utlåtelse nedbringades på Riddarhuset tvenne dagar före valdagen. Underrättad härom, gick T. genast upp till Konungen och begärde i und. få veta hvarigenom han ådragit sig denna o-benägenhet. Det svarades: emedan Generalitetet sammansatt sig att välja honom. Dermed ej nöjd, anmärkte han, att

*) "Fröken låg honom mer om hjertat, än alla affärerna." De la Gard. Arch. XVII. 93.

det var i egenskap af riksdagsmän, som Generalerne välja, och begärde veta i hvad afseende de skulle ha orätt att välja på honom: han anhölle tills vidare att få nedlägga sitt embete och undergå en sträng undersökning öfver sitt uppförande. Efter någon förslagenhet tillät ändtligen Drottningen T. få företråde för att i fleres närvaro förklara att hon ingenting hade mot hans val. Lewenhaupt och Spens afsade sig concurrensen och T. valdes med 525 röster emot 141.

Grefve Lynar tecknar vid denna tid T. sålunda i sina *Staats-Schriften* I. 100: "Denne herre förenar i sin person så lysande egenskaper, att man ej bör förvänas öfver att snart se honom främst på skådeplatsen. Ett lyckligt snille, ett verksamt, fyndigt och smidigt hufvud, en fin takt, ett temligen säkert omdöme, när det ej låter hänföra sig af en allt för liflig inbillning, äro egenskaper, som alla sansade och opartiske hos honom måste erkänna. Född talare, vänlig, artig, förekommande, populär, vinner han hjertan. Motpartiet anklagar honom att vara en skicklig skådespelare, som under behagliga former maskerar ett intrigant sinne, en omättlig ärelust, hat och hämndlystnad; men dessa omdömen flyta kanbända ur en alltför partisk källa. Han säger aldrig ha förlåtit Grefve Horn, att denne vid riksdagen 1727 bidrog till hans fars fall. Han var nu älskad af nationen, och en ifrig partisan för Frankrike: skäl nog för Gyllenborgska partiet att ämna honom landtmarskalksestafven, sedan Generalerne Lewenhaupt och Spens förklarat, att de ej gjorde anspråk derpå; och utan tvifvel var T. den skickligaste man i Sverige till befattningen."

Det kan vara interessant att se, huru Gustaf III bedömer T:s position vid samma tid (*Gustav. Papp.* I. 24): "För Ständerna var det redan i sig sjelf motbjudande att gifva kronan åt en främling (Fredrik I.). Dertill kom, att han gjorde skamliga traktater, blef, efter att ha förvärfvat ett lysande namn såsom krigare, en medelmåttig Konung, öfverlemnande sig åt vällusten, och lika oförmögen att regera i Sverige, hvilket han nästan köpt, som i Landgrefskapet Hessen. Också begynte redan 1720 de partier att formera sig som först 1739 trädde farligare i dagen, såsom Hattar och Mössor, d. v. s. Frankrikes och Englands anhängare, sedan de först hade stridt om makten, såsom anhängare af Hessiska eller Holsteinska busen, af hvilka det sista tillika var det gamla kungliga huset. Horn hade försonat sig med Konungen 1727 för att störta T., sin enskilda fiende. Det hat, som dennes hela släkt egnade Horn, bröt först ut;

då den förstnämndes son 1738 blef Landtmarskalk. Det var den namnkunnige Tessin, åt hvilken endast efterverlden skall göra rättvisa. Han har spelat en för stor rol, att hans rykte kan vara utan fläck. Hans anhängare hafva för mycket uppböjt hans stora egenskaper, hans fiender alltför bittert tadlat hans fel. Afunden har för mycket svärtat honom, att man skulle kunna betvifla det han var en stor man."

I anledning af subsidie-traktaten med Frankrike finnes af T. antecknad (Tessiniana, sid. 35): "Est il possible que le Roi Frederic ait pu demander au Cardinal Fleury 100,000 ecus de pot de vin pour embrasser le système d'alliance avec la France et que sur le refus qu'on fit de les donner, il se declara pour l'Angleterre? Le Cardinal me l'a dit." I sådant fall och med kännedom om hvad som bedrefs för den Hessiska successionen m. m. är det orättvist att tala endast om Adels och Ständernas corruption under Frihetstiden.

Då saken om de sedan licentierade Riksråden skulle förekomma på Riddarhuset öppnade T. plenum med ett tal för att mana till lugn, hvori förekommer följande: "Ovdersägligen och uppriktigt bör och skall jag bekänna, att desse fem Riksens Råds välfärd i gemen mig högst om hjertat är, hvilken en skyldig erkänsla, emot många mig ertedde ynnestprof, ständigt och heligt hos mig förvaras skall; men isynnerhet är jag tvenne af dem, Gr. Bjelke och Bonde, mer skyldig än min tunga förmår uttala. Om och hjertrörande är således min belägenhet, som nu klubban förer. Den kan ej annorlunda lättas, än att Ridd. och Adeln täcktes ett ovanligt viktigt ämne med synnerlig ordning handtera och vårda."

Orättvist stämplar man T. såsom partichef emot Rådet, ehuru han ogillade det förda systemet. Också kunde han ej, lika litet som 14 andra bland 23 erbjudna, förmås att inträda i Rådet efter utmönstringen. Gyllenborg hade mindre rena händer och som fadren föga grannligheten vid att taga för sig. Derföre yttrade den gamle Horn vid sitt fall till v. Koeken: "Tror ni det vara så konstigt att underrödja en åttiåra gubbe! Konung Gustaf Adolf hade Axel Oxenstjerna; jag har tjent K. Carl XII och Sveriges Rike; dessa tider böra hafva Grefve Gyllenborg."

Att T. sökte lugna stormen samt förekomma alla förföljelser och skakningar, om han ock i hjertat önskade Mössornas undergång, visar sig af flera omständigheter, så att man ej bör härvid stämpla honom såsom "skådespelare."

Långt efteråt skrifver han sjelf om dessa saker: "Alla förslag till moderation voro fäfånga. Generalitetet disponerade om pluraliteten på riksdagen och Lewenhaupt var en väl-sinnad men häftig man, som, jemte de öfrige Generaler och Regimentschefer, dref på ombyten i Rådet och hade då redan i sigte det 1741 förklarade kriget. Holsteinska huset, hade många vänner bland oss, som ännu mer sammanblandade korten. Då som nu regerade tjenstlystnad ibland folket och många speculerade på öppningar i embeten och tjenester, som fem Rådsherrars licentierande skulle göra. Att jag sökte blidka sinnena emot de Herrar Riksråder, som voro i fara stadde, det vet Gud, mitt samvete och ibland andra nu (1762) lefvande personer R.R. Rudensköld, en hederaman i vårt rike, som var af lika tanka med mig. Men Generalitetet var en sjudande gryta, som ej kunde på något sätt svalas. Jag mödade mig mången stund med skriftliga föreställningar till mina vänner och med förslag till en eller annan medelväg; det var platt omöjligt att bringa dem, som mesta crediten egde, på fogliga tankar. Enfaldig hade jag varit, om jag ej föresett, att en rubbning af sex Riksråder länge skulle spöka efter, riket till men. Min egen heder fordrade att förekomma allt hvad som kunde lemna lastare rum, helst jag utrönte, att i fall tu eller tre ärenden kunde undanrödjas, hade utgången af detta möte vunnit hvar mans tycke. Men tidernas sammansättning var starkare än jag och fordna exempel retade sinnena. Flera dagar ventilerades stormigt om Secreta-Utskottets rätt att döma, om Ståndens rätt att mildra; och Lagman Hammarberg, som en gång uppsteg att taga de anklagades parti, var i stor fara, om ej General Wrangel räddat honom." Härom nämner äfven en af de anklagade sjelf, Bonde, i sin förut citerade skrift, sid. 96, vittnande om T:s och äfven Lewenhaupts höjelse för moderation: "Wrangel vände sig till Lewenhaupt och bad honom tänka på hvad han nu anställde och dess påföljder och att han för den skull ville söka att sakta de sina. L. böd då fuller till att förmå dem att träda i sina rum igen och gifva sig litet tålmod; men i detsamma kom T., som förut hållit sig inne i sitt hus för någon opasslighets skull, och efter långt bultande i bordet och ropande om ljud, hant omsider med några ord öfvertala dem att intaga sina rum igen och ej den gången nämna något ord mer åt hvarannan."

Efter stafvens nedläggande preglades öfver T. en stor skådepenning, föreställande ett vattenpass med öfverskrift: *Conscia mens recti famæ mendacia ridet.*

Ett af de mest ingripande resultaten af denna riksdag var den grundsats, som gjorde sig gällande, att Rikets Råd voro Ständernas fullmäktige, som af sina principaler kunde krafskedas. Så fick Sverige "parlamentarisk styrelse."

Tvenne dagar efter riksdagens slut skref T. ett testamente till sin hustru af all sin egendom "för hennes under äktenskap förtärda fäderne- och mödernearf." I detta testamente inlåter sig T. afven i politiska betraktelser; och i documentet väl ej kunde vara beräknadt att läsas förr än efter hans död, bör man väl här mindre frukta "skådepelaren." Vi anföra derur: "Jag hatar och flyr all skenlighet: men eger till Gud en brinnande förtröstan och har till honom all min nöd och lust hemställt, samt alltsammans, som af Dess hand undfånget, ansett, så att jag med munrt mod väntar, när han så behagar, min tros ändalykt, som visserligen öfverträffar min jordiska hydda, hvars kullbestande jag ringa aktar. Jag har mångfaldiga tysta suckar för mitt fosterlands välgång Gudi offrat. Jag känner ej böre skatt än att se min hembygd välsignad. Min nästa älskar jag; och om jag i någon måtto derunder syndat, är det jag mine landsmän mer än andre för min nästa ansett. O Herrar, hvilka under det Stafven varit i mina händer och sig hafva lidit, äro visserligen aldrig af mig förföljde, vilket jag inför Gud bedyrar. Gud göre Sveriges underkare nu omsider försonte. Får Sverige utländskt krig eller denna förbiistring, så skyndar riket till sitt förderf. En sal. faders oförrätt har jag aldrig sökt hämnas, ehuru jag derföre varit misstänkt. Hans sak är i dens hand som ett dömer. Ränkor, giller, lönngångar äro och hafva varit mig en vämjelse." Denna bemliga redogörelse hlef T:s enda eller alla beskyllningar och förebråelser. På sin älderdom skref T. om denna riksdag: "Inför salighetens Gud bedyrar jag, att jag ej ens tänkte på min s. faders oförrätter. Blef jag förproponeradt eller beviljadt i faveur af hans anhöriga? Hade intygat jag i sanning, att hvarken Wellings eller Werhjelms släkt och vänner på ringaste sätt sökt intressa mig i något ägg, som kunde ligga dem på hjertat. Så som min själ trängtar efter himmelsk glädje, så visst bekänner jag mig ej veta, om eller genom hvem någon penning utdeltes. Mig tillböda den ej, fast jag beklagligen må ha tro, att penningen då ej var utan verkan."

Kort efter riksdagen hade T. anbud att blifva Riksråd, öfverståthållare och öfverstemarskalk både af Kungen sjelf och genom Broman, men afsade sig. Härom skrifver han:

"De anekdoter, som härvid tilldrogo sig, skrifve en annan Huru blygas ej då mina fiender att tadla min äregirighet. . . . "Det är ej embeten, som i en republik göra medborgare utmärkte: första rummet inför sin samtid och en efterverk förvärfvar sig den, som på allmänna riksdagar försvarar med borgares frihet, talar för deras väl, ger lagarne lif, väsendelighet och styrka, upphjelper handel och näringar m. m. Sådän ärefull och stängselfri omsorg kan gifva åt en allälskande och upplyst riksdagsman samma odödliga namn som flera ministrar, genom insigt och verksamhet, på allmänhetens halare is förvärfvat, med den fördel framför dem att i riksdagen få vila och bereda sig till nytt arbete. Den som ej är skicklig att i öppna Plena eller i riksdagsutskott gagna sin fädernesland, huru skulle den förmå att med utmärkt höfvet bestrida en tjänst eller ett embete? Här finnas män, som på slaget kl. 9 intagit sina säten vid ett Collegiubord, som slumrat och aldrig sagt ett ord förr än kl. 1, då de på en att middagstimman slagit, men då vid hemkomsten kl. 6 öfver ett odrägligt arbete och ringa belöning. Mon de de till äro berättigade? Emottagom embeten när vi äro nödgade af allmänhetens önskan eller genom utmärkta professorer dem äro värdige funna. Låtom oss genom påtrugade ställningar snarare vara offer för det allmänna, än genom tjänstökningar uppoffra riket på våra små altare. En tjänstlystnad är ett säkert förebud till frihetens undergång, liksom pappersmynt är ett ovedersägligt tecken på handels och creditens förfall. Ibland lycköskare ursäkt endast dem, som sträfva efter att förvärfva sig samma skattbara rätt, som en frälse- och riksdagsman har, att under allmänhetens ögon och med dess bifall, tjena öfverhet, fosterland och medborgare på möten, der det de samfalta väl gäller. Då få vi den upprigtiga vördnad, som en charactersfullmakt aldrig förskaffa kan. Tjänstsjuka, der täflan i yppighet: otillräcklig lön leder i frestelse: yppighet och olaga inkomst öppna afgrunden för ett genhårda öden förut utmärkladt rike."

Ett poem, kalladt "Tessins aria vid riksdagen 1734" kan läsas i De la Gard. Arch. XVI. 102. Det förråder rundning och ledighet i versen och språket, som för tiden var ganska ovanlig. Då var ännu ej Lovisa Ulrik kommen och således ej heller hennes "tidevarf." Jfr W. Selgren, Sveriges Sköna Litt. IV, 326.

T. hade nu under fem riksdagars arbeten förvärfvat vidsträckt erfarenhet och stadgad karakter. Ungdomsyr

hade undergått trenne afsättningar: 1) i Paris 1719 under
vintern i en allvarsam familj; 2) vid inträdet i riksdags-
arbetet 1723; 3) den hufvudsakliga 1727—28. "Jag kände
hå, säger han, vid 32 år, en ny epoch af lifvet, sedan jag
håge nog ung varit". Fadrens förföljelser under riksdagen
och död straxt derefter höjde den allvarliga stämningen.
Därtill kom sammanlefnaden med hans aktningevärda maka
från samma tid. "If från 1728", skrifver Ehrenheim, "synes
religionen ofta fått hans ensliga stunder och äfven oafbrutet
hans offentliga offer inför altaret. I hans enskilda betrak-
telser, i hans sjelfspröfningar, lyser en andakt, som påmin-
ner om hans barndomsöfningar i det gamla hofvet. Hvad
ett späda hjertat känt innan passionerna vaknat, återtog
det, sedan de lugnat af, i mognare år." Men det lifliga
hanset fordrade ock ut sin rätt. Från strängt arbete, bryd-
nanna förhållanden, allvarsamma betraktelser öfvergick han
ett till muntra, äfven barnsliga, nöjen*). Sin värdighet
åttog han dock alltid. "Alla finga se, så mycket de kun-
na, hvad han var, ingen fick höra det af honom. Och sam-
men, mer och mer lättsinnig, ränkfull och egennyttig, mer
att tro på dolda laster än på dolda dygder, såg, döm-
de och målade honom lik sig sjelf." (Ehrenheim).

Gyllenborg hade nått sitt mål såsom Cancelli-president.
Han påskyndade nu Ts afresa till Paris. Mellertid berama-
de sedan, att T. skulle först afgå till Danmark såsom Am-
bassadeur E. O. Andamålet var att inleda Christian VI i
nyska förbundet**); men den vaksamme Engelska Mini-

*) Han berättar sjelf huru han under 1738 års oroliga riksdag
af theatterpiesser för societeten, "telles que la Comedie sans Intrigues
ou les deux grossesses (männe densamma som vi förut efter
hän anfört under titeln la double grossesse?), et le petit Conte
de Faunillane ou l'Enfant jeune." Den sednare skrefs vid Ul-
rich Sparres, sedan Grefvinnan Adlerfeldts födelse på Fånö, kom
att följa med till Paris och låstes der i ett litet sällskap af Grefve
Hyllas, Marivaux och Boucher. B. erböd sig att göra figurer, som
öfverrades och insattes i en tryckt upplaga af endast 3 ex. 4:o.
Den boktryckaren, Prault, tryckte olofligt en upplaga 12:o, som af
hän och indrogs. Dock kommo några ex. ut. Plåtarne till den större
hän förut bortskänkta och kommo i Duclos händer, som begagnade
hän i romanen Acajou. Mången ville i Faunillane se politiska an-
märkingar; men alla hänsyftningarne kunde förklaras ur händelser i
hänns familj, för hvilken stycket skrefs.

**) Förslaget till Danmark omfattade en delning af Rysslands
östersjöländer. Sverige skulle taga Carelen, Wiborg, Ingermanland
och Estland; Danmark deremot Riga med Lifland. Det var sista för-
slaget att stänga Ryska "jätten" från hafvet. Redan Johan III insåg
hendes ej först Gustaf Adolf) den från Ryssland hotande faran

stören sökte förekomma sådant. Som T. icke kunde genom afresa, sändes C. F. Scheffer "interimsvis" åstad att med Franska Ministern i Köpenhamn göra sitt bästa. Detta slog fel och England vann sitt ändamål. I följd deraf ansågs T. ej kunna uträtta något i Köpenhamn. Han begaf sig då till Paris, men utan någon publik karakter, endast försedd med Konungens fullmakt att handla med hofvet om Sveriges intresser enligt undfångna instructioner och hvad han ur Secretskottet själf bäst visste vara Ständernas afsigt. På det att främmande makter ej skulle inse afsigten med resan, uppgafs att han endast sökte bot för sina ögon hos någon fransk oculist, och vid ankomsten till Paris i Aug. 1758 tog han våning nära en sådan. Förevändningen blef mycket troligare, som T. från barndomen efter kopporna varit blind på ena ögat (hvilket dock aldrig vanställde honom) och det andra genom mycket skrivande och arbete vid ljus hade blifvit mycket försvagadt.

T:s ställning var icke den lyckligaste. Utan tack såg honom begge partierna försonlig; det underliggande trodde sig bedraget, det segrande illa tjänadt. De medelvägar han föreslog, de ledtrådar han utlade att komma ur labyrinthen försmåddes, förfelades. Det var ej han som skapat nya systemet. Det hade länge grott och småningom utvecklat sig allt sedan 1731 under Gyllenborgs vårdande hand. Med T:s ideal af nationalfrihet och sjelfständighet instämde en allianz med Frankrike under förutseende fruktan för Rysslands växande tillväxt. Men hans vanliga sjelfspröfning äfvensom hans offentliga redogörelser frikalla honom från att ha velat icke leda ett offensivt krig. Dertill voro andra ledare. Ställningen var vid T:s afresa vacklande. Redan vid riksdagen början hade tyvenne regimenter blifvit öfverförda till Finland och flottan fått ordres att hålla sig färdig. Det skulle ut som en nödvändig följd af Sveriges förklarade öfvergång till franska systemet; men det var egentligen en liten förberedelse, som väntade på Ständernas ytterligare förordningar. Ehuru dessa uteblefvo, tillväxte krigalystraden,

och vände sig derom till Frankrike. Jfr Cygnæi Bidrag till de Nord-europeiska folkslagens Hist. I. 274 ff. Vi ha ofvanföre i Typogr. biographi antydtt, huru denna omständighet dref Johan att söka förbund med Pälven och katolska Furstar. Äfven Polska inblandningar gick i samma plan. Ehuru i mindre vänligt förhållande till Danmark önskade dock Johan hellre se dessa länder i dess våld, än i Rysslands och sökte utbyta Östersjöländet mot en del af Norge. Jfr M. Lius, sid. 4. Geijers ord i hans Hist. II, 147, 184, 180 böra således ses från mer än en sida.

rymerhet efter riksdagen, ytterligare uppstegrad efter Sinclair's mord d. 17 Juni 1739, och regeringen invecklades i det ena betänkliga steget efter det andra. Snart voro 15,000 man öfverförda till Finland, innan ännu T. anländt till Paris. Några dagar efter sin ankomst dit, skref T. till Gyllenborg d. 7 Sept. 1739: "Je ne saurois assez exprimer à V. E. ma surprise sur les ordres qui me sont venues d'attacher ici negociation sur negociation, avant que d'avoir sondé le Cardinal, qui déjà ne craint que trop des propositions onéreuses et hazardeuses de ma part. Au resté, je ne sais pas si les dispositions sont telles, que l'on peut avec apparence de succès commencer des opérations de guerre sans le consentement des Etats"; och d. 22 Jan. 1740: "Jag vill stå mig alldeles blifvit modfärd af E. Ex:s sednaste bref och de deri gifna detaljer om bristerna, om contributionernas otillräcklighet och löningarnas tillgripande, hvarigenom styrkes i min förra tanka att underhandlingarne bort begä, anstalterna sedan göras och Ständerna till deras verkställighet sammankallas."

Vi kunna här icke undgå att reservera oss emot Geijers anställning, som vid detta tillfälle utan tvifvel gjort T. rätt. Han skrifver: "Nyss före krigets utbrott finner man rymerhet Tessin tveksam; hvilket också karakteriserar honom, sedan han så mycket bidragit dertill." Kriget bröt först om hösten 1741 och T. var "tveksam" redan ena år förut och innan han knappast kunnat det ringaste säga sig för i Paris, dit han anlände först i Aug. *) 1750. Näst d. 7 derpåföljde Sept. skref nyssanfördt bref. Den dag (7 Sept.) slöts under fransk bemedling freden mellan Porten och Ryssland. Förberedelserna dertill hade således tydligen blifvit gjorda, innan T. anlände till Paris och innan han börjat sina underhandlingar; denna omständighet innebar således visserligen ingen anvisning om Frankrikes fortfarande oenägenhet till allians emot Ryssland under andra nya genom T. inledda förhållanden, helst om de önskyldiga orsakerna till bemedlingen granskas, hvarom vi nedanføre. För öfrigt måste väl T. "bidraga" till vinnande af ett mål, för hvars ernående han var afsänd **) och

*) Enligt Berch hos Gahm. Berch vistades då sjelf som Legationsskreterare i Paris.

**) Han hade ordres att handla i öfverensstämmelse med Sekretets af honom kända önsknings, enligt Gahm. I nämnde Utsett stycke just de häftigaste af krigspartiet, Lewenhaupt, Budenbrock, Lagercrantz.

hvarom han erhöill oupphörligt eggande påminnelser af sin chef, Gyllenborg.

Lewenhaupt var Landtmarskalk under riksdagen 1740, 1741 och under hans ledning beslutades kriget med Ryssland. Härom yttras i Svenskt Pantheon XX. 72: "Man har förebrått T., att han vid detta tillfälle styrde Lewenhaupts beslut. Men denna beskyllning saknade all grund; ty L:s karakter var så ärelysten och sjelfständig, att han var en fullkomlig partichef. Man kallade honom redan på skämt för Carl XIII. L. påyrkade kriget af alla krafter, hvaremot den klokare T. i sina bref från Paris och i samråd med Franska Ambassadeuren St. Severin, helt och hållet afrådde det under närvarande tidpunkt." För öfrigt var hela Ryska kriget bygd på en 1739 af Gyllenborg med dåvarande Prinsessan Elisabeth träffad underhandling om hvad hon vid sitt uppträde på Ryska thronen skulle cedera; hvaremot Prinsessan förbehållit sig, att Sverige skulle låta den unge Hertigen af Holstein komma hit öfver såsom thronföljare. Detta hade å ömse sidor varit aftaladt; men då Drottning Ulrika dog och successionsfrågan väckte bekymmer, tordes ej R. det våga något i afseende på Hertigen. Gyllenborg var således för Holsteinska successionen, men Tessin deremot för den Birkenfeltska.

Beskickningen till Paris utgör glanspunkten i T:s lefnad *). Det vigtiga diplomatiska uppdraget utförde han med upoffring åt detta värf af en betydlig del af sin enskilda förmögenhet och utan att göra gällande för andra än de vederborde den offentliga egenskap, hvarmed han var beklädd. I allt hvad af honom berodde kröntes underhandlingen af den mest lysande framgång; men resultatet motvädade ej hvad man hade kunnat förvänta, i följd af Fredrik I:s dubbla och mot Sveriges interesse stridande förhållande.

Frankrikes angelägenheter leddes nu af den gamle för sigtige och sparsamme Fleury. T. borde bringa honom att handla mot vanor och maximer. De möjligtvis öfvervunnna svårigheterna kunde lätt åter inträda i sin kraft, deremot genom någon ny inverkan F. funnit en orsak eller förevändning att vända tillbaka till sina grundsatser. Chauvelin Fleurys krigiske medbroder i ministären och egentlige underhandlaren med Svenska krigspartiet, var sedan 1737 i onödt Tillika herrskade en stor nöd i Frankrike just hösten 1742 i följd af öfversvämmningar i flera provinser och regering

*) Jfr Vidräkning och Reform, sid. 155 ff.

behöfde ofantliga summor för att undsätta de nödlidande*). Finansernas ställning var redan så hotande, att Swedenborg, som samtidigt vistades i Paris, i anledning deraf förutspådde den femtio år derefter inträffade revolutionen**) i följande ord: "Det är uttröht, att den pålaga, som de kalla *dixieme* (tönde), ger årligen 52 millioner; och att Parisarne lägga ut tvåtredjedelar af detta belopp på sin egen stad. I de lågna provinserna betalas skatten i allmänhet icke årligt, medan folket gör falska afdrag. En femtedel af rikets hela rikedom är i det andliga ståndets händer. Om detta saken läge blir långvarigt, skall statens ruin komma skyndsamt."

En missgynnande inverkan på F. kunde uppkomma af sträfbanda orsaker***): af något Konungens infall, af några Drottningens böner (hon gällde ännu något, innan Konungen kommit under sina maitressers erkända inflytande), af några hofkretsens speglor m. m., på hvars iakttagande och betverkande T. hvarje ögonblick måste vara beredd. Det är således ej nog att genom snille och talenter göra statsytan begriplig; T. måste äfven vinna kungahusets personliga bevägenhet och förmå hofkretsens utmärktheter att för hans räkning hestorma F:s ömtåliga sidor. T. tog sina mått och steg för att verka på alla håll: i Konungens audienssal, i Drottningens salon, i förste Ministerns cabinet, i alla världens cirklar. Han medförde sin älskvärda hustru†), hans lefnadsvett och umgängeston gjorde henne till själfva rikets öra, och sin systers förtjusande stufvodotter, den Charl. Sparré††), *la charmante rose* — som hon kallades i Versailles — kring hvilken alla förnåma fjärilar fladdra; Prinsarne af blodet inberäknade. Grefvinnan hade tillika tillika anspråk på uppmärksamhet genom sin far, jfr s. 83. Han begagnades af T. med den öfverlägsna diplomatens

*) Tessiniana, sid. 83.

) Jfr Swedenborgs Itinerarium, först i våra dagar utgifvet af honom i Tübingen. *). Vidräkning och Reform, sid. 159 ff.

†) Jfr om henne Tessiniana, sid. 228 ff., der bland annat flera till henne från fransyska Drottningen, Prinsessan Marie Sophie och Prinsessan de Montbazon äro införda.

††) Hon blef gift med H. Exc. Gr. Carl Reinhold von Fersen och der till Grefvinnorna Löwenhjelm och Höpken, hvilka jemte Grefvinnan Meijerfelt af Kellgren besöngos i skaldestycket "Gratiernas Salee." Grefvinnan Löwenhjelm afled först för ett par år sedan. Hennes söner äro de ännu levande DD. EE. Grefvarne Gustaf och Axel Löwenhjelm. Grefvinnan Fersen sjelf har nyligen blifvit utgäfvad uti en interessant biographi, införd uti Miniaturalmanach för 1850, der äfven hennes porträtt är bifogadt.

skicklighet. Men får således icke i allt detta se endast en lustresa med flärd och nöjen.

Geijer yttrar, att Sverige ej kunnat vinna någon tillgång till utvägar mot Rysslands välde, om ej Ludvig XV af sin Drottning (Stanislai dotter) fått en så hög grad af välvilja för Sverige m. m. Häremot må anföras följande ur Vidräkning och Reform, sid. 161, hvaraf tillika synes huru vigtig den ofta missaktade personalhistorien är för insigten i sakernas rätta sammanhang: "Stanislaus sjelf blef mindre benägen för Sverige, sedan han gått miste om derifrån påräknadt biträde vid sitt sednaste försök att blifva verklig Konung i Polen, och på äldre dagar tog han intryck af sin gunstling, Hertigen af Obesolinaky, hvilken Ryssland företått vinna, och mot hvars hycklade vänskap Tessin varnades af General-Lieut. i fransk tjenst Gr. Orlick (född Polack, slutligen Svensk Seraphimerriddare), hvars outsläckliga och brinnande hat till Ryssland gått i arf från fadren, som varit Hetman för Kossacker och dog i landsflykt. T. måste således på samma gång låta förtroende för Obesolinaky och sätta pålitligare vänner i rörelse kring Stanislaus, på det han ej skulle intala sin dotter kallsinnighet mot svenska intresset, för hvilket T. tvertom gjorde henne böjd, genom sin hustru, som vann Drottningens stadigvarande ynnest, var hennes angenämaste sällskap och sjelfskrifven i hennes spelpartier. Den brevexling, de förde, äfven sedan grefviinnan T. återvändt till Sverige, vittnar om den inbördes vänskapens värma och varaktighet. Huset Rohan, ett bland de mäktigaste i Frankrike, utförde ett särdeles stort inflytande på hofkretsen. Grefviinnan T. och fröken Sparre blefvo äfven här föreningslänken. Prinsessorna Rohan voro grefviinnan dagliga och förtroligaste umgängesvänner: Prinsarne lågo för frökens fötter. General Orlick, nitisk och driftig, T:s personlige vän och vän af det politiska system, hvars organ han var, understödde honom med sina talrika förbindelser och — hvad jag sjelf skulle ansett otroligt, derent jag e egde de skriftliga bevisen i mitt våld — en Prins af ble det — Prinsen af Conti — var icke blott en ifrig anhängare till underhandlingens syfte, utan till och med en hemlig kunskapare åt underhandlaren. De besökte hvar andra naturligtvis mera sällan och råkades ej mer än en gång på hvardera af de olika mötesställen, om hvilka T. underrättades i biljetter från Prinsens stallmästare, Grefv Choissy. Allt detta var ännu blott biträden, underlättas den, förekommanden och hindres afböjande, som likväl af

fördrade uthållning, verksamhet och dryga omkostnader, dels till lefnadssätt, dels till föräringar. Utgifterna härtil öfverstege vida staten bested; men T., som lifvades ej endast af tjensten, utan tillika af öfvertygelsen, lät sin enskilda förmögenhet springa, för att ernå sitt syftsmål. Hans personliga egenskaper, som beredde hans triumf i salongerna, ökade vigten af hans framställningar jemväl hos F.: en ny Fabius Cunctator, hvilken, för att bringas till beslutsamhet och beslut att i subsidieväg lösa på pungen, behöfde äggas af alla de retelsemedel, T. kring honom satt i rörelse. Äfven med F. bedrefvos underhandlingarna, framför allt i början, under den tätaste hemlighetslöja. De rådplägade hvarken i Versailles eller i Paris eller på Issy (F:s landtloft), utan under föregifna spåserfarter, än på det ena, än på det andra luststället i hufvudstadens omgifningar. Sedan F. lånat örat åt förslagen och fordringarna, äskade han naturligtvis bestämd uppgift på de stridkrafter, Sverige kunde uppställa. Må ingen låta dära sig af Geijers yttrande om T:s påstått "att hålla god min mot franska ministären öfver sakernas egentliga tillstånd i Sverige", att tro, det han nu hvarken lyckades eller ens böd till att föra F. bakom ljuset, i afseende på vår krigshär, vår flotta och våra förråder. 1) Är det ej tänkbart, att en statsman med hufvud och fosterlandskärlek skulle lättinnigt söka misledda den bundsförvandt, hvars bistånd man anlitade, helst ett så stort företag, utan nödiga utvägar till dess utförande, lemnade ingen förhoppning om framgång. 2) Visste T. så väl som F., att en falsk uppgift ofördröjligen skulle blifvit vederlagd af Frankrikes Ambassadeur i Stockholm, isynnerhet emedan det ej lider något tvifvel, att en så betänksam minister, som F. ej beviljade Frankrikes subsidier, innan han, genom bemälda Ambassadeur, controllerat riktigheten af underhandlarnas uppgifter. 3) Var T. Horns politiske fiende, sjelfva häftningen till hans aflägsnande från statsbestyrren, och Sveriges dåvarande blomstrande belägenhet var helt och hållet ett verk af Horns statsmannaviskhet. Det kan således ej förmedas, att T. ens velat förgylla en beskrifning, hvaraf äran uteslutande kom hans motståndare till godo. När F. inhemtat af T:s uppgifter, besannade af Franska Beskickningen i Stockholm, att Sverige var icke så lätt att både utföra och uthärda ett krig, beviljade Frankrike de erforderliga subsidierna. Sålunda löstes den första knuten af underhandlingen. Det utgjorde andra knuten i T:s rådplågningar med F., att, medelst Frankrikes inflytande, göra

Danmark benäget för en aktiv sammansättning mot Ryssland. Äfven detta lyckades. Frankrikes sändebud i Köpenhamn, Abbé Le Maire, fick instruktion, att i detta afseende göra gemensam sak med Svenske ministern. Danska cabinettet blef nu medgörligare. Frågan om Bohus läns afträdande lades å sido. När slutligen T., med mycket besvär, för-mått F., att äfven hos Danmark använda ansenliga subsidier, antog Danmark detta af Hr Le Maire gjorda anbud, och ut-fäste sig, att med nödig hjälpsändning till lands och vatten understöda Sveriges anfall mot Ryssland. Tredje och si-sa knuten i T:s underhandling återstod. Det gällde, att förmå Frankrike strö ut penningar till en tredje makt, om eljest benämningen "makt" lämpligen må begagnas i afseende på en handfull folk i ett litet furstendöme, hvars hela betydighet, i fall det kunde sägas ega någon, var relativt och endast uppkom deraf, att regenten der jemväl bar kronan i ett större rike. Det var en artighet mot K. Fredrik i Sverige personligen, att man låtsade fästa vikt vid de nä-gra tusen man hjälptruppar, som Hessen-Cassel kunde lemnas, och detta Landtgreffskaps medverkan i sammansättningen hade endast derigenom något värde, att Konungen i Sverige dy-medelst fick ett personligt interesse i företaget, och att detta förhållande blef åskådligt för Europa. Äfven detta genom-dref T. Den sparsamme F. anslog betydliga subsidier åt det lilla Hessen-Cassel. Glad och stolt att hafva gått i land med sina stora och kinkiga värf, hastade T. att hos sin re-gering inberätta detta sista offer, han utverkat af Frankrike åt det gemensamma bästa, och anhöll, att en hessisk mini-ster ofördröjligen måtte sändas till Paris, för att underteckna den off- och defensiva tractaten och qvittera subsidierna. Skickligare har aldrig någon underhandling blifvit utförd och större sannolikheter sällan företett sig till framgången af en sammansättning. Och likväl strandade denna herrliga plan. Det drog ut på tiden. F. förundrade sig, att ingen hessisk minister afhöordes. T. upprepade och biträdde denna ofärlighet i bref på bref till sin regering, hvilka besvarades med det ena uppfyllda löftet efter det andra om skynd-samhet. Omsider anlände Baron von Asseburg till Paris från Cassel, försedd med nödiga fullmakter. Han uppvaktade vid hofvet, gjorde ceremonibesök hos F. och ministrarne, hade tusen förevändningar till uppskof, och när han slutligen pres-sades att skrida till verket, när man snart sagdt ville truga subsidierna på honom, så framvisade han för fransyska mi-nistären — en just i denna vefva med Konungen af Stor-

Britannien och Hannover afslutad off- och defensiv allians-tractat, hvilken Asseburg väl höggünstigt förklarade, att hessiska regeringen ingalunda ämnade göra gällande emot Frankrike eller Sverige; men som likväl gjorde någon sammansättning med Frankrike och Sverige omöjlig, utan Englands vetskap och samtycke: England, som den tiden spelte under täcke med Ryssland mot Frankrike. F:s förtrytelse låter lika litet beskrifva sig, som T:s bestörtning och harm: känslor, lifligt delade af svenska Senaten, vid erhållen underrättelse om en dittills exempellös dubbelhet hos hessiska hofvet och trolöshet hos Sveriges dåvarande Konung. Väl besvarade han Senatens förebräelser i sittande Råd med bedyranden, att han lika uppriktigt skulle främja Sveriges bästa i den stora förbundsfrågan, och att han haft bundna händer hvad hans arfvärders statsförhållanden angick: väl förklarade han sig beredvillig, att genom egenhändiga bref till Konungarne af Frankrike och Danmark försäkra dem, att Hessens separata allians ej hade något att betyda, utan att han vore fortfarande lika böjd och intresserad att framgången af de mellan Sverige, Frankrike och Danmark började underhandlingar: väl skickade Gyllenborg både till Cardinalen och danska ministären svenska Senatens enhälliga förklaring, att Sverige förblef troget sina ingångna förbindelser; att Konungen utfäst sig vilja upprätthålla dem och att Rådet skulle vaka öfver ordhålligheten och fullbordandet: ingenting hjälpte i afseende på Danmark, och ur oväldig statsmannasigt sedt borde ingenting der kunna afhöja följderna af svenska Konungens svek. Ehvad än K. Fredrik I och Sveriges rikes Råd förklarade, var det dock öppendagadt, genom hessiska tractaten med England, att Konungens enskilda interesse i denna vitala punkt var skildt från Sveriges: att hans nit för det allmänna sak därför skulle, i hvad på honom personligen ankom, blifva ganska lamt: att uti denna conflict emellan stridiga interessen det blefve problematiskt och eventuelt hvilkendera sakens framgång finge att hugna sig af hans hemliga välönskningar och tillgöranden: samt att det under sådana auspicijer varit mer än äfventyrligt och oförsigtigt af Danmark, att biträda ett offensivt krig mot det mäktiga Ryssland och blottetälla sig för dess hämnd. Danmark drog sig således nu definitivt tillbaka. Det högsta, hvartill Frankrike kunde förmå det, var utfästelsen, att i stora striden icke angripa Sverige. Oaktadt sin seger öfver Turkarne, fann Ryssland sin politiska ställning, med hänsigt till Sverige, dess bundsförvandter

och anade förhåfvanden, så betänklig, att det ansåg sig behöfva fred med Ottomaniska Porten. För att ernå sitt ändamål hade Ryssland isynnerhet tvenne hinder att öfvervinna: renegaten Bonnevals och Frankrikes inflytande. Bonneval ville Sverige väl, hatade Ryssland, kände vägarna så väl i Divanen som i Seraljen, och förenade med förslagenhet drift*). Ryska penningar verkade derhän, att Bonneval, från att vara gunstling, med plats räddade sig undan silkesnöret och slapp med landsflykt**). Franska sändebudet i Turkiet, Villeneuve, var beslägtad med Frankrikes statsminister. Förgäfvess fattade Gr. Orlick misstankar emot hans uppförande, och ville sjelf begifva sig till Constantinopel, för att på stället bevaka det anti-ryska intresset. F. afstyrde sådant, påstod att Villeneuve ej kunde öfverskrida sina instructioner och att dessa voro till Sveriges bättnad. Förgäfvess gäfvos de svenske agenterna vid Ottomaniska Porten Carleson och Höpken vinkar, att allt ej stod rätt till uti franska hôtelet. F. fann sig stött, att man trodde honom kunna irra sig i valet af verktyg, och att hans underordnade skulle drista handla i annan syftning, än han föreskrifvit. De ryska penningarna talade högre, än både blodsbandet och hågen att stå väl hos Förste ministern. Villeneuve, som hade befallning, att låtsa en bemedling, men i sjelfva verket fördröja och lägga hinder i vägen för fredens afslutande mellan Ryssland och Turkiet, påskyndade i stället och bemedlade freden. F. dolde sin vrede, för att icke varda ertappad med ett misstag och låta världen komma under fund med, att man understått sig visa honom olydnad, helst det icke gick an att låta Sultanen se, huru litet Frankrike haft mening, att skaffa honom den efterlängttade freden. Mot Turkiet och Ryssland gaf F. sig derföre utseende af belåtenhet med bemedlingens framgång; Sverige sökte han lugna med försäkran, att saken ej kunnat hjälpas, och att det således var bättre, att Sveriges pålitligaste bundsförvandt genomfört bemedlingen och vakat öfver vilkoren. Till undvikande af uppseende fick Villeneuve ännu någon kort tid stanna qvar i Constantinopel, men återkallades snart och blef, efter hemkomsten, aldrig mera använd i tjänsteväg. Han reste obemedlad bort, och köpte vid sin åter-

*) Jfr bevisen härfor och för det följande uti Bonnevals själfbesvar, copieradt af C. F. Scheffer och med inledning af Tessin förseet, tryckt uti Portefeuille, IV. 18 ff. (Red. anm.)

**) B. ingaf likväl sedermera Sverige hopp om att bringa Porten till ett nytt fredsbrott. Tessiniana, sid. 181. (Red. anm.)

komst en betydlig egendom i provinsen, der han bosatte sig, tröstande sig öfver den förlorade gunsten med de rikedomar, han vunnit — ur Czarernes skattkammare. Men, äfven sedan freden mellan Ryssland och Ottomaniska Porten blifvit afslutad, medelst det franska sändebudets salhet: äfven sedan Hessens och den svenske Konungens dubbelhet var lagd i dagen: äfven sedan Danmark, på grund deraf, dragit sig tillbaka från all medverkan i förhållandena; hade utgången af kriget likväl kunnat bort blifva ännan, än den blef. Under vanliga omständigheter skulle K. Fredrik, som icke var främling på valplatserna, blifvit krigshärens naturliga anförare, hvartill han ock erböd sig. Men hans uppförande förbød, att åt honom anförtro krigsförhållandenas ledning. General Diemar, hans förtrogne, hade offentligen vid ett främmande Hof yttrat sig med gäckeri om krigsföretaget: och i Senaten röstade Konungen för detsamma. Sveriges plan var byggd på en sammansättning af flera makter mot en gemensam fiende: och Fredrik lät sina arfvärdar sluta sig till ett annat förbund, än med hans rike. "Konungen sjelf var emot kriget, fastän han tyckte mera om att föreställa sig", yttrar Cancellipresidenten Riksrådet Ulr. Scheffer. Åt en så tvetydig person borde man icke anförtro commandostafven. Sämre hade det väl i alla fall ej kunnat slå ut, än nu skedde; men detta kunde ej förutses. Man var sålades ursäktlig i misstaget — och rättvis i bestraffningen."

I Paris såg och besöktes T. ofta af vetenskapsmän och konstnärer. I Hårlemanska samlingarne på K. Bibliotheket fannos i Gahns tid åtskilliga vackra graverade estamper, gjorde i Paris af stora mästare och tillagnade T. För Stockholm slott och egen räkning beställde T. flera målningar.

Sedan franska regeringen ökat subsidierne öfver conventionens innehåll, ingick T. i öfverläggning om commerciella förhållanden, i följd hvaraf en preliminär Handelstractat tecknades i Versailles d. 25 April 1741. Tillika erhöill T. uppdrag att med Neapolitanske Miniatern i Paris öfverlägga om samma ämne. Efter många vexlade projecter underskrefs en Handelstractat mellan Sverige och Neapel i Paris d. 30 Juni 1742. Kort förut hade T. gjort en resa till Frankfurt för att såsom svensk Ambassadeur lychnska den nye Kejsaren Carl VII till sin krona, hvarifrån han återkom till Paris i Febr. 1742. Med den drygaste kostnad för sig sjelf bistade han Monarchens kröning, skrifver Gadd.

Under vistelsen i Paris anhöll T. d. 27 Apr. 1741, måhända äfven af missnöje med hans ansträngingers neutralitet.

serande genom Konungens dubbelhet, men angifvande såsom skäl ekonomiskt betryck, att blifva entledigad ur rikets tjänst. Detta afslogs; men han kallades kort derefter till Riksråd.*) med anmodan att qvarblifva i Frankrike och fullfölja sina värf. Häröfver slogs i Paris en jetton, stucken af Le Blanc, med T:s symbolum: *constanter et sincere*.

Sommaren 1741 måste T. skilja sig från sina fruntimmer, som reste till Sverige, sedan han tillsatt en stor del af sin förmögenhet, ehuru Ständerna förökad hans tractamente och friat hans hus i Stockholm för Bancoskuld. Gahm anför såsom skäl "angelägenheten att minska en hushållning, som efter franska lefnadssättet, hvarast fru är i huset, faller mer än dubbelt kostbar." Gahm synes ej anat, hvarken hvarföre fruntimmern egentligen kommit till Paris, eller hvarföre de numera voro mindre nödvändiga på stället. Han utbrister i sin vanliga egendomliga ton: "Att tälja alla de förmoner och penninggåfvor T. njutit af svenska kronan, blefve för vidlöftigt. Man önskar endast med Cancellirådet Frih. G. Ribbing, att Sverige aldrig mera måtte få en så dyr man. Sådant yttrande har en gång skett på K. Bibliotheket för mig, Gahm." Härmed må jemföras Tessiniana, sid. 239, hvaraf visar sig, att T:s utgifter i Paris varit så kända af hans vänner, att Prinsessan Rohan i bref till Grefvinnan T. i Sverige ber henne yppa sin ekonomiska ställning och erbjuder henne penningebiträde.

I Juli 1741 förklarade Sverige Ryssland krig. Alla äro nu färdiga att hänligt fördöma detta företag. Men måhända har en och annan af nutidens klandrare icke betett sig sjelf det ringaste mindre vanvettigt genom deltagande i det skandinaviska vurmeriet, som bär starkt syskontycke af 1740-talets uppbrusning. Och männe man icke om nutidens tongifvande, med likväl hundraårig erfarenhet framför 1740-talets, kan med fullt skäl tillämpa Ehrenheims yttrande om de sednare: "Efterverlden skall alltid med förundran se huru ett blindt öfvermod kan, likt ett mystiskt svärmeri, gripa omkring sig och äntligen hänföra stora, äfven upplysta classer af samhället: hon ser med ömkan och afsky följ-

*) Prophetiskt yttrar sig 1771 Höpken, i anledning af denna ntämning, om Rådsämbetet: "Ett embete, mine Herrar! det förnämsta i riket, och stundom det sämsta, när en Konung vore benägen att förringa värdigheten eller en menighet snart färdig att ombyta personer. Utan stöd från någondera sidan måste det då antingen upphöra, eller den tiden komma, att de som det beklåda behöfva anlita ingendera."

denna. Och statsmannen letar förfångt efter några bommar emot denna convulsiva kraft, när de ej finnas i tre makt-egande stånd, som egentligen lefva af fred."

T. lemnade Paris i Juli 1742. Vid afresan underrättades han af Fleury, att man otvifvelaktigt stämplade efter hans lif och att han borde iakttaga den yttersta försigtighet. Måhända ämnades honom Sinclairs öde. Man insåg nog, att T. för Sverige kunde uträtta, hvad ingen annan skulle mäktat åstadkomma. T. reste då i sitt equipage till Versailles under förevändning att der uppehålla sig några dagar. Der förklarade han sig, fick pass som köpman och reste alldeles ensam i postchaise till Lille och derifrån på bondvagn till Amsterdamm, der hans betjening på andra vägar inträffade. Under vägen hörde han, att försåt emot honom voro utställda. I Amsterdamm byrde han en jagt för att fara öfver Zuyder-See till Frisland, men gick i Harlingen ombord på en holsteinsk tegelskuta och kom till Fredriksstad samt derifrån, öfver Corsöer, hem. Betjeningen, som med equipaget tog vägen genom Tyskland, intygade också att misstänkta undersökningar skett med den. T. blef s. å. Ledamot af Vetenskaps-Akademien.

Kort efter T:s ankomst till Stockholm öppnades riksdagen. Ehuru i följd af det olyckliga kriget allmänna rösten höjt sig emot Hattarne, fick T. ett betydligt antal röster vid Landtmarskalks-valet*). Men Ungern v. Sternberg segrade. Nu ropades på räfst med dem som vållat rikets olyckor**) och T. fann sig föranlåten att inlemna en ansök-

*) Efter åtta dagar erkände Hattarne enhälligt, att det var en stor lycka, att T. ej fick pluralitet, helat han behöfdes vid så många andra tillfällen och var sysselsatt med så många ärender. Jfr Voltemats Anekdoter, II. 44.

**) Under denna reaction dömdes Lewenhaupt och Buddenbrock från lifvet. I följd deraf uppvisade B. till sitt urskuldande ett bref från Konungen sjelf, som hyade vänskap för B. och efter slaget vid Villmanstrand i detta bref justifierat honom, hvarföre ock General-skan B. anhöll om Konungens bemedling för sin man, hvilken dock uteblef, emedan bland andra skäl han ej kunde räddas utan i sällskap med Lewenhaupt, mot hvilken Konungen byste ett outhärligt hat. Man vet, att Lewenhaupt en tid till och med gick och gällde för möjligen blifvande tronföljare. På andra sidan var en kort tid Brahe påtänkt bland de med honom befründade familjer, Bjelkar, Gyllenstjerner m. m. Hans fordne gouverneur, Major Stjernmark, arbetade ock för detta mål. Vid sjelfva valtiden gaf Lagercrantz i ett memorial Riddarhuset anledning att tänka på inhemska val. Det är dock svårt att veta, om detta blott var en vanlig grimas af L. eller om han velat menagera dem som hade sådana afsigter.

ning till K. Maj:t, hvori anfördes, att som tid efter annan, så i tryckta som andra utspridda skrifter, blifvit föregifvet, som skulle i Rådet sådana finnas, som i afsigt på egen förmån och äregririghet samt af straffbar tillgifvenhet för någon utrikes makt sin ed, samvete och pligt kränka, anhöll han att samtliga hans missionshandlingar måtte till Secreta-Utskottet aflemnas att granskas och han, i fall något der funnes honom till last, få sina embeten nedläggas. Undersökning anställdes och följande året inkom Utskottet med betänkande, att i T:s förhållande under sin ambassad intet annat funnes än det som vore berömligt, hvilket K. Maj:t honom meddelade jemte önskan att han vid sina embeten kvarblefve.

När fred med Ryssland var sluten, drogo sig nya mola tillsammans på danska sidan. Man var dess hof ännu skyldig en stor beskickning af en E. O. Ambassadeur sedan den tiden Sehestedt som sådan var i Stockholm. T. afgick under samma karakter och utförde sitt värf på ett klokt och fogligt sätt, så att K. Christian sjelf insåg svagheten i deras skäl, som velat leda honom in i krig med Sverige. Vänskapen dessa riken emellan blef sålunda återställd och stärkt.

Under det T. var i Köpenhamn, intogs han af den der då herrskande smaken att hafva Medalj- och Mynt-Cabinet. T. hade förut endast svensk myntsamling. Grunden till den universella samlingen lades på auctionen efter Geheimerådet Foss och ökades de följande åren hemma i Sverige, så att den slutligen blef ganska talrik och betungande för en enskild mans vilkor. T. måste ock 1751 sälja denna samling till Drottningen, som på Drottningholm hade "den största myntsamling, som finnes i Sverige", säger Berch 1773, innehållande både antika och ny-europeiska mynt. "Tessin började denna samling och hade hunnit ganska långt, när han afstod den till Drottningen" *).

T:s ställning i Köpenhamn var ganska kinkig. Hofvet var missnöjdt med utgången af thronföljarsvalet i Sverige, helst det var känt, att många af allmogen önskade danska Kronprinsen, och man dertill valt en medlem af det holsteinska huset, med hvilket Danmark länge legat i delo. Denna jalousi var så djupt rotad, att ännu Gustaf III "kände ingenting förhålligare än detta Danska hus" (Gustav. Papp. I. 29). Valpartierna voro trenne. Agenter för holsteinska partiet voro bland Svenskar Frih. Fab. Wrade och Öfverste

*) Jfr Berchs Beskrifning öfver Svenska Mynt, företalet.

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAMNKUNNIGE SVENSKA MÄN.

ADERTONDE BANDET.

ANDRA HÄFTET.

 Upsala

WAHLSTRÖM & C.

1880.

PÅ N. M. LINDHNS förlag.

Innehåll.

*Tessin, Carl Gustaf. — Tham, Pehr. — Thegner, Olof.
— Thomander, Johan Henrik. — Thorild, Thomas. — Thun-
berg, Daniel af. — Thyselius, Pehr. — Tollstadius, Erik.*

v. Burg, sedan General-Major i holsteinsk tjänst, men hufvudsakligen holsteinska Ministern Pechlin, som utdelade mycket penningar. Sedan i Mars 1743 thronföljarevalet blifvit uppskjutet till en lägligare conjunctur, hvarvid Birkenfeldtska partiet, dit T. och Frankrike hörde, tappat, men det danska och holsteinska hållit ihop, fann det Birkenfeldtska rådgästet att kasta sig på holsteinska sidan, ingick fred med det partiet och röstade för Adolf Fredrik, hvarigenom det danska blef underlägset.

Vid T:s företråde på Fredriksborgs slott i Danmark d. 26 Juli 1743 yttrade sig Konungen: "Vi pastaaer fra den Czariske og Kongl. Svenske Siide at blive forvissed og betrygget saavel for den deel i Holstein vi besidder, som og for det førstelige hans Czariske Maj:t tilhørende, nemlig at saa begge til og udi perpetuel possession; i vidrig fald ere vi forsaarsagede at tage saadane precautioner, som tilstreekelig ere til voris öyemerke og billighed." Kronprinsen yttrade: "Vi ere alt overbeviist om den Svenske almues höyagtelse og velmenende om os, hvilken i tide skall erkendes. Vi veed og Regeringens slette Opforset, som vi ey heller ved Leylighed skal forglemme." T. svarade Konungen, att man skulle göra allt möjligt för att förmå Adolf Fredrik att afsäga sig sin arfsrätt på Holstein. Fredrik I hade själf skriftligen underrättat honom om Sveriges brydsamma ställning efter kriget och visat huru mycket det nu berodde på honom att lugna norden genom afsägelsen af sin eventuella arfsrätt på hertigdömena och ett utbyte af denna rätt emot någon förmån i Sundska tullen. T. sände Palmstierna till Eutin att underhandla derom; men Adolf Fredrik svarade: "Det vore att gå den närmare arfvingen, Ryske thronföljaren i förväg; Danskarne ville skrämma honom; de kunde med deras redan tömda tillgångar ingenting företaga."

Mellertid rustade Danskarne starkt och Sveriges fiende Bestucheff var Ryska ministèrens hufvudman. I Köpenhamna hode T. *) att öfverlägga med Korff, B:s personlige tjänare,

*) B:s personliga hätkhet emot T. härledde sig från Preussiska Konungens beskyllning, i T:s närvaro, framsörd till B:s bror, att B. tagit mutor af England. B. trodde, att denna chikan var en uppgjord sak mellan Kungen och T. Jfr Portefeuille, I. 98. Deremot heter det hos Voltomat III. 43, att Ryske Residenten i Lübeck, Witting, bror till Majoren i Sverige, i Köpenhamna löpte med squaller mellan T. och Korff, hvaraf första orsaken skulle uppkommit till brouilleri mellan dessa herrar och deras hof. W. beskyllde T. att ha fört falskt protokoll i konferenserna med danska Ministrar. Han

högmodig, despotisk, inbunden, som alltid vid början af konferenserna gaf T. fria händer att föreslå allt hvad han funno tjenligt och vid slutet ogillade och beklagade sig öfver allt. Emot sig hade T. en mängd hemliga underhandlare, äfven förklädda svenska officerare och ståndspersoner, som på lönnvägar kommo till Köpenhamn med berättelser från alla landsorter i Sverige med planer, löften och inbjudningar. Personliga förnärmelser träffade ock T. När han anlände, satte man en post för hans port. T. skref till Commendanten, att om denna post vore ditsatt för hans säkerhet, så vore det för mycket, ty sin säkerhet skulle han med eget folk bevara; vore det för hedern, så vore det för litet. Han fick då tvenne. Ceremonimästaren ville ej tillåta honom fara in i slotts-corridoren till den trappan der Konungen stiger ur; det måste också reclamationer för att erhållas. Sverige hade hos flera hof begärt bemedling. Endast Frankrike gjorde allvar och hotade att indraga danska subsidierna. Men som nu giftermålet var afgjort mellan Kronprinsen och en engelsk Prinsessa, menade Danmark sig väl kunna få subsidier på det hållet. Ändtligen lät Kejsarinnan Elisabeth hösten 1743 förklara i Köpenhamn, att hon skulle anse freden med Ryssland bruten, om Sverige ofredades. Men det var just på Ryssland, Danmark i hemlighet räknade. Der arbetade ett stort parti på Elisabeths fall. Två sammanvärfningar hade på ett år blifvit upptäckte och Danmark ansågs allmänt medvetande om dem. En var förbi och den andra väntades. Den kom och T. var den förste, som gaf danske Statsministern derom underrättelse. T. såg hans spetsade glada uppmärksamhet, men ock hans rodnad och förlägenhet då T. tillade att allt misslyckats*). Samma år

troddes sedan förgifven af Bestucheff, såsom djupt invigd i Rykska politiken men för mycket oförsigtig i tal.

*) Österrike, England och Danmark drefvo dessa saker i Ryssland. Tessiniana, sid. 96. Häraf bör inses, att ej endast Sverige med sin fria författning, utan sjelfva det absolutistiska Ryssland var underkastadt främmande inflytelse under denna tid, då hofven med ett slags spelraseri stämplade mot folkens lugn utan tecken till samvetsscrupler. Denna lättsinniga anda, ofta inblåst af maitresser och deras vederlikar hos Kejsarinnorna, fann snart sin Nemesis före seklets slut, då folken, som fått smak på hvälfningar, började i ökad mått öfvertaga hofvens rol. Angående de så mycket omtalade corruptionerna i Sverige denna tid, hänvisa vi för öfrigt till sid. 94 här ovan äfvensom till "Nya Kyrkan", II. 58, der den samtida Swedenborg skrifver, att corruptionerna i Sverige "äro helt ringa emot dem som ske i England" och "dessutom äro corruptioner i fria regeringar som små vågor emot stora böljor uti evnlden."

underblåste Danmark Dalupproret i Sverige. Infall från Norge var beredt på tre punkter. En corps skulle gå på Götheborg, der borgerskapet ansågs vunnet, derigenom att man lofvat göra G. till hufvudstad i Sverige. Högst makt-påliggande var under allt detta T:s vistelse i Köpenhamn. Den höll de svenska uppviglarne i tvekan och i fruktan att förrådas. Sverige måste begära hjälp af Ryssland och 12,000 Ryssar förlades i provinserna omkring Stockholm och 30 ryska Galerer intogos som vinterliggare i Carlshamn. "Jag ryser ännu", säger T., "när jag eftertänker huru Danmark var rustadt; ett Ryskt Generalitet färdigt att gå till Stockholm; vi, bestörte efter ett invärtes uppror, medellöse, beroende för hela vårt öde af Kejs. Elisabeths lif, emot hvilket två stämplingar blifvit upptäckte. Huru snart hade ej bladet kunnat vända sig och Bestucheff fått förena sig med ett gäsande parti i Sverige och med de danska stämplingarne."

Rörande T:s öfriga verksamhet i Köpenhamn anför vi ur Vidräkning och Reform, sid. 185, följande: "Danska spioner öfversvämmade Skåne och vestra gränsen, med hvilkas förbehafvanden T. kom under fund, sedan det lyckats honom att köpa en andlig kanskapare, hvilken, i dansk sold, sökt och vunnit tillträde hos svenske Ambassadeuren, för att bemärka hvad i hans hôtél föregick. Till och med Adolf Fredriks öfverresa till Sverige var icke utan fara. Man kom en plan af Danmark på spåren, att, med väpnad hand, bemäktiga sig hans person under öfverfarten, till förbyggande hvaraf man å svenska sidan tog nödiga mått och steg samt täta kurirvexlingar egde rum emellan vår Ambassadeur i Köpenhamn och befälhafvaren öfver den svenska escadern, Riksrådet Taube. Omsider lyckades att bilägga stridigheterna, till beseglande hvaraf ett giftermål föreslogs mellan Sveriges då blifne Kronprins med danska Prinsessan, hvars behag; lynne och öfriga egenskaper lofvade åt Sverige en ny Ulrika Eleonora (den äldre). Danmark lyssnade först med mycket nöje till förslaget, och saken syntes så nära ett önskadtt slut, att T. skref från Köpenhamn till sin hustru, som då vistades i grannskapet af Stockholm, och bad henne göra sig i ordning att resa ned till Helsingborg, för att kunna vara det första svenska fruntimmer, som helsade thronföljarens gemål på stranden af hennes nya fädernesland. En tillfällighet gjorde planen till intet. Danska Kronprinsen blef just i denna vefva förmäld med en engelsk Prinsessa. Vid hennes ankomst till Danmark blefvo hofvet och mini-

stören der illa till mods öfver bennens ovanliga fetma, fruktande att inga ättlingar vore att påräkna af detta äktenskap. De befarade, att deras egen Prinsessas för målning med Sveriges thronföljare skulle dit öfverföra arfsrätten, i händelse denna sednare förbindelse blefve fruktsam, men icke den förra. Sålunda besinnade man sig i afseende på det föreslagna äktenskapet mellan Adolf Fredrik och danska Prinsessan; och när med afslutandet i denna punkt drog ut på tiden, och sakernas ställning i Sverige på kallade skyndsamma utvägar att befästa Adolf Fredrik, genom alla de medel, som lösligen kunde tillåtas; så skref T. hem, att det vore säkrast så giftermålsförslaget med danska blodet ur hågen, och i stället vända sig till Preussien, der han tillstyrkte Gyllenborg att låta Rudenschöld sondera tänkesättet. Rådet följdes. R. bragte underhandlingen å hane och till önskad slut, med den skicklighet, som den tiden karakteriserade svenska diplomaten, och T. gaf, såsom svensk Ambassadeur, den officiella stämpeln åt denna vigtiga statshandling." *).

Äntligen afslöt T. d. 24 Febr. 1744 förlikningen mellan Sverige och Danmark. Men under öfverläggningarna derom hade T:s ovänner i Stockholm gjort hans underhandlingar misstänkta såsom egenrådigt förda utan delgifvande åt Ryska Ministern. Han fick därför i Sept. 1743 en erinran från sin Konung att närmare rådföra sig med Korff; hvilken, ehuru författad i de lindrigaste ordalag, syntes kunna innebära tvifvelsmål ej blott, om den proposition som skulle göras, utan ock om hela hans personliga credit. T. begärde därför d. 10 Oct. sitt afsked **). Ständerna yttrade då sin önskan, att R. Maj:t ville söka förmå T. att qvarstå i tjenst åtminstone till nästa riksdag, hvilket skedde i en smickrande förklaring. Nu kom här till, att Ryska hofvet begärt få del af konferens-protokollerna in extensa; men T. fick instruction att med allehanda förevändningar, förhåla ti-

*) I De la Gard. Arch. XVII. 406 uppgifves, att T. aldrig var för danska giftermålet, utan "visste ganska väl att detonnera detta för att få en preussisk Prinsessa, hvars broders humeur och system svårligen kunde skiljas från franska afsigternas befrämjande."

**) Han sade sig "afvakta K. Maj:ts nåd. demission med så mycket större förtröstan, som han förnummit, att det embete han i Cancelli-Collegium beklädt vore åt en värdig Rådsherre anförtrödt." T. satt i Cancelli-Collegium endast 1724—27 såsom Cancelliråd och 1742—43 såsom Rika-Cancelliråd. Han var således icke, såsom Geijer skrifver i Gustav. Papp. I. 24, Cancelliråd vid Riksråds-utnämningen 1741.

den. T. insåg huru många misstankar häraf skulle väckas hos Ryssland och huru mycket han blottställdes för sina personliga fiender, som redan beskyllt honom att ha åsidosatt Ryssland. Handlingarne måste först sändas till Stockholm, der äntligen Keith fick dem. Men sedan man nu i Stockholm gillat hela förliknings-instrumentet, hvori en ordentlig ratification var lofvad, ville man ej ratificera på annat sätt än att genom bref de Roi à Roi bekräfta de till konferens-protokollet afgifna ömsesidiga declarationer om inbördes vänskapens bibehållande. Kung och Ständer gäfvos sedan sitt fullkomliga bifall till hela denna negotiation. T. hade i den gjort Sverige stora tjänster, äfven derigenom att han satte sig i stånd att underrätta ministären om åtskilliga hemliga anläggningar, som denna tid förhades i Sverige. Deremot led T. som vanligt ekonomisk förlust. Ryska hatet var emot honom i jemn tillväxt, i följd hvaraf hans egendom Bo på Vermdön under Ryska inqvarteringen blifvit snart sagdt fiendtligt behandlad, så att den måste säljas för vanpris *). Vistandet i Köpenhamn hade till stor del fallit honom sjelf till last. Han hade befallning att visa sig der som enda dervarande Ambassadeur. Dertill förslog ej tractamentet. Under tiden föreföll ett Kongl. Bröllop; man begärde att T. sjelf skulle uppgifva sina extra omkostnader dervid. Han var för grannlaga i rikets dåvarande ställning att göra det till fullo. Han uppgaf 1600 Rdr. Man betalte 1000, hvarmed knapt de nya livreerna voro ersatta. Räkningar på extra utgifter uppgjordes ej till fullo. Han begärde slutligen enständigt att återkallas för att räddas från en större gäld och för att ej sättas i torftighet för framtiden, den han nu ämnade tillbringa i stillhet.

Då giftermåls-negotiationen i Berlin skulle afslutas, lät Fredrik II förstå, att han vid detta tillfälle gerna ville ingå personlig bekantskap med T. Kallelse afgick genast för T. till Köpenhamn att derifrån begifva sig directe till Berlin. Här blef han d. 13 Juli 1744 Ridd. af Svarta Örnen, rikt besatt med diamanter, hvilken hos honom hemma öfverlemnades genom Statsministrarne Podewitz och Borck såsom bevis på Konungens synnerliga välbehag. Grefvinnan T. och fröken Ch. Sparre förhöjde äfven här glansen af T:s uppträdande. Han trodde sig ej ha svarat emot den stora re-

*) Enligt Tessiniana. "Ryssarne lägo 1744 med gallererna vid Bo och under öfrevändning, att ved ej fördes till dem, höggos omkull de sköna och stora fast något gamla allearna, så att der blef helt bart. Stort nidingverk. T. sålde Bo 1748." Woltemat IV. 39.

presentation honom var ålagd utan att gifva en lysande fête åt hofvet. Anlând till Stockholm, inrättade Lovisa Ulrika en liten orden, *de l'Union*, egentligen för de henne under resan uppvaktande damerna. T. blef den ende mansperson, som deri intogs.

Allt hvad T., säger Geijer, gjorde för konungamakten i Sverige, stannade vid inrättandet af Riddarordnar. Konungen i Preussen och Lovisa Ulrika öppnade med T. i Berlin 1744 en hemlig öfverläggning om konungamakten utvidgande i Sverige, hvartill ordnars införande uppgafs som ett medel. Vid 1747 års riksdag föredrogs saken blott och beslutades i Secr.-Utskottet, utan att Ständerna hade hvarken begrepp eller kännedom derom. Saken drefs isynnerhet af unga hofvet, T. och Höpken; äfven för att hindra inflytelsen af Ryska ordnars införande. Fredrik I ville, kanske just i afsigt på sistnämnda förhållande, lägga hinder för denna nyhet; men motståndet slappades, sedan gunstlingen Broman kraftigt företagit sig att understödja den. B. blef ock sjelf decorerad. Ungern v. Sternberg stödde sin proposition i Secr.-Utskottet, efter samråd, på det skäl, att man fått veta, att Ryske Envoyéen då ämnade hitskaffa flera riddareband till att styrka sitt parti. Detta blef ock förnämsta skälet till bifall; hvarefter ett bref till K. Maj:t uppsändes vid slutet af riksdagen, hvilket ej öppnades förr än Ständerna voro skiljda, hvaruti begärdes Ordensinrättningen. Vid riksdagen 1752 ändrades utnämningssätten på det sätt, att den uppdrogs Konungen ensam. Gyllenborgarne drefvo det igenom och ådrogo sig derföre mycken bitterhet, isynnerhet Henning Adolf G. såsom Landtmarskalk. Denna omständighet gjorde riksdagen genast så tung för G., att han föga tjenstgjorde som Landtmarskalk, utan Brahe fick vicariera. G. var känslig och kunde ej bära adelns häftiga missnöje härför, utan blef sjuk af chagrin. Skälet, hvareför utnämningssätten uppdrogs Konungen, var, att styrelsen och värden af så beskaffade saker ej kunde anförtros åt någon redoskyldig och till ansvar förbunden person eller corps; hvareför ock Konungen sedan blott hade att rådföra sig med Capitlet. En stor del af dessa omständigheter påpekas i Frih. Joh. Cederhjelm's memorial i Secr.-Utskottet d. 14 April 1766 i anledning af Kallings utnämmande till Ridd. af Ryska St. Andreæ-Orden, hvilket skedde på Ostermans anstalt, då K. blef förbigången med Svenska blå bandet. C:s afsigt var att sätta i fråga, om K. vidare borde få bära Svärds-Commendeurs-bandet. C:s dictamen trycktes

sedan *) i Upsala 1769, 4:o, på ett ark, hvarefter på samma ställe utkom: "Tankar öfver Frih. C:s Dictamen" etc. 1769, 4:o, ½ ark, deri K. försvaras. Annars var det öfver denna händelse man 1766 sjöng i glada sällskap:

Låt glömskan få begravas
En Carl uti sin sand,
När minnet af Poltava
Med Stjerna och med Band
Bärs i vårt land.
Drick, granne, drick etc.

Efter väl förrättadt ärende i Berlin afsände T. åter sin afskedsansökan från Stralsund d. 1 Aug. 1744, men lät slutligen öfvertala sig att återtaga den **) och blef tillika Öfverstemarskalk vid hofvet. Hans Grefvinna, som vunnit Prinsessans varma välvilja, blef Öfverhofmästarinna. T. fick nu visa sin förmåga att tillställa lustbarheter. Ulriksdal och Drottningholm blefvo glädjens och behagens högsäten. Geijer anser T:s mest lysande period nu börja. Under sina lyckade omsorger att behaga de Furstliga sökte dock T. att äfven fästa deras sinnen vid redbarare sysselsättningar. Sjelf hade han från barndomen älskat konster, vetenskaper och vitterhet, egde dyrbara samlingar af mineralier, snäckor, mynt, herbarier, och var en nitisk befordrare af manufacturer och slöjder. Åt dessa ämnen ledde han isynnerhet Prinsessans tidsfördrif och bidrog sålunda mycket att rigta hennes håg åt vetenskaperna; Drottningholm blef småningom en samlingsplats för märkvärdigheter ***) ur alla naturens

*) Ett kort utdrag finnes äfven i Tessiniana, sid. 237.

**) Documentet är tryckt i Tessiniana. På resan från Carlskrona till Stockholm 1744 med Lovisa Ulrika, yppade T. äfven för henne sin föresats att taga afsked. Jfr tryckta Dagboken för 1737, s. 98, der T. säger sig då ämnat "framdeles lefa af mina ännu någorlunda öfverblefna egodelar, hvilka sedermera i deras nuv. Majestätets tjenst ätgått. Samma ansökning förnyades af mig (sedan mitt förråd allt var) år 1747 och isynnerhet 1751. Hvad ord och löften begge deras Majestäter då täcktes bruka att mig till qvarblifvande öfvertala, lemna jag i deras Majestätets eget minne; men en del deraf kan beaktas af dåvar. Landtmarskalken med de öfriga Ståndens Talmän, som närvarande voro."

***) En anekdot må anföras ur Dagboken 1737, sid. 133: "En synd bör jag bekänna. När Professor Kalm hemkom ifrån America, bragte han ibland annat, med sig, de jämmerligt plågade ärtemat-karna, hvaraf han presenterade en flaska åt Hennes Maj: Drottningen; men jag undandöljde den samma, bandt en sten vid henne, och redde ut emellan Lofön och Kiersön, der jag nedsänkte henne i sjödjupet; jag är försäkrad att min försigtighet var öfverflödigg, men allt ondt frö bör möjligast utrotas. Hvar dag och hvart land har sin egen plåga. Vi behöfva ej främmande Ertätare."

riken; der anlöden manufacturer, derifrån uppmuntrades de lärde, understöddes deras resor, beskyddades plantager. Så bereddades Lovissas och Gustafsa tidehvarf.

Glad öfver Prinsessans lärgirighet, såg T. med oro Kronprinsens sorglösa likgiltighet och skref till sin hustru d. 8 Juli 1745*): "Kronprinsen har återvunnit sin helsa, men leker ännu i sitt tält, för att ånyo eröfra en förkylning. Det är, detta som jag och många andra icke kunna begripa. Om det skedde för ärans skull, för något allvarsammt ändamål, kunde det så vara; men då det sker endast för ett narrverk, ett skämt, är det alldeles för mycket. Klimatet i Senaten skulle vara oändligen mera helsosamt. Jag har tagit mig den friheten att säga det åt honom; men Furstar hafva sin egen vilja." Den 11 Juli skref T. rörande samma ämne: "Det eviga lägret tog äntligen slut i går. Jag är förtjust deröfver, och jag kunde ej tänka derpå utan ledsnad. Jag har fått i mitt hufvud, att Rådet borde utgöra den hufvudsakliga sysslosättningen, och dessa små detaljer endast tidsfördrif. Allt hittills har denna min mening lemnats utan afseende; men jag hoppas, att man väl omsider skall bringas på andra tankar."

T:s lysande och gägneliga verksamhet för bildningens framsteg i Sverige tecknas af Höpken**) sålunda: "Har jag, Mine Herrar! hittills måst ledsaga Gr. Tessin och Eder uppmärksamhet igenom blida och svåra tider, vid Underhandlingar, vid Riksdagar, under bullersam Fred, än bedröfligare Krig, under invärtes skakningar och uppror; så öppnar sig för mig ett nytt tidehvarf, som mindre torde hafva lyst uti allmänhetens ögon; men säkerligen förtjenar, att af en bättre penna, än min, till dess fägring utföras och beskrifvas. Der var en tid, Mine Herrar! då vetenskaper och deras idkare, allahanda konster och idogheter, handel och sjöfart, åkerbruk och bergverk, qvicknade upp, till vår förundran och andras afund. Den andan, det lifvet, den drift, den uppmuntran, härflöto ymnigt ifrån thronen; man behöfde icke, som ofta vid hof, leta sig fram uti lönntrappor, och stanna

*) Jfr Skildringar ur det inre af dagens hist. De Närvarande. Uppl. 2, sid. 4.

**) Man må icke anse Höpken personligen partisk för T., churu de begge tillhörde Hattarne. Tvärtom voro de rivaler och drogo aldrig jemt. Jfr Gustav. Papp. I. 68: "Höpken har aldrig kunnat draga öfverens med Tessin." Detta skrefs ej fullt femton månader före T:s död. Jfr Äfven Woltemats Anekd. IV. 73. T. var alltid för Birkenfeldtska successionen; H. för Holsteinska. T. arbetade dock ifrigt för H:s inträde i Rådet 1746; men sannolikt för att slippa honom såsom förman i Secreta-Utskottet.

åfångt uti förstufvor, smickra en liten gästling, eller köpa sig dess lägn. Förstånd och kunskaper öppnades de inre rummen för. Här såg man ritningar till landets försvär, och anstalter till dess upphjelpande; der, utvalda boksamlingar, mynt och naturaliefforräder, och omkring dem, lärde män, skicklige konstnärer och allahanda arter af förtjenster. Alla brunno af samma ifver, och sjelfva okunnigheten gömde sig undan för en stund, att upplysa sitt mörker och likna den allmänna smaken. Jag skulle uppräknas för Eder alla de herrar och män, som upplyst detta tidevarvet. Känner J igen Gr. Tessins anda och ifver?" Likväl skrifver Fredrik II i *Memoires de mon Temps* 1744: "Le Comte de Tessin, un homme fait pour la représentation mais d'un esprit frivole et superficial."*). Man kan dock äfven om T:s solskensdagar rättvisligen tillämpa den bekanta strophen:

Hvar stede vi, om de ej varit till!

År 1745 blef T. Cancellor för Åbo Universitet och President i Lag-Commissionen. S. å. uppdrogs honom directionen i Ständernas Manufactur-Contor på samtliga manufactoristernas begäran. Han fortfor härmed till 1750**). Hedlingar hade nu återkommit till Sverige och slog "af egen drift" en medalj öfver T. Den 16 Febr. 1745 höll T. sitt inträdestal i Vet.-Akademien och valdes kort derpå till Ordförande. Vid afsträdandet höll han d. 10 Jan. 1746 ett tal om svenska språkets ryckt och uppodling, deri han uppmuntrar sina landsmän, att ej mindre i later, tal och språk förblifva svenskar, än han önskade dem vara det till hjerta och gerning. Gadd, Chemiæ Professor i Åbo, prisar högligen T:s samlingar af naturalster samt hans verksamhet för Åbo Universitet. Han sammanslog Eloqu. och Poëseos professionerna till en och inrättade i dess ställe en Oeconomix Professor. Han skänkte en mängd dyrbara böcker ur eget bibliothek; skaffade myntcabinet och physiska instrumenter, botanisk trädgård, chemiskt laboratorium och anatomi-hus. Särskild profession för chemien inrättades ock nu först. T:s betydelse i öfrigt för det nyss halfbarbariska Sveriges odling tecknas bäst af Höpken: "Men, innan vi följe T. alldeles

*) Måhända fann Preussaren den sitt djup under en glättig yta tilljande T. ej nog grundlig i souverainetetsplanerna och i misstankarna mot Ryssland, i hvilket sednare afscende Fredrik lät pudra sig af diplomat-"ankor", hvilka T. genast fann falska. Se längre fram.

**) I Nov. 1748 var T. jemte Gyllenborg, Rosen, Piper, Nolcken och Skutenhjelm Commissarie i konferensen med Preussiska Ministern Finckenstein om allians.

till sitt Tuscalum, eller beskåde honom, lik Atticus, uti lugn, midt ibland buller och söndringar, tyckes ingenting förtjena mera vår nyfikenhet och uppmärksamhet, än att förut känna honom nogare till egenskaper, lynne och böjelser; ty igenom utväntes prål, hvaraf stora embeten och högt anseende i världen skimra, blir personens invärtes väsende merendels bortskymdt och föga tydligt. Få, Mine Herrar! hafva egt mera värdighet, än han, uti tsakesätt och uppförande, mera behaglighet uti umgänge, och mera lycka, att vinna allmänt tycke. Deraf härrörde, att han, under sina utrikes resor, fann ett lätt tillträde hos alla, och vid sina underhandlingar, all den framgång han önska kunde. De lärde gagnade sig af hans umgänge, de vittre af hans qvicka snille, konstnärer ansågo honom uti smak för sin måstare, och målare förundrade sig öfver hans skarpa öga och fina urskillning. Ingen liknade honom uti glädtighet och artiga påfund på allt det, som kunde göra sammanlefnad nöjsam. Han förstod bättre än någon, att uppspäda allvar samma saker med de lifligheter och behagligheter, hvilka vi äro skyldige åt könet, och hvaruti det alltid oss öfverträffar. Att lätta tankarne, har han ofta sammanskrifvit, dels dikter, dels poesier, dem han dock icke lemnat uti dageljus; helst de förlora mening och nöje, när de skiljas ifrån de omständigheter, hvarupå de egentligen haft sitt syfte. Uti yngre åren hade han mycken håg för, att spela comedier, icke uti afsigt på fäfsnga, utan att vinna en rätt utförsgåfva, en gåfva, som gifver anda, hetta och väsende åt värtalighet; hvarföre ock en Cicero satte sig uti lära hos en Roscius och Esopus, att af dem undervisas uti framställningstättet, utom hvilket de sinnrikaste tankar blifva matte och liflöse. Också, Mine Herrar! är ingen af oss, som icke påminner sig, att han hade ett intagande sätt, isynnerhet uti sina tal, och en ljuflighet, som äfven upphöjde de minst välförfattade skrifter, hvilka, af honom uppläsne, erhöilo ett anseende af prydnad, som de, för sig sjelfve, icke egde. Med honom är denna gåfvan försvunnen; men hans skrifter, som stannat hos oss, och med nöje läsas, äro så mycket mera märkvärdiga, som T:s omsorg om språkets renhet, och hans myndiga efterdöme icke ringa bidragit att hyfsa Svenskan, den vi ock nu med mera lätthet och färdighet skrifva, än någonsin tillföre, och till hvilkens fullkomligare rykt allenast erfordras, att de gamla Grekers och Romares stadiga och jemna skriftsätt, hvaruti de alltid behålla företrädet, blifver ett mönster, i stället för den fladdrande

smaken, som uti sednare tider insmygt sig, fattig på styrka och tankar, öfverflödigt på ord och grannlåt."

I den tryckta Dagboken för 1757, sid. 176, skrifver T.: "Ingen lär kunna neka, att jag varit den första, som alldeles rensat främmande ord utur svenska språket; men mig är händt, hvad mången kusk händer, som först kör ut och innan kort köres om; mången skrifver bättre, och ingen slurfvigare än jag." T:s rena och vackra språk bör med aktning erkännas. Det erinrar ofta om Ciceros silfverklang. Hans af Hammarsköld klandrade franskhets var ej så farlig; åtminstone var H:s tyskhets tiöfaldigt rikhaltigare. Med H:s yttrande för öfrigt, att T. "verkat ganska skadligt", undvika vi all tvistande beröring, helst han med prisvärd opartiskhet tillägger: "äfven med billigt erkännande af hans rena vilja och varma fosterlandskärlek."

Vid Gustaf III:s födelse i Jan. 1746 erhöll T. ett smickrande prof på Kronprinsessans uppmärksamhet. Kort efter sedan Riksråden aflagt rapporten till K. Majt om förlossningen och signalen var gifven till canonaden, sände Prinsessan med Kammarfröken Liewen en guldpenna med en infattad onyx till T. med erinran om ett löfte om nådig hägkomst i fall en Prins föddes. Med presenten följde tillsägelsen, att den gäfves T. för att dermed skriftligen förbinda sig att blifva Prinsens lärare. Kort förut, julaftonen 1745, då T. med de sina satt till bords, kommo Prinsen och Prinsessan förklädde dit med julklappar och deltog i nöjena. Prinsessan var i en chauve-souris, med en liten itänd lykta i ena och en smal käpp i andra handen, och gaf sig ut för en Fée.

T:s motparti kunde ej med lugn se hans insteg hos thronföljaren, hvilket hotade med en långvarig öfvervigt på hofvet. Ryska cabinettet hitsände som sin Minister Korff, T:s personlige ovän från Köpenhamnstiden. Vid 1740 års riksdags början önskade många T. till Landtmarskalk. Men den gamle Kungen hade talat emot T. och sagt det vara skam att ej välja på en militärperson. Ryska inflytandet gjorde dock det mesta; Korff helsade om aftonen efter valet på hofvet sina anhängare med ett; "Wir bedanken uns!" T. erhöll dock 400 röster; hvarföre Landtmarskalken Ungern Sternberg ej såg sig kunna leda riksdagen utan en "composition." Både valdagen och följande dagen besökte han T. för sådant ändamål. T. svarade, att den för närvarande vore omöjlig. Hans vänner skulle anse proposition derom som ett öfverlägsenhetens försök att nu truga sig till

hvad de nys godvilligt erbjudt. Enighet kunde blott väntas af blidkade sinnen. Således vore ej annat råd än att ha anstånd med Rådsvalet och välja ett opartiskt Secr.-Utskott. Skulle en förening åstadkommas mellan partierna, borde det ske på det tredjes bekostnad; på deras hemligen, som för mutor uppoffrat fäderneslandet. U. invände, att dessa gömde sig i begge de andra och skulle snart försvinna när de andre förenades. T. påstod att de borde utrotas, men ej utan bevis angripas; han hoppades snart kunna skaffa svart på hvitt huru oförsäkmdt här handlades. Men, "i fall rösterna fallit på mig, hade det varit min skyldighet att befatta mig med riksdagsärenderna. Nu åter är det mig som Rådsherre ej passande; ty det skulle synas som jag arbetade för en allmän amnesti för att fria mig sjelf."

Nys före riksdagen hade Bonde, som med Mössorna störtades 1739, uppträdt med ett förslag att förlika de efter de sednaste riksdagarna delade sinnena och utplåna partiandan. Det bestod hufvudsakligen i att åter insätta de 1739 utstötta Råden och ej göra några allianser som satte Sverige i beroende. Öfverläggningen börjades mellan Bonde och T.; men småningom indroges flera och slutligen äfven de främmande Ministrarne. Tankarne delades. T. ansåg att man genast vid riksdagens början borde insätta de utgångne för att sedan med odelade sinnen arbeta på riksdagsärenden. Andra åter ville dröja med insättandet till emot riksdagens slut för att se de utgångnes förhållande och hafva hand på dem. De utländska Ministrarne sågo ogerna alla förlikningar och motarbetade dem. T. yttrade derom: "Jag vet att deras inateg är vådligt och vet dessutom att Ryssland här ägg och mistroende till mig, hvarföre jag inför Rådprotekollet förklarar, att mitt öde skulle bero af mitt uppförande och ej af Rysslands tycke; men skulle ock så vara, så håller jag för mera heder att genom främmande makts krafter deplaceras än placeras, hvilket jag för infamt anser."

Som Cancellipresidenten Gyllenborg genom sjukdom ej kunde tala på Rikssalen, blef detta uppdraget åt T. Vid Bänkmansvalet användes grofva mutor. Hederligt folk fanns dock. En fattig Capitaine Heldenhjelm framvisade 1000 plåtar i bancosedlar, som blifvit honom budna om han vilde votera efter föreskrift. Han gaf dem tillbaka och följde sin öfvertygelse.

Rysslands plan var nu att T. skulle utstötas ur Rådet, att halfva arméen till rikets försvarande skulle indragas m. m.

På en audiens hos Kronprinsen d. 3 Oct. 1740 angrep Konst T. så oböfligt, att all försyn åsidosattes. T. förklarade sig i en skrift, som K. kallade hans krigsförklaring mot Kejsarinnan. K. uppträdde i Stockholm på en gång som Rysk Minister och Svensk partichef så oförtäckt, att äfven de hofsummare Mössorna skydde honom. Han våjdade öppet i tal och skrift till Natianen, hvars frihet vore i fara. Hattarne sades med souverainetetstankar smickra det unga hofvet; mot detta visade K. öppen ovilja, men låtsade ett synnerligt förtroende för Konungen. Hans hus blef en samlingsplats för en mängd missnöjde. Att mutor der utdelades, sades offentlig. Slutligen rigtade K. i en audiens d. 20 Oct. en offentlig anklagelse mot T., som redan företrädde den sjuke Gyllenborgs plats och vid detta tillfälle var närvarande. Sedan K. öfverlemnadt till Kronprinsen bref från Kejsarinnan och från Stor-Cancellern Bestucheff, uppläste han en lång declaration, som begynte med upprepande af alla Kejsarinnans välgärningar: Vore emot förmodan Prinsens tacksambet derföre förkolnad, så kände dock hela världen, att han hufvudsakligen hade Kejsarinnan att tacka för den plats, han i Sverige innehade: han varnas för sådana personer, som med ett intagande yttre väsende sökt tillvinna sig hans förtroende, isynnerhet för T. och hans anhang, som endast hade för afsigt att förlänga oron i Norden, och i sjelfva verket motarbetat Prinsens val: genom T:s intriger hade giftermälsunderhandlingen i Köpenhamn misslyckats: han vore öværdig Prinsens förtroende: detta förtroende borde vändas till personer, som bibehöllt enigheten emellan Hans K. Höghet och Kejsarinnan, emellan det unga hofvet och Konungen: skilde ej Prinsen sig från denna man och hans parti, så funne sig Kejsarinnan nödsakad att ej blott förändra, utan fullkomligt inställa sitt hittills iakttagna välvilliga förhållande. Denna Ryska declaration var förut allmänt bekant. I Secretatskottet sades, att den tre dagar förut sunnits i afskrift på kaffehusen. Den harm steget väckte, bröt för ögonblicket fullkomligt det partis krafter, som det var ämnadt att uppbjelpa. Kronprinsen lät genom Ekeblad i Secr.-Utskottet förklara: "att han byste en oppriktig erkänsla för Kejsarinnan, hvilken han ock, så vidt rikets väl det medgäfve, ville vid alla tillfällen ådagalägga; men skulle Kejsarinnan anse honom som en Gouverneur öfver en provins, så ville han hellre uppoffra hundra lif, om han dem hade, än att riket skulle för hans skull komma i en så neslig dependance: endast af menagement hade han, såsom Kronprins i Sverige,

af Hr v. Korff Yördragit det han aldrig, som Biskop i Lybeck, skulle tålt af en främmande Minister."

Detta gjorde stort uppteend vid riksdagen och väckte hödljudd klagan öfver främmande inblandning uti regeringsärenderna. Denna ökades, då Kejsarinnan d. 14 Mars 1747 vände sig till Konungen med beskyllningar mot T. Då begärde T., som äfven förföljdes af pasquiller, synnerligen af Er. Wrangel (se dess biographi), sammankallande af Plenum Plenorum, afsade sig det honom nu efter Gyllenborgs*) död uppdragna Cancellipresident-embetet och fordrade den strängaste undersökning af sina handlingar. T. yttrade vid detta tillfälle d. 31 Mars 1747: "Jag vidgår gerna något ovanligt vara, att, som nu sker, inför Rikets församlade Ständer nedlägga ett af Rikets vanliga och ordentliga embeten. Men en rättmätig heders vård och skötsel fordrar sådant af mig sedan jag på ovanligt sätt så in- som utom riket igenom löpande rykten och uti allmänna tidningar offentligen angripen blifvit — och efter 20 års nitiska tjänster nödgas jag, å detta rum, emot utspridde förklenlige och in- som utrikes mer eller mindre intryck görande, rykten, anlita Sv. R. Ständers urminnes rättvisa och allmänt berömda ädelmodighet, som ej annars kan än med mig instämma: bättre vara, att våldsamt dö, än med anfäktad heder långsamt lefva. — — Ovänner stände mig, i fall de sådant gitté, om jag någor orätt gjort? Om jag kallt hjerta för mitt fädernesland burit? om jag gäfvor tagit? om jag hemliga snaror utlaggt? om jag sökt någon på olofligt sätt till mina tankar läcka eller öfvertala? om jag inför Öfverheten sagt, hvad jag ej för menigheten dristat upprepa? om jag någon man lönligen svärtat? om jag i hopp af mörker mörka gerningar utfövat? Har jag slikt till Rikets mehn eller den ringaste dess inbyggares förtryck gjort, så vare

*) Den 9 Dec. 1746. "Denne Herrens tillika med dess faders namn lära ej så snart komma i förgätnhet i Svenske mäns hogkom-melse. Det synes som han mot slutet af sin lefnad nog märkte frukten och verkan af sina rådslag och arbeten och fördenskull på åtskilliga sätt sökte inställa sig hos de lidande; men det var redan så långt kommet, att det stod ej mera i dess makt det gjorda att återkalla eller att omvända de många disciplar, som redan aflagt sina mästerstycken och sin räkning dervid så lyckeligen funnit." Orden äro af den ärlige Bonde, sid. 237, och anföras här, emedan man i sednare tider alltför mycket upphöjt Gyllenborgska namnet, stamfardren inberäknad. Deremot har man i många stycken gjort Tessin orätt. Bonde, med skäl upprörd mot Hattarne, yttrar sig dock alltid med aktning om T.

mitt stoft förströdt och mitt namn iblad eder, Gode Herrar och Svenske Män, utplånadt!"

Den begärda undersökningen företogs genast af Secr.-Utskottet, som snart förmålte sig noga genomgått alla de mål, hvori T. kunnat hafva någon influens och delaktighet, men i stället för att deri finna något, som till dess grave-rande lända kunnat, måste lemnas T. det vitsord, att han som en försigtig, välmående och nitisk patriot sig i allt uppfört. (Bonde, sid. 241).

Härleman, Palmstierna och Brovallius följdes åt för att beveka T. att qvarstå, hvarvid H. förde ordet. T. sade sig fäna så stor vedervilja af Ryssland och många Svenskar, att han önskade ro, helst hans lif vore i osäkerhet. Volte-mat III. 34. Han lät dock slutligen öfvertala sig.

Vid samma tid som Ryssland dref dessa vådliga intriger, upptäcktes äfven flera stämplingar från Danmark och Eng-land. Röpmannen Drake från Götheborg dömdes till döden, likaså tvenne bönder, Springer dömdes till schavott och lifstidsfängelse, o. s. v. Secr.-Utskott fann nödigt att d. 13 Juni 1747 till Plena ingå med protokollsutdrag, hvori för-måles åtskilliga förderliga anläggningar å färde var, hvari-genom riket till sin säkerhet, successionen till sitt bestånd, Ständerna till sina fri- och rättigheter, kunna sättas i våda och äfventyr. Under denna gäsning börjades Blackwellska rättgången, beskrifven af N. Arfvidsson i Frey 1846, sid. 364 ff. Det är svårt att bedöma denna invecklade rätt-gång*); emellertid gjorde sig T. derunder genom torturens användande skyldig till en grymhet, som annars synes främ-mande för hans karakter. Framgången och unga hofvets obegränsade hyllning frestade till öfvermod. Han "halkade på hoftrapporna." Mycket ovilja ådrog sig T. vid samma tid i Upsala. Akademiska Cancellariatet var ledigt efter Gyllenborg och ännu hade ingen Prins beklädt detta embete. T. önskade dock, att Kronprinsen skulle väljas; men nästan hela Universitetet och Consistorii pluralitet hade redan få-stat sig vid Åkerhjelm, "den Svenske Cato." Vid valet fick Å. stor öfvervigt i röstantalet; men Regeringen ansåg, att Prinsen ej bort sättas i fråga utan att väljas. Prinsen fick

* B:s anbud af penningar till Fredrik I samt Rysslands uppfö-rande göra nära nog otvifvelaktigt, att något i successionsvägen verk-ligen var å bane; äfvensom Danmarks rustning, jemte Rysslands flottor som rörde sig, synes styrka tanken om Hertigens af Cumber-land speculation att förmålas med en dansk Prinsessa och blifva Ke-nung i Sverige.

derföre Konungens kallelsebref och Consistorium en skrapa. Man ansåg T. hafva del här i. Förmodligen ville han härigenom fästa Prinsens sinne vid mera intelligenta föremål, då han mislyckats i enskilda försök, som blott slogo an på Prinsessan. Jfr sid. 136. Som stor Mæcenat och lycklig Cancellor för Åbo Universitet, ämnade väl T. sjelf*) hufvudsakligen styra Upsala och såg ogerna den Mössorna mera hemägna Å. i spetsen för det förnämata Universitetets angelägenheter. Ty icke synes han kunnat räkna på Kronprinsens egna insigter och nit, att döma af de sid. 136 införda brefven. Samtidigt med Cancellaravalet skrifver och T. om Kronprinsen d. 15 Sept. 1747: "Jag slöt min berättelse sist vid Brottningholm aftonen förra en jagt, som egde rum följande dagen. H. K. H. Kronprinsen sköt der en tam varg med samma nöje, som om denna hela sin lifstid irrat kring i skogarna. Sådant bevisar, att allting är fördam här i världen: basta! Denna lilla list lyckades förträffligt, och Prinsen blef alldeles icke ond på oss för ett bedrägeri, hvilket man satt i verket för att tillskynda honom ett nöje." Jfr Skildringar, 1:a b. sid. 5. Emellertid tog Ihre — en af Å:s män — vid parentationen öfver Gyllenborg en stark hämnd uti uttryck, som genom sina genomskinliga dubbelmeningar väl innehålla det skarpaste, som dittills framträtt i svenskt tryck. T. ex.: "Amisimus et nos Cancellarium, tanto majus nostrum, quanto certius sæculi ornamentum, et de quo magnificentius nihil non modo dici, sed ne cogitari quidem potest, quam quod jacturam hanc satis reparari non posse, pro sua in nos gratia judicaverit Augustissimus Suediæ Monarcha, Fridericus Ius, nisi suis auspiciis Academicam Upsaliensem regendam traderet Serenissimo Regni Sueciæ Principi hæreditario, Domino nostro elementissimo, Adolpho Friderico. Nos ut adeo audacia vota ipsi concipere vix ausi fuissetus, ita geminata pietate cernitque exoculamur Serenissimæ Principis nostri clementiam, qui, venerandis hujus Lycei desideriis gratiosissima occurrens, nostræ umbræ ignoscendum putavit, si favorem, quem ardentissimis votis æque optavimus omnes, satis ambiciose efflagitare non novimus. Sed quid ego tantæ felicitatis omnia meis immista naniis temero? Quod menti meæ summo gaudio multoque morore confusa, et utriusque impotenti, lætum in præsentia inter innumera alia obvenit, id est, quod Cancellarium nacti sumus post omnem hominum memoriam unicum, quem a no-

*)-Franzéns Minnesteckningar I. 138.

his aliquando abeuntem, non ut nunc lacrimis, planeta, lamentis nos prosecuturos speremus." Vid samma tid yrkade Ihre uti disputationer, att en stat för sin egen säkerhet hade rätt att till främmande makt utlemna äfven en oskyldig medborgare. Detta ställdes i sammanhang med några Mössors yrkande att T. borde utlemnas till Ryssland. Flera andra djerfva utfall tillät sig i åtskilliga skrifter Ihre, som slutligen dömdes till 700 dlr smits böter*) och att undfå en allvarsam föreställning i Cancelli-Collegium.

Under tiden bevakade T. Sveriges utländska angelägenheter på ett högst förtjenstfullt sätt. Franska subsidie-tractaten af 1738 förnyades 1747. Defensiv-alliansen med Preussen s. å., slutet under Frankrikes inflytelse, ehuru i början fördold (Flaasan V. 580), hade, liksom det under Fransk hemedling 1749 ingångna Danska försvarsbundet, samma hemliga ändamål: en gemensam sammansättning mot Ryska makten. "Man kan ej neka denna Ts politik lofordet af både patriotism och consequens, isynnerhet då man besinnar, att det äfven var han, som befästade dessa politiska förbindelser med både det Preussiska och det Danska giftermälet" (Geijer). Också erhöill han Ständernas högtidliga uttryckta bifall 1751.

Under riksdagen tillträdde Directeurskapet vid Vadsstena adliga Jungfrustift, hvilket redan 1738 var honom uppdraget. Tillika öfvertog han styrelsen vid Ecclesiastikverket i Lappland och vid Akademiska Constitutionernas och Skolorningens förbättring. Jemväl utnämndes han till Prins Gustafs Gouverneur.

Vid 1748 års början greps ordens-saken an. Det hade blifvit bekant, att Ryssland verkligen ämnade utdela en mängd ordnar. Äfven på denna väg borde den främmande inflytelsen utestängas. T. uppgjorde förslag till statuter och decorationer, hvarvid hans stora förråd af handlingar i Svenska Historien gäfvö anledning. I hans gömmor fanns Carl X:s egenhändiga kungörelse på franska och modellen till den af honom 1636 tillämnade Ordre de Chevalerie du nom de Jesus. Redjan, redan 1655 förfärdigad af guldsmeden Greg. Chique i Stockholm, fanns ännu 1758 i Kongl. Räntham-

*) "Bälter hade 1749 företrädde hos T., då Ihre bedt honom andraga, att T. finner process slätt, abouter till tjenaets förlust, alltså vederligare att sjelf begära afsked. I. önskade detta och lof att dervid anförä till pretext Svenska Lexici förfärdigande. T. beklagade, om Upsala Akademi mistade en så käck och lärd man; processen såg ej så illa ut, måste ha sin gång." Woltemat IV. 19.

maren. Ordnar ansågos denna tid så bindande; att T., som sedan 1744 bar Svarta Örns-Orden, ansåg sig böra begära Konungens i Preussen bifall att få mottaga Svenska Serafimerorden. T. blef ock Ordens Cancellér. Härom yttrar Berch hos Gahm: "Sådana slags ceremonier behagade T. ännu den tiden; men när han blef mera till åren, hade han osmak dertill och talade om den afledna K. Fredrik såsom en välbetänkt herre äfven i det målet, att han på sina gamla dagar, så mycket möjligt var, undflydde formaliteter och afpassade upptog." Han erinrade sig väl då ock klarare det politiska motiv, som till en del låg under denna irrättning. Men "utöfver decorationer gick ej T:s nit" för konungamakten, säger Geijer. Mellertid beskylles T. att hos unga hofvet hafva närt förhoppningar om en större makt; och ett så oinskränkt förtroende, som han i början njöt, isynnerhet af Prinsessan, synes knapt förklarligt utan smicker åt hennes välkända tänkesätt. Måhända låg derunder den pia fraus att genom halfqvädna löften och ovissa förespeglningar hindra hofvet att i denna väg arbeta på egen hand och skaffa sig mera nitiska agenter. Mellertid förblef T. alltid lika orubblig i Rådet, som han var uppmärksam och böjlig på hofvet. Vänskapen öfvergick slutligen i ett hat, som smakar af svikna förhoppningar*).

Redan 1749 behöfde unga hofvet förklara sig i anledning af befarade souverainetets-planer. Geijer, ss. 186, 190. Förhållandet till T. blef allt ljummare och man sökte vinna arméen. Under sommaren höll Kronprinsen mönstringar i södra och vestra orterna. Efter hans återkomst skref T. i början af Sept. i ett bref, infördt i Skildringar, anf. st. s. 5: "Wrede Sparre har gjort underverk i spetsen för sitt regimente och Kronprinsen är mest nöjd med honom och Carl Sparre af allt hvad han sett. Jag tager ej denna berättelse ur luften; ty H. K. H. upphör ej att tala derom. Se der den dörr, som jag väntade på, öppnad. Det är den enda, som man måste gå igenom, för att nu mera göra lycka." Motpartiet åter skref härom: "Rådet begynte sprida ut, huruledes friheten stod i fara igenom ett imperium militare." De la Gard. Arch. XVII. 104.

*) Lovisa Ulrika klagade, att hon blifvit bedragen af Hattarne. Hårleman och några andra troddes ha ingifvit henne hopp om vidgad makt. Ett rykte gick, ätt äfven en särskild sammankomst blifvit beramad på Drottningholm, der tillkommande Regeringsformen då skulle regleras. Tessin, Fredr. Gyllenborg m. fl. skulle härvid ha varit påräknade.

Första öppna oenigheten mellan Kronprinsen och Hattarne i Rådet uppstod 1730 vid tillfälle af ett General-Majorsförslag. Under Prinsens frånvaro på jagt och emot dess inhemtade vilja uppsatte Rådet jemte flera A. Fersen, endast Corporal vid Drabanterne och Brigadier i fransk tjänst. Han blef närmöd af Konungen. Liewen, fac-totum hos Prinsen, upphetsade alla Öfverstar och officerare att hämqas detta *). Liewen, Stjerneld och Kalling hotade Palmstierna och Höpken med nästa riksdag. Härigenom lades åter grunden till ett hofparti, och Rådet och Franska partiet skildes från unga hofvet. "Det unga hofvet vände sig redan före K. Fredriks död till Mössorna, egentligen för att ur deras leder värfva ett eget hofparti. Ett sådant bildade sig ock; mera ett cötteri, än ett parti. Det var detta, som år 1736 blödde." Geijer, sid. 192.

"Denna epoch — skrifver T. sjelf — var min bekymmersammaste tid, då jag städse måste vara med spaden i hand att uppgräfva ut- och inländskt ogräs. En haine de mon attachement inviolable à mes devoirs, j'ai été réduit à soutenir et à repousser les imputations personnelles et inouïes des cours de Russie et Angleterre. A mon corps defendant j'ai accepté la Présidence de la Chancellerie. Tout ce que j'ai soutenu dans ce poste, tout ce que j'ai travaillé et ce qu'il m'a fallu applanir dans des temps de disette, de discordes, de menaces et d'armemens de nos voisins, et même ce que j'ai essuyé de mauvaise humeur de nos propres alliés, est de notorité publique. J'ai sur les plus vives instances de Leurs A. R:les accepté, comme une marque de leur gracieuse confiance, le soin de l'éducation de Msgr le Prince Royal **). Je n'ai pas abandonné un seul instant ce précieux

*) De la Gard. Archivet, XVII. 103.

**) Hårom skrifver Gustaf III sjelf, Gustav. Papp. I. 27: "Vid fyra års ålder togs jag ifrån fruntimmerne. Grefve Tessin blef min Gouvernör. Han hade ett utsökt lefnadsvett och stora världens sätt att vara, djup och mångsidig insigt i vetenskaper och konster, ett kändt och hos utlänningen aktadt namn. Men stor man som han var, förenade han likväl med dessa egenskaper äfven fel, som gjorde honom farlig i en sådan befattning. En gränslös ärelystnad, ett oroligt och konstigt sinnelag, stora förslager (större än man tänkte) ha gjort honom hatad i sitt fädernesland och nästan helt och hållet förmörkat hans charakt r. Det är endast sanningen, som tvingar mig att måla honom med sådana färger. Ty, hvad mig angår, jag har ingenting att förebrå honom, ända till det ögonblick, då olyckliga omständigheter vållade en fullkomlig brytning emellan honom och mina föräldrar."

depôt. J'ai rompu commerce avec amis et parens et renoncé à tout delassement." Uppvaktningarne vid hofvet blefvo då så mycket trågnare och föranledde ökad deltagande i dess vanliga sysselsättningar. Jemte den allvarligare verksamhet, som äsyftade vetenskapers, konsters och slöjders uppmuntran, gingo små tillställningar, attraper, societetsspektakel och proverber, som han ofta föranstaltade och besörjde; och de sistnämnde blefvo ett slags embetsförrättning af Gouverneuren i den mån Prins Gustafs började finna nöje i dem, hvilket tidigt inträffade. Kronprinsessan beskriver den tidens fester ofta i sina bref till Grefvinnan T., af hvilka några äro tryckta i Tessiniana, sid. 226 ff. Sjelf skrifver T. derom: Il faut laisser dire les sots; mais ce n'est surement pas moi, qui ai mis la cour dans le goût des fêtes dispendieuses.

Genast vid det unga hofvets uppträdande kringkockades det af ärelystna med skiftande planer. "Les cabales — skrifver T. — se mirent en mouvement pour s'emparer de l'esprit de la Princesse. Les noirceurs, les calomnies, les medisances, les faux rapports et toute la troupe legère de la perfidie se mirent en campagne. Feu M. le Baron de H**, Maréchal de la cour même de M^{te} Royale, s'étoit chargé de la correspondance de Berlin, et n'épargnoit pas les faussetés. M. Blaspiel m'en fit donner avis, en ajoutant que cette manoeuvre faisoit horreur à toutes les gens de bien. Je montrai cet avertissement au Baron, en lui disant que j'allois dans l'instant en sa présence en informer son A. R. Il se mit à pleurer comme un enfant, avoua le fait et me pria de le lui pardonner. Je le fis par pitié, et mandois à M. de Rudensköld, pour lors Envoyé du Roi, d'assoupir cette affaire. Ce procédé plein de franchise m'a valu la haine du Baron, dont il m'a marqué, peu de jours avant sa mort, son repentir, lorsqu'à sa requisition je fus le voir."

Man hade denna tid äfven uppdragit åt T. handhafvandet af Prinsessans handcassa. Han förde sjelf räkningarne och aflemnade hvarje månad fullständig redogörelse.

Mellertid drefvos i hemlighet anläggningarne till konungamaktens utvidgande. De växte och stärktes. Kring T., utan hvars medverkan eller medgifvande intet kunde uträttas, sammanlöpte småningom trådarne. Genom redan gjorda och successivt fortsatta upptäckter insåg han hvad som förhades. Genom hans sätt att behandla upptäckterna insågos åter hans egna grundsatser. Å ena sidan visades honom möjligheten att lefva ett lysande, lyckligt lif, utan an-

svar och partistormar, under skyddet af ett allrädande hof; å den andra visade han möjligheten att genom välgörenhet och uppmuntringar åt vetenskaper, konster och näringar lysa för folket, vinna dess kärlek och regera med det utan inkräktningar på frihet och grundlag. Å båda sidor lefde man i hoppet att slutligen vinna på hvarandra. Så hade allt ett utseende af lugn och förnöjsamhet, så länge Fredrik I lefde, ehuru, enligt Höpken, T. "var, sedan 1744, ett mål för hemliga anläggningar, som under sminkade ansigten drifvas, men oförväntade bryta ut, lika jordbäfningar." Hofpartiet hade dock rigtat anfallet af hela anläggningen just på ögonblicket af Fredrik Is död, då en ny kungaförsäkran skulle som vanligt underskrifvas. Det undföll ej T. att motpartiet blef starkare, djerfvare, i bredd med Fredriks aftagande. Mellan 1748, då Fredrik först rördes af slag; och hans död förföljdes T. af anonyma skrifter, fölla med hotelser, beskyllningar, smädelser mot honom, äfven insmygda i Grefvinnans kläder på hofvet. Å andra sidan angifvos ofta hemliga stämplingar emot grundlagen. Han tillkallade de angifna, sökte med skäl och varningar ömvända dem och trodde sig ofta ha lyckats, när de gingo mer beslutna derifrån. Det gick 1750 ända till förgripelser emot hans person, äfven i hans embetsrum på slottet. T. skrifver: "Hvad jag för Deras Majestätens skull utstod 1750 i mitt embetsrum i Presidents-contoret på slottet, vet blott Gud och jag och en som nu död är." Och på ett annat ställe: "Grefve B** pretenderade avertissement år 1750 i Presidents-contoret! Hans mull hvile! Men han svare en gång för en slik grof anläggning, den han skylde på Ryttnäst. Modée, då jag intog Contorsnyckeln. Vår tids horreurer äro sådana, att de ännu i ingen människas hjerta uppståguna äro. Samma eld, som mig brännt, brinner ännu" (1762). I T:s tryckta dagbok för 1757, sid. 194, talas om märklige spådomar, hvaribland nämnas "Blackwells, då han anmodade mig att komma ned till sig i fängelset och sade mig med hvad grusliga osanningar jag af en viss människa skulle förföljas m. m. som den tiden alldeles otroligt syntes, om människors sneda hjertelag kunde vara otroligt." Öfverhopad af nådebetygelser vid hofvet, visste T. sig vara utdömd af dess anhängare. Fästad vid detta hof genom embetspligter, smickrad af dess visade välvilja, förbunden att besvara all denna nåd med uppoffring af sin tid, sitt lugn, sina krafter, kände han inom sig, att han skulle misshaga genom sina grundsatser och väntade hvar stund en mer eller mindre

våldsamt brytning. Han synes ej ett ögonblick ha vacklat i denna brydsamma ställning. Görande allt för att besvara det förekommande bemötandet, allt för att uppfylla sin undersåttliga pligt, vakade han samvetsgrant för den besvärna grundlagen, sammanhöll omsorgsfullt Rådets enighet, tog i stillhet alla nödiga mått, så att samma afton Kungen dog, förelades kungaförsäkran af Rådet Adolf Fredrik, som inom fjorton timmar var utropad Konung.

En personlig tillstöt hade tillkommit till de politiska divergenserna. Danska partiet, som var så mäktigt 1743, och äfven Danmark sjelft troddes ha för afsigt att vid Fredrik Is väntade död vilja oroa Adolf Fredrik på sin nya tron. Så väl af denna anledning, som för att skilja Danmark från det alltid fruktade Ryssland, hade T. fattat planen att bereda ett släktskapsband mellan Danska och Svenska hofven genom Gustafs och Sophia Magdalenas förening. Sålunda kunde lugn och säkerhet genast vinnas åtminstone från ena sidan. Då i Juli 1750 T. underrättades om Danmarks benägenhet för denna sak, befann han sig på Drottningholm hos unga hofvet. Han meddelade den genast åt Adolf Fredrik, som syntes förtjust deröfver. Derpå begaf han sig till Prinsessan. Hon sade sig haft andra planer, men offrade dem gerna för rikets hästa. I ett kort derpå följande samtal tillade hon sin önskan, att den tillämnade bruden hitsändes för att här uppfostras. T. visade alla o-lägenheter och vådligheter deraf "och den frågan tycktes falla, så att följande dagen anmäldes Deras K. Högheters samtycke i Rådet." Några dagar derefter återkommen till Drottningholm, säger Hennes K. H. till T. att hon hört sitt bifall vara anmaldt i Rådet, men, tillägger hon, jag har aldrig gifvit och skall aldrig gifva det annat än under det uttryckliga vilkor, att Prinsessan uppfostras hos mig. Förvånad, underställer T. henne, att en desaveu i Rådet satte honom ur stånd att behålla sitt embete. Kronprinsen intygade likväl hans autenticité, och saken slutade dermed; "mais j'ai lieu de croire que le levain en reste sur le coeur de M^{ie} la Princesse." T. berättade allt i Rådet, som fullkomligt gillade hans invändningar mot unga Prinsessans uppfostran här. Likväl förnyade Lovisa Ulrika ännu några gånger sitt påstående, under hotelser att afbryta hela affären. Så framställes sammanhanget i Tessiniana, sid. 124, enligt T:s enskilda anteckningar.

En helt annan vändning gifves åt saken af Gustaf III i en af honom såsom ung och ännu ogift uppsatt berättelse,

isärförd i Gustav. Papp. I. 29. Den smakar nog mycket af modrens ingifvelser, men bör i alla fall fullständigt meddelas: "Fredrik V var väl belåten att försäkra freden emellan båda kronorna genom en lysande förbindelse för sin dotter. Planen (kanhända vis) mötte likväl oväntade svårigheter från en annan sida. Kronprinsen hade ej glömt att han var af den yngre grenen af Oldenburgska huset och derigenom fiende till den äldre i Danmark regerande. Han tålte ej denna sednare och hans afsmak för Danmark hade ej minskats derigenom att Fredrik V hade varit hans medtädare om Svenska kronan. Han visste, att under det han själf, åtminstone till utseendet, var mera fästad vid Hattarne, motpartiet, som hade gynnat hans motståndare, var missnöjdt med honom. Det hade måhända varit ett skäl mer att utsläcka partihatet; och kanske skulle Kronprinsen äfven hafva besegrat sin vedervilja för allt som hade gemenskap med det Danska huset; om ej den utväg Tessin tog för att försäkra sig om hans bifall hade gjort denna motvilja så oöfvervinnerlig, att den varar ännu, och äfven har blifvit mig meddelad, till den grad, att jag tvislar det jag i mitt lif samtycker. Ty jag känner ingenting förhatligare än detta Danska hus, som har varit så förderfligt för Sverige. Emellertid se här det djerfva steg, som T. tog! Aftonen förut, innan man om denna angelägenhet skulle öfverlägga i Rådet, nämnde han derom för Hans K. H. och för min mor, såsom en sägen, som spridt sig i Köpenhamn, och den Fleming, då Envoyé E. O. vid Danska hofvet, hade berättat. De taltes vid härom någon stund såsom om ett rykte utan grund. Både förmänerna och olägenheterna, som ett sådant giftermål kunde med sig föra, vidrördes, men på ett så obestämdt sätt, att Deras K. H. ej kunde föreställa sig det förslaget var allvarsamt. Det unga hofvet var då på Drottningholm, der min mor, som gick i väntande dagar, förlöstes med min bror Fredrik den 17 Juli 1750. Dagen efter detta samtal förevar saken i Rådet, som beslöt att begära Deras K. H:s samtycke. T. stod då upp och försäkrade att detta ej var nödvändigt, emedan han, förutseende Rådets beslut, redan afton förut talat vid Deras K. H. och af dem hade i uppdrag att förklara deras nöje med detta giftermål. Det återstod då blott att begära Konungens bifall, som gafs utan svårighet. T. affärdade på ögonblicket en curir till Köpenhamn med befallning till Fleming att afsluta öfverenskommelsen och tillkännagifva att de förmella brefven med begäran af Prinsessans hand ifrån Konun-

gen och Deras K. H. ofördröjligen vore att förvänta. Efter allt detta begifver sig T. till Drottningholm och meddelar oblygt Deras K. H. underrättelser både om hvad som blifvit vidgjordt och om det bifall, som han trott sig kunna gifva i deras namn, i anledning af samtalet aftonen förut. Jag kan ej beskrifva mina föräldrars öfverraskning och harm. Kronprinsen bleknade. Prinsessan, lifligare, lät hela sin harm utbryta och förklarade, att hon aldrig gäfvé sitt samtycke. Kronprinsen, upphetsad af hvad min mor sagt, yttrade att han följande dagen ville gå upp i Rådet, tillkännagifva sin okunnighet om allt hvad som skett och sitt missnöje med en så förtidig giftermålsafhandling. Dessa ord uttalades med mycken hetta och åtföljdes af förebråelser. T. blef ganska varm i sitt försvar, utvecklade sina skäl och sade att det som var gjordt ej mera stod att ändra. Då Kronprinsen fortfor i sitt beslut, höjde T. tonen och atlät sig, att då Hans K. H. ämnade i sittande Råd gifva en dementi åt Premierministern, ansåge han för sin skyldighet att söka urskulda sig sjelf, att till en början han ginge i arrest, lemnade åt Kronprinsen, som 1745 hade emottagit befälet öfver Gardet, sin värja. Då Kronprinsen ej ville emottaga den, lade han värjan på Prinsessans bord och, med flera utrop af förtviflan, gick ut. T. var en man af stort inflytande och som det var farligt att stöta. Likväl voro mina föräldrar beslutna, att aldrig samtycka till detta giftermål, som nu hade blifvit dem ännu förhatligare. De skickade efter Ekeblad. Han var redan underrättad af T., och bemedlade saken så, att T. återtog sin värja och Kronprinsen lofvade, att i Senaten endast yttra, att han missförstått T., aldrig trott på detta giftermål och ansåg klokare att uppskjuta hvarje underhandling om en å båda sidor så vigtig angelägenhet, tillä contrahenterna kommit till mognare ålder. Rådet blef likväl icke sammankalladt följande dagen och man uppsköt dermed dag efter annan, tillä Flemings svar med Danska hofvets samtycke hade anländt. Kronprinsen protesterade förgäfvés, åberopande en faders rättigheter öfver mig. Man svarade honom att jag tillhörde Staten, att det var Nationen, som bortgaf min hand, att Kronprinsen var undersåte och ej kunde bryta ett löfte, som Konungen gifvit. Hans K. H. blef nödsakad att underskrifva, liksom äfven Prinsessan. Så blef denna sak afgjord till högsta missnöje för mina föräldrar, hvilka sedan sökt ingifva mig lika mycken vedervilja, som de sjelfva känna, för detta giftermål; och de ha deruti så väl lyckats, att jag aldrig kom-

mer att i fråga om denna förbindelse eftergifva för Nationens önskingar, om ej öppen fara för Staten och dess intressen dertill tvingar mig."

Efter Fredriks död *) förlorade T. synbart dagligen något af sitt solfäste och kände snarans allt närmare åtdragande. Förtal och beskyllningar tillväxte. Bland annat gafs T. skulden till Fredriks mistroende mot unga hofvet; ehuru det kom af Högheternas bristande uppmärksamhet på sig sjelfva. En gång upptäckte Fredrik sjelf i en spegel, huru Kronprinsen bakom Kungens stol satte på sig hans peruk och gesticulerade. Genast vid thronombytet utsattes T. för collisioner. Adolf Fredrik hade uppsatt några punkter mot förslaget till kungaförsäkran; men genom Rådets hållning lades de å sido. T:s tankar om sådana mål äro: "När en Kung bestiger Sveriges thron, äro gemenligen alla partier sammansmälta och stumma under väntan på de nya principerna. Tvenne vägar äro då öppna att vinna vidsträcktare makt, på hvilken hägen hos alla fria staters Regenter offlätligen syftar. Den ena, att utan invändning underteckna hvad helst i kungaförsäkran begäres, att förena sig med Rådet i hvad laglikmatigt är, men att vara Rådets mästare och styresman i allt hvad emot lagen strider; att anse alla undersåtare med nåd utan allt afseende på de tankar de vid riksdagar hyst; att fly förföljelse; utrota partier och förena dem i allmän kärlek, samt således under lagens helgd och bestånd vinna vid hvar riksmöte nya personliga förmåner. Den andra vägen är att steg för steg tinga om försäkringsvilkoren, söndra sig från Rådet, underhålla partier, reta sinnena, corrumpera sederna, kufva tankarne, gynna smickrare" m. m. J'ose me vanter d'avoir, par la benediction de Dieu et l'assistance du Senat, réglé les affaires lors de la mort du Feu Roi, que tout étoit tranquille dehors et tout esprit de parti quasi éteint au dedans de Royaume. Je desirerois qu'on puisse me dedire là dessus. Mais dès l'instant de son décès quelques partisans cachés du despotisme firent de nouvelles tentatives et réussirent à troubler l'état; car dans tout temps et en tout lieu le calme et la bonace dependent de celui qui est revêtu de la Majesté: dès qu' Il écoute les fougoux, l'orage s'élève. Sa justice peut maintenir la tran-

*) Vid denna tid tillfrågades T., hvarföre han "refuserat Cancellerskap vid förnämsta Akademien (Upsala) i successionen efter en Kung." T. svarade: "Mon ami, dans des pareils cas on ne sonde pas, on offre; c'est alors qu'on pourra répondre ce qui on pense." *Weltmat III. 20.*

quillité et son ambition la détruit. Je representois le da-
ger à la Reine (sic totum), qui me repondit froidement,
qu' Elle ne se meloit plus d'affaires depuis que le Roi étoit
monté sur le trône. Je me le tins pour dit, et depuis ce
moment je previs tout ce qui est arrivé. . . . Il paroit hors
de doute que si notre Reine fut née sujette, Elle seroit de
toutes les republicaines la plus ferme et la plus inébranla-
ble; mais Dieu l'a fait naître dans un rang, où l'on est
jaloux de sa puissance."

Hofpartiet, som genom T:s bestämmdhet sett en mång-
årig anläggning misslyckad, föranstaltade snart en offentlig
demonstration i Rådet. Adolf Fredrik, som d. 25 Mars
upptog på thronen, begärde d. 9 April i en not upplysning
om skillnaden mellan riksvärdande angelägenheter, som ge-
nom omröstning efter pluraliteten afgöras, och cabinetta-
ärender, i hvilka Konungen beslutar. Efter gifven upplys-
ning förklarade Konungen, att Rådets tanka ej kunde gälla
utan hans pröfning och samtycke. Han vore kallad att re-
gera, men ej att blott underskrifva hvad Rådet beslutat.
"Nya moln — säger Höpken — stiga upp, och mitt sinne
bedröfvas. Tiderna ändrade sig med K. Fredriks död. An-
dra tankar och omsorger inföllo; jag går dem förbi, vi äro
för nära detta tidehvarf." T., som så länge haft skäl att
befara försök till kungamaktens utvidgande, såg här bekräf-
telsen på sina aningar. Han hade nyss helsat Konungen med
ett värdigt tal om folkets stora förväntningar af hans dyg-
der och önskade då, att "envälde aldrig måtte göra ett fritt
folk till trälar, utan att folkets oinskränkta lydnad måtte
under en oförkränt frihet endast vara grundad på dess
kärlek." Nu blef hans lott att förklara grundlagens rätta
mening; och denna skiljaktighet blef så mycket allvarsam-
mare, som Konungen gjort sig så hög tanka om sina rättig-
heter, att han väntade ett säkert medgifvande af Ständerna.
Men såsom Regeringsformen i trettio år blifvit förstådd och
efterlefvad, så skulle den nu nödvändigt förklaras. Att af
Rådet begära en annan förklaring, var att begära deras em-
beten, deras hufvuden, eller ock upphäfvandet af riksdagar
och ansvars redogörelse. T. föreställde saken under denna
synpunkt och samlade Rådets meningar till gemensamma be-
slut. Konungens anspråk framkallade skriftliga svar af Rå-
det och slutligen muntliga öfverläggningar i Konungens när-
varo, uti hvilka T. i allas namn förde ordet. I sjelfva huf-
vudfrågan kunde ingen verklig skiljaktighet yppas inom Rå-
det; men Palmstjerna, Höpken och Ekeblad synas närmast
omkring T. såsom i allt med honom öfverensstämmande

Riksdagen öppnades d. 17 Sept. 1751 med ett tal af T. "Det öfver allt — sade han — utspridda, så ogrundade som oförklarliga föregifvandet, såsom traktade H. R. Maj:t att misäbruka sin förvärfvade och väl förtjenta allmänna kärlek hos folket till erhållande af en utvidgad makt, har ofta kränkt H. Maj:ts vida ädlare tänkesätt; helst K. Maj:t otvunget och med obefläckadt samvete allmänligen gifvit tillkänna, att han för sig intet annat begär, än att inom de lagligen bestämda gränser regera öfver ett fritt och lyckligt folk." Oenighetsstiftare vore skulden till allt. Man hade på många sätt försökt att dels utströ oenighetsfrön mellan Ständernas medlemmar och genom inre söndring undergräfvat rikets starkaste grundfästen, dels att uppväcka ett obilligt misstroende mot Rådet, såsom sökte det obehörig myndighet. Allt detta skulle Ständerna föreläggas, på det de må i tid så mycket bättre kunna förebygga faran. Jfr Büschings Magazin, X. 203. Secr.-Utskottet sammanträdde d. 1 Oct. Från Rådet meddelades der d. 3, att K. Maj:t på enträgen begäran beviljat T. afsked från alla sina embeten. Landmarskalken anmärkte, att ingen kunde undra på T:s steg under så tvetydiga utsigter och att en herra, som i så många år gått till odödligheten, ej ville äfventyra sitt namn i Europa. Andre Hattar yttrade sig bestämdare om T:s o-mistlighet såsom ett hufvudstöd för närvarande systemet. Det beslöts, att visse af mindre Secr.-Deputationens ledamöter skulle söka beveka T. Nu skreds till öfverläggning om de i T:s tal omnämnda förklenliga ryktena. Rådet nedkallades derom i Utskottet. T. förde ordet å medbrödernas vägnar. "Vi hafva ej utan beundran kunnat läsa detta hans utförliga muntliga yttrande, såsom det i Utskottets handlingar finnes uppfattadt" (Geijer).

Hofpartiet fortfor att söka väcka bitterhet mot Rådet. Riksdagen hade redan varat fyra månader, hvarunder Er. Wrangel, Ragg m. fl. uppträdt med skarpa memorialer mot Rådet, utan att det tagit något steg till försvar, då vid nyåret 1752 T. i Konungens närvaro i Rådet väckte fråga om nödvändigheten af en anmälan hos Ständerna; "det torde eljest hända, att den tid komme, då enligt Skriften de som eder dräpa, skola mena sig göra Gudi en tjänst dermed." Men ännu vidgjordes intet under tre följande månader.

Under tiden fann T. sin ställning till hofvet allt mera förändrad. "Hofvets förtroende minskades. Jag fortfor i mitt kall, men ej med samma nöje, väntande ändring af

tiden. Tre eller fyra gånger syntes den inträffa, om Öfverhetens sinne lag blifvit sig sjelft lemnadt; men mine motståndare påbörjade mig allt hvad obehagligt hade händt och min obekymmersamhet att mota stämpling med stämpling, lät tiden gå, tills vanan att vara mig förutan fästade mitt öde." Hela Rådet rönt ett kallare bemötande vid hofvet. En hel uppgjord plan att förringa dess anseende framlyste. Den häftiga, nyckfulla Drottningen gaf oupphörligt anledning till anstöt. Etikettsfrågor gjordes till viktiga angelägenheter. Hofvet stötte sig vid alla tillfällen och visade elakt lynne. De små triumpherna inom hofcirkeln slutade alltid med förödmjukelser. Planen att öka hofvets glans med tvenne Öfverkammarherrar motverkades af adeln och väckte mycken onåd. Å sin sida vände Kungen och Drottningen vid offentlig cour ryggen till Landtmarskalken och talade med unga officerare. Man gjorde förändringar i vaktens honneur för Riksråden. Man ville hindra Rådsfruarna att köra med vagn in på borggården o. s. v. T. skrifver härom: "Riksrådinnan Höpken hindrades af posten att köra in på borggården. Vid Ulriksdal gjordes likaledes försök att hindra Rådsvagnarne. I Cabinettet gäfvos tabouretter åt Riksråderne, som i rådkammaren äro berättigade till ryggstolar. När Rådet stundom följer Konungen i sina rum, gå ej de vakthafvande nu som förr på sidorna om Konungen, utan tränga sig emellan Konungen och Rådet. Måndagarne äro utsatte till rådsdagar vid Drottningholm, utan att Riksråderne der ega några rum eller Cancelli-expeditionerna några depôts för acterna, hvarföre dessa sessioner blifva fruktlösa och blott använda att läsa ankomna bref. Stats-Sekreter. Carlson var en gång ute med en underskrift och hade måst resa med Drottningens Lecteur i brist af annan lägenhet: vid ankomsten gick Lecteuren genast in och Stats-Sekreteraren måste vänta i två timmar bland lakejerna. Det är synbart med hvad förakt Rådet bemötes vid courer och publika spisningar, då sällan vid dem talas."

Konungen, sig sjelf lemnad, hade visst ingen del i dessa lumpna tillställningar. I närvaro af alla Talmännen öfvertalade han T. att återtaga sin afskedsansökning med beviljande, att T. efter bekvämlighet och halsa skulle få sköta rådgörömsålen samt fortfarande vara Kronprinsens Gouverneur. Härom skref Kungen en egenhändig biljet, som upplästes i Secr.-Utskottet, der ock Konungen T. ovetande för honom utverkade förlåningen af Leckö kungsgård. Härom skrifver T. i tryckta Dagboken för 1737, sid. 177: "Två

degar efter sedan K. Maj:t (om jag rätt minns i Febr. 1752) nedskickat till R. Ständer dess nåd. proposition att förläna mig Leckö på min och min k. hustrus lifetid, fick jag först derom kauskap, då jag genast gick neder till H. Maj:t, tackade för dess nåd, hvilken jag mig dock und. undanbad, i fall det funnes röra Hofmarsk. Hjertas rätt och välfärd. . . . På sådant sätt är Leckö mig lottfallet. Herren är visserligen mitt vittne, att jag ej begär min nästas gods eller någonsin sökt mig det att tillskansa; dock anser jag slik desinterensment och obekymmersamhet om egen förkofring snarare som ett temperament än som en dygd, af hvilken jag kunde mig någon förtjenst tillvälla. Nu, sedan jag fattig är, rinner mig i ofta i hogen de girigas favoritspråk: den som ej sörjer för sig och de sina, är värre än en hedning. — Konungens beröm och min tacksamhet ökas derigenom, att jag utom ansökning bekommit förläningen på Leckö."

Presidentskapet i Cancelliet afträdde T. d. 20 Mars till Höpken; men fortfor att till riksdagens slut vara ledare i Rådets gemensamma sak. De allierade hofven — äfven det spanska, hos hvilket T. ej var persouligen känd — betygade honom uti högst smickrande bref från Statsministrarne sin saknad vid hans afgång.

Mot riksdagens slut sammanträdde Rådet d. 24 April till öfverläggning öfver de förutnämnde ryktena och anfallen. Enhälligt beslöts uppsättandet af en jemförelse mellan rikets tillstånd 1747—51 samt att frågan om Reger.-formens rätta förstånd tillika skulle Ständerna underställas. T. åtog sig att författa memorialer i begge dessa afseenden. Det förre, infördt i Tessiniana, s. 158 ff., lemnar ett högst lysande resultat, jemförligt endast med åren 1727—51. I det sednare yttras: "Nödvändigheten tyckes äska, att R. Råd vid detta tillfälle yttra sina värdsamma tankar huru de Sveriges regeringssätt egentligen anse, på det R. Ständer sjelfve måtte kunna rätta sine Fullmäktige; i fall de å ett eller annat sätt sig misstaga. . . . R. Råd äro R. Ständers ansvarige fullmäktige; de ega råda och ej regera. . . . Regera betyder här, efter det begrepp R. Råd derom hafva, att yttra sig öfver de förekommande mål efter behag och godtycke*) samt utan bifogade skäl till meningens bestyrkande. Råda deremot är att inför protokollet andraga sina und. tankar, grundade på skäl och omständigheter, då ett sådant votum gäller vid beslutets författande, allt efter som pluraliteten

*) Redan Lundius hade ställt orden regera och handla godtyckligt såsom synonymer, ehuru med annan syftning.

det under omröstningen bifallit. Och blifva sedan R. Råd hvar för sig uppå nästa riksdag för sin omröstning ansvariga. Följaktligen kan en eller flera af R. Råd ej på annat sätt regera, än så framt han eller de, utom rådkammaren, utan ansvar och utan grundade skäl, söker eller söka bibringa Öfverheten sådana tankar, som kunna vara med deras enskilda afsigter enliga, skydda sig under den kongl. högheten samt försöka att genom smickran och andra olofliga medel, till sina medundersåtares förfång, befordra egen eller andras lycka." Dessa begge skrifter, jemte utdrag ur det d. 24 April i det fullsutna Rådet hållna protokoll ville T. directe aflemna till Stånden, liksom Parlamentet i England sådana emottager, åtföljda af samtliga Riksrådens afskedsansökningar; på det Ständerna så mycket friare kunde gilla eller förkasta deras grundsatser och uppsätta ett nytt Råd efter sitt sinne. Det sednare förslaget förföll dock. Följden af allt detta blef en artikel i Riksdagsbeslutet d. 11 Juni: "R. Ständer hade hört rykten både om förökande af konungamakten och Rådets myndighet; men det förra hade de funnit vara ett ogrundadt tillmäle och af de förelagda handlingarne hade de äfven funnit, att R. Råd med trogna och välmänte rådslag gått K. Maj:t tillhanda och dymedelst uppfyllt sin und. pligt emot K. Maj:t och Riket samt den goda tillförsigt Ständerna till dem draga."

Det högtidliga bifall, Rådet fått i Riksdagsbeslutet, syntes afgörande. Det liknade en seger. Seende regeringsättet och friheten räddade, ansåg T. nu intet vara att mer befara. Tiden borde utplåna misslynnnet efter discussionerna. Sjelf stod han dock i en ny verld. Hofvet återtog sin skepnad. T. var der nu mera främmande. Flera vänner aflade sina masquer. T:s böjelse och måhända beräkning bödo aflägsnande. Han sökte lugnet, för att ock erfara hvad frånvaron, saknaden kunde uträtta. Under T:s milda yta låg en dold spännkraft, som aldrig trycktes utan motstånd: sjelfkänslan, grundad på goda afsigter, stärkt af stor framgång och mycket bifall. Hofpartiet, slugt, stolt, högtsträfvande hade dagligen tillfälle att låta känna sin öfvervigt, emot hvilken för en loyal man, såsom T. alltid framstår, inga andra medel gäfvos än tålmod eller aflägsnande. Man borde ha varit allt hvad T. vid hofvet var för att med något hopp försöka det sednare. Det misslyckades.

I Juni 1752 reste han till Leckö. Tid efter annan erhöles förlängningar af tjensledigheten, så att han först i Sept. 1753 åter tillträdde sina befattningar.

Leckö kungsgård inbringade mindre än man skulle förmoda, helst kronan under den förra arrendetiden deraf ej fått mer än några hundra daler samt årligen både för hus, jord och dagsverken. I T:s händer blef den ännu mindre inbringande, helst han genast, intagen af det gamla slottets vackra läge, nedlade stora kostnader på rummens iståndsättande. Då Alströmer såg, att T. mindre skötte åker och såg än slottets inredning, var han ej sen att för godt köp slumpa till sig alla krouodagsverkena under slottet. T., alltid Alströmers gynnare och sannolikt i tankan att denne skulle bättre använda arbetsstyrkan, gaf säkerligen efter af godt hjerta.

Nu började T. att med ifver studera naturkunnigheten. Drottningen hade förut köpt Schottens Cabinet från Holland, derur T. fått dupletterna. Han stannade icke förr än han blifvit en god kännare af snäckorna och deras litteratur. På Budeckers auction i Amsterdam ökade han betydligt sin samling. Nu öfvergick han till mineralier och petrificater. Något fick han inom Sverige, särdeles från Hunneberg; det mesta kom dock ifrån Holland, då Sebas stora samlingar skingrades. Linné biträdde vid Cabinetts ordnande, hvilket L. slutligen ansåg så märkvärdigt, att han deröfver utgaf en beskrifning in folio, kallad "Museum Tessinianum." Plåtarnes stickande kostade T. ej obetydligt.

Vackert och å ömse sidor hedrande är förhållandet mellan T. och L. Vi beklaga, att utrymmet ej medgifver införandet af några "fashionable news" från den tidens högt-upsattes och förnåmes high life. Så värdigt, flärdlöst, i bästa mening uppmuntrande, utan biasigter och nedtryckande clientelanspråk, ha aldrig vetenskaperna i Sverige blifvit hägnade, som af Frihetstidens Mæcenater*). Huru öm och oskrymd är ej T:s välvilja och aktning för Linné? Se endast T:s tryckta Dagbok för 1757, sid. 83, 88, 99, 147, 154, 156. Högt, varmt och värdigt är ock Linnés svar på notificationen om Grefvinnans T:s död, ur hvilket ett utdrag är infördt i Tessiniana, sid. 419. "Eders. Exc. är för mig mera än Föräldrar, Konung och Fädernesland", yttrade Linné vid ett annat tillfälle. Jfr tryckta Dagboken, sid. 27.

Ea af de många orättvisa beskyllningarna mot T. rörers hans gouverneurskap för Prins Gustaf. Man glömmar, att

*) "Hög herre och upplyst älskare af vetenskaper blefvo då nästan ophiljaktiga egenskaper", skrifver Rosenstein i Stockenströms Minne.

denne icke var sex och ett halft år gammal, då T:s undervisning för honom upphörde. Så ofta T. var ledig från Rådet, sysselsatte han sig med Prinsen hela f. m. till kl. 3. Hvar dag börjades med ett capitel i Bibeln, hvilket förklarades och gaf anledning till små lectioner i Ryrkohistorien. "Medan Prinsen lagade sina hår, roade jag honom gemenskapen med kopparstick, som föreställde hvarjehanda sysslor och handverk. Detta gaf tillfälle att underrätta hvad hvarje hade att betyda, på det han måtte lära huru hvar menniska har sin tunga börda och att veta rätteligen värdera sina tillkommande undersåtares svett. Men skulle sådant göra intryck, måste jag beledsaga det med gester, härma läten och gay, sjunga någon liten skräddarevisa m. m. Sedan jag således qvicknat Prinsens sinne och captiverat hans attention, tvärskar jag ej saken, utan gick allt småningom från mindre till mer angeläget. Jag ansåg bättre att börja med att roa Prinsen, än att efteråt komma honom att slå ur håg och tankar hvad viktigast var att minnas*). Hur ofta har jag ej under fläs och lagom yrhet både omakat och talt mig trött; ty den som ungdomen undervisa vill, måste följa giftreglan: i nöd och i lust. Med Drottningens enskilda bifall spelte jag sedermera små comedier med Prinsen, hvartill smnen af mig valdes. Der lärde jag känna hans lystnad efter prakt och pomp och hans högdragenhet, hvilka fel jag sökte möta. Hans håg för comedier var så ogemen, att jag trodde det bättre vara att låta den utbryta, än att tillstädja den gro till högre mognad. — Ho skulle ha trott att ett hjerta, som mig så blödigt förekom, skulle allt detta så hastigt förgäta! Om hans själ kunde minnas verkan af hvad den tiden skedde, vidginge hon visserligen de intryck hon under oräkneliga mina trötta stunder fått. Men detta och mycket mera vare Herranom offradt." Särskildt må anmärkas, i anledning af klandret mot comedier, att uppförandet af sådana redan hundra år före T. ansågs ingå i ungdomens wppfostran. Då 1620 Biskoparnes betänkanden infordrades om studiernas befordrande, uttalade de bestämdt den fordran, att "Professorn i vältaligheten skulle undervisa de studerande att spela comedier." Eloqu. Professor Prytz i Upsala författade och utgaf comedier om Olof Skötkonung och Gustaf I. "Kanske ungdomen", säger Hallenberg, "vann

*) Man ser här T., under skolpedanteriets högsta flor, hylla åsikter, som först hundra år derefter i Sverige söka göra sig allmänna gällande. Männe Gustaf Adolfs stränga och stela uppföstran ledde till bättre resultat?

derigenom färdighet i talande, och missbruken, som i längden ofta förderfva de nyttigaste öfningar, voro ännu långt borta." I Åbo uppfördes Chronanders skådespel af studenter. I Linköpings, Calmars, Wihorps m. fls skolor drefvos samma öfningar. Jfr ock Schröderheims Tal i Vitt. Akad. Handl. VI. 153. Redan Cicero lät sig ju undervisas af Roscius och Aesopus för att vinna goda talgäfvor.

På grund af barns lust att bygga hus lät T. göra en liten modell af den tillämnade byggaaden på Åkerö, som då nyligen var återvunnet till Sparresläkten och af T. på Grefvinnans vägnar utlöst. Det gamla stenhuset, som är aftecknad hos Dahlberg, nedrefs. Nu ville Prinsen veta, huru huset skulle ordnas invändigt. Detta skedde med små lekaker. Men några tomta ställen i förstugor, trappor, öfver dörrar m. m. passade för inscriptioner. Detta gaf anledning till T:s försök huru svenska språket skulle passa härtill. Så uppkom först T:s stensstil. Saken slog an och blef ganska begärlig. T., som tvifvelsutan deri såg en väg till språkets utbildning, fortsatte sina försök och utgaf dem i tryck, under samtidens högljudda bifall. "Att en svärm omöget folk, utan styrka i tankar och behaglighet i ord, endast för att vara på modet, inficerade landet långa tiden bortåt med deras skrifter, fulla med triviala meningar och stympade rader, var icke T:s skuld, som med återhåll och välmening hade gjort dessa försök. Modersmålets rykt och uppodlande låg honom om hjertat." (Berch).

Hitintill ända från Köpenhamnstiden hade T. ökat sin medaljsamling med stora kostnader, samt jemväl af skådepennningarna tagit ämnen till skämt och små jettoners präglade öfver fröknarna vid hofvet m. m. Ådragen skuld, särdeles genom inlösningen af det till enkesäte för Grefvinnan ämnade Åkerö, tvang honom att upphöra med medaljsamlingens ökande. Med afseende på den nytta, Prins Gustaf deraf kunde hafva vid historiens studium, inlöste Prinsessan hela Cabinettet. Jfr ofvan sid. 128. Likaledes skiljde sig T. från sina målningar och ritningar; med omsorg dock, att de skulle stanna der de icke borde förfaras eller skingras. Målningarna inlöstes af kronan och kommo till Drottningholm. Samlingen var stor och dyrbar, mestadels ur Franska och Flamandska skolorna. Ritningarna tog Konungen till sig. De utgjordes ej blott af architekturritningar, utan af alla stora konstnärers, äldres och nyares, teckningar och studer. Till fadrens och farfadrens samlingar hade T. sjelf gjort de betydligaste tillökningar, synnerligen vid auctionen

i Paris på Crouzats stora cabinett. Det gick franska artisterna djupt till sinnes, att dessa dyrbara saker skulle stanna i barbarernas land. Kopparsticken köptes sedan af Prins Gustaf. Denna samling ansågs för den fjerdje eller femte i Europa enligt Mariettes omdöme.

Från 1751 skref T. två à tre bref i veckan till Kronprinsen, helst denne tycktes taga intryck mera af det skrifna än det muntliga ordet. De första breffen äro beräknade för ett föga utveckladt förstånd, men låta småningom synkretsen vidgas. Dermed fortfor T. i tre år. En liten upplaga deraf trycktes 1754 i quart. Den är sällsynt. Ständerna bekostade en ny upplaga i stor octav 1756. Boken gjorde ett stort uppteende och öfversattes på Tyska, Franska, Holländska, Engelska och Italienska. Läraren i Tyska språket vid ridderliga Akademien i Moskwa antog denna bok till läsning för att bibringa ungdomen rätta begrepp om dygd och ära. De stränga Engelska Reviewarne kallade breffen oförläneliga. Vid samma tid skref T. till franska poeten Piron — troligen i anledning af Prinsens passion för skådespel — och hemställde till honom och dess medbröder, som arbetade för theatern, om de ej skulle kunna bereda en ny väg till människoslägtets förbättring genom att med sammanlita framställa dygdens värde, som de tecknade laeten i sin fulhet och gisslade osederna. Brevet är tryckt i *Mer-cure de France* 1752.

Efter Fredrik Is död upphörde furstliga hofstaten och förenades med den kungliga, i följd hvaraf T. fick lemna Öfverstemarskalks-embetet och hofvets hushållning. På en liten skådepenning liknade han sig då vid en silkesmask, som spunnit ut och ligger i sitt skal, till dess han efter hvilat återfår nytt lif. Under vistandet på Åkerö samman sommar "hade han fattat en stor högaktning för dem som lägga sig på åkerbruk." Han lät då slå en penning, förrestående en bonde körande i åkern, med inskrift på framsidan: Den ökar Svea land, som odlar Svea jord.

I början af sin regering hade Fredrik I försökt att få kungamakten utvidgad genom penningar och hopens vinnande. Försöket förnyades ej af denne Konung, utan arfvingar, länge utan känd thronföljare, utan anledning ännu af frihetens missbruk. Ett ungt hof uppträder, stiftare af ny dynasti, med långa framtids-utsigter, med mäktiga anförvandler. Anläggningarne blefvo djupare. Bundsförvandtersöktes i de högre kretsarne. Driffjedrarne blefvo enskild tillgifvenhet, erkänsla, makt- och ärelystnad, äfven hopp.

en bättre tider. T. fann såsom försvarare af friheten vida-
 lrigare motståndare än Horn och behöfde större skicklig-
 het och ihärdighet för att uppehålla sin sak och sig sjelf.
 Horn, hufvudman och ledare i Rådet, stod bredvid en Ko-
 nung, som deltog i ärenderna och kunde gifva vikt åt be-
 slutet; hade det friska minnet af souverainetets olyckor
 till sin stödjestaf; hade sinnen att leda, ännu föga söndrade;
 önskade freden och fann länge allmän samklang i denna ön-
 skan hos det utarmade fäderneslandet, hvars tryckta belä-
 genhet äfven manade till endragt; friheten hade ej ännu ur-
 artat; utländska penningar ännu föga hittat vägen till oss;
 hofvet ej ännu väckt de förnämares ärelystnad för sina planer.
 T., nio år sednare på samma plats, var ställd emellan en
 stelfvad och tröttnad Konung och ett ungt hof, som till-
 drog sig allt hvad det kunde och löfvade nya tider under
 otålighet att få regera; friheten var ej mera den uppgående
 strålände morgonsolen med rika löften och skimrande för-
 hoppningar; den hade fläckar, erinrande företrädesvis om T:s
 vänner; utländska inflytelsen var i tillväxt. T., lika varm
 för regeringssättet och friheten, fann starkare motståndare;
 var väl genom snille, erfarenhet, frimodighet embetet vuxen;
 men mera grannliga om medlen under en oroligare tid, sam-
 vetsöm, skonsam, försonlig, lemnade han i sina motstän-
 dars händer vapen, som han sjelf föraktade, och hans tid
 blef blott fjerdedelen af Horns. "Gud dömmе mig efter mitt
 uppeat för mitt fäderneslands och för dess inbyggares väl-
 gång. Han allena vet mina böner, känner mitt nattvak och
 mina spända sinnen, då de, som mig nu ondt vilja, hvilat
 i ostörd sömn, och de, som hemtat frukter af min möda,
 nu vända mig ryggen."

Genast efter T:s afresa till Leckö 1782 blef honom o-
 vetande Stromberg förordnad till vice Gouverneur för Kron-
 prinsén. Det var just i detta embete, som T. synes ansett
 sig mest böra saknas och till hvilket han hoppades åter-
 kallande. Det var det enda, han frånvarande sökte i någon
 mån förvalta genom fortsättningen af sina Bref, hvilka flitigt
 uppsändes och slutligen skulle utgöra en sednare del till de
 fört tryckta. I ett otryckt sådant, hyraf endast ett frag-
 ment är inryckt i Tessiniana, tecknas tidernas omskiften med
 denna blick in i framtiden: "Malgré tant d'événemens et la
 rapidité avec laquelle ils se sont succédés, les siècles à ve-
 nir auront encore des nouveautés, dans lesquelles nos de-
 scendans reconnoîtront, ainsi que nous le faisons, que Dieu
 est le seul Moteur et que mille accidens que nous ne

scussions prévoir, sont autant de preuves de Sa sagesse et de Son attention à reveiller notre confiance en Lui et à nous encourager à faire usage de toute l'étendue de notre raison et de tous les ressorts de notre esprit. Tremblez, Monseigneur, tremblez et armez Vous de vertus contre les événemens de Vos jours, pour qu'ils ne Vous prennent pas au depourvû. Comptez que ce que les hommes ont vu, n'est encore rien, et que Dieu S'est réservé des opérations à Lui seul connues pour éprouver notre foi et notre fermeté." Siaren sannades snart. T. såg Frankrike 1739, 40 plågadt af öfversvämmingar och missväxt och kriget tändas under detta elände. Han hörde förmodligen mycket knöt och många förslag af tidens filosofher. Det var sannolikt der han styrktes i sin fruktan för en utvidgad kungamakt och föresåg följderna af missbruken. Samtidigt drog Swedenborg i Paris samma slutsatser (jfr ofvan, sid. 119) och var liksom T. den politiska frihetens eldige förfäktare och nitisk försvarare af frihetstidens statskick. Jfr hans riksdagsmemorier, nu tryckta uti andra häftet af "Nya Kyrkan", Lund 1849.

T:s långa frånvaro på landet beredde hans slutliga nederlag. Övännerna hade nu fritt spel och bedrefvo att han aldrig skulle återkomma. Liksom han ensam hade stått den framträngande konungamakten i vägen, liksom detta motstånd blott varit en nyck, och ej en edsvuren pligt, så följdes han ensam med en oafslätlig hätskhet. En del af hans fordoma vänner och anhängare sökte förlikning på hans bekostnad och öfverträffade hans gamla ovänner i nit att utsprida falska rykten och beskyllningar, somingo gå uti motsägelser. Äfven det orimligaste påbördades T. Hans bre till Prinsen stämplades som oanständiga och missledande religionen. Han hade med Konungen velat uppgöra en plan till souverainetetens införande, hvarpå man anförde Brottningens vittnesbörd. Han hade diktat faror för riket så att få desto mera makt med hofvet och ärenderna. Isynnerhet hade han skrämt hofvet med Ryssland och Danmark Förhållandet var det motsatta. En gång hade Konungen Preussen, med hvilken T. rådförde sig i atländska politike och som således kunde bevisa T:s upprigtighet, skrivit till sin syster såsom Kronprinsessa — brefvet dechiffrerades ju af T. i Cabinetet i hennes egen närvaro — att, oakadt allt hvad de sade hvilas afsigt vore att insöfva hofvet, kunde man vara säker på att Ryssland nästa vår skulle angripa Sverige. Man borde lägga en synnerlig tro till denna vord

ritelse, som komme från allt för god källa för att få sättas i tvifvel. T. erinrade dock dervid, att denna notis ej kunde komma från någon annan annan än från Marskalken Keit, nyligen inträdd i preussisk tjenst, hvilken Ryssland lät gifva felaka uppgifter för att bedraga oss. För öfrigt visa minister-relationerna under de kritiska åren 1746—50, huru ofta uppgifter inkommo utifrån om krigets oundviklighet. Sveriges grannar gjorde samma tid de kostsammaste rustningar. De allmänna tidningarne skrefvo ock denna tid oupphörligt om väntade brytningar i Norden. Just under denna starka kris skref dock T. till Gr. Rosen, som commenderade i Finland, att han icke borde oroa sig och att T. sökte låta andra smaka den hvila, han sjelf saknade. Sedan sakernas sammanhang blifvit alltmera genomskådadt, var det slutligen T., som gaf Rådet ett *Videtur*, hvori han deducerade grunderna för sitt hopp om rikets lugn. Adolf Fredrik, då Krouprins, slog vid det tillfället larm och talade i alldeles motsatt anda, hvori han understöddes till och med af Höpken. I en vederläggning, som T. 1748 uppsatte mot en utländsk flygskrift, gjorde han en berättelse om Rysslands och Danmarks förenade demonstrationer mot Sverige allt intill giftermålsnegociationen och om Korffs derpå följande stämplingar mot T., hvars aflägnande han begärde som en erkänsla, den Adolf Fredrik vore Ryssland skyldig för sin upphöjelse på svenska thronen. "När denna plumpa demarch misslyckades och Korff var nödsakad de sortir siffé du théâtre, hade Bestucheff ej annat medel än att genom vapengny hota Sverige."

Slutligen öfvertygades T., att han ej saknades i Stockholm, men insåg att han sjelf behöfde vara närvarande, både för att återtaga sina embeten och att återvinna sin plats i opinionen. Han återvände således dit i Sept. 1753. För att ännu visa hans umbärlighet lät Konungen, innan T. hunnit intaga sin plats i Rådet, i protokollet insätta, att T. ytterligare ämnade begagna sin tjenstfrihet. Stel köld mötte honom vid hofvet. När han skulle återtaga Gouverneurs-embetet, fann han Prinsen alldeles likgiltig för alla föreställningar*). Efter flera månaders försök att med foglighet och lämpa återvinna hans förtroende och då intet kunde uträttas, måste T. äntligen yppa detta förhållande för Drottningen d. 30 Jan. 1754 på Ulriksdal. Drottningen syntes

*) Vi få snart se Prinsens egen bekännelse, att Drottningen hade såkt ingifva honom sin egen hätskhet mot T.

beredd på denna förklaring; naturligtvis, då allt var hennes eget verk. Så snart T. inträdde i hennes rum, märkte han att Konungen efterskickades. Denne kom straxt^{*)} och besvarade hemställningarna. Som sinnena å båda sidor förut ej voro alldeles lugna, kom det snart till förebråelser mot T. och förklaringar af honom, hvarvid någon värma å ömse sidor blifvit väckt, som gick så långt, att Konungen hotade att ställa T. till ansvar för Just.-Cancellaren eller anklaga^{**}) honom i Senaten, "quoique je sache d'avance qu'il me donnera tort." T. anmärkte, att Rådet ej förtjente en så ogynnsam tanka af Konungen, hvarpå denne genmålte, att han ville heldre vara "tambour en Allemagne que Roi de Suède." Drottningen förebrädde honom, att han sökt skada Dalin^{***}) och skilja honom vid sitt præceptorat; att han talat om fri man och frihet[†]) i sin grafskrift öfver Hårleman och ej gifvit något exemplar deraf åt hofvet m. m. Att han låtit trycka sina bref, blef nu också en förgripelse. Konungen påstod, att brefven trycktes hemligt och utdelades under hand. Efteråt uppsatte Konungen en omständlig berättelse om hvad som förefallit, hvilken lemnades åt R.R. Gr. Löwenhjelm att i Rådet uppläsa. Deri klagas, att T. vid detta tillfälle brustit i vördnad emot Hans Maj:t så långt, att han stampat i golvet, knäppt med fingrarna och åfvea

^{*)} T. lärar i detsamma med knäfall besvurit Drottningen att höra hans skäl och afstå från sina grundlösa tillvitelser. Det utspriddes sedan, att Konungen öfverraskat T. under en häftig kärleksförklaring för Drottningen. Jfr en interessant och upplysande recension öfver Gustavianska Papperen i Tidn. för Vester- och Norrbottens Län, 4844 N:o 4—5, af Hr Landsbörd. och Ridd. G. Montgömy, hvilken eger en säker känedom af T:s biographi, genom studium af Tessinska archivet samt T:s egenhändiga dagböcker i 29 band, ur hvilka Hr M. i tryck utgifvit dagboken för 1787.

^{**)} "Det sker väl ej för kärleksförklaringar?" säger Hr M. på a. st.

^{***}) "T., som med svårighet lyckats öfvervinna Drottningens vdervilja mot Dalin, skaffat D. detta præceptorat och deri flera gånger förävarat honom, sökte visserligen aldrig skada D., hvaremot dennes förhållande mot T. ej synes alldeles klanderfritt." Anm. af Hr M. a. st. Jfr Tessiniana, sid. 189.

[†]) Förmodligen syftas på dessa ord i grafskriften: "En fri man, som fri lefvat och fria vänner lemnat, har sin rätta fristad vunnit"; eller ock på följande i det tryckta Åreminnet: "Under en mera inskränkt regering hade kanhända dess, ehuru i sig sjelf anseelige och nyttiga, åtgärd för det allmänna stannat inom dess embetskrets; men uti en friare stat egde han lyckligt tillfälle att vinna en dubbel förtjenst. Som ledamot af adelsståndet, gafs honom rättighet att ej allenast bivistat riksdagsmöten, utan och lägenhet att under Konungs och Ständers åsyna pröfvande göra sin nit och sin skicklighet utmärkte."

uti ifveru kullstött en stol; att han vid afresan den dagen från Ulrikedal tagit afsked af alla och utdelat penningar *) etc., hvarjemte likväl H. Maj:t erinrade sig, att honom äfven voro undfallna några *vivacités*. Denna berättelse blef likväl sedermera desavouerad och en annan gifven **). Vid början af 1755 års riksdag ingaf T. till Secr.-Utskottet en utförlig redogörelse ej blott öfver sin uppfostringsplan såsom Prinsens gouverneur, utan ock öfver allt hvad vid utstöfningen af detta uppdrag honom mött ända till och med händelserna på Ulrikedal.

På ett helt annat sätt beskriver Gustaf III i sina 1763 författade, af Geijer bland Gustavianska Papperen införda, memoirer T:s utbrytande öppna ovänskap med hofvet. Men först må vi höra huru Hr Montgommery anf. st. bedömer dessa memoirer: "Det kunde väl synas, att hvad den snillrike Gustaf III, sjelf upphöjd öfver partiinteressenas biasigter; om sin samtid och de deri verkande personerna meddelar, borde vara fullkomligt trovärdigt och oensidigt. Men vid ett noggrannare öfvervägande af de förhållanden, hvori han befann sig, de personer och den höga personlighet isynnerhet, hvaraf hans omdöme, helst i ungdomen, berodde, skall man finna, att han kunde vilseledas och blef det också. ... Det var för honom långt ifrån icke lätt att genomtränga den dunstkrets eller lyfta på den slöja, hvarmed hofvets personal å ena sidan och partiåsigterna å den andra på allt sätt sökte dölja sitt sanna anlete och sina verkliga syften. ... Redan tidigt, vid ett tillfälle, då det var ännu en gång fråga om att ombyta gouverneur för honom, sade T.: "Om jag ej bedrar mig, så gouvernerar H. K. H. sig härefter sjelf. Vår tillkommande sällhet beror så mycket af denna vår älskvärda herre, som dess ovanliga natursgåfvor nödvändigt måste göra honom antingen till en ypperlig eller högst farlig regent. Mina ögon äro i grafven murknade innan domstiden infaller; men Sveriges välfärd och den Furstes heder, öfver hvars barndom jag vakat, äro mig lofliga omsorger, så länge andedrägt ur min mun går." En lärare, som så förstod att uppskatta sin höga lärjunges egenskaper och som så vårdade sig om hans och Sveriges väl, kunde icke vara och var ej eller likgiltig för samma K. lärjunges hjerta. Sådant var ock för-

*) "Ej besynnerligt, då han för alltid lemnade hofvet, att han tag afsked och gaf drickspengar." M.

**) "Detta sednare, emedan T. gjorde flera anmärkningar vid den första berättelsen, hvilkas riktighet ej kunde förnekas." M.

hållandet länge. Det kände Drottningen, hans mor, alltför väl; och deremot hade hon ej heller något att erinra, så länge hon delade samma känslor för T. Men så snart hon missträknade sig på hans medhåll i hennes politiska förslag, så snart hon erfor att han icke kunde övertalas att öfvergå på hennes vidtutseende planer, blef hon icke allenaast sjelf obelåten, utan ville äfven att alla andra och i synnerhet hennes gemål och Prins Gustaf skulle vara obelåtna med honom. Begge voro visserligen vana att hero af hennes tycken; men en olika politisk öfvertygelse var ej tillräcklig att helt och hållet afkyla den furstliga lärjungens varma tillgifvenhet för sin lärare. Det insåg Drottningen, och därför fordrades dertill andra och skenbart giltigare anledningar. Och då så beskaffade skäl icke förefunnos i verkligheten, måste de uppdihtas. Det är denna dikt, som, enligt min fullkomliga öfvertygelse och hvartill jag skall meddela mina skäl, förekomma i de Gustavianska Papperen I. 40."

Na aftrycka vi det åsyftade ur Gustav. Papperen jemte de dertill af Hr Montgomery fogade noter: "Hvad T. angår, hade jag (Gustaf), alltid hållit mig inom vissa gränser, och äfven för honom bibehållit den aktning, som ett barn alltid hyser för sin fordrna Guvernör. Men drottningen hade gifvit mig en förskräcklig idé om hans karakter! *) och hade sökt att emot honom ingifva mig sin egen hätskhet, hvilken likväl, ehuru rättvis orsaken var, hon aldrig borde ha drifvit så långt. Gr. Tessin hade fattat en häftig passion för Drottningen. Han hade äfven varit nog djerf, att för denna Prinsessa förklara sin kärlek och göra henne propositioner, nog allägsna från den vördnad man är skyldig sin öfverhet. Drottningen dolde länge hans oförskämndhet **) för Konungen, och trodde att föraktet och det omätliga afstånd ***)

*) Ehuru hon förut sjelf hade önskat honom till sin furstliga sons Guvernör. Hvilken uppenbar motsägelse? helst hon också sjelf hade, snart sagdt, byllat T. både för hans karakter, kunskaper och omgängessätt.

**) Ja alltför länge, om det varit sanning, ty T. och hans Grefvinna hade utgjort hennes förtroligaste sällskap alltifrån hennes första ankomst till riket.

***) Detta afstånd minskade hon sjelf, mer än T. det kunde ana, emedan Drottningen, då hon var Kronprinsessa, med och utan sin Gemål ganska ofta öppet och hemligt, med och utan sällskap, med och utan förklädnad, öfverraskade T. och hans Grefvinna i deras enskilda boning. En gång skedde det Julafton under måltiden, både Kronprinsen och hans Gemål så maskerade att ingendera blefvo igenkända.

som skiljde henne från en undersåte, borde sätta henne i skydd för ytterligare försök; men T:s kärlek gick till en sådan ytterlighet och blef Drottningen så besvärlig, att hon slutligen för Konungen upptäckte den hemligheten, som hon så länge förteगत. Det hände äfven att Konungen en dag inkom, då T. till den grad glömt den vördnad, han var Drottningen skyldig, att han kastat sig för hennes fötter*). Ordvexlingen var häftig och slutades med en försäkrande och aflägsnande från hofvet**). Emellertid gifvo så han, som Konungen, andra skäl dertill; hvilket har kastat öfver hans hastiga reträtt ett mörker, som ännu för publiken ej är skingradt."

Härvid må nu Hr Montgomerys erinringar inflyta. Sedan han på historiska grunder anført ungefär hvad vi om katastrophen sid. 466 meddelat, heter det: "När man till allt detta lägger: att Drottningen, från den stund T. motarbetade och lyckades att tillintetgöra hennes Gemäls, Konungens förklaring af begreppet regera och råda, visat honom uppenbar ovilja; att han redan var en 60 års man, känd för oförfalskad gudsfruktan och oförvitliga seder; att han varit den, som uppgjort detta giftermål; att han led-sagat den höga bruden till riket; att han, med sin Grafvinnu, ifrån första dagen af hennes hitkomst, utgjort det unga hofvets sällskap, utan att något så beskaffadt kärleksförhållande förut varit misstänkt, mindre af det höga föremålet anmärkt, och allraminst öfverklagadt; att han sjelf i sina anteckningar omnämner, att det icke var första gången han på sina knän sökte förmå Drottningen att öfvergifva sina vådliga planer, hvilka sedan kostade ädelt blod; att det är känt och af Kon. Gustaf III sjelf medgifvet, att hon ej skydde några medel för att vinna sina syften; så har man anledningar och skäl nog till den slutsats, att hennes upp-

*) Detta anses vanligen just utgöra den högsta vördnadsbetygelse, men nu skulle allting för T. vändas till det värsta.

**) Redan straxt efter den första här förut nämnda stötesten vid hofvet, nedlade T. 1782 Cancellipresidents-embetet, hvarefter han ofta vistades på landet under öfverläggning att nedlägga både Guvernörs- och Öfverstemarskalks-besättningarna vid hofvet, helst som han oför detsamma icke saknade honom, hvad han hade beräknat, liksom hofvet å sin sida, att han icke kunde försaka dess behag. På båda sidor bedrog man sig. Under hans frånvaro tilltog Drottningens köld, understödd af hans afundsmäns förtal och dikter. Denna försäkrande erlat var skildes af honom-förutsedd, emedan han kände allt hvad som förbereddes honom.

gift till sin furstliga Son, ur de Gustavianska Papperen här förut återopad, är endast och allenast en dikt, som jag ansett mig pliktig att sålunda hvälfva från T:s minne.

Såsom ytterligare bevis derpå att hennes bitterhet mot T. härledde sig från politiska och ingalunda moraliska orsaker, är det, att hennes nåd för honom återvände med förändrade politiska förhållanden. Begripligt är det, då man känner hennes lynne, att hennes missräkning, i samma mån skulle bittert sára henne, som hennes planer, att vinna hans medverkan, voro både djupt anlagda och länge förberedda. Med klokhet hade Drottningen beräknat allt som kunde både smickra och fästa honom vid hofvet. Men ehuru T. i sitt yttre tycktes vara höjd för nöjen och genom sitt intagande sätt, likasom skapad för hofvet, dolde sig hos honom dock en inre spännkraft, underhållen och stärkt af en djup religiositet och en allvarlig rättskänsla, som ej gäfvö med sig då det gällde försöket att dagtinga med hans pligt eller öfvertygelse. Då befanns han oböjlig, hvad Drottningen, som dömde efter hans lENA yta, ej förväntade. Och att hon så kunde bedraga sig, bedömde hon som ett bedrägeri och ett förskräckligt karakterslyte hos honom. Och detta omdöme verkade hos henne en hätskhet, som, till föga heder för hennes christliga hjerta, erfordrade öfver 12 åra mellantid, innan hon åter kunde försona sig med honom.

Emellertid var han ett mål för hofvets bittraste hat & ena, och för Mössornas ej mindre hätska förföljelse & den andra sidan. Båda hade nu fritt spelrum, sedan han drog sig undan det offentliga lifvet till sitt täcka landställe Åkerö, på en ö af Yngarn. Han nedsteg aldrig i fejd med sina ovänner, utan lemnade sitt europeiskt lysande rykte och namn att hinderlöst sönderslitas af deras samvetslösa medfart. Och i samma mån som hans verksamhet varit vidsträckt, hans anseende inom och utom riket stort och erkänt, hans tal- och skrif-förmåga, hans sätt att vara, liksom hans kunskaper, utmärkta, beundransvärda, i samma mån förenade sig afunden, illskan och småsinnet, att ned-sätta, att nersmutsa hans goda namn och rykte med både rimliga och orimliga osanningar."

"När man från vårt afstånd med historieskrifvarens sanningskärlek, utan förut fattade fördomar, utan förkärlek för vissa idéer och planer eller parti-åsigter, betraktar C. G. T:s egenskaper såsom Statsman, Hofman och medborgare, kan man ej annat än beundra hans consequens, sinnesstyrka och patriotism.

Som förste Hofman, glömde han ej sina högre pligter, som förste Minister och såsom verksam Medborgare och varm vän af Rönung och Fädernesland, ej den ännu dyrbarare kärleken till Gud, och till föreskrifterna i Christi lära. Därföre underhandlade han aldrig med sitt samvete, och på dess och religionens och sin eds bekostnad tog han intet steg hvarken såsom Statsman, Hofman eller Medborgare.

Denna hans inre orubblighet under ytan af den högsta höjlighet, denna grundsatzernas stälfasthet, oakadt att hans yttre sätt att vara visade den mest angenäma, alla förekommande smidighet *), hade bordt tillskynda honom redan samtidens odelade bifall, i stället att dessa, hos en och samma person förenade, sällsynta egenskaper, då betraktades såsom dubbelhet och falskhet, och sjelfva Lovisa Ulrika, som länge hyllade honom såsom en oförliknelig Hofman, Statsman, Vitterhetsidkare, Lärd och Konstkännare, trodde sig af honom bedragen och gaf, i följd deraf, åt sin konungelige Son, hvad vi sett af de Gustavianska handlingarne, en förskräcklig idé om hans karakter. Och denna förskräckliga idé, hvad jag trott mig hafva ådagalaggt, gaf helt och hållet på Sanningens hekostnad genom en dikt, som så mycket mer borde verka på Sonens öfvertygelse, som det skedde, väl beräknadt, i ett ämne och om ett föremål, hvarom ingen vidare fråga eller förklaring kunde ega rum."

För fullständighetens skull anför vi äfven följande version af en partiiskrift mot Hattarne (De la Gard. Arch. XVII. 107): "T. såsom Prins Gustafs Gouverneur ledsen att se andra än sina elever vid hofvet och uttröttad af hat till Gr. Bjelke, hvilken var Prinsens ende (ene?) Gouverneur (undergouverneur?), så väl som emot Dalin, Prinsens Informator, sökte tillfalle att 1754 brouillera sig med hofvet och tog afsked."

I anledning af T:s licentierande från Gouverneurssysslan skrefs följande poem, som förmodats vara af T. sjelf (De la Gard. Arch. XVII. 39):

När Jupiter, obilligt vrede,
Sin örn från himlen störde neder,
Togs han på jorden väl emot;
Och fast han genast kallas åter,
Han sig ej mera fresta låter
Af nåd och smicker, list och hot.

*) *Sublimis gratus et imis* sattes också med skäl på den medalj, som slogs straxt efter hans död öfver honom.

Det är på denna Örnens vingar,
 Som Guden sig i höjden svingar.
 Men när ock Juno för sin vagn
 Vill honom kära, flyr han neder
 Och i sin flykt han sig bereder
 Sin ros, sin ära och sitt gagn.

I ofvannämnde berättelse till Secr.-Utskottet klagar T., att han, oakadt sina omsorger, haft den olyckan att vid offentliga tillfällen ha ådragit sig Drottningens tilltal: "Voulez vous donc éternellement negliger cet enfant? Si Gustave sera quelque chose, je le devrai entièrement au Comte de Bjelke" m. m. jemte flera omständigheter, som på det ömmaste rört honom. Grundlösheten af dessa påstående inses bäst af Prinsens egna uppgifter i Gustav. Papperen, der han icke låter någon försummelse komma T. till last.

Längre fram skrifer T. sålunda om sin redogörelse för Utskottet: "Mina vänner förebrädde mig att genom en för mycket ödmjuk skrifart synas svag i min egen sak; men jag kunde ej glömma den vördnad, jag Deras Majestäter skyldig var, och den jag trodde mig så mycket mer böra ådaga-lägga på en tid, då R. Ständer af omständigheterna nödgades att träda thronen närmare" (vid hofvets stora nederlag efter souverainetets-stämplingarne 1756). "Jag ville ej mäta min skrift efter tidernas oenighet, utan efter framtidens dom och bifall. Konungen hade ju sjelf vidgått sig hafva haft *des vivacités* som borde glömmas."

Gust. Bonde talar om uteblifven redogörelse för stora penningssummor, som T. haft under händer. Till sådant synes ej spår. Secr.-Utskottet 1743 gaf honom uttrycklig decharge för franska subsidierna. När han blef ordförande i Manufactur-contoret, skaffade han sig Commerceråd. Psilanderhjelm till suppleant, med vilkôr att slippa all befattning med penningar och räkningar, hvarföre ock arfvodet till P. genast afstods. Huru skulle ej redogörelse blifvit gjord för Öfverstemarskalks-embetet? För Drottningens handcassa skedde den hvarje månad. Nu aflemnade han en summa penningar, uppkommen af årliga besparingar på Kronprinsens stat, i den afsigt att framdeles tjena till en utländsk resa. "Mina successorer hafva tänkt annorlunda i detta ämne och befarat yppighet och flygtighet."

Från hofvet aflägsnad, blef T. på afstånd åskådare af de följande händelserna, då hofvet steg för steg invecklade sig i politiska äfventyr. Ofta hade han sjelf funnit sig för

mycket eftergifven för andras meningar*) och följaktligen ej alltid enständig nog i sina rådslag; men då fråga var om frihet och regeringssätt, blef meningen så mycket oryggligare, som den grundades tillika på samvete för besvärna grundlagar och på en innerlig öfvertygelse — derom kan man ej misstaga sig — att folket slutligen i dem skulle finna sin lycka, när en högre och allmänare upplysning hunnit sammanföra tänkesätten. "Alla begynnande mixta constitutioner, säger T., förfalla i en nödvändig anarchi innan de fullkomligen kunna stadgas. Vinna under denna röra Konungens usurpationer, så följer en absolut monarchi; vinner nationen i dess usurpationer, så får förut friheten form och styrka. Vi lefve under dessa hårda åren och måste utvärda dem, tills vi liksom England dem efter långsamt qual genomgått. Hade les communes bland denna handlande nation, oaktadt hvad begäbbare säga, ej värdat Engelska friheten genom inkräktningar, så vore la chambre des seigneurs längesedan igensluten och nyckeln i Konungens skrin." Hela regeringssättets bestånd ansåg han ligga i Rådets myndighet, hvilket skulle motstå despotismens försök och vara frihetens väktare samt å andra sidan som en borg omgifva konungamakten, göra den af folket vördad och älskad och följaktligen förvarad mot alla sjelfsväldets intrång. De fyra aista åren af Fredrik I:s regering voro ett bevis huru det borde gå. Under flera års fortsättning af denna styrelse hade ändtligen partierna slocknat och friheten fått stadga.

Ehuru 1732 års riksdagsbeslut bekräftat Rådets yrkande enligt Regeringsformen, att Konungen nu som förut skulle i vissa fall ovilkorligen följa Rådets pluralitet, fann T. dock vid sin återkomst, hösten 1753, frågan åter invecklad. Märkligt nog hade genom de närvarande Rådens lämpa eller eftergifvenhet denna tvist blifvit liksom söfd; men under T:s närvaro upplifvades den nu till den grad, att Konungen vägrade underskrifva hvad han ej sjelf beslutat.

T. skref nu åter en deduction öfver ämnet, "hvarigenom saken sattes i sitt fulla ljus", skrifver Ehrenheim. Öfvertygelse, ed, lagens klara mening och omsorgen att undvika ansvar hos Ständerna dicerade detta betänkande: "Vore jag i samvetet öfvertygad, att min frihet vore för mycket o-

*) "Les protocoles du Senat fournirent des exemples où j'ai sacrifié mon sentiment, peut être avec trop de facilité, mais toujours dans l'intention du bien public; et la posterité jugera si je n'aurois pas mieux fait d'adhérer à mes idées."

hunden och tygelfri samt H. Maj:ts makt att göra godt för trångt inskränkt; så hade jag mig noga betänkt, innan jag bundit min själ vid en dyr, fast och oryggelig ed. Jag bedyrar och inför Gud mig tryggt vara förvissad, att Sveriges Konung eger alldeles obundne händer att göra land och rike allt det goda som upptänkas kan, och vore för Hrr Rikets Råd vida mer än vådligt att sätta sig emot Landsherrens uppsåt att hundradefallt förmera landets sällhet. Jag är också vid min salighet öfvertygad, att lagar och stadgar äro tillräckliga att hämma allt sjelfsväld, när deras verkan underhålles af Öfverhetens lifgivande kraft. Ingen farligare tvist kunde uppkomma, än den som egde det ringaste sken att angå folkets rättigheter. Kunde ibland oss, som så dyrt vår frihet köpt och dess rätta värde känna lärt, något tvifvelsmål uppkomma angående ömheten af dess bibehållande, då behöfde vi endast jemföra de några och 30 år som flöto mellan 1680 och 1719 och de som följt från 1719 tills nu, och under sådan jemförelse betrakta landet, vetenskapernas, konsternas, slöjdernas uppodling. En fullkomlig rubbning öfverginge onekligen vår frihet, i fall Rådets vota activa någonsin förvandlades i passiva. I en Republik fordrar försigtigheten att omkansa sig emot allt hvad i längsta framtiden till enväldsanslag leda kan. ... Hans Maj:t kan med ett ord dämpa all uppkommen tvekan. ... I vidrig händelse nödgas jag att styrka till R. Ständers sammankallande, emedan dem åligger att upprätthålla Konungens rättigheter, deras egen frihet och deras under edsförbindelse ingångna contracter, när deras fullmäktiges åtgärd ej mer är tillräcklig." Vid påföljande riksdag beslutades, att för Adolf Fredrik liksom för dess företrädare en namnstämpel skulle förfärdigas, hvilken Rådet egde att enligt instruction vid vissa tillfällen trycka under besluten.

Vid hofvets stora anläggning och nederlag 1756 förhöll sig T. passiv. Sedan räfsten börjat, kom man till T. och fordrade, att han skulle rädda de olyckliga. "Hvem hade väl kunnat rädda honom, om anläggningarne fått framgång"? frågar Ehrenheim. Mellertid var T. utan all beröring med Commissionsdomstolens ordförande, Frih. Wrrede, och dess actor, Renhorn. Efter conspirationen hade T. föreslagit ett tal i Rådets namn till Konungen och ville äfven att Ständerna skulle göra en declaration, på hvilken han äfven uppsatt ett svar. Man afstyrkte alltsammans såsom för begge partierna otillräckligt. T. yttrar i anledning deraf. Des deux partis, qui sont le mal necessaire d'une Republique,

celui de la Cour est toujours le plus extrême et plus violent, parceque tout particulier qui y est engagé plaide sa propre cause; il s'agit d'abord de lui, le bien du Roi et de la patrie s'ensuivra s'il peut. Au lieu que ceux qui sont pour l'observation inviolable des loix, ont une cause commune, moins relative à leurs individus qu'au corps entier dont ils sont les membres. Ainsi il est infiniment plus aisé de traiter et de convenir avec eux. Le parti de la Cour regarde toute reconciliation comme faite à leurs dépens. On leur ôte, à ce qu'ils pensent, le pain de la bouche en diminuant leur portions: ils veulent seuls avoir part aux graces, dans le temps que les autres ne demandent pas mieux que de partager leurs succès avec leurs concitoyens. Ils souhaitent une pluye universellement fertile; les autres ne la demandent que pour leurs champs.

I Oct. 1756 reste T. till Leckö. I Febr. 1757 kallades han till Stockholm för att öfverlägga om kriget. Efter upptagandet af allt som talade derför, yttrade T.: "Dock ligger mig ännu på hjertat erinran af hvad sig år 1741 och de följande åren tilldrog, då ställningen syntes lika fördelaktig och dess oakadt missämja, afund, harm, bitterhet gjorde ej allenast vårt företagande onyttigt, utan försatte äfven riket på brädden af sitt förderf. Jag råder derföre att vinna tid äfven detta år genom makliga underhandlingar för att se huru kriget vänder sig och under tiden närmare utforska Ryska hofvets afsigter."

T. tillbringade hädanefter somrarne mestadels på Åkerö. Om vintrarne i Stockholm var hans hus öppet en gång i veckan för ett valdt sällskap: Stiernman, Berch, Tilas, Svab, Rosén, Bäck, Wargentin, Lundberg, Rehn, Arrhenius, Pasch och Fehrman.

T:s minnesstämming och sysselsättningar 1757 tolkas bäst i hans för detta år nu utgifna dagbok. Följande året skrifver han så om sig sjelf: "Min dagliga eftertanka, säger han, sysselsätter sig att eftersinna 1:o Om jag ej redeliga ment emot Konung och Riket, och 2:o Om jag uppsåtligen tillfogat någon min nästa något ondt. Men så sant jag, gamle man, saligheten ärfva tänker och, rentvagen i Christi blod, stå inför den alltseendes öga, vet jag ej något sådant med mig. Herren allena vet att jag dagligen inför honom ränsakar mitt hjerta. Liten otålighet emot mina oförtjenta ovänner, någon flygtighet i tankar, något bekymmer för mina närmastes tillkommande öde, någon skiftande kolnad i min eljest brinnande kärlek till Gud, någon vedervilja emot

verlden, något mästrande i Försynens ordning, någon grämselse öfver mångens otacksamhet, någon sorg öfver mångens anfall emot min heder och mitt gode namn, någon barnslig glädtighet som min ålder till kläder, med mera, som kan hända är mig doldt, är väl det ogräs som ännu uti mig gror; men jag söker utrota det så fort jag hinner, i tanka att, genom Guds Nåd, bädga mig en len sotsång, igensluta min dörr och i det tysta afbida löftets fullbordan."

Rådet, nyss gynnadt, upphöjdt för sin ståndaktighet i grundlagens försvar, hade ännu hofpartiets ägg emot sig kvar. Vid 1760 års riksdag hotades det äfven af Ständerna för följderna af ett olyckligt krig. Höpken, Palmstjerna och Scheffer måste resignera. Nu utspredd, att T. ej ogerna sett detta, i hopp att åter blifva Cancellipresident. Då uppläste T. sitt afskedsmemorial i Rådet d. 17 Mars 1761, men öfvertalades att uppskjuta saken, äfven af Landtmarskalken. Den 24 Aug. besöktes T. af Talmännen för att förmås kvarblifva i Rådet, men var obeveklig. Den 1 Oct. nedlade han sina embeten. Han hade jemväl någon tid varit Ordförande i Lag-Commitéen.

Vid afskedetaget slogs en liten penning, föreställande en Cirkel, som gjort sin ring, hvarunder var skrifvet "d. 8 Oct. 1761." Copia af afskedet och medaljen sände T. till Geheimerådet Moser i Cassel, som sedan intog dem uti Gesammelte moral. und polit. Schriften, Frankf. 1763, sidd. 482—492. Jfr om Moser Gjörwells Bibl. Tidsningar I. 181.

T:s hofgunst hade gjort honom farlig för dem, som an omgäfvade de kungliga; och samma personer, som under hans närvaro i Stockholm omsorgsfullt hiadrat honom att någon sin komma till enskild förklaring, tordes ej glömma honom frånvarande, ty tidshvirveln kunde äfven återföra en äldring till Rådet. Konungen röjde tid efter annan benägenhet för T. och sommaren 1759 fick han en hemlig vink att komma ut till Drottningholm för att enskildt rådfrågas af Konungen, som ville återge honom sitt förtroende. Men T. inställde sig i sällskap med andra Rådsherrar och Konungen låtsade intet om, så att hela saken förföll. Mellertid insågo hofvets makttegande, att T. borde noga bevakas; och det kunde ej bättre ske än att genom ständiga förtal underhålla hatet inom hofvet, under det T. genom uppenbara osanningar vanställdes för allmänheten. Han dömdes skyldig till både allt det obehag som drabbat hofvet, och å andra sidan kunde knapt nämnas någon samhällsbrist, som ej här-

leddes från honom. Han hade uppoffrat landet åt Frankrike och uppväckt partierna; tagit franska penningar och köpt friheten; inledt krigen och skapat dyrheten; infört yppigheten och grundlagt sedernas förderf.

År 1764 fick T. oförmodadt befallning att uppsända alla de böcker, han ännu med tillåtelse hade hos sig af sitt till Kronprinsen sålda bibliotek. Man kunde ej såra honom ömmare än genom återkallelsen af löftet att i sin lifstid få begagna dem.

Vid 1763 års riksdag uppgjorde T. en taffla af rikets tillstånd. Omtanken borde rigtas 1:o åt finanserna. Bränselbränningen hade 1764 föranlett en införsel af 600,000 träd, och som gemene man ännu var förmögen, ökades bränselbränningen och med detsamma cursens stigande; 2:o Sedernas förbättring: bättre efterdöme af de myndige, allvarssammare uppfostran, sednare utflykt i stora världen, mindre tillgång på penningar o. s. v.

År 1766 indrogos de flesta pensionerna. "Hoffröken Kurek och jag få lika: 1000 plåtar årligen", skrifver T. Nu inträffade svåra ekonomiska omständigheter. Räntan på skulderna öfversteget inkomsterna med 3000 daler.

Mössornas öfvermod närmade åter hofvet och Hattarna till hvarandra. Af Gustav. Papperen I. 79 synes, att T. till och med rådfrågades 1768 i afseende på utvägar, att qvåsa Möss-Rådet. Man tänkte nu redan på revolution med franska penningar; men T. tillstyrkte öppen negociation med Rådet. S. å. blef T. enkling. Men hans maka, en förträfflig qvinna, lefver upp i dagboken. Följande året fick han på Åkerö besök af hela Kongl. Familjen, vid riksdagens flyttning från Norrköping till Stockholm. "Han synes härigenom förnygrad, ehuru han är mycket förfallen. Drottningen har behandlat honom med den största aktning", skrifver Gustaf III i Gustav. Papp. I. 94. Den 15 Dec. 1769 skref Gustaf III till Landtmarskalken: "Man säger mig just nu, att T. fått anfall af en häftig blodspottning. Det skulle vara skamligt för nationen och förhatligt för partiet, om denne vördnadsvärde gubbe skulle dö utan tröst och utan något bevis af de nu församlade Ständers deltagande i hans bedröfliga belägenhet." Gustav. Papp. I. 103. Flera utmätningar för skuld hade de sednare ären öfvergått T. Ständernas beslut om återställelse af T:s pension inkom till Kongen d. 8 Jan. 1770 och tvenne dagar derefter afsonade Tessin.

Skrifter: (se ofvan). — Inträdestal i Vet. Akad. Sthm 1748. — Tal om Svenska Språkets Rygt och Upodlande. Ib. 1747. — Tal till R. Ständer d. 31 Mars 1747. Sthm s. å. Ib. 1788. (Ej. en gammal etc.). — Några hastiga Försök, huru Svenska Språket sig passa vill till Stenstylen. Ib. 1780; med Tillägg. Ups. 1771. — Prins Gustafs Fyra Aldrar. Ib. 1781. (An.). — Observatio, eller Företal på Latin och Svenska till Museum Tessinianum. — Utkast af en gammal Mans dageliga Bref, under dess Siukdom till en späd Prints. Sthm 1781. (Ed. I. rariss.). — Ib. 1786, 1788 (Ej. en gammal etc.). — Gallice. P. 1, 2 à Paris 1785. — En äldre Mans Bref till en stadigare Prints. Sthm 1783. — Ib. 1786, 1788 (Ej. en gammal etc.). — Gallice 1785 (Ej. Utkast etc.). — En gammal Mans Bref till en ung Prints i Fem Årgångar. Del. 1, 2. Sthm 1786. Ib. 1788. — En gammal Mans Brans-Motion. Ib. 1783. (Anon. rariss.). — Tal öfver C. Hårleman. Ib. 1783. — Tal, hållne i K. Seraphimer-Ordens Capitlet ifrån 1748 till 1781, utgifne af J. Simningsköld. Ib. 1778.

(Källor: Huset Tessin. — Gahms Saml. — Tessin och Tessiniana (af Ehrenheim). — C. G. Tessins Dagbok 1787. Utg. af G. Montgomery. — Tidsn. för Västmanlands Län 1844. — Gustavianiska Papperen. — De la Gard. Arch. — Wiessegren, Sv. Sk. Litteratur. — Hammarshöjd, Sv. Vittnerheten. — Rothliebs Landtmarskalkskräpnika. — Boyes Riksdagshist. — Vidrättning och Reform. — Skådringar ur det inre af dagens hist. — Portefeuille. — Wollematts Anekdoter. — Minnestal af Höpken, Gadd och Leyonhufvud. — Sv. Akad. Handl. Del. XVII.)

— A — 6 —

THAM, PEHR.

Denne på sin tid mera ryktbare än beundrade fornforskare, men hvars namn nyligen blifvit uppriskadt såsom Thorilds välgörare, föddes på fideicommisset Stora Dahla i Västergötland d. 22 Dec. 1757. Föräldrarna voro *Pehr Tham* och *Ulrika Ulfsparré*. Enda sonen och arfvinge till en stor förmögenhet tilläts han uppväxa i den största frihet; allt tvång var bannlyst; ingen fick sätta sig emot hvad den unge junkern ville, huru besynnerligt eller öfvermåttigt det än vara måtte. "Men, tillägger biographen, i ett afseende utmärkte sig fadren för stränghet. Hans religiositet hade hela otålsamheten och stelheten af *Ulrika Eleonoras* tid, och contrasterade på ett sällsamt sätt med den alltför stora laxitet och neologism i grundsatser, som han förförigt ådagalade." Denna uppfostran förklarar mycket af den fallvuxne mannens riktning i karakter, lynne och studier.

Vid fjorton år skickades 1781 den unge herrn med en informator till Upsala. Emedan ynglingen var vettgirig läste han mycket, men spridt och troligen flyktigt, bland annat arkitekter, hvaruti han bildade sig efter *Hårleman* och *Rehn*. Huru djupt han i denna vetenskap inträngde, är obekant, men vid 25 års ålder, förut utnämnd till Hoffjunkare, erhöll han fullmakt som Hofintendent, och trädde i vänskaplig be-

röring med Ehrensvärd och Sergel. Vid sistberörde tid gjorde han bekantskap med den bekante riksfinceckämpen Nordencrantz, som då låg i krig bland andra med Prof. Christiernin, lika seg och ihärdig som motståndaren. Th. uppträdde till den förres försvar med skriften *Tankar om Christiernins Föreläsningar om Växel-Coursen*. Sthm 1761. Den unge Förf. erhöll därför det största honorarium en auctor kan få*); nemligen en ung, förträfflig, låtom oss antaga äfven vacker flicka, med en hederlig hemgift: *Henrika Nordencrantz*. Det unga paret flyttade till Vestergötland, byggde sig, icke en hydda, utan snarare ett slott, skapade omkring sig ett Eden midt i ödemarken och lefde tillsammans 55 år i ett lyckligt men barnlöst äktenskap. Om vi blott tillägge beggaderas dödsår, samt den underrättelsen att han efter statshvälfnigen 1809 erhöll Nordstjernen och titel af Öfverintendent, så är Pehr Thams biographi i yttre måtto härmed afslutad, ty han sökte inga befordringar, upplefde inga öden, utan tillbragte sina 58 sista år såsom possessionat i lugn, oberoende och välstånd, besökande än den ena än den andra af sina egendomar, och då och då hufvudstaden.

Men det är dock flera sidor att betrakta af detta verk-samma och långa lif.

Bröllopet stod d. 3 Aug. 1762 innan bruden, född d. 20 Aug. 1747, fyllt sitt 15:de år. För hennes förmögenhet inköptes egendomen Dagenäs i ett vackert läge, utmed Horaborga-sjön, men i en oländig bygd. Den nye egaren bröt sten, skapte trädgårdar och parker, pryddes dem äfven med utländska blomster, buskar och träd, af hvilka åtskilliga vandes vid Sveriges kalla himmel, så att den grånade patriarken, när han vandrade i skuggan af sina lundar, skulle kunnat säga som den gamle hos Claudianus: "dessa ekar ha varit ollon i min hand." För det prydliga glömde han dock icke det nyttiga: han odlade, bygde, anlade landavägar, utdikade moras, ur hvilka ångar, åkrar och byar uppstego, samt meddelade allmänheten sina rön; hans år 1782 utgifna skrift *Om Uppdämningar* säges icke sakna värde.

Ekonomien ingick som hufvudelement i hans *Anteckningar under och i anledning af en Resa från Vestergötland till*

*) Kanske stodo icke — såsom vi i texten på skämt antagit — skriften och giftermålet i ett så nära och omedelbart förhållande, men vi förmoda dock, att författarskapet åtminstone varit en bidragande orsak till den äktenskapliga förbindelsen.

Stockholm, gjord åren 1796 och 1797. Stockh. 1797, men deruti en mängd andra ämnen äro på ett sällsamt sätt inkastade. Förebilden togs förmodligen af Linnés resor, men man måste vara Linné, för att kunna så på landsvägen strömt ljus åt alla sidor. — Ur ekonomisk synpunkt ifråde T. och emot de många helgedagarna. Derom ingaf han på flera riksdagar det ena memorialet efter det andra, utgaf derom 1769 en skrift *Om Helgedagar*, skref derom ofta i tidningarne, samt ånyo efter trettio år fyra särskilda skrifter, ehuru hvardera å blott några få blad, nemligen *D—a d. 5 Mars 1798*; — *Om Kaffe, Bränvin, Tobak. Sthm 1799*; — *Jemförelse, 1799, jemte Svar och Anmärkn. vid Svaret rörande Maria Beb.-Dag*. Den förstnämnde handlar om öfverflöd i allmänhet; bruket af Kaffe försvaras, men Bönedagar, Tobak, Agio och Cours förkastas. I den sistnämnde bevisas, att Mariæ Bebedelsedags firande på en arbetsdag årligen kostar Sverige en million. Ja ännu vid 1818 års riksdag ingaf han ett memorial om samma sak, som således måst hafva legat honom särdeles ömt om hjertat. Äfven Midsommardagen ville han hafva förflyttad på en söndag. I denna åsian lyckades han väl ej, men han hade dock ej långt efter K. Gustaf III:s uppstigande på thronen redan haft den hugnaden att se en författning utgå, angående 13 öfverflödiga helgdagars indragande, hvarom Th. vid 1769 och 1771 års riksdagar väckt motion och hvarföre Konungen på en middagsmåltid i Venersborg 1772 offentligentligen complimenterade honom — en ära, hvarom han gerna talade.

Af det anförda skönjes, att vår man var en ganska stark realist. Ett af hans bref — till Thorild d. 6 Juli 1791 — tecknar denna hans åsigt och är tillika ett prof af hans skrifart: "Hvad jag i mitt förra bref skref om Auctorer, mente jag i synnerhet om dem, som trycka. Plato, Thucydides, Julius Cæsar etc. tryckte aldrig; men de voro stora exempel i menskligheten — och lemnade manuseripter *). Det finns ett ställe i Petersburg, der man aldrig säljer annat, än halfva strofvor; utslitna hårband; knappnålar utan udd och knapp. Endast motsvarande saker, eller ärenden, borde föras till trycket."

"Fröna voro, likasom allt hvad jag ser från England, väl inlagda och sorterade. — När M. H. reste dit, var En-

*) Här glömmes den hedersmannen rentaf, att manuseripter, hvilka man offentliggjorde i noggranna afskrifter, annonserade till köp och sålde i bokläder, voro hos de Gamle alldeles det samma, som våra tryckta böcker.

gelsmannen den första nation: nu, den sista. Som skulle någon kunna inbilla oss, att elefanten är äfven det minsta ibland djuren!"

"Ingen "ljungande tanke" eller "helig sanning" (bvarpå M. H. yrkar), af mig eller andra, värderar jag öfver de landsvägar jag nyss fullbordat och de byar jag ombygger. Allting är Physik. Jag menar nämligen, att alla speculations-tankar eller "sanningar" böra leda dit: till fasta, påtagliga ändamål. Hundrade speculations-propositioner i Euclides leda oss till Hypotenusan; till Jordmätningar. Astronomiska insigter, till Seglation. Chemiska experimenter, till Ekonomi, Metallarbeten, Medicin. Detta är vetenskap: det bevisar sig hafva ett verkligt innehåll; det gifver oss föda, kläder, helse, bekvämligheter. Men hvad vill M. H. med sina Moraliska, Metaphysiska, Theologiska tankar och sanningar? NB. såsom vetenskap betraktade: ty det triviala, att man icke bör skära näsan af sin nästa o. s. v. begriper hvar och en af Naturen. Att kalla blotta metaphysiska påståenden "ljungande" eller "heliga", är blott att förgylla och förblinda. Sätt ett ensamt glas i ett optiskt instrument: och allting skall vändas upp och ned."

Af det anförda skulle man kunna sluta att breskrifvaren föraktade allt annat utom åkerbruk och de praktiska vetenskaperna; likväl understödde han flera författare, i deras verksamhet på olika fält, ja han både skref och "tryckte" sjelf en hel hop skrifter i ett halft dussin ämnen.

• Ett af de ämnen, hvaruti Th. uppträdde som reformator, var ock religionen, i hänseende till hvilken han insupit den Voltaireska skolans grundsatser, ehuruval han som husbonde bevistade den allmänna gudstjensten, tröligen i öfvertygelse, att religionen vore en för statens säkerhet nyttig vidskepelse. Till den redan aflidne mästarens försvar mot Linguets angrepp, skref Th. och lät 1782 trycka *Lettres à Mr Lingnet au sujet de ce qu'on trouve dans ses Annales sur Voltaire et sur la Secte dite Philosophique*. Den franske kritikern tog veterligen ingen notice om den nordiske motståndaren, men en Ehrenborg på Hofdala upptog stridshandsken och utgaf, äfven på fransyska, ett skarpt svar. — En vacker dag, ungefär vid samma tid, emottog Consistorium i Skara från Hans Nåd på Dagsnäs, i manuscript, en *Förklaring öfver Luthers Cateches*, den förf. önskade få antagen i stället för Svebili; men som detta opus befanns innehålla flera itrmeningar, förvägrade Consistorium, i de höfligaste ordalag, både sitt förord dertill och sitt bifall

till skriftens tryckning. Uppbragt vände sig Th. till Konungen, med anhållan, att H. Maj:t täcktes ålägga Consistorium i Skara att godkänna hans Cateches, eller, i annat fall, utbad sig tillstånd att få låta trycka den. Handskriften förvaras nu på Stockholms R. Bibliothek.

Såsom medborgare och god patriot samt med hög tanke om sin klokhed ansåg Th. ock för en pligt att ej uteblifva vid riksdagarna, samt någongång upplysa allmänheten genom skrifter om hvad han i politiken ansåg vara rätt och sannt. De dithörande äro: *Politiska Erhindringar. Tredje Stycket. Sthm 1795.* (De båda föregående utkommo aldrig, utom ett fragment af 1:a St.) samt *Politiska Anteckningar. 1:a St. Sthm 1790.* Vi känna ej rätt hvilket utgjorde kärnan i Th:s politiska meningar; vi förmoda endast att han, under frihetstiden, liksom sin svärfader, hörde till Mössorna; äfven under Gustaf III stod han, i fall vi ej misstaga oss, i Oppositionens leder, ehuru han ej tyckes tagit någon särdeles varm del i striden. Af brefvexlingen med Thorild skönjes att ingendera den tiden högt uppskattade denne Konung. Småningom öfvergick hans liberalism till despotism (i fall det kan kallas öfvergång, emedan båda dessa linier hos många redan ursprungligen ligga hvarandra nära): enväldet blef då den bästa af alla statsförfattningar och Fredrik II hans ideal. I Maj 1792 skref han till den af revolutionens lågor då flammande Thorild, följande rader: "Men hvarsför fick jag icke svar på mitt exempel i Politiken (af Visen i bikupor och myrstackar), att Naturen gifver oss exemplen på de bäst styrda stater — genom envælde? Eller känner Min Herre någon stat i Naturen bättre styrd? Min Herre måtte tro, såsom orthodox i sin lära, att man hellre skall tjuta med Vargar och lefva med dem. Också om man är ett får? Läs nu *Gazette de Leide N° 10* (Bihaget), och admirera, i National-Församlingen, det "höga och majestätliga" af villfarelser!" — Vidare i samma bref: "Jag ville i Skara äfven inrätta ett Sällskap *pro Sensu Communi*. "Vett och Verksamhet" hade jag till valspråk; Kung Fredrik II till Heros; och den 24 Januari till samlingsdag (födelsedagen på engång för två)*). Några gånger voro vi tillsammans. Jag skref något, som nu är undanlagdt. Men min kärllek för Sundt Förnuft är kvar."

Det hörde förfrikt till mannens barbarier och själfmotsägelser, att han, ehuru i hans väsende knapt den minsta

*) Nemligen Fredrik II och Gustaf III.

ådra poesi fanns, dock uppträdde som ett slaga Musaget för det unga sångarsläktet. Han corrigerade Lidners Spastara, gaf Rnehom *) æsthetiska råd, samt sökte genom sina epistolariska förmaningar uppfostra Thorild, den mest öfver-spände af Sveriges samtida skaldar, till "vett och sundt för-nuft." Troligen härledde sig denna sympathi för den nya vittra skolan dels af den hyllning de unga, af lyckan styf-moderligt begåfvade männen egnade åt denne *Magnus Pa-tronus*, dels af deras revolt mot de makttegande på Parnas-sen och Stockholms-Posten, för hvars gyckel han sjelf, i hänseende till sitt antiqvariska vurmeri och sitt hesynnerliga skriftsätt, oftast var utsatt.

Det var detta vurmeri, som egentligen gaf Tham namn-kunnighet, som en Rudbeckius redivivus. Böende i en trakt, rik på uråldriga minnesmärken och troligen sätte för en cultur, som kanske ej var yngre, möjligen äldre än den Odinska invandringen, ville han dit förflytta både Gylfe och Odin. Sjelf uttalar han sig derom så i ett bref till Thorild: "Jag tänker slätligen att kunna bevisa: att Gylfe bodde ofvanföre, och Oden midt emot Dagsnäs; att de gamla Asarne voro Ulfsparrar från Asa i Småland, mina förfäder; att Kung Arngrimer på Bolmsö i Småland, Kung Frode i Halland, Långehen Rese i Bohuslän, voro samtida med Kung Smör i Vestergyllen; att Unaman och Sunaman voro intoleranta fä-hundar, hvilka Ulfsparrarne dränkte såsom ett *extremum* af att döpas; att S. Sigfrid lät bygga offerkyrkan Skager i Un-dens, i Vestergyllen, — den besynnerligaste och äldsta trähyggad i Sverige, (och hvilken hvarken Min Herre eller någon annan känner ännu); att den Helige Ande hänger i samma kyrka som en löja, och icke som en dufva (såsom i andra kyrkor); att jag låtit återupprätta detta tempel. . . . Se sådant, Min Herre, är vetenskap och verklighet!"

De sista orden visa, att han lika bergfast var öfver-tygad om sanningen af sina antiqvariske hypoteser, som hans föregångare på sextonhundratalet. Likväl var han långt ifrån att ega dessas djupa studier, men saknade, liksom de, kritiskt sinne. Ett af hans arbeten förtjenar dock i åtskil-liga hänseenden utmärkelse: *Göthiska Monumenter, samlade och beskrifne af Pehr Tham*. Sthm 1794, in 4:o med plan-chor. Derom yttrar Sjöberg: "den bästa och mest använd-bara af hans skrifter, deruti texten är nog kort och ofull-ständig, men enkel och passande för ett arbete af detta slag.

*) Till Herr En—m, med flere Tidens unge Författare. Sthm 1793.

Om han fullbordat detta arbete med begagnande af de samlingar han hade och dem han kunnat få, hade det säkrare och bättre bevarat hans minne än allt hvad han föröfrigt under sin lefnad utgifvit. Han ansåg detta såsom en liten början till något större helt, men hans tankar vände sig alltid till något nytt; också tyckte han, att detta ej var så alldeles hans eget, emedan han endast påkostat de samlingar andre gjort." Föröfrigt läste han runinskrifter, till och med spiskskrifter på sitt egna vis, tydde sagorna efter sitt sinne och såg i allt en bekräftelse på sina sätser. Dit höra följande småskrifter: *Fyra Bref till Lector Luth i Skara, innehållande några anledningar, att i vår Nordiska Historia äro flere misstag, samt angående våre Westgötiske Monumenter och Antiquiteter*. Bihang till Skara Stifts-Tidn. 1794. — *Bref till några lärde Herrar i Köpenhamn 1802*, in 4:o med ett i koppar stucket Mynt. Bihang: *Bref till Mag. Gust. Knös, som då var i Rostock*. — *Anmärkningar till förbättring af Ordaförståndet i vår äldsta Nordiska Historia*, 1817, in 4:o med plancher; samt *Anmärkningar i anledning af Herr Prof. Müllers Afhandling om Guld-Hornen*, 1817, in 4:o med ett kopparstick. Sistnämnde stridskrifter voro den 80-åriges gubbens sista välmenta gårdar på svenska fornforskningens altare.

Th. lefde dock i en tid, då sådana bemödanden ej alenast ingen tack rönt, utan ock, äfven om de varit ledde af mera urskiljning, bemöttes med löje, hvartill redan Dalin i ett skämtsamt poem angifvit tonen, ehuru dennes mening visst icke var annan än att blott klandra svärmeriet, godtrogenheten och de lärda falsarierna. Dock skulle Th. åter upplefva den dag, då en ny reaction, i någon mån likartad den Thorildska, mot tidsandans ensidigheter åter uppstod och då bland annat kärleken till det gamla Norden och aktningen för fosterländska fornforskningen åter kommo till heder. Götiska Förbundet kallade veteranen på Dagenäs till sin ledamot. Tham antog namnet Engelbrecht, men sällskapet blef ej litet bestört, då hedersmannen till inträdet på fransyska öfversatte eller lät öfversätta en bit ur Johannes Magnus, sedan tryckt under titel: *Histoire d'Engelbrecht Engelbrechtsson, extrait du 22:me livre de la chronique suedoise et gothique de Johannes Magnus*. Skara 1811. På förband kände man hans kätteri angående Odens hostad, och var höjd att lemna den gamle oantastad i sin tro: men en ledamot var alltför häftig och zelotisk, för att stillatigande kunna gå förbi en så stor stötesten. Geijer berättar

derom följande: "Ling, som ej utan Adlerbeths och flera Götiska vänners trogna medverkan slutligen fick sitt gymnastiska institut i hufvudstaden inrättadt, hade emellertid med öppna armar blifvit emottagen i Götiska Förbundet, men var likväl ingen flitig besökare af våra stämmor. Jag kommer ihåg, att han var närvarande då en vår nykallade ledamot, Öfverintendenten Pehr Tham, i förbundet högtidligen emottogs. Den gamle, vördade antiqvariske mæcenaten lät oss genast förstå huru det egentligen förhöll sig med rikets antiqviteter, hvilkas förnämsta minnesmärken skulle befinnas vid och omkring hans eget gods Dagsnäs i Västergötland. Det tycktes som till och med sjelfva asken Ygdrasill der skulle hafva stått. Nu räckte ej Lings tålmod längre till. "Den står väl i helvete heller!" utropade han och gick ur salen."

Vi började med att skildra Th. såsom en rik egendoms-herre, som ej allenast upplyst värdar sin ärfda och förvärfda jord, utan äfven ger andra en föresyn i en klok och förnuftig landthushållning, som genom fredliga eröfringar från en motsträfvig natur skapar en ny bygd, aftvingar kärren och stenbackarna skördar, som framtrollar i ödsligheten en bördig oas, ett nordiskt Eden och inför ibland dess lundar ädla främlingar från södern, ja från andra världsdelar*). Midtibland dessa skapelser bygger han ett landtligt palats och samlar inom dess murar skatter af böcker, konstsaker och fornlemningar. Men i hans hand blefvo de ofrukthara eller framkallade blott oäkta frukter. Hos mången är fattigdomen ett hinder för den vetenskapliga utbildningen: kanske skulle ett sådant förhållande varit lyckligare för Tham, såsom författare. Han skulle icke då njutit en uppfostran, som gjorde honom sjelfklok, envis och ömtålig för motsägelser; han skulle kanske hafva gjort grundligare studier, tvungits att verksamt gå fram i en och samma riktning, i stället för att nyckfullt kasta sig från det ena infallet till det andra. Hvad som felades denne man var visst icke hufvud: oaktadt alla ensidigheter och alla öfverdrifter öfverraskas man många gånger af ett kärnfriskt omdöme, och många af hans anmärkningar emot Thorilds politiska svärmerier slå spiken på hufvudet. Hans originella skriftsätt, som man fordom endast faun löjligt, har karakteren af lapidarskrift och drag af snille.

*) Pinus Larix, Thuja och Abies taxifolia.

Liksom vi började med att framställa Tham från en af sina förmånligaste sidor, så vilja vi sluta med att visa honom från en, som gjorde honom äa mera heder. Denna sida var hans mæcenatiska. Oräkneliga voro de, som rönt hans uppmuntran och understöd, och dessa gåfvor spriddes i flerfaldiga riktningar och för flerfaldiga ändamål. Det var till en del på hans bekostnad, som Prof. Sjöbom bereste Blekingen och utgaf sin beskrifning öfver denna provins; det var på hans bekostnad, som Hilfeling bereste Gottland och aftecknade dess märkvärdigheter. Genom hans bidrag kunde den afbrutna tryckningen af Warmholts' Bibl. Historica åter komma i gång^{*)}. Han understödde den på sin tid bekante, kringvandrande danske antiquarien Arendt, och hvar åter hans frikostighet var mot Thorild, har först i sednare tider blifvit bekant. Äfven sällskaper, af hvilka han var ledamot, gynnades med penningebidrag: åtminstone gaf han till Vet. Societeten i Upsala engång ett penningebidrag till tryckningskostnaderna för dess Handlingar. Men dessa äro blott några få tillfälligtvis kända prof på hans i tysthet utöfvade frikostighet. Sammanräknade utgjorde dessa mångfaldiga gåfvor utan tvifvel ett högt anseeligt belopp, men de utgingo plockvis och efter stundens inspirationer: hade de blifvit concentrerade till färre föremål och utdelade med mera utval, skulle nyttan ofelbart blifvit vida större.

Förf. af detta utkast aflade ungefär fem år före egarens död ett besök på Daganäs. Vid förata inträdet inom dess egor, fann man att det var "en förträffligt styrd stat", men man behöfde ej vara der länge, för att finna att författningen var "envälde", af det slag, som fordom utöfvades af Nordens odalmän eller possessionärer — i hvilka våra demokrater vilja finna prototyperna till våra händer. Liksom alla främlingar blefvo jag och en reskamrat med stor välvilja emottagne af egaren, ty "i följd af hans lifliga lynne fann han ett särdeles nöje af nya bekantskaper, vid hvilka tillfällen de gamla alltid anmärkte, att han var mest intressant." Alla, som bo i afägsna landsorter och ha egna och originella tankar, äro vanligen glada att träffa personer, åt hvilka de kunna meddela sina idéer, om hvilka de hafva behof att tala, sedan de dermed i årtal tröttnat sina närmaste. Så vidt minnet icke aviker, var huset en ståtlig hyggnad, och inom dess väggar rådde icke lux och yppighet, men väl en

^{*)} De sista delarne trycktes på dåvar. Kronprinsen Carl Johans bekostnad.

solid, gammaldags comfort. "Bonden på Daganäs", som Th. stundom kallade sig, var då, såsom jag nu finner vid jemnförelsen med hans födelseår, ej mindre än 77 år, men i mitt minne står bilden af en stark, kraftfull, nästan reslig gestalt, som bar sitt hufvud högt, och hvars lefnadsålden syntes föga hafva skridit, öfver sextio år. Men såg straxt att det var "en man för sig." Han sade sig ej sjelf hafva tid (kanske orkade han det ej) att visa oss sina anläggningar och ställets märkvärdigheter, men han förde oss fram till ett fönster, och, pekande tvertöfver sjön, sade han: "der, Mine Herrar, sen J Odins hög och hans drottars; längre bort, vid torpet der, höll Yngve sitt hof. Gylfe bodde ett godt stycke längre bort, vid byn N. N., som vi icke kunna se härifrån fönstren, men vi skola resa dit i morgon." Vi hade ej tillfälle att dröja, men en inspector eller bokhållare åtföljde oss i parken. Vi sågo här och der runstenar, och mötte en sådan, dragen af tre par oxar och enligt uppgift hemtad (om jag rätt minnes) från Gottland. Det påstods att de flesta i trakten befinnliga runstenar på lika sätt blifvit för många år sedan släpade till detta Vestgöthiska Asahem, fastän gubben — som i denna punkt ej lärar varit mer samvetsgrann än hans föregångare — föregaf dem hafva befunnits der sedan hednatiden. Men vi vilja tro att det endast var förtal.

De underhafvandes boningar och den i allt synbara trefnaden gaf tillkänna att Th. var en god husbonde; och detta bekräftas från alla håll. Om alla som hörde till godset drog han den mest faderliga försorg; de afskedades aldrig utan svåra fel; för andra var det svårt att komma i hans tjänst, men när någon blifvit upptagen i hans bröd, var han borgen för framtiden. Men den faderliga styrelsen grep stundom för djupt in i de enskilda förhållanderna, och medgaf ingen gensägelse, och den stränga husbondviljan lemna-de under sin välmening grannlagenheten ej sällan åsido. Derom vittnar t. ex. följande anekdot. Th. egde tvenne pastorater att hortgifva. Det ena blef ledigt, och några få dagar derefter red Patronus till sorgehuset och stannade utanför förstaguqvisten. Den sorgbundna enkan insann sig genast, neg och bjöd Hans Nåd stiga in; men denne sade sig ej ha tid, och den sak, hvarom han ville tala, fordrade blott få ord. Denna vore helt enkelt den, att han vore sinnad att gifva pastoratet åt Adjuncten, i fall han ville gifva sig med pastorskan, och som denne dertill förklarar sig benägen, åskades nu den andra contrahentens utlåtande. Pa-

storskan utbad sig betänketid åtminstone till dess hennes äslig gubbe hunne blifva begrafven, men då Patronen förklarade det för honom vara en regel, att aldrig uppskjuta affärer, måste den ärbara enkan, under många tårar, nigningar och rodningar, på förstuguqvisten gifva sitt ja-ord, hvarestefter Patronen nickade och red af.

Ej blott för sina underhafvare, eller, som de den tiden kallades, undersåtare var Pehr Tham en Kung, utan ock en beskyddare för hela ortens allmoge, till hvilken de ofta vände sig om hjälp mot kronobetjeningens eller andras oförrätter. Så befriade han mot slutet af 1780-talet allmogen i Skaraborgs län från den så kallade Mönsterskjutsen, och år 1793 från en orättvist af Landshöfdinge-embetet pålagd förhöjning af bevillingen. Vid Vestgötha-Landtvärnets utryckande 1808 gaf han åt hvar och en af gemenskapen en gifva i penningar och åt Adjutanterna hvar sin väl utrustade tjensthäst.

Sålunda var Th. Vestergöthlands Thorgny, hvilken vi föreställa oss lika sjelfmyndig och dryg såsom husbonde som frimodig på tinget. Men samma person, som i sitt hus och i landsorten presenterade sig så pompeust, gjorde på långt när ej samma verkan på hufvudstadens blouse-ungdom. När mannen på sin stora häst, ty en sådan plågade han under rikadagarne uppsända till Stockholm, — i sin gammalmodiga dräkt och med blå glasögon majestätiskt red fram, samlade han kring sig gatpojkar, hvilka i honom sågo jag vet ej hvad för landtjunkerligt eller pumpernickeligt. Man vet att det sublima ofta står på gränsen till det löjlga.

Pehr Tham förlorade 1817 sin förträffliga maka och gick sjelf ur tiden d. 5 Aug. 1820. Öfver dem restes af arfvingarne en minnesvärd på Björklunda kyrkogård, med de inskrifter, som läsas i 12:te delen af K. Vitt. Hist. och Antiqu.-Akad. Handlingar.

Den afledne var ledamot af de Fria Konsternas Akad., Landtbruks-Akad., Vet.-Societeten i Upsala, Vitt. Hist. och Ant.-Akad. samt af Skandin. Litt.-Sällsk. i Köpenhamn. I fall någon af dessa Sällskaper hoppades att efter sin barnlöse ledamots fränfalle undfå någonting af hans vackra bibliothek och samlingar, missräknade de sig, ty Th. gjorde ingen testamentarisk disposition, och de mödosamt samlade skatterna skingrades åter genom en i Stockholm anställd auction.

Skrifter: ofvansföre fullständigt anförda.

(Källor: Wallmark, Minne af m. m. uppläst i K. Vitt. Hist. och Ant. Akad. d. 3 Dec. 1868. Del. XII. — Atterbom, Sv. Släkt och Skälder, Del. IV. — Muntliga spridda uppgifter.)

THEGNER, OLOF.

Född bondson 1613 i Thegna by och Vist socken uti Östergötland. Hemkommen från utländska resor antogs han i Christinas tjänst, hvilken 1634 uppdrog honom Generalgouvernements-sekreterare-tjensten vid sina underhållsländer. Blef sedan Sekreterare vid Reductionsverket och 1660 Stockholms Stads Sekreterare. Befordrades sedan till Assessor i Svea Hofrätt. Som Just.-Borgmästare i Stockholm sedan 1668 var han vid några riksdagar Borgarståndets Talman. Var äfven ledamot i flera stora Commissioner samt Ständernas fullmäktig vid Bankens inrättande. Kallades jemväl att öfverse administrationen under förmyndare-styrelsen. Som Vice President i Svea Hofrätt adlades han 1683. Landsböcker i Upsala och Ståthållare på Upsala slott 1685. Friherre 1687. Död 1689 och begravnen i Stockholms storkyrka. Gift med *Catharina Gerdes*. En dotter blef gift med Jakob Gyllenborg. Om detta äktenskap, som äfven befordrade Gyllenborgs uppkomst, kan läsas anekdoter i "Huset Tessin", Del. I.

Redan före Carl XI:s myndighet fanns ett doldt parti, som icke blött ville störta högadeln, utan hela ridderskapet. T. och till en del Lindsköld voro ledare, hvilka jemte sina kamrater bland uppkomlingarne gerna och ofta begagnade uttrycket den ruttne adeln. Vid 1675 års riksdag uppträdde T. såsom häftig förfäktare af hospartiet och bidrog till den då i onåd fallne De la Gardies störtande. T. blef Ledamot i Gransknings-Commissionen. Vid riksdagen i Halmstad 1678 sökte T. stjelpa åtskilliga andra hosgunstlingar, men bibehöll alltid sin egen fasta ställning hos Konungen. Under kriget 1673 och följande åren föröfvades nemligen af flera köpmän och förrådsskaffare, icke utan stöd af det annars stränga Kammar-Collegium och några bland Konungens gunstlingar, oerhörda försnillningar. Nu yrkade i Borgarståndet T., att en Commission måtte tillsättas för att undersöka de förpantningar, contracter och leveranser, som blifvit med kronan afslutade, "ty Konungen bade ej begrepp om huru dervid tillginge." Endast Kammarrådet Gripenstierna, Lindskölds släkting, ansågs hafva försnillat 400,000 dlr smt. Ryktet om dessa förhållanden väckte öfver hela landet det största uppseende och de mest oroande farhågor

bland gunstlingarne, hvarföre desse på allt sätt sökte föra Konungen bakom ljuset och locka honom att afbryta hela undersökningen. Som skäl användes, att sådana stränga efterräkningar skulle minska kronans credit och afskräcka penningkarlarne från att gifva nya lån och förskotter, hvarjemte påstods, att den af Rådet tillställda efterräkningen vore ett ingrepp i Majestätets makt och ett oanständigt tadelande af dess gerningar, hvilket svepskäl alldeles var egnadt att reta den om sin makt ömtålige Carl. Granskningen inställdes.

På 1680 års riksdag skulle efterräkningen med riksförmyndarne, den nya och strängare reductionen samt slutligen den så länge åsyftade enväldsmakten genomdrivas. För att vinna dessa mål ansträngde sig nu hofpartiet. Det var nu och i sådan afsigt, man började pådiktade förmyndarestyrelsen likt och olik. Man skaffade för tillfället undan alla fruktade personer. Jfr Fryxell XVI. 130—140. Planen var egentligen Joh. Gyllenstjernas; men han afled fyra månader före riksdagens början, yttrande dock, att Sverige i alla fall skulle komma att styras efter hans grundsatser. Claes Fleming, T. och den af Gyllenstjerna störtade, men nu åter till nåd upptagne, Lindsköld började mer och mer omgifva Konungen och vinna hans förtroende. Dessa utförde Gyllenstjernas plan. Särskildt skulle Borgarståndet i denna rigtning anföras af Stockholms-Borgmästarne, den gamle reductionsdrifvaren T. och "Hof-Borgmästaren" Bunge, så kallad för sin benägenhet att vid denna riksdag springa hofvets ärender.

T. var en skicklig och driftig man samt egde Carl XI:s synnerliga förtroende; "men med mindre skäl kan man säga, att han allmänt var älskad af sina medborgare", skriver Gezelius. En medalj slogs öfver T. 1687 med dess bild på ena sidan, med öfverskrift: Olaus Thegner, Gubernator Uplandiae. På den andra framställes en qvinnobild, som lutar sig mot en pelare, bär solen i bröstet och håller en krans i handen, föreställande *virtus togata*; med omskrift: *vera et immota*. Som grällig och sjelfvisk framstår Th. dock i Thams Riksdagshist.

Sonen JOHAN THEGNER blef Vice President i Kammar-Revisionen. Öfver honom slogs efter Carl XII:s död på Bankens bekostnad en medalj i anledning af att han såsom Bancofullmäktig afböjde Görtz' förslag att ålägga Bancofullmäktige att uppgifva Bankens tillstånd. Medaljen har på ena sidan dess bröstbild med öfverskrift: *Joh. Thegner Liber Baro* samt å andra sidan Bankens hus med omskrift:

Me mihi consilio causa salutis erat, och nederst: Mensa Argentaria Ordd. R. S.

(Källor: Fryxell's Harkstelser. — Huset Tessin. — Stiernmans Matr. och Högst.-Minne. — Festskeids Monum. Upl. sid. 116. — Thoms Riksdagshist.) — A — 6 —

THOMANDER, JOHAN HENRIK.

(Tillägg till biogr. i B. XVII, sid. 405).

Då Hr Stud. A. J. Bruzelius haft godheten att ur sina vackra samlingar sända förf. till genomseende en autobiographi af Dr. Thomanders fader, må derur följande tillägg och tvenne misstag dermed rättas:

Pisarski-släkten inkom förrän Jablonski, Draminski m. fl. polska ätter, som qvarblefvo i Skåne efter det K. Stanislaus tillit haf i Christianstad. Redan 1690 blef en Cornett *Albrecht Pisarski* gift med Christina Martin, som var född i Wiborg i Finland 1669. Han förde i skölden *en stork eller Ibis med en orm i näbben och på hjelmen en med svärd beväpnad arm*, hvilket vapenmärke ännu bibehölls i Mag. *Johan Pisarskis* sigiller, hvaraf två exemplar blifvit gifne till förf. Storcken eller Ibis med en orm i näbben utmärkte i det heraldiska sinnebildsspråket: en uppmaning till *rensning ifrån det ondas yngel*. Ätten hade sin graf vid Augerum, der en mängd lik nedsattes, döda på olika orter. Cornett A. P:s son *Albrecht Johan* var Uppsyningsman vid K. Amiralitetet, gift 1720 med Elisab. Rääf, född i Kalmar 1693. Albr. Joh. P:s och Elisab. Rääfs son *Johan P.* var född i Carlskrona 1730, död som tillf. Sjömilittie Commisarius 1794. Han var gift med 1. Brita Sara Frumerie, 2. A. C. Timell, i sitt första äktenskap sväger med Lieut. Jak. Frumerie, som var mäg hos Riksrådet, Vice Amiralen Aron Sjöstjerne och Medalieuren M. Frumeries farfar, i sitt andra äktenskap sväger med Bondståndstalmannen Olof Håkanssons svärfar Kyrkoh. Timell i Wong, Skara stift, i hvilket gifte Landshöfd. i Bleking Baron And. Håkansson föddes. Joh. Pis och Brita Frumeries son *Albr. Joh. P.* hade sannolikt allsintet gagn af sina fränder, hvilka han anförde i åtta åttioår, utan fick dö som en obemärkt S. M. Adjunct. Född i Carlskrona d. 3 Febr. 1760, Student i Lund 1773, Mag. 1781, Prest 1785, informator vid Amiralit. Skeppsskolan 1784, Nådärsprest i Fjelkinge 1795, död i Hälsöfs prestgård hos Dr. Sommar 1832.

Disp. *de vita Fausti Socini* 1788. 1803 var P. lärare i en privatskola i Stockholm. Bland sina grundsatser upp-

tager han bland andra denna: "*Efter min mening skall man betrakta alla nyheter till förändring både i kyrkan och staten som ganska farliga. Vi böre, hvem nekar det, med flit fortfara och söka det sanna och rätta. Men om vi med skäl misstänke, att våra förfäder icke hafva insett all sanning, så skole vi äfven påminna oss städse, huru lätt också vi irra oss i våra förslag till det som kan vara bättre än deras ha varit.*"

THORILD, THOMAS.

Sedan Atterbom så mästerligt, så fullständigt och så frän alla sidor belyst denne den svenska vitterhetens Leasing, blifver föga mer för den efterföljande biographen öfrigt, än att förvandla den i Lebensgrösse målade bilden till ett miniatyr-porträtt. Det ligger i sakens natur, att oändligen mycket måste uppoffras genom en slik transposition, om den än verkställdes af en vida skickligare hand än vår; vi önska blott att likheten ej måtte gå förlorad!

Thomas Thorén — sådant var hans fadernamn — föddes d. 18 April 1759 på hemmanet Blåsupp i Svarteborgs socken uti Bohuslän. Hans föräldrar, Kronolänsman Jäns Olsson Thorén och Bärta Thomasdotter, gingo tidigt ur världen och hade intet arf att efterlemna åt sina barn, bland hvilka Thomas var yngste sonen. Denne upptogs då och hölls i Kongelfs skola af äldste brodern, Casseur och Tygskrifvare på Bohus fästning, ehuru sjelf fattig. Efter hans död, 1772, fann den fader- och moderlöse en ny fader i skolans värdige Rector, Anders Tranchell, som, för märkande lärjungens utmärkta anlag, underhöll honom i tvenne år i sitt eget hus, och förskaffade honom året derpå, efter ynglingens afgang till gymnasiet i Götheborg, fritt bord hos sin broder, då varande Casseur, sedermera Directeur i Ostindiska Compagniet.

År 1775 Student i Lund höll Th. inför Götheborgs Landskap ett Tal, hvaruti man redan träffar en afgjord originalitet och frö till den Naturalistiska lära, som sedermera utvecklade sig hos honom. År 1779 finna vi honom i Stockholm, och 1782 blir han af allmänheten känd som författare genom sin af sällskapet *Utile Dulci* belönte skaldedikt *Passionerna*. Men då Sekreteraren (Kellgren) i annonsen om belöningen påpekade åtskilliga brister, till hvilka också räknades "ett orimmadt daktyliskt verslag (hexametern), stridande mot den i Vitterheten allmänt godkända Smaken",

Utgaf Th. (som ännu hette Thorén), under erkännande af sin tacksamhet, en protest mot dessa anmärkningars fullgiltighet. Från denna stund var en schisma öppnad i svenska vitterheten: Thorild hade väl tidigt gjort bekantskap med den franska vitterheten, och af Voltaire tillagnat sig scepticismen, men otillfredsställd deraf, hade han tidigt vändt sig till Englands skaldar, bland hvilka han företrädesvis älskade, ja förgudade Ossian. Stött öfver nyssberörde protest införde Kellgren i Stockholms-Posten ett svar, skrivet i en retad skolmästares ton, hvarpå åter Th. författade ett genmål. Kellgren parodierade kort derefter Thorilds prosa, och det var detta, som egentligen retade den unge mannen, hvilken icke mindre ifrade för sanningen af sina åsikter, än Kellgren för den "erkända Smaken", samt dessutom egde en stark själskänsla, för att ej säga egenkärlek. Kriget blef en personligt och fördes med alltid stigande både bitterhet och ensidighet. Th. fortfor att kalla sin motståndare "Behagens Skald" och att erkänna hans qvickhet, Kellgren förnekade ej i Th:s skrifter tankestyrka och spridda drag af storhet, men ingendera satte särdeles högt värde på de förtjänster, som funnos hos motståndaren och de sjelfva sakade. Det skulle blifva både alltför vidlöftigt och otrefligt att i spåren följa denna fejd, hvaruti de båda kämparne framtedde hvardera en egen art af virtuositet: Th. "gick rakt på saken med allvar och kraft, redan emellanåt framstående djupttänkta sanningar, men utbildade, mer och mer öfvergifvande den avulstiga declamationen, en stark humoristisk beståndsdel; Kellgrens stridsätt var gemenligen epigrammatiskt, harcellerande, slutligen helst ur ett visst fjerran stående genom hätydningar eller allusioner." Sin culminationspunkt, å ovettets sida, uppnådde fejden genom Th:s bekanta *Straffsång*, som begynte:

Hat, vitterhetens racka, hat!

Vid denna tid stod sedan 1784 Th. i vänskapligt förhållande till den från Tyskland ej längesedan återkomna Leopold, dåför tiden Amanuens vid Universitets-Biblioteket i Upsala, hvilken väl från 1781 började inskicka stycken till Stockholms-Posten, men dock med dess Utgifv. ej stod på rätt vänlig fot. Men vänskapen mellan tvenne personer af så mycken skiljaktighet i lynne och tänkesätt kunde ej räcka länge. Leopold utgaf 1785 sina Erotiska Oder och Kritiska Anmärkningar öfver Gyllenborgs Tåget öfver Belt; begge anmälades i Stockh.-Posten med beröm. Han blef vi-

dere året derefter kallad till hofvet, och ledamot i Svenska Akademien. I följd deraf öfvergick mannen till det orthodoxa lägret; Kellgren, hvars helse mer och mer började aftaga; erhöill snart i honom en mäktig bundsförvandt, och de loford hvilka Leopold i bref till Th., som just vid denna tid antog namnet Thorild, hade bestått honom och af denne återopades i fejden, togos nu tillbaka.

Undertiden hade Thorild utgifvit sina Oder: *Passionerna* och *Inbillningens Nöjen*, 1784, samt samma år tillika uppträdt som publicist, genom utgifvandet af veckoskriften "Den nye Granskaren", hvars rigtning tillkännagifver sig som monarchiskt-republikansk. Den upphörde efter ett halft år med 20:de N:ret, man vet icke af hvilken anledning. Vål hade Th. i ett enskildt samtal med Riksdrotset Wachtmeister, fått vänliga råd och varningar, men något positivt förbud emot tidskriften utgafs dock veterligen icke. Föröfrigt innehöll den bittra utfall mot "Keltringen" (Kellgren). Om Tha vittra domar liksom om hans Statslära, gör Atterbom den träffande anmärkningen, att så länge frågan är om principer, allmänna åsichter, står han högt öfver sin tid, och röjer en skarp blick, en undransvärd säkerhet i omdömet; men när det kommer till utförandet, blir han bankrott, nebulistisk eller orimlig, och i sin kritik nyckfull och småaktig — ett fel, som äfven till en viss grad vidlåder hans sednare skrifter. Th. var således i intet hänseende danad till praktisk reformator: såsom konstkännare var hans tyska själsförvandt Lessing, stor både i det stora och det lilla, samt dessutom i kunskaper honom omätligt öfverlägsen.

Ehuru "den förryckta Magistern" (såsom Schröderheim i ett bref till Konungen kallade Nya Granskarens utgifvare) ingalunda förföljdes, stegrades dock, isynnerhet under och efter 1786 års riksdag, hans missnöje mot monarken. Till densamme inlemnade han tvenne memorialer "Om det Allmänna Förståndets frihet", det ena stäldt till Konungen, det andra till Folket. Ändamålet var att beveka till en utvidgad Tryckfrihet. Först ingaf han skriften till K. Cancelli-Collegium, med begäran att öfverlemla den till Konungen, hvarj resolverades, att K. Collegium ej dermed kunde taga någon befattning; men skriften kom dock i Gustaf III:s händer hvilken beundrade den såsom ett värtalighetsstycke och glänsande fantasispel. Ehrensvärd yttrade till författaren: "edi memorialer innehålla så stora sanningar, att de böra ligga en stor mans bureau ännu i femtio år." Dermed stannad det: likväl begärde Ständerna, kanske till någon del i föl-

af denna impule, upphäfvandet af de inskränkningar, som 1774 års Tryckfrihetslag hade undergått genom tilläggen af år 1780 och 1785.

Vid samma riksdag utgaf Th. en prospect till tvenne öfversättningar, den ena af Ossian, den andra af Tacitus: hos den förre såg han höjden af all poesi, hos den senare den lärarikaste af all historia. "Men riksfäderne (berättade Th. i ett bref) kastade sina ögon på Prospecten som på ett nymåladt plank, och undrade, hvar och en hos sig, hvad angår det — mig." Förslaget öfvergafs sålunda.

Svenskarne ångo nu i Th:s bref beta "djur." Men det fanns ett annat folk, som hade mer "lif, ande, kraft"; det var Briterne; med "lagar, som voro lemningar af gammalt vanvett, göthiska rudera, som man uppstädat" — hade deremot dessa "i deras regeringsart en tredjedel mindre frihet än vi (enligt Acta publica)." Der var alltså omätligt att göra. Th. beslöt alltså begifva sig öfver till England, för att undervisa dess folk i frihet och politiskt vett. Så svärmisk, så barnslig var Th. ännu vid tjugetta år; med oafkyld entusiasm trodde han på förnuftets allmakt, och egenkär samt fåfång ända till löjlighet, ansåg han sig i uteslutande besittning af det ledande förnuftet.

För att skaffa sig anseende och ej "anses för avanturier", begaf han sig i April 1787 till Upsala, för att förut så fort möjligt låta creera sig till Juris Doctor. Men huru kunde sådant ske utan förutgående grundliga studier? Sådana kunde de svårigen förutsättas hos en man, som väl läste mycket nog, men sporadiskt, och i alla fall studerade mindre än han tänkte och skref. Th. trodde förmodligen att geni och originalité vore ett fullt tillräckligt vederlag. Af ett annat bref finner man ock att vår man umgicks med planen, att ock blifva Medicinæ Doctor, ungefär på samma tid och för lika godt pris.

Vi vilja ur biographien ordagrannat låna skildringen af det nu började studentlifvet. "Ännu träffas en och annan högtbedagad person, som i sitt minne kan återkalla Thorild såsom Upsala-Student; och helt nyligen kvarlefde flera. De hafva skildrat honom sådan, som vi — efter allt det föregående — i alla fall kunnat förmoda: stolt; plägende umgänge med ganska få; i allmänhet föraktande både Professorer och Studenter; hos de sednare likväl redan egande en icke ringa popularitet, men som först längre fram, och genom hans politiska missöden, blef ofantlig; helst vandrande ensam, insvept i en fin blå slängkappa, med hufvudet upp-

lyftadt och ägonen vanligen uppåt riktade; i själsutgjutelser för sina vänner glödande, vältalig, poetisk; i repliker till andra, qvick, esomoftast hvass, icke sällan dräpaande; i seder ren, i mat och dryck ytterst måttlig, i klädsel, utseende och beteende en fullkomlig *gentleman*. Man visste, att han var fattig; men såg honom aldrig utan penningar, och hörde honom aldrig behöfva låna. Staden Upsala, i sin dåvarande ostädning och kalhet, behagade honom ej; men desto mer det fagra, i dess närhet belägna Vårdsätra. Med den ej längesedan aflidne Generalen Lagerbring och en dennes kamrat, tillbragte han der större delen af en angenäm sommar. De begge unga Officerarne jagade; Thorild lustvandrade i skog och mark, än vid deras sida, än allena; emellanåt höll han tal för dem vid smultron och flubankar, med hjessan omlindad af en törnros-krans. Ofta förlustade han dem ock med sin natur-förtjusning, — såsom då han en vacker morgon, vid anblicken af en blomsterrik äng, som dock under blomorna gömde ett kärr, från en kulle ilade dit ned, och under utropet: "Moder Natur, mottag din son i din famn", kastade sig med utbredda armar framstupa i det högt uppför honom tyrande vattnet. Den grånade krigaren slöt med detta vitsord: "han var den störste fantast, och den interessantaste umgängesvän, jag någonsin kännit." Föröfrigt blef nu Lagvetenskapen studerad med all flit, om än icke enligt den vanliga akademiska methoden. Blott sällan tillät han sig en liten uppriskande resa till Stockholm. Om en hans återfärd derifrån förtäljes ännu följande anekdot. Han hade vid Alsike gästgifvaregård erhållit en stor, men ytterligt trög häst, som, efter att hafva stretat uppför backen från Flötsund, tyckte sig gjort nog för sin ära och ville rentaf försätta sig i ro. Thorild ställde sig framför hästen, betraktade honom länge med en fixerande blick, skakade hufvudet och sade: "jag skänker dig mitt förakt och min ömkan!" hvarefter han vände sig, försäskade skjutsen och till fots fullbordade sin resa, inträdande på Upsala gator med en väldig piska i handen."

I biographien följer nu en högt karakteristisk brefvexling mellan Th. och den bekante fornforskaren Tham, begge hvarandras fullkomliga motsatser. Visserligen var Tham ock en svärmare, men blott i en enda punkt, i sina antiqvariska paradoxer, men föröfrigt praktisk, redbar, härf, kall. Likväl hade han fattat tycke och till en viss grad beundran för svärmarn, utan att dock på minsta sätt låta hänföra sig af dess griller. Tvertom satte han emot dess ild den gedigna

massan af sitt *gros bon sens*, skickade, oburu annars god hushållare, större och mindre summor, åtföljde af varningar, moraler och förebräelser, dem den annars så stolta ynglingen nedsväljde med god smak, och betalte välgerningarna med smicker, emellanåt dock anförande sina blygsamma reservationer. Detta förhållande kan synas förnedrande: men Th. utgick troligen från den synpunkten, att de rike hafva den förpligtelsen att understödja det torftiga geniet; men som detta, ej ens på den tiden var sed, ansåg han sig därför tacksam; tillika hyste han sannolikt ock en viss grad af beundran, åtminstone aktning, för sin verkligen originelle och i sitt slag fulländade välgörare, samt tillät sig föröfzig, liksom andra poeter, någon öfverdrift i uttrycken af dessa känslor. Å sin sida mottog den icke mindre fåfänge mæcenaten rökverken med välbehag, samt tycktes smickrad af den förhoppningen, att som en Mentor kunna göra ett snilles uppfostran.

Th. blef hvarken Juris eller Medicinæ Doctor, men ändock Juris utr. Candidat. Hans egen beskrifning om sina båda examina skildrar på en gång Th:s föreställning om värdigheten för de akademiska värdigheterna och fädernes medgörlighet. "Juridiken åter läste jag både djupt och häftigt: men i stort. Allt måste der skapas: om den skall vara en Lära eller en Vetenskap. Men här — gaf den mig ynck och förakt. Jag tog *Examen Philosophicum* *): der allt var högt taget, godt och ädelt; der man trodde mig ett *ingenium sociale* (så en Professor uttryckligen); och derifrån mitt iakttagande är i det högsta. Detta samtal med Philosopherne (ty man skall passera dem först) var en liten högtid af Vett; de gingo alle till det Höga (*excipe Neikter*). Deråt följde Juris Examen; om hvilken jag förut förbehöll mig, att den borde vara i doctorala och stora ämnen; — Vetenskap, Lära om Lagar och Lagskipning. Man gjorde allt ynkeligen litet; man frågade: huru många capitel innehåller den och den boken af *Jus Romanum*? hvilket är datum på äldsta Skjutsordningen? hvad är Landsväg? hvad är Mutsedel? och Utmål? och Gapstock? med flera dylika *curiosa*. Jag log; och förklarades högtidligen för *Juris utriusque Candidatus*; men med en ömkan och ett äckel för den höga ära jag sökte, som kom mig att säga Jur. Oeconom. Professorn, att nästa gång borde examineras annorlunda. Ty jag trodde, att detta var illa examineradt; att, som en

*) Nemligen *Juridico-Philosophicum*.

sådan lärdom vore omätlig — i namn och register, borde man för den andra Examen (som skulle bli tredje dagen efter) draga omkring sig en cirkel af de mera stora och egentligen doctorala kunskaperna, — icke registret af Lagarne, utan läran af dem; resten kunde ju en Vaktmästare lika lätt känna eller inhemta. Man blef ond. Flygare är en ampel pedant; det stötte hans högfärd; kanske var han rädd för det Stora. "Nej!" — "Väl! då föraktar jag en titel utan ära; ett namn, som jag hvarken kan göra mig heder af, eller uppfylla. Jag kan få det på femton ställen i Europa värdigare." — Jag gick: hetaldt var förut; slut på saken."

Vistandet vid Universitetet varade halftannat år. Han illustrerade detsamma genom en disputationsact (d. 22 Mars 1788), märkvärdig genom så väl den skrift (Kritik öfver Montesquieu), hvilken utgjorde dess föremål, som genom sjelfva försvaret. Acten behedrades af Konungen och hans hofs närvaro, samt af femton opponenter, bland hvilka Schröderheim och Leopold. Andra dagen kommo store män i hofdräkter till förf. och förklarade Konungen vara "charmerad." Det var med ett ord den mest lysande fest Upsala någonsin skådat, och som efter 30 år, då författaren af detta Jeftnadsutkast först dit ankom, ännu var i friskt minne och i allas mun.

Konungens deröfver yttrade välbehag förändrade icke den beundrade candidatusens beslut att för alltid vända ryggen till sitt fosterland. I Sept. 1788 afreste han till England, för att der börja verldsrevolutionen.

I ett bref till Tham uppgör han grundritningen till en, Verldens Republik. Den skulle grundas på Förståndet och Dygden, och till ändamål hafva Mensklige Lycksaligheten. "Mensklighetens Principer, första, stora krafter, äro: Förstå och Göra. De, som öfverträffa i det förre, heta Genier, Snillen; de, som öfverträffa i det sednare, heta Hjeltar. Beggedera äro store; och sammanträffas i ett Verka: de förre i ett mera gudomligt och osynligt; de sednare i en mera uppenbar menniskokraft. De Store i Snille (de sanne Lärde) skola anmodas öfvertaga verldstyrelsen; blifva verldens Dæmoner, *Genii*, *Semidei* (Platos idéer). Genierne — de Vise — skulle egentligen öfvertaga Lagstiftande Makten: men Menskligheten behöfver ock en väpnad Makt: den verkställande skulle alltså anförtros åt "Snillena i Göra", det allmänna fria stora Modets Män, Heroerne. (Således tillika en Heros-dyrkan som nu förordas af

Thomas Carlyle, en nära själsförvandt till Th.). Skälmarne — d. v. s. Konungar, som förskräckas på sina throner, Ministrarne, som bryta lag och folkrätt, Presterne, som förråda Gud och Folket, Lärde och Snillen, som uppoffra sanningen (d. v. s. tänkte annorlunda än Th.) — alla dessa skulle varnas. Lydde de ej, så följer Domen: *Ferendus: il est à frapper.*” De bland dårarne och skälmarne, som äro för mäktiga att dömmas efter vanlig mennisko-ordning, skola behandlas som *Monstra* i *Aevum Herqicum*, eller som hofvarne i Riddartiden.” (Således lönnmord, hemliga dometolar! — men ”för att återställa Gudarnes och Riddarnes tidehvarf — väpna Menskligheten mot sina Förtryckare — befria Jorden — gifva den tillbaka åt Förståndet och Dygden”). — ”Derefter — men småningom — brännas Städerna: dessa nästen för galenskapen och tyranniet, dessa yppighetens och eländets skolor; der man efter system förvandlar all jordens herrlighet och välsignelse till — en stenhop! Fria samhällen af enskilda hushåll, — rörde dödlige, som ur det yppiga eländets och förtryckets Babel gå ut i Naturen, — upplifvas efterhand; enligt Gyllne Åldrens (den primitiva världens) förbild, på öar, i bergstrakter, hos vildar, på köpta öde-ställen, och så vidare; under skygd af en allmän Tolerance, och milda Sekters frihet. Egentligen dock — Ny Religion! inga Pöbel-gudar! ingen oändliggjord Menniskodåre på Himmelsens thron! utan helt enkelt, Gud (den Gud, som Är); alla väsenders Väsande, det all-lefvande och all-lifvande; Gud, välgörande i den evigt uppenbara Naturen; dyrkad i bilden af Solen, Menniskokärleken, Barmhertigheten — genom hans sanna Helige: Genier och Hjeltar. — Nya Lagar — Naturens Rätt! Nya Seder, nytt Lefnadssätt — Frihetens och Glädjens! Gemensamma Arbets- och Skörd-Fester, hvar och en ständigt i form af en Naturens högtid o. s. v. Med ett ord: Gyllne Åldren — den rena Menskligheten — realiserad.”

Th. hade sålunda i sin studentdröm, anticerat Franska Revolutionen, med dess terrorism och löjligen naturfester, samt till en del socialismens nyare galenskaper. Men huru verkställa denna världsplan? Den ena delen, nemligen att förmå Genierna att benäget öfvertaga världsstyrelse, var väl ingen omöjlighet: tvertom vore att befara, att snarare för många än för få candidater skulle anmäla sig till platserna i Mensklighetens Senat. Dervid återstod ändock den hilla svårigheten, att stora snillen sällan draga ens, ha hvart och ett system, som utesluter det ena det andra, såsom oför-

nuftigt. Detta öfversåg antingen Th. eller förbehöll han sig stillatigande, att, såsom innehafvare af det allmänna Verldsförnuftet, bli Öfverregent, Förnuftets Öfversteprest, den skinande brodern i geniernas nya republik.

Men huru utföra den andra delen af problemet, nemligen förmå "de stormäktige Dårarne, att nedstiga till den rena Menskligheten, till det simpla majestätet — af Förstånd och Ära", — eller, om de spjernade emot, huru förmå folket att resa sig för att nedstörta hofvarne?" Jo, den saken skulle verkställas genom tvenne böcker; den ena kallar de Vise till makten, den andra alla Hjeltasinnen till "Vredens och Skålmarnes nedslående." Siarn behöfde blott tala — och arbetarne till Verldsstatens grundläggning skulle samla sig: — "i England kan allt tänkas och göras." Främlingen behöfde ej ens tala på landets språk: ty böckerna skulle skrivas på latin; alltså förutsattes att folket skulle skynda att antingen lära sig romarspråket eller låta tolka för sig den nya prophetian! — Hvilket sublimt vanvett, hvilken förundransvärd sammansättning af förnuft och oförnuft, af philanthropi och terrorism, af enthusiasm för dygden och för mordet! Nu förtiden är en slik åsigt ingenting mindre än ovanlig; men år 1787 drömde troligen ej ens Robespierre och St. Just om ett sådant, i frihetens, mensklighetens, dygdens och förnuftets namn utfördt, skräckvälde. Th. har sannolikt uppfinningens ära: men ett stort misstag var att han till experimentfält ej utsåg Frankrike.

Låt oss nu följa reformatorn till England. Med förtjusning helsade han detta "säkra, lycksaliga land"; ropade: "härefter är du för mig heligt" (likväl ämnade han der utkasta revolutionens eldbränder). "Nästan allt är här det bästa jag sett: öl, komedi, bref, predikan: — liberty all." Sjelf betraktades han som "a high spirited fellow" och öfverhopades "med musik, confect och claret." Han utarbetade, dock icke på latin, utan på engelska, hvilket språk han med lätthet tillägnade sig, under sitt halfannatåriga vistande i detta örike, sex skrifter, hvaraf fyra utgafvos i London. En af dem (först tryckt efter hans död, i Saml. Skr.) var ett poetiskt fragment öfver Cromwell, öfver hvars anda han slutas af hans förklaring, att han bland alla hjeltar, endast vördade Carl XII och Protectorn, den före som solen, den sednare som det luftrenande åskdundret. Till den egentliga murbräckan egnades en skrift, kallad the Sermon of Sermons, hvaruti han angrep Presterskapet; men verkan deraf blef den, som författaren troligen minst af allt påräknat: tystnad

och obemärkhet. Engelska Kyrkan, sedan ett århundrade vandt vid slika anfall, tog visserligen ingen notice om der svenska frittänkarns anfall. En annan, der själfmord (a free Death) försvarades som en människans höga rätt, tyckes ej heller fallit i smaken, oaktadt det den tiden ännu var på modet i England att hänga sig: — men liehhabarne deraf voro väl i alla tider ganska få. Dessa negativa motgångar löste förtjusningsbindeln, och nu såg han allt i England i ett alldeles förändradt ljus: "der fanns ingen enda stark själ att styrkas af — ej mer förstånd än att laga bifstek." I denna sinnesstämning skref han i Febr. 1789 "The Royal Moon or the Politics", som börjar med detta åskslag: "And this then is glorious England! so high in spirit, and so low in fact! whose boasting eminence is to pronounce proudly the weighty sillables of Con-stitution — a word as mystic Abracadabra, and at last even as idolatrous and dull! Constitution, without public principle and a true national sense, is but a stupid idol, good for Court-pocrisy and a staring devout Mob" — och slutar med orden: "O glorious England! dost thou deserve a smile of disdain, or still a tear of pity."

Sedan Th. misslyckats som agitator, föll han på den tanken att studera Bibeln vid sidan af Swedenborg. Resultatet deraf blef det, att han fick en djup vördnad för den hel. Skrift och dess mystiske commentator, ehuruväl han aldrig blef hvarken christen, i sträng mening, ej heller renlärig Swedenborgare, utan sammansmälte dess läror med sitt eget system. Om detta system, som äfven återfinnes i hans sednare filosofi och således förtjenar kännas, yttrar sig Atterbom: "Thorilds Naturalism hade alltid varit en helt annan, än en Helvetii, en Holbachs, en Diderots. Lika (om ej större) var dess afstånd från det nyaste uppkök af gammal fransysk Encyklopedism, hvarigenom en Bruno Bauer, en Feuerbach m. fl. förskaffat sig ett slags märkvärdighet; män, dem just naturligt (eller sundt) människoförstånd fattas, och dem alltså minst Th. skulle för äkta Naturalister erkänt. Då hans sätt att uppfatta Guds och Naturens grundenhets innebar en mera poetisk och mera religiös verldsåsig, innebar det ock möjligheten, ja nödvändigheten af dennas utveckling till en innerligare och högre, än den i sin första skepnad var. Näppligen blef den någonsin fullt befriad ifrån det grundfel, hvaraf både den plattaste Deism och den santiskaste Pantheism samfaldt lida: förgudningen af det Allmänna på det Enskildas, det Varande på det Handlandes,

det (abstract) Nödvändiga på det Frias, det Opersonliga på Personligas bekostnad*). På botten af hvarje sådan religionslära ligger något Omenskligt, som gör anspråk att vara ett Öfvermenskligt, men dock — ehuru genomtänkt man må tycka sitt system vara — i vissa stunder blottar sin beskaffenhet; hvilken då förnimmes af tänkarne sjelfva, om icke i klara begrepp, dock i smärtsfulla och efter något annat längtande känslor. Äfven hos Th. förekomma de otvedydigaste prof härpå. I hans uppsatser från 1780-talet träffas vexelvis utlåtelse, än af den afgjordaste o-christendom (mest kanske i en otryckt, kallad "Thorilds Religion"), än af saknande önsknningar att kunna återvända till de fordna öfvertygelseernas barnglada sällbet. Sådana önsknningar pläga hos själfulla personligheter infinna sig tätare och med förökad styrka, ju mer, under ett fortsatt lefnadslopp, den antagna central-idéen blottar sin otillräcklighet, dels för en mera dialektisk och strängare i ämnet inträngande tankegång, dels för en närmare erfarenhet af det i lifvet egentligen verkliga och innersta. Också är det ej utan, att i den sista gestalten af Thorilds filosofi — Archimetrien — visa sig spår af ett begynnande, att äfven på speculativ väg åternära sig till ett fullständigare begrepp om Guds väsende. Men redan i hans unga dagar egde hans Natur-Gud många flera egenskaper af de Christnes Gud, än han sjelf syntes förmoda. Det omenskliga i den förre öfvertäcktes för hans blickar af hans egen älskvärda mensklighet, som, i sin föreställning om Gudomen, ovilkorligt inlade, tillika med all lefvande poesis skönhet, äfven all lifgifvande viljas godhet, styrka och själförsakelse. Deraf ock den o-skrymtade, ofta häftigt frambrytande vördnad, hvarmed han betraktade det ärligt fromma, det högsinnade, det himmelska hos alla verkliga religions-hjeltar: Christendomens Martyrer i alla tider, uppifrån Apostlarne ned till Lavater. Allt detta hindrade dock ej, att han länge försummade taga den christna troslära i någon förnyad skärskådning. I likhet med så många af hans största samtidingar, lät han sig liknöjdt hvila vid den fordna, kanske blott mekaniskt inlärdä kateches-läran; i en ohåg för Bibelns och enkannerligen Nya

*) Dersföre behagade honom ock den lära om Försynen, som Pope i *Essay on Man* så prydligt versificerat. I ett af brefven till Heurlim yttrar han: "Pope var vis och genomträngande; han såg Verlden så, som en Guds Seraph ser den." Men gifves en verklig Gud: så kan hvarken han, eller någon af hans Serapher, se i Verlden blott den abstracta tankbild, som man kallar "det stora Hela."

Testamentets studium, utan hvilken det hade blifvit omöjligt, att icke på Christus fästa en uppmärksamhet, hvarvid alla "Sokrater" och "Marc-Aureler" hade för evigt kommit till korta. Man tycktes anå faran, att här omsider indragas i en hvirfvel, der all menniskovishet kunde lida skeppsbrott. Och i sanning, för en person med Thorilds känsla måste det vara svårt, att på allvar läsa t. ex. capitlen 14—17 af Johannes' Evangelium, utan att fråga sig: en så himmelsk förening af kärlek, vishet, skönhet, smärta och salighet, — har den någonsin talat, och kan den någonsin tala, från en blott menisklig tunga? — Mycket vore att säga om denna Christophobi, som jemväl bland de ädlaste af den tidens snillen var så allmän. Vi må inskränka oss till den anmärkning, att tidehvarfvets Theologi var dess första orsak. De funno sig ställda emellan en till mumie vorden Dogmatik, och en nytillverkad, men redan från sin födelse äcklig, lam, oförmögen. Å ena sidan mötte dem en trångbufvad och skoltorr Renlärighet, ofta parad med hyckleri och skenhelgd; å andra sidan den nyssnämnda "Neologien", bredvid ett det mest ytliga "Fritänkeri", — hvilket den ändock ej förmådde motväga. Ur detta dilemma redde de sig då esomoftast så, att de vände ryggen åt båda hållen, och vandrade sin väg framåt, utan att vidare bry sig om någondra parten."

Sina nya idéer uttalade Th. i tvenne böcker, den ena tryckt i London 1790 under titel: "True Heavenly Religion restored, and demonstrated upon eternal principles. With a call to Christians of higher Sense", — den andra, tryckt 1794, kallad: "Harmonien eller en allmän Plan för en upplöst och äkta Kärleka-Förening."

Mot slutet af våren beträdde Th. åter fosterlandets jord. Vistandet i det främmande landet hade varat halftannat år. En hemlighet är, huru han dertill erhöill medel. Han hade fått Hvitfeltsska stipendiet; det fördubblades, men (säger han sjelf) räckte ändå ej till mer än till halftva resekostnaden; troligen understöddes han ock tillfälligtvis med små summor af Tham, men huru kunde detta förslå ej allenast till uppehåll i ett så dyrt land, utan ock till förlag af hans engelska skrifter: att en af dem, Predikningarnas Predikan, är tryckt på förf:s egen bekostnad, tillkännagifves uttryckligen på titelbladet, och söga sannolikt är, att han till de öfriga sann förläggare.

Th. hade "rest ut för att förena sig med alla excellenta hufvuden och hjertan, till att bryta träldomen öfver jorden." Bristen på sådana gaf honom tanken att åter resa hem. . . .

Han hade icke varit länge i England, förrän han "såg, att Svenskarne öfverträffade Engelsmännen i sjakens ömhet och höghet tre gånger, och i frihetsande tre gånger.... Englands hela regering är en Balance: men af Våld och Rätt, af Vett och Vanvett; af Sanning och Lögn, hvilket är nödigt uti idén af en Balance.... Hans tillstånd i London har varit en jemnt stigande förundran öfver Englands läghet och Frankrikes höghet." Derefter tillägger han: "Men Fransyska Revolutionen, denna gudomliga och största händelse på jorden näst Syndafloden, detta Yttersta Domsens dån för Tyrannierna — har gjort mig from som ett lam. Jag kunde fara med frid och dö: om jag ej tyckte det just nu vara värdt att lefva. Gamla Verlden såg ej, och våra barn skola ej se, hvad den gudomliga Sanningen ger oss nu att skåda. — Mitt högsta mönster är nu icke mera Hercules; utan Orpheus."

Man finner häraf att Th., ehuru hans tänkesätt i mycket undergått förändring, dock vidhöll illusionen om en verldsförbättring, beredd genom omstörtning. Problemet att störta darrar och slå själar,

till hvars utförande han hade rest ut för att uppmana Britterne, var nu (enligt hans mening) i full fart i ett annat land; saken gick så raskt, att dertill behöfdes der hvarken hans ord eller hans medverkan: alltså blef nu "hans lust att skriva för Svenskar; emellanåt ville han dock på Latin och Engelska säga åt Verlden hvad han hade på sitt samvete."

Men medel fattades: Tham anmodades att låna den nye Orpheus 100 Rdr emot inteckning i blifvande bokförlägger; Kungen ombads genom Rosenstein att anbefalla prolongationen af Hvitseltka stipendiet, samt tillförsäkra honom survivancen om en profेशन (den philosophiska efter Christiernin?) i Upsala; lön begärdes ej genast; endast "professorerandet af hans person" och rättigheten att hålla philosophiska föreläsningar.

Men ehuru Th. "hade en alldeles besynnerlig afsmak för allt afslag", fick han dock från båda hållen röna denna erfarenhet. Gynnaren på Dagsnäs var stött öfver att hans protégé på återvägen genomrest Vestergöthland, utan att besöka honom. Han lemnade hans bref år och dag obesvaradt, och när han skref, var det blott för att tacka för de frön Th. skaffat honom från England, och slå iskallt vatten öfver svärmarens entusiasm. Så yttrade han i sin torra, buttra stenstil: "Men till hvad ända, att icke hafva annat föremål här i verlden, än att trycka? vara Auctor? Kanbända är det en nöd-

ståndighet i stora städer, att hafva Auctoren; liksom Guld-
dragare, Brodeurer m. m. Men detta allt är lux: som, för
en fattig nation, lätt kan bli öfverdrifven. — Min Herre på-
tänker flera verk. Men hur gick det med den der öfversätt-
ningen: Ossian? Tacitus? De första löftena, vore kaphän-
dat att uppfylla först. Men att skriva om Äktenskap,
afråder jag alldeles. Ett sådant verk borde afgöras endast
med några kopparstick. — Lycka till, att nu hafva utsett
Orpheus! Sannerligen var Hercules förmycket heterogen
för en liten karl. — Om "Syndafloden", "Nationaförsam-
lingen", bra: men hvad "våra efterkommande få se", vet in-
gen af oss begge. — Skulle någon viss vara utrest, för att
hjälpa Kungen i Frankrike: så torde Herr Thorild, kaphän-
da, snart resa efter för att hjälpa National-Församlingen.
Men till ängendera utlemaar jag gärna resopenningar. Först
må vi se, med hvad säkerhet vi få behålla M. H. hemma. —
Det gjorde alltid godt, att hese England: det första folk i
verlden, fastän de icke antogo min Herres predikningar."

Th. svarade: "Det jag begärde var ett Nej så fritt som
ett Ja. . . . Men, M. N. Herre! Denna apostropheringen till
Auctorer, är mycket för lättsinnig. Jag är vis på, att med
härskaprätten öfver tio Dabla-gods kunde M. N. Herre än-
dock icke göra sitt land den tjänst, som med sina idéer;
om dessa vore väl publika. Och enhvar Herre i Europa
skulle än i dag vara blott en best öfver andra bestar, om
ej de män varit, som kunnat uppoffra sin borgerliga
fremma, för den allmänna Sällhetens så gudomliga hopp!
En enda ljungande tanke af en enda heroisk Auctor har
gjort världen större tjänst, än Kungars handnade segrar."

Tham förläuf orubbad i sin praktiska filosofi. Se-
dan han namntrikt, att "när M. H. reste till England, var En-
gelsmännen den första nation: nu är han den sista" — fortfor
han: "Ingen "ljungande tanke" eller "helig sanning" (hvarpå
M. H. yrkar), af mig eller andra, värderar jag öfver de
hundsvägar jag nyss fullbordat och de hyar jag omhygger.
Allting är Physik. Jag menar nämligen, att alla speculations-
tankar eller "sanningar" böra leda dit: till fasta, påtagliga
sadamål. Hundrade speculations-propositioner i Euclides leda
oss till Hypotenusan; till Jordmätningar. Astronomiska in-
sigtar, till Seglotion. Qbemiska experimenter, till Ekeonomi,
Metallarbeten, Medicin. Detta är vetenskap: det bevisar
sig hafva ett verkligt innehåll; det gifver oss föda, kläder,
helse, bekvämligheter. Men hvad vill M. H. med sina Mo-
raliska, Metaphysiska, Theologiska tanbar och sanningar?

NB. såsom vetenskap betraktade: ty det triviala, att man icke bör skära näsan af sin nästa o. s. v. begriper hvar, och en af Naturen. Att kalla blotta metaphysiska påståenden "ljungande" eller "heliga", är blott att förgylla och förblinda. Sätt ett ensamt glas i ett optiskt instrument: och allting skall vändas upp och ned. — Och hvem vill M. H. upplysa? Hos Romare, Greker, skilde man mellan *Plebs* och *Populus*. Denna skillnaden har försvunnit i Christenheten; det är: man vill inbilla sig det. *Plebs* kan aldrig upplysas. Exemplet är nu, i Politiken: just i National-Församlingen. Dess värde beskriver Abbé Raynal*), i Leyder-Gazetten (icke långseda). — Att göra något godt, är ej mycket. Men det är icke så lätt ändå. Lättare för en Despot är, att hafva "sam-fel", som Herr Thorild. — Min Herre är bra qvick: men icke nog lärd. Kanske består felet i den method (som jag minns sedan sist här på Dagens), att blott i bräddarna läsa Böcker. Vill man äta stek, så är det icke nog, att smörja sig om läpparna med köttsoffa."

Knappast har en större olikstämmighet funnits mellan en *Mecænas* och en skyddseling; å ömse sidor hade hvardera rätt och orätt. Th:s förtrytelse begynte smälta: han skickade i nästa bref en Tio Riksdaler, och åter en Tia, slutligen en sedel å Tjugo. Nu var han "en Fylkiskung."

Konungen gaf intet svar. Han var mycket upptagen af kriget och derunder hvalfvande planer till släckande af just den europeiska våldet, som Th. ville sprida till fäderneslandet.

Th. hade mellertid återbegynt sin författar-verksamhet, men till en början icke på politikens fält. Detta år (1794) utgaf han i tre häften ett mästestycke: "Kritik öfver Kritiker. Med ett Utkast till en Lagstiftning i Snillets värld" — samt straxt derefter pamphleten: "Det enda Nödvändiga för ett Rikes Financer." Gynnaren fällde efter deras genom-

*) Raynal var en af Vildarnes mest rhetoriska loftalare, om hvilken Barante säger: "Det finnes ej någon under Revolutionen begången förbrytelse, som ej med hög röst blifvit framkallad af denne deklamator." Icke dessmindre, så snart han såg Revolutionen krupen ur ägget, blef han med henne ganska obelåten; och läxade upp National-Församlingen, i ett manhaftigt bref. Detta uppbragte så Th., att han, i sin Kritik öfver Kritiker, deröfver utlät sig: "Huru omkyligen jollrar icke nu den ädle Raynal? I sina sinnens försvagning, tänker detta starka hufvud icke mera i världen, utan i sin nattmöss. Bofvats lögn, och dårars språk, se der nu hans natur!" — Till mennens karakteristik hör föröfrigt: att han var en af de häftigaste ifrarna mot Slaf-handeln, men egde sjelf actier deri.

läsning följande kärrika omdöme: "M. H. har knäpt två afgjorda sanningar i Politiken; i Financen-ingen." Vidare anmärkte han träffande: "Jag ser pag. 30 i sista delen af Kritik öfver Kritiker, att Min Herre tror "alla skälmarna dränkta i Syndafloden" (Franska Revolutionen), fastän visst "också med några goda själar" *). Detta — ännu med bifall! Det var då icke min Herre, som ville skona Sodom för tio rättfärdiga." Likväl hugnades clienten med en försäkran att patronen satte hans skrifter och handlingar i jemnbredd med sina egna, och "värderade allt det vackra, det höga af Hr Thorilds tänkesätt." Med hvad? detta är gåtoliikt nog. Th. fick ständigt och jemnt enubbor och ingenting i hans görande och låtande var till lags. Ingendera var väl någon beundrare af Gustaf III, men då Tham såsom aristokrat tillhört oppositionen och numera bekände sig till despotismen, hyllande Fredrik II som sin heros, hade Th. öfvergått till jakobism. Visserligen hade båda en enda beröringspunkt i svärmeriet för nordens antiqviteter: så frågade Th. en gång sin Mæccenas: "är ej Rudbecks Atlantica en hel Bibel af inspirerad Antiqvitet?" Han hade ingenting att invända, när gynnaaren skref: "jag tänker slutligen att kunna bevisa: att Gylfe bodde ofvanföre, och Oden midt emot Dagsnäs; att de gamla Asarne voro Ulfsparrar från Aa i Småland, mina förfäder; att Kung Arngrimer på Bolmsö i Småland, Kung Frode i Halland, Långehen Ress i Bohuslän, voro samtida med Kung Smör i Västergyllen; att Unaman, Vinaman och Sunaman voro intoleranta fähundar, hvilka Ulfsparrarne dränkte såsom ett *extremum* af att döpas." Men Th. var väl ändock ej särdeles hemmastadd i och medelmåttigt intresserad af dessa studier; åtminstone beträdde han aldrig detta slippriga fält. Troligen mulnade gynnaaren, när Philipsson utgaf "Bevis mot Adelskap", — "ett rafs ur mina conversationer", skref Th. ursäktande. Sedermera uppstår en lucka i brefväxlingen och möjligt kan vara, att denna skrift kunnat vålla detta afbrott.

Under detta väpnade sig emot den nya djerfve lagstiftaren i snillets värld den offentliga kritiken: Den 7 Mars 1792 mötte honom i Stockholms-Posten en bister granskning af skriften Kritik öfver Kritiker. Kort förut hade Leopold utgifvit en skrift, som, under titeln *Bref till den store märkvärdige författaren Th.***, hvilken, efter att hafva gjort sin

*) Dessa ord förekomma på det första af de ställen, som i det öfversända exemplaret voro supplerade af Thorilds egen hand.

Lagstiftning i Vitterheten, gick och gjorde sitt Nödvändiga i *Finanserna*, gyllade öfver Th:s ångter. Ett par veckor derefter uppträdde samme motståndare med en annan stridskrift, kallad: *Nya Lagstiftningen i Smillots värld m. m.*, en välkommen succés för den sjuklige och mer och mer aflynnande Kellgren, och begripligtvis blef den unga bundsförvandtes bok med stort bifall mottagen och lofordad i Stockholms-Posten. Genast slungade Th. fram ett dräpande svar å hvardera: åt det förre gaf han titeln: *Upplysning om Handels sanna Frihet m. m.*, samt åt det sednare: *Svar på Lantans emot Lag och Rätt i Vitterheten eller A. B. C. i Felt och Heder*. Emedan striden å ömse sidor fördes med lika mycken qvickhet som bitterhet, delade sig skrattarne åt begge sidor, och i tidningarne, der kriget fortsattes mellan de ömsesidiga anhängarne, tog man lifligt parti för och emot.

Konungens plötsliga och tragiska död gjorde väl icke slut på, men dock ett uppehåll i denna sejd. Under sommarn utgaf Th. en juridiskt-politisk skrift *Mildheten*, och kont derefter ett slags fortsättning af Kritik öfver Kritiker, under rubriken: *Om Efterhärmming*. Ett fragment af den höga Kritiken, till upplysning för alla läsare, som ej vilja be- dragas, hvilken skrift blef ett föremål för ett långt genom- häckande af Leopold, som nu hade sin egen tidning, *Extra-posten*.

Blickar man tillbaka på denna långa strid, torde följande omdöme kunna fallas. Thorild hemtade sin uppfattning af Poesien från Naturen — men detta är ett mytiskt, gåtoliikt, på hundra olika sätt förestädt ord. Naturen är oändlig, Konsten deremot måste sammantränga sina skapelser inom ett visat, relativt trångt omfång; Naturen är sjelf en symbolik, Konsten är det ock, men Konsten måste äfven hemta sina sinnbilder från den eviga Idéen, ej omedelbart från Naturen, annars vore den blott skuggan af en skugga. Att hvarken Idéen eller Naturen omedelbart kunna framträda i Konsten, utan denna måste tala genom sinnbilder, detta kunde ej undfalla en tänkare, sådan som Thorild, men hans misstag — i fall vi ej missförstå honom — synes hafva bestått deruti, att anse det poem såsom det fullkomligaste, hvaruti blifvit inrymt det högsta mått af Sanning, Ljus och Kraft. Detta var hvad han i sin sednare tid kallade *Maximum*; men från denna Poesiens spets gick en aldrig slutande trappa, med en oändlighet af trappsteg, ned till *Minimum*, som dock vore ett positift; ja sjelfva Bjuggs poesi med dess oförnuft, nonsens och omening i tankar och språk hade dock,

stämman han uttryckligen förklarar, sitt värde, eburu ringa det än var. Ty, sade han, "det är omöjligt för någon dödlig att i sin krets vilja göra en skönhet och dock göra en fullhet." Allt skulle gälla inom sin art, och hvar art hafva sitt pris. Något fult fanns således icke. Denna i sig sjelft vackra, men vådliga sats är ofelbart riktig inom Naturens område, men svårligen inom Konstens, liksom i allmänhet icke heller inom den menskliga och moraliska världen. Men, huru än dermed må vara, satte Thorild den art af vitterhet, som den tiden i Sverige uteslutande gällde, på ett ganska lågt trappsteg. Sålunda ansåg han, sina motståndare, Kellgren och Leogold för snillen "i den allmänna mening, der snille betyder hvar och en lysande talang, men icke i den sannare och högre mening, der det betyder ett stort förstånd" (då nemligen med detta betecknas den högsta andliga förening af ljus med djup och värme). Ur sådan synpunkt utgingo helt naturligt, midt emellan anledningarna till tadel, äfven anledningar till beröm. Så t. ex. sade han, i en jemnförelse mellan Kellgren och Lidner, att Kellgren var "mera ren, fullbordad och mästare, men i en lägre ordning"; och så kunde han mången gång, under det han ådagalade dem vara inom en viss rymd temligen små, emellanåt loforda dem såsom inom en annan rymd varande stora. Innehållet af denna sednare rymd var — för hans egen — ett Täck, ett Lillvackert, som stundom uppsteg till Ljusfhet och saant Behag, aldrig (eller ytterst sällan) till Styrka, Storhet, Höghet; men deremot så mycket oftare förlorade sig i lösligt joller och en lättsinnig grin-qvickhet, ofta parad med ett libertinage, hvars anspråk på poesi Th. kallade "föroök att rosenfärga sin lefnads svinstiga", alltid med ett pedantiskt vitterhets-tyranni, sammanvuxet af småaktiga skrällärer och småaktig fåfänga. Således kunde han, i vissa hänseenden, med all sin liflighet prisa de samma motparter, hvilka han, i andra hänseenden, med lika mycken liflighet ogillade. "Undrar ni", frågade han, "derpå? Ser ni ej, hur ofta man förer de vackraste sötungar till tukthuset: icke derföre, att de äro så vackra; utan derföre, att de äro så odygdiga? Jag är icke mild — emot den omilde; jag smädar — smädaren: men all förtjenst, äfven hos den jag mest hatar, är mig helig."

Fråga deras ståndpunkt kunde Kellgren och Leopold lika så litet göra rättvisa åt en medtäflare, som de ansågo för "en äfventyrare i snilletts värld" den der ej egde sinne för annat än det håletora, "föraktande gudomligen alla det

granskande vettets blygsamma erinringar", — den der egde "nästan alla egenskaper af snille, utom den att styra och bruka det", — tillhörande antalet af dem, som "likt luftsyner irra präktigt omkring på himmelen, hvälfvande eldklot" o. s. v.

Så hette det ännu i början af striden, men den slutade med en fullkomlig förbistring, med smädelser och skällsord, med ett ömsesidigt miss- och underkännande af hvarandras värde. Båda kämparne förde striden med kanske jemnvägande skicklighet, men med användande af alldeles olika vapen: Thorild med klubban, Thors-hammaren och åskan; — Kellgren och Leopold med den Voltaire'ska satirens stichvapen, parodiens sidogevär och löjets congrève'ska raketter. Beggedera gingo beklagligen, hänförde af stridens hetta, lika långt i begagnande af grofheter och smädelser; men i i tvenne ting stod Thorild öfver sina motståndare: utom den personliga segern ville han tillika på all var (ehuru visserligen icke utan egenkärlek) upplysa och lagstifta samt, oakadt sin vrede, föra kampen, väl med skarpplipade vapen, men dock på ridderligt vis. Leopold undandrog sig den: han begagnade sig ej blott af sin motståndares svaga sidor, hvilken genom sitt högmod och sina orakelspråk då och då gaf pris på sig; — hvilket stridssätt är lofligt —; han missförstod ej allenast ofta sin fiende — hvilket är ursäktligt — utan han förvred och förvrängde äfven uppsåtligt den nes satser och uttryck, för att dermed drifva gyckel eller på dem trycka orimlighetens eller motsägelstens stämpel, — hvilket är otillhörigt. Hr A. har genom anförda profetällen ovedersägligen bevisat det.

Båda kämparne gingo ur striden, lika sårade och lika segrande, allt efter kampdomrarnes skiljaktiga åsichter; hvilkendera skördade det största antalet af handklappningar, förblifver ovisst. Det var icke i denna fejd, det var genom sin politiska yra, som Thorild gick under.

Det yngre släktet satte begge dessa strider i förening; man misstänkte att Leopold i någon mån bidragit till sin fiendes landsförvisning; men dertill — säger Hr A. — finnes intet spår och ej heller är slikt troligt redan af den anledningen, att de Svensk-akademiska snillena alldeles icke voro väl anskrifna hos den nya Regeringen och föllo en tid derefter, såsom misstänkta för half-jakobinism (Leopold var ganska oskyldig) i fullständig onåd. Hvad Hr A. berättar om denna katastrof i Thorilds lefnad är högst intressant. Detta vederlägger en annan, allmänt spridd villfarelse, att

Ths straff var prättvist, en följd af Hertigens och hans allrädande gunstlings maktspråk och nyck. Tvertom: Reuterholm, sjelf ännu till en viss grad de nya idéerna tillgifven, var Jakobinen Ths beskyddare; angriparen var Underståthållaren Liljensparre; Reuterholm, sjuk, kunde ej med tillbörligt eftertryck försvara sin skyddaling, men bevisade fången mycken skonsamhet, gaf honom vid afresan en pension och ett par år derefter, innan de fyra landsförvisningsåren ännu voro förflutna, en anställning vid Universitetet i Greifswald.

Beträffande den katastrof, som utgör vändpunkten i Ths medborgerliga och litterära lif, vilja vi anföra följande.

Ganska riktigt hade Th. uppställt den satsen: "Ni får tänka det bästa ni förmår, men göra endast hvad Lagen tillstädjer." Det offentliga Ordet är handling: väl hade nyss en Tryckfrihetslag blifvit utgifven, men icke i mening att omhvälfva och förstöra samhället. Begagnande den nya friheten, hade dock Philipson, Ths lärjunge, yttrat satser, sådana som denna: "all monarchisk regering är i mer eller mindre mån despotisk, och en limiterad despotism"; men derföre kunde Th. ej lagligen göras ansvarig; i en anonym skrift af samme Philipson, men i hvilken Th. ansågs hafst del, angrepos det ärftliga Adelskapet och Stånden; detta väckte oro, men skriften lemnades oantastad, emedan den dock icke kunde anses för upprorisk. Men nu utgaf Th. sjelf en skrift — kallad *Ärlighet* — der, enligt Geijers uttryck, "den djerfhet, som i dem" (de af Th. kort förut utgifna "Memorialerna") visar sig ren, ädel och älskansvärd, genom en *climax* eller stegring öfversteg sig sjelf och urartade till en declamatorisk råhet" (dock, upplyser Hr A., icke i hänseende till språket, utan i hänseende till tonens öfverspänning, till ett larmdån, ett echo af franska Revolutionens stormklocka). Här uttalades satser sådana som dessa: "De vanmäktiga bokstäfver, af hvilka man hopsätter tyranniska Regeringslagar, kunna de ställas upp emot något af så gudomlig realitet, som Sanningar, eller Senor"? — "Att i stället för Folkets sanna öfvertygelse, kärlek och styrka, vilja grunda herravälden på blotta tecken och ljud, är alle Konungars underbara förvillelse; som kommer af deras egen visbetslära, af sjelfva Politiken: hvilken är motsatsen emot Ärligheten, — eller en omätlig, än ryslig, än glänsande Lögn, helgad af Presterne, kallad gudomlig af de högste dārar och skālmā, tillbedd af en okunnig mēnighet." — "Om den första och enda sanna Makt pā jorden, som

beter Folket, har jag aldrig i Verldens historia sett, att någon Konung förmått göra sig ett begrepp." — "Gode och adle Furste, var fäderneslandets Hjelte och Gud! Gör Sanningen till Lag! Se icke på Former, Ajer och Statuter! Ty i själens grund erkänner ingen klok och ärlig man någon annan Grundlag, än det mest Rätta, enligt det mest fria Bevis. Tänk, i stället, på Sveriges ädla Allmoge, så vårdlösad af den galna Politiken, att den än i dag är i förståndet bedningar, i hjertat slafvar, i det borgerliga vildar (!!!), som lika lätt kunna hetsas mot som med en Regering." — "Dessa fyra Rikets Stånd — visar icke vår historia, genom tidevarf af våld, svek och elände, att de äro de fyra Rikets Ohestånd? ... Eröfra dessa fyra barbariska Nationer. Gör oss till ett Folk." — "Gif icke äran åt Namn och Ljud: utan uppenbart åt Förstånd och Dygd. Gif oss då det Allmänna Förståndets Frihet; ärligen och rent: innan den med blod och våld tages."

För dessa och andra utlätelser blef Thorild actionerad inför Hofrätten.

Anledningen till actionen berättar Underståthållaren Liljensparre på följande sätt; men förut vilja vi anföra ett par upplysande omständigheter. Den 11 Juli 1792 hade genom en förordning Tryckfriheten blifvit utvidgad, och det var under förlitande på "den furstliga tro och ära, som talar i denna förordning", som Th. dels tryckte sina ofvanberörde Memorialer af år 1786, under den gemensamma titeln *Om det Allmänna Förståndets Frihet*; åtföljda af en ny dedication, kallad *Ärligheten, till H. K. H. Regenten*, och det var förnämligast deruti, som de förut anförda anstötliga sätserna förefinnas. Liljensparre, en man af gamla skolan, ogillade förordningen i och för sig och ansåg pressens missbruk farliga för statens säkerhet. Han förvånade sig öfver Ths djerfhet, att, "i det allmännas namn påkalla Hertigens biträde och verksamhet till utförande af en demokratisk stats-hvälfning." Dessa övilja var ej fri från personligt motiv, emedan han var ovän med Reuterholm, och mente att Th. "besöddades af Reuterholm." Till en början hade han gjort Hertigens uppmärksam på en Nordenskölds, Philipsons m. fl. dristighet, men "Hertigen" ansåg den af honom allmänheten tillätna frihet att genom trycket få säga sina tankar mera helig än sjelfva regeringslagarna; och af samma mening var Reuterholm, halft despot, halft republican. Ths öfvermåf gaf L. vatten på sin qvarn: han påyrkade först tvenne Åt-

gärder till tryckfrihetens inskränkning: Derom skulle rådgöras d. 21 Dec. 1792 i ett sammanträde hos den då sjuke Reuterholm. De båda föreslagna åtgärderna biföllos, emuru med svårighet af Hertigen; "men (fortfar Liljensparre) den sista eller tredje utvägen, som jag föreslog, var den svåraste att drifva igenom: ty den angick Thorild; om hvilken jag yrkade, att han skulle actioneras, dömmas och straffas, — hvarsförutan Hertigens Proclamation, och äfven Förklaringen öfver Tryckfrihetsförordningen, efter min tanka, ingen den ringaste verkan medföra kunde. Här ådagalade Dären Reuterholm mer än tydeligen, att han protegerade Thorild; hvilken omöjligen sjelf hade kunnat till sitt försvär anföra alla de skäl och omständigheter, som Reuterholm nu uppsökte och förebragte. Ja, han gick så långt, när alla hans skäl förelades, att han slutligen tog sin tillflykt till en sats, som han sjelf nys förut mot mig hade sökt bestrida och förneka; nemligen den, att han påstod, att Thorild, i brist af tydligt straff i Tryckfrihetsförordningen*), icke kunde dömmas till annat än obetydliga penningböter, i hvilket fall Hertigen, genom sitt förhastade beslut emot Thorild, skulle blottställa sig för åtlöje och förakt. Men jag beviste deremot, att Thorilds upproriska skrift innehöll brott, som i Svenska Lagboken uttryckligen omtalas och med dödsstraff beläggas; och Hertigen, som under discursen härom, icke en, utan flera gånger genomläste Ths till honom ställda dedication, den han, ju oftare han läste, fann allt mer och mer upprorisk och straffbar, lät denna gången icke förvilla sig, utan hade den hurtigheten, att på stället sätta sig till Reuterholms skrifbord och sjelf med egen hand skriva ordres till både Riksdrotsen och mig om Thorilds actionerande och dömmande, samt om beslag å de tryckta exemplaren; hvilket sednare midt i natten skulle verkställas, och äfven verkställdes."

Begripligt är, att ungdomen och det s. k. Folket togo parti för frihetsmartyren, som dock i fängelset behandlades med anständighet och använde der sin tid, till att författa dels försvarsskrifter, dels frihetssånger, emellanåt läsande Seneca och Rudbeck. Hans upphemtande till Hofrätten liknade ovationer. Den milde Riksdrotsen och många af de äfrige dommarne syntes vara böjde för den meningen, att ur skriften skulle den anstötliga dedicationen borttagas och se-

*) Liljensparre hade anmärkt, att denna förordning saknade egentliga straffbestämmelser.

den, jemte auctor, frigifvas. Men Th. tog Socrates till mönster, och påyrkade, väl icke spisning på offentlig bekostnad i prythaneum, men dock fullkomlig frikänneelse, samt förfäktade käckt sina satsers förnuftsenslighet. Hofrättens dom blef att den anklagade skulle sträffas med 14 dagars fängelse vid vatten och bröd, och skriften Ärligheten skulle från den öfriga afhandlingen skiljas och förstöras."

Deremot vädjade så den sakfalde, som Actor. Högsta Domstolens utslag, som föll d. 22 Febr. 1793, dömde den anklagade till fyra års landsflykt och boken i sin helhet till förstörelse.

Th. emottog domen med mycket sinneslugn; oakadt sin kärlek till fäderneslandet var Th. kosmopolit och hade sjelf i sin Ansökning till Konungen bönfallit om "frivillig landsflykt", hvilket ställe dock vid renskrifningen utströks. Renterholm förargades öfver domen, utverkade af Regeringen 200 Rdr till respengar, samt försäkras om en lika stor (enligt en annan uppgift: dubbel) summa i årligt underhåll; halftannat år derefter befordrades den landsförviste till en syssla i Greifswald, som gaf 600 Rdr i inkomst. Ungefär samtidigt föll hans förföljare Liljensparre i onåd och entledigades från sitt embete, och det — enligt dennes egen mening — just i följd af denna sak. Således slutade rättegången med en half triumph och verklig ekonomisk vinst för den anklagade; men fäderneslandet förlorade för alltid den utmärkte litteratören.

Den biltoge afreste utan betäckning, och tilläts att fullfölja sin väg efter bekvämlighet samt besöka flera vänner i södra Sverige. Hans landsflykt delades af en flicka: *Gustava von Kowsky*, fattig prestdotter från Södermanland, med hvilken Th. någon tid förut gjort bekantskap. Hon blef sedan hans lyckliga maka.

Den 1 April reste Th. öfver Öresund, uppehöll sig ett par månader i Köpenhamn, ungefär lika länge i Hamburg, och ankom i Nov. till Lübeck, der han uppslog sitt tjäll under en tid af omkring halftannat år. I medlet af sommarn 1793 finna vi honom i Greifswald, som blef skådebanan för hans öfriga lif, som förflöt lika tyst och stilla som hans föregående bana varit bullersam och stormig.

Under en god del af denna tidrymd hade Th. oafstliggen haft sina blickar fästade på Frankrike: i Revolutionens blodfärgade molnbilder såg han länge gryningen till sina önsknings Utopien: han ryste ej tillbaka för lågorna af de brinnande slotten — icke för det inbördes krigets mord-

englar — icke för det på schavotten gjutna konungablodet — icke för September-morden — icke för guillotine i permanence — ja, icke för den blodiga Nemesis som träffade Girondisterna och sednast Danton. Han vaknade först, då Robespierre stod ensam kvar som Dictator på fäderneslandets och frihetens ruiner med guillotine vid sin sida. Det är psykologiskt intressant, att hos en man, med ett så ypperligt hufvud och tillika ett så ädelt hjerta, se först yrsela och sedan uppvaknandet. Vi vilja alltså ur de meddelade breffen sammanställa det hithörande.

Den 25 Maj 1793 skref han till en vän: "Nå, Fan tog Dumouriez! Han tar väl resten. Glück zu! Prins Stut af Coburg kallar likväl denne Dumouriez en dygdig man. Rejsar-moral!"

Den 25 Oct.: "Klopstock är en kakistokratisimus*). Äfvenså Wieland och Goethe, Käringar med bjeltars mine! som låta sig Hofrathisiren, Geheimerathisiren etc. etc. och tuga i Mensklighetens sak, men buga djupt för Tyranniet, och le mildt åt Skräcket."

Den 5 Dec.: "Ack Paris! ... Förnuftets tempel**): Naturens uppstigande heligheter i allt det enfaldigt välgörande! Hvilken gudomlig tid vi lefve uti! Hvad dessa fem åren visat, ha ej verdens femtusen sett."

"Fan tog Munsiorerna***)! Det var ock dit de ville! Han drar nog af med resten †). Munsiorerna, det är: Herrkaltringarne, ville förstöra Frankrike. Det var ju "proportion", att Frankrike förstörde Munsiorerna? — Lefve de redlige!"

"I samma månad: "Vid min lefvande erfarenhet, är jag viss om, att den störste köpman i verden skulle kunna tractera på mig hundra riksdaler, af dum högfärd; men icke betala mig fyra styfver, af fri heder. Derföre måste man ha något i handen, hvarigenom man kan tvinga dem med skam och ruin: det är, en finare guillotine. Hjertligen gläder mig, att Fransoserne äntligen lärt att lägga denna

*) Kakistokrat — bokstaflig motsats till Aristokrat betyder hos Thorild en, hos hvilken det aristokratiska tänkesättet stigit till högsta öfvermått; en aristokrat, som i sina grundsatser, eller fördomar, är rentaf och objepligen förstockad.

***) Till ett tempel åt "Förnuftets" religion invigdes Kyrkan Notre Dame d. 10 Nov. 1793; — Huru? är verldsberyktadt.

***) Här menas dels Girondisterna (eller Brissot och hans vänner), dels Orleans-Egalité och hans närmaste anhängare.

†) Riktigt profheteradt!

på rätta stället: nemligen, på Grossörernes och Storborgarnes nackar."

"Om Ni, från Franska Revolutionens början, ständigt hade frågat mig: hvad tycker ni om den? så hade jag, nästan hvar gång, svarat: "Aldrig bättre!" Just så nu. Tyranner äro tyranner; de må ha kronor på hufvudet, eller bara krullor. Låt dem gå, ju fortare ju hellre, till den alla Munsiorers Munsior, som de härma; och som är ännu fjollqvickare och högfärdigare, än de, Be-elze-bub, *salvis ceteris titulis innumerabilibus*.

"Hamburger-Correspondent säger, att hos er, i Stockholm, skall allt ofrälse inom Militären, Domare, Skrifvare, Prester, ha prygel, efter Chefens godtycke. *Se non è vero, è bene trovato*. Lycka till! Ofrälset begriper alltid mera genom r—n än hufvudet, genom käpp än skrift. Ack, jag måste försmäda det ädlaste i landet, därför att det genom grossörer och storborgare är det nedrigaste! — Fast nej: om bönderne är ej fråga; och bönderne, och de bond-förståndige, äro det enda äkta folket."

"Också Ni grålar mot Adeln; som är en skugga nu, en mormors-saga. Men Embetsmän, det är Adel! Allt tyranni, ehuru litet, må ni kalla så. Och då är Länsman-den tusen gånger en Bondgrefve."

"Den 2 Jan. 1794: "Att Tyrannerne mörda hvarandra, är det vackraste i hela Guds Försyn."

"Den 9 i samma månad: "Frankrikes Grossörer ha, Gudi äradt! riktigt fått stupstocks-febern af Frankrikes Munsiorer. Och jag är viss på vår chorus deröfver."

"Klopstock är en kakistokratisk storborgare. Cramer en Munsior. Wieland, en politisk karing. Goethe en hofdrängisk lufver."

Hittills hade Th., såsom vi sett, följt den stora hopen åt, hurrande för den blodröda fanan. Omsider följde några guggningar i ögonen; — derefter ett förfärligt uppvaknande, hvarvid det plötsligt föll honom in, att det icke är nog att vara fri, utan att Samhällets första lag är Rätt — och slutligen utbrast han i långt hårdare förbannelser än "kakistokraten" Klopstock. Låtom oss följa äfven reconvalescensens stadier!

Den 27 Mars: "Men hvad Svenskarne ändå äro för ett naturligt folk! Inga ilska romerska babianer med högratfvande prat, som de der Fransoserne!"

Den 3 April: "Rätt, eller alla Samhällets eviga Lag": denna boken måste vara helig och ren i Politikens ögon.

Det anses vådligt, att bestrida det Orätta — nämligen det alltid och i princip Orätta — uti Monarchierna. Jag har därför nu bestridt det uti Republikerna."

"Detta är en alldeles ny dag, att se Tyranniet under. Det är: icke en viss våldsamhet här, en viss der; utan det eviga Tyranniet, eller det eviga Orätta. Jag tror, som ni vet, att en redlig mans princip bör vara, icke Frihet (som är oviss m. m.), utan Sanning; icke Republikanism (som är oviss m. m.), utan Rättvisa. Men äfven dessa heliga ord måste bringas till en oföränderlig mening, till en evig reabilitet; hvilket är min filosofiska plan."

"Nu är Fan lös igen i Paris*), der han dock alltid varit junkerfri. Ser ni, hvad Partier äro? De göra allt till en krog i fullt gräl. Men Franska Revolutionen betyder litet för oss samtligen. Vett betyder allt. Derfor må ingen taga mig för kakistokrat. Gud bevara er derifrån! Men de, som ifrå för Frihet, för Republikanism, tänka oftast på sig sjelfva; och hata endast det valde, som är uppöfver dem. Den, som ifrår såsom jag, tänker på alla och på menskliga lycksaligheten. Sluta häraf, huru mycket ni har af frihetshjeltar i Paris! Just så, som fordom i Rom: der Cicero, Cato, Brutus, med så stor, så odödlig ifver, ville Friheten; men NB. friheten från allt, som kunde hindra dem (och de andra Optimaterne) att vara Herrar. Så nyss Brissotinerne: ville Friheten — mot Kungar, mot Prinsar, Prelater, Seigneurer: men — för Munsjörer, och (bland dessa) äro sig sjelfva, såsom lefvande rihs-juveler. Tusen, och tiotusen, kunna aldrig bli Herrar i Staten, utan genom Republikanism. Ergo... Få se, huru Robespierre egentligen ser ut, när nu dagen faller starkare på. — Säg mina vänner dessa reflexioner."

"Ofrälset hos oss, förent uti och till Allmänt Bästa med Adeln, vore en gudomlig makt. Deladt och skildt från Adeln (för små tings skull, hvilka dock lättare hjälpas i förening, än i strid), är Ofrälset blott ett — Parti; och Gud vet, huru klokt, huru starkt, huru rättvist (ty Ofrälset blir snart en egen hop af oadliga Aristokrater). Äro vi dermed hulpne? Derfor: enhälligt Förstånd, allmän Förening, evig Rätt — för Alla! Det består: det är Redlighetens Politik."

Den 17 April: "Det är i alla fall icke nog, mina vänner, att tänka fritt. Den äkta äran är, att tänka rätt.

*) Har afseende på Dantons och hans vänner fall.

Det är likaså fänigt och ynkeligt, att vara en narr för Republiker, som en narr för Tyranner: då icke annat, än namn och form, åtskiljer dem. "Wer frei darf denken, denken wohl", säger Haller. Men att tänka fritt just öfver Frihet, det är bäst."

"Det är godt, det är en smula sublimt, att i ett lugn af förnuft, på en blomstrande höjd af sällhet, från stranden se andras ifver och anfäktelse i stormen. Ropa bör man, och ge signaler; ty synd är det om dem. Men att tänka rätt, då andre yra; och engång, när allt är förbi, kunna säga: "ser ni? så var det; ni såg ej då, ni ser nu!" — *sibi constans* — hvad det är enfaldigt, men gudomligt!"

Den 9 Juni: "Ja, jag kämpar nu emot Frihet och Republiker! men för evig Rätt! Tid kommer nog att förklara tafflorna, när de bara först äro gjorda och stå i galleriet."

"*Vivat Madalinski! vivat Kosciusko!*"

"Men krokodilen Robespierre, som slukar allt, med hull och hår! allt hjeltar och genier! Och dessa romerska markattor, som gringapa upp till örenen af skräcklig undran öfver det "Högsta Väsentet", som nu också blifvit hans machin, såsom det varit alla Bofvars! Och desse skändlige slafvar, som ännu våga illskräna "*Liberté!*"

"Fransoserne! Äro de icke just samme Fransoser, som sjöngo *Te Deum* öfver Ludvig XV:s ränn—a, då han varit i fara att crevera af stopp? Guillotinen är nu deras *grand Monarque*. Denna glänsande jernsol, på sin trä-äqvator, är de nya Hedningarnes gudabild."

"Arméen är dock käck. — Men *vivat Madalinski! vivat Kosciusko!*"

Den 12 Juni: "Franska Revolutionen är nu af Robespierre & Comp. så blodbesk—t—n*), att den stinker i sin stygghet. Ingen hederlig karl vågar mer tala för deras heder. Sjelfva ordet "Frihet", som genom så många andra grymma revolutioner qvarstått heligt, är nu infamt genom dessa tigeraporna! Guillotinens galgresning är åter "*le grand Monarque*"; guillotinens blänkande jernbila solen vid sin ä-qvator, som jemlikar allt: klokt och dumt, rätt och orätt, dygdige och bofvar. Under detta, dyrka desse nye Ägyptier Krokodilen — Robespierre — som en Gud; och offra åt honom Genier**), Hjeltar, Älderdomens heliga grä-

*) *Miserere mei* eller *iliacus morbus* (Thorilds egen not).

**) Framförallt synes detta ha gått Thorild till sinnes: ty ordet "Genier" har han understrukt med två dugtiga streck.

hårshufvuden, unga qvinnors skönhet, Baradomens tårar — för det brott, att hata en revolution, på hvilken de förlorat allt! — O, hvilka modiga galningar, uppretade af en feg slughet! — Men detta är ännu Nattens vidunder, bloss och blixtar. Dagen kommer.”

Den 4 December: ”Disproportionen mellan Rikedom och Fattigdom — Yppighetens blänkande häxeri och Eländets smutsiga träl-behof, hvaraf födes Pack — detta är Tyranniernas ABC: icke Kungar och Adel; hvilka hade sitt ursprung af Dygd, eller åtminstone af Räckhet och Mod. Ni finner detta sagdt i mitt sista capitel. ”Pluralitet” är Republikernas lag; men just genom en dålig pluralitet har allt Tyranni uppkommit. Ni finner till och med bevisadt, att Republik är ”någonting, i hvilken intet människoförstånd ännu har kunnat sätta en naturlig enhet; men hvars stolliga larm af orationer och factioner likväl alltid har dårat världen.” — Men frågar man, hvarföre ställer sig min bok företrädesvis mot Republiker? Svar: emedan Republikernas vanvett nu är, hvad Monarchiernas var förr: tidens största onda. Också detta har jag visat och bevisat. Den republikanska galenskapen är den farsot, som nu hotar oss. Och skälet? Se efter i mitt första capitel.”...

Men vi öfvergå till Thorilds egna lefnadsöden. Om dem är dock ej mycket att berätta. Ej långt efter sin ankomst till Greifswald blef han befordrad till Bibliothekarie vid Universitets-Bibliotheket, erhöll Professorstitel med rättighet eller skyldighet att hålla föreläsningar. Hans förnämsta sträfvan gick ut på att vinna en hög plats på Parnassen i det land, som nu blifvit hans nya fädernesland. Rigtande alla sina krafter åt ett enda mål, Philosophien, tagen i det allra vidsträcktaste omfång, utgaf han 1799 på latin ett hufvudarbete, åt hvilket han gaf titeln *Maximum seu Archimetria*, till hvilket sedermera slöto sig trenne sändebref, ett till Franska National-Institutet, ett till Kejsar Alexander, samt ett till Påfve Pius VII, sammantryckta under titeln: *Orpheus seu Panharmonia; Litteræ sæculares pro Humanitate*, 1801.

Atterbom har med lika stor skarpsinnighet som möda utdragit kärnan af Th:s filosofi. Att af denna analys här göra en analys, är nästan omöjligt, åtminstone icke utan användande af ett betydligt rum — och denna biographi har redan växt till ett ej obetydligt omfång. För att dock ej alldeles svika läsarens möjliga förväntan, vilja vi åtminstone meddela några yttliga antydningar:

"Värdet af Th:s speculation, oaktadt all dess ensidighet och det föga tillfredsställande af dess resultater, är vida större än man kanske föreställer sig; särdeles synes han oss mästarelig i dess polemik emot det tyska Absoluta — det Abstracta = det Drömmande, och det Abstract-Absoluta = det Rasande. Svensken är ej nöjd med denna innehållslösa metaphysik — härformlerna *Als* och *An sich* — från tingens afdragna skuggformer: han söker tillika realitet. Vi kunna dock icke finna att Th. själf lyckades att lösa det högsta problemet — Gud — men hvad som frapperat oss är det, att Th. före Schelling, eller åtminstone samtidigt, kom till Identitets-läran ehuru på sitt egna vis (jfr sid. 301). Sjelf betraktade han sig, efter Socrates och Baco, såsom den äkta Philosophiens tredje återställare, "hvilken, liksom de, uppträdde mot den falska, till vermic scholastik och ljugande sophistik urartade vetenskapligheten, med frågan: "huru mycket kan verkligen vetas?" Sin åtakillnad från dessa föregångare ansåg han bestå (väsentligen) blott deri, att nämnda fråga, som af Socrates blef rigtad till Menniskan och af Baco till Naturen, var af honom ställd lika mycket till båda." Hr A. anmärker, att Th:s speculation var närmast beslägtad med Bruno's, en märklig mellanvarelse mellan skald och philosoph, men hvilken Th. föga tyckes hafva känt. Th. ansåg sig själf som ett slags prophet: han trodde på sin egen kallelse, hvilket han själf uttrycker med en naiveté, hvaröfver de fleste läsare torde först studsas och sedan hänle, men hvilken beaknelse vi, för vår del, ej kunna läsa utan vemod. "Jag hade (säger han) i lifvet blott en stor, oföränderlig tanke: att förklara hela Naturen, och reformera hela Verlden. Allt, hvad jag tänkte och gjorde, var till detta mål. Finna och omskapa allt, var mig dervid en naturlig tanke. Jag ville upprätta allt Samt och Stort. All min äregirighet var hvarken mer eller mindre." Samt vidare: "Jag alltså, naturligen, ansåg mig för den förste af levande, ja! af dödlige som varit. Jag studsade vid mångas förträfflighet: men såg snart, att om de än hade något drag af mera Stort, voro de dock under mig i det Sanna. Jag var antingen den störste, eller den högmodigaste af alla dödlige. Och likväl tyckte jag mig icke hafva en gnista af högmod. Jag såg ingenstädes någon förträfflighet, som jag icke erkände och tillbad. Jag var i min själ ödmjukare, än den ödmjukaste. Jag kände det som en ny gudomlighet, att den rättvisa jag kunde göra åt alla, kunde ingen göra åt mig."

Sedan Th. fått sin stora bok färdig, gick hans bemödande ut på att också få den läst, hvilket ingen bör förtänka, ty hvarför tänker och skrifver hvarje författare, som ej är en blott daglönare, om icke för äran och för det ljus, de munnar eller den bildning han hoppas sprida? Att här hinna till detta mål, var dock ej så lätt. Först var det valda latinska språket ej fullt populärt; ehuru Th. behandlade det såsom ett lefvande, och med samma originalitet, som då han begagnade sitt modersmål, eller Engelskan eller Tyskan. Han förföll blott i ett spel med ord, som, sparsamt använt, angenämt retar men här gick till en öfverdrift, som blandades af ujlfulva Jean Paul. Vidare funnos Tyskländs lärde på förhand föga stämde för den meningen, att någon stor viedom var att hemta af en främling från Thule, och svårt hade dessutom hans röst att tränga fram från den vrå af Tyskland, der han lefde, ehuru han genom spridningen af åtkilliga tyska småskrifter sökte draga uppmärksamheten till sig. Slutligen voro Germaniens tänkare delade mellan Kant, Fichte och den då på middagshöjden af sin ålder och sitt anseende stående Schelling, under det att eclecticici höllo på att bygga sina brygger mellan de trenne systemerna eller vid sidan af dessas stott uppföra till eget och vänners hushof, små flygelbyggningar. Ingen lånade planritningen från Archimetrien.

Likväl fanns en och annan, som hade en afgjord motvilja för hela den nyare speculationens riktning, och således var högt afvog mot alla tre de nya solarne i intelligenstens värld. I spetsen för dessa protestanter stod den store Herder. Som Th. var af alldeles samma mening, så kommo båda snart i vänlig beröring med hvarandra. Herder läste den svenske tänkarens bok, lofordade densamma i en recension, vexlade vänskapsfulla bref med författaren och utnämnde honom före sin död till medutgifvare af sina samlade skrifter. Herders beundran drog den honom förgrundande Jean Pauls beprisning efter sig. Atterhom lägger stor vikt på allt detta, och tyckes oss något för högt uppskatta Th:s anseende i den tyska tankeverlden och dess inflytelse på detta lands bildning. Men det stannade dervid. Ärad och aktad var utan tvifvel denne vår landsman ofelbart bland Greifswaldu studerande ungdom; men han stiftade ingen skola, fick veterligen till lärjunge ingen man af högre genius, ty till denna kategori kan svårigen hans hederliga måg räknas. Intressant och på visst sätt rörande är att läsa, huru Th. med sin makt arbetade på att göra Reinhold till sin proselyt,

utan att dock deruti kunna lyckas, så mycket den beskedlige mannen föröfrigt än värderade den svenske tänkaren. Lägg till några anonyma tyska Rec:s flyktiga beprisande af hans "Geistreichheit" och "Genialität", — så är detta alltsammans — i sanning vida mindre än en sådan tankefyndighet förtjenat. Atterbom anmärker sjelf, att i de tyska Compendierna af Philosophiens Historia Th:s skrifter nämnas antingen alls icke eller ock blott i få rader vid sidan af systemer, långt mindre märkvärdiga än hans.

Än mindre uppseende gjorde hans system i Sverige. För allmänheten var hos oss Archimetrien knapt ens känd till namnet: hvarken den Silverstolpiska eller phosphoristiska skolan, ej heller tänkare ex professo, såsom Höijer, Bi-berg, Grubbe togo veterligen minsta notice om slutstenen i Th:s philosophiska hufvudbyggnad. Atterbom ensam tillkommer den äran att hafva öppnat portarna till bekantskapen med ett system, som, i trots af all dess ensidighet, dock, enligt vår ringa mening, förtjenar studeras framför månget annat vida berömdare.

Ännu återstår att tala några ord om Th:s skaldskap. Hammar-sköld yttrar, att han af "Naturen icke tyckes hafva varit kallad till Skald"; jäfvande denna dom, medgifver väl Atterbom att Th. "icke blef en stor poet", men dock i alla fall var "en stor poetisk natur." För vår del bekänna vi, att vårt omdöme ligger närmare Hammar-skölds. Hade det berott af enthusiasm, känsla, kraft, höghet i tankar, vidd i åsigter, skulle kanske ingen stått öfver honom på vår parnass. Men af allt detta uppstår poesien ej omedelbart, utan dertill fordras en omsmältning, ett slags chemisk process i konstens degel, och denna konst — som hos de äkta skalderna är sjelflärd — förstod icke Th. Han ville gifva oss tanken blott och bart, utan den förmedlande öfversättningen, gifva oss naturen i massa och på en gång, icke i bild och stycke för stycke. Dertill räcka icke konstens rammar till; icke heller fördrager Poesien den omedelbara anblicken af Ljuset eller Sanningen, utan hon kan blott afspiegla deras reflex, blott dväljas inom det mystiska halfdunklet, blott tala tecknens och aningens språk. Också var Th. för mycket han sjelf, för att ens i phantasien kunna försätta sig i särskilda främmande belägenheter, sinnesarörelser, åskådningar o. s. v. Således hade denne för öfrigt så utmärkte man ej minsta anlag för hjeltedikten eller dramat, ja knappt för andra lyriska utgjutelser, än de starka, ty hans lyra klang ej, likt æolsharpan vid minsta fläkt, utan

då hon träffades af häftigare lidelser eller starka invärtes stormar. En sådan var den vrede, som dieterade Straffsången mot Kellgren, och detta stycke har ock en verve, ett *duver*, som knappt något af hans öfriga poemer. Noga taladt, förmår ock sällan den omedelbara sinnesrörelsen, den genaast i passionens stund frambrytande känslan att frambringa ett skaldeverk, utan det sker blott vid den lugnare eftersinningen. Lika sannt det är att ingen förmår skapa, dikta, som ej sjelf erfarit starka eller djupa rörelser, likaså sannt är det, att ingen — om ej undantagsvis — är poet, förrän efter återvupnet lugn, förrän sjelfva passionens moment ligger i ett visst afstånd från honom. Man skulle tro, att Th., med sin förgudning af naturen, bordt varit en stor Naturskald. Men han var det icke. Hvarföre ej detta? Männe ej derföre, att han uppfattade naturen på ett alltför abstract — kanske skulle vi kunna säga — ett visst pantheistiskt sätt? Ingen visste utan tvifvel bättre än han, att Gud lefver och rör sig i hvarenda vrå af Allmodrens sköte, i det ringaste alster af Naturen; men männe ock, att han tillika är utom och öfver Naturen, och att Naturen sjelf, liksom Poesien, blott är en slöja, en hieroglyphik, och att således Konsten, i det att den ansluter sig till henne, ej må tro sig om att ur henne, liksom ur de högsta tingens urkällor, kunna ösa det Omedelbara. Det genuinaste af Th:s skaldestycken äro, till sitt tycke, orpbiska, bakchantiska: — der finnas rop från Naturens innersta hjerta, förtjusning, ångestskri, jubel, tummel, men icke harmonien, icke den gudaanda, som lugn och skapande sväfvat öfver de upprörda elementerna. I stället kastar sig skalden liksom hufvudstupa midt i Naturens sköte; han låter sig af henne öfvervåldigas, i stället för att beherrska henne.

Förunderliga motsägelse i menniskonaturen, — hos de storartade nemligen, ty de vanliga kunna lika lätt uträknas och upplösas som ett räkne-exempel eller en æquation af första graden. Th. var — som man vet — en af samtidens störste declamatorer och Lidners corrector: — och dock egde han föga sinne för poesiens musik och värdslösade sjelf rhythm och meter, — och dock skulle han svårligen kunnat skriva en enda af Lidners bättre stropher. Än ett bevis — i fall vi ej misstaga oss — att Th. ursprungligen var en reflecterande, kritiskt speculerande natur — men ej en poetisk, i strängare mening. Dock på den grund, som var hans egen, står han ännu oöfverträffad i Sverige: fastän den vetenskap, som kallas Aesthetik, sedan dess gjort omätliga

framsteg och fastän hos honom finnas många skefva och tränga åsikter, många falska och ensidiga omdömen, är dock än i dag af honom oändligen mycket att lära. Och i sättet, att på ett kärnansiskt, kraftrikt och släende sätt uttrycka sina tankar, står han vid sidan af Höpken, Ehrensvärd och Geijer.

Anmärkas kan dock, att det pythiskt-sihyllinska tungomålet dock icke är rätt lämpligt för den filosofiska undersökningen, som fordrar mindre lakoniska kraft- och kärnspråk; än noggranna bestämmingar och lugna utvecklingar, mindre glänsande meteoriska blinrar än den lugna besinnningen, samt ett jemnt och noga fördeladt ljus. Man kunde vidare anmärka, att om Th. åtnöjt sig med att vara litet mindre sjelftänkare, hade litet mindre litat på sina egna inspirationer, utan mera införlifvat sig med beslägtade andra, så skulle han troligen blifvit mera lärarik, undvikit många klippor, många koloasala villfarelser, och tillegnat sig en större andel af sanningen. Men han skulle i sådant fall icke varit samme Thorild, icke den förundransvärde siaren, som sjelflärd ljungade fram med nya och storartade åsikter i ett jollrande, småaktigt och förkonstlad tidehvarf. Det var en kometisk natur, den der gick sin egen, oregelbundna bana, öfverallt utströende massor af lågor, som brände och härjade utan att så noga åtskilja det goda och det onda. Klandrom ej olika eldejalar, att de ej äro solar, som lysa och värma med en jemn och stadig eld; Svenska vitterheten behöfde en sådan luftrensande, elektrisk skakning, hvarvid mången släppte leksakerna ur händerna. Skada endast, att mästaren på poetikens fält, löpande efter falska lyktgubbar, så ofantligt förevillade sig; skada, att ingen af hans i Sverige qvarlemnade lärjungar egde förmåga att genomföra den vitttra reformen. I trots af all sin ensidighet, kommer i alla fall Th. alltid att i Sverige högt beundras; i trots af sin säfämg och egenkärlek alltid att högt älskas, ty ett mera varmt hjerta har sällan i ett människobrost klappat för allt ädelt, stort och skönt. "Hela mitt lif — säger han — var Natur, Känsla och Poesi."

Och lycklig var han, att denna inre harmoni ej stördes af yttre förhållanden. Hans ekonomiska ställning var ej lysande, men någorlunda burgen emedan lönen (1807) var 800 Thaler; hans syssla treflig och troligen medgifvande ömning ledighet för kära sysselsättningar; hans maka skildras som ett förträffligt fruntimmer. Hans hus var öppet för vettgiriga studerande, med hvilka han språkade om litteratur och

konst. Åren gingo fredsamt och tyst; kanske alltför tyst; gerna (tillstår han i ett bref till Herders enka) skulle han föredragit, att, vid ett mera besökt universitet närmare Tysklands medelpunkt, finna mera både anklang och motsägelser, ett andrikare och mera vetenskapligt, om än oroligare lif. Mellertid inträffade en omvexling, då Gustaf Adolf, på hvars födelsedag d. 1 Nov. 1804 han, å ungdomens vägnar, på svenska sjöng en *Glädje-Sång*, för en längre tid i Greifswald tog sitt högqvarter, under hvilken tid många Svenskar (bland dem Wetterstedt, De la Gardie och Brinkman) gingo ut och in i hans hus: — angenäma besök, emedan kärleken till fädernesland och landsmän lefde oförkolnad qvar i hans trogna bröst. Krigets skiften förde dock snart hit andra gäster, som gjorde intrång i hans husliga bekvämlighet, och sårade hans öron genom utropen: Vive l'Empereur! Från denna tid började lynnet fördystras, nattsömnen vika, helsan aftaga. En förkylning ådrog honom nerfeber, och denna snart döden, innan han ännu uppnått det 50:de året. Det var natten till d. 1 Oct. 1808, som den himlaburna anden återvände till sin ursprungskälla, finnande ett ljus, hvarest vi alla bärnere i dunklet samla.

"Thorilds utseende och hållning — säger biographen — har en stämpel af adelhet, själfullhet, lättrorlighet och smärthet, som — enligt hans mågs berättelse — egde någonting hind-artadt. Han var blond, med skär hy och klara, blå ögon; längden något öfver medelmåttig; växten smal och fin, utan att synas mager; ställningen alltid rak, med blickarna oftast rigtade uppåt; gången bestämd, fast, men ledig och skyndsam. Alla kroppens ledamöter bildade tillsammans ett harmoniskt helt. Lätt kom han i eld; förtjusning, hänförelse, — men icke halmlågas, — var hans lifselement. Under lugna samtal visade hans ögon alltid den lifligaste uppmärksamhet, och kring de fina, genialiska minerna sväfvade ett eget behagligt småleende. Men om något, som förekom honom ovärdigt, lågt, nedrigt, bragte honom i harm — (och detta hände blixtnabbt): då förvandlade sig blick och ord till ljungeld och thordön. Förmågan dertill hade han ock sjelf, i sitt omkring 1785 antagna namn ("Thors eld", eller "eld af Thor"), velat beteckna. Den gentleman äfven i klädsel, som han varit redan under sin fattigaste tid, fortfor han ständigt att vara. Vi veta, att han i Upsala hade gjort sig ej mindre hemärkt genom moderniteten och äktheten af sin mörkblå slängkappa, äfvensom prydligheten af sin hatt, än genom sitt stolta anlets-uttryck och sin på

firmamentet fästade uppblick. I allt sådant förblef han jemväl såsom Professor densamme. Hans röst var väljudande; och han förstod att begagna den. Svenska språkets skönheter framstodo, genom hans tal, hans föredrag, hans läsning, i den möjligast lifliga verkan. Af honom hade Häfner lärt Svenskans rätta musikaliska declamation; och berömd sig deraf icke litet."

Enkan lär ännu qvarlefva. Hon skänkte honom tvenne barn, en dotter, som blef gift med Professor Florello, men kort derefter afled, och en son, som studerade några år i Upsala, befordrades sedan till Conrector vid Tyska skolan i Stockholm, men borttrycktes inom få år från en maka med trenne barn i den största fattigdom. Tio år efter Th:s död förenade sig trenne af hans beundrare att utgifva hans samlade skrifter, hvilka längesedan försvunnit ur bokhandeln och flera voro ytterst sällsynta; och af denna upplaga skulle inkomsten användas till sonhustruns och sonbarnens understöd. Men ingen skilling kom dem till godo: hela behållningen begrofs i förläggarens en tid derefter inträffade concours. I alla fall kunde den icke vara särdeles stor: upplagan var endast 1000 exemplar och fann, såsom förf. af denna minnesteckning är i tillfälle att upplysa, en blott medelmättig afsättning, med undantag af den del, som skulle innehålla en biographi och karakteristik öfver Thorild, men förlorade sig i en inledning, som icke innehöll dennes, utan utgifvarens egen philosophiska Bekännelse; och afbröts, just då den å de sista bladen kom in på ämnet. Också afbröts med tredje delen företaget, hvartill orsaken var dels bristande tid för Utgiv., dels håglöshet hos förläggarn. Sålignigt, så glömskt hade det slägte, som nu uppväxt, blifvit af den store, för tjugufem år sedan utvandrade siaren. Kanske bidrog sjelfva utgifningsättet till denna köld. Geijer — som åtagit sig denna möda — behandlade Th:s skrifter enligt en grundsats, som stod i rak motsats till, den, hvar med Th. behandlat sin vän, Herders. På anmälan om de sistnämndes "sämmtliche Werke" hade man vid namnen på de begge arbetena "Metakritik und Kalligone", hvilka innehöllo bistra utfall emot Kant och hans efterföljare, bifogad inom parentes: "ihr Geist in einem friedlichem Auszuge" men Th., som med förtjusning emottagit det ärofulla anbudet att utgifva den philosophiska afdelningen, skref tillbaka till enkan: "Ändern darf und will ich nichts; bingegen den Gesichtspunkt angeben, die Schönheiten zusammenstellen das Ganze beleuchten. Und warum denn ändern? Dies

Convenienz des Tages, ein Spiel des Zufalls, eine Blendung von Schimmer und Schatten, schwindet mit dem Tage. Aber die Harmonie des Ewigen bleibt; so wie das Licht des Himmels. Und für dieses eben war Er ein erhabener Ritter; lessens Anstand nicht Grazie, sondern Heroismus heisst. Ja, sogar das Schöne ist hier Waffenblitz." Denna protest antogs och gillades af medutgifvarne Wieland, Heyne, Johannes von Müller och den sednares broder. Deremot ansåg sig Geijer göra Th:s minne en tjenst dermed, att han borttog dels de häftigaste utfallen mot Kellgren och Leopold, dels åtskilligt annat, som ur æsthetisk synpunkt förekom honom umbärligt eller mindre lämpligt. Åsigtarna äro flera: oss synes dock, att äfven felen, fläckarna, öfverringsarna utgöra en del af sjelfva Th:s väsende under hans ungdomsbana, samt att hela striden mellan de båda motsatta åsigtarnas dåvar. hufvudrepresentanter, så till form som sak, engång tillhör svenska vitterhetens historia, utgör deraf en väsentlig del och kan derifrån icke utplånas.

Skrifter: se Hammarskölds Sv. Vitt. Hist., Atterbom, samt ofvannfö. Tillsammans, men hvarken allosammans eller alla de meddelade fullständigt utgifne i: Thomas Thorilds Samlade Skrifter Del. 1—3. Ups. 1819, 1820 och Sthm 1824.

(Källor: Hammarskölds Sv. Vitt. Hist. — Sv. Pantheon. Häft. XIV. — Atterboms Sv. Siare och Skaldar. Del. IV och V, recens. i Tidningen Tiden 1849. N:o 88, 89, 90, 91, samt i Tidskriften Frey 1850. — Jfr bihänget: Thorild, en filosofisk eller ophilosophisk Bekännelse, som dock endast i början och slutet berör Thorild.) F.

THUNBERG, DANIEL AF.

Vid Sveaborg har Gustaf III på en graf låtit rista denna skrift: "Här hvilar Ehrensvärd, omgifven af sina verk: Sveaborgs fästning och Arméens flotta." Men Ehrensvärd sjelf har på en af dammarne låtit inskrifva: *Utan Thunberg skulle Ehrensvärd ej byggt denna dam.* Till Chapman skref Ehrensvärd en gång: "Akta era ritningar, så gamla som nya, så att ni vill tjena er sjelf och kronan", tilläggande den anmärkning, att äfven *Thunberg blott genom sin outhärlighet smut vinna sin utkomst**). Likväl finnas om denne T. inga andra underrättelser i tryck än de torra uppgifterna i adelsstrikeln, samt det visserligen vackra latinska minnestalet Norberg, hvilket dock åter är så torftigt på factiska meddelanden, att ej engång födelse- och dödsåren äro anförda. Tillgätlvis är en manuscriptsamling i behåll, deraf T:s mång-

*) JfrM inuestalet öfver Chapman i Svenska Akad. Handlingar.

åriga correspondans med Ehrensvärd*) utgör den förnämsta delen. Härads höfdingen L. V. Henschen, fosterson och arfvinge af T:s ende barnlöse son, och som efter den sistnämnde genom testamente kommit i besittning af dess egendom Bastorp i Blekinge, der förenämnde handskrifter förvaras, har på begäran beväget lemnat oss tillgång till dessa, hvarigenom det blifvit möjligt att något fullständigare redogöra för den utmärkte mannens lefnadsförhållanden och utförda värf.

T. var son af en skattebonde på hemmanet Tunsjön uti Dahls socken i Ångermanland, *Lars Persson*, i dess äktenskap med *Anna Henriksdotter*. Född derstädes i Maj 1712, intogs han vid elfva års ålder i Hernösands läroverk. Efter tio års förlopp blef han Student i Upsala. Dit följdes han mera af föräldrarnas välönskningar, än af deras pecuniära understöd. Redan förut hade han sjelf förtjenat sitt uppehälle såsom informator för Prosten Eurenii trenne söner, hvilka sedan utmärkte sig såsom mechanici, troligen till denna rigtning förda af T.

Som T:s föräldrar för honom bestämt den presterliga banan, studerade han i Upsala flitigt och med framgång, enligt Norbergs vitsord, Hebreiska, Grekiska, Latin och Philosophi; men alla hvilstunder använde han på smidesarbeten, hvilket företag mången odugling åsåg med djupt förakt.

T. kämpade med stort armod, men stod ändock fast i sina litterära föresatser. Under tiden kom han att besöka Fahlun; och den verld, som här öppnade sig för honom, synes för alltid bestämt hans mekaniska bana. År 1743 började han sjelfständigt arbeta uti mekaniken. De tvenne följande åren gjorde han försök med den såningsmachin, som är beskrifven i Vet. Akad. Handlingar för 1749.

Ehuru redan utmärkt i sin väg, vann dock T. hvarken uppmärksamhet eller uppmuntran, förr än han kom i beröring med Polhem. Från denna stund var hans lycka gjord. Han anställdes 1745 vid P:s Laboratorium Mechanicum.

*) Om denna brevvetling och T:s förhållande til Ehrensvärd skrifer Norberg: "Ehrenswerd, vir amplissimus, quem unum non posse sufficit, hunc hominem sibi proximum et conjunctissimum habuit; nulla inter eos cognatione, nulla necessitudine, nisi quod utique artis suae præclarus erat. Literæ ab illo Imperatore ad Thunbergum missæ, quibus nihil vel compositione melius vel argumentis gratius legi, venerabili, optimo, proprio suo seni inscriptæ, testatur faciunt, inter armatum et togatum omnia summæ familiaritatis privilegia intercessisse."

hvars alster nu till god del äro förenade med Technologi-ska Institutets modellsamling. Tvenne års arbete under P:s handledning fullbordade T:s utveckling och grundlade hans rykte. Snart skulle han pröfvas på egen hand.

År 1747 antogs T. till Byggmästare vid Finska Fästningsbyggnaden, och sysselsattes sedan äfven med Dockbyggnaderna på Sveaborg under stigande bifall. "Sic fama non semper errat: aliquando vere judicat et opinatur", säger Norberg.

Det ser ut, som skulle Ehrensvärd ej varit utan del i T:s första utflygt på egen hand och dess anställande i Finland. Bland T:s efterlemnade papper finnes ännu qvar Ehrensvärds egenhändiga recommendation af d. 16 Dec. 1747 för T. "hos alla dem som på de resande uppsigt hafva, till skyndsam befordran på sin resa."

Huru tidigt T. erhållit "Slotts-Byggmästares" värdighet, finnes ej angifvet i de tryckta källorna. I nämnde recommendation af Ehrensvärd kallas han endast "Byggmästare"; men att han d. 11 Nov. 1753 var "Slotts-Byggmästare", visar sig af ett bref från F. O. Wrede. Ehrensvärd begagnar ingen titulatur, utan skrifver gemenligen endast "fader Thunberg", "gode fader Thunberg", "min gubbe", "min käre gubbe", "min egen gubbe"*) o. s. v., hvilket allt, jemte breffvens innehåll för öfrigt, visar det bästa och förtroligaste förhållande mellan dessa utmärkta män. T. iakttagar dock å sin sida fullständig titulatur och all reverens. E. skrifver endast "ödmjuka tjenare." T. var blott 40 år gammal, då han erhöill "faders"-titeln af E.

Den 22 Jan. 1753 skrifver E. från Stockholm: "Min gode fader Thunberg! Hur går det i år med vår dam, sedan jag varit trugad att försumma så mycken tid. Ifall vi intet i år skulle ha hopp att sluta det vi begynt, må vi intet skulle tänka på den andra dammen till att kunna spränga slussen färdig. Jag ger Er allenast att tänka på tills jag kommer, som jag hoppas med första läser ske. Jag har emellertid skrifvit både till Frankrike och Holland angående Segmentet. Härleman har talt vid mig om ni ville ha Elianders syssla när han dör. Han är illa sjuk och förväntas iå-

*) I ett bref af d. 13 Mars 1771, som den kort derefter aflidne Ehrensvärd endast med darrande hand undertecknat under det en annan person conciperat sjelfva brefvet, förekommer på ett ställe uttrycket: "Min egen vän." Detta är, sannolikt på E:s egen anmodan, ändradt till det af honom sjelf länge brukade: "min egen gubbe." Jfr förestående not.

gen bättring. Den enda glädjen han kan ha här i världen är att se det döden litet dröjer. Jag har svarat ja och att Er nuvarande syssla intet skulle hindra utan att vi hade utväg att dela Er oss emellan till vår gallaire hamn blefve färdig. Har jag gjort väl fader Thunberg? Adieu min Gubbe, jag är beständigt Er ödmjuka tjänare A. E."

Den 19 Sept. 1754 skrifver E.: "Tack för ert bref, min redlige fader Thunberg, som jag fick i går aftons och nu intet har tid att besvara som jag önskade, efter jag här är omgifven stundligen med främmande och annan djefvalskap. . . . Så snart ni . . . så kom öfver hit, så att ni intet sent på hösten far illa med helsan." I nästan alla bref förekommer en förmaning till T. att vårda helsan.

År 1756 gjorde T., på Secr.-Utsk. Defensions-Deputations befallning, en resa till Götha Elf och Carlskrona, för att vid förra stället underrätta sig om tillståndet vid slussverket och vid det sednare utse plats för Dockbyggnad. Detta skedde på E:s förslag; såsom synes af brefvexlingen.

Den 3 Oct. 1755 skrifver E.: "Efter den system jag fattat om brechen af Stiernstedt så bör resten af bröstmuren allt mer och mer luta öfver och kanske falla i kull om den ej hjälpes. Tänk derföre på min Gubbe hur den kan styttnas tills sommaren och underrätta Walmark derom så får han gripa sig an dermed. Detta lär bli en svår sak efter der är så godt som intet fotspierne utom muren. Jag ville intet gerna att detta skulle uppehålla Er så att ni kom att resa försent på året. Om ni vill nu min Gubbe ska ni få göra den resan vi talt om till Trollhättan, Carls- och Landskrona. Med sista post kom underrättelse från Trollhättan att en stol som äfven denna gången var den siste att sätta ned, å nyo flutit bort, derigenom att en flotta af 800 tolfter plankor kommit att stadna emot stolen. Rundade den intet hålla denna tyngden hur skulle den hålla ännu en 12 aln. uppdämning. Jag ville äfven göra denna resa i ert sällskap, men jag får skjuta upp densamma till en ankommar. I Götheborg har ock $\frac{1}{2}$ bastion af jord med sten-fot ramlat i kull. Det är interessant att beskåda sådana ruiner, men det är interessantast att ni får ta frisk luft. Efter ambrassurerne på den spruckne bröstmuren svara midt emot hvalfven, kunde man icke i ställe för stytningen dra i hop muren igenom bjelkar, som ligga igenom hvalfven och ambrassurerne, utanföre häftade i andra bjelkar som hålla bröstmuren tillbaka och innanföre att kunna kila inåt så mycket som behöfs. Det måtte vara 2:ne bjelkar tillsam-

mans ibophäftade i ändarne med en tränyckel som vid Polhems paraboliska bro. Sat sap. fader Thunberg förstår det bättre än jag kan beskrifvat. Må väl min Gubbe och res intet i värsta vädret. Ödmjuke tjenare *A. E.*"

P. S. "Eric Sparre som var i Finland är öfver vintern i Carlskrona och sålunda kan ni väl tänka att ni der blir väl fagnad och emottagen."

Den 20 Febr. 1756 kom T. till Carlskrona och skref genast till E.: "Jag har i tysthet undersökt beskaffenheten af det projecterade stället till den förevarande inrättningen och befunnit, att det så väl till bottnens som djupets beskaffenhet ej är särdeles tjenligt. Men ett ställe uti vestra ändan af staden, "Peter Jonssons vik" kalladt, synes dertill så fördelaktigt, som möjligt kan vara. Det är till största delen kringflutet, med berg in uti djupet, och den stora öppningen, som vetter söder ut, lämplig till kajdam på tillräckligt djup."

Den 15 Juli 1756 återkom T. till Sveaborg och biträdde vid durchfarts-undersökningarne samt strömnensningarne i Finland. År 1757 reste han å nyo till Götha Elf, besåg närmare situationen vid Trollhättan, och inlemnade sedan till R. Ständers Deputerade plan till durchfart förbi dessa fallen, hvilken då gillades samt sedan af Kongl. Maj:t fastställdes.

Resan till Trollhättan önskade T. nu undvika, såsom synes af bref till E. af d. 3 Maj 1757: "Genom bref af d. 14 Apr. antyder R. Slussdirectionen vid Götha Elf mig att vara uti Veneraborg d. 1 Aug. Om det skall ske, så går större delen af Juli åt på ditresan samt hela Aug. och någon del af Sept. på förrättningen och återresan, som är den tid, då arbetet bör ske uti Tavastland och Björneborgs län och prämen för skeppsdockan sammansättas samt pumpmachinen uti Galerdockan med dess afloppsränna förfärdigas. Omständigheterna fordra, att isynnerhet de sistnämnda arbetena bli färdiga i år; hvarföre Hr Generalen i ödmj. hemställes, om icke jag kunde slippa denna resa, som infaller på en tid, som så mycket fordrar min närvaro här. Under afbidande af svar skall jag så mycket hos mig står skynda på samt underrätta vederhörande om dessa arbeten, så att de kunde till någon del gå under min frånvaro, i fall resan vore oundviklig."

Under tiden måste T. äfven göra resor i Finland för att leda "strömöppningarne" och hade äfven omsorger om verket i Carlskrona. Den 24 Maj s. å. skrifver han dit till

Lieutenant Fellers *): "Det är nödigt att veta, huru tillståndet är vid mynningen af "Peter Jonssons vik", när det stormar utaf sydlig och sydväst. Hr Lieutenanten är därför så god och ger derpå akt. Äfven är en situations-charta öfver viken och dess stränder nödig."

År 1739 erhöll T. Directeurs-fullmakt samt lika rang och värdighet med Capitainer vid artilleriet; hvarefter han s. å. infann sig i trakten i Carlskrona för att, i anledning af det d. 3 Juli 1737 med R. Ständers öfver dockbyggnaden förordnade Deputerade slutna contract, biträda vid berörda verk.

Vid nämnde contracts uppgörande hade Thunberg sändt Ebrensvärd en promemoria öfver sina önsknings, hvarur vi meddela:

"I:o Efter detta verkets fortgång dependerar förnämligast utaf lyckliga fördämningar; men de utaf god och tjenlig grund; så förbehåller jag mig, att, om vid dess närmare undersökning, någon oöfvervinnelig svårighet skulle yppa sig, ej vara förbunden till fullföljande deraf, hvarom jag yll mig yttra, så snart grunden blir med noggrannhet undersökt. — II:o Sedan grunden är befunnen tjenlig, vill jag väl göra dessein till kajdammarne, men förbehåller mig likväl, att få göra ändring deruti, efter som omständigheterna yppa sig under executionen. Och som min ständiga närvaroelse fordras isynnerhet under dammarnas anläggande och förfärdigande, så förbehålles — III:o att detta arbete ej må ske utan min närvaroelse i orten. — IV:o Är äfvenväl min närvaroelse nödig under förfärdigandet af ingången till Dockan och dess stängsel, samt de murar som sluta de nu varande öppningar mellan bergen. — V:o Sedan vattnet är utstängdt, kommer det mesta arbete att bestå uti jordgräfning, bergsprängning och murning, som förutan min ständiga tillsyn kan gå för sig; hvarsför betingas frihet att då få vara borta efter omständigheterna. — VI:o Frikallas för vidare tillsyn öfver arbetet än hvad dess riktighet och godhet angår. — VII:o Äfvenväl för deltagande uti förvaltning och redogörelse för penningar, materialier, instrumentalier och dagsverken. — VIII:o Ej ställes under någon annans befäl än Directionens för arbetet. — IX:o Icke förbindes att längre förblifva vid

*) T:s synnerlige vän, hvars porträtt, liksom Ebrensvärds och Taegets, ännu finnas på förenämnde egendom Bustorp. Fellers blef sedan Major och Riddare samt utgaf 1774 en bok med plancher, under titel: "Försök att bygga under vatten." F. lärre haft det olyckliga slut, att han sjelf genom skott afhändt sig lifvet.

detta arbetet, än till dess öppningen med dess stängsel och vattutåta murarne blifva färdige, samt X:o För ingen del vara ansvarig för utgången, eller fullbordandet inom någon viss förelagd tid."

"Under dessa villkor är jag nöjd att gå Kongl. Maj:t och Riket tillhanda uti verkställigheten af den tillämnade Dockbyggnaden. Lemnande föröfrigt uti Hr Öfverstens och Ridarens Höggunstiga välbehag, hurudana förmåner jag under arbetet får åtnjuta, och om icke vid Kajdammarnas och Dockestänglens samt vattutåta murarnas lyckliga fullbordande en discretion med skäl kunde förväntas."

Snart kom kriget, derefter penningbrist och slutligen Mössornas stigande välde, hvarigenom T:s verksamhet ofta stördes. Den alltid tröstande Ehrensvärd var länge borta i pommerska kriget, hvilket ökade missmodet hos den något grufsamme T. Från Stralsund skref E. d. 25 Maj 1758: "Min egen gubbe! Tusen tack för Ert kärkomne bref af d. 26 April och all den nit ni visar, min egen gubbe, så väl för Sveaborg som för Strömmrensningarne. Om jag nånsin mera ser det kära Finland vill jag bjuda till visa både Strömmrensningens och min erkänsla. — Det tycks som Carlskrona i år intet behöfver Er hjälp. Det har redan gått så långt ut på tiden att der intet stort kan uträttas. Roa Er nu med vår Docka min Gubbe och laga den hinner så långt som våra små krafter förmå. — Om lyckan hade tillskyndat oss pengar och lugn så hade man kunnat uträtta något vid så lågt vatten i våra snaska strömmar. Tålmod, fader Thunberg, och hopp på ett annat så lågt vatten. — Ni lär få god tid min Gubbe att tänka på Gallairernes construction. Vi få inga pengar i år och det kommer an på lyckan när vi få. Det tör vara nyttigt att få denna betänknings-tid. — Härne kan väl ha rätt i sin tanka om hästelegan, så framt man ska gå efter det gamla resreglementet, men derpå står intet fader Thunberg nämnd och sedan den tiden det blef gjordt har Kongl. Maj:t sjelf förklarat huru mycken hästlega ni ska ha då ni reste till Carlskrona och Trollhättan. Detta är försäkt prejudiciat och ber jag honom hålla sig dervid. — Våra grillar roar Er intet min Gubbe därför tiger jag med dem. — Adieu min egen fader Thunberg. Sköt Er helsa och roa Er."

Den 1 Nov. s. å. skrifver E. från lägret vid Prenslow: "Tusen tack för Ert kärkomna bref af d. 30 Augusti och för alla trägna och flitiga stunder ni hittills haft på det mödosamma Sveaborg och isynnerhet på Dockan. Det är

jag först, min söta Gubbe, som bör tacka Er derföre och sedan allmänheten. Min erkänsla ska räcka så länge jag är till och önskar mig allenast tillfälle att få visa för efterkommande. Tröttna intet, fader Thunberg, att tjena det allmänna. Om denne intet är tacksam så blir den tillkommande. — Hiärne har skickat mig relations-ritningen för i år. Jag trodde intet att muren för pumpmachine skulle i år komma så högt, mycket mindre att machine skulle så fort kunna sättas dit. — Fast ni sjelf icke vill tala om Era goda gerningar så har jag ändå fått veta Er frikostighet emot Durchfarterne i Finland. Det är skada, min egen Gubbe att ni intet eger millioner till att kunna fullborda det ni nu kanske allenast får börja. Öfverge intet Durchfarterne fast de ha sina svårigheter. Lyckan hjälper väl till. Så länge ni intet visste att Loppis träsk låg 40 alnar öfver Wanajerwi, så visste ni icke heller af den reservoiren som ni nu hittat uppå. — Må undersökningarne kunna nästa år fullbordas så att ni kan hinna formera någon plan. — Jag gratulerar till approbation på Er idé öfver Trollhättan. Låt nu intet Era idéer på Svenska sidan ta förstfödselrätten ifrån de Finske. — Välkommen till Carlskrona min egen Gubbe. Är det icke hugneligit att under sjelfva krigsågan oeconomiske sysslor få verkställas. — Adieu min egen fader Thunberg, glöm intet Sveaborg. Jag är beständigt Er ödmjuka tjenare. *A. E.*"

P. S. "Om det blir görligt att åt året kunna sätta ett par galairer på stapeln må intet på den sidan af Dockan kunde göras rum dertill som har stenbotten? Min söta Gubbe tänk derpå och ge dem goda råd."

Detta bref träffade ej T. förr än i Stockholm d. 3 Jan. 1759. Han besvarade det d. 5 Jan. under djup nedslagenhet. "Och har jag nu den äran uti ödmjukhet berätta, att jag efter tre veckors tillbringande på resan från Finland, kom hit den 2 nästveke. Huru besynnerlig denna resan varit, kan slutas deraf, att jag kommit öfver de andra östra passen dels körande, dels roende och dels gående. Öfver Dellen gick jag till fots juldagen. Ehuru jag nu hade högt nödigt bli här stilla någon tid och sköta min så märkligen aftagande helse, så måste jag ändå med det första begifva mig härifrån, efter Lieut. Fellers berättar, att något arbetsmanskap till dockbyggnaden var redan ankommet uti Nov., men mera skulle komma denna tiden. Jag må tillstå, att jag icke kan finna mig uti denna anstalten. Redan för ett

är bad jag F. att ej arbetsmanskap skulle uppbudas, förr än jag vore kommen till Carlskrona. Och då jag uti Oct. fick veta, att Deputationen beslutit hvad som nu är verkställt, anmodade jag honom att söka ändring deruti, hvilket likväl ej skett. Nu skall arbetas, innan plan till arbetet är färdig, och kommer således an på lyckan, om manskapet blir väl emplyoieradt. Jag vet därför icke, om man sig icke förhastat uti detta mål. ... Jag ominerar om det som oftast, sedan min mjeltsjuka hunnit till så hög grad, att oreda uti idéer gör mig mindre skicklig till sådana saker som fordra eftertänka."

E. svarar från Stralsund d. 23 Jan.: "Tusen tack för detta och många års arbeten och välkommen till Sverige. Min egen gubbe! Skynda er mest att sköta er helsa. Den är angelägnast. Om vår Herre hjälper mig någonsin hem, vill jag bjuda till att kasa bort er mjeltsjuka. Den ska man ej låta rota sig. — Min egen fader Thunberg! Blif intet ond öfver små tryckfel i anstalterna. Scisne qua parva sapientia mundus regitur. Vid sådana tillfällen tackar jag Gud, att det ändå intet är värre. Adieu min söta fader Thunberg!"

Den 3 Febr. kom T. till Carlskrona efter elfva dygns resa i svårt väglag. E. skriver åter uppmuntrande från Stralsund d. 16 Febr.: "Välkommen till Carlskrona, min söta gubbe! Sköt er krasliga helsa och lät detta bli er förnämsta syssla. För resten hittar ni väl råd, allenast ni ger er god tid. — Jag mår Gud ske lof bra nog. Konsten är att göra sig världen söt. Så länge jag hittar på utväg der till, så bergar jag mig väl."

Något uppehåll i brevexlingen inträffade genom Es svåra benbrott. Den 17 Juli redogör dock T. för sina arbeten, men klagar tillika bittert öfver mjeltsjukan. E. svarar från Bergen d. 31 Juli: "Tusen tack för ritningen öfver Er vackra dam. Jag önskar att den vore färdig men mest att ni hade helsan som i de gamla dagar. Vi ha en käck Doctor vid arméen. Jag bad honom föreskrifva Er några regler, hvilka jag innelyckt sänder, men bästa rådet tillika tror jag ändå vara god motion till häst. Ni mins min Gubbe att jag ock haft en släng deraf. Mitt stillasittande i kammaren som oftast i flera veckor var intet annat. Nu sedan jag dageligen rider ser jag orsakerna till mjeltsjukan försvinna och fast jag oftast icke kan föra diet så mår jag bra och har nästan aldrig varit vid bättre humeur. Min gersingelösa lefnad här i Pommern är mig icke så tung och

känbar som han blefve utom motion och följakteligen utom samma helsa. Min egen Gubbe, gör samma försök för eget och Era vänners nöje samt för efterkommandes gagn. — Jag har admirerat Er Dam och roat mig åt dess execution. Nog lär Ert arbete gå bra så vida ni får pengar och folk, men resten ... Om vi nånsin råkas så böra vi samla det som varit bygt och dels blifvit redan försvunnit dels fördält för efterverlden. Må man intet borde lemna efterkommande ett sådant testamente jemte tankar om hvad som ännu kunde göras. — Säg mig min Gubbe hvad gör man vid Trollhättan? arbetar man der något? Hiärne berättar mig att han troget exequerar det ni satt honom före. — Jag hade mycket att glamma med Er min egen Gubbe om vi vore tillsammans, men nu stadnar allt uti att be Er sköta helsan. Det är det säkraste goda att lefva frisk och glad. — Jag har ännu icke varit ur min säng, icke ens kunnat sitta uppe i sängen, men nu hoppas jag i denna veckan få göra en början och äfven flytta till Stralsund. — Helsa alla goda vänner. Jag lefver och dör min egen Gubbe Er ödmjuka tjänare A. E."

P. S. "Söta gubbe har ni låtit Hiärne veta hvad som är att knåpa vid Dockorna. Jag skref Er i våras hvad jag tyckte."

Den 3 Oct. skrifver T.: "Bland de få förnuftiga äskådare af våra arbeten är Bergrådet Svab, som efter fjorton dagars härvaro reste i går. Vid Trollhättan är alldeles intet gjordt, sedan Deputerade skildes åt 1737, så att jag ej vet att Solberg varit der sedan den tiden." E. skrifver från Stralsund d. 28 Oct.: "Jag är glad åt edra arbeten och önskar tusenfalt lycka. Men jag återvänder icke att be er öfverge så mycket köttätande som möjligt är och att rida för motion. Börja med att öfverge all salt mat utom spickesill och spickelax. Bli intet ond, fader Thunberg! Om ni hölle så mycket af mig, som jag af er, så sticknades ni icke öfver mina predikningar."

I slutet af året besökte T. i Stralsund E. Vid återkomsten till Ystad d. 1 Jan. 1760 skrifver han nyårsbref och tackar för godt bemötande. Den 8 Jan. skrifver T. ganska sorgligt i anledning af inlupen underrättelse, att dockprämen vid Sveaborg tagit skada. Den redlige mannens samvetsgrannhet framlyser uti rapporten härom. Den slutas så: "Nådige Hr Gen.-Lieutenant! Efter jag tror att olyckan händt af föranförda orsak, så tror jag ock att vederbörande af o-

kunnighet något brustit uti deras skyldighet. Icke dess mindre nödgas jag tillstå, att största skulden är hos mig, i ty jag ej befallt att hålla en öppning på pråmens inre sida vid botten samt barlast uti honom; ty då hade han varit oskadd. Men detta är en beklaglig följd af min lättsinnighet att inlåta mig uti flera göromål än jag hinner och förmår bestrida. Ty hvad vore nu tillbörligare än att resa dit och se hvad som är till att göra; men göromålen härstädes vilja det omöjligen tillåta."

Ådelt tröstande skrifver E. d. 31 Jan.: "Gud vare lof, att ni med helsan återkommit. Det är det förnämsta. Sveaborgs dockpråmens lyftande anser jag för en lycklig händelse, som visar oss hvad som behöfver ändras framdeles. Ni har så brådtom, min gubbe! att skylla på er sjelf och göra er orätt. Det är detsamma som att bli ond deröfver att man är menniska. — Jag tror icke, min gubbe, att hvarken valtnets stånd innanföre eller bristen på nog barlast ha varit hufvudsakliga orsaken, utan vår accuratess att hugga berget så slätt åt inre sidan, att vattnet kan fylla det lilla rummet, som är emellan berget och pråmens botten." (Nu följer en mathematisk beräkning). "Må man icke derföre borde allenast ha yttre kanten af berget väl slätt och den inre med vinnar inhuggna så att vattnet finge straxt rinna inåt och icke sätta sig öfverallt emellan pråmen och berget. — Kanske jag resonerar galet, min gubbe; men jag vill be er tänka derpå. Emellertid tror jag, att om det lägges så mycket ballast i pråmen, att han allenast kan flyta upp en fot, så skall väl vattnet icke röra honom. — Jag tycker det är bra, att det händt så, att man i tid får speculera derpå. — Bruce säger, att pråmen intet stort är skadad och menar snart få honom lagad igen. Söta fader T.! Säg dem huru de ska bära sig åt. Jag har sagt B., att han skall göra accurat det ni befäller. Må det intet vore tider att göra den pråmen färdig, som kommer mellan skepps- och gallerdockan, så sluppe man pumpa så mycket, när något dylikt händer. — Nu hoppas jag, att ni är nöjd med oss, sedan vi kört Preussarne ur landet och tagit deras General en chef till fånga."

I början af år 1761 träffades E. och T. i Stockholm, sannolikt i följd af riksdagen. T. återkom till Carlskrona d. 10 Mars. Den 3 Maj skrifver T.: "Helsan är nu en tid mera kinkig än någonsin tillföre; ty gikt och skörbjugg ha så ansatt mig, att jag ej utan märklig kännning kan vara ute. Jag är derföre sinnad att med det första bruka något blodrenande."

Den 23 Juni skrifver E., som samma dag reste från Stockholm till Pommern: "Jag har ändtligen fått våra saker någorlunda i gång och en del afgjorda. Ni har fått en recompence af 24,000 d. s. för finska dock- och fästningsbyggnaden, men den består nu af en obligation, för hvilken ni får 5 proc. interesse, till fästningsbyggnaden blir i stånd att lösa in denna obligation. Det skall väl intet bli långt till, hoppas jag. — En finsk student, som har grym lust till mekaniken och byggnader, Tauler vid namn, recommenderar jag hos er, min söta gubbe, till arbete hos er. Gadolin är mycket öm om honom, och ni vet huru mycket jag vill befordra ungdomen." T. svarar d. 3 Juli: "Jag tackar allra ödmj. för discretionen och önskar, att Hr Generalen måtte bli så väl belönt för sina stora tjänster, som jag redan är för mina små saker. Jag har äfven den äran att i ödmj. gratulera till chefskapet öfver arméen."

Den 16 Oct. skrifver T.: "Jag känner nu allt mer och mer förlusten af den oskattbara förmonen att ega Hr Generalen till förman. Nog är jag försäkrad om Riksrådet Liebens välvilja; men jag kan ej tro dem om godt, som så länge hållit parti med dockbyggnadens motståndare, och dessa utgöra nu pluraliteten uti deputationen och således blir Riksrådet öfverröstad." (T. synes vara missnöjd isynnerhet med Rammarrådet Bergenbjelm och Borgmästaren Schauw samt äfven måhända med Chapmans inflytande). "Och således får jag intet ominera annat än ondt både för dockbyggnaden och oss som skola brukas dervid" (deribland Fellers). "Grefve Erik (Sparre) är ganska nådig, så att han gör oss bistånd så mycket han kan, och Grefve Wachtmeister finner sig med Fellers tillämnade förklaring."

Den 5 Jan. 1762 skrifver T.: "Till att hjälpa bristen på godt vatten i Carlskrona har jag tänkt på en vattenledning så väl från Lyckeby ström, som en källa der bredvid. Jag tycker, att den kunde göras för 50,000 d. s. så att den skulle bli varaktig samt med litet underhållas."

Under året 1762 utpumpade T., medelst en inrättad väderqvarn samt flera andra inventioner, vattnet ifrån den till dockbyggnaden utsedda platsen. De härvid nyttjade maskiner finnas i koppar stückne uti Fellers' bok: "Försök att bygga under vatten."

Den 29 Aug. fann Skeppdockbyggnads-directionen för godt tillägga T. 300 dlr samt årligen från detta års början till hushyra samt ved och ljus, på grund att T. haft samma förmån vid fästningsbyggnaden i Finland.

Den 13 Febr. 1763 skrifver T.: "Slutligen får jag berättta, att jag d. 28 Jan. hade bröllep. Om det blir så roligt i längden att vara gift, som det nu är, så är jag lyckligen curerad ifrån ett ondt, som jag ofta varit desperat öfver. Ty mitt elaka humeur, som mig stundligen plågade, är nu alldeles försvunnet."

Den 23 Oct. skrifver E.: "Vår flotta kommer aldrig i ordning, förr än dockorna bli färdiga." Den 21 Juli 1764 skrifver E. från Sveaborg: "I dag ha vi släppt vattnet på vår slusspråm och håller den bra tätt. Luckorna läka allena litet. Om ett par dagar öppna vi honom igen och släppa ett fartyg ur dockan. Denna tidning bör jag fagna er med, min gubbe, som upphofsman till alla dessa inventioner." Den 10 Juni 1765 skrifver E.: "Tack, min gubbe, för ert conterfej. Så snart jag får någon skickligare målare, vill jag sända ett till er k. fru."

Den 20 Nov. 1766 lemnade T. på befallning biträde vid planen till durchfarten från Vettern till Saltsjön, hvaraf dock verkställigheten blef hvilande.

Den 23 Sept. 1769 skrifver T. till E. i ett bref — som likväl finnes uti T:s efterlemnade manuscriptsamling både i concept och renskrifvet, hvilket synes antyda, att det icke afgått — följande om ett honom gifvet uppdrag: "Konungens bref af d. 4 dennes till Amiralitets-Collegium ålägger mig att bevista en förrättning uti Landskrona. Hos Hr Generalen anholder jag ödmj. att blifva entledigad från detta göromål, helst som jag kan dervid ingenting uträtta, i anseende till min helsa, som är så försvagad, att jag numera förmår litet tänka uti de saker, som jag haft tillfälle att arbeta uti förut, men allsintet uti främmande."

Den 6 Juni 1770 skrifver E. från Sveaborg: "Säg mig era tankar, min gubbe, om finska furan. Jag tycker den är mycket sämre än den svenska; mycket lösare och håller oändligen mindre. — Jag märker af ert bref, min gubbe, att ni blifvit mycket ömtåligare än förr. Vi ha då ändrat oss olika. Min helsa har blifvit mycket kinkigare; men mitt humeur tar emot denna verdens omskiften, som jag läste dem i en bok och som de passerat för 1000 år. Jag tycker att de gå mig så litet an, efter jag så litet är här, att de ej löna mödan att oroa sig öfver. När ni och jag äro döde, så händer helt visst, att de skämma bort både Docka och Sveaborg. Hvarföre ska vi oroa oss deröfver? När en hop är äro förbi, kommer annat folk, som sätter våra arbeten i bättre ordning, än vi ha gjort. Intet ska vi oroa

oss deröfver. Vi behöfva ju endast den glädjen att ha lagt första stenen till så nyttiga verk.”

År 1771 afgaf T. plan till Trollhätte slussverk, hvilken af K. Maj:t genast gillades och med framgång verkställdes. R. W. O. den 18 Maj 1772. Har sedermera uppgifvit planen till den åren 1773 och 1774 å nya bygda Lyekeby Krono-qvarndam, samt blef d. 14 Juli 1773 förordnad till Öfverdirecteur. Har äfven gifvit dessein till Gustafs och Gustaf Adolfs slussar. Genom resolution af d. 10 Maj 1775 erhöill han vid berörde Öfverdirecteurs-fullmakt lika värdighet med Öfverstar vid Amiralitetet. T. utförde dessutom flera vigtiga uppdrag och gjorde många nyttiga inrättningar, för hvilka han åtskilliga gånger hugnades med belöningar. Var ledamot af Vet.-Akademien samt Physiogr. Sällskapet i Lund. Afled i början af Jan. 1788. Är begravnen i Carlskrona stads storkyrka, der hans enka köpte en graf för honom; sig sjelf och deras son. Äfven sonhustrun hvilat här.

T. var öppen och någon gång kärf äfven mot högt uppsatte. Då Gustaf III vid besöende af Dockbyggnaden yttrade sin mening huru eller hvad dervid borde åtgöras; svarade gubben helt hastigt: ”Det duger icke Ers Maj:t.”

T. lärar gifvit ett detacheradtt förslag till hela Götha canal: detta torde vara anledningen dertill, att ett af ångfartygen på canalen efter honom uppkallats. Papperen derom jemte mechaniska böcker lärar v. Platen af T:s son fått eller köpt ett par år före sonens död, då med sonen underhandlades om dess inträde vid Götha canalbyggnad.

Gift d. 28 Jan. 1763 med *Dorothea Maria Noren*, död 1790, dotter af Auditeuren och Rådmannen i Carlskrona, Erik N. Hade med henne dottren *Anna Maria*, död ung i kopporna d. 10 Juli 1769, och sonen *Lars Daniel af Thunberg*, född 1770; blef Skeppsdockebyggmästare; gifte sig 1791 med Landssekreteraren Johan Peter Abelin's ena dotter Beata Lovisa, med hvilken han ej hade något barn; tog afsked kort tid derefter, och hode sin öfriga lifstid på sin egendom Bustorp vid Östersjön, $\frac{1}{4}$ mil från Ronneby köping, sysselsättande sig med landtbruket; upptog sin hustrus systerson Lars V. Henschen till fosterson. Afled d. 3 Apr. 1814. Begrofs i Ronneby kyrka, der adliga vapnet krossades af Öfverste-Lieut. Lode, som höll parentationen. Besöktes under sina sista lefnadsår bland andra af Amiral von Platen samt uppmånades och ernade sig ingå vid Götha canalarbete. Hans enka gifte sig d. 17 Mars 1816 med sin

svägar Provincialläkaren Dr. A. M. Sjöborg, som dog 1828; hon afled d. 3 Febr. 1844 på Bustorp.

(Källor: Adelsmatrikeln. — Memoria Den. Thunbergi af Norberg. — Ofvannämnde manuskriptsamling. — Särskilda meddelanden.) — A — 0 —

THYSELIUS, PEHR.

Framl. Biskop *Thyselius* var född d. 6 Juli 1769. Hans fader, Mag. *Pehr Th.*, var då Kyrkoh. i Vintrosa och *Thyslinge* (hvaraf släktnamnet) och blef sedan befordrad till Pastor i Kumla och Halsberg. Modren *Elis. Soph. Wollrath* bortgick i hans spädaaste år. Genomgick gymnasium i Strengnäs och Student i Upsala v. t. 1787. Tog redan 1791 Philos. graden, och författade sjelf på samma gång samt försvarade med utmärkelse både sin Pro Ex.-disputation: *De fatis Historiæ apud Romanos* samt sin Gradual-disputat.: *An Roma ad felicitatem Europæ aliquid contulerit?*, äfvensom ett specimen *de Meritis litterariis Cl. Arrhenii Örnhjelm*, som öppnade honom väg till en docentur i Historia litteraria. Sedermera, 1796, befordrad till Litt. Human. Adjunct, efter ett specimen *de Antithesi*, i tvenne delar.

Tidigt hade Th. väckt uppseende genom sitt ypperliga hafvud, sin grundlighet särdeles i classiska litteraturen och sin färdighet i latinet. År 1799 uppdrogs honom att å Akademien vägnar hålla tal öfver Kronprinsens födelse, samt att förestå 1799 o. f. föreläsningarne i Eloqu. och Poësis Latina, samt i trenne terminer 1803 och 1804 den Skytteanska. Den, som skrifver detta, erinrar sig ganska väl det allmänna loford, som bland äldre och yngre vid hans ankomst derefter tilldelades hans föreläsningar öfver Horatius och Tacitus, ty Skytteanska Professionen betraktades den tiden ännu såsom företrädesvis egnad åt Romar-litteraturen. Men detta oaktadt lyckades det honom aldrig att vinnå en högre befordran vid Akademien: den Skytteanska professionen tilldelades en förtjent medtäflare, Kolmodin, och då Th. 1806 sökte Latinska professionen, rönt han samma motgång, hvilken sex år derefter än engång upprepades.

Universitetet gick sålunda miste om en utmärkt lärare, men kyrkan gjorde i honom en dyrbar eröfring. Denna nya bana var dock för Th. ingen blott nödfallsväg, vald emot sinne böjelse, ehuru den för det akademiska lifvet länge var den öfvervägande. Redan 1797 hade Th. derpå varit beaktad, i det han då lät prestviga sig samt predikade som

Vice Hospitals-predikant, esomoftast i den gamla, nu ned-rifna Hospitalskyrkan, som sällan rymde de talrika åhörarne. Om det anseende han som andlig talare åtnjöt vittnar ock den promoverade ungdomens honom tvenne gånger, 1800 och 1803, tilldelade uppdrag att predika vid deras heders-fester. Sedan Skytteanska professionen slagit honom felt, befullmäktigades han 1803 till Kyrkoherde i Österbaniinge, sedermera 1814 till Kyrkoherde i Örebro; erhöll 1810 Pro-fessorstitel, promoverades 1818 till Theol. Doctor samt be-fordrades slutligen 1829 till Biskop i Strengnäs efter att dertill hafva erhållit de flesta rösterna. Samma år nämnd till Ledamot af Kongl. Nordstjerne-Orden och 1832 till Commendeur.

Till de utmärkelser, som honom för öfrigt bevisades, höra följande: uppdraget af de Studerande Nationerna 1803 att i ett latinskt skaldestycke tolka deras saknad öfver framl. Erkebiskop v. Troil, afvensom de Norrländska Nationernas a. å. öfver Biskop Hesselgren; — kallelsen af Svenska Akad. 1811 att hålla det vanliga talet i Slotts-capellet, samt af Sv. Bibelsällskapet att tala på dess högtidsdag 1818. Vidare var Th. en af Kyrkolags-Comiténs första ledamöter (1823); kallades tvenne gånger af Stiftsbröderna till Revisor af Banco-Disconten samt likaledes tvenne gånger till Revisor af Stats-verken. År 1818 invald i Vitt. Hist. och Antiqu.-Akad., valde han till ämne: *Roms satiriske Skaldar*. Dertill hade han förberedt sig ej allenast genom en förtrolig bekantskap med desse författare, utan ock genom en öfversättning år 1810 af den finaste, spetsigaste och sinnrikaste bland dem, Persius, hvilken ock hade en viss öfverensstämmelse med hans eget snille. Öfversättningen, som är metrisk, hafva vi af kunnare hört prisas som ett mästestycke: att den är nå-got paraphrastisk, kan ej klandras, ty urskriftens lakonism hade ej kunnat bibehållas på annat vilkor än med uppoffring af tydligheten. Man har blott beklagat att den ej åtföljes af ett aftryck eller öfversättning af den afhandling han 1812 utgaf för den Latinska professionen under titel af *In Auli Persii Flacci Satyras. Prolegomena*. Föröfrigt var han Led. af Samfundet Pro Fide et Christ., Linneanska Samf., Old-skriftsällskapet i Köpenhamn.

Th. var en af de män, som både grundlig och praktisk, passade nästan till hvilken plats som helst. Hans Minnes-talare och sedermera hans högt förtjente efterträdare, inty-gar, att Strengnäs stift knappast förut egt en mera verksam och skapande Styresman samt grundar sitt vitsord på bevis,

för många att här kunna upprepas. Kortligen: Stiftets vård, skolverkets ledning och förbättring, lärosätets anordning, gymnasiehusets nya inrättning, ungdomens uppmuntran, valet af skicklige lärare voro ständiga föremål för hans omtänka: en mängd pensions-fonder för Prestenkor, vanföra Prestmän, Prestmän och Prestdöttrar leda från honom sitt upphof; han bidrog dertill äfven med egna gåfvor och förädde genom sitt ord andra stiftets förmögna barn af begge könen att dertill med varm hand eller genom testamentariska dispositioner anslå ej obetydliga summor. Såsom riksdagsman deltog han varmt i allt som rörde Kyrka och Uppfostran, men lärar ej mycket befattat sig med andra ämnen. Armodets barn sanno aldrig hvarken hans boning, hans hjerta eller hans hand slutna; torftiga studerande bugnades med understöd, och i hans hus uppfostrades flera medellösa anförwandter. I sin embetsmannabefattning liksom i sitt enbildade lif, iakttog han ett lugnt allvar, jemn värdighet och met obekante en förbehållsamhet, som man stundom hörde bländas. Ehuru ej likgiltig för tadel, sökte Biskop Th. intet pris; intet rykte hvarken hos samtiden eller efterverlden. Hade hans ärelystnad varit större, skulle litteraturen och vetenskaperna troligen egt flera minnesvärdar af hans snille och lärdom. Han säges hafva önskat att efter sin hädanlag ej blifva föremål för loftalare och minnesskrifvare. Stiftets tacksamhet kunde ej gå denna önskan till mötes; och ut en allmänare ännu ej sloknad erkänsla för den aflidne Vetenskapsmannen och Läraren må blifva äfven vår ursäkt. — Bland vänner eller i mindre kretsar försvann allt spår af stielhet, och inom sin husliga krets stod patriarchen som en glad, öm och lycklig make och fader. År 1808 ingick han äktenskap med *Christ. Marg. Bergstén*, dotter af Öfverhofpred. och Ryrkoh. i Catharina församling Dr. E. Bergstén, f. 1784, död i Stockholm 1843. Med henne egde han följande barn: 1. *Pehr Erik Ludvig*, född d. 29 Dec. 1808, lektor i Historien vid K. Krigs-Akad. 1837. Th. Dr. 1849; 2. *Carl Johan*, f. 1811, Revisions-Sekreterare 1848; 3. *Nils August*, f. 1814, död 1843 som UnderLieuten. vid arméens lif; 4. *Lovisa Sophia Christina*, f. 1816, ogift.

Under vistelsen i Stockholm för deltagandet i Kyrkolagskomiténs arbeten iasjuknade den nära 70-årige Biskopen, återkom till Strengnäs och afled d. 5 Sept. 1838.

Skrifter: Disp. se ofvannf. — Persii Satirer. Öfversättning (med latinska texter). Örebro 1816. — Inträdestal i Vitt. Hist. och Ant. Akad. Del. XII. — Åtskilliga Strödda Predikningar och

Tal vid särskilda tillfällen, bland andra öfver Presid. Erik. Tibell. Strengn. 1815, — Rector Broman 1835, och Likpredikan öfver Prosten Wallqvist 1856.

(Källor: Vid Biskopen m. m. Dr. P. Thysellii Jordfästning d. 20 Sept. 1833 af (dåvar. Domprostern) H. O. Holmström. Strengn. 1835. — Mundt. upplysn.)

Sonen, Lectorn Dr. P. E. THYSELLIUS har gjort sig högt förtjent om Svenska Kyrkohistorien genom utgifvandet af Handlingar rörande Svenska Kyrkans och Läroverkens Historia, samt Handl. till Sv. Reformat. Hist. P.

TOLLSTADIUS, ERIK.

Om Canonisation i katolska kyrkan är en ytterlighet, så är deremot Helgonens förgätenhet i den protestantiska en annan och motsatt: den är ofromhet, otacksamhet mot Gud, Christum och hans lemmar, hvarigenom denna kyrka förnekar sig sjelf, såsom kyrka; ty hvad är kyrkan annat, än Christus och hans verkliga församling, och hvarigenom är den constituerad och betygd, utan genom hans vittnen och bekännare? Denna förgätenhet är ock obiblisk och således ett frånträdande af kyrkans egen princip; ty så säger Syrach hvilkens bok all lefvande gudaktighet erkänner värd sin plats i den Heliga Skrift: "Han" — läraren af Vishetens Ande — "varder aldrig förgäten och hans namn blifver evigt. Hvad han lärt skall man vidare predika: och församlingen skall prisa honom"; Syr. 39: 13, 14. Sedan han är icke afgjord med några biographier, som stanna ut om de lärdas krets, icke ens om de utsändas bland folket. Sådant är ännu blott enskilt och privat. Ett folk, som offentligheten förgäter sin Guds redskap till grundläggning af sin kyrka, är ett Israel, som förgäter Moses och Profeterna. Minst anstår det Norden, som äfven för landets ordning har Christum att tacka i hans tjénare. Nej! Kyrkan måste ha egna, deråt egna guds-tjänster, i hvilka Gud prisas, att Han sådan nåd gifvit menniskom och förbarmat sig öfver sitt folk i Babel och Egypten. Att ordna sådant efter tidernas beskaffenhet med himmelsk vishet är, blott annat, problemet, som skall lösas vid upprättandet af ett ritual, och som fordrar en Chrysestomus och Ambrosius. Det måste gifvas af Guds Ande, annars saknas auktoritet och sanction, som här äro oeftergifliga fordringar. Adaphoron antyder fältets rikedom och mångfald, men tillåtintet profant, utan endast det, som är heligt, af Gud gifvet, och som i sin mångfald icke sönderas (*disappears*), me

i sjelfva sin yttre olikhet, genom ödmjukheten, sanningen och korsbetygelsen innerligen vidmakthåller Christi kyrkas enhet i alla folk, tider, språk och länder. Kyrkan, den enda sanna, eviga, är Christi lekamen. "*Slå ned detta Tempel och i tre dagar vill jag bygga det upp igen.*" Huru kan en kyrka växa, välsignas och förkofra sig, som icke samlar, bevarar och begagnar de skatter Gud henne gifvit? Har då vår kyrka inga legenda, värdiga gudstjensten, intet, som bör läsas, vetas, betraktas, efterföljas, så väl af den fromma enfalden, som af den lärda skarpsinnigheten? Vore så, då vore dess namn af kyrka en usurpation. Vi tro, att så icke är. Med Skriften och sin Historia i hand är hon befogad att tråda i besittning af allt hvad Gud gifvit sitt folk i alla tider, länder, släkter och kyrkor, lika så väl som någon annan. Hvad hon förbehållit sig är endast pröfningen, hvarigenom hon må skilja det äkta från det fäktade, det sanna från det bedrägliga, trogen sin Mästares ord: "*Pröfver allt och behåller det godt är.*" I begynnelsen, hos Christum och Hans Apostlar, måste dock alla kyrkor erkänna sitt ursprung. Ju mer detta träder i dagen i dem alla, desto mer närma de sig Gud och Christum, der begynnelsen finner ändan och ändan begynnelsen, och målet skönjes, som Allfader (allas fader) sig föresatt: "*Ett Fåräsk och en Herde.*" Att vårt Svenska Zion, äfven efter Reformationstiden, haft Helgon och Blodvittnen, som lefvat och dött i tron och för tron, icke en gång, utan alla dagar af sitt Gudi, Christo och Hans död uppoffrade lif, för bekännelsen af Hans Namn, det må följande fragment af en lefvernesbeskrifning, så aflägsat det än må vara och är från värdigheten hos sitt föremål, med Guds nåd lägga till dagen.

År 1689 tillträdde ena Comministraturen i St. Jacobs och Johannis församlingar i Stockholm af *Anders Tollstadius*. Han var gift, som vanligt inom Protestantismen; ty så, alltför så, emot behofvet, äro ibland oss de, som "*afhålla sig från äktenskapet för himmelrikets skull*", enligt Jesu ord; men högt af Gud välsignadt var detta äktenskap, såsom fördom Tobie och andra heligas. Dess helt visst fromma maka var *Catharina Byrelius*, Prostdotter från Rasko församling, nära, fast icke näst intill Upsala. Af deras gudfruktiga och välsignade sammanlefnad föddes i förstnämnda Jakobs och Johannis församlingers Comministershus, d. 21*) Febr. 1693,

*) Upsala Stifts Herdeinne, art. Almunge, säger: d. 27 Febr.,

sonen Erik, som med tiden blef den oförgätlige Ryrkoherden i samma församlingar, Erik Tollstadius, ämnet för denna svaga lefnadsteckning i sammandrag. Den som värdigt och efter förtjänst kunde författa en helig mans lefverne, vore sjelf en helig man.

Den äldre Tollstadius afträdde från Sacellaniet i Jakob och tillträdde år 1699 Almunge pastorat, $2\frac{3}{4}$ mil österut ifrån Upsala, vägen till Grislehamn. Ehuru ej stort — det räknas efter inkomsternas classification i Upsala stift till andra classen, men skulle förmodligen i flera andra stift tillhöra tredje classen — ehuru ej stort, gaf det honom dock medel att hålla sin son till studier vid Akademien eller Högskolan, säger biographen, hvarmed icke gerna kan till en början menas annat än Cathedralskolan; ty redan år 1704, således vid 11 år, skickades han till Upsala. Vid 1718 års promotion blef han Magister och året derpå, 1719, prestvigd, vid 20 år. Hans första verksamhet i predikembetet förhlef tills vidare inskränkt inom tvenne greffliga hus, det ena efter det andra, och under sin tjenstgöring i det sednare anställdes han tillika såsom Pastors-adjunct i St. Jakobs och Johannis församlingar i Stockholm.

Detta är allt hvad Er. Tollstadii biograph lemnat oss att veta om hans barndom, ungdom och första bana, liknande alla andra presters och lånande allt sitt intresse endast af hans personlighet. Hädanefter blir allt ovanligt, ofta utomordentligt och stundom underbart, och må den läsare, som derom intet hört förut, hereda sig på att icke finna annat, än sådant. Här gäller att tro eller förneka; ty här är icke blott fromhet af vanligt godt, aktningsvärdt och älskligt slag, utan apostolisk christendom och apostoliskt lefverne, hvaruti icke ens underverken skulle saknas, om Gud hade behagat att låta det enskilda få offentlighet. Väl det Svenska Zion att en sådan man har funnits, äfven efter Reformationstiden, inom landets presterliga ordning, en enda, ingen af de många förträffliga, välsignade Gudstjenare härigenom nedsatt eller förklenad! Tvertom: "*När en varder förhärligad, varda de alla, alla rättsinniga, förhärligade*", säger Paulus.

men detta är tryckfel. I St. Jakobs Dopbok, som genom nuvarande Pastor blifvit rådfrågad, läses d. 21 Febr. skrifvet af Er. Tollstadius sjelf, under hans embedstid som Pastor. Införandet af hans namn förmodas hafva blifvit försummadt af liknöjdhet, för sågen, då varande Pastors i Jakob, ovilja mot sin Commminister.

Redan vid denna tid, således före hans 30:de år, begynte Tollstadius väckelse. Den som vet hvad detta ord innebär, han vet det. På beskrifning kan det anas, icke vetas. Dertill fordras ovillkorligen egen erfarenhet, så väl af sakens väsen, som af dess grader och mångfald. Hvad som är gemensamt för dem alla, vilje vi antyda *). En människosjäl säges väckt, i helig, andlig och christlig mening, när den, vidrörd af Gud i Fadrens, Sonens eller Andens egenskap med helighet, rättfärdighet, kärlek och barmhertighet, känner syndafallet i sig sjelf och behofvet af en Frälsare, och i nåd till tron genom tron fattar Christum, såsom död för våra synder och uppstånden för vår rättfärdighet. Att detta sinnestillstånd är icke blott en strid på lif och död, utan om evigt lif och evig död, om evig salighet och evig fördömmelse, bör förstås af sig sjelf. Det är här man lär att känna nåd och natur och urskilja dem från hvarandra: det är här man begynner lära att skilja ande och natur, den timliga naturen och den eviga och dessa ifrån Gud; ty Gud är Ande, säger Jesus: det är ock här man lär, att undervordna förnuftet under tron och anden och begagna det för heliga frågor i ödmjukhet för Guds Ord och vittnesbörd: det är här framför allt man begynner att känna Gud och sig sjelf och lär att bedja, först inför Nådastolen och, efter undervisning och öfning till lydnad i Andens skola, att bedja Fadren i Jesu Namn. *"Den naturliga människan förnimmer intet af det Guds Rike tillhörer"*, säger Paulus, *"det är henne en galenskap och hon kan icke begripa"*. Och läran om korset, både återlösningens kors och Christi lemmars korsbörda, *"är Grekerna en galenskap och Judarna en förargelse"*, ehuru skarpsinnigt öfvadt och lärdt deras förnuft än må vara. Här lär man att se sig sjelf såsom fallen människa och fallen engel; lär att känna synd för synd, Gud för Gud, som helig och rättfärdig, om än barmhertig; lär att känna och veta sin egen absoluta vanmakt till rättfärdiggörelse genom själens egna krafter, utan nåden och Guds Ande; lär det i förtviflan om sig sjelf och allt eget i sjelfhet och allt sjelf i egenhet, och den absoluta nödvändigheten och behofvet af en Frälsare, och fattar, på ordet derom, all sin förtröstan, allt sitt hopp, all sin tillit, all sin tillflykt till Jesum Christum, och så väl villig, som tvungen

*) Väckelsen är kort och enkelt beskrifven med få ord: kännedomen af synden och tron på Christum. Hvad denna kännedom är och denna tro är hos dem, som af Gud kallas till att arbeta i Vingården, har förf. försökt teckna i hvad här följer.

söker Honom med allt själens och hjertats innersta begär, på lif och död, för tid och evighet, med öfning i försakelse af sig sjelf och världen, af all egen vilja, allt eget sinne, allt eget råd, all egen mening, vid medvetet ansvar af evig fördömdelse, vid val af evig räddning till evig salighet, och insedd fara af förstöckelse till evig död. Det är ock här, som de rätt redligt uppväckta själar lära behovet af korsets skärseld till rening ifrån all syndens smitta för infödel-sen i Gud att varda ett lif med Honom; ty endast rena hjer-tan kunna se Gud och bära vittne om Honom. Sådant och hvad inga ord i jordens tungomål kunna uttala, men hvad de erfarna igenkänna på de erfarnes ord, som Guds Ande gifvit, var Tollstadii väckelse, såsom hans sednare bana klart utvisar. Det är med sådana människor, som Gud med Christus och Christus i sina lemmar nedstiger till tiden och besöker jorden; med sådana Han är närvarande i sina trog-nas församling alla dagar intill dagarnas ända; med sådana, som Himmelriket ock ibland oss kommer hardt när, än i dag, enligt Jesu ord.

Om något synnerligt, personligt eget och utmärkande i Tollstadii första väckelse ege vi ingen kunskap. Han hade hittills på studiernas bana, hvilka, som bekant är, räkna sina egentliga anor från det profana Grekland och Rom, med en redlig själ inhemtat all den christianiserade hedendom och paganiserade christendom, som på den vankas. Han hade trälät uppföre på den backiga väg, som öde och nöd-vändighet, om ock icke Gud, som Fader, förelagt den from-ma prestecandidaten i vår kyrka och de fleste andra, med undantag af dem, som derigenom, så vidt vi vete, icke äro bättre, utan sämre. Denna väg är, ty värr, icke Seruba-bels slättmark, icke den gode Guds Andes jemna väg, hvarom David beder. Vill man erkänna sanningen och Guds ord, så måste man medgifva, att ock Tollstadius nu hade tagit *"vedertecknet på sin hand och i sitt anlete, utan hvilket ingen tillåtes att köpa eller sälja"*, Upp.B. 13: 16, 17*).

*) Studier äro den största skatt för tiden, ädlare än guld och all jordisk rikedom; men såsom i sin grund endast naturkunnighet och människokänedom i egenhet, kunna de sammanbo lika väl med Guds fiendskap, som med Hans vänskap. Endast i absolut underdånighet under Guds Ande tjäna de Gud. Ingen kan lära af dem om Guds Rike. Sådant lären allena i Christo genom Guds Ande. Därför valde Christus Apostlar bland olärda och tackade Fadren, att Han fördelt det för de vise, men uppenbarat det för de enfaldige, det vill ej säga de dumma, utan de okenastade.

En gällde det att med Paulus "*akta allt för skada, på det han måtte vinna Christum*", det vill säga: Han skulle genom sjelförsakelsen i trons bön införa all sin lärdom i Gud, att hos och med Honom behålla det goda, nyttiga, för Guds Rike användbara och bortmista det öfriga: Han skulle förlora all sin lärdom i Gud, utan att förlora något godt deri; måhända förvärfa mer deraf, om hans plats behöfde det, för att i denna mening förlora det och hålla det förloradt: Han skulle, med ett ord, nedlägga allt för Christi kors, föra det genom Christi död i sin egen själ och deri och derigenom införa det i Guds Andes ödmjukhet till Guds och nästans tjenst, att han deri, i all sin lärdom, kunskap och vett, måtte vara försakad och tillintetgjord, och svara oinkränkt till Christi bud: "*Den som är störst vare som den minsta, och den som förmäst är vare allas tjänare*", och detta af hjertat och väsentligt, såsom meningen är med alla Guds ord.

Detta Disas prof, detta paradoxon Christi, detta Evangelii problem synes Tollstadius hafva bestått, löst och genomgått med ovanlig och exemplarisk lätthet, ty ingen sägen från hans närmaste vänner, hvarken skriftlig eller muntlig, förvarar något vedermäle om svår ångest och bittra mortificationer, ehuru för sanningen och i sanningen alldrig någon har begagnat eller kan begagna en respectabel lärdom, till sakens, ringhetens och enfaldens tjenst och försvar, värdigare, trognare och rättsinnigare, än han. Af egen upphöjelse finnes intet spår, ingen andedrägt: allt bär vittne om Christi öfvermakt öfver hans ande och om den sjelförsakelse och ödmjukhet den föder. Har ofvansagde genomgång varit honom så lätt, som den synes varit, så ger detta tillkänna, att from och uppriktig gudaktighetsöfning åtföljt hans studier i okunnighetens tid, före hans egentliga väckelse, hvarigenom de blifvit i möjlig måtto af Gud helgade och den dem så nära och lätt åtföljande högfärdseld tempererad. Sådan vishet hade han troligen från haradomen lärt af sin fader; ty äfven om honom förvarar minnet vördnadsvärda vittnesbörd om förstånd af Christi sanning och gudsfruktans kunskap. Hvaraf kommer att rationalism och neologi så mäktigt, djerft och öfvermodigt inträdt och uppträdt bland sjelfva presterskapet inom Protestantismen? Till stor del är den icke annat, än den gamla, hedniska visheten, som går igen och spökar i vår kyrka, som för dess tämjande och hållande inom tillbörliga gränser icke har makt, mod och ande nog, sedan den missvårdat segren och bort-

opelt en så stor och helig del af arvet från Märtyresnäs och första Christenhetens tid, eller icke har förstånd och mod att begagna det. Vi äre alle skyldige, ingen oskyldig. Hvad annan frukt kan denna så högt ansedda lärdom bära, som med så stora anspråk på ära och rättigheter inplantas i oss ifrån vår spädate ungdom, utan anförande till allvarlig gudsfruktan? Den första Christenheten öfvervann all Hedendomens vishet, såsom sin motsats, med andans och kraftens bevisning och införde christna tron med martyrs blod och bekännelse; men den har hämnat sig och dess hämnd är, att den gjort sig till herre i och öfver kyrkan, hvars ödmjukaste tjänare den skulle vara. Hos Tollstadius var hon det.

I fyra hela år efter sin invigning till presterliga kallet, allt intill år 1723 hade T. oförhindrad och, så vidt man vet, opåttald fått predika sin tro och betyga den med lära och lefverne; men nu fördes han af sitt öde och sin redlighet inför Gud till ett steg, som emot honom uppväckte de svåra förföljelser, hvilka förbittrade hela hans lif till den grad, att för honom, utan Guds och Christi frid i ursprunglig apostolisk mening, aldrig skulle funnits en dag af ro och trefnad. Det är endast en med Christi kraft beklädd och härklädd själ, som kan bära så mäktiga förföljelser med en Christens mod och tålamod, och i den tro, som öfvervinner världen, med saktmod och sanning genom det allthesegrändade korset dem öfvervinna och genomgå.

Den praktiska gudaktigheten, under namn af pietism, den enda form, som exoterisk och kyrkofrom gudsfruktan ännu förmått i landet antaga, var denna tid utomordentligt misskänd och förhatlig för presterskapet och tycktes dem hota både renlärigheten och all yttre ordning i Kyrka och Stat, icke mindre än Christi lära tycktes Phariseer och Öfverstepräster och sjelfva Saulus, sedan Paulus, hota Mosaismen och Judiiska Staten. Detta var visserligen ett groft, men nog allmänt missförstånd; ty hvilken förmenade någon auctoritet och öfverhet i Kyrka och Stat, samma tro och uppriktiga gudsfruktan? Hvilken satte någonsin i fråga att stöta dem från deras stolar? Inbjödos icke alla till delaktighet i samma nåd, vänligt, fromt, kärleksfullt, om än svagt? Borde man icke bära svagheten och icke förtrampa den, upptaga de svaga, enligt Pauli ord och, enligt Jesu egna, Honom sjelf? Att icke ens fördraga så mycken sanning, som pietismens barnalära förmår, det är i sanning att gå alltför långt i ofördragsamhet. Huru har man då

Hat sin Bibel och sin Paulus? Huru bär man då Jesu och Apostlarnas ord i sitt hjerta? — Man hade från predikstolen i offentlig gudstjenst i landets hufvudstad vid tiden af Ständernas närvaro till allmänt Riksmöte nedsatt, vanfrejdat och smädat denna gudaktighetens då ännu enda kända gestalt i Norden. En man med Luthers sannfärdiga tro, ande och kraft i själen, såsom Tollstadius, kunde icke tåga härvid och låta sig i samvetet af Guds Ord kallas "*en tyst hund*." Hade han icke prophetens Bassun, så hade han dock en tro och en tunga. Pligtkärlek, hederakänsla, broderstro och tackaamhet till Gud tvungo gemensamt hans välvilliga ungdom, då alla tego, att öppet tala. Utmaningen var gifven, svaret fick icke dröja. I St. Jakobs kyrka, 4:e Sönd. efter Trettondagen år 1723, sedan han befallt sin själ i Guds hand, höjde han sin röst, återkastade lögnen och besvarade smädelSENS ord med sanningens, till försvar för gudaktighetsöfningen, så enskilt, som i fromt samqväm. Redan detta var nog vågadt, men han gick ännu längre. Nitet om Gud och patriotismen, på gudsfruktans och trons grund, dref honom i landets svåra nöd och olycka efter Carl XII:s död, att tillägga, ehuru med sitt vanliga saktmod: "*Om alla Biskopar och Lärare, efter Guds ord och derpå grundade Stadgar, redeligen gjorde det de borde, skulle det stå bättre till i landet både med kunskapen om Gud och lefvernet för Gud.*" Verba formalia, sådana de af biographen uppgifvas, både den Tyiska och den Svenska, som tyckes endast ha öfversatt den förra.

Detta var ett alltför dristigt ord, som icke kunde fördragas, än mindre förlätas. För detta måste ock T. låta sig hatas och lida under hela sin lifstid, och, ehuru segrande genom tålmod, tro och bön, ehuru vinnande mången, äfven fiende, och afväpnande alla, dock med all Christi kraft, ödmjukhet och försoningenåd i Christi fullkomliga ålders mått i en Christen, kunde han icke ernå allas tillgift; ty ännu vid sin likbegängelse fanns han endast af få sina embetsbröder i Consistorio värdig att följas till grafven.

Hvad skole vi säga om en sådan dristighet?

Vi måste gilla och försvara den, med hänseende till tiden och personen, men varna för efterföljelsen.

Det heter i Guds Ord: "*Väck icke lejonet, som sover*"; men det heter ock: "*Upphöj din röst, som en Bassun*." Det är till sådana steg, som den christliga visheten ålägger oss att pröfva våra krafter, fråga Gud om råd i bönen och icke löpa osände. Man skulle tycka, att ett så upprö-

rande eldsord, om än uttaladt med allt saktmod, icke tillhör gudstjensten och föga låter sig förenas med dess värdighet af stillhet och andakt. Sådant visste T. bättre än någon af oss och ingen har bevisat det heligare än han, vid andra tillfällen; men man måste erinra sig, att en offentlig skymf, gifven gudaktigheten från helgadt rum, borde lika offentligt från samma rum genmätas och med lika hög röst, om annars vittnesbördet skulle något gälla, höras och betyda. Det högre presterskapet hade största felet: det var från dem, som mistydnigen mäktigast utgått, erhållit sken af skäl och bevisning och vannit det mest förledande af sin snöda färg: jag vet icke, om icke en Biskop varit den, som för att imponera och på en gång nedslå den förmenta fienden, hade i sjelfva Jakobs kyrka från samma predikstol, hållit denna gudaktigheten så djupt kränkande predikan. En sägen härom har gått genom mitt öra, men jag kan icke besvärja dess sanning. Visst är åtminstone, att Clerus i allmänhet, med få och snart räknade undantag, var på denna tid högst ogynnsamt stämmd emot just den sak, som är summan och ändamålet af allt dess kall, som är dess bestämmelse och skälet för dess tillvarolse. Den hade till det mesta väckt förtalet, lånat det sitt anseende, höll med och hyllade det. Hvad skulle nu en man, som Tollstadius, göra, så ringa han än aktade sig sjelf? Toga hvarken kunde eller vågade han för Gud, i fara för Hans onåd; han hade redan af Gud emottagit för många nådebevis, för att uthärda tanken på en sådan otacksamhet och otrohet: Tala måste han, och då nödvändigt säga ut, om annars hans ord och vittnesbörd skulle något betyda och icke ohjelpligt falla, såsom ett i sjelfva födelsen dödt foster eller en vanmäktigt afskjuten pil, hvilken endast väcker löje och stärker motståndaren, som väl kan tillåtas att ryta af vrede, men icke att förakta. Han visste hvad han vågade och föresåg väl följden, såsom sjelf prest och väl bekant med bröderna; men han offrade sig Gud för Hans folk, som han ock sjelf sade: "Jag akter icke hvad jag lider; blott att Guds sak icke går under, utan varder prisad, för hvilken jag ger mig i döden." Så fick han ock lida, men i Christi efterföljelse, för Hans namns beknänelse, hela sitt lif igenom, intill döden, belönad af Gud och älskad af alla trons rättseinniga barn, men hatad till blods och förföljd i världen, af ålder sin Frälsares och Hans ombuds dödsfiende.

Man får icke bedömma sådana människor efter fromhetens vanliga mått. Såsom Athanasius, utkorad i sin tid, en-

sam inom kyrkan dertill mäktig, uppehöll läran om Christi gudom, emot det förhålligaste, farligaste och skadligaste af alla hätteri, Arianismen; så uppehöll T. i sin tid, ensam dertill mäktig och utkerad, vittnesbördet om gudaktigheten och den lefvande tron inom vårt land och i Norden, och hans vittnesbörd genljöd öfver hafvet genom hela Lutherdömet, så att om honom än i dag från hans dagar läses mer på Tyska, än på Svenska. Gud förhade på denna tid med alla sina högst utkerade inom protestantismen att bryta den förtorkade, stenhårda, andelösa och hjertlösa, förment orthodoxyens och falska realärighetens usurperade valde, som inträngt i kyrkan och dels uppehöll, dels förvillade Hans eget hus och husfolk. T. var ibland andra ett utkeradt Guds redskap för denna heliga angelägenhet. Han är icke ensam den, som Guds Ande förde på så brant stig. Andra hade före honom måst beträda än brantare. Man erinre sig profeten Laurentii Ullstadii, man frestas att säga, vidunderliga prostitution i Åbo Domkyrka, under påståendes guds tjänst; man ihågkomme Johan Georg Gichtels, Christian Höburs och så många andras underbara öden. Vi måste låta oss nöja med de atomordentligheter, hvartill Gud i desperata tider förer sina utvalda tjänare. Hvad måste icke Israels profeter ofta underkasta sig! Hvad måste icke ske med templet i Jerusalem, för afgudisk och falsk guds tjänst deri, ehuru detta tempel viest icke var mindre heligt, än våra kyrkor! Christus kallade det ju sin Faders hus, som de vinningslystne, måhända för sista, men icke första gången gjort till en röfverkula. Det heter därför här, såsom ofta nog: *Observandum — et cum veneratione, — non imitandum.*

Det var en ung prestman, en arm magister och ringa pastors-adjunct, som hade vågat detta emot kyrkans fäder, äldste och sina förmän, inför ett under frihetstiden maktlygande Riksstånd, nu församladt till riksdag i hufvudstaden och regeringens säte: hvart ville sådant taga bus? "Vår Tollstadius", säger ofta hans biograph i mening af persona questionis; vi säge ock vår, nemligen af Gud oss gifna, vårt Svenska Zions krona och berömmelse efter reformationen, såsom Ansgarius, Sigfrid, Nicolaus, Brynolphi, Thordo m. fl. före den, och såsom Johan Arndt för det protestantiska Tyskland; — Tollstadius, vår föresyn i lära och lefverne, blef nu uppkallad för Stockholms Consistorium till redogörelse och ansvar. Han hade föresett det och var derpå beredd. I ödmjuk och lugn frimodighet inställde han

nig för sin öfverhet, medvetande af sin öskuld och renheten i sitt uppsåt: "Jag ger mig till spillo", sade han till sina förtrogne: "allenast att Gud måtte bli årad." "*Den mig bekänner för menniskor*", säger Jesus, "*honom skall jag bekänna — vidkänna — för min Himmelske Fader och Hans Englar.*"

Det går vanligen skonligt nog af i nådens ungdom, till dess Gud hunnit gifva sina utkorade ålder nog, vishet och makt att uthärda och med fullmogen värdighet och säker hållning skicka sig i striden. Fienden är ock gammal och dumslug, öfvermodig och dock seg. När han mött ett motstånd, som han befarar sig mäktigt, gömmer han sig tillä vidare och samlar sin kraft. — Samma presterskap, som vid Jesu tolf år hörde hans förstånd och förskräcktes öfver hans svar, hvilket omisshänneligen antyder någon art och icke så ringa grad af högaktning, var Äfven detsamma, som sedan, när de sågo Hans makt öfver folket; föllo i den bittraste afund och korsfäste Honom. Så svårt hade det, efter Zachariass mord mellan templet och altaret, vanslägtats på tjugueett och ett halft år. Förderfvet går fort, förbättringen långsamt.

Gud bistod sin tjenare, som så trofast offrat sin heder i världen och utsatt sitt lif för bekvämligheten af Hans sanning. Sedan man en tid plågat honom med förhör och skriftväxlingar, måste man lemna honom i fred. Han värdjades till Ständerna, hos hvilka saken blef liggande oafgjord. "*De andra Riksstånden*", säger biographen, "*begynte få öppna ögon och se, att presterernas makt och myndighet i religions-saker var alltför stor, belst prestererna allena ramsade och dömde i Religionsmål, hvarföre ock denna makt sedermera år 1731 blef dem betagen.*" Så fanns rådligt och godt för 100 år sedan och finnes väl så än, dock måhända med tillägg, att bland domspersonalen aldrig borde saknas en kunnig Theolog, prest eller icke prest. Men, i förbigående: måne i de dysa samvetsmål, som angå kyrkan, Riksständer, som de nu väljas och äro själskrifne, tillkommer kompetens? Afgörandet om en Psalmboks, en Handboks, en Läroboks, en Bibelöfversättning, en Evangeliibok, en Kyrkolags värdighet att blifva antagen eller icke, fordrar visserligen val af andra ombud än för verldeliga ärenden: det fordrar ett möte af fromma och kunniga prester och lekman, hvilka icke uttråkade af verldeligt gräl eller förtyngda af verldeliga etikett-måltider, men under fasta och böner i troget samråd inför Gud och sig emellan bepröfva

så heliga, dyra och höga föremål, på hvilkas afgörande till Guds välbehag millioners timliga och eviga väl ställes i beroende, såsom ock Land och Rikes sjelfbestånd och frihet. Man vet af Skriften hvad följden blef i Mose tid deraf, att främmande eld bars inför Gud.

En vanlig tyngd, äfven vid bekvämligheten af vida mindre hög och vågsam art, är den, att man får sina närmaste, slägt och föräldrar emot sig. Tollstadius var dock i detta fall lyckligare lottad. Hans principal, Ryrkoherden i Jakob, hade bestört och aningsefull åbört hans predikan. Utan dröjsmål åtföljde han honom till hans fader i Almunge, för att i det lugna landtlifvet och i så fromt umgänge förskingra betrycket af gemensamma farhågor. Här redogjordes för anledningen, sammanhanget och innehållet af hans predikan. I afskedets stund yttrade den högsinnade fadren: "Gud välsigne dig, min son! Hvad du sagt i din predikan, deruti har du rätt. Blif fast dervid. Gud skall hjälpa och förvara dig."

Preteståndet hade inom sig beslutit, att han icke af Biskop och Consistorium i något rikets stift skulle vinna befordran. Man drog ock försorg derom, att han uppsades af Pastor i St. Jakob från adjuncturen. Jemte den hade han varit Haspredikant eller, som det då för tiden kallades, Hofpredikant, i förra Riksrådet, Hans Exc. Gr. Carl Gyllenstjernas hus, det sednare af de högadliga hus, hvarom förr är nämnt. Detta goda herrskap hade förstånd, fromhet och ära nog att till sin eviga lön hos Gud behålla honom vid sitt kall, oakadt det allmänna hatet och fördomen. Samma år, 1725 i Juni, afled denne ädle herre, och vederbörande måste låta sig behaga, att Tollstadius, såsom huspredikant, beträdde predikstolen under begrafnings-acten. Detta skedde i Ridderholmskyrkan, i närvaro af Konungen, Hofvet och Rikens församlade Ständer, anförda af deras Talmän, utom allt annat högt och äradt i världen inom hufvudstaden. — Sådana uppdrag äro just icke de lättaste för en ung prestman, som med Jesum, såsom barn innaförde i hjertat, ser världen utanför fullvuxen med dess hat emot sig. Lågheten försummade sig icke heller. Den gick raskt, ehuru smygande, att försöka: hvad här kunde vara att vinna för vanära och hänet. Hvilken bognad, om predikanten, och en så from predikant, en så uppriktig Guds och Jesu vän, vid ett så lysande tillfälle kunde bringas från conceptionerna och hela högtiden förvandlas till ett offentligt och uppenbart gäckeri! Det hade varit en seger i smått, lik den

i stort, som var emot Christum på Golgatha. Här gällde våga, begagna tillfället och försöka sin lycka. Tollstadius hade knapt uppträdt och begynt sin predikan, förrän han med manstark arm rycktes tvenne gånger i prestkappan, som på denna tid tålde bättre att taga i, än i våra dagar. Det var församlingens ärade klockare, som på detta sätt förstod att tjena, om icke sin kände, dock sin okände Herre, och ville lägga sin trohet i dagen, för den belöning han eger att gifva. Den erfarne vet, att en sådan obetydlighet i all sin löjlighet icke är en så liten försökelse för en ung och from prestman vid uttalet af en memorerad predikan. Man consternerar, det svartnar för ögonen och allt hvad man än så väl öfvertänkt och förberedt kan för stunden vara minnet och sinnet betaget. Den verldsligt sinnade predikanten har sällan någon fara, äfven om sådant kunde hända honom: för fromheten och en sanningens vän är faren ofta så stor, att det gäller lif, ära och välfärd. Det är en himmelsvid skillnad emellan att beträda predikstolen i sitt eget namn och att beträda den i Guds namn. I förra fallet har man verlden och afgrunden för sig och med sig, om man annars har någon skicklighet; i sednare fallet har man dem emot sig. *"Gud och vårs Herras Jesu Christi Fader vet att jag icke ljuger"*, säger Paulus. Derföre är äfven här, i detta skenbara loppri, ett bögre bistånd af nöden för ett Guds redskap. Det var ock icke mindre än Gud och Hans heliga Englar, som osedde, denna gång frälste Tollstadius från uppenbar vanära och Guds skam med honom från offentligt hån. Hans mod föll icke, utan tillväxte; men till bevis af sakens allvarliga beskaffenhet må nämnas, att den mångbepröfvade mannen ofta för sina vänner och förtrogna intill sena åldren omtalade denna försökelse, med innerligaste tacksägelse till Gud för sin räddning.

Denna predikan blef tryckt. Der är just icke mycket att hemta för våra dagar, mer än det myckna, att det är T. i sin ungdom. En vändning i talet förekommer der, som är högt förtjent att tagas vara på för de predikanter, som avurit sanningens fana. Sedan talaren, — hvilket säkert var förtjent och dessutom en loflig hjertats utgjutelse af hans enskilda tacksamhet, — ordat länge nog till den aflidnes beröm om hans dygder och välgörenhet, hvarvid farhågan för inträddandet i Guds dom med saligprisandet öfver de dödas gravar lägger sig emot hans rena, gudfruktiga samvete, afbryter han tvärt med detta heliga och lyckliga infall: *"Detta är sagdt i kärleken, som tror allt och hoppas allt."* En rättssin-

BIOGRAPHISKT LEXICON

ÖFVER

NAHNAUNNIGE SVENSKA MÄN.

ADERTONDE BANDET.

TREDJE HÄFTET.

~~DEB-GEN~~

 psala

WAHLSTRÖM & C.

1880.

På N. M. LINDHES förlag.

Innehåll:

Tollstadius, Erik. — Troilus, Magnus. — Troilus, Samuel. — Troil, Uno von. — Trolle-Bonde, Gustaf. — Trozelius, Claes Blichert. — Soop, Harald Knutsson. — Soop, Knut Haraldsson. — Soop, Ake Haraldsson. — Soop, Hans Akeßson. — Soop, Ake Hansson. — Soop, Erik Hansson. — Soop, Matthias Hansson. — Soop, Carl Matthiasson. — Soop, Gustaf Matthiasson. — Soop, Carl Gustaf Gustafsson. — Soop, Erik Knutsson. — Stjernsvärd, Rudolf Hodder. — Stjernsvärd, Carl Georg.

Adertonde Bandets Innehåll.

	sid.		sid.
T annström, Nils Mårt. af.	40	Trolle-Bonde, Gustaf.	341
Tessin, Nicodemus d. ä.	42	Trozelius, Claes Blicchert.	347
—, — d. y.	48	Tuneld, Erik.	1
—, Carl Gustaf.	81	Tungel, Lars.	3
Tham, Pehr.	178	—, Nils.	—
Thegner, Olof.	189	Tybeck, Johan.	7
Thomander, Joh. Henrik.	191	Typotius, Jakob.	13
Thorild, Thomas.	192	Törneblad, Bengt Jonas.	23
Thunberg, Daniel af.	227	Törneros, Adolf.	23
Thyselius, Pehr.	241	Törnflycht, Olof d. ä.	34
Tollstadius, Erik.	243	—, — d. y.	36
Troilius, Magnus.	300	—, Michael.	38
—, Samuel.	303	—, Carl Fredrik.	—
Troil, Uno von.	324		

Tillägg till bokstafven S.

Soop, Harald Knutsson.	368	Soop, Carl Matthiasson.	—
—, Knut Haraldsson.	369	—, Gustaf Matthiasson.	373
—, Åke Haraldsson.	—	—, Carl Gustaf Gu-	
—, Hans Åkesson.	—	stafsson.	—
—, Åke Hansson.	370	—, Erik Knutsson.	—
—, Erik Hansson.	—	Stjernsvärd, Rud. Hodder.	374
—, Matthias Hansson.	372	—, Carl Georg.	375

nig författare af tacksägelser och personaller kan här finna sin tillflykt och ett fäste för sin tro, när välviljan för af lidnes goda namn och deltagandet för deras i sorgen efterlemnade mana honom att säga det bästa han förmår, men den obevekliga sanningen, som han för själens frid icke kan förnärma, icke så alldeles vill medgifva uttryckens liflighet. Kärleken är alltid sann, när den är ren, och Guds sanning förnärmas icke af Christi kärlek icke heller Christi sanning af Guds kärlek. "*Älska*", — Gud nemligen i Christo och genom Honom — "*och gör*" och säg "*hvad du vill*", är Augustini stora erfarenhetsord.

Efter sin mans begrafning flyttade Riksrådet Gyllenstjernas enka till sitt gods Medevi i Östergöthland, åtföljd af sin huspredikant. Der lät Gud honom hvila ut från sin ungdoms företa strider och stärka sig till nya förestående, till dess han, i början af October samma år, blef den ädla frun åter följaktig till hufvudstaden. Under hans vistande på landet blef Skeppsholms församling ledig. Honom sjelf ovetande, utverkade gynnare och vänner, af Amiralitets-Collegium i Carlekrona, hans befordran till detta pastorat, troligen det minsta i Stockholm på denna tid och ännu. Några dagar efter sin ankomst blef han af en ansedd man bjuden till middag. Han kom, och då han satt sig vid bordet och öppnade servietten hade fullmakten der gömt sig och begärde att bli upptagen. Hon blef det med ödmjuk tacksamhet till Försynen och redlig erkänsla för dess redskap. Sic justa causa triumphat. Den gode Guden, om hvilken alla tala, men hvilken så få våga att tro och förtro sig till, förmådde således belöna sin tjenares trogna bekännelse, emot hela kyrkostyrelsens hemliga decret, hvilkens nåd, makt, rätt, pligt och embete det varit, att i en sådan man igenkänna en Christi lärjunge och anställa honom, om hon förstätt och velat förstå sitt eget, kyrkans och församlingens bästa: så gaf Gud på det renaste sätt, såsom i första christenheten, den förföljde, af kyrkans tjenare till undergång beslutne, ett torftigt bröd, en sjelfständig verkningskrets och egen församling, vid 30 år, samma ålder, vid hvilken hans och allas vår Herre och Frälsare tillträdde sitt prophetiska embete. Han var af Gud försedd och Christo gifven till Hans och Hans Apostlars verkliga efterföljare, och blef och förblef Honom lifegen genom korsens dödar i trogen och trägen bekännelse af Hans sanning och namn, i välgörenheten utan gräns, verldsförsakelse och sjelfsupoffring, genom lifvet in i döden och evigheten, som för honom med "*Evig-*

hetens Fader" Christus (Es. 9: 6) begyntes i Anden redan i tiden. Vare välsignad och oförgätlig hans dyra åminnelse! Det är inför Gud sanning: med denne man hade Gud i Svealand och dess hufvudstad, så länge han lefde, en sannfärdig sedes apostolica, hvars plats var först Skeppsholms, sedan St. Jakobs och Johannis församlingar. Hvad han uträttat i sin tid, till själars räddning, är omätligt och öfver människotanka och kan ej fattas och ses, förrän det på Christi dag af Gud uppenbaras: hvad han skulle hafva uträttat, om han blifvit trodd, upptagen och begagnad af kyrkostyrelsen, är öfver föreställning. Svenska kyrkan skulle då lyst, som en Christi Brud, öfver christna världen; ty Christus var här kommen till sitt fullbordiga ålders mått i en Christen. Nu lyste han nästan ensam, som en stjärna i natten, men en stjärna af första ordningen.

Tollstadius uppträdde nu som Pastor, Predikant och Själasörjare i egen församling och höll sin Inträdespredikan Allhelgonadag samma år 1723. För denna befordran hade han icke tänkt en tanke, än mindre tagit ett steg. Han kunde derföre med så mycket fastare tillförsigt emottaga den såsom af Guds hand, försyn och skickelse. Osökt hade han väckt uppsende, framkastad, såsom fordom Luther, endast af sin redlighet. Det var naturligt att nyfikenheten, om icke annat, skulle skänka honom, om icke lärjungar, dock åhörare öfvernog. Alla ville se underdjuret, huru det kunde se ut, som bestått en sådan dust emot allt lärdt, högt, rikt och mäktigt inom landets kyrkoordning, och icke allnast behållit kappan och lifvet, utan vunnit befordran derigenom. "*Noten var utkastad och församlade, till en början, både goda och onda.*" Den lilla träkyrkan måste för trängsel utvidgas och ombyggas. Icke blott den så förstörade kyrkan öfveruppfylldes, äfven allt rum utanföre betäcktes af människor. "*Folksamlingen liknade den vid en eldsvåda*", säger biographen; men stilla och mild tändes trons låga vid det ljus, som utgick och brann med ljudet af predikantens evangeliska förkunnelse. Här var något utsägligt, som allt intill vår tid efterlevande åhörare betygat. Här utgick detta Petri "*ljus, som lyser i det mörka rummet, den fallna, för-mörkade människosjelen och anden, till dess det dagas och morgonstjernen af Jesu namn, uppgår i hjertat.*" Tollstadius lärde med makt och icke såsom de Phariseér, ty han var redan och blef allt mer och mer invigd i sitt kall af Jesus sjelf. "Det var undransvärdt att se och höra", säger hans samtida biograph, "huru säkra och ogudaktiga människor,

å väl lärare som åhörare, hvilka kommo, dels af nyfikenhet, dels i afvagt uppsåt för att uppsnappa något, som de kunde vränga och förtyda, blefvo stundom hoptals rörda, slagna, vunna, afväpnade, så att många gäfvos sig rum för Guds uppväckande röst, upptäckte för honom sitt onda uppsåt och blefvo hans vänner." "Man såg hans anlete, såsom en Engels anlete", så att detta af Christos själf gifna namn till sina sändebud, Upp.B. 2: 3, här verkliggjordes: "Är det en menniska eller en Engel på predikstolen?" sades det ner i kyrkan. Man betydade honom öfverallt och öfverljuddt och förundrade sig öfver de nåderika ord, som gingo af hans mun och ljödo från hans läppar. Sådant hade ingen hört förut, ty värr, eke ens hört omtalas, ehuru så varit Jesu Christi röst genom sina sändebud i alla tider, visserligen icke alltid lika rik, men alltid lika helsosam och sann; och, som lefvande ord och kraft, till näring för nådehungliga själar, strömmade från hans lärostol, så drogs till honom allt, ehuru utan all afsigt å hans sida, ehvar någon hunger efter sanning och Guds ord fanns eller kunde uppväckas. Den som i sanningen tecknar dessa drag af en Christi tjänares vandring å begäran och efter en väns anmodan, hvilken han för ämvetets skull icke vågat neka det, har själf känt tre af hans andeliga barus. En af dessa, enka vid 96 år, var medlem af hans församling och hade af Tollstadius blifvit öfverred till sin första nattvardsgång. Man får därför förlita henne att hon var vän af kyrka och prest. Hon hade varit blind i 30 år och sängliggande i 20 år, då hon, i trohet om sin dödsstund, begärde Nattvarden för sista gången i tiden. Sedan den var gifven, framtog hon ur fattighusens gömma en blank Riksdaler, som legat aflagd och förord, oakadt de största behof, allt ifrån hennes ungdom, för att tilldelas den prest, som, värdig eller ovärdig, skulle teka henne sacramentet på dödssängen. Det var en enkans kär i offerkistan i hennes uppsåt; huru den var i emottagelsen, deröfver vare Gud domaren. Att höra henne tala till sin Skriftfader, det var såsom hörde man ett af barnen, å hvilka Jesus lagt sina händer. Den andra, en blind, högljudig man från ett fattighus i hufvudstaden, träffades på vägen hos äldre, fromma vänner. Jag kom långväga ifrån och hugnade dessa med bref från en trossyster. Då vi en dag samtalat, utbrast med tårar den gamle, som förmodligen märkt någon liknelse till tron på Christum hos främmande: "Jag är Tollstadius lärjunge: blif hans efterföljare, Jesus! jag hör att du är prest." Jag svarade: "Blif du min

lärare, som Tollstadius var din, så vill jag bli din lärjunge." "Nej! gå till Jesum", utropade han, "så sade alltid Tollstadius." Den tredje var ingen mindre, än sal. Doctor Blomberg, Kyrkoherde å Vermdön vid Stockholm. Af en händelse hade jag i en väns sällskap blifvit föranledd att uppvakta honom i hans hus och blef kvarbjuden till middagen. Det var d. 1 Maj 1820, hans sista Maj, den dag af året då han vanligen såg sina närmaste umgängesvänner i sitt hus och nu, i förkänsla om sin förestående bortgång, böd det sitt farväl. Allt högt, rikt och bildadt i hans församling hade kommit till hans bord, för hvilket han bad med en ljudelig röst före och efter måltiden och sjöng i gammal holländsk landssed med darrande stämma sitt Pris vare dig, Gud! Den kunnige, bereste, verldserfarne och fromme själasörjaren tog sig efter måltiden anledning till ett samtal i enrum med den unge prestmannen. Det var knapt begynnadt, förr än talet vände sig till patriarchen i Jakob, på hvilka knä han mer än en gång suttit, som barn, och hört himmelska ord. Tollstadius var mycket barnkär, helt visat om urskiljning. Så äro alla Jesu vänner af ålder i nåden. "Han var en Guds prest", sade jag; "man skyller ock honom för mystik." "Ja", svarade den gamle, "men han var man som förklarade sin mystik, han. — Att vara hos honom, det var såsom att vara hos Jesum. Man tyckte sig vara ett bladt barn, som af Honom upptogs och välsignades, när Han vandrade omkring i Judæen. Man kan ej beskrifva det man kan ej tala derom. Det är nåden, det är Guds nåde, det är Jesus." — Huru rördes jag icke, då jag snart derom läste om en så god mans borgång!

När Tollstadius såg folkets hunger efter Guds ord uppfamnade hans för Gud och nästan brinnande hjerta och kunde icke gifva sig ro. Det blef honom icke nog att predika alla söndagar och högtider: han höll dessutom många dagar i veckan läro- och bönestunder i sitt hus. För de enfaldige förklarade han Luthers lilla cateches, med de mer försigkomne läste och tolkade han Skriften. Med hufvudsakligen hören var han utomordentligt flitig, genomgick församlingar efter ordningen, med de rike, som med de fattige. Han var ännu möjligt för en nitisk själasörjare på denna tid. Kyrkans lagar voro icke då ännu sjunkna i det förakt, som nu, i hufvudstaden och de flesta andra städer; icke heller jagade man så allmänt och häftigt, som nu, att uttaga del medan man här lefver. Fromma och ofromma i allmänhet trodde enfaldigt, att salighet i någon mening skul

här beredas för att vinnas på andra sidan grafven. För något, som man kallade fördömmelse, utan att veta hvad det är, bar man i allmänhet en helsosam förfaran. Tollstadius lärde, att nåd i en ny födelse i Christo måste sökas och vinnas här i tiden, så framt man icke skulle gå miste om saligheten i evigheten. Det var ej nog att veta: "*Den som vet sin Herras vilje och icke bereder sig och gör derefter, skall mång hugg lida*", sade han af Christi ord och Hans Evangelium om rike mannen och Lazarus. — Snart nog gick det så långt, att ingen eftermiddag, året om, förflöt, på hvilken Tollstadius icke hade husförhör att hålla, synnerligen sedan han tillträdde St. Jakobs och Johannis folkrika församlingar, hvilka han, hus för hus, intill minsta koja årligen mer än en gång genomgick. Han ålade sig att personligen känna och genomskåda hvarenda af sina tusentals åhörare, de fattigaste med de rikaste, de ringaste med de högst uppatte, och det så, att han, efter den nåd Gud behagade förlåna, kunde bära deras salighetssak för Honom. Så fortfor han intill sista dagarne af sitt lif, till dess dödsbudet med hans sista sjakdom gjorde honom det omöjligt. Man bad honom unna sig någon hvila: "Jag får väl hvila en gång", sade han, — hos Jesum i friden, var hans mening: här borde han icke medgifva sig någon hvila, utan "*verka, medan dagen var; natten skulle komma, då han ej kunde verka*", den trofaste Christi efterföljaren. Då han ej mer förmådde uppgå öfver de många och höga trapporna, stannade han i något rum på nedra botten och lät vänligen nedbjuda ofvansboende. De vero väl få, om ens någon, som icke gerna infunno sig, såsom till det ädlaste nöje; ty hana ord, såsom hans anlete, talade ej annat, än frid och välunsamhet för alla. Afven de otrogna och ogudaktiga sågo honom slutligen gerna; ty han bar ingen dom öfver och mot dem i sitt hjerta: den ställde han till Gud och bjöd på sin Herres frid. Sanningen är sällan någon odräglig, der den så utgjuter sig genom välviljan och nåden. Han förstod, som Paulus, att vara allom allt, liten och stor, ung och gammal, svag och stark, fattig och rik, olärd och lärd, efter omständigheterna och hvar och ens behof. De aldra grofvaste människor älskade honom, om de än föraktade honom, hvarpå flera bevis kunna företes. Endast ett slägte fanns, som han förmådde afväpna, men aldrig vinna, det slägte, som korsfäste vår Frälsare.

När den trogne, oförtrutne gudstjenaren, ännu Pastor vid Skeppsholms församling, såg, att barn och ungdom, utom den stund de tillbragte hos honom, gingo sysselösa och

utan föräldravård, upprättade han en skola, i hvilken han, under sin egen beständiga tillsyn, höll, klädde, födde, undervisade från 20 till 30 barn, till dess de kunde emottagas i något handverk eller annat yrke. Denna skola intog sedermera flere lärjungar och utvidgades till ett convictorium. Till dess styrelse höll han tvenne lärare, som, jemte honom sjelf, undervisade i språk, christendom och det allmännaste af vetenskaperna, så mycket nyttigt och nödigt befanns för hvar och en, efter dess bestämmeelse och natursgåfvor. Han höll dessutom en lärare i skrif- och räknekonst, som tillika var ekonom och hade vård om hushållet. Dessutom vore tre kvinnor anställda för matlagning, tvätt och andra angelägenheter. Hvar tog den fattige prestmannen medel till så mycken välgörenhet? Hans lön var ringa och icke mer än tillräcklig för honom sjelf. Det medgafs honom därför af församlingens värdar en egen häf för insamling under gudtjensterna; men då han under predikan anmälde denna tillåtelse och dess ändamål, flödade inom några få helgedagar så mycken välvilja, att han ansåg det vara nog, och afstyste med tacksamhetsbetygelse detta sätt. De som icke hade pengar kastade i häfven ringar, örhängen, snus- och svampdosor m. m. En sådan utomordentlig frikostighet återkom ofta när Tollstadius predikade och insamlingar skedde för välgörande ändamål. Hvilken rörd och tacksam själ uthärdar att vara rik, bortkastar icke lätt all besittning i egenhet inför sin Frälsare på korset och vid Hans blodsrost ifrån en så trogen tjenares läppar! Man rusar Hans fattigdom till mötes och endast Han sjelf bjuder hejd och måtta, sägande: *"Icke att andre skola nog hafva och du nöd lida."*

Ryktet om en så god man, hans underrika predikningar, hans fläckfria vandel, hans heliga lefverne, hans intagande, lärorika umgängelse, hans brinnande kärlek till Gud och nästan, hans outtröttliga, outtömliga välgörenhet, hans grundliga erfarenhet i Herrans vägar, hans rena, exemplariska tro och gudsfrukten m. m. kunde icke annat än sprida sig vidt omkring. Mer än af hans skola och församling blef häri genom hans tid upptagen och hans kraft pröfvad. Olycklige från alla stadens delar, sjuke, bedröfvade, anskämda, förtryckte sökte honom och besöktes af honom. För alla hade han fått något af Gud att gifva. För lifsfångar isynnerhet var han den vanliga, påkallade följeslagaren till af-rättsplatsen. Man vet intet exempel att de, som han heredt, ännorlunda än ängstfulle, botfärdige och med hopp om sin synda förlåtelse böjt sin hals under bilan eller framröckt

den emot snaran. Till och med förstockade lyckades han böja till erkänsla. Det hände mången gång, när hårda och förhårdade brottslingar icke kunde förmås tillgibekännelse, hvarken genom vittnen, domarens föreställningar eller andra presters allvarliga och bevekliga ord, att Tollstadius förbindligt anmodades att låna sitt bistånd; och det lyckades honom, ofta med få ord, att med rösten af Jesu namn intränga i den arma själens förbund med Satan och bryta det. Det må anses vara på sitt ställe, att här anföra några exempel, som tillika bevisa huru Gud var med honom och bevarade honom. Han kom en dag till Smedjegårdshäktet för att besöka en lifsfänge. I porten mötte honom ett barn, som bad honom gå hem. Hans vaksamma själ märkte ett intryck deraf i sitt inre, och van att lyda detta stilla vittne, vände han om och gick hem, såsom på barnets befallning. När han dagen derpå besöker fången, bekänner denne, att han dagen förut haft allt i beredskap att mörda honom, ikläda sig hans dräkt och rymma. Gud hade under tiden uppväckt brottslingens samvete till ånger. — En dag går han på gatan och ser vid ett plank en man med förstörda anletsdrag lägga an på honom för att skjuta honom. Han gick honom stilla och frimodigt till mötes, hvarvid geväret föll ur hans händer. "Min vän! hvad har jag gjort dig emot, att du vill mig så illa?" Den olycklige svarade: "Ingen ting; förlåt mig, Herr Kyrkoherde! för Guds skull. Jag är en osalig och fördömd människa och ledsen vid lifvet, därför tänkte jag mörda någon för att få gå till döden." "Men hvarför valde du mig?" "Jo, jag hörde Herr Kyrkoherden predika i Söndags och då tänkte jag, att om någon skulle dö saligt, så vore det Kyrkoherden; därför ville jag helst ta lifvet af honom." Tollstadius tog honom hem med sig, och han blef småningom en stilla och lycklig människa. — En dag inträdde en okänd Herre i hans rum, med anhållan från en lifsfänge om dess besök. Han följde. Utanför porten väntade en täckvagn. Han inträdde och hans ögon förbundos. Efter färden fördes han några trappor upp, och, då förbandet aftogs, befann han sig i en sal, hvarest stupstock och bilar voro anordnade och tillreds. Tollstadius, som på denna tid var som häftigast hatad och förföljd, trodde att denna afrättning var honom ämnad, och sade: "Är det jag som här åsytas?" "Nej! men innanför detta rum är en lifsfänge, som här inom en timme skall afrättas: han har begärt att få tala med er förr än han dör; men om han säger eder sitt namn eller ni frågar det af honom, då äre vi

beslutade att äfven afträta er." Tollstadius ingick, samtalande med fången den medgifna timmen, och hemfördes på samma sätt, som han blifvit bortförd. Vid närmare besinnande inför Gud utverkade han sig företrädare hos K. Fredrik och angaf saken, som det oaktadt förblef i sitt hemlighetsfulla mörker. En man af hög börd, mäktiga förbindelser och stor verldserfarenhet, har af den som skrifver detta blifvit härom tillfrågad. Han trodde sig med visshet kunna försäkra, att dennes afrättning, som ock flere andras försvinnande vid denna tid, angick personer, som voro farliga genom för mycken kunskap om Kon. Carl XII:s dödsätt. Vare den Allvetande hemställdt! Händelsen är likväl verklig. Jag har den af ädlaste sannaste vänner till Tollstadius äldranärmaste förtrogne. — Den olycklige Lewenhaupt lät öfvertala sig att dagen före sin afrättning påkalla en prest. Det blef Tollstadius. Han kom och fann Generalen vid brädspelet. "Herr Generalen tror sig ha tid med sådant dagen före sin sista?" "Man måste med något fördrifva lednaden och förkorta tiden." "Ack! den är alltför kort för att så bortslösas." Samtalet fortfor, hvarvid den olycklige otvunget bekände, att han ej trodde själens odödlighet och ett lif efter detta. "Men om Herr Generalen funne sig häruti bedrogen, det vore ju förfärligt?" — Genast på denna fråga af den kärleksfulles läppar föll det stora modet och tårarna strömmade från den lifdömdes ögon. Allt vanns, som kände vinnas. Tollstadius ville försöka att utverka uppskof med domens verkställighet, men afträdde af fången, som visste att det var omöjligt. Han bortgick dock och gjorde allt hvad i hans förmåga stod, understödd af sorgen, men återkom med oförrättadt ärende. Huru skola vederbärande försona en sådan hårdhet på Christi dag? Tollstadius vakade med fången natten igenom, följde honom till stupetocken och hade den hugnaden att se honom dö med tro och hopp till Gud om försönings nåd. — I förbigående må här tillåtas oss att, efter enskild öfvertygelse, besvara en af tidens frågor: När kan en mördare, utan synd för Gud, efterskänkas lifvet, tvärt emot Guds ord: "*Den som utgjuter människoblod, hans blod skall af människor utgjutet varda.*" Vi tro, att det endast kan ske då, när Gud gifvit brottlingen verklig betfärdighet och ånger öfver sin synd och han sjelf är nöjd att lefva. Gud har då förlåtit, och det heter: "*Förekasta ej den, än mindre straffa syndaren, som sig bättrar.*" Det är klart, att brottlingen, som betfärdig, om han är det rätt och ämerligt, gör mer att för-

sona sin synd genom sitt lif, än han kan göra genom sin död. Därföre lät Gud David leva, ty hans ånger hade detta djup. Den förörrättade aflidnes fördel fordrar ock att han får leva, ty han lever, som botfärdig, bedjande och trogen för den han fördelat och betalar hvad af honom betalas kan af sin skuld genom nåden, i hvilken han dör alla dagar med Christo för den, hvars lif han förkortat. Ger Gud icke den brottslige detta djup af botfärdighet och erkänsla, så måste han dö, ty han kan endast lära att veta hvad han gjort derigenom, att han själf lider detsamma. Man torde fråga: Huru skall man igenkänna en sådan botfärdighet? Alla känna igen den, när den är sann, af Gud gifven. Den rör alla människobjertan till deltagande genom sin uppriktighet. Att i detta fall taga hans lif, det är att betaga Christum en tjänare för tiden. Han som lidit döden för alla är ock Herre öfver lif och död. Han är Herre öfver Sabbathen, med hänsigt till det tredje budet; skulle han ej vara det med hänsigt till det femte? Vi tro att den botfärdighet, Han gifvit brottslingen, är ett tecken dertill, att Mose lag här, efter Christi högre rätt, bör för tillfället suspenderas, och att en christelig Öfverhet är skyldig att så förstå denna vink. Här återstår blott ännu en fordran: det gifna onda exemplet skall förlora sin kraft; hvilket sker derigenom, att brottslingens botfärdighet gifves offentlighet. Sålunda låter sig begripas, huru Nya Testamentets lag kan med friheten genom Anden införas i Staten, utan all fara för allmänna säkerheten och med dess högre bekräftande genom sanningen af tron på Christum. Denna tro blottställer ingens lif och säkerhet, utan bevarar dem genom det högsta af allt beskydd, människokärlekens.

"Den som i bättring och tro går Christum till mötes, han förklarar afgrunden krig", säger en helig författare. Hvad då han, som icke allenast själf i hvar andedrägt af lifvet hyllar Gud och sin Frälsare, utan äfven förer tusentals andra med sig? Han förklarar krig både mot världen och afgrunden. När skall världen lära att erkänna sin Frälsare? När skall hon upphöra att förråda sig själf i Honom och Hans tjänare? — Fienden märkte snart, att han här icke hade en motståndare af vanligt slag emot sig, utan Christus själf i en apostolisk ande. Han begynte därföre sin vanliga lek i så stor skala han förmådde, men crescendot, från mindre till mer och slutligen det mesta, som af Gud och Allmakten tilläts. De alldagliga smådelser, som alla fromma måste upphära, så snart de våga att ge någon offentlighet åt sin öfvertygelse, utöfades oföresynt. Holmsfolk,

heliga, pietister voro i de afvoges sinne och mening skamnamn, såsom Judarnas konung i Pilati mening på Christi kors, men äretitlar inför Gud. Så skulle dessa förment svärmare, bränmärkte med det allmänna föräktets tyngd, bli oskadliga och utrotas; men ju mer man skymfades, dess mer tillväxte de trogna i antal och frimodighet. Hvar helgedag bar med den förföljdes predikan offentligt vittnesbörd om obefogenheten af dessa ärekränkande tillmälen, och allt hvad mäktigt var af sundt vett och omdöme uppväcktes till rättvis harm och gingo öfver på den oförrättades, om icke alltid och allestädes på de så hårdt bedömdas sida; ty att Guds tjenare ofta fick lida för de frommas svaghet, välmening och ovishet, följer af sig sjelf och inträffar alltid. Man får här, med liten ändring, tillämpa det bekanta ordet af en i annan rigtning vis man: *"Gud hjälpe oss med våra vänner; mot våra fiender har Han satt oss på redig fot!"*

I första åren af Tollstadii embedstid i Skeppsholms församling besökte han stundom fromma bekantas sammankomster för gemensam uppbyggelse och öfning i gudaktighet. Genom underrättelse från hans närmaste väns vänner har blifvit oss känt, att han bibehållit denna sed, säkerligen med vis urskiljning och urval till de personer, som han kunde med Guds välbehag inlåta i sitt förtroligare umgänge. Onsdags eftermiddag var, åtminstone i hans senare ålder, dertill ordentligen bestämd, enär ej hans embetspligter förhindrade. Utom det inre vittne, som talade för denna heliga sed i hans själ, och fördelen af värdiga trosbröders umgänge, hade han Jesu eget ord och löfte: *"Hvar två eller tre äro församlade i mitt namn, der är jag midt ibland eder."* Så bygdes den yttre kyrkan af begynnelsen, så förmanar Paulus i 1 Thess. 5: 11, i Hebr. 10: 35 m. fl., så var allmän sed i hela första Christenheten, hvarifrån ock vår offentliga gudstjänst härstammar och den makt härflöt, som småningom, med bekännelse och martyrs blod, bröt hedendomen och införde christendomens tro och sed i världen. I Tollstadii sinne voro dessa sammankomster heliga, både i uppsåt och handling, utan all liknelse till separatism och sect. De voro ock ett behof och helt visst i Guds råd och välbehag med honom personligen, för att stödja och stärka honom vid alla de förföljelser och trakasserier; han för sanningens bekännelse måste fortfarande uthärda. För denna sed, som skulle vara en förbrytelse, anklagades han fiscaliter år 1726 inför stadens Norra Kämnersrätt och pliktfull-

des, tillika med flere sina vänner af högre och lägre anseende, till 10 dlr smts böter. Hans förklaring innehöll, att han ej kunnat anse Konungens förbud emot sammankomster för gudaktighetsöfning såsom allmänt och oinskränkt, utan endast angå missbruken dervid, äfvensom att de i närvaro af prästerskapet icke voro förmenade. Efter vad till Hofrätten afstannade saken.

I April 1727 anklagades han å nyo i en libell, ingifven af en prest hos Riksens Ständers Justitiæ-Deputation. Man kan dömma hur det på denna tid såg ut i landet med förstånd om heliga ting, när bland de begångna förbrytelserna räknas, att man bedt med egna ord, utan böneformulär, att man länge hållit sin aftonandakt i enskilt rum, att en låda befunnits innehålla en samling af Bibelspråk, som anklagaren kallar en andelig kortlek m. m. Tvenne qvinnor hade blifvit befunne med dessa och andra dylika brott, och skulle af Tollstadius vara dertill förförda. Denna anklagelse affärdades med segrande motbevisning och afstannade.

Svårare och bitter intill blods var denna omedelbart efterföljande angifvelsen, att Tollstadius vore Dippels lära tillgifven och nekade Guds vrede och försoningsläran. Den härstammade från tvenne prester, hvilka han af from hjälpsamhet anställt som medarbetare i sin församling. Denna sak ventilerades vidlyftigt under många år inför Stockholms Consistorium och andra fora. Acterna härom äro utförligt resummerade i Nordische Sammlungen, Zweiter Band*), och böra der-läsas af dem, som önska fullständig kunskap om denna interessanta strid. Tollstadius blef härunder föranlåten att afge sin trosbekännelse med hänsigt till denna beskyllning. Den hör här icke saknas, hvarest frågan egentligast är om det inre af saken.

Trosbekännelse i Dippelska Frågan, aflagd inför Kongl.

Nedre Justitiæ-Revision, år 1728.

1. Jag tror, att Gud, som domare, skipar rätt och rättfärdighet, vrede och hämnd öfver all orättfärdighet, och

*) Dessa Band, som på Tyska sägas vara öfversatta från Svenskan, äro viktiga i vårt lands kyrkohistoria. Första bandet innehåller L. Ullstadii lefverne, Jac. Boettii försvar m. m. Andra bandet, 685 sidor i vanlig octav, handlar endast om Tollstadius. Originalet på Svenska har förf. ej lyckats att få se, endast denna Tyska öfversättning. Första bandet är tryckt 1755: det andra 1761. Å ingendera är tryckningsorten utsatt. Sanning och gudsfrukten var på denna tid förbuden vara.

låter sin rättfärdighets domar utbryta, såsom en förtärande eld, öfver alla gudlösa, så väl i tiden, som i evigheten; och detta tror jag på grund af Davids 80:de psalm: "*Vår Gud kommer, och tiger icke: förtärande eld går före honom, och omkring honom en mäktig storm. Han kallar himmel och jord, att han skall dömma sitt folk.*" Äfvenså Ps. 97: "*Herren är Konung. Moln och mörker äro omkring honom: Rättfärdighet och dom är hans stols fäste. Eld går före honom och uppbränner hans ovänner allt omkring. Hans ljungeldar brinna öfver jordens krets: Jorden ser det och förfäras.*" Detta få de fördömda i afgrunden väl erfara, hvilka här i tiden icke lärt i tron erkänna Christum för den, genom hvilken blod på korset Fadren allt försonar, vare sig på jorden eller i himmelen. Col. 1: 20.

2. Jag tror, att Jesus Christus, världens Frälsare, är den, "*genom hvilken Fadren all ting försona skulle med sig sjelf*", Col. 1: 20, "*hvilken ook funnit en evig frlösnings, då han en gång genom sitt eget blod ingått i det Heliga*", Ebr. 9: 12, och att han, såsom vår ende Medlare, som är människosläktets hufvud, lidit döden för alla; icke i afsigt, att någon enda människa skulle undslippa att afdö sitt förderf, utan att alla af honom skulle undfå kraft att afdö synden och lefva rättfärdigheten, när de i sann bättring omfatta Christum i tron, såsom försoningen, icke allenast för våra, utan för hela världens synder, 1 Joh. 2: 2.

3. Jag tror, att Christus är vår ende Öfversteprest, och det rätta försoningsoffret, "*hvilken våra synder sjelf offrade i sin lekamen på trät*" m. m. 1 Pet. 2: 24.

4. Jag tror, att Christus burit våra synder, enligt Es. 53: "*Sannerligen, han bar vår krankhet och lade på sig vår sveda. Han är sargad för våra missgerningar skull; och slagen för våra synder skull.*" Hvilken tung börda detta varit för vår Frälsare, skönjes nogsam af hans lidande i Gethsemane och på korset. Således är han Guds rätta Lamm, till hvilket vi med Johannes må i tron hänvisa och säga: "*Se Guds Lamm, som borttager världens synder.*" Joh. 1: 29.

5. Jag tror fullt och fast, på grund af den Heliga Skrift, "*att Jesus för dödsens lidande skull är krönt med ära och pris; på det han af Guds nåd skulle smaka döden för alla; och att Gud gjort vår salighets höfding fullkommen genom lidande*", Ebr. 2: 9, 10, "*och att ändock han var Guds Son, hafver han dock, af det han led, lärt lydnad, och då han fullkommen vardt, är han vorden allom som honom lyda, en orsak till evig salighet*"; Ebr. 5: 8, 9. Ja, att han

efter Christi ord, "måste sådant lida och sedan ingå i sin härlighet", Luc. 24. Och att såsom Fadren beskärmt honom Riket, så vill och skall han i samma ordning beskära det alla människor; likväl vare fjerran från mig den tanken, och än mer ordet, att vår aldräbeligaste Frälsare Jesus skulle varit befäckt med den aldräminsta synd, för hvilken något lidande varit honom af nöden; ty "han var en sådan Öfverstepräst, som var helig, oskyldig, obesmittad, skuld ifrån syndare, och högre än himmelen." Ebr. 7: 26.

6. Jag tror, att Jesus i sin antagna mencklighet för vår skull blifvit en förbannelse, så väl i den afsigt, att Gud, som var i Christo, skulle försona världen med sig sjelf, såsom ock, på det han sig förvärfva skulle en församling, som härlig är, som ingen fläck och intet lyte hafver, eller annat sådant, utan att hon skulle vara helig och ostraffelig. 2 Cor. 5: 20. Eph. 5: 27.

7. Jag tror, enligt Rom. 5: 10, att vi äre försonade med Gud, genom hans Söns död, medan vi ännu voro fiender; och således enligt 2 Cor. 5: 13, att Christus lidit döden för alla, icke så, att han genom sin död skulle lemnat menniskor frihet att med en falsk förtröstan på Christi förtjänst betänka sitt syndaförderf, och på detta sätt göra Christum till en syndatjenare, utan så, att de som lefva, icke skulle lefva sig sjelfvem, utan honom, som för dem död och uppstånden är.

8. Jag tror, att Jesus Christus, vår Öfverstepräst, i sanning är vår dyre Återlösare, försoning, nådestol och förbedjare, som alltid beder Gud för oss; af hvilken, såsom källan af Guds nådefullhet, själen har att undfå nåd för nåd. Botfärdiga själar kunna så mycket mer betyga, att Jesus är deras Återlösare, Nådestol, Förbedjare m. m., som de icke i himlen och på jorden kunna fly och vända sig till någon annan; helst de endast och allennst i honom få barmhertighet och finna nåd, på den tid dem hjälp behöfves, Ebr. 4: 16; helst ock i ingen annan är försoning och salighet, och intet annat namn menniskorna under himmelen gifvet, hvori de kunna frälsas och saliggöras, än Jesu Namn, Ap. Gern. 4: 12.

9 och 10. Jag tror, att en arm, botfärdig själ blir rättfärdiggjord på det sätt, att, när i erkänsla af sina begångna synder så väl som af sitt djupa syndaförderf, hon i sin ångest med tron omfattar Christi rättfärdighet, och dervid försäkar all egen rättfärdighet, vetande, kunnande och viljande i egenhet, på det hon må söka och finna allt i Jesu; hon

då hos Gud blir till nåd tagen genom Jesum sin Frälsare, och får af nåd förlåtelse för sina synder, hvarvid all syndaskuld, dom och förbannelse blir upphäfvnen, och hon åtnjuter och erfar en verklig frid med Gud, genom sin Herre Jesum Christum, Rom. 8: 1. Dock icke, att hon sin återstående tid må lefva efter människors lusta, utan efter Guds vilje, 1 Pet. 4: 2 och att hon må utgifva sin lekamen till offer, som lefvande, heligt och Gud behagligt är, och att hon förändrad varder, genom sitt sinnes förnyelse, på det hon ju längre desto bättre må erfara, hvad Guds goda, välbehagliga och fullkomliga vilje är." Rom. 12: 1, 2.

Se här Tollstadii trosbekännelse inför rätta. Hvilken inser icke dess sanning och renlärighet, och obefogenheten af att störa hans lugn och rövva hans dyra tid från en så vidsträckt och öm själavård, med fortsatta, ärekränkande, onödiga rättegångar?!

Tollstadii klokhet i denna rättegång är märkvärdig och lärorik för enfalden. Han begärde att hans angifvare skulle inställas med honom, hvartill Consistorium svarade, att af honom endast äskades ett förtroligt samtal. "Ett sådant", svarade Tollstadius, "måste ske enskilt, och icke offentligt inför sittande Domcapitel." Präses begärde då att han blott skulle uppriktigt utlåta sig om sitt tänkesätt angående D. Dippel. Hårtill svarade han: "att han icke vore hvarken Dippels anklagare, eller försvarare. Hade Dippel orätt, så borde han sjelf ansvara. Han hade icke så mycken insigt i denne mans skrifter, att han kunde dömma derom; men för sig sjelf ville han svara. Han kunde med godt samvete lemna Dippel odömd. Han hade visat sina åhörare till Christum, icke till Dippel; han hade lärt offentligt, icke hemligt." — I October samma år blef han åter uppkallad för Consistorium i samma fråga, och Consistorium, som således menat helt annat än ett förtroligt samtal, angaf saken hos Just.-Cancelleren, som lät undersöka den i Nedre Justitiæ-Revision. Här afgaf han ofvanstående trosbekännelse, efter förnyad försäkran om "sin mindre bekantskap med Dippels skrifter, hvarföre han ej tilltrrodde sig att dömma dem, men ännu mindre att försvara dem. Han hade, hvarken vid universitetet eller sedan han blifvit prest, studerat några stridskrifter, utan hvilat vid Guds ord, Christi sanning och Andä" m. m. I November samma år ingick han med ett underdånigt memorial till Konungen, hvari han erböd sig att fälla sitt bestämda omdöme om de satser, som angåfvos vara Dippels, endast man icke fordrade af honom att fördömma nå-

gon person. Konungen hänvisade saken till Consistorium till nytt förhör. Detta försiggick, hvarvid hans angifvare, de båda hans medhjelpare i embetet, ock voro uppkallade och försäkrade, att de icke funnit något anstötligt i hans predikningar, men det oakadt misstänkte honom. (?) Han förklarade sig öfver allt, hvarom han tillfrågades, med den reda, att Consistorium i sitt utlåtande till Kongl. Maj:t af d. 13 Dec. s. å. måste bekänna: "Att Tollstadii förklaring, rörande Dippels lära vore så sannfärdig, att, så vida mun och hjerta hos honom öfverensstämde, hvaröfver Gud vore domare, Consistorium intet hade att påminna. Dock bem-ställde Consistorium till Kongl. Maj:ts skön, om icke Tollstadius borde till en tid skiljas från prediko-embetet och för alltid från pastoralvården af Skeppsholms församling, såsom den der haft och än hade smak för Dippels lära (?) (motsatsen var ju nu till öfverflöd bevisad) — och i följd deraf vore en orsak till offentligt affall från tron" — (hvilket icke med ett enda exempel var bevist eller ens tänkbart) — m. m.

Men att följa denna rättegång genom alla instanser blefve att skriva en hel bok. Vi måste därför fatta oss kort. Den ena af hans hjälpprester angaf honom ånyo hos två af Rikets Biskopar, den andra hos Just.-Cancelleren. Han vore dock Dippelian. Den förre anbefalldes att ingifva sina klagomål skriftligen, och vara redo när han af Consistorium påkallades. Nya förhör, confrontationer, anmälan hos Just.-Cancelleren, underdåniga förklaringar inför thronen, till dess Kongl. Maj:t förordnade en särskild Commission till denna frågas behandling. Man må här fråga: Hvarföre afvisade icke Consistorium och de båda Biskoparne dessa otacksamma, påflugna ynglingar, helst sedan den förföljdes oskuld redan vid första förhöret så klart i dagen trädte? Hvarföre besvärades domarmakten och sjelfva Regeringen med dessa onyttiga, redan afdömda tvistefrågor? Här är ingen annan orsak tänkbar, än, lindrigast sagdt, brist af förstånd och kärlek till sanningen; må Gud förlåta en så olycklig blindhet, om den hos honom kan förlåtas! Kan den erkännas, så kan den förlåtas; annars är och förblir den oförlåten och oförlätlig.

Den Kongl. Commissionen förhörde och ransakade i två hela år, och dess dom blef ett redigt, genomfördt och skarpt bevisadt frikännande. Detta utslag af d. 19 Maj 1731 förtjente, om rummet tillät, att upptagas in extenso. Det står här, såsom en Guds dom i Guds sak, af laici, ty värr, den

tidens Stockholms Consistorium till evärdelig blygd, afvensom de tvenne den tidens Biskopar. Den beklagliga orsaken till all denna ovilja var den, att Tollstadius flitigt yrkade läran om den dagliga förnyelsen, helgelsen, afdöendet från oss sjelfva och världen, korsets bärande, lidandet i Christi efterföljelse m. m. "Denna lära", plägade han säga, "har blifvit illa ansedd, uttolkad och vrängd i alla tider af dem som älskat världen och dess säfänglighet. En sådan försönare och frälsare, som icke allenast ville frälsa från syndens skuld och straff, utan äfven från dess herravälde, är ej behaglig för dem, som ännu behaga sig sjelfve i synden och det kötteliga sinnet. Det smakar dem bättre att falskeligen i egen kraft tillägna sig Christi förtjenst, och i sjelfgjord inbillning förlita sig på hans tillfyllestgörrelse, på det att de må förskonas ifrån sitt sinnes förändring, omvändelsen och en ny födelse. De ropa ständigt: Herre, Herre! men vilja icke genom Christum ingå i lydnad för sin himmelske Faders vilja" m. m. Hinc illæ lacrymæ.

Det var under dessa förhör i Consistorio, sedan Tollstadius ovederläggligt bevisat sin renhet från alla Dippels villfarelser, som en af dess Assessorer yttrade: "Men Jac. Böhme läser ni likväl." — "Ja", svarade Tollstadius, "det erkänner jag, äfvensom att jag finner honom fullkomligt renlärig." — "Han var ju en skomakare!" — "Det är sant: Han gjorde tränga skor åt oss prester, den skomakaren." — Tollstadii olidelighet för sina fiender var ingen annan, än den, att han, ehuru med högsta ödmjukhet, saktmod och välvilja, uttalade öppet all sanning, som salighetens väg och vandring angår, och, dertill af Gud utrustad, med ett barns enfald, osökt fann och utsade saken i träffande, solklara uttryck. Den obotsfärdige blef härvid sig sjelf uppenbar, hvilket icke lät försona sig genom någon hans härleksfullhet och nåderikhet, helst vilkoret är ett erkännande af sanningen. Så var ock Jesus sjelf brottelig, och kunde ej hvarken förlåtas eller fördragas af de Phariseer och Skriftlärde.

Nya stormar utbröto. T. hade på Palmesöndagen 1734 predikat emot Nattvårdens missbruk. Med oförliknligt saktmod, i hvars lugna spegel ingen den minsta våg af det osunda nitet rördes, hade han uttalat alla till detta fruktansvärda ämne hörande sanningar. Man behöfver blott höra ingångsspråket för att hafva hört hela denna predikan. "Hvad hafva mina vänner att skaffa i mitt hus? De bedrifva all skullhet och mena att det heliga köttet skall taga det bort af dem." Jer. 11: 15. För denna predikan blef T. f-

kaliter angifven i Consistorium, med anledning af en smådeskrift af okänd författare, utsänd och studerad å caffehusen i staden. Härigenom blef han nödsakad att i samma forum iqlenna en uppsats om innehållet af detta sitt lärotal. Den lännes förvarad i tryck och förtjente anföras, om rummet medgaf. Samma år och efter 14 dagar hade han predikat om Bigt och Syndaförlåtelse å första Söndagen efter Pisk, med ingång af Joh. 20: 22, 23: "*Tager den hel. Ande; hvilkom J förlåten synderna, dem äro de förlåtna, och hvilkom J behållen dem, dem äro de behållna.*" Här hade han övertygande i dagen lagt, att Guds hel. Ande igenom Apostlarne förlåtit botfärdiga själar deras synder, men att ingen, utan igenom den hel. Ande egde sådan makt. Han lät, derföre en redogörelse äfven för denna predikan åtfölja, såsom bihang till den förra. Vid hans tänkesätt och lära om Nattvarden yttrade Ordföranden i Consist. d. 16 Oct. s. å. "att intet förgrifligt vore till finnandes; men, vid detta sednare bihang, att T. så tydligt uttalat sin tanke, att i detta fall ingen vidare förklaring vore af nöden." Vid detta obestämda och tvetydiga utlåtande uppväcktes T:ii ande till heligt och allvarligt vittnesbörd emot opånyttfödde lärares arbetsförvaltning (ministerium irrogenitorum), som han ansåg omöjlig och i högsta mätto vådlig och förledande. "Sådana prester hade hvarken Orthodoxi eller Orthothomi, kunde icke förstå och förklara Guds ord och rätt dela det. Det vore derföre ett missbruk af Guds namn och en hädelse, när dessa i bigten frågade den blifvande nattvardsgästen: "*Tror du att min förlåtelse är Guds förlåtelse?*" Häröfver anhöll han om Consistorii utlåtande till protokollet, sådant det inför Guds dom på Christi dag ville se det för sina ögon. Så föranleddes med tiden en lång skriftvexling och muntlig conference, hvori Consistorium skickligt nog, ehuru sophistiskt, försvarade, distinguendo et tergiversando, ministerium irrogenitorum, men T. förnekade dess möjlighet och nytta. Hans hufvudsakligaste argument var Jesu ord: "*Kan ock en blind leda en blind? falla de icke båda i gropen?*" Hvem skulle icke erkänna, att för detta enkla ord all motsägelse bör falla, ja, att motsägelse är synd?! Likväl kom äfven denna strid inför Kongl. Hofrätten och derifrån åter till Consistorium, hvarest T. slutligen segrade och lyckades vinna sina förmän, åtminstone flertalet, så mycket att han slutligen från denna sida hädanefter förskonades från alla anfall. Sista samvetsfrågan var den: "Om han trodde de fördömdas återställning?" hvartill T. svarade: "Bevare

oss Gud ifrån att med våra arma människotankar så ingå i evigheten och upphäfvä oss till domare öfver sådant." Detta svar rörde så djupt en af Consistorii ledamöter, att han högljudt utbrast: "Ja, Herr Pastor! det må vi väl säga."

Så väl vår nya Psalmbok, som ännu mer vår Handbok och Cateches bära icke otydliga märken af denna Trii seger öfver det falska, förtyddä, psevdolutherska evangelium. Hvad skulle de välmenande Norr- och Vesterbottenska Läsare säga, om de visste och kunde inse, att vilkorligheten i formuläret för syndaförlåtelsen i Nya Handboken, hvar öfver de klaga så högljudt, härstammar omisskännligen från denna Tollstadii bekännelse och seger för den i allmänna tänkesättet? Männe någon förment Siare bland dem skulle uppträda, som vågade påstå sig hafva sett äfven honom, såsom Johan Arndt, i afgrunden? Helt visst äro de båda der till finnandes, nemligen hos Jesum, i afgrunden af Guds barmhertighet.

T. hade i 24 år, ifrån 1723 till 1747, med outtröttlig flit och utsäglig kärleksfullhet, verksamhet, trohet och sorgfällighet, förestått sin ringa församling —; hvem kan finna ord för det som så omedelbart utgår ur Guds hjerta? Oförmodadt kallades han till fjerde prosfpredikant vid Pastorsledighet i St. Jakobs och Johannis församlingar. Han hade redan tillräcklig möda och fält nog för bekännelsen af Christi namn, var ingen älskare af yttre upphöjelser, och ville derföre, i öfverensstämmelse med seden i första christna tiderna, undfly detta anbud. "Hvad vill jag med den ära, Som mig månd städs besvåra", var ett af honom ofta utsegdt ord vid alla anbud till uppkomst i verlden*). Som församlingen hade hos Konungen tillvunnit sig rättighet att höra honom, trodde han sig ock genom Konungens nåd kunna undkomma. I denna afsigt utverkade han sig företråde på Carlberg, men lyckades icke bättre, än att Konung Fredrik ålade honom predika den af församlingen önskade prosfpredikan och, efter gudstjenstens slut i Jakob, låta höra den för sig på slottet. Predikan hölle och valet, hvarvid T. hade flera röster ensam, än de öfrige tre tillsammans. Konungen skulle nu utnämna, hvilket dock föll sig svårt. Den lärde och fromme Kyrkoherden, då Pastor å Vermdön, sedan samma år i St. Catharina i Stockholm, *And. Båld*, var på

*) T. nyttjade gerna rim och ordlekar och visste väl deras nytta. En annan sådan är hans ofta uttalade lärörim: "Verldens smälek är bättre än dess smek."

Konlaget, hade stora lärda meriter och starka recommendationer, så mycket mer, som de voro osökta, och var 14 år äldre. Allt detta brydde Kon. Fredrik. Han kunde icke förmå sig, att nämna någondera, och icke Båld, så framt icke T. frivilligt afgick, hvarom framställning till honom gjordes. Hans svar blef: "Att han nu en gång lemnat saken åt Guds visa försyn och styrelse, så att han icke vågade vidröra den med någon sin vilje, hvarken med eller mot, utan öfverlät den undergifven åt Gud och Konungen. Han vore nöjd om han ock blefve skickad till Lappland och Amerika." — Fredrik beslöt nu att låta lotten afgöra: den föll på T. och så blef han Pastor i St. Jakob, hans andra och sista, osökta befordran, från hvilken han, tolf år der- efter, nedsteg i grafven.

Förföljelserna under lagens täckemantel hade nu upphört, men från umgängeslivet och sammanlefnaden fortfor de, så att de ock stundom och ganska ofta botade hans lif. Himmel och afgrund stridde för och mot honom. Man kan med sanning inför Gud säga, att han, lik en Konung, vandrade på Stockholms gator med livvakt. Ett par bevis häraf må nämnas. I dens ungdom, som tecknar detta, satt en Guds man tyst och djupt insänkt i bön. Oförmodadt utbrast han i dessa ord till en närvarande vän: "Kan Du umbära två Riksdaler på en tid." "Ja"! Summan framtogs och öfverlemnades. Han gick ut. Vännen, som anade något heligt ärende, sände sin tjenare efter honom för att tillse hvar han ingick; denne återkom och berättade: der och der å Ladugårdslandet. Dagen derpå uppsökte vännen den fattiges koja, och frågade, "om icke någon man, så och så klädd, hade förliden gårdag gjort besök?" "Jo", blef svaret af en aldrig, vördnadsvärd och arm qvinna. "Det var en himmelsk människa: han gaf mig heliga ord och två Rdr, då han gick. På gatan såg jag två Guds Englar följa honom, en på hvar sida. Sådant har jag aldrig sett sedan sal. Kyrkoh. Tollstadii tid. Han gick alltid i sådant sällskap." Vetande eller ovetande? Troligast det sednare, åtminstone vanligast. Denna sägen är kommen omedelbart och utan omvägar från ett broderskap, hvarest pröfvogåfvan fanns i lika hög grad, som sanningskärleken, och hvarest en osanning, ja, endast ett misstag i sådana ting skulle hafva bränt på samvetet, såsom en afgrundens straffeld. *Gudsfruktan, jungfrulig kyskhed och ödmjukhet sakna mindre detta dyra umgänge, än man nu för tiden tror.* — T. gick en gång på gatan och såg tillbaka, som man säger, af en händelse, men

nu säkert af en högre styrelse. En man arbetade att närma sig honom för att stöta en blottad knif i hans rygg. T. vände sig om och gick emot honom. Han släppte knifven i gatan af förskräckelse. "Jag är köpt att mörda Herr Ryrkherden, men jag har ej förmått komma närmare, än på åtta steg." Han ville säga dens namn, som betalt honom, men T. tillslöt hans mun, tog honom hem med sig, födde honom till tron och fick i honom en vän. Så regerar Gud midt ibland sina fiender; så måste äfven dessa tjena honom att vinna själar till Christum. En annau gång åkte han med hufvudet på Skeppsholms bro, då hästen af någon anledning skenade. Man försökte i vakten förgäfvos att höjda honom. Farten bar till en stenig plats, hvarst både häst, åkdon och den åkande icke kunnat undkomma att krossas. Allt syntes förloradt och vakten såg med förfäran det öde, som förestod, då en man, klädd som matros, med ljunghelens hastighet störtar ned öfver berget, kastar sig mot hästen och stillar honom. T. skulle visa sin erkänsla med en hedersam gåfva, men då han räckte ut sin hand, var hans räddare försvunnen. Hvarifrån kom han, hvart försvann han? Låtet ställe fanns, bakom hvilket han kunde dölja sig. Det är bekant, att Herrens Englar äro snabbare, än människatanken, hvarföre ock Israel i tiden kallade dem ljunghel, Seraphim.

Vi ege tolf tryckta predikningar efter T., af hvilka blott en lär vara skrifven af honom, den han hållit inför K. Fredrik på Andra Sönd. i Fastan år 1746. De öfriga anses vara upptecknade af fromma, läraktiga åhörare. Vi ege ock i tryck anteckningar på ett par ark af hans husförhör. De förra äro numera inga mönster i anseende till stilen. Meningarne äro långa, dock klara och lättfattliga: propositionerna uttänjda och uppdelade. Hvad nu anses vara väl-talighet, skulle ej varit behagligt på den tiden i andliga stilen. Man älskade saken naken, och ansåg prydligheten profan. Egentlig vitterhet fanns icke heller ännu i landet. Fru Nordenflycht och Gyllenborg hade ej ännu grundlagt språkets rening och förädling. I anseende till idén och det sakrika innehållet äro deremot dessa predikningar mästestycken. Man måste förundra sig öfver den rikedom af levande sanningar han förmår uttala, instängd inom den trånga kretsen af den tidens döda och stenhårda orthodexi. Gudsfruktan, tro, ödmjukhet, kärleksrikhet lever och andas der i hellig enfold. En apostel har ingen annau rättfärdighet, ingen annan salighet, än den han uttalar, och det spä-

daste barn i tren kan icke annorlunda, än så, söka och få sina synders förlåtelse och ett befastadt nådastånd. Man märker hura han gjort sig till samvetssak att söka de säkras uppväckelse, de ångerfullas tröst, de villfarandes tillrättavisning, de ansåktades stärkande och de vidare försigkomnes förkofran. Han försummar ingen. Hans predikan på Långfredagen kan man icke tröttna att omläsa. Utförandet svarade härtill, gifvet af sanningens, fridens, kärlekens och helighetens ande, fullt af lugn, värdighet, allvar, enfald och kraft. "Det var något obeskrifligt", hafva de kunnigaste sagt, som åhört honom. Om den suada han öskt egde, må följande vittna:

En possessionat, enkeman i Vestergöthland, uppsände sin äldste son till Stockholm för att afsluta ett spanmålsköp. Han uträttade sitt uppdrag, men hade hört T. predika och skref hem till sin far, att han beslutat stanna kvar i hufvudstaden för att söka sin själs frälsning. Den andre sonen uppsändes med allvarlig förmaning att föra honom hem. De hörde T:ii predikan och qvarstannade båda. Samma utgång hade den tredje sonens sändning. Fadren sjelf uppreste i vredesmod emot en så förförisk prest, som beröfvat honom alla hans tre söner; men vreden måste falla för hans rättskänsla vid kunskapen derom, att ingen af hans söner var med T. personligen bekant eller någonsin med honom vexlat ett ord. "Nå väl, mina barn! så låtom oss nu följas åt och höra eder prest för sista gången. Jag vill lära eder förstå er barnslighet." De gingo. Följden blef, att fadren sålde sitt gods, flyttade till sina söner i hufvudstaden och stannade der, att med dem lära och söka sin själs frälsning efter T:ii predikan. — Han predikade en veckopredikan öfver sjunde budet och slöt den sålunda: "Jesen således, dyraste vänner! hvilket nära tillträde fienden till eder salighet vinner till edra själar genom synd emot detta bud, och huru svårt det är att fördrifva hans anklagelse, äfven med bitter ånger, synnerligen i nöd och död, då han anfaller med förtviflan. Derföre, om någon här i dag är närvarande, som vet med sig orättfånget gode, han vare förmanad i Jesu namn för sin själs frid att återställa det till rätta egaren. Kan du icke sjelf, så gör det genom en vän. Har du ingen så trogen vän, så erbjuder jag dig inför Gud mitt bistånd. Lemna det åt mig; jag vill redligt tillställa det rätta egaren, och ditt namn skall förblifva okändt, utom för Gud, ja, ock för mig, om din svaga tro så behöfver." T. var knapt hemkommen, förrän hans sa

uppfylldes med klienter af detta slag. Den ena lemnade det, en annan ett annat. Han anoterade egarens namn och förmåles hafva under fjorton dagars tid varit sysselsatt med återställningen af orättfånget gods. — En söndag, under hans predikan i St Jakobs kyrka, uppsteg i hans själ en känsla deraf, att någon af hans åhörare var nära att förgås af hunger och nöd. Hemkommen befallte han att hans chaise skulle förspännas*) och hämtaren med väl tillräckligt matförråd åtfölja. Han satte sig i: drängen frågade, hvart han skulle köra? "Ja se! det vet jag icke. Slå på hästen och låt honom gå hvart han vill." Skedde så. Hästen stannade vid ett hus å Ladugårdslandet. "Gå nu in här och fråga, om icke här bor någon gammal qvinna"; — så långt vägledde honom känslan. Drängen gick och återkom med nej. "Gå in ännu en gång och fråga, om här icke har bott någon?" — Jo! svarades: Här har bott en gammal gumma oppe i en af vindskuporna, men hon har visst flyttat, ty vi ha nu ej sett till henne på flere veckor." Tjenaren anmälte detta; "nej, hon bor qvar", sade T., tog hämtaren i sin hand och tågade opp öfver trapporna till vindskupan. Der träffar han en sjuk, åldrig gumma, som under en månads tid saknat föda och omvårdnad, som han aldrig förr sett, men som i 20 år varit hans trogna och trägna åhörare. Hon undfagnades och kom sig för, och Gud gaf en så salig och helig stund mellan läraren och åhöraren, att när T. åter inträdde inom sitt hus, uthärdade ingen på länge se honom i ansigtet, för det ljus och den klarhet, som lyste derur. Sådant är väl icke så sällsynt; men ett härligt vittnesbörd är det, om Guds godhet och Christi närvaro hos sina lemmar. — När han höll förhör i husen, fjettrades ofta de förbigående på gatan af hans röst och ord och qvarstannade vanligen till förhörets slut, såsom fästade af en högre makt. De små och få anteckningar vi efter dem ege af åhörare äro hjertans enfaldiga i formen; men ack! hvad sanning och vishet derunder ligger begraven! Vid hvarje bud i lagen låter han sig angeläget vara att begripligt göra, huruledes vår fallna natur är i sina böjelser tvärt deremot, huru vi af egna krafter icke kunne förändra detta olyckliga förhållande, helst vi genom fallet förlorat förmågan dertill och vår barnarätt, men att Gud sändt Jesum, till hvilken vi äge att taga vår tillflykt för

*) Ädla, välgörande vänner hade påtrugat honom denna commoditet, som han för deras skull begagnade.

histånd och förmåga. "Utan mig kunnen I intet göra", säger Jesus; men "allt förmår jag genom Christum, som mig mäktig gör", enligt Pauli ord. Halfhetsläran om omöjligheten att hålla *den del af lagen*, som är Guds uppenbara, oöfvergifliga rättsfordran af oss, är icke hans sak. "Lagen varder fullbordad af oss, som vandra, icke efter köttet, utan efter andan", säger Paulus. I Christo, med Christum och genom Christum fullbordas lagen i människans inre väsen i Christo. Den yttre människan får arbeta och förgås i sitt approximando, såsom i allt fall till döden dömd. Denna stränga, starka, förkrossande lära är i denna munn endast evangeliets ljusliga budskap, icke annat än Guds nåd i Christo Jesu. — T. predikade en gång på hofvet. Konung Fredrik, som icke varit sinnad bivista gudstjensten, gick igenom närmaste rum och rördes så af den talandes röst och ord, att han ingick och blef stående orörlig bakom den för konungen framsatta stolen till predikans slut, och den trovärdiga sängen förkunnar, att han under en timmas tid glömdes sin honom till den grad outhärliga prise de tabac, att den vanliga dosen var honom olidlig och utbytt emot en enkom i dess ställe väl organiserad vestficka. Efter denna dag var T. befalld att intaga sin middag hos konungen i enrum alla torsdagar. Han öfvervann ock hans kända arfsynd till den grad, att han för en tid skilde sig ifrån den käraste; men de som deraf hade sin snöda vinning satte försåt för honom och störtade honom. T. förlorade likväl aldrig hans ynnest och sitt tilltröste till hans person. Han skriftade honom en gång till Nattvardens begående och sade i sin ödmjukaste enfald: "Ers Majestät"; "säg icke så", inföll konungen, säg: "Du stora syndare." På dödsbädden begärde konungen hans besök. T. satt i rummet utanföre, men man unnade honom icke att ingå. "Der Doctor mitt der kalott", ropade konungen, och då han ej längre förmådde tala, tog han sig på hufvudet och tecknade om kalotten. Det föregående ropet afvecklade med de klagande orden: Der grosse Carl, der grosse Carl." — T. var mer än en gång indragen i dessa mörkrets bemligheter. En dag blef han kallad till en döendes läger. Det var en man af börd. "Förlåt, Herr kyrkoherde, att jag besvärar; men i hela världen finns ingen, som jag kan anlita om min själs sista åliggande, mer än er, och jag kan ej dö lugn och med hopp om frid i en annan värld, utan att få afkasta mitt hjerta en börda, som förtrycker mig. Vågar jag hoppas, att Herr kyrkoherden vill ålaga sig mitt samvetes angelägenhet?" — "Genom Jesu

Christi nåd, allt hvad jag förmår." — "Jag måste då bekänna och tackar Gud att jag får göra det: Jag är delaktig i Carl XII:s död; men, ehuru jag icke förringar mitt brott, så är dock sanningen, att jag blott gick andras ärender, litet eller intet vetande hvad det angick, förr än jag fick se utgången. Dock hade jag bort förstå det och hade nog förstått det, om icke lycksökeriet förblindat mina ögon. Det är likväl icke för mig egentligast, som jag besvärar Herr kyrkoherden. Hela mitt lif har varit en hemlig hotöfning, och Gud har gifvit mig vittnesbörd i mitt samvete, att han förlåtit mig denna synd. Men en man lever än, utan samvete och bättring, som var drifhjulet i hela denna svarta anläggning, och han är min störste välgörare och har gjort hela min uppkomst och mitt lifs lycka. Min anbållan vore, att Herr kyrkoherden ville åtaga sig det visserligen icke behagliga uppdrag, att med helsning från mig söka att väcka hans samvete till bättring, med den gåfva, jag vet, att Herr kyrkoherden framför andra af Gud undfått. Det är N. N." — "Men huru skall jag vinna tillträde till honom och förmå honom till bekännelse?" — "Det är lätt: I hans rustkammare hänger ännu det gevär, som var Carls bane: Det ser ut så och så. Laga blott att Herr kyrkoherden beveker honom att följa sig dit, af någon skicklig förevändning, och fixera honom och det osaliga verktyget, så skall hans samvete genast vakna; men huru? Det ber jag att få lemna med hopp i Guds och Herr kyrkoherdens händer." Den fromme ädlingen dog. T. befallte sig i Guds hand och gick upp till den höge herra, till hvilken han blifvit sänd. Han blef väl och glättigt emottagen, föregaf, att hans ärende vore att få se Herr N. N:s bibliotek, hvilket efter middagsmåltiden, till hvilken han blef bjuden, skulle honom tillåtas. När den var intagen, ingick man i hokrummet. Sedan T. för syns skull sett sig om, — vid ett sådant ärende kunde ej hoklusten kännas till, som den än fanns, hvilket är föga troligt, hos en man, om alla dagar läsa lifvets bok i Guds hjerta, — tagit ned en eller annan bok och samtalat derom, vågade han ödmjukt och försigtigt en anbållan om tillåtelse att bese rustkammaren. Det medgafs, ehuru synbarligen mindre gerna. Här blef vistelsen kortare, men allvarligare, på lif och död. "Hvilket gevär är detta?" — Den höge egaren svarade med högrödt ansigte: "Det är ett gammalt skräp efter mina förfäder." — "Måtte den harmhertige Guden förlåta den, hvars hand genom detta vapen gjort en så osalig gerning!" — Herr N. N. fattade en nära

liggande värja, höjde den emot Tui bröst och röt: "Människa! säg hvad ni vet och dens namn, som sagt er det, eller är ni död på ögonblicket." — "Det är eder tacksmaste, bästa och ädlaste vän, som gifvit mig detta uppdrag i dödens stund. Han har af erkänsla för edra välgärningar mot honom icke kunnat dö lugn, utan att söka på detta sätt beveka eder till bekännelse af er synd, på det att ock ni måtte få, såsom han, lugnas af Guds förlåtelse innan ni träder för Christi dom i en annan värld." Hittills är berättelsen ur Guds hus. Af trovärdige män i världen, som lefde kort efter denna tid i hufvudstaden, är mig sagdt, att N. N. några år derefter i samvetsvagheter gått omkring på Stockholms gator och berättat för alla sina bekanta, att han varit Carls baneman, till dess släkten gömt honom undan på hans gods. — Jag har mycket tvekat, om denna sägen borde af mig lemnas åt offentligheten, äfven utan personens namn; men vid Jesu ord: "*Det är intet hemligt, som icke skall uppdagas och intet undangömdt, som icke skall uppenbaras*", har jag öfvervunnit min ovisshet. Det är skrifvet: "*Konungars och förstars rådd skall man förtiga, men Herrans under uppenbara*." — En Davids-synd fordrar en Davids-fölger. Herr N. N. är i sina samvetsqual Salomos efterföljare, som, ehuru konung och konung Salomo, dock gick offentligt på Jerusalems gator och begrät öppet inför allt folkets ögon det afgudereri, hvartill han genom sina gemåler af hedendomen lätit sig förföras. Synden är nesan, icke straffet. Detta är tecknet till Guds förlåtelse och hör till reningen ifrån besläktelsen af brottet. Den egna rättfärdigheten må blygas. Der Gud förlåtit, är ingen menniska domare. Ho vet hvad oss händt, om ock vi blifvit frestade? "*Inled oss icke i frestelse*", läras vi derföre bedja. David behöll sin konungavärdighet, oaktadt sin synd; ty han gjorde bättring. Så har ock N. N. behållit sin börd, ty Gud har gifvit honom bättring. Men tale vi öppet om Davids och Salomos synd, straff och bättring, så är fara värdt, att vår veklighet att icke uttala det oss närmare liggande, heldre förtörnar Gud, än behagar honom. Så har jag tänkt, efter bästa vett och samvete. Gud vare min domare! *). — Vi ha fördristat oss

*) E. G. Geijer hade af StatsR. G. Adlerbeth fått den underättelsen, att T. blifvit tillfrågad om denna sägen vore sanning, och förnekat den. Sådant låter sig väl antagas, och bevisar blott, att den icke genom T. blifvit utspridd, utan af N. N. sjelf under hans samvetsvagheter. Bland sina trosbröder gjorde T. ingen hemlighet deraf. Det var ingen pligt, som kräfde tystnad mellan barn af Guds hus. Den botfärdige ädlingen, som kallat honom till sin dödsbädd,

att tillägga T. en apostolisk ande. Dermed har icke varit menadt, att han var apostel, men en apostolisk man, en vir apostolicus, en man, sådan, som apostlarnes närmaste efterträdare. "*Varer mina efterföljare, såsom jag Christi*", säger Paulus. Detta var T. i sanning, ja, en Christi efterföljare i nya födelsen, såsom Jesus sjelf säger. Ett verkligt apostolat förutsätter en apostolisk tid, en sändning af Christus sjelf, såsom hans af Gud och Fadren. Apostlarne äro allena om denna nåd, intill dess någon tid kunde komma, enligt Guds råd, som liknade deras. Skulle dock hvad redan är anfördt, icke vara nog för beviset af en apostolisk ande och makt, så kunne vi tjena läsaren med flere sådana.

T. gick en gång på Stockholms gator och mötte en man, som han, så vidt man vet, hvarken sett eller känt förut. "Om ni ej i denna dag återvänder ifrån ert utsväfvande lefnadssätt, så är ni död inom åtta dar. Mins att Tollstadius sagt er det." Mannen studsade och teg; de gingo hvar sin väg utan vidare samtal. Den varnade bejdade sig väl, men slog sedan allt i vädret och återgick till sina frossande nöjen. Efter tre dagar blef han dödligt sjuk och vaknade till besinning. Han skickade efter T. som kom och vistades hos honom natt och dag, så vidt hans embete tillät, till dess han med godt samvete kunde tilldela honom Nattvarden. Efter åtta dagar var han död.

Det Gallomaniska fritäckeriet hade redan under Konung Fredriks tid inkommit i landet och T. hade att kämpa mången smärtsam strid med detta odjur. En ibland dessa må i sanning kallas Paulinisk.

Han sammanträffade en dag med en viss general i ett sällskap, hvarest samtalet kastade sig på Christna tron och dess dyraste föremål. Den höge herrn fann den vanskinnig och förnuftslös. Vid T:ii saktmodiga, men starka vederläggning kände han sig öfvervunnen och tillgrep hånet och smädelser. Ännu bar sig dock samtalet genom T:ii högchristliga tålmod, skicklighet och undfallenhet. Slutligen utbrast den högt uppsatte mannen: "Vet ni icke hvem jag är? Känner ni icke den plats jag innehar genom kunglig nåd?" — "Jag känner och erkänner den, men tror mig icke hafva gifvit Herr Generalen minsta anledning att återopa sin rang; men efter Herr Generalen poekar på sin rang i sådana frågor, så tvingas ock jag att låta er veta hvem jag är. Jag

hade intet emot att alla fromma kände hemligheten. Så kunde allt afdömmas och försonas, före Christi dag. Botfärdigheten rymmer icke Fadersagan i Guds hus. Denne man kunde ej vara Stjernros. Han dog 1762, men T. 1759.

är i tjänst hos alla konungars konung. Hans namn är Jesus Christus, och i Hans namn bannlyser jag er, till dess ni lika öppet och offentligt återkallat edra hädelser, som ni här oförsvarligt utkastat dem." Mannen måste hemsföras djupt träffad af dessa ord. Han begärde att få tala med T., men han kom icke. Slutligen, efter flera dagar och flera bud, och med vilkor att alla som hört hädelserna skulle tillkallas, infann sig T. och såg honom förstörd af samvetsqual och ångest. Han lät honom återkalla sina ord, hvilket befannas uppriktigt, och sade derefter: "Så vare då i Jesu Christi namn eder boja upplöst för denna gång och, gifve Gud! för evigt. Gack i frid och synda icke hädanefter." Den olyckliges ansigte ljusnade och allt var godt igen och bättre än någonsin förut. Den som tror sig om att våga ett tvifvel om denna sägen, må tillåta sig det på eget ansvar. Jag vet den från ett håll, som mig icke tillåter någon tvekan. — Sådana hjeltegerningar, utom efter apostlarna, känner icke kyrkohistorien, så vidt jag vet, — hvilket visserligen är mycket mindre än jag önskat, — mer än efter Ambrosius i Mailand och Lassenius, Pastor vid St Petri i Köpenhamn. Observandum — et cum veneratione — non imitandum, nisi per immediatum Spiritus Sancti mandatum *).

Det är bekant att presterskapet i Stockholm af ålder uppburit sin förtjenta lön genom en krigsänd bok, hvarest alla, som gifva, anteckna sina namn och sitt frivilliga bidrag. Detta kallas termination. T. kunde aldrig förmå sig att tillåta sådant för sin räkning. "Den som finner min möda värd någon lön, ger väl Gud att sända mig hvad Honom behagar", sade han. Påskboken, som den heter, kom många i oläglig tid; man gaf för verldshedern, mer än hågen var. Sådant var honom profant, hans christliga sinne och förtröstan på Gud kunde icke lida det. Äfven härigenom blef han många sina embetsbröder förhatlig, ehuru han ej gjorde det till lag för andra, som det icke heller är. Det är en Guds gåfva. Ingen kan taga den, utan den varder gifven. Han lefde således med sitt hus, i fullkomligt ren mening,

*) Här må ingå ett bevis på T:s fördomsfrihet och renhet från allt, som smakar af formad pietet. Han bjöds till middag i en frätänkares hus af medelclassen, från hvilket vanan af bön före och efter måltiden var bannlyst, ännu då för tiden en oerhörd färmåtenhet. Vid inträdet i matsalen satte han sig genast till bordet, så snart han såg det för sig passande. Värden, som för hans skull hade beslutit att för den gången låta läsas till bord, yttrade förvånad: "Hur nu? Skulle vi icke läsa först?" "Det har jag undangjordt redan på Norrbo", sade T. — Mindre illa ingén bön, än den, som är utan uppriktighet, var hans mening.

det så kallade troslefvernet. Af Guds fædetliga försorg för honom finnas en myckenhet af fullkomligt konstaterade facta. Af så väl höjelse, som pligtkänsla gaf han så länge något fanns att ge, till dess att förrådet var uttömdt: *Gifver, så vardet eder gifvet*, säger Jesus. Hans huida och gudfruktiga maka kunde häri ej fullt följa hans hjeltebana med sina smärre steg och svagare tro, men han bar henne på sin större tros händer och kom aldrig på skam för sin vågsamhet i förtröstan till Gud. En predikodag, som flottalet af hans dagar voro, hände sig på morgonen, under det han i sin sal præmediterade sitt blifvande föredrag i församlingen, att en tiggare inkom. Han hade intet att ge, men såg en plåt aflagd å behörigt rum: 'den tog han och räckte den behöfvande. Frun, som sett tiggaren ingå och anade oråd, kom med pigan inspringande för att rädda den sparpennning, för hvilken steken skulle köpas till middagen. Det var för sent. "Nu har du gifvit bort hvad som skulle vara för de gäster du alltid har med dig ur kyrkan. Huru skall det nu gå?" klagade husmodren. "Det har jag icke kommit ihåg. Låt oss hoppas och tro på Gud; han hjälper oss väl." Den hustrugna pigan inföll: "Kyrkoherden säger alltid så till frun; men gå på torget med tron, få se hvad Kyrkoherden får för den." T. log och svarade: "Ja, väl! har du lust att gå till torge med min tro, så skall du få?" — "Ja, det har jag." "Skall bli", sade T. "Säg till nästa gång, när något fattas." — Detta samtal var knäpt slut, förr än en dräng kom, sänd af sin husbonde, en välmående alagtare, med en hel kalf på axeln. Glädje, tårar och rörelse af tacksamhet till Gud och den välvillige gifvaren utbröto hos de fromma, sorgens kvinnor och hugnade mer deras hjertan, än det rikaste förråd, utan sådan anblick af Guds omvårdnad och goda människors välvilja, kunnat förmå. En längre tid derefter inträdde en morgon samma piga i T:s rum med underrättelse att hans fru vore i stort bekymmer för hushållet. "Vill du nu gå på torget med min tro och se hvad du kan få för den?" "Ja, om Kyrkoherden så vill." "Gå då, i Guds frid." "Huru skall jag bära mig åt?" "Gå till torget, som sagdt; få se hvad Gud gör." Pigan gick till Jakobs torg, som var närmast. Der stod en Norrlandsbonde med sitt fogellass. "Go-morrön, jomfru!" sade han, med godlynta Norrlänningars vanliga umgängsamhet och lust för bekantskaper. "Hvar är jomfrun ifrån?" "Jag tjenar hos Kyrkoherden här i församlingen." "Hos honom då, som predikte här i Söndags, i den här kyrkan?" "Ja, hos honom." "Hos Tollstadius då?" "Ja, hos honom."

"Herre Gud! hvad jomfrun då är lycklig. Hon kan visst bli salig, om hon vill sjelf, hon. Jag hörde'n predika i Söndags, och si, det var predikan att komma till Guds rike på. Menar jomfrun att han skulle mistycka om jag skick'an ett par tjädrar?" — Det fromma tjenstehjonet-svarade med tårar i ögonen: "Nej, det gjorde han visst icke; det kan jag försäkra er, far!" "Se här är ett par tjädrar, de bästa jag har: men det är skamligt?! Käre jomfru! be's ursäkta!" — Pigan tog emot och välsignade den gode landtmannen i Guds namn. Hemkommen återsändes hon att bjuda den heder samma mannen till middagen på sin tjäder. Ack! hvad frid, hvad glädje, hvad språk om Jesum och Guds Rike! Himmelsens Gud välsigne enfalden och alla som förstå att ära och älska den!

Den bönägne läsaren behagade öfverse med svagheter i dessa disjecta membra af en helig mans lefverne, och anså dem endast såsom samlingar och bidrag till en fullständig biographi af en Lutherska kyrkans apostel i Norden. En författare har i vår tid gjort sitt namn odödligt hos en tacksam efterverld genom ett högt lärorikt och uppbyggligt verk: "*Athanasius den Store och Kyrkan i hans tid, med synnerligt hänseende till dess strid emot Arianismen.*" En sådan författare och en sådan bok behöfdes för en tillfredsställande teckning af en sådan man, som T. Titeln vore ej heller illa vald: *Tollstadius och Svenska Kyrkan i hans tid, med synnerligt hänseende till den falska och förtyddade Orthodoxien.* Min enskilda, fulla öfvertygelse är den, att, om Sverige varit, hvad Rom var och christenheten i Athanasii tid, så hade Tollstadius varit en Athanasius; ty ingen enda af den sednares nådegåfvor och dygder fattades honom. Gud skulle hafva utrustat honom dertill, utan svårighet; ty den inre födelsen i Gud, af Gud, genom och med Christus, var i honom fullkomligt öppen. Ett än större arbetsfält, än större frågor att lösa, jemte fullbildadt språk för uttalet, äro alla de företräden, som en något längre in skådande blick synes kunna skönja hos kyrkofadren. Samma tro, samma försäkelse och sjelfuppeffring, samma nit om Guds ära, samma flit i kallelsen, samma omvårdnad af Gud och hans Englar, samma lidanden för sanningen, visserligen utanpå sedda, ehuru förfärliga, dock mindre, samma seger för sanningen, Guds ord och den rena tron och salighetsläran. Men dessa jemförelser äro i allmänhet endast för ro skull. "*J ären alle bröder*", säger Jesus om alla dem, som Fadren honom gifvit. De, som Gud föresatt sig att framföra till fulländningens mål för evigheten, äro alla, under alla yttre, tillfälliga o-

likheter, församlingens Fäder i Christi fullbordiga ålders mått i sina lemmar; de äro Rikets Herrar, som stå för konungastolen med palmer i händer.

Men vi måste ännu anföra några drag ur T:ii lefverne, som teckna hans inre. Någon annan, som dertill eger mera tid och förmåga, vare gifvet att ordna allt till en fullständig bild af denna ärans man. Han lefde under den så kallade frihetstiden, som torde, a potentiori parte, med större skäl böra kallas partitiden. Man önskade att han skulle låta välja sig till Riksdagsman i Presteståndet, och ville förmå honom dertill, i hopp att hans mäktiga, fridstiftande ande skulle verka godt, äfven på detta fält; men han afböjde bestämdt alla sådana förslag, anförande Christi ord: "*Mitt Rike är icke af denna verlden.*" "*Ho hafver satt mig till skiljoman mellan eder?*" "Hvad skulle jag förmå på en bana, hvarest hvarken Christus eller hans Apostlar föregått mig? Christi Namn skulle endast lida af min inblandning." På grund häraf kunde han icke heller tåla, när någon, som af-fischerat tron på Christum och hans efterföljelse, osänd och opåkallad blandade sig i politiska strider. En dag då han mötte den bekante Ruthström i Consistorii förmak, trädde han honom närmare med apostolisk värdighet och sade under en djup suck, hvori förbönen för den förvillade var uppenbar och omisskännelig: "Du Sodomitiska yugling! när skall du göra bättring?" Hade han blifvit hörd, den skarpa agan genom landsförvisningen hade väl uteblifvit; ty Gud är den, som regerar sitt hus, till hvilket den olycklige dock ovedersägligen hörde. — Efter andra vilda och halfvilda *) nationers osed afhandlas nu för tiden, äfven i vårt arma fädernesland, de aldra viktigaste frågor rörande förändringar af vårt statsskick, inter pocula. Detta är hedniskt. Efter intagande af en vållustig måltid höjas glaset och hållas brinnande tal för angelägenheter, som angå millioners välfärd och fordra det lugnaste och samvetsömmaste öfvervägande. Låt vara att man betänkt dem förut taliter qualiter; men har man ock i verldsförsakelse och sjelfuppoffring burit dem för Gud i bönen med tro på Christum och trohet för honom? Om så vore, kunde man då fördraga deras afslutande i ett, om än för verlden så ärbart dryckeslag? Frågan säges ju vara fri! När Israel byggdes, som är och förblir mönsterstaten för alla stater, fast icke formaliter, då kallade Gud Moses och utrustade honom. Drycken var vatten

*) Inför Gud och Christna tron förtvildade.

ur klippan och rätterna manas på marken i fyratio år*). Mycken skarpsinnighet, mycket förstånd, mycken god och ädel vilje träder i dagen; men ingen talar så att deraf kan märkas att han burit saken för Gud. "*Skall icke ett folk fråga sin Gud?*" Huru kan man våga, utan Honom, att besluta för samtid och efterverld om Hans Folk. — ett Christi folk? — När Amerikanska frihetskriget nått sitt lyckliga slut och constitution skulle uppgöras, stannade allt i split och intet förslag, om än så godt, kunde vinna bifall och framgång. Då påminte *Franklin* om den enighet, som herrskat i alla rådslag under den föregående striden. "Hvad är nu orsaken", sade han, "att ingen öfverenskommelse är möjlig? Sannerligen! jag vet ingen annan, än den, att vi då voro i nöd och begynte alla våra förhandlingar med ofsentlig, uppriktig bön. Låtom oss försöka att återtaga denna sed; måhända lära vi då förstå hvarandra, så att Gud kan ge oss ett välsignadt slut." Förslaget antogs och verkställdes, och inom kort tid var constitutionen färdig. — Är icke allt Hefrens? Kan någon lycka finnas utan Honom? Der Han icke är med, bemötes och åtänkes, der misslyckas det klokaste råd; men svagare rådslag, dock välmenta, få en lycklig utgång genom Hans välsignelse. "Israël! förgät mig icke", säger Gud. Svea folk, Försynens, Förstens, Christi folk, Heliga Förfäders, Gustavars och Carlars efterkommande! tänk åter på din Gud, dina Fäders Gud. "*Han vill gifva dig allt hvad ditt hjerta begär*"; men utan Honom skall du aldrig förmå att finna det. Kunde du än tilltvinga dig något; utan Honom skall det icke göra din lycka. Rönung och folk måste i gemensamhet träda inför Gud och erkänna Christum, såsom Herre, äfven i Staten. Dersförutan är ingen frid, välsignelse och framgång att vänta. Misskänn icke, värde läsare! detta afsteg från ämnet. Hvad man länge burit i själen med Gud och sitt samvete, det utbrister, likt en våldeld, när dörren för den öppnas**).

*) Förf. väntar sig icke beskyllningen för kraf på sådant lefverne af dem som tilltro sig rätt och makt till Statsförfattnings radicals omskapelse, men väl på mindre, om möjligt, inga kalaser, när så dyra angelägenheter behandlas och Guds Majestäts rätt så nära vidröres, hvarvid fasta och bön och lifvets offrande Gud i bönen till dess Han svarar af höjden, är christelig, oestergiflig pligt. "*Gud hafver planterat folken och skickat huru vidt och bredt de bo skola.*" De äro Hans och lagstiftningen är Hans allenarätt genom sina ombud. Är du ett sådant, en Moses, en Daniel, då tala högt i *Herrars Namn*; men låna annars ditt råd i ödmjukhetens lågmälda språk.

**) Än en gång, måtte läsaren förlåta detta afsteg från ämnet! Det har

T. begärde icke segren för sig, utan för Christum och Hans Nama; därför vann han den och, ren och evig. Dock, hans hjeltesdator äro här så ofta omtalade och, så godt man förmått, tecknade; men hans ödmjukhet, saktmod och tålmod, som äro hans största och heligaste dygder, ha ännu fåga erhållit något exempel. Man har otaliga bevis huru han förstått att strida och segra genom dessa dygder, som alla härstamma från korset på Golgatha. En dag mötte han i sina trappor en man, af sjelfva Satan ontänd att öfverfalla honom med ovett, och som förut, under hans frånvaro, farit ut i de grössta otidigheter emot honom i hans eget hus. "Guds frid, god morgon, min vän!" sade han, och åtog sin kalott. Hela vreden försvann, mannen blef lugn och mild och erkände sitt misstag. Satan måste packa in och resa sin väg. Denna välönskan gick af hjertat i Christi kraft, för hvilken afgrunden måste fly; — det var saken. T. brukade säga och kunde säga af erfarenhet: "*Djefvulens band äro som ruttet strå, emot den mäktige Jesus.*" Så är det, ehvar Gud gifvit tron och själen är redlig i sjelfuppoffring åt sin Frälsare; annars sitter den väl fast nog i bonan och kafvar och fäktar förgäfvets. Hans båda medhjelpare i embetet, som han af välvilja, utan behof, upptagit och försörjde, angåfvo honom, som irrlärlig; han bibehöll dem och fortsatte sina välgerningar. De angåfvo honom änyo, han fortsatte sin välvilja. Dock, det är i hans sätt att lära, som hans inre klarast afspeglar sig. Lefvernet och gerningarne äro inseglet och bekräftelsen af ordet. Hörom i kortet, hvad rummet kan medge!

Med girigheten och besittningen i egenhet, lärde han: "Huru har du din egendom? I hvad sinne? Huru har det sig när du vinner eller får något? Blir du glad, som himlen gäfvat dig? Huru är du till mods när du förlorar något? Är du mycket bedröfvad, frestas du till knut och förtviflan? Är egendomen dig såsom huden på kroppen eller såsom kläderna, hvilka du kan af- och påkläda utan smärta?" — "När du ger och hjälper, gör icke väsen deraf; tacka fast mer Gud för tillfället till en god gerning." "*Det är sällare gifva, än få*", säger Jesus. — "Käraste barn! tagen vara på edert inre och vanden med djup vörndad och

gudsfruktan till grund. Folkmassan kallas i Skriften *kafvets väg*. Om man fördriagar sig uppröra den, huru vill man regera den? Xerxes piskade Helleponten med ris, men, som man vet, gjorde det ingen verkan. Geijer var ju liberal nog, men icke utan gudsfruktan. Han har sagt ett oförgätligt ord: "*Det är lättare att väcka elden, än regera den.*" Christendömens upprorspredikan är den enda pålitliga.

fraktan i Guds närvaro. Gå aldrig obeväpnade till edra sysslor och arbeten, utan träden fromt inför Gud, såsom uppvaktande i Hans närvaro. Begagnen alla tillfällen i kunnan så till insamling och bön, äfven i de tider, då J befinnen eder i mörker och torka. "Jag kan ej bedja", säger man. "Kära barn! betänk, det finnes den, som kan: det är Jesus, din trogne vän, din själs vän; han är innerligen närvarande, om det än hvarken synes eller kännes. Hans ande bistår vår svaghet och företräder oss på bästa sätt, med osäglig suckan." Rom. 8: 26*).

Det är Gud, som uppväcker de döda i synden; men en af Gud utrustad och sänd lärare är hans tjänare dertill och lyckas, ehvar Gud det ger. Derföre underlät aldrig T. i sina föredrag, så enskilda, som offentliga, att arbeta till säkra syndares väckelse; ty han föraktade ingen och slöt sig icke secteriskt till sjelfvalda församlingar, så i döden trogen Broder han än var till alla dem, som Gud utvalt och Kristus upptagit och med sig och de sina införlifvat. "*Vakna upp, du som soffer, och stå upp ifrån de döda, så varder Christus dig upplysande*", var ett bland hans kärleksord. "*Den öron hafver att höra, han höre.*" Har du genom Guds nåd lärt att känna synd för synd, så vet du, att du nu efter fallet är af naturen och den köttsliga födelsen vredens barn och, ty värr, icke kärlekens. Derföre måste du låta dig försonas med Gud genom Jesus. Detta sker genom hans förbundsblod, för hvars emottagande du i själ och hjerta måste beredas och försonlig (ungibel) göras; ty i förstockelsen, hårdheten, samvetslösheten här själen ingen fattlighet för denna dyra nåd. När derföre synden i dig uppvaknat, så förtvifla icke, utan tro, att du är sökt af Guds barmhertighet och kallelse till bättring. Inveckla din själ i tron på Christi förtjenst, kors och död för dina synder och anse afgjort, att dina synder äro genom Jesus hos Gud förlåtna, ehuru du ännu ej erfar det i hjertat. Släpp aldrig hoppet, förbida i tålmod din Frälsares stund. När ditt hjerta är dertill beredt, skall han visst komma och låta dig erfarva hvad syndaförlåtelse och rättfärdiggörelse är och det goda samvete, som är Guds nådegåfva i Christo,

*) Tyska biographen har här en vers, som förtjerar anföras på originalspråket: O Seele! sichst du keine Spur, So glaube nur. Ja, wer nur glauben köntel! So gib dich Jesu in die Cur, Und bete nur. Ja, wer nur beten köntel! So senfz', geängst'te Creatur, Und weine nur. Ja, wer nur weinen köntel! Findet du, im Glauben, Beten, Weinen, Nicht deines holden Bräutigams Spur, So harre nur.

död och derföre införas och ingå i hans död, och lära att älska korset och lidandet, såsom din Frälsares stridsbaner. Du måste bli hans lifegen och lefva endast i och genom honom. Annorlunda kan du icke befrias från syndens trældom. Detta afgår icke utan strid, ofta till blods, innan du blir så Gud i Christo offrad att Han i dig, utan dig kan öfvervinna, förstöra, döda all fiendskap till Gud och sanningen som i dig hemlig är, uppenbara och tillätetgöras. Du måste lära att utan allt förbehåll öfverlåta dig i Guds händer, så att den gamla människan genom Hans makt må förlora mod och blod och all förmåga att stå Guds Andas emot. Det vare långt ifrån mig, sade han ofta, att förklara våra fiender öfvervinneliga. Det är den största skymf som kan tillfogas Jesu namn, att förklara Honom vara en så vanmäktig Frälsare; men man måste förtro sig honom ömskränkt och låta sig frälsas. Har han för oss segrat, hvarföre skulle han icke ega makt att inom oss sjelfva öfvervinna alla våra fiender." — Så lärde T. och bestyrkte det med sitt eget lefverne och föredöme. Till flitigt studium af den Heliga Skrift uppmanade han alltid, trofast och hjertligt. Sectväsen och partisjuka var hans afsky, hvaremot han aldrig tröttnade att faderligen varna, synnerligen emot den svåraste af all villfarelse, som tillät synden på bekostnad af Christi blod och med gaf köttets gerningar, förmenande all strid och försakelse onödigt, såsom ett verk under lagen, på grund deraf, att Christus för oss allt öfvervunnit. Genom en sådan lära, — och den var hans tids falska evangelium — sade han, ställes dörren vidöppen för all möjlig gudlöshet. — Man märker i hans predikningar, utan att han ger det tillkänna, en särskild åsyftning till alla slag af åhörare, oomvända, skrymtare, bedröfvade, sökande, begynnare och nyss benådade, befastade och anskämda af lägre och högre grader, allt intill den högsta. En Apostel har ingen annan vandel, än den han betygar, ett barn ingen annan väg, än den han lär, anvisar och föregår. Stilen är nu föråldrad, men helsosam; utförandet i röst och allt var underbart af värdighet, andligt behag och vällyd både för öra, hjerta och sinne. Ingen gick hem utan att hafva fått sitt behof. Det förborgade lifvet med Christo i Gudi var honom likaså väl bekant, som den högre och lägre sedligheten i all sin renhet och helighet. En gäfvä att göra det högsta fattligt för enalden, ehvar vilje och uppriktighet fanns, egde han i ovanligaste grad. Detta var isynnerhet hans mästerskap. Derföre lig-

ger i hans ord utesägligen mer, än som förekommer vid förata påseendet, hvilket den erfar, som håller hans ord med tro och lydnad; ack! att man fullt kunde säga: *Expertus novi!*

"Se till, sade han, att du vandrar i hörsam lydnad efter det mått af nåd Gud dig förlänat. I alla vidrigheter som träffa dig inifrån och utifrån, i det hvardagliga, i ditt kall, dina sysslor, dina bestyr, hvad det vara må, — var stilla och tålig; ty de små, oansenliga och ringa motgångar, som alla dagar och stunder lägga sig i din väg, äro just det kors, som du måste bära i din Frälsares sanna efterföljelse, såsom Han säger: *"Den mig efterfölja vill, han vederlake — försake — sig sjelf, tage sitt kors på sig hvar dag och följ mig efter.* Derföre tig, fördrag, tål, lid och öfverlåt dig åt Gud. Tag allt, såsom af Gud tillsänt till din öfning i tålmod och tro. Du vill ju växa? Detta är det, som hjälper dig dertill."

"Har Gud uppnått sitt mål, som är att förlösa och rena dig från all synd och egenhet; så utför han domen till seger öfver alla dina andliga fiender och låter sig i nåd af dig finnas. Han uppenbarar sig i din själ, efter Jesu löfte: *"Jag och Fadren med den helige Ande skola komma och blifva boende när eder."* "Du kan få den nåd, att Husefader går ut och tingar dig till arbetare i sin Vingård. Men, dyra själ! haf tålmod i de tider, när din Själavän döljer sig och du förekommer dig såsom af honom öfvergifven. Vet och tro, att han ännu är kvar och bistår dig hemligen i ditt innersta, ehuru du ej blir det varse. Han är ej borta, han har blott tagit din anda till sig för att fostra den och dig, och öfva dig under korset till sjelfkänedom. Solen är ej nedgången fast molnen bortskymma den. Dagens ljus är ännu kvar, fast solens undangömmes. Ljuset lyser i mörkret, fast mörkret icke begriper det. När Antonius i sin ungdom hade genomgått sin första höga, förfärliga anfaktning och Jesus derefter besökte honom innerligen, frågade han: *"Herre! hvarest var du under fiendens raseri?"* "Här var jag, hos dig Antonius! och glädde mig åt din strid." Du måste nu lära dig tro på den du icke ser och hoppas, hvarest intet hopp är. Du måste lära dig att tro emot tron, det vill säga, öfver all din hittills vunna fattning af tron i tron, på det du må växa från tro till tro. Salig är du om du uthärdar i tålmod. Stupar du, så stå upp igen och fatta dig i tålmod. Otålighet skadar visst, men Gud tillräknar den ej sina barn, som hålla troheten i sitt uppsåt,

utan hjälper dem åter på fötter. "Om den rättfärdige faller sjn resör om dagen, så står han upp igen." De små vedervärdigheter du genomgått — hvad äro de mot Jesu lidande för din själ, ja, emot hans heliga blodvittnens, genom hvilka han tillköpt dig bekännelsen och sitt evangelium?! — De små prof du bestått skall du icke ångra, när du efteråt märker hvad du vunnit derpå, nemligen, haru din vilja blifvit ren från all falsk böjelse, ditt begär från all oren lust, ditt förstånd från mörker, oredda, förvirring och alla missledande begrepp, ditt minne och dina tankar från alla obeliga speglar, bilder, inbillningar och föreställningar, och huru nu Jesus deremot blifvit och blir allt mer och mer ditt allt i allom, ditt enda begär, din enda håg, vilja, lust och kärlek, din sol, ditt ljus, ditt hem, din värld, ditt fädernesland, din vän, Fader, Broder, Lärare, Herre, Rådgifvare, tillflykt i nöden, glädje i friden. Är icke detta salighet, redan i tiden för människans hela inre varelse?" sade den dyre Guds-mannen; "jo, en utesäglig salighet; ty själen bevärdigas nu att blifva ett Tempel och en boning för Guds helighet i Treenighet; hon åtnjuter Hans gemenskap i ljuset och vandrar i ljuset; hon blir en medborgare i Christi himmelrike och har, som Paulus, om än icke i samma apostlahög bestämmelse, dock, i anseende till saligheten, sin vandel med sin Ande i himmelen, dädan hon väntar Frälsaren. Ehuru den jordiska hyddan, det arma huset af ler, kedarshyddan, lerkärlet, efter Guds råd i vishet, rättfärdighet och nåd, måste ännu en tid dväljas i dödligheten; så har dock själen och anden redan här i tiden funnit hvilosabbathen, och biddar med glad förtröstan äfven kroppens förvandling på Christi dag med den yttersta Bassunen." — Är icke detta ren-lärighet? Det var för denna tro, lära och bekännelse, som Tollstadius hatades och förföljdes, till och med af embets-bröder, och som än i dag och till världens ända Christi lemmar batas, hånas och förföljas. Hvilken skulle icke här erinra sig Skriftens ord: "Jag är okänd för min egen moders barn! Så är jag slagen i deras hus, som mig älska. — Hvad J hafven gjort en af dessa minsta mina bröder, det hafven J gjort mig", skall domaren säga på den stora dagen. Osalig den, som icke dessförinnan kunnat lära sig se i hvem han stungit hafver!

Gud hade hunnit sitt föresatta mål: Segren var vunnen, så som Han ville ha den vunnen: Vittnesbördet var gifvet, bekännelsen betygad, fullmogen för tidens och landets behof i hans tid, såsom den Högste i sitt Råd beslutit; den trogne och trägne arbetaren hade afgjort sitt dagsarbete: örkesda-

garna voro ändade, hvilodagen var kommen. "När Solen bort, om bergen ilar Och bårdar sjette dagens qväll; Går dagakaren hem, och hvilar Till Herrans Sabbath i sitt tjäll." Tiden var inne när det behagade den gode Guden att hemkalla sin tjenare, gifva honom sin lön och insätta honom i sitt beskärda arf. "Men du, Daniel! gack bort, till dess änden kommer; och hvila dig, att du må uppstå i din del, när dagarna hafva en ända." — T. var af en sund och stark kroppsbyggnad, så att han, i större delen af sin lefnad, sällan lidit af ohelsa. Men i de åtta sista åren behagade Gud öfva hans tålmod äfven med denna korsbörda. Andtappa, sten och slutligen vattusot begynte nu besvärta honom. Från stenplågorna blef han genom läkemedel, som Gud välsignade, nästan befriad; men andtappan och vattusoten tilltogo allt intill hans död, så att han slutligen endast med största möda kunde stå och röra sig. Han led, men hördes aldrig klaga; sin vänliga, behagliga blick och sina milda anletsdrag behöll han oförändrade. Icke heller underlät han att med samma nit och oförtrutenhet, som alltid tillföre, sköta sitt embete, så att han några få veckor före sin död predikade, Pingstdagen i Jakob och Annandag Pingst i Johannis kyrka: det var år 1759, hans sista predikningar. Andtappan och mattheten tilltogo: likväl fortsatte han ännu någon tid sina dagliga husförhör och förrättade andra bestyr, hörande till hans embete, allt intill nio dagar före sin bortgång. Man erinrade honom att han borde hvila. Han svarade: "Jag får snart hvila nog." De sista dagar som han tillbragte i sitt hus, såg man honom i en stilla indragenhet inom sig sjelf, fördjupad i andakt och öfverlåtenhet åt Guds vilja. Derigenom, ehuru han flera veckor icke haft nattro, icke heller kunde hvila afklädd i säng, utan måste sitta i en länstol, var han så lugn och nöjd, att icke ett ord, icke en halfdragen ande af otålighet, icke en bedröfvelses suck hördes eller märktes eller ens minsta förändring i hans vänliga, blida anlete. Han var för mycket död före döden: döden var för honom en alltför gammal och förtrogen bekant, för att göra honom någon oro eller möda: han var för gammal vän, för nära förbunden med honom, som döden öfvervunnit, som är uppståndelsen och lifvet, för att kunna vidröras af någon dödens bitterhet. "En fridens Engel roppte: kom! Och hjertat sågs ej vackla, När döden sakta vände om Den bleka lifvets fackla." Tvenne stora läkare besökte och tjente honom tröget under hans sjukdom. Allt hvad de förordnade mottog

han lydigt, som ett barn, så ofta man tillsade. Desse her-
rar, som väl visste hvilka smärtsamma plågor sådana sjuk-
domar, som hans nu voro, medföra, förundrade sig öfver
hans tålighet och bekände med tårar, att dem icke förekom-
mit en så tålig patient. — Några dagar före hans sista in-
träffade den stora vådelden på Söder, i hvilken 900 hus
och gårdar förtärdes af lågorna och deribland Maria kyrka.
Man frågade honom under det den påstod, om han oroades
deraf? *"Det är ju allt timligt och förgängligt"*, svarade
han. *"Gud beware de arma menniskorna, att ingen må om-
komma, och låte de fattiga husvälla få barmhertighet af sina
medmenniskor!"* När man anmälte att Maria kyrka var an-
tänd, sade han: *"Det är rätt för Gud. Det sker intet ondt
i Staden, som Herren icke gör."* Det enda, som skräde ho-
nom, var att hans husfolk och närmaste *) jämrade sig öf-
ver hans förestående bortgång. *"Gråten icke öfver mig, sade
han, J bedröfven mig dermed; bedjen heldre Gud att hans
vilja i Christo Jesu måtte ske"* —, hans vanliga ord vid
döendes läger. Vänner, Bröder och alla, som han såg be-
dröfvade öfver sin föresedda hädanfärd, hänvisade han i him-
melskt sinne till Pauli stora ord i Ebr. 7: 22: *"Så mycket
bättre Testamente hafver Jesus upprättat. Desse äro många
prester vordne, derföre att döden lät dem icke blifva; men
denne, efter Han blifver evinnerliga, hafver ett oförgängligt
presterskap. Hvarföre han ock kan evinnerliga saliga göra
dem som genom Honom komma till Gud; och lefver alltid
och beder alltid för dem."* Han var, såsom alltid under sin
helsas dagar, ödmjuk, mild, kärleksfull mot alla, som kom-
mo att besöka honom. När han slutligen litet eller intet
förmådde att röra sin tunga, gaf han dock genom vänliga
blickar och händernas rörelse sin välvilja tillkänna. De si-
sta ord, som hördes af hans mun innehöllo ett svar på lä-
karens fråga: Huru han nu befann sig? Efter någon tyst-
nad, — ordet kostade honom möda — sade han: *"Jag brin-
ner i längtan efter Jesus."* Och härmed tystnade för tiden
denna heliga röst, som talat så mycket till Jesu Christi be-
kännelse, Guds ära och själars frälsning. Barmhertige Gud!
när skall du sända den och dem, som vidtaga offentlig och
öppet der, hvarest denne din tjänare slöt? **).

*) Hans goda fru hade dött 11 år före honom och två deras barn
före henne i deras spädeste barndom.

**) En enda lärjunge vet man inom presterliga kallet, churu män-
ga utom det, hvilken värdigt och troget efterföljde hans fjät. Det

Sedan han efter detta ord legat en stund, indragen i Guds och sin Frälsares åtank, såsom skådande och deltagande i Jerusalems heliga gudstjänst, afsömnade han stilla och saligt och gick hem till Öfverherden, som han så länge tjänat i lifvets fullkomliga uppoffring för hans hus, husfolk och återlösta, klockan mellan 4 och 5 på eftermiddagen d. 28 Juli 1789, sedan han här i sitt främlingshem uthärdat i 66 år, 5 månader, 7 dagar, och 40 år trampat korsstigen i sin Frälsares efterföljelse i predikoembetet. Hans liflösa lekamen blef d. 30 i samma månad, med laglydnad för budet om jordfästningen under varma årstiden, beledsagad till sitt hvilorum. Skyndsamheten hade väl här icke varit af nöden med ett lik, som Gud sjelf balsamerat; men den tecknar och ärar mannen på hans döda mull, måhända äfven hans tid, åtminstone i detta hänseende. Begrafningen skedde i St. Jakobs kyrka, full för alla närvarande af minnen sedan 12 år från hans härliga predikningar och altartjänster. Jordfästningen förrättades af Pastor Primarius, Consistorii Præses Herr Dr. Schröder, som talade fromt öfver Es. 57: 1, 2: *"Den rättfärdige förgås och ingen är, som lägger det på hjertat: Och helige män varda borttryckte, och ingen aktar deruppå; ty de rättfärdige varda borttagne från olyckan. Men de som redeliga för sig vandrat hafva, komma till frid, och hvilas uti deras kamrar."* Några, icke alla, hans medtjenare i Consistorio följde honom till grafven. På kistan lästes Coloss. 3: 3: *J ären döde, och edert lif är fördoldt med Christo i Gud.*

Det säger sig sjelft att vid en så ryktbar mans begrafning skulle kyrkan bli öfverfylld med folk; framförallt kunde väl svårigen någon from och christtrogen själ och minst någon af hans många vänner och lärjungar tillåta sig, utan nödfall, att vara frånvarande vid en sådan sorgens högtid. Alla samlades för att med saknadens, erkänslans och himmelsglädjens blandade tårar bjuda sin, näst Gud och Jesum, mest älskade vän och välgörare sitt sista farväl. Härvid tilldrog sig ett af dessa dyra kärlekens under, som enfalden i helig blindhet tror, men den upplysta, sjelfklaka verden i otrogen blindhet förhånar. Den aflidnes älsklingspsalm, *"Jesus allt mitt goda är"*, afsjöngs med sina vackra ord och

var Kyrkoherden Lind i Söderhamn, hvilken varit hans adjunet i Jakob. Från honom, Tollstadii trogna afbild, härstammar i roten allt det goda, som ehuru svagt, men uppriktigt lever i denna lilla stad, det nästgränsande Norralla och troligen i hela Helsingland, och som kättaren Erik Jansson ej förmått förvilla, förvilla och bortföra.

ej mindre vackra tonfall. Icke en, utan hundradetal af den bortgångnes trosvänner, bröder och tacksamma lärjungar börde alla och berättade sedan för hvarandra, att de hört en djup suck ur likkistan för hvar gång, som Jesu namn i sången utsades. "*Icke kunde det vara liket, icke den döda, liflösa kroppen som suckade*", säger man, och förklarar allt för dikt och de redligaste sanningsvänner för svärmare och dårar. Emellertid är det så sant, som sanning, att en otalig mängd af fromma människor, hvaribland äfven lärde, hörde alla detta under och skulle kunnat på sin salighetsed betyga att de hört, det. Efteråt var det ett kärlekens samtal dem emellan, så länge de lefde. Huru är då sammanhanget med sådana besynnerligheter, motsägelser, hvaraf likväl kyrkohistorien om de heligas lefverne är så uppfylld? Med läsarens benägna tillåtelse vill jag lemna den förklaring, hvarvid jag sjelf hvilat. — Gud tog af Mose Anda och gaf åt Aron, och Moses skulle vara Arons Gud. Alla som hade hört Tollstadius, åtnjutit hans förböner och himmelska umgänge, brunno af tacksamhet och genkärlek: Gud hade gifvit dem af Tollstadii Anda, och T. sjelf hade genom Gud gifvit dem af sin Anda. Denna Anda var det som suckade i dem alla då Jesu namn nämndes. — Deri låg en förbön, ett dödsoffer för den afidnes själ; men att alla hörde det såsom ur kistan, det härrörde deraf, att för deras imagination i den yttre anden, var deras Tollstadius nu i likkistan. Det sanna, vackra, rörande i undret är kärleken till Jesum och allas förening i honom med hvarandra inbördes; men det yttre phænomenet är en menlös illusion af sinnenas svaghet. "*Denna hemlighet är stor, säger Paulus, jag menar Christus och Församlingen.*" En djupt förborgad förening är i Christo mellan alla trogna Guds barn, som äro verkliga lemmar i hans lekamen. Döden i naturen är alltför svag att bryta den. Den vidröres knapt deraf. — Ännu ett par vederbörliga af samma art! När Venerabilis Beda var nära sin dödstund, uppväcktes i hans själ ett oemotståndligt begär att bekänna Christum. Han anmodade sin ende närvarande lärjunge att föra honom till någon folksamling. Ynglingen visste ingen möjlighet, och att vägra förböda honom den heligaste vördnad för den gamle. I sitt bekymmer följde han sin lärare till ett rum, uppfyllt med klappersten. "Se här, Fader! sade han, äro många människor församlade." Beda trodde och predikade: lärjungen hade aldrig hört hans föredrag mera hänförande. Han slöt, och samma lärjunge hörde nu stenarne säga: *Amen*, så

som Israel mellan Ebal och Garizim, när Lagens välsignelse och förbannelse uttalades. Det viktiga för Gud och Hans vän Beda var, att han före döden skulle attala sitt hjerta. Hvad stenarna icke hörde, det fick väl menniskor höra en annan gång: "*Hvad J sägen i kammaren skall predikas på taket*", försäkrade Jesus sina lärjungar. — David i Munktorp hängde sin handske på solstrålen. Så såg han det i from enfald; men den hängde ej på solstrålen, utan på hans tro till Gud i Christi gemenskap, genom hvilken han, i sin beskärda krets, beherrskade naturkrafterna. — Värdes inse, ärade läsare! huru liten vikt det ligger på det torra, abstracta, profana förståndet, i salighetsfrågan. Vi må här tryggt påminna om Jesu ord: *Salige äro de, som icke se och dock tro*, nemligen allt hvad Gud gör i Christi kärlek. Mätte föraktet för våra heliga Fäders enfald upphöra! Vi äre icke bättre i oss sjelfve och inför Gud genom den art af förstånd, som vi ege före dem, utan vi äre sämre. I deras heliga enfald var tro och tacksambet till Gud; i vårt spelfulla förstånd är högfärd och sjelfklokkhet i otro. "*Förståndet upplåser, men kärleken förbättrar*", säger Paulus.

Evangelisten Lucas tillkännager i första verserna af sitt Evangelium, att han upptecknat det från dem som sjelfve sett och hört hvad han berättat. Misttyck således icke, ärade läsare! att här finna traditioner efter dem, som personligen umgåtts med T., sjelfve, jag vågar försäkra det vid vår Herra Jesum Christum, varit Hans lärjungar, som är när de sina alla dagar intill dagarnas ända, och umgåtts med flere af T:ii vänner, hvilka, ehuru icke framställda af Gud, såsom han, inför världen, dock varit hans värdige bröder och medvandrare. Hvad är skrift annat än upptecknad tradition? Frågan är blott, om en tradition är värdig att fastas genom skrift. Härom må Guds Ande nu tala i allas deras samvete, som detta läsa. Pröfva allt och behåll hvad dig godt och helsosamt är! Farväl.

P. S. T:ii biograph omtalar, att en Biskop skulle hafva på vägen till Stockholm hastigt dött, såsom slagen af Guds dom, emedan han haft i sinnet att anklaga T. De fromma i hans tid voro sällan vana att höra annat, än att T. förföljdes och förtalades af sina embetsbröder, och hafva här förhastat sitt omdöme. Denne Biskop var *And. Rydélius*, som gifvit sig på vägen ifrån Lund till hufvudstaden i fullkomligt motsatt afsigt. Hans uppsåt var att hos Regering och Ständer verka för gudaktig-

heten, icke emot den; men Gud, som såg hans rena välvilja, belönade honom med en salig död, emedan hans vittnesbörd i vishetens råd icke var beslutadt.

Denna uppsats, ofta afbruten genom en mängd af anekdoter, måhända icke alltid väl inpassade i sammanhanget, har blifvit fläckig, men, som man hoppas, dock icke befleckad. Det största vedermålet af T:ii djupa infödelse i Gud, hvilket man tvekat vid att anföra, må dock här finna rum. Modet här vuxit under författandet; Guds helige Ande beherrske läsarens föreställning om en så hög sak!

Någon tid efter Kon. Fredriks död, inträdde en morgon i T:ii yttre rum en af hans käraste, förtrognaste, världige lärjungar, som vanligt, i ett samvetsärende. Inkommen möttes han genast af en underbar känsla af frid och strid: ett djup af stillhet, en makt af Guds Ande, förut honom okänd, uppste i hans själ. Han förstod att hans dyre lärare hade ingått med Gud i Gud något heligt böneoffer, som ej fick störas eller afbrytas. Han satte sig ned och afbadade. Efter lång, men kär väntan, hvarunder afbrutna ord och djupa suckar afvexlande hördes från inre rummät, utkom T. uttröttad och badande i svett, såsom från tungt arbete. Helsning och Guds frid! — "Herr Kyrkoherden har haft mycken möda i dag." — "Ja! det kostar på, må du tro." — Under fortsättningen af samtalet vågade lärjungen fråga: "Huru står det nu till med Kung Fredrik?" — "Jo! Gud vare lof!" svarade T. med en suck af Guds barmhertighet, som tycktes lärjungen dragen genom jorden och omfatta tid och evighet; "det går väl an: han har hvilostunder." — Såsom bekant är, dog R. Fredrik som en botfärdig syndare. Sat sapienti.

J. D—R.

TROILIUS, MAGNUS.

Föddes d. 25 Juli 1704 i Husby, der fadren var Kyrkoherde. Denne, *Jakob T.*, var "för sin tid en högt ansedd man", hade varit först Eloqu. och sedan Hist. Lector i Vesterås, allt framgent känd för att granska forntidens häfder, men isynnerhet lärde mäns bref, dem han flitigt afskref. Död 1717. Hans hustru, *Christ. Horneman*, f. 1687, torde hafva dött före honom; har åtminstone icke lefvat till 1772 såsom Muncktell skrifver.

Magnus njöt sin första undervisning af fadren, men sändes redan 1713 med enskild informator till Upsala. Ingick

icke destomindre, till följe af fadrens fränfälle, på Vesterås gymnasium 1719, och mognade der i trenne år för den akademiska friheten. Denna lär han begagnat så väl, att han gjorde en lycka lik den, hans cusin och akad.-kamrat Sam. Tr. hade att oförmodadt kallas till Docens. Vår Magni lycka var i så måtto större, som han efter blott en disputation 1733 förklarades värdig nämnde utmärkelse. Det var i de matematiska vetenskaperna, han så utmärkt sig. Han kallas af M. visserligen "*Magister Docens*" (och nämnes äfven i Riksdagshandlingarne *Magister*), men då intet vidare nämnes om hans promotion, torde han med cusinen Samuel haft det gemensamt att vara ograduerad. Desto större var hedern af de utmärkelser, dem vederforos. Af Erkebiskop J. Steuchius utsågs Magnus Tr. 1736 till Legationspredikant i Constantinopel; försedd med Konungens fullmakt d. 12 Jani, prestvigdes han i Vesterås d. 3 Aug. s. å. Afresan skedde derpå till Lübeck; derifrån genom Hamburg, Nürnberg, Augsburg, Venedig och tvert öfver Italien till Livorno, der han i början af 1737 gick om bord till Smyrna och ankom i Mars till Constantinopel. Under vägen gjorde han flera lärda bekantskaper. De få christna, han förefann i Constantinopel, voro ett betryckt tillstånd. Detta gaf honom anledning att i tvenne memorialer till Presteståndet vid 1738 års riksdag göra kraftiga föreställningar om behovet af en kyrkas upphuggande för de betryckta i Constantinopel. Den saken syntes icke kunna uträttas skriftligen, hvarföre han på Konungens befallning i slutet af 1739 begaf sig på återresan till Sverige, för att muntligen redogöra för kyrkobyggnadsangelägenheten. Ett helt år var han på vägen, enligt Gezelii uppgift, ty först i Dec. 1740 anlände han till fäderneslandet. Föreställningen i det ärende, för hvilket han gjort den långa och långvariga resan, hade önskad verkan, och medel anordnades till kyrkobyggnaden. Men Troilii eget missionsnit hade hunnit svalna under vägen. Då han vid hemkomsten fick höra att han redan 1739 blifvit förordnad till Matheseos Lector vid Vesterås gymnasium, synes han icke haft lust att återvända till Turkiet. Den tiden var det icke så sällsynt att en mathematicus blef theolog, liksom någongång tvertom. År 1741 blef T. af Theol. Faculteten i Upsala föreslagen till en Theol. adjunctur. Men i stället kallades han till Ord. R. Hofpredikant d. 5 Oct. s. å. med de nådigaste ordalag. Han trufdes dock icke länge vid hofvet. Då fadrens forna pastorat Husby blef ledigt, trängtade han dit. Fick och så mycket han kunde önska sig:

förlagsrum, församlingens enhälliga kallelse och Rontungens utnämning, som följde d. 9 Oct. 1748. Han tillträdde året derpå, men introducerades af Biskopen ej förr än 1748. Han blef honor. Prost 1754 och måste således antingen blifvit utnämnd af Sam. Troilius, innan denne flyttat till Vesterås, eller hade Consistoriales tagit sig den makten, för att vara förekommande. År 1760 vardt han Contractsprost. Var en verksam fullmäktig för sitt stift på riksdagarne 1747, 1754, 1756 och 1760. (Vid den förstnämnda står han ej upptagen i Bexells Bidrag till Riksdagshist.). De få gånger, vi sett anmärkt att han yttrat sig vid riksmötena, befinnes han hafva "conformerat sig" med Biskop Troilius. Så nämligen i frågan om Drottningens skuld i de bekanta riksförräderiplanerna. Han tillade, då frågan blifvit väckt om möjligheten att de torde finnas som ville draga Drottningens brottslighet i tvifvel: "åtta dagar i söndags mötte mig en hederlig man, som frågade mig om jag icke i mitt samvete vore öfvertygad att Brahe lidit oskyldigt. När jag således funnit någon stå i tvifvelsmål om det som om Brahe blifvit bevist och han sjelf erkänt, så tänker jag att ock de väl kunna vara, som vilja tvifla på det som om Hennes Maj:t berättas. Emellertid som jag får betyga att Brahe för mig och äfven i fleres närvaro sjelf sagt och försäkrat, det han led det hans gerningar värde voro; så får jag ock förklara mig vara fullleligen öfvertygad, att den inkomne och afbörde berättelsen är riktig och sann." T. hade af R. Ständer blifvit utsedd att bereda till döden den olycklige Gr. Erik Brahe. Utsågs till v. Präses vid Prestmötet 1758 och till Präses 1759. Äfven detta bevisade att han ännu på gamla dagar var känd för goda kunskaper; hvarjemte klokhets, ordning och drift lärar utmärkt honom i allt. Erhöll 65 röster vid Biskopsvalet i Vesterås stift 1759. Han dog d. 3 Aug. 1762 och begrofs d. 6 Sept., hvarvid Biskop Benzeltjärna höll predikan, som blef tryckt i Vesterås 1763, 4:o.

T. var sedan d. 5 Oct. 1746 gift med *Margar. Elisab. Svedelius*, Domprostens i Vesterås dotter; som blef omgift först med efterträdaren Erik Norberg och, sedan äfven denne var afsomnad, med Direct. Muncktell Fahlan. Beslägtad med hennes fader, hade T. under dess långvariga sorg efter förra fästmon, rådt honom att gifta sig, lofvande att blifva dess måg, som ock inträffade 17 år derefter. Af nio barn märkas: *Ehsabeth*, g. m. Häradsh. Mallmin; *Anna Brita*, g. m. Prosten i Svärdsjö Dr. I. Schedwin; *Marg. Christina*, g. m. Prosten i Weckholm (Upsala stift) Mag. Hydrén; *Samuel*, Borgmästare, Bergsråd, R. W. O.

Skrifter: Disp. de theoria Praxi destituta. P. I. Præs. N. Alstrin. Ups. 1752. — Berättelse om Gr. Brahes Christeliga Beredelse till döden. Ib. 1770.

(Källor: Genesius. — MunckteU. — (Salvii Lärda Tidningar 1763 N:o 90). — Boxell, Bidrag till Riksdag. hist.) C. W. S.

TROILIUS, SAMUEL.

Född d. 22 Maj 1706 i St. Schedwi prestgård i Dalarne, sjelf stamfader för en adlig ätt, härstammade från ädla förfäder både på moderne- och fäderne-sidan. Fadren var *Olof T.*, Prost i St. Schedwi, † 1732, och modren, prostdotter från St. Tuna, *Helena Gangia*, båda, den förre i tredje och den sednare i fjerde led, härstammande från den för sin skönhet och husliga dygder "mycket gätna" *Margaretha Buræa Zebrozyntia*, mest känd under namnet *Stor-modern i Dalom*. Truls Larsson, Landthofogden på Tidön, gift med Emsa Unosdotter, prestdotter från Helsingland (båda döde år 1618) var Troilska presteslägtens stamfader genom sonen Uno, som efter tidens lärda sed, "ne barbarum quid præferrent sua nomina" (enligt Ihre), då han skulle studera, utbytte namnet Trulsson mot *Troilius**). Om vi skola tro Ihre, var det ej blott efter fadersnamnet utan ock "a Troilo Virgiliano" som Uno T. kallade sig så. Men detta torde ha lika djup grund, som förmenandet (af J. D. Schedwin) att hustruns namn Zebrozyntia bildats för likheten med Berecynthia. Denne Uno Troilius skall föröfrigt hafva varit en man af stora insigter och lärdom, den han utbildad under resor utomlands. I Wittenberg blef han 1616 Magister ("Mäster") efter flera "ante Lutheri cathedram", aflagda lärdomsprof. Samma år (1617) han återkom till fäderneslandet, blef han prestvigd och utnämnd att vara Stiftets Poenitentiarius samt Assessor Capituli; åtföljde i denna egenkap Biskopen på visitationsresor, blef derunder känd af Leksands församling och begärdes enhälligt till dess Kyrkoherde, dertill han ock 1618 erhöU Konungens fullmakt; men det var först 1648 han efter sin mågs Mäster Ol. Dalecarli i Rättvik död utnämndes till Contractsprost; fungerade vid trenne Prestmöten, och det såsom Præsens 1649. Död 1664. Han blef 1618 (enligt MunckteU) gift med ofvannämnda Zebrozyntia, enka efter hans företrädare i Leksand

*) "Han skref sig sjelf (enligt MunckteU)". Uno Troilus, ej Troilius, såsom uppgiften är i detta verks XVII B. s. 70, der rättelsen råkat bli tryckfel.

M. Elaus Terserus och således styfmoder till Biskopen Jöns Elai T. föröfrigt stammmoder för mer än 30 adliga släkter, och med henne hade han tolf barn (blott 11 enligt Ibse) 5 söner och 7 döttrar. Den förstfödde af dessa, Samuel T. blef fadrens efterträdare. Han var född 1619. Magister i Upsala 1652, året derpå prestvigd; 1656 Conrector Scholæ och Assessor Consistorii; hade redan 1662 fått Regeringens försäkran om successionen efter fadren, hvarpå ock straxt efter fadrens död erhöles stadfästelse. Men han lefde blott två år efter tillträdet. Ansågs genom förmycken stillasittning ha förkortat sitt lif; också skall fadren så ofta ha gått förbi hans rum ha knackat på dörren och påmint honom: "Mäster Samuel, kom ihåg hustru och barn." Af dessa sednare måste vi särskildt ihågkomma Mag. Olof T., som var född 1661 i St. Tuna, kom 1676 till Upsala, der hans outtröttliga flit beredde honom namnet af vir insignis et multæ eruditionis. Han visade sig i flera akad. disputationer göra skäl för namnet. Märkligt förefaller dervid att han jemte vanliga dispp. till graden försvarade (resp.) tvenne theologiska, den ena vid jubelfesten 1693 under Prof. Bilberg, den andra 1695 under Prof. Svedberg, då han hade vid den förra Konungens Råd, vid den sednare Konungen sjelf till åhörare. Af 1697 års 39 Magistrar innehade han första rummet. Redan 1695 vardt han utnämnd af Konungen till Rector Scholæ i Vesterås, året derpå prestvigd och 1698 Assessor Consistorii. Physices et Log. Lector 1701. Kyrkoherde i St. Schedwi 1703. Var vid en stor eldsvåda 1709 glad att kunna rädda lifvet. Han blef omsider Contr. prost, sedan han förut af Biskopen blifvit utnämnd till honor. prost eller som det här heter Præpositus sibi ipsi — en heder då för tiden lika sällsynt som den nu för tiden är vanlig och följaktligen något större än den kan anses nu. Vid prestmöten hade han alla functioner som höfdes honom och slutade med præsidium 1718. På sina jagtresor i Dalarne tog K. Fredrik mer än en gång ett kort logis i hans prestgård. Vid ett sådant tillfälle lofvade Konungen att befordra en af hans tillkommande måg till hans efterträdare. Hvilket ock skedde efter påminnelse af enkan. T. dog 1732 och 1734 utföll fullmakt för mågen, M. P. Eckman, som förut tjenstgjort såsom prest vid Stockholms Storkyrkoförsamling. Sonen Samuel, som sedermera uppsteg på biskopsstolen, var då ännu för ung att komma i fråga till successionen efter fadren.

Ett särskildt ord torde här äfven tillåtas om en Olof T., sonen af Uno T. genom dennes son Zacharias, som var Borgmästare i Fahlun. Föddes 1669, blef Student i Upsala 1683 och Mag. 1689. Prestvigd 1693 till huspredikant hos Lendshöfd. Gripenhielm. Regim.-pastor vid N. Skånska Cavalleri 1697. Reste utrikes 1698. Kyrkoherde i Hellestad, Dahlby och Bonderup 1700, i Helsingborg 1705. Fältprost vid Svenska arméen 1709. Då Danskarne occuperade Helsingborg, rymde T. derifrån, under förebärande af ett sjukbesök i Wälluf. I den förrymdes ställe förordnades af danska regeringen Stadscommministern *Hans Jacobæus* till Stads-pastor. Med anledning häraf skrefs:

*Illius Tro är icke hans,
Hans Tro är icke Illius;
Nam ille est in fuga stans
Et manet pastor pius;
Sed fugit etsi stat Herr Hans
Non stans in Tro illius.*

Redan 1711 finnes den "herde, som öfvergifvit fåren" i Helsingborg, af R. Rådet utnämnd till Kyrkoh. i Jemshögs utora pastorat, som af Konungen bekräftades 1717; Prost i Willands härad 1714, Riksdagsman 1719, † 1727. Han hade 11 barn i två giften. Den likpredikan, som öfver honom hölls af Prosten Blanxius i Ifötofta, är märkvärdig för sin titel eller ämne: "Guds käre barns och trogne Christi Tjenares nådiga afsked af sin Gud ifrå verlden när theras tjänst är nog och utho sampt theras evige och oförläpnelige Nådepension och Gratia i Guds Rike med Christum."

Samuel T. erhöll sin första (christendoms-)undervisning af Schedwi församlings skolmästare. Det skedde tillsammans med de öfriga församlingsbarnen, enligt af fadren hyllad jämlikhetsprincip. Samuel fick till enskild handledare 1713 studeranden, sedermera Theol. Lectorn i Hernösand M. Er. Wallanger; med honom gjorde han följande året sällskap till Upsala Akademi. Under denna privat-information, som räckte till 1719, gjorde han berömliga framsteg isynnerhet i döda språken. Föröfrigt lärar fadren tidigt annat att denne sonen skulle blifva en stor man i församlingen. Han hade utom en äldre *) son, Peter, som slutligen omkom i Norge, der han skall ha blifvit hängd. Sorgen häröfver ökade faders-

*) Detta synes vara det troligare. Var han, såsom Munchtell uppger, yngre, men 1718 Corporal, så skulle han, då Samuel var född 1706, åtminstone ej varit mer än 11 år när han ikläddes corporal-munderingen.

ömbeten för Samuel, hvadan han sjelf för en tid öfvertog hans undervisning, sedan Wallanger dermed upphört. Snart påkallades dock ytterligare biträde af enskilda handledare, och Samuel fick efter någon tid återvända till Upsala. Från år 1724 fick han, hvad studierna beträffade, taga sig ut på egen hand, men under närmare inseende först af Prof. Steuchius, sedan af Phil. Adj., sedermera Theol. Prof. A. Winbom. Undertiden deltog han i Vestmanlands nations disputationsöfningar, hvarvid disputationsämnet alltid var theologiskt. Begagnade flitigt de akademiska föreläsningarne, helst och mest de theologiska, och af de öfriga dem, som med de theologiska hade närmaste gemenskap. Grekiskan var hans älsklingsstudium. Prof. Nesselius, hos hvilken han häri tog collegia privatissima, räknade honom bland de få, som med tiden skulle kunna förestå och pryda Gr. Lingu. professionen. I hebreiskan hörde han med nöje den lärde Norrelius, och hos Eloqu. Prof. Törner öfvade han sig terminligen åren 1721—1726 i latinska värtaligheten. År 1727 antog han anbudet att vara handledare för Statssekret. J. Rosenadlers söner Johan Adrian och (sedermera CancelliR.) Carl Albert. Med denna befattning, för hvilken han måste uppehålla sig i Stockholm, fortfor han i tvenne år. Såsom synnerliga förmåner under denna tid räknade han bekantskapen med Assessoren H. Brenner, känd ej mindre för djup insigt i lärdomshistorien än för sin persiska resa och fångenskap i Turkiet, samt tillgången till den eljest otillgänglige Prof. Norrbys litterära-umgänge. Ur dessa mäns muntliga meddelanden, särdeles i Orientalspråken, antiquiteterna och lärdomshistorien, samlade sig Tr. en dyrbar lärdomsskatt, den han sökte förvara genom anteckningar på papperet efter hemkomsten till sin kammare. Men hvad han sålunda förvarat gick, såsom längre ned nämnes, förloradt i den stora branden, som öfvergick Norrmalm och äfven hans boningshus år 1751. Sedan han i början af 1729 återvänt till Upsala, mottog han der till undervisning först en ung Baron M. v. Yxkull, hvilken han lemnade året derpå; sedermera unga Baron Alex. Funk, son af Landsh. i Vesterås, och slutligen sina cousins Bergsrådet Jak. Tersmedens söner Herman och Fredrik. Item erhöll han 1729 stipendium duplex regium, det ingen då haft sedan hans fader under sina sista akademiska år det åtnjutit.

År 1732 utgaf och försvarade han under Prof. E. Alstrins præsidium sin disp. *de magnetismo Morum naturalium*, hvilket skedde "med så förundransvärd styrka och värtalig

het", att han utan vidare prof och ansökning — likväl först två år derefter — kallades till Docens i Grek. och Romerska litteraturen. Detta är desto märkvärdigare, som han aldrig tog Magistergraden och är, oss veterligen, utom A. Rydélius, den ende som utan detta vilkor bestigit svenska kyrkans högsta höjder. Nämnde disp., på hvilken han arbetat fem år, säges ha varit "anstruken med en magnetisk kraft, som drog till honom förmännernas gunst och förtroende, högaktning hos jemnårige" m. m. Säsom Docens underviste han med flit och framgång en talrik ungdom och hade det nöjet "att ifrån sig släppa flera käcka lärjungar." Men huru stor lycka han ock ofelbart hade kunnat göra vid Akademien, blef dock den akademiska stugan honom för trång, då hågen af oemotståndlig kraft drogs till predikembetet. På sin dödsäng hade fadren tvenne år förut talat med honom om hans blifvande vitæ genus. Då han yttrade, att hans val väge mellan Akademien och den väg fadren gått, svarade denne, att troligen intetdera komme att ske, utan han hade att vänta sig kallelse till R. Hofvet, tillönskande honom nåd och kraft att der redligen arbeta i ordet och lärdomen. Den döende fadrens ord voro för honom betydelsefulla, säsom en vink, den han troget följde — och hann målet. Han reste således till Stockholm 1736 och erhöi af H. Exc. Riksrådet Th. Bjelke kallelse till predikembetet. Detta skedde i October. Den 18 Nov. s. å. prestvigdes han i Vesterås Domkyrka till följe af den kallelsen. Det var en ordinatio ominosa. Det säges dervid hafva händt, att sångaren af misstag upptagit psalmen "för en arfprins", hvilket gaf Biskop Kalsenius anledning att spörja honom: "Ni vill väl icke blifva Biskop här medan jag lefver." Några veckor derefter d. 7 Dec. förordnades han att vara E. O. Predikant vid Lifdrabant-corpsen, och uppvaktade vid R. Hofvet i lika tour med de Ordin. R. Hofpredikanterne, hvilket företråde i början för dess ovanlighets skull väckte någon betänklighet hos Öfverhofpredikanten. Den 22 April 1740 blef han Ord. Hofpredikant och ehuru den yngste autogs han följande året till DD. MM:s bigtfader. Ryktet om hans märkta embetsgåfvor hade spridt sig vida omkring. Carlscrona stadsförsamling kallade honom sistnämnde år till pastoret och Amiralitets-superintendentien; Domcapitlet i Lund hade redan utfärdat för honom missiv att der profpredika, då han fick DD. MM:s nådiga befallning att derifrån afstå. Kort derefter erhöi han en lika kallelse från Boråsboarne att vara deras Kyrkoherde. Men denna kunde han desto

lättare afslå, som han nyss förut d. 1 Sept. erbållit Konungens att jemte sin Hofpredikantbeställning vara Kyrkoherde i Riddarholms och Bromma församlingar. "Det ena nådeprofvet följde tätt på det andra." Den 2 Jan. 1742 utnämndes han till R. Öfverhofpredikant och Præses i Hof-Consistorio. Det är uppgifvet såsom anmärkningsvärdt, att då han gjorde sitt inträde i nämnde Consistorio och mottog lyckönskningarne, var ingen af de R. Hofpredikanterne närvarande utan endast Pastorerna vid R. Lifgardet och Artilleri-regimenterna. Måne de förra undandrogo sig af afund? Bland sina pligter såsom Öfverhofpred. fick Tr. äfven den att bereda DD. MM. till deras bortgång ur tiden. Ulrika Eleonora, som efter sin moder ärfst åtminstone lusten att höra en allvarligare predikan, hörde T. särdeles gerna, och det är ett eget drag i denna Drottningens lif, att hon trenne dagar före sin död, så svag och medtagen hon var, personligen inställde sig vid den offentliga gudstjensten, som hölls i den v. k. Fyrkanten, för att afhöra T. Han predikade då öfver den text och lät sjunga de psalmer, som H. M. själf behagat utvälja. Vid Adolf Fredriks intåg i Stockholm och då det R. Bilägrät på Drottningholm firades, höll T. de nästa söndagarne lyckönskningstal. Officierade vid alla R. Prinsarnes födelse. Erhöll därför "hederlig vedergällning" och den ena gången 400 daler. Efter nästan enhällig kallelse af St. Clara och Olofs församlingar, erhöll han d. 11 Jan. 1743 Konungens fullmakt att vara deras Kyrkoherde, och inställdes i detta nya embete af Pastor Prim. Dr. Bergius. Öfverhofpredikants-sysslan bibehölls derhos. Fredrik Is ordensbestyr medförde nya bestyr för presterne och naturligtvis främst för Öfverhofpredikanten. Den nya presterliga syssla, han såsom förste Ordenspredikant d. 25 Febr. 1748 tillträdde, bestod deri att på de vanliga solenna Ordensdagar hålla predikningar öfver rätta ridderliga pligter, samt griftetal öfver de Seraphimer-Riddare, som under denna tid afled. Han måste således, säger Westén, "bryta isen i en ny gren af den andeliga vältaligheten." Till uppmuntran vid denna isbrytning blef han utstyrd med den mindre Seraphimerstjernen, buren i en guldkedja — början till en ny utbildning af begreppet om "en prest i sin prydnad." Den 17 Apr. s. å. höll T. den första Ordenspredikan. Stjernen var icke enda belöningen för den nya befattningen. Redan d. 14 Maj s. å. tillades honom i och för densamma af Konungen 2000 dlr s:mt, och d. 21 Nov. beviljade honom Herrar Seraphimer-Riddare en lönetilläkaing af 600 dlr s:mt

Ärligen, och efter tredje Ordensdagens predikant 1750 erhöill han af flera Seraphimer-Riddare, deras porträtter innefattade i de kostbaraste ramar. Men också fick han ärligen en betydlig arbetstillökning. Sålunda måste han under Pastor Prim. Bergii långvariga sjukdom och efter dess död förrätta ordförandeskapet i stadens Consistorium, hvarunder han likväl vid præsidium i Hof-Consistorio fick till biträde Jöran Schröder, hvilken då äfven erhöill Öfverhofspredikantsfullmakt. Vidare ökades hans göromål af fullmäktigskapet i banken, ledamotskap i Uppfostrings-Committéen o. s. v.

Ännu skulle T. kallas till högre värf. Han var säkerligen länge påtänkt såsom "arsprins" till biskopstolen i Vesterås efter Kalsenii död. Det var således icke oväntadt, att han vid den 1750 inträffade ledigheten erhöill sina landmäns nästan enhälliga kallelse, hvarpå följde den kungliga fullmakten d. 23 April 1751. Han var den förste Biskop, som Adolf Fredrik utnämnde. Men han hann icke undanflytta den stora våldeld, som öfvergick Clara kyrka och hans eget hus sommaren s. å. Hans utvalda bibliothek och dyrbara manusscriptsamlingar förvandlades dervid i aska. Hans första omsorg var att få kyrkan återupprättad. Andra dagen efter eldsvådan sökte och fick han företräde för Hans Maj:t i sittande Råd, inlemnade underd. ansökan om reparationshjälp, och han erhöill det till en början så till vida, att honom beviljades att till slantar få förmynta den nedsmälta torn- och takkopparn. Genom den byggnadshjälp, som härigenom bildades, och öfriga sammanskott kunde St. Clara kyrka redan på 14de dagen efter den då eldsvådan utbröt börja resa sig ur sitt grus, och ännu tidigare St. Clara nedbrända fattighus, en inrättning af T., genom hvilken 180 fattiga kunde underhållas. Han fick således se kyrkan återställd innan han aflyttade till Vesterås i Juli 1752. Den 1 Nov. året förut hade han blifvit uti Riddarholmskyrkan invigd i Biskopsembetet af Erkeb. H. Benzelius, dervid alla rikets Biskopar voro närvarande. Blott fem år fick han förestå Vesterås stift. Ty d. 8 Nov. 1757 utnämndes han till Erkebiskop efter samtliga Consistoriernas enhälliga kallelse. År 1752 hade han vid Adolf Fredriks kröning blifvit utnämnd till Theol. Doctor och besvarade såsom primus Doctorsfrågan. År 1759 introducerade han såsom utnämnd Erkebiskop Kyrkoh. Aerenius i Romsfartuna, "en heder af rikets Öfversteprest", säger Munckzell, "som i detta stift, utom denna endast vederfors de tre Lectorer, hvilka samma år tillträdde stiftets största pastorater." Oss

återstår att kasta en närmare blick på hans embetsmannaverksamhet synnerligen såsom Biskop d. v. s. såsom prest och politicus.

Såsom prest sökte T. fasthålla den gamla tidens predikallvar utan att likväl kunna förneka all inflytelse af den inbrytande tidens slapphet. Af förf. till Sv. Sköna Litt. är han vid sidan af Humble framställd såsom representant af sin tids statskyrkliga christendom i Sverige. H. och T. voro föröfrigt tvenne olika män i presterligt hänseende, båda nitälskande, men så att nitet hos den sednare framstår betydligt renare än hos den förre. H. ansåg sig företrädesvis kallad att bekämpa pietismen; T. ålades att bekämpa herrnhutismen. Detta ålåg honom såsom ordförande i Stockholms Stads-Consistorium. Vid den tiden voro försöken att i svensk jord inplantera brödrakyrkans grundsatser som ifrigast. Zinzendorff sjelf infann sig och uppvaktade Kon. Fredrik både skriftligen och personligen. T. gjorde visserligen sitt till för att dämpa försöken, och säges dervid ha gått till väga "med varsam försigtighet." Isynnerhet skall en utskickad från Herrnhut blifvit af honom i stadens Consistorio så "öfvertygeligen förlagd", att han funnit rådligast att med oför rättade ärender vända tillbaka. Häftigare synes Troilii nits eld, för att icke säga hans eldanit, ha upplammat öfver det sista s. k. Trolldomsväsendet i Dalarne. Han var här färdigare att fälla än fria, och han framstår i detta mål allra tydligast såsom en son af sin tid. Men tiden växte honom öfver hufvudet, och han fick för sin ifver mot de förmenta blåkullafararne skam till tack af den sedermera förordnade Commissionen, men undgick all svårare påföljd. Dock böre vi ej utan ransakning bedöma hans förfarande i tanka att de anklagades brott blott bestod i fria fantasier. Af de trenne foliohand ransakningsprotokoller, som ifrån Löberöd kommit Lunds bibliothek till godo, finner man att detta trolldomsväsende var den sista större dyningen af den gamla hedniska culten, som föregick den christna i Sverige; den tvingades fram i dagen och blygdes derefter att uppenbart fortsätta sina vidskepelser — ty i hemlighet fortsättas de otroligt mycket allt intill denna stund bland allmogen, särdeles på de orter der icke presterskapet haft ljus och kraft att uppspana och bekämpa vantrons fästen. Märkvärdigt är, att processerna samtidigt föregingo i flera Europas länder, såsom i Tyskland, Danmark m. fl. Att de till stor del framkallades genom vederbörandes okloka sätt att dämpa det ena onda med ett annat, synes troligt deraf att så snart hex-

jagten upphörde, upphörde hexväsendet snart af sig sjelft (jfr *Marezoll*, *Das gem. deutsche Criminalrecht*. Leipz. 1847 s. 577); men att det underhölls och utgick från de s. k. Vaktstugorne, der kvinnornas fantasi uppspelades genom allehanda spökelshistorier, hvarmed de fördrefvo nätterna, är lika så visst. Emellertid hafva, såsom man här hoppas, trolldomsoredorna och ransakningarna nått sitt slut i Sverige, om ock med deras slut sammanhängde början till ett annat ondt, Swedenborgianismens födelse. Att befordra detta slut hade ej legat utom en christen Biskops pligter. T. befordrade det ock, men på ett sätt, som icke länder honom till synnerlig heder. Trollprocessprotokollerna gå ifrån 1757—1763. De börja med en förklaring af Landshöfd. i Fahlun, infordrad af Hofrätten, hvarföre han lösgifvit trolldomsfolket ur arresten. Det ärende, som sålunda af Hofrätten återupplifvades, fick fart genom Biskopens nitälskan. Vi få här göra bekantskap med en "Erik-Jansenismus", i flera delar likartad med den, som i våra dagar gjort så mycken oro. En Erik Jansson (kallas stundom Johansson) hade vid Biskopens generalvisitation i Ähls socken d. 11 Juli 1757 med sina berättelser om en hop trollqvinnor satt Biskopen myror i hufvudet, och föranledde efter generalvisitationen, att en generalinquisition anställdes med de arma kvinnovarelserna. Biskopen förhörde Erik och fann af hans osammanhängande tal att hela berättelsen om besök på Korpbergbacken, kreaturens förtrollande m. m. var af honom "uppdiktad osanning." Icke destomindre tar Biskopen de anklagade kvinnorna i förhör. Deri kunde han anses hafva följt sin biskopliga pligt. Men icke så, då han, ehuru, såsom det vill synas, redan öfvertygad om deras oskuld, lät hafva in dem "gemensamt i församlingens presters närvaro" och föreställde dem, "för att pröfva deras contenance, om de inför Gud funno sig så frie, att de då Gud till ära och till bevis af deras oskuld ville tillika med honom bedja, att om de på något sätt vore skyldige, Gud då ville låta dem blifva så gråe i synen, som gossen Erik sagt (sig sett dem i hexdansen) grå, mörke och stygge; i hvilken hän de då alle med Biskopen instämt." Deremot instämde de icke, då Biskopen derpå sporde dem om de ville att gossen Erik skulle lagligen tilltalas för det rykte han om dem utspridt. De voro nöjda om han inför Kyrkoherden toge sina ord tillbaka; förofrigt förklarade de farhåga att gossen genom sakens ytterligare beifran kunde blifva olycklig, hvilket de för ingen del ville. Man väntar att höra en försoningens

hubbärare tillfredsställd och nöjd med detta svar. Men han glömmer till den grad det apostoliska budet, att "en Biskop skall icke vara trätosam", att han tar de enfaldiga Dalkullornas farhåga mindre såsom en farhåga för gossens än deras egen olycka, om åtal anställdes. "Grå, mörk och stygg", hotar han med att anmäla saken hos Landshöfdingen till ransakning vid ett urtima ting — och håller ord. Han anser detta nödvändigt "i ett sådant högmål." Utdrag af förhørsprotokollet sändes till Landshöfdingen. Tinget utlyses. Och nu upplyses mycket, som aldrig bordt eller behöft blifva upplöst. Så har T. med ett ovist nit framtrullat samma trolldomasceneri, hvaraf Carl XI:s historia fått en bedröflig åminnelse. Derpå har Landshöfdingen, heter det i Hofrättens protokoll, "tagit sig de anklagade, som redan stodo under laga ransakning, med synnerlig ömhet an, tillåtit folk utan skillnad, ehuru betänkeliget sådant vara bordt, både se, tala och mätta sin nyfikenhet med dem, anställt sina egna förhör med dem, dömt dem i sitt tycke oskyldiga och ändtligen af eget bevåg släppt dem ur fängelset." En ny laglig ransakning blir derefter anställd; gossen tillvinnes att ha farit med lögn, qvinnorna anses ha bekänt af tvång de dem pådiktade "styggelser." Men saken får icke falla så snart, efter Biskopens förmenande. Han fortfar att fråga: "om icke af första ransakningen insågs, att med dessa qvinnor ifrån flera år tillbaka måste ha varit en hop sataniska illusioner och derunder bedrifne styggelser, som utan Guds äras förkränkande ej kunna och aldrig böra nedläggas? Ty om sådane på gifven anledning en gång började undersökningar skulle tvert afstanna, de mera eller mindre skyldiga utan vidare åtgärd släppas och sättas i den tanken, att man för vissa considerationer hvarken ville eller torde röra vid dem, så skulle då följden blifva att dessa personer måtte i deras vidskepelses synd mer och mer inöfvas, satans verk i dem stärkas och vägen till deras omvändelse och salighet alldeles igenstängas." "Gud, utropar Biskopen, förbarma dig öfver våra kallänniga och fritänkande tider! O låt aldrig min själ komma i deras råd, som så litet ifrå för dig och din ära." Biskopen säger sig väl veta, "att man borde gå varsamt till väga med straffet, då slikt satans gäckel som en ström öfversvämmar hela landet"; men vid ransakningen finge man ej gå "som kattan öfver het gröt." "Biskopens ansvar att befrämja Guds och förstöra satans rike hade föranlåtit honom att sådant till Hofrättens ompröfvande allrakraftigast öfverlemna." Saken vore Herrana. "Förblefve det

vid hvad genom Landshöfdingen skedd var, skulle de visserligen gå förlorade och satan få fritt spel med dem och flera. Detta hade mycket bekymrat Biskopen. Han hade tänkt att låta det vid nästa riksdag blifva presteståndets gemensamma sak; — men i ovisshet om sin listid hade han ej velat hafva detta dryga ansvaret ... utan heldre afbörd sig det på Presidenten, som både kan och vill åter till rätta hjälpa hvad ur sin första och lagliga gång ryckt blifvit: dixit et salvavit animum." Emellertid lemnade T. biskopsstolen i Vesterås för att intaga den i Upsala — såsom Westén tilltror sig att försäkra — "utan sin egen förmodan eller egen ansökning, hvilket man så mycket säkrare känner deraf, som han tänkte och önskade få sluta sina dagar uti sitt kära Vestra Aros."

Det mesta af det nyss citerade är säkerligen utdraget ur Troilii bref till Hofrätten dat. d. 14 Mars 1758, samma dag, som Landshöfdingens förklaring till samma Hofrätt, och contrasigneradt af J. N. Christiernin, ställdt till Presidenten Gerdesköld. Då vi antaga att de anklagade qvinnornas första medfart varit Biskopen bekant, är det desto svårare att skonsamt bedömma hans stränghet. Ransakningen med dem hade öfverlemnats åt en v. Häradshöfd. P. E. Ekman, en gudlös ung man, som öfverlemnade dem att behandlas af en, om möjligt, ännu gudlösare länsman vid namn Tillberg. Dessas pinliga förhör omvexlade med presternas visserligen mera fogliga. Det är sannt att ingen hexa numera dömdes till bålet; men flera af de för hexeri anklagade dömdes — likväl bredvid protokollet — till misshandlingar, som i sjelfva verket voro en långsam eldsdöd. De fastsmiddes med handklofvar vid golfvet, så att blodet utpressades, de upphängdes vid väggarne i deras egna stugor och piskades, afkläddes nakna, både gifta och ogifta, och skymfades på allt sätt och vis. Flera blefvo genom allt detta både till kropp och sinnen skadade för hela deras öfriga listid. Nämnde länsman hotade vaktkarlarna, om de visade någon mildhet, med 6 par spö, samma straff, hvarmed han sjelf af domaren hotades för det han en söndag löst jernen från qvinnorna; presterne hotades med kappans förlust, för det de ej gjorde sin skyldighet så som den blifvit uppfattad af domaren. Då de arma qvinnorna både det ringaste om förskoning,ingo de svar sådana som detta: jag skall hänga dig, om du ej bekänner, din trollpacka, du har trollögon, trollnäsa, trollmun o. s. v. Underligt således icke, att de på den frågan, om de fruktade länsmannen

mer än hin onde, svarade ett oförställdt ja. Men ömkligt är att se huru han pinar dem att bekänna om sig de på en gång vederstyggligaste och löjligaste upptåg, dem de sedermera, när de ställdes på fri fot, under samvetsqual återkallade. Ännu sorgligare är att betrakta presterskapets handfallenhet vid alla dessa uppträden. Sjelfva Dr. Nordman, Prost i Leksand, som fick sin Biskops uppdrag att besöka, upplysa och till bekännelse förmå de anklagade, visade icke något verksammare deltagande för dem, ehuru det icke var den hedersmannens afsigt att tvinga dem emot deras öfvertygelse. Ihrstadius, v. Pastorn i Ähl, förhöll sig ock temligen passivt, säkerligen af fruktan, att stöta sin högste förman. Det är desto smärtsammare att nödgas om denne förman förnimma, att han icke allena gaf dem fria händer, som hade lust att rasa mot till stor del oskyldiga kvinnor, utan ock band händerna på dem, som gerna sett de förtryckta försatte i frihet. Den prest, som mest utmärkte sig för bemödande till deras försvar, var Communi-stern i Ähl, densamme, som uppsatt det hufvudsakliga af berättelserna om ransakningarnas gång. Han råkade derföre, enligt Muncktell, i stor ogunst hos T., som var så nitisk i denna trollsak. Då Biskopen kom resande till orten och på vägen träffade Avelin, just när han besökt de fängslade menniskorna, frågade Biskopen: "hvilken är ni?" Svar: "jag är en ringa Herrans tjänare", då Biskopen genmälte: "nej, en satans tjänare är den, som kan försvara så uppenbara djefvulens gerningar." Nästan frestade vid slika kraftyttringar att utropa *hui väder*, som vi så ofta finna såsom en lösen på de föregifna hexornas läppar, tillägge vi några ord om slutet på det oväders, som sålunda för andra gången öfvergick Dalarne. Det slog slutligen ned öfver de närmaste upphofsännen, från hvilkas antal vi ej kunnat helt och hållet fritaga sjelfva Biskopen. Hans höga plats friade honom säkerligen från svårare följder. Den på en gång hårde och videkeplige extra-domaren Ekman måste rymma ur landet. Det var en ädel kvinna förbehållet att bringa de förtryckta kvinnornas sak till det bättre slut, den omsider fick. Under en resa 1758 genom Dalarne hörde fru grefvinnan Cath. Charl. De la Gardie, född Taube, omtalas deras nöd. Det medlidande, hon dervid yttrade, kom snart till deras öron. De uppsökte henne i Stockholm och anropade henne om hjelp och bemedling. Rörd af deras tårar, hemedlade hon det så, att reconventionstalan blef lyckligen anställd mot den orättfärdige domaren. Denne blef fälld att plikta

till kvinnorna 6000 dlr samt, men han var då redan ur riket och föröfrigt obemedlad. Grefvinnans åtgärd ansågs med det välbehag af Ridd. och Adeln, att de läto öfver henne preglä en vacker skådepenning i guld, hvars ena sida föreställer en eklöfskrans på hufvudet och namnet öfverskrifvet, i den andra Taubeska vapnet med öfverskrift *fulcrum infelicibus* m. m. Men det märkligaste af allt är att vid samma riksdag (1761) som detta skedde, gifvo R. Ständers fullmäktige i Banken åt Ekman en discretion af 7200 dlr kmt i anseende dertill att han, såsom orden lydde, "råkat i en bekant olägenhet och olycka." Var hela Blåkullaföljelse-historien en parti-sak, liksom allt i den tiden? Wieselgren tror att begäret att ställa sig in hos den äfven i verldsliga mål högst myndige Erkebiskopen förmått Ekman att handla med den energi han använde. Men det är enklare att förklara den unga mannens nit hafva härflutit från den nära släktskapsförbindelsen med Erkebiskopen. Han var nemligen Erkebiskopens systerson, och fadren var *Pehr Eckman*, Prost i St. Schedwi. Derigenom blir äfven den Kyrkoh. Eckmans ur ömhet för Erkebiskopens anseende, såsom Wieselgren tror (*De la Gard. Arch. anf. st. s. 139*), härflytande nit, som uppleddade v. Härads höfdingen att göra sin flit i trollransakningen, förklarligt. Ty denne, som äfven hette Pehr Eckman och var Kyrkoh. i Gagnef, måste hafva varit i släkt med den förre, ehuru vi icke af Munckells sparsamma uppgifter kunnat utleta huru nära. (Namnet skrives i trollransaknings-protokollerna, äfvensom i Bexells Riksd. historia ömsom Eckman och ömsom Ekman: hos M. alltid Eckman). I och med detsamma torde äfven vara lätt förklarligt "det märkliga", att intet ansvar lades på Ord. Ordföranden Häradsb. Sernander, som tillåtitt Ekman att förrätta sin domaresyssla, oaktadt hans förra förordnande var förloppet och intet nytt ankommit. Det är äfven släktskapskärlekens art att "skyla all öfverträdelse", om också icke alltid med belöningar i stället för straff, såsom det blef Erkeb. Troilii släktinges lott. Då denne, vi mena den oftänämnde extra domaren, i Maj 1760 såg att det var på tiden att draga sig ur elakt spel, föregaf han inför rätten angelägenheten att närvara vid begrafningen efter mormodrens — Gangias — nyss inträffade frånfälle. Var då Erkeb. Troilius närvarande vid sin moders jordafärd? Han reste åtminstone ej förr än det året till Upsala. I så fall har han ju sammanträffat med den ovärdige systersonen och åtminstone tyst samtyckt till hans rymmande ur riket. I alla fall är

det sorgligt att nödgas tro, det en man, som från domsbordet utgaf befallningar om bödelsdåd, hade grundade skäl att dermed anse sig göra Biskop T. en tjenst.

Att föröfrigt T. var en driftig och utmärkt stiftsstyresman, är allmänt erkänt. Hans presterliga grundsatser kunna tydligast beskådas i hans bekanta *Herdabref*, det han efter en öfverstånden sjukdom lät utgå från trycket 1758. — Men hvarken der eller annorstädes ha vi försport, att han erkänt sig gått för långt i nitälskan mot de vilseförda Dalqvinnorna. Ehuru förträffligt föröfrigt nämnde herdabref är i många stycken, torde dock de brister, som vidlåda det, bäst synas, om det jemföres med den norske Biskopen Pontoppidans några år förut utgifna förträffliga herdabref. Det Troilska är öfverlastadt med noter, som upptaga flerdubbelt större rum än texten och hänvisa lika mycket till bibeln, gamla auktorer och kongl. förordningar. Likväl torde det vara orätt att dömma så som om i detta brefstycke blott uttalade sig "en medborgerlig christendom." Ännu hårdhäntare synes omdömet (ofvan i detta verk XIII. 45) att han var en lika arg fiende till den sanna pietismen som till herrnhutismen och förfäktare af den christendom, hvars kyrka är staten och som ej vet af någon högre trosbekännelse än den politiska. Visserligen tyckes han med så rika ord inskräpa kärleken till det jordiska fäderneslandet, att kärleken till det himmelska träder något i bakgrunden. Han visar en synnerlig angelägenhet att det måtte sägas folket, att vi äro ett fritt folk, löste i en lycklig stund från träldomsoket. Svea rikets inbyggare skulle icke vara ovetande hvarken af Guds eller Rikens rätt, — "icke illrådige, icke tverådige, icke lättrådige, icke sjelfrådige" o. s. v. Icke underligt om den s. k. frihetstiden kom att allmänne anses såsom en frihetstid, då Sveriges bäste prester — och bland dem måste dock T. för sin tid räknas — så prisade den. Prelaternas pris ger emellertid en vink om frihetsarten. Också vann Troilli herdabref, för den deri inskräpta undersåttliga vördnaden för Konung och all öfverhet, särskilt ynnest inför H. Maj:ts ögon, så att H. Maj:t lät ombesörja en ny upplaga. Föröfrigt synes det hafva tjent såsom en lämplig läscurs för dem som i Vesterås undergingo pastorexamen, och commenterades fliteliga, för att döma af interfolierade exemplar med rika handskrifna tillägg, som vi haft tillfälle att se. T. hade ett strängt öga på unga predikanter predikosätt. "Ordprång m. m. som allenast kittlar och förnöjer öronen utan att röra eller förändra hjertat hos åhö-

raren tålde han hvarken hos sig eller andra. Han fordrade anda och kraft då Guds ord skulle föreställas." Hans röst skulle äfven höras i fråga om den tilltänkta psalmboksförbättringen. Och då han på riksdagen 1761 fortfor att påyrka en ny psalmbok, vittnar det ej om synnerlig insigt i bedömandet af hans tids poetiska förmåga. Han höll flitigt visitationer i sitt stift, den första straxt efter ankomsten till Vesterås. Derefter några och tjugu under de fem åren. Likaså höll han sitt första prestmöte året derpå, "närvarande en välsignad och ganska talrik myckenhet af Clero." Sedan höll T. prestmöten 1753, 1758 och 1760. Det var i den tiden, då man icke så mycket som i våra dagar höll på satsen omnia præclara rara.

Det är troligt att T. vistades heldre på prestmöten än på riksmöten. Likväl bevisade han sig äfven på de sednare vara en man för sig. Vid riksdagen 1746—47 synes huru han yttrat sig föga, men bestämdt då det skedde. Vid 1751—52 var han bland dem som trodde att Ståndets styrka skulle försvagas om Biskoparne mottogo adelskap. (Icke destomindre adlades hans barn d. 9 Nov. 1756. Han fick då förmodligen trösta sig dermed att ju mer man söker undgå årens, liksom kroppens skugga, destomer varder man af henne förföljd). I allmänhet röjer han en viss benägenhet att medla mellan stridiga åsigter. På den märkvärdiga riksdagen 1753—56 var han en ganska betydande man och gjorde stort uppseende. Ehuru klandervärda många af hans beteenden vid denna riksdag ock äro, så talar det dock till den forndne Öfverhofspredikantens fördel att han icke lät hofgunsten inflyta på sin öfvertygelse, äfven då han måste uttala den i sträng opposition mot kungahusets interessen. Märkvärdigt är det emellertid att se huru den presterliga öfvertygelsen omvexlade med tiden, och ofta bildades af parti-interesset för dagen. Flytte vi oss 90 år tillbaka, så höra vi detta stånd yrka det konungsliga enväldet såsom en på bibeln grundad hufvuddogm, om det ock skedde, såsom Geijer förmenar, för att deri söka skydd för egna privilegier mot de andra Stånden, Hvad som då förkunnades såsom en trosartikel, hvars motsäggande kostade lifvet, förkunnas af samma Stånd vid 1756 års riksdag för det argaste kätteri, jemväl värdt timlig och evig död. Erkeb. H. Benzelius förklarade, "att den må vara förbannad, som souveränité hafva vill och någon ändring i vår fundamentallag." Alla instämde. Ej minst Troilius, ehuru han derjemte måtte försäkra, att hans stifts presterskap funnit betänkligt att

af frågan om utfallen i veckoskriften *Ärlig Svensk*, de der föraledt nämnde förbannelse, "göra något riksdagsbesvär." Deremot uttalade han sig bestämdare när fråga blef om förhållandet mellan Konungens makt och Rådets. Att få detta förhållande utredt, särdeles i afseende på högre tjensters tillsättande, var föremålet för Konungens framställning till R. Ständer. Biskop Celsius hade ej utan egen oro förnummit den oro, hvori H. Maj:t var försatt genom tvistigheterna med Rådet. T. åter var den färdigaste att uttala sin tanka, det "K. Maj:ts oro skulle stillas när H. Maj:t af R. Ständers underd. svar blefve öfvertygad om lagens rätta förstånd och yrkade att saken utan dröjsmål måtte företagas." Men då saken omsider företogs, syntes T. icke benägen att minska anledningarna till Konungens oro. Han förklarade, såsom vanligt, saken för en "caussa Dei", och ansåg Konungen böra väl upptaga Ständernas förslag såsom ett prof af ömhet för dess så timliga som andliga lycksalighet, och ville derföre att de omtvistade utnämningarna skulle stadfästas efter Rådets och ej efter Konungens vilja. Celsius kunde icke förmås att se saken på samma sätt, "oaktadt han icke utan rörelse afhört B. Troilius." Discursionen blef ytterst liflig och Troilii parti segrade, ehuru striden förts på det icke berömligaste sätt. Att icke heller T. "utan rörelse" afhört både Celsius och dem som biträdt Celsii mening, syntes då han ansåg sig nödsakad till den högtidliga förklaringen, "att han ville vara förbannad, om han icke hyste all upptänkelig ömhet och undersätlig vördnad, samt i denna saken gjort hvad han efter yttersta samvete funnit sig åligga." Öfverläggningarna slutades således med stor orolighet i Presteståndet, men med ännu större i Bondeståndet. Men äfven i det sednare blef konungskheten qväst genom vederbörandes mellankomst. Först betygade presterne inhördes sin fägnad deröfver, sedan inträdde "samtliga biskopar" bland bönderna och gjorde hvar och en sina landsmän allvarliga föreställningar. Vesteråsbönderna torde dervid fått den allvarsammaste. Det hade den verkan, att bönderna togo till böneboken, och biskoparne hade dem att besegla Ångrens uppriktighet med afsjundandet af en psalm. En sådan seger var egnad att göra de prestfäder, som ifråde för konungamaktens inskränkning, ännu frimodigare vid kommande öfverläggningar. Vi finna således T. bland de främste att godkänna förslaget om den beryktade och numera vanryktade namnstämpeln i stället för Konungens egenhändiga underskrift. Likaså att föravara principen att så väl

hvad Stora Deputationen föreslog som hvad R. Ständer beslutade, ej kunde vara emot Regeringsformen. När fråga blef om belöning åt Ledamöterna i den Commission, som under denna riksdag dömt i så många högmålsbrott, gjordes deremot kraftiga invändningar. T. var den, som hade mod och makt att gendrifva dem. "Det vore skillnad, mente han, på commission och commission. Vid denna hade ledamöterna varit i fara om sitt lif, midt i natten måst upp i Commissionen och sitta der flera nätter å rad." Då Pagehofmästaren Ichsell var dömd till landsflykt för en oration han hållit, tillstyrkte T. lindring och straffets förbytande till fyra års fängelse. Deremot då Capitaine Hästesko fått sin dom, och flera af presterne ville mildra, finna vi icke T. bland dessa. Han tvertom tillstyrkte domens skärpning derhän, att Hästesko skulle insättas såsom statsfånge på fastning i flera år. Denna gång är han i uppgifvande af skäl särdeles naiv. Han tyckte Capitainen icke derigenom någon olägenhet vederfaras, "emedan han der (i fängelset) finge njuta sin commoditet." Ståndets beslut fattades emellertid icke den gången i enlighet med den Troilska hårdheten. I ungefär lika anda yttrade sig Biskopen rörande de för riksförräderi af nämnde Commission dömda fångarne. För deras böner om nåd hade högst få af Ståndet ett öppet öra. T. förklarade, att han ansåge de dömda ej belätne med lifvet, när de ej fingo behålla äran. "Dessutom när man ser på *salus och securitas reipublicæ*, vore ej rum för nåd." Föröfrigt "talade biskoparne Hallenius och Troilius ganska litet i denna fråga." Desto mer i andra. Så i den som med den anförda hade närmaste sammanhang, nemligen i fråga om föreställningar till H. M. Drottningen för hennes delaktighet i förräderiplanerna. T. tog härvid, såsom ofta, en högpriesterlig ton, som fann gensvar hos de flesta ständaledamöterna. De borde, enligt honom, unanimitet säga sin tanka 1. om de steg och mått, Drottningen tagit till frihetens kränkande, 2. huru första steget af dem skulle tagas "att få henne tillbaka på Herrans vägar." Till den ändan måste hon försona sig med riket, hvilket icke kunde ske innan hon försont sig med Gud och sitt brott begråtit. En sådan verkan skulle, mente han, deras "föreställning" åsyfta. Då det af någon invändes att detta ej tillkom ensamt presterne, utan R. Ständer gemensamt, genmålte T. att de härvid ej gjorde mer än hvad dem såsom prester ålåg och anstod, "efterkommande detsamma, Laur. Petri gjorde med Rånung Erich XIV." Han tillstyrkte ock Celsii förslag att

Ståndets beslut i det ömtåliga ämnet borde underskrifvas af hvarje ståndsledamot, "för efterverldens skull, såsom han tillade, att den hade tillfälle att se Ståndets ledamöters eniga tankar"; men höll ock före att "som möjligt vore det icke alla i Ståndet härtill varit af lika tankar och kunnat gifvit androm impressioner efter sin öfvertygelse, nu hvars och ens skyldighet vore att imprimeras hos andra de tankar hvaruti alla af Ståndet nu voro eniga." När det nu kom till quæstionem quomodo, hade T. sitt förslag först färdigt. Man skulle för Drottningen af Guds ord visa grunden till det steg de nu toge; sedan söka föreställa henne, "huru hon sökt bringa sin Herre så väl som Rikets undersåtare att begå menederi, velat förleda sin son och rikets ungdom . . . huru hon derigenom ådragit sig blodsskulder"; derpå skulle henne visas sättet till försoning o. s. v. "Denna idé bifölls." Man ser att T. agerade Ståndets casuist. När derföre Erkebiskopen fick "opdraget" att göra föreställningsresan, begärde han att få T. sig adjungerad, hvartill denne ock samtyckte. Föreställningen författades af Prof. Mennander, Öfverhofspred. Schröder och Prof. Benzeltjerna. Detta skedde d. 2 Aug. Den 3 derpå följande redogjordes för det utförda uppdraget. T. berättade, att han, sedan Erkebiskopen inträdt i H. Maj:ts rum och något talat, "likaledes hållit en precambule och derpå uppläst föreställningen; att då Species facti föredrogs, hon tycktes vara i någon rörelse; att, då några starka utlåtelse inföllo, hennes ögon syntes vattnas" m. m. Slutligen hade han "recommenderat att hon måtte yppa sitt hjerta för sin Bichtfader, och att den 139:e psalmen med andagt måtte läsas." Det öfriga af sakens gång hörer icke till detta ställe att referera.

Såsom ett bevis om Troilii inflytande vid denna riksdag, och tillika om det sätt, hvarpå han använde det, kan anföras, att han en dag i Presteståndet recommenderar sin sväger Proto-notarien Silfverstolpe att blifva befordrad till Kongl. Sekreterare, som ock bifalles; att han en annan kommer upp i Ståndet och upprifver ett mål, som redan var afgjort, förklarande det vara att anse såsom oafgjort, emedan saken, oaktadt hans begäran, var i hans frånvaro företagen. En häftig debatt uppkom en gång i Ståndet rörande utarrenderandet af Eskilstuna kungsgård och frågan att taga arrendet från staden och lemna det till Brukspatron Halenius. I fall denne var en släkting till Biskop Hallenius, så fick T. ett tillfälle att visa denne sin trogne vapenbroder

i ståndet en tjänst, i det han förlikte de stridande meningarna så att arrendet skulle delas emellan staden och brukspatronen.

Vi följa honom nu såsom Erkebiskop till 1760—62 års riksdag. Enhälligt och utan särskild votering valdes han till Talman. Det var vid denna riksdag (d. 19 Febr. 1761) han yrkade det Åbleka trolldomsmålets återupptagande, att alla handlingar från dess början måtte af Sven Hofrätt införas till R. Ständers Just.-Deputation, och "att reconventionsmålet emellertid måtte hvila." Prosten Dr. Serenius var den ende, som obetingadt tackade Erkebiskopen för dess nit, men likväl gick Ståndet in på Erkebiskopens project. Det synes som om de flesta af det högvördiga Ståndet lika litet som dess Talman varit några trollkarlar i uppfattandet och bedömandet af de föregifna trollqvinnornas bedröfliga sak. Då saken, efter inhemtande af Advocatskalk Morats och Baron Reuterholms memorialer, föredrogs d. 6 April, dieterade han till protokollet ett tal, fullt af både nit och harm. Ett utdrag må lemnas, emedan få stycken äro mer egnade att karakterisera mannen. "Det högv. Ståndet må icke undra att jag sjelf velat vara närvarande vid denna nog bekanta sak. Jag vet huru den från början blifvit handterad; huru man och nu under riksdagen velat göra den till en partisak, intet för Gud utan för menniskor. Det har grämt mig och grämer mig ännu att samma dag, ja, jag tror samma stund, som det högv. Ståndet af skyldigt nit för Gud och hans ära, har effärdat dess extra protokoll i denna sak, med anhållan att reconventionsmålet intet skulle upphöra, ty det hade varit olagligt, utan allenast hvila, ty det var billigt, . . . så blef samma dag ett memorial emot bemälte prestståndets Extr. Prot. ingifvet, uppläset och bifallet på Riddarhuset, ett memorial, som icke allenast upplägger speciell tortura (torturæ?) långt öfver sanningen, . . . utan hvad som ännu betänkligare är, ett memorial, som med åtlöje och religionsförakt (hvem hade frammanat detta om icke Hr Erkebiskopen sjelf med sitt ovisa nit?) upprepar en hop sataniska allusioner, just sådana som under förra trollväsendet blefvo omrörde; . . . ja, i dessa våra både fritänkande och fritalande tider, då Beckerianismus, Ibrmanianismus (? — syftas härmed på den Comm. Ibrman, som så troget examinerade kvinnorna?) och Libertinismus, så tagit öfverhanden, att allt hvad heligt är och heligt vara hör i religion och christendom, både med hemligt och uppenbart förakt kritiseras, tadlas och profaneras. Ja, i sanning, m. vän-

ner, är detta ett så bedröfligt prof deraf, att jag ej ser, huru det första budet och förbudet i vår cateches emot allt afgudereri med förklaringen deröfver skall blifva bestående, om sådant jemväl ock vid våra riksmöten får opåttalt passera, då likväl Rel.-Stadgan" o. s. v. — — "Detta hoppas jag lærer uppväcka hos Hög. Ståndet och beveka det att med mig så häröfver sig yttra, som sakens vikt, Guds (och Erkebiskopens?) ära och Hans sanna dyrkan och kännedom af oss kräfver; dixi et salvavi." Ståndet ökade dock tilläfsventyrs Erkebiskopens grämlse dermed att det i så måtto ändrade sin förra mening, att reconventionsmålet icke måtte hvila, utan med möjligaste första afgöras. — Såsom ett bevis huru T. gjorde sin Talmansmyndighet gällande kan anföras hans skarpa svar en gång till sin ofvannämnde smickrare Serenius. Det var fråga om äfven H. Maj:ts votum angående kriget skulle till R. Ständer uppgifvas. Serenius yrkade detta i något opassande ordalag, föregifvande, att eljest "allmänheten skulle kunna tro att om Konungen varit för ett olagligt krig, man då ville skylla honom från Ständernas anmärkning" m. m. Erkebiskopen erinrade att denna rubrik på saken vore mindre passande. Saken vore af mycken betydelse, och torde Prosten så mycket mindre finna sig vid att criticera dem, som icke voro af enabanda tanka med Prosten, som nyligen Prosten sjelf icke allenast varit ömtålig utan ock ståndet tagit del uti en öfver Prosten formerad oanständig kritik. En annan gång skrapade Erkebiskopen en Kyrkoh. Kloth för några dennes alltför fria uttåtelser rörande religionsämnen. Den 2 April 1762 lät han i Ståndet uppläsa det tal han hållit för Kronprinsen, vid det tillfälle då Kronprinsen aflagt sin "tro- och religionsbekännelse", hvaröfver Ståndet betygade en hjertans fägnad. — Samma år denna riksdag börjades hade han blifvit kallad till Ledamot i Vetenskaps-Akademien.

Det finnes intet skäl att jäfva det vittnesbördet med hvilket T. nedsteg i grafven, att han, oakadt sina, ofta framstående, fel, var en nitisk prest och medborgare; att han var het, men snar att förlåta; någongång skämtsam men utan att såra allvaret; att han var språksam och "talig", men fjerran från förtälet; glad umgängesman, älskvärd förman, trofast och redlig menniska. Hans död, som var länge, förbådad af en vattenaktig andtäppa, ofta förenad med sömnlöshet, påskyndades af ett häftigt slag d. 16 Jan. 1764, så att han allred tredje dagen derefter eller d. 18 (icke samma dag, såsom M. uppgifver). Han begrofs i Upsala dom-

kyrka med likpredikan och personalier af Dr. J. Schröder. CancelliR. Ihre parenterade i Upsala d. 23 Mars, och då liket nedsattes uti egen graf i Vesterås domkyrka d. 29 Apr. hölls ånyo parentation på gymnasii större lärosal af Lectorn Mag. J. Schedwin. Ett åminnelsetal öfver honom i Vet.-Akad. hölls af Biskop Mennander. Personalierna åtföljdes af ett vackert antal sorgeqväden på svensko, grekisko och latin. Vestmanno-Dalek. och Götheborgska nationerna skattade der-till med hvar sitt. Den aflednes son, Revisions-sekret. F. U. von Troil bekostade ett dyrbart monument bakom altaret i domkyrkan och lät äfven öfver sin fader slå en minnespenning i silfver af åttonde storleken. Nämnde monument, en fyra alnars hög obelisk af svensk marmor, visar Samuel Troilii porträtt i bas relief, under hvilket ses en biskops-étaf och tvenne öppna böcker med en lång latinsk inscription, innehållande Erkebiskopens meriter m. m. På stenen som betäcker grafven står att läsa:

För

Mig. Och. De. Mina.

År 1757.

SAMUEL. TROILIUS.

Biskop uti Vesteråhs.

Låter. Oss. Hvila. I. Frid.

Troilii porträtt är graveradt i koppar in fol. af Gillberg och måladt af Lundberg; visar en utmärkt vacker bild och är satt framför Schröders likpredikan.

T. var tvenne gånger gift 1. med *Anna Elis. Angerstein*, 1740, brukspatronsdotter från Wikmanshyttan. Död i Stockholm 1750. Med henne hade han följande barn: Rev.-sekret. *Fredr. Utr. v. Troil*, f. 1741 och blef buren till dopet af Dr. Ulrika Eleonora; *Anna Helena*, f. 1743, g. m. Biskopen i Götheborg Dr. E. Lamberg; hon dog 1763 och begrofs i Vesterås domkyrka, der hon har ett eget epitaphium; *Samuel*, död ung; *Uno*, se nedanføre; *Margaretha Elisabeth*, g. m. Öfv.-Lieut. och Ridd. A. G. v. Post; *Gustava*, död ung; *Maria Gustava*, g. m. Assessor v. Numers. 2. med *Brita Elis. Silfverstolpe*, 1751, dotter af Kammar-Rev.-rådet Gudm. S. och Brita Stjernerona. Med henne hade han barnen: *Brita Agneta*, död ung; *Samuel*, f. 1754, Ryttnäst. vid Lif-regimentet till häst; *Wilhelmina*, g. m. Öfv.-Lieut. Lars Phil.-Hjerta; *Lovisa*, död ung; *Adolf*, f. 1759; *Knut*, f. 1760, blef Landshöfd. i Åbo, gick i rysk tjänst, blef Friherre, Geheimeråd, C. N. O. och R. S. O. R. af S. Alex. Newsky och St. Annæ O. 1:a class, död 1825; *Lars David*, f. 1764, Cancelliråd, Rikshärold och R. N. O. död 1827.

Skrifter: Disserth. De Magnetismo Morum Naturali. P. I. Præf. Er. Alstrin. Ups. 1752. — Lyckösnakningstal då H. K. H. m. m. Adolf Fredrik första gången bevistade gudatjensten på K. Hofvet. Sthm. 1743. — Likpred. öfver fru Anna Maria Falkenberg, g. m. Fältmarskalken m. m. Ax. Sparre. Phil. 4: 24: "Deras salighet som dö i Herranom." Ib. 1744. — Allmän Glädje- Läf- och Tacksägelses uppmuntran öfver den Kongl. Prinsen, Prins Gustaf, S. G. W. Borna Arfurste, som d. 15 (?) Jan. 1746 lyckligen föddes m. m. uppå K. Hofvet efter sluten (sic!) Högmessopredikan, 2 Sönd. e. Trett. 1746. — Likpred. öfvar Archi-biskop m. m. Doct. Jacob Benzelius. Es. 31: 11: De förlossade Guds barns glädje i himmelen efter deras fullbordade troskamp på jorden. 1747. — Fyra Minnesord på den förnyade Seraphimerske Ordensdagen i Sverige, om vår pligt och skyldighet så väl emot Gud som emot vår Konung och emot hvarandra inbördes utaf 1 Pet. 2: 17. Förestälte uti Kongl. Riddarholmskyrkan d. 18 April 1748. Sthm. — Vår äros plikt emot Gud: på den andra Kongl. Ordensdagen i Sverige d. 17 Apr. 1749 af 1 Cor. 10: 31. Ib. s. 2. — Vår trosplikt emot Öfverheten förestält på tredje Kongl. Ordensdagen d. 17 Apr. 1750 i anl. af Ordspr. 24: 21. Ib. s. 2. — Liktal hållet öfver Riksrådet m. m. Wilb. Ludv. Taube vid dess begrafning, i anl. af Dan. 12: 13. Ib. 1750. — Predikan hålles vid Riksdagens början Sept. 1751. 1 Kon. 8: 37: Sves Inbyggares bönerop. Ib. s. 2. — Likpred. öfver Bergsrådet Jacob Tersmeden. 1 Cor. 13: 26: Naturens och nådens olika värkan vid en människas villighet att dö. Vesterås 1753. — Likpred. öfver fru Elis. Gangis, g. m. Bergsrådet Tersmeden. Joh. 4: 12: Vårt sälliga Barnskap hos Gud. Ib. s. 2. — Gullbröllopstal öfver Prosten i Lindesberg Mag. Olof Aspmann och dess fru Christ. Sigtenia. Ordspr. 16: 34: Den välsignade gråbårskronan. Ib. 1754. — Likpred. öfver Prosten i Fellingabro Mag. Jac. Strang. Matth. 23: 24: Guds och Jesu tjenares tjenst och lön. Ib. 1757. — Herdabref till Vesterås stift om en christelig och vaksam både inför Gudi och Männom högst ansvarig Läro- och Prästavärd uti dessa yttersta dagarna. Ib. 1758. 170 sidd. 4:o. — Tal och Välsignelse till H. K. H. Kronprins Gustaf då dess trosbekännelse i D. K. M:rs m. ft: s närvaro aflades. Sthm 1762. — Likpred. öfver Dompr. i Upsala Dr. Matthias Asp. Syr. 31: 35: Vishetens oförgångliga hugnad. Ups. 1763.

(Källor: Likpred af J. Schröder. — Oratio funebris hab. a Joh. Ihre. — Oratio parentalis hab. a J. D. Schedvin Ups (Alla tre in fol. sammantryckta). — Rhyzelii Episc. — Westén. — Munckell. — Wiesegren, Sv. Sk. Litt. och De la Gard. Arch. IX. — Cod. II. 9. a b. c. i De la Gardieska afdelningen af Lunds Bibl. — Flintbergs Lagfarenhets-bibl. V. 44. — J. M. Bergmans Beskr. om Dalarne — Bexell, Riksdagarnas hist. — Doc. S. Cavallins Saml. till Lunds stifts Herdaminne.) C. W. S.

TROIL, UNO von.

Son af den föregående. Föddes i Stockholm d. 24 Febr. 1746, således jemt en månad efter den Konung, som skulle så utmärkt gynna honom. Han erhöi, såsom vi lätt kunna föreställa oss, en ytterst vårdad uppfostran. Till ungdomsledare hade han utmärkta män, en J. Schedvin, som

sedan blef gymnasiilärare och dog såsom Th. Dr. och Provt i Svärdejö; en G. H. Boudrie, Prof. i Upsala *); en Mag. Er. Waller, som dog såsom Biskop; en Mag. E. Axelsson, som som dog 1795 såsom Pastor i Kolbäck**). År 1760 följde han sin fader till Upsala och inskrefs i sin nation. Snäll måste han hafva kommit dit, ty redan samma år, således vid 14 års ålder, utsågs han, Erkebiskopssonen, att bekläda en hederspost: han kallades att vara sin nations *curator honorarius*. Nationen trodde sig förmodligen genom den hedersbevisningen vinna "biskopen till morbror." Första offentliga lärdomsproftet aflades 1766. Det andra d. 8 Sept. 1767. Han responderade då under Prof. Georgii för den frågan: om människorna kunnat vara lyckliga förutan konster och vetenskaper. Den unge v. Troil skall hafva gjort sin sak "med sådan färdighet och qvickhet" att, om vi skola taga Dahl på orden, de kungliga personerna, som dervid voro närvarande, applåderade. Drottning Lovisa Ulrika läser sjelf hafva föreslagit ventilationsämnet***). År 1770 blef T. Magister med första hedersrummet. Längre hvilade han icke på den vunna lagern. Redan i Aug. s. å. företogs en utrikes resa. Han har derunder fört en temligen vidlöftig journal, som kom biographen Westén till godo. Vägen togs genom rikets södra provinser. Från d. 1.—26 Aug. hade han ej hunnit längre än till Ystad. Den 28 s. m. var han i Stralsund. Flera, de i vetenskapligt hänseende förnämsta, orter i Tyskland, Schweitz, Frankrike och England besöktes.

*) Denne upptages ej af Dahl, förmodligen därför att han ej kunde räkna honom bland "lyckligt valde handledare", då han tecknas såsom en man utan både vetenskapligt och moraliskt värde, lik Bacchus på tunnan och gjorde skäl för namnet (se Wieselgrens Hist. öfver Svenska Bränvinslagst. sid. 76).

**) Om denne Axelsson, som var känd för utmärkt lärdom och annat utmärkt, berättar Munckell, att han af följande böget egna anledning blef ofredad i sin graf. Han hade befallt, att en viss bok skulle läggas under hans hufvud i kistan. Som han nu varit känd såsom en god hushållare och förmögen, så fann någon, som drefs alltför starkt af auri sacra fames, på det oräddet att endera natten gräfvat upp kistan och bortröfvat boken med den förmenta skatten. Då ingen skatt fanns, nedgräfvde våldsvärkaren boken under ett fåhusgolf. Hon upptäcktes omsider och befanns innehålla "sådant, som ingen borde läsa." Den fatala boken blef då nedgräfd för tredje gången. En varning att icke "lägga sig på sådana vetenskaper" medan man lever, på hvilka man icke hvilat tryggt efter döden!

***) På e. m. (efter disp. under Georgii) hade han nåden att såsom Curator för den under Canc.-Rådet libes tillägn inrättade nation af adeliga ungdomlingar för Kronprinsen presentera alla vid Upsala studerande adelsmän.

Något af det märkvärdiga han här och hvar såg och hörde må antecknas. I Stralsund såg han en silfverask, hvari förvarades några hår, klippta af Carl XII:s hufvud efter fallet vid Fredrikshall. I Greifswald hörde han theologen J. E. Schubert, hvilken föreläsningsgåfvor han fann dråpliga. I Neu-Brandenburg, der han var d. 15 Sept. fick han tillfälle att beundra Dr. Hampels wendiska afgudabilder, ristade med runor och funne i jorden nära Fallezer-sjön. I Butzou gjorde han bekantskap med orientalisten Tychsen. I en kyrka i Rostock såg han den kopparkista, som förvarade ineltvorna till Hugo Grotii kropp. I Lübeck besökte han en köpman Testdorp för att få se ett utmärkt naturalie-cabinett, hvilket egaren hade den caprisen "att icke vilja visa för för någon menniska." T. uppgaf sig vara svensk, medförande helsning från Linné*), och fick se och genomgå hela cabinetet. I Hamburg besåg han ett gymnasii-bibliothek, som bestod af 60,000 volumer, och i Lüneburg tilldrog sig ett rådsbibliothek af 10,000 juridiska böcker hans uppmärksamhet. I Braunschwig uppvaktade han Hertig Carl från Sverige, som då kom från varma baden i Aachen. Ett bibliothek af öfver 99,000 volumer förevistes honom i Wolfenbüttel af bibliothekarien Lessing. Största märkvärdigheten härvid tilldrog sig ett urgammalt manuscript, som innehöll ett utlåtande af Berengarius i transsubstantiations-saken. I Göttingen lät vår resande anteckna sig bland denna Akademies studerande ledamöter. Här afhörde han Michaelis' offentliga föreläsningar och tog collegia privatissima hos Prof. Köhler i arabiskan, hos Dr. Walch i kyrkohistorien och hos Prof. Hamburger i historia litteraria. Här uppehöll han sig från d. 16 Oct. 1770 till början af April 1771 då resan togs till Berlin. I Potsdam träffades d. 24 April Gustaf III, nyss hitkommen från Frankrike. Några dagar sednare ankom han till Wittenberg, der han öfvervar en Magister-promotion, hvarvid fem blefvo promoverade men af dem blott en närvarande, som i stället för den hos oss brukliga kransen pryddes med en hatt af röd sammet. Till Leipzig

*) En annan ynnest tillskyndades honom i Paris för Linnés skull. Han besökte der Rousseau, som var sysselsatt att copiera noter. Philosophen tycktes icke bry sig om den besökande främlingen och det lärda samtal, denne sökte inleda, utan fortfor i godan ro med sin copiering. Men knapt hade Troil nämnt Upsala, förrän R. spörjer honom om han då kände Linné, och då han får det jakande svaret, kastar bort pennan och utbrister med hänryckning: Ah! que je serois heureux, si je pouvais être à Upsal pour voir ce grand homme.

ankom han d. 1 Maj, dervid han antecknat, att universitetets 49 lärare "alla voro kände för. muntre umgängesmän." Den förnämste var väl Ernesti. Besöken i Halle, Meissen, Dresden, Jena, Weimar och Erfurt, synas ha varit utan vidare märkvärdighet. Återkom d. 27 Maj till Göttingen, der han tog collegium i chaldaiskan hos Michaelis, hvars dagliga umgänge han hade till d. 2 October, då resan fortsattes till Cassel. I Mainz besåg han bland annat Cartheuserklostret, det vackraste i Tyskland, med dess bibliothek och kyrka, i hvilken han beundrade ljuskronor af silfver, altare och altartaflor af kostbar marmor samt stolar af valnöt med inlagde perlor. Sedermera reste han genom Oppenheim, Worms, Frankenthal, Manheim m. fl. och kom till Paris d. 7 Nov. Här uppehöll han sig naturligtvis en längre tid och gjorde många intressanta besök och bekantskaper, bland andra hos en Hr Pierere, känd för "konsten att kunna lära dumbar tala." Resan skedde från Paris d. 19 April till Calais med Konungens eget pass. Längre än till ankomsten till London räcker icke den här citerade journalen.

Medan han uppehöll sig i London uppgjordes oförmodadt planen till en ny resa, så att i stället att directe resa åter till Sverige, företogs d. 12 Juli 1772 en färd till Island. Den skedde på uppmaning af och i sällskap med præfecten för Brittiska Museum J. Banks och svensken Solander. Han hade nästan uppgifvit hoppet att kunna följa uppmaningen, då en köpman i London Carl Lindegren och Commissions-sekreteraren P. O. v. Asp försträckte reseomkostnaderna, så att han fick friskt mod till den förut opåräknade Islandsfärden. De resande vännerna ankrade d. 28 Aug. ej långt ifrån Besserstedt, den frejdade Sturlesons bostad. Med utmärkt flit och urskillning samlade här T. ett kunskapsförråd, som äfven kommit allmänheten till godo genom hans tryckta Isländska resa. Särdeles för historien var den vigtig, och de forskningsuppdrag, han fått af Ihre, voro fullgjorda till dennes synnerliga belåtenhet. Ännu belåtnare fann han sig sjelf med sin resa, då han beredde honom ett visst rykte såsom lärd och på visst sätt bröt för honom hans framtida lysande befordringsbana. Han återkom till fäderneslandet om våren 1773, sedan återvägen från Island tagits genom Holland, och det kära Göttingen blifvit för tredje gången besökt; vidare genom Hannover och Köpenhamn till Helsingborg.

Hemkommen till Upsala sökte han en Amanuensbefattning vid Universitetsbiblioteket. Men märkvärdigt nog, för-

gäfvos. Till samma ärans mål som fadren måste han börja med samma väg som han. Den 22 Aug. 1770, således medan han var på väg till sin utländska resa, hade han blifvit i Vesterås hugnad med E. O. Gymnasii-adjuncts namn och värdighet. Den 20 Maj 1773 lät han i denna egenskap prestviga sig uti Vesterås*). En gång hände det, att han på högre befallning måste hålla gudstjenst till häst. Straxt derpå (i Sept. nyssnämnde år) vardt han af Konungen förordnad till Esquadronspredikant vid Kongl. Lifregimentet till häst, samt 1774 till Pastor vid samma regite, med hvilket embete var förenadt säte och stämma i Hofconsistorio. Ifrån denna tid började för honom, säger Dahl, en honorum gratiatio. Den 8 Maj 1775 var han utnämnd till Konungens Ord. Hofpredikant, och ej fullt två år derefter efterträdde han Dr. Wrangel såsom Öfverhofpredikant och Konungens bigtfader. Fullmakten innehöll att han tillika skulle fortsara att uppbära sin regimentspastorslön. Bönesöndagen d. 4 Maj 1777 "förrättade han" för första gången den kongliga bigten. Vid valet d. 14 Dec. s. å. till Pastor Primarius i Stockholm erhöill han de flesta rösterna, och utnämndes på dagen en månad derefter till den höga beställningen. I förbigående kan anmärkas, att ett sådant öfverflöd på Öfverhofpredikanter, hvarigenom förslaget denna gång bestod af idel sådana hedersmän (utom v. Troil: G. Rosén och J. Wingård), ansågs för en sällsamhet. T. säges i början af vördnad för Rosén, såsom äldre, ha undaubedt sig, men då Rosén sjelf tillstyrkte och Konungen påminte honom att han ej var mer än en månad yngre än Konungen sjelf, har han öfvertagit primariatet. Han fortfor att bibehålla præsidium i Hofconsistorium. För hans skull synes ock den kungliga skrifvelsen d. 11 Mars 1778 ha tillkommit, hvarigenom "Öfverhofpredikanten må till heder och värdighet som K. Maj:ts Troman anses"; äfvensom det tillägget i Riksdagskallelsen s. å. hvarigenom Pastor Primarius skulle i likhet med Biskoparne vara sjelfkallad riksdagsman.

Det var nog en af de svåraste uppgifter, en prestman kunde hafva sig ålagd, att vara en Gustaf III:s hofpredikant

*) Fadren lät honom redan ifrån de spädare åren förestå sin önskan att se honom välja det andeliga ståndet. Han kallade honom på skämt *Mäster Uno i Leksand* (ty på Leksand lekte af goda skäl Troilierns håg). En gång roade sig Erkebisk. Troilius att skriva vers till hvart ock ett af sina barn. Uno fick följande:

HÄLL dig min Uno vid din bok,
Så blir du både lärd och klok;
Och får du både smör och ost,
Der farfers farfer din var prost.

och biftader, och att ha uppfyllt den så, att det i alle vunnit en sådan Konungs behag, hade näppeligen varit ett godt tecken eller bevis om fullgörandet af presterliga pligter. Till Tis beröm kan det derföre sägas, att han icke alltid var för sin höga ähörarepersonal en "behaglig" predikant, om han ock var så i det mesta. Han röjer visserligen i flera sina tal samma smickrande hofspråk, som så många andra på hans tid, men han tvekade icke heller att uttala mången misshagelig sanning, när hans samvete alltför strängt dertill manade. Så gjorde han den nya sekten, för hvilken, liksom för så mycket nytt äfven i den vägen, Konungen visade tillgifvenhet, ett kraftigt motstånd. För detta och några andra drag af presterligt nit skall han till den grad råkat i Konungens ogunst, att H. Maj:t icke gaf honom på ett helt år en nådig blick. Præstat displicuisse semel quam nunquam. Att det emellertid icke var den enda gången få vi se längre ned. Men Öfverhofspredikanten visste vanligen snart att bereda sig den gamla tillgången till monarchens förtroende. Det lyckades honom till och med så, att han fick befallning att utan fruktan säga hvad han ville och å sitt embetes vägnar fann rådligt. Allt var redan på det mest lysande sätt förberedt till återupplifvande af den gamla tanken, som redan Carl IX hyst, om inrättandet af presterlig orden, under Jehovahs namn, då Troil trädde emellan och inlade en kraftig protest mot denna riksfäslighet, hufvudsakligen på den grund att den ära, som sålunda tilltänktes presterna, innebure en vanära mot den Högstes namn. De vanärande rykten, som lupor omkring både i hufvudstaden och hela landet, om det grofva missbruk af den kungliga nåden, hvarigenom det i sjelfva hofvet köpslagades om prestembeten, framburos af T. till Konungens öra. Och Konungen syntes honom icke ogera höra på det örat, om ock missbruket, såsom vi allför väl veta, icke helt och hållet upphäfdes. Då han icke tilltrrodde sig att muntligen hemsöka sin Konung med sina påminnelser, sökte han någonsång skriftligen bana sig väg till hans hjerta. Mer än ett sätt använde han för att besträffa den kungliga vantron; hade han så visst varit den man, som förstått att ådagalägga det himmelshöga värdet af trons sanna lära framför de brokiga svärmerier, som smögo omkring på den tredje Gustafs tid och utöfvade en viss trollmakt på Konungens sinne, för att icke säga sinnlighet. Så hade Underståthållaren, Frih. v. Axelsson lyckats ingjuta den swedenborgska mystikens malörtsvatten i Konungens hjerta, passande just

på tillfället då Konungen var sysselsatt att dricka ur bibelordets rena källa. Detta kunde icke undgå att smärta T., som åtminstone förstod att skilja sött och surt och kände sin del i ansvaret, om Konungen fölle i de andliga qvacksalvarnes händer, som utgått ur Swedenborgs profetskola. En af dessa, en af de gröfsta, Enkhuspredikanten Fredell, fick, på Axelssons tillställning, uppdrag att predika i Hofspellet söndagen d. 30 April 1780. Han förklarade i en slags exstas, att man i mer än 6000 år predikat en straffbar och fördömlig lära, vanhedrande för Guds egenskaper och onyttig för människoslägtet. T. måste då gå fram och medelst hviftande med sin näsduk ålägga den munvige tystnad. Om ock Kellgren verkade med sitt poem: *man eger ej snille för det man är galen*, mer än Öfverhofpredikanten med sin näsduk, så hindrar icke detta, att Öfverhofpredikanten gjort sina enskilda föreställningar och att dessa varit verksammare än det offentliga hviftandet med näsduken.

Vid Theol. Doctorspromotionen 1779 hade T. — märk 33 år gammal — första rummet, liksom vid Phil. Doctorspromotionen 9 år förut. Besvarade således den framställda doctorsfrågan: "an difficultates studiü theologicî nostrî æve auctæ sint an minutæ?" Svaret blef naturligtvis *auctæ*. Hade frågan blifvit om svårigheterna för bekommandet af kyrkans högsta äreställen, hade svaret tilläfsventyrs utfallit annorlunda. Den 22 Nov. s. å. blef han Seraphimer-Ordens predikant, liksom fadren tillföre. Följande året anmodades han att i Linköpings domkyrka hålla likpredikan öfver Biskop Filenius. En lycklig stund! Ty på det då församlade presterskapet gjorde han, med sin person tilläfsventyrs mera än med sitt tal, sådant intryck, att han vid det blifvande biskopsvalet ihågkoms med de flesta rösterna. Konungens fullmakt skrefs i Harlem d. 1 Oct. 1780. Vi kunna icke underlåta att erinra om det stadgandet i våra äldsta lagar, att biskop skulle vara bondeson. Ett eget stadgande, som nu började alltmer och mer antiqueras, då biskopsstolarne år för år intogos af adelsmän. Ofta skulle detta underlättas af biskopssönernas upphöjande i adligt stånd. Den unge adlige biskopen invigdes fastlagssöndagen 1781 af Erkebisk. Mennander, uti Trefaldighetskyrkan, jemväl Bondkyrkan kallad, i Upsala. Vid samma tillfälle uppvaktades han af Östgötha nation med ett latinskt skaldeqväde. Om äfven Vestmanlands nation på samma sätt ihågkom sin fordne Curator honorarius är oss ej bekant. År 1784 i Sept. höll han sitt första prestmöte med Linköpings stifts presterskap.

Den 27 och 28 Febr. 1787 samt d. 1 Mars, höll han det andra, som tillika blef ett afskedsmöte. Han hade d. 30 Aug. året förut blifvit — vid 40 års ålder! — utnämnd till Erkebiskop. Nämnde prestmöte skulle nu erhålla en egen art af högtidlighet derigenom att den afsträdande Biskopen vid samma tillfälle invigde den tillträdande Dr. Lindblom och "öfverlemnade honom till Clerus." Processionen skedde under musik och sång på orgelläktaren, ifrån sacristian till högchoret i den ordning, att 1) gingo Capellanerne vid Biskopens präbenden, in albis; 2) Biskop Lindblom ensam; 3) Lindbloms farbröder, tvenne prästar, in albis, bärande chorkåpan; 4) Ordinator, Erkebiskopen i chorkåpa, ensam; 5) Assistenterna, och främst ibland dem Lindbloms fader o. s. v. Biskop Wallqvist tror sig veta, att icke allenast acten i dess helhet utan ock alla tillfälligheterna dervid "tjente till uppbyggelse." Uppträdet vid detta af- och tillträdande beskrifves såsom ytterst rörande. En sådan mängd af tårar flöt å ömse sidor, att man mente att detta prestmöte "varit och torde blifva utan like bland ecclesiastike händelser i detta rike." Ett omdöme, hvilket, såsom vi må hoppas hvad framtiden beträffar, har mera skäl att tillämpas på prestmötet 1805 då Lindblom säger sitt farväl till samma prästerskap, "lik en far, vördad, älskad, afgudad", som "helsar sina storknade barn, och afskedet dignar och dör på hans läpp." Då T. d. 21 April afreste från Linköping uppvaktades han ännu en gång med ett sorgeqväde, deri honom, såsom "vår svenske Aron", tillönskas all sällhet, så godt som den tidens "lycklige skalder" förstodo. Bivistade parentationen d. 1 Maj öfver Dr. Mennander, efter hvilken han gick att mottaga sin nya Aronsstaf.

För att göra Erkebiskopens ankomst denna gång än mer lysande, hade Gustaf III några månader efter T:s utnämning till kyrkans högsta embete, d. 27 Nov. äfven utnämnt honom till andelig C. N. O. Dubbningen d. 28 Dec. hade så tillgått, att han klädd i messaskjorta nedföll för thronen och efter aflagd ed blef af Konungen beklädd med en röd sammetsmantel, hvarefter Konungen lade sin högra hand på Erkebiskopens venstra axel och sade sig antaga honom till andelig C. af Dess N. O., tillställande honom Ordensbandet och korset. Dermed hade således Konungen lagt ett nytt band på kyrkan, i det han gjorde sig kyrkans högste styresman med en ny värdighet förbunden.

Utmärkelser fattades icke heller T. såsom lärde. Han hade isynnerhet gjort sig känd för sina insigter i historien,

och särskilt för sina samlingar i Kyrkohistorien. Nyssnämnde år hade han kallats till Ledamot af Vitt. Hist. och Ant. Akademien. Han lär framdeles blifvit kallad till Led. af Vet. Societ. i Upsala, äfvensom af Vet. Soc. i Philadelphia. I Svenska Akademien blef han, märkvärdigt nog, icke inkallad, men höll vid Akademiens stiftelse på dess första högtidsdag det förordnade talet i Slottscapellet om den nåd som Gud gjort våra förfäder genom den store Gustaf Adolfs födelse och de stora värf han uträttade. Konungen, "som vid alla tillfällen (?) sökte befordra vördnad för religionen", ville äfven genom förordnandet af denna gudstjänst befordra vördnaden för sin nya stiftelse. Då T. höll denna förrättning i sin fulla erkebiskopliga skrud, hade Konungen tilläfventyrs med obehag sett att kåpan var "mycket kort och mindre lysande", hvarföre han 1788 till Upsala domkyrka skänkte en ny fotsid chorkåpa med thy åtföljande ny mössa. Denna gåfva skulle vara ett särskilt vedermale af den bevågenhet hvarmed Konungen alltid omfattat Troil.

T. visade tidigt prof af sitt nit om uppfostringsverket. Han berömmes för utmärkt angelägenhet om skolorna, dem han ofta besökte, den tid han tjenstgjorde såsom Primarius i Stockholm. Han sörjde mycket för tjenliga skolböckers införande. Huru stor hans åtgärd sedermera varit att sätta det s. k. Lindblomska Lexicon i gång, känna vi ej, men att han dervid ej varit overksam bevisar hans vackra förordnande för detta arbete vid jubelfesten. Redan vid början af 1778 års riksdag hade han inlemnadt till H. Maj:t en und. ansökan jemte förslag till samlande af en fond för inrättande af ett collegium illustre, för att i så måtto bidraga till det allmännas väl och bevara åminnelsen af den oförmodade glädje som tillskyndades Svea barn genom Kronprinsen Gustaf Adolfs födelse. Förslaget vann Konungens synnerliga välbehag och säges ligga till grund för det derefter inrättade Uppfostringssällskapet. Eget nog derföre, att T. ej förr än d. 1 Nov. 1785 kallades till dess ledamot. Det hör äfven hit att nämna om hans biträde vid den högtidliga act då d. 27 Aug. 1787 H. Maj:t lade grundstenen till byggnaden i nya botaniska trädgården i Upsala. T. emottog då af Konungens hand donationsbrevet, hvarigenom Kongl. Slotts-trädgården förärades åt Akademien, och tolkade i ett tal Akademiens tacksamhet derjemte för Konungens löfte att af egna medel bekosta nämnde byggnads uppförande. Vidare må nämnas att ansemliga förbättringar på erkebiskopsbuset, de prydliga anläggningarne omkring domkyrkan, bestående

af ny mur och trappa af baggen sten, jemte flera prydnader inuti kyrkan, såsom förbättrande af Gustaf I:s och Johan III:s grafkor, inrättandet af nya fönster, läktarnes borttagande m. m. tillskrifvas denné Erkebiskops "goda smak och verksamma åtgärd."

Sin patriotism fick T. bäst tillfälle vid riksdagarne att ådagalägga. Vi ha sett ett prof af hans konungskhet vid den första han bivistade. Ett ytterligare må bemärkas vid 1786 års riksmöte då han var sitt Stånds Talman i den sjuke Mennanders ställe. Han yttrade då bland annat i talet till den åttaårige Kronprinsen: R. Ständer se E. K. H. lemna sällsynta vedermälen af hjertats godhet, snilletts eld ... hjertat intaget af vördnad för Gud, till hvars afbild på jorden Försynen en gång ämnat E. K. H. Vid riksdagen 1789 visade han mera takt och jemväl en utmärkt frisinthet, i det han, då det gällde Säkerhetsactens antagande, förklarade det han ej ville vara den förste Erkebiskop näst efter G. Trolle, som förrådde sitt fädernesland. Han blef då med hot, som ej rörde hans person utan embetet för alltid, arresterad på sitt rum och var således ej med på rikssalen då Säkerhetsacten antogs. Han var, ytttrar Bruzelius, för ärlig att 1789 främja den kungliga despotismen, men för svag att göra den uppenbart motstånd. Svagheten skulle då ligga deri, att han, då han ej af Konungen kunde förmås att återkalla det manliga ordet, bad om lof att få anmäla sig sjuk, så att han ej infann sig vid andra hemliga sammanträdet hos Kungen ej heller på rikssalen då det "riksförrådande" beslutet skulle fattas. Lindblom höll sig deremot frisk och företrädde Erkebiskopens plats. Finare och nddigare är det omdöme, som förekommer i en partiskrift från den tiden, deri det säges, att Erkebiskopen tog försetsen, att ej antaga Säkerhetsacten, som en Romare, men utförde sitt uppsåt som en Italienare. — Föröfrigt var han vid denna och de följande riksdagar, han upplefde, såsom sig borde, sitt Stånds Talman.

Ej långt efter 1792 års riksdags slut kallades han tillbaka till busfudstaden af den sorgliga pligten att närvara vid sin konungslige välgörares dödebädd och fästa hans stoft vid jorden. På detta sorgear följde jubelåret 1793. Det kan synas underligt, att de kungliga förordningar, genom hvilka T. anbefalles firandet af jubelfesten, äro af honom själf contrasignerade. I sitt program redogör han i korthet för kyrkomötenas historia i Sverige före och efter reformationen. Hans hufvudsakliga åtgärd vid denna fest var att

framställa egna och andras önskningsmål rörande bibelöfversättning och nya församlingsböcker, eller de gamlas moderniserande. För hvad han i dessa delar sjelf vidgjort sig han i sin præsidiestol mottaga en rikedom af tacksägelseer. År 1786 d. 20 Sept. hade han blifvit ledamot i Bibel-commissionen, och "kan anses å embetes vägnar der hafva inträdt", enligt A. E. Knös' omdöme. Hvad han deri uträttat är oss icke bekant. Lindblom i sitt svar å Cleri vägnar på Erkebiskopens afskedstal yttrar blott att Clerus i Hr Erkebiskopen "igenkände med högaktning Ordföranden i den commission, som lemnat oss en öfversättning af den hel. Skrift, *värdig tidens upplysning, och, kanske öfver jemförelsen med alla andra Bibelöfversättningar i Christenheten.*" Om detta omdöme torde kunna sägas, att "det hedrar mannens hjerta", men ingalunda hans insigt i de ämnen han tog sig för att bedömma. Förbättring i svenska kyrkosångerna hade länge utgjort ett föremål för Erkebiskopens liksom hela församlingens önskan. Huru långt hans deltagande sträckt sig utöfver blotta önskan är icke närmare känt. Lindblom trodde sig känna det. Då Erkebiskopen nämnt med heder de herrar och män, som arbetat på en ny profpsalmbok, yttrade Linköpingsbiskopen, att "han saknade dens namn, hvilken han trodde svenska församlingen hufvudsakligast af alla hafva att tacka för det nöje den kände och den nytta den lofvade sig af detta så vida komna vackra arbete" — nemligen Hr Erkebiskopens eget namn. Hela det församlade Clerus instämde pligtskyldigast. Dahl uppgifver T. såsom Insändaren af de 100 ducaterna till Sv. Akademien, för att som pris utdelas till dem, som lyckats i psalmer öfver vissa uppgifna ämnen, hvilka pris äfven utföllo. Föröfrigt tror samme författare sig veta, att T. 3 å 4 gånger omskrifvit psalmboken med de tillägg och "förbättringar", som tid efter annan från flera håll inkommit. Han hade dervid gjort den erfarenhet att de verser yanligen vöro de bästa, som lemnats orörda af Insändarnes mästrande händer. Detta torde bevisa att T. ej saknade all förmåga att bedömma poetiska producter, ehuru han saknade förmågan att sjelf producera något i den vägen. Det hade alltmer blifvit hans öfvertygelse, hvad Plato svarade då han hörde om någon som sjelfsväldigt ändrat en af de heliga sångerna: periclitatur respublica — incipiat ab hymnis licentia, finiet a sacramentis. (Det inses lätt hvarför vi ej citera på Platos eget språk). Han röjer ock en sådan öfvertygelse i sina jubelfesttal. Ett och annat utdrag ur dessa må här meddelas, tjenande tillika såsom

prof på hans stil. "Det är icke att nu stadga något om läran, som Konungen nådigst behagat oss sammankalla. Den har sin grund, lika osvikelig som sann. Det är icke att afgöra de stridigheter, som deröfver möjligen kunna uppkastas. Erfarenheten har styrkt att sådant sällan har medfört den åsyftade verkan. Ordatvister hafva uppstått." De ha föga utträttat. "Deremot då upplysningen obehindradt får verka, kunna väl irrbloss stundom förvilla, men den gudomliga sanningen tränger sig dock fram; framträder i sin enkelhet och klarhet, framträder och segrar." Förut säger han: "Fanatismens fackla är släckt, och då på dessa 100 åren vetenskaperna visserligen vunnit mycket ljus, hafva Religionens heliga sanningar, isynnerhet genom en sundare bibeltolkning, vunnit ny styrka emot sjelfklokheten och skämtet; och då Religionens fiender, under en ny och mera förförande dräkt, ånyo framträdtt med de förste seklernes motsatser, hafva hennes försvarare med fördubblad nit, fördubblad styrka, stadgat dess sanning, dess ädelhet och dess värde. Den dyra försoningsläran har med flere andre sanningar haft och har, så länge världen står, att vänta det ödet att bestridas och slutligen att segra. Den i naturen grundade frihet att tänka öfver hvad ämne som helst, kan ingen förnekas, ännu mindre med maktspråk förbjudas. — Om då det mänskliga snillet, stundom villadt af fördomar, stundom af lätt sinnighet och egenkärlek förledt, för någon tid bortblandar det sanna och det rätta; sanningen, denna gudomliga sanning, skall dock genom dessa moln framtränga sina strålar och sedan med dess kraftigare skäl styrkas." Hvad han vid denna fest yttrar om det tilltagande sedeförderfvet, befordradt genom krogar och lättsinniga tidningsartiklar, är ofta "Cato värdigt." Han talade ock med kraft mot den öfverhandtagande otuktlasten, äfvensom i sammanhang dermed mot Kongl. Förordn. d. 17 Oct. 1778, angifvande att det onda, som denna Förordning åsyftat att förekomma, snarare frodats i dess skygd, i det barnamord år från år blefvo allt talrikare. Men då utrymmet förbjuder oss att vidare anföra hans ord om dessa ämnen, enkannerligen om den tilltagande otukten och den aftagande kyrkotukten, återkomma vi till församlingsböckerna, hvilkas granskning utgjorde festens hufvudföremål. Till följe af dessa granskningar satte sig eller sattes T., straxt efter Jubilæum, i spetsen för en comité, af hvilkans ledamöter — J. Låstbom var en ibland dem! — icke någon egde poesiens gäfv. "Förelag till kyrkosånger för svenska församlingen, enligt Konungens nådiga befall-

ning; utg. af *Cons. Eccl. i Upsala*", utkom redan s. å. såsom frukt af de committerades samlareffit. Ödmann var hufvudsakligen den, åt hvilken T. öfverlemnade arbetet till granskning. Han blef vid (efter?) Jubilæum ledamot af ecclesiastik-comitén och det, enligt hans egen bekännelse, såsom den der otidigt född var. Detta torde mera sanningsenligt kunna sägas om de en tid bortåt efterhand utkommande förbättringsförsöken med kyrkans böcker. Äfven om Handboken. Erkebiskopen hade vid jubelfesten capitel för capitel ur Handboken redogjort för de olika Domcapitlenas olika förslag dem han inhemtat. Sedermera sände han interfolierade Handböcker till alla Consistorierna i enahanda ändamål. Böckerna återkommo fullskrifna. Erkebiskopen gjorde med mycken möda sitt urval, glad att kunna lemna Konungen arbetet fulländadt (*perfectum consummatumque*). För Formuläret till ordinationer lär vara ett förslag af Erkebiskopen sjelf (enligt Wallqvist). Den 6 Juni efter jubelfesten meddelade T. Theol. Doctorsgraden åt de 27 lärde herrar, som dertill af Konungen ansetts värdiga; likaså 1800 åt de 77 lärde herrar, som med anledning af jubelfesterna öfver Kronprinsens födelse och Majestäternas kröning dertill utsågos.

Af det anförda torde inlysa hvad presterligt värde bör tillerkännas T. Det var måhända icke så stort som t. ex. fadrens; men det var säkerligen större än hans närmaste efterträdars. Tidsandan hade således på honom utöfvat sitt mäktiga inflytande, liksom på mängden af det Gustavianska presterskapet. Sjelfva stenen på hans graf bär intyg härom genom den inskrift han derpå lät inrista öfver sin maka. I en artikel i *Upsala Tidningar* (1840 *M* 11) uppföres han på listan af sednare tidens hjeltar bland "andans män", men författarens begrepp om andans män är dock ej högre än att Lindblom äfven tillerkännes en plats ibland dem. I så måtto förtjenar T. onekligen sitt rum. Likväl bör det erkännas att de sednare åren af hans presterliga verksamhet voro vida bättre än de första, om vi jemföra hans föredrag från båda. För att rättfärdiga detta omdöme må följande tilläggas. Söndagen d. 29 Aug. 1770 predikade han för Gustaf III en värtalig predikan om barmhertighet och goda verk och gerningar, der Titus en gång nämndes, men ingen gång Kristus; enligt en anteckning af Ehrensavärd. Nyårsdagen 1780 predikade han i Gripsholms hofcapell och välode, såsom ses ofvan i Ulr. Scheffers biographi (XIV. 39) dennes fru grefvinna convulsioner genom valet af en psalm-

vers, hvarefter Kungen bød honom och Biskop C. Jesp. Benzelius på operan, der Tartuffe speltes. B. skrattade högt, då T. afkastade kappan, men T. såg butter ut under hela piecen. Han kunde ej med sitt ljusa förstånd under sin tjenstgöring som Öfverhofspredikant hinna bildas till den eftergifvenhet för Konungens nycker och planer, som Lindblom, hvadan ej heller hans underskrift under Säkerhetsacten lärar väntats. Han hade med lednad sett huru Kungen, blott adeln medgaf honom all makten, gerna gaf den, såsom hofstjenare, de mest lysande utsigter. Ett exempel, som väl bidrog att öppna T:s ögon, må anföras. Söndags e. m. den 29 Jan. 1780 skulle T. döpa ett Öfverhofstallm. Gr. Ad. Lewenhaupts barn — samme herre, som i början af 1786 års riksdag somnade under Kungens tal om huru bra allting var, och som, förebrädd derför af Kungen, svarade: jag hörde förut uppmärksamt på, men då jag förnummit huru lugnt allting var, slog jag mig till ro. Dopet skulle förrättas i Konungens sängkammare och barnet kallas Gustaf. Barnet blef af Hofmästarinnan Grefv. (Carl) Fersen hemtadt i en vagn med 6 hästar. Kungen, såsom fadder, lade på barnets bröst ett document, som utnämnde den högvälborne späda Grefven till Öfverstestallmästare i survivance, med rätt att om fadren afgått tillträda embetet vid 21 års ålder, med 3000 Rdr och andra betydande förmåner såsom survivancelön. Barnet var klädt i ättens "christningskläder", som voro från Gustaf I:s tid *). Hofscapellets stora silfverljusstakar voro uppflyttade. Sedan vi nämnt om denna dopakt, må vi erinra om en annan af T. på samma ställe förrättad. Det var den i Nov. 1799 födda Kronprinsen Gustafs, som är utan annan märkvärdighet på detta ställe än att den höll på att kosta Erkebiskopen lifvet. När budskapet om thronarvingens födelse kom till Upsala, låg Erkebiskopen sjuk, men tvekade icke att låta föra sig ur sjukängen i sin vagn, för att midt i vintern resa till hufvudstaden. Han lät sedan bära sig på en säng till slottet och förrättade dopacten i halftsittande ställning. Han hade två år förut förrättat det kungliga parets förmålningsact, likasom han sedermera 1800 i Norrköping, under der varande riksdag, förrättade kröningsacten. Jemföra vi nu, för att återkomma till den uppgift, från hvilken vi utgingo, t. ex. Erkebiskop

*) Så hafva adliga ätter "Brudlakan", på hvilka kanske 100:talet par i sekler kunnat ligga, skröpliga som någonsång sjelfva ätten. En af våra vänner har berättat, att han 1828 hade uppdrag att föra en dylik äldrig helgedom från Stockholm till Skåne.

Troils föredrag på jubelfesten, med ofvananförda exempel, så röjer sig i de sednare producterna en märklig tendens till något bättre. Sjelfva jubelfestbönen är väl intet mästestycke i en då för tiden nästan bortdöd konst, men likväl ett temligen godt och läsvärdt stycke. Föröfrigt yttrade T., såsom vi ofvan sett vid jubelfesten, månget allvarligt ord till styrka för den förfallna christendomen. Af den skada, religionens ärender så mångfaldigt lidit af åtskilliga händelser under de båda tiotalen från 1780—1800, hade äfven han hemtat betydlig visdom.

Såsom lärde fortfor T. intill sin död att uppbära rättvis aktning. Han hade ett utmärkt bibliothek och begagnade det med all flit på lediga stunder. Hans Isländska resa öfversattes på flera språk. De af honom utgifna skrifter och handlingar i svenska kyrko- och reformationshistorien äro utmärkt noggranna och utgöra en ypperlig källa för denna del af historien. Han var en stor gynnare af konster och vetenskaper, och visade mot dem många prof af frikostighet. Så må följande drag af hans oegennytt, såsom en anledning till den stora Flodinska stipendii-donationen, anses förtjent af hågkomst. Han hade en gång såsom Biskop i Linköping rest till Stockholm. En morgon finner han för sin dörr en betjent med en stor förgylld silfverpocal jemte helsningar från husbonden att Hr Biskopen ville mottaga den såsom ett minne af tacksam erkänsla för åtnjuten godhet. Biskopen, som yttrade sig väl känna dens namn, från hvilken helsningen medfördes men icke anledningen, hvarför den dyrbara minnesgåfvan erbjöds, bad betjenten återvända med pocalen. Denne återkom andra gången, men måste åter gå med oför rättadt ärende. Tredje gången infann sig den gamle husbonden sjelf och förklarade anledningen vara den välvilja hvarmed Biskopen understödt en nådeansökning af hans broders sterbhus, hvilken varit prest i Östergöthland. Biskopen förklarade då att hvad han i denna del gjort hade skett med afseende på rättvisa och billighet, men ej med afseende på personliga förhållanden. Han vägrade derföre att mottaga den erbjudna gåfvan, och alla försök att förmå honom till mottagande voro förgäfvnes. Men gubben var enträgen. Då besinnade sig Biskopen och yttrade, att eftersom han ändtligen ville ha Biskopen begåfvad, detta på intet bättre sätt kunde ske än om han inrättade ett stipendium åt beggaderas Östgöthar. Gubben lofvade det, och tillika att göra det frikostigt. Han höll ord och så blef denna hägars, lik den Pindarus omtalar, en *εὐλας ἀρχή*, i det att Borgmästaren

Saw. Conr. Flodin — så var den ädle gästens namn — år 1795 uppsatte ett testamente, enligt hvilket rätten af det ensenliga capitalet 17,025 Rdr B:co tilldelas trenne studerande af Östgötha och en af Stockholmska nationens medlemmar vid Upsala Universitet. Till Gymnasibiblioteket i Linköping gjorde T. 1784 en betydlig donation, genom hvilken, utom andra samlingar, hans utmärkta Isländska boksamling, bestående af 122 volymer, blef detta biblioteks tillhörighet.

Tiden mellan Sept. 1802 och Juli 1803 var särskilt utmärkt deraf, att den under loppet af mindre än 10 månader gjort fem biskopsstolar i Sverige (inbegripen en i Finland) lediga, nemligen i Åbo, Carlstad, Strengnäs, Lund och Upsala. T. var sista länken i den brutna kedjan. Han dog d. 27 Juli sistn. år, vid Sättra helsobrunn. Enligt egen begäran blef han följande dag obducerad af Brunnsintendenten Öfverdirect. Afzelius, då den närmaste dödsorsaken befanns vara flera polyper vid hjertat, som hindrat blodets omlopp. Redan d. 29 s. m. begröfs han i Kibla kyrka, dervid Domprosten Fant höll "en rörande lik-sermon." Liket nedsattes i en graf å Kibla kyrkogård och blef der stående till d. 14 Febr. 1804, då det af trenne Erkebiskopens söner afhemtades till Upsala. Vid ankomsten hit mottogs det af Akademistaten m. fl. "Processionen, som intog nära 70 vagnar och var företrädd så väl af Akademiens Vaktmästare och Cursorer med sina kåpor och spiror, som stadens Vaktmästare, passerade under ringning i stora klockan, Svartbäcksgatan utföre o. s. v. till begravningsplatsen utom Fjerdings-tullen, hvarest liket nedsattes nedanför det vackra monument af en huggen granitpyramid, som Hr Erkebiskopen låtit uppsätta för sin 1784 afledna hufvudfru." På ena sidan af denna sten står hennes namn, födelseår (1733) o. s. v. och derunder:

Åt
Dygden, Ömheten och
Behagen, af
Saknaden,
Erkänslan, Sorgen.

Under samma grafvård hvilar äfven Erkebiskopen sjelf. Utanför det hus vid Sättra brunn, i hvilket han afled, upprestes en minnesvård af slipad granit, på hvilken i förgyllda bokstäver läses denna något sväfvande inskrift: "Till denna Park Gränsar den boning, Där Erkebiskopen Uno v. Troil Upphörde att skåda dagen. Vandringsman! Låt ej minnet af

Hans förgångelse störa ditt sinnes frid, Ty hans sista stund var lugn, Och hans sista blickar voro hoppets."

Erkebiskopen von Troil lärar varit en glad och treflig sällsapsman samt älskare af skämt. Han dog, sörjd och saknad af flera vänner.

Nyssnämnda busfru var *Magdalena Tersmeden*, dotter af Assessoren och Brukspatronen öfver Ramnäs m. fl. bruk, Jakob Tersmeden och Magd. Elisab. Söderbjelm. Modren beskrifves såsom skön, men dottren såsom ännu skönare. I detta äktenskap, som ingicks d. 4 Juni 1776, hade Erkeb. v. Troil följande söner och döttrar: *Gustaf*, f. 1777; *Elisabeth Magdalena*, f. 1778; *Samuel*, f. 1780; *Fredrika Charlotta*, f. 1781, † 1786; *Jakob*, f. 1784; *Wilhelmina Ulrika*, f. 1785; *Anna Gustava* f. 1786; *Uno*, f. 1788; *Fredrik Reinhold*, f. 1790; *Knut*, f. 1791.

Skrifter: *Ekeystov* vid fadrens begrafning, tr. vid dennes personaller, 1764. — Specimen philosophiæ Homericae. Præs. J. Floderö. Ups. 1766. — Fråga om menniskorne kunnat vara lyckliga utan konster och vetenskaper? Ut i deras Kongl. MM:rs och hela den Kongl. Familjens Högå Öfvervaro förestäldt. Præs. C. F. Georgii, Prof. (författaren). Ups. 1767. — Disp. grad. De runarum in Suecia Antiquitate. Præs. J. Ihre. Ib. 1769. — Bref rörande en resa till Island 1772. Uppl. af M. Svederus i Ups. 1777 med 42 tabb. eller 376 sidd. 8:o utom dedic. och företal, tr. i Sthm a. å. hos A. S. Nordström. Det var isynnerhet Riksrådet C. F. Scheffer, som yrkade på tryckningen af dessa bref. Breffen äro 25; 22 af v. T., ett af Ihre, ett af Archiat. Bäck och ett af Prof. Bergman. De blefvo året derpå öfversatte af Prof. J. G. P. Möller i Greifswald, tillökte dels af författaren sjelf, dels af Prof. Bergman, tr. i Ups. (?) und Leipz. mit vielen Kupf. Är full af tryckfel; öfversattes sedan på engelska och tr. i London 1780, inom hvilket år de fingo två upplagor. Året derpå utkommo de i fransysk öfversättn. i Paris, under Le Sages ledning och under titel: Lettres sur l'Islande par M:r Uno von Troil, Evêque de Linköping, traduites du Suedois par M:r Gabr. Ax. Lindblom, Secret. Interprète du Roi de France, au Departement des Affaires Etrangères. Denna öfversättning påstod en rec. vara i allo öfverträffande både originalet och andra öfversättningar, i det dittills upptäckte fel blifvit rättade. Förtjensten dervid tillhörde dock förf., sjelf, som öfversändt förbättringarne till öfversättaren. Föröfrigt är denna upplaga försedd med utdrag ur de andra öfversättarnes företal, med en utförlig catalog på skrifter i flera språk som röra Island och med ett bref från författaren till Hr Lindblom. — Bulstroed Whitelockes Dagbok öfver dess Ambassad till Sverige åren 1653 och 1654. Öfers. från engelskan. Ups. 1777. — Inträdestal hållet d. 28 Maj 1786 uti K. Vitt. Hist. och Antiqu. Akad. Innefattande en Upplysning i K. Gustaf I:s historia, tr. 1789 i Sällskapets Handl. — Skrifter och Handlingar till Upplysning i Svenska Kyrko- och Reformationshistorien, 3 delar. Ups. 1790. (Detta arbete finnes äfven anmaldt i Allg. Litt. Zeit. 1791 N:o 229

och 1792 N:o 329. Greifswalds Krit. Nachr. 1794 st. 51. Goth. gel. Zeit. ausl. Litt. s. å. st. 18). — Förslag till en ny Kyrkobandbok. Ups. 1793 (med ett förtal upplysande om anledningen till detta arbete). — Programma ad Sæcularem Concilii Ups. Anno MDCCXCIII hab. Memor. Altern. Gelebrandam; de præcipuis in Suecia celebratis Conciliis. Ups. 1793. Äfven tr. i Handl. rörande Jubelfesten uti Upsala 1793. — Program till Theol. Doctorspromotionen i Upsala d. 6 Juni 1793. Ib. s. å. Innehållande en förteckning på alla i Sverige och vid utrikes Akademier blifne Theol. Doctorer af svenska nationen. — Program till Theol. Doctorspromotionen i Upsala d. 4 Nov. 1800. — Predikningar och andeliga tal: Likpred. öfver Bisk. Filenius. Text: Ps. 28: 17. En christens glada bekännelse: Herren är min starkhet och min sköld. Linköp. 1782. — Tal hållet för Sv. Akad. på dess högtidsdag d. 20 Dec. 1786. Ps. 89: 20. Sthm s. å. — Likpredikan då K. Gustaf III 1792 jordsfästes. 1 Makk. 9: 20, 21. Betr. Svea folks ömma klagan vid en älskad Konungs graf: Ack att den Hjelten fallen är, som oss beskyddat och frälsat hafver. Sthm s. å. — Likpred. öfver (den 96-årige) Domprosten Dr. Lars Hydrén. Ups. 1790. — Tal då Slottsfogden i Upsala Jonas Hellvik blef begrafven, hållet d. 31 Maj 1792, i anl. af Syr. 25: 8. Ib. s. å. — Tal inför H. M. Konungen vid riksdagarne 1786, 1789, 1792. Tr. i allm. Inr. Tidn. s. å. och i Sv. Archivum I Bd. — Tal vid den stormäktigste Konungs och Herres Gustaf IV Adolfs förmälningsact med H. K. H. Prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden d. 31 Oct. 1797. Ps. 118: 24 m. m. Sthm 1797. — Minne öfver Contre-Amiralen m. m. von Rosenstein uppläst vid dess begrafning i Upsala. Sthm 1801.

(Källor: Parentalia a Christophoro Dahl *). — 1793 års Jubelfesthandlingar. — Tingstadii Griftetal öfver Erkebiskopinnan 1794. — Westén. — Uppfostringsallskapets Tidsn. 1781—88. — Upsala Stiftstidsn. — Lidén, Cat. Disp. — Wallqvist, Handbok öfver Eccl. Befordr. — Wieselgren, Sv. Sk. Litt. och De la Gard. Arch. XIII. 62. XV. 170. XVII. 124. XVIII. 100. — Ludeke, Allg. Schw. Gelehrte-Archiv. — Eccl. Tidsk. Ups. 1840. II. — Lefvernesbeskrifningen upptatt af G. Adlerbeth. — Gjerwells Brevvexling V. 105 följ.) C. W. S.

TROLLE-BONDE, GUSTAF.

Äldste sonen af framl. H. Exc., Riksmarskalken, Gr. *Carl Bonde* till Björnö och Trolleholm och dess hustru, Grefvinnan *Ebba Marg. Bonde* af numera utslöcknade Säfstaholms-ätten; är född d. 28 Mars 1773 på Wibyholms sätesgård i Nyköpings län. Utom de betydliga gods och egendomar, som medelst förstfödslo rätt och till följe af Trolle-

*] Denna parentation, innehållande 135 sidd. 4:o, och med ett Erkebiskopens porträtt, som säges vara väl träffadt, är författad på en svår och inbunden latin, hvilken af några betraktas som oclassisk, af andra, emedan andra deruti se ett storartadt bevis huru en man med hjerta och snille kan äfven på romarspråket uttrycka moderna begrepp och känslor.

ska fideicommiss-stiftelsen en gång skulle tillfalla honom både i medlersta och sydligare delen af Sverige, erhöill han i arf efter sin aktningssvärde fader och hugstore förfäder — af dessa räknar man 22 Rådsherrar Bonde — en själsadel, hvarigenom han kommit att intaga främsta rummet bland tidehvarfvets konst- och vetenskapsälskande magnater i vårt fädernesland. Allmänt erkännes och aktas han såsom Sveriges nuvarande störste Mæcenat, hvilken egenskap redan vore mer än tillräcklig att försäkra honom om en oförvansklig lager; men enär i denna krans är inflettad en nog så ärofull eklöfskrona, måste det för Red. af Sv. Biogr. Lexicon vara en betydlig vinst att åt detta arbete eröfra ett namn sådant som H. Exc. Gr. Gustaf Trolle-Bondes. Denna eröfring har emellertid kostat Red. icke så litet strid med den ädle Grefvens nära nog oöfvervinnerliga vägran att lemnade nödiga materialier till den lefnadsteckning här nu kommer att framställas och hvilken ty värr både i quantitativt och qualitativt hänseende alltför litet skall motsvara hvad en läsande allmänhet har rätt att vänta af Red. De uppgifter Red. omsider lyckats afvinna Hr Grefvens sällsporda anspråkslöshet, inskränker sig till endast få yttre lefnadsdata, hvilkas torftighet en gång torde afhjelpas genom offentliggörandet af memoirer, som under utvecklingen och fortgången af ett så mångårigt lif säkert ej kunnat underlåtas. Biographens enskilda och personliga bekantskap med H. Exc. må emellertid, så godt den kan, här söka fylla hvad som brister i de benäget lemnade uppgifterna.

Gr. Gustaf Trolle-Bonde uppfostrades till en början, jemte sin yngre broder, Fredr. Ulf Bonde, hos sina föräldrar; men öfverlemnades vid 7 års ålder eller år 1780 åt sin farmors vård, som på Trolleholms sätesgård i Skåne, der hon i många år lefde, såsom enka efter Riksrådet Gr. Gustaf Bonde, och skötte en stor landthushållning på detta sitt fädernegods, höll privatlärare åt sina sonsöner och för egen del föregick dem med exemplet af den största tarflighet i lefnadssätt, men derjemte af lika mycken folkvänlighet som regeringskonst bland sina underhafvande, hvilkas välstånd låg henne synnerligen om hjertat. Dotter af den bekante ekonomen, Öfverste-Lieut. Fredr. Trolle till Näs m. m., som från ett ytterst förfallet skick och nära nog fullkomligt ödesmål förstätt att upphjelpa sina ärfda egendomar, med hvilka han införlivade många förvärfvade, hade enkefru Vivica Bonde af sin fader ärfvt ett ovanligt hushållsvett i förening med dessa aristokratiskt-patriarchaliska tänkesätt,

som gjorde den gamla svenska adeln så älskvärd och som, ehuru i en finare culturform, lyckligtvis ännu hos en och annan af dess ättlingar äro i behåll. På unga Gr. Gustaf Trolle-Bonde öfverflyttades de, för lifstiden, under den tid af 8 år han tillbragte i landtlig enfald under sin aktningssvärda farmors ögon. Ännu lefver i folkminnet på Trolleholms gods den ädla Riksråddinnan såsom en kär bild af framtida trefligt umgänge mellan "herrsskapet" och "god-sarne", som ofta hade vänliga påhelsningar af grefvinnan och hennes barnbarn, hvilka sednare ofta vandrade till fots bredvid det lilla ensitsiga och simpla åkdon hon begagnade vid alla tillfällen utom de mera högtidliga, då stora familjvagnen sattes i rörelse efter fyrspänn, med hvilket equipage hon jemte de sina, merendels vid jultiden, besökte icke blott de resp. prest- och klockarehusen utan öck en och annan bondgård inom sitt vidsträckt område.

År 1788 flyttades de begge bröderna tillbaka till föräldrahuset, Säfstaholm, ett ställe redan i den tiden ganska behagligt, fastän icke att jemföra med hvad det nu är genom de betydliga kostnader Gr. G. Trolle-Bonde der nedlagt. Följande året begåfvo de sig till Upsala Akademi den de frekventerade till och med 1792. Under tiden afled fadren, och år 1794 anträdde den 21-årige Grefven, i sällskap med sin broder en utrikes resa, genom Tyskland och Holland till England, der han uppehöll sig till hösten följande året, och sedan till Paris, hvarifrån han återvände på sommaren 1796, tagande vägen genom Schweiz och Tyskland. Mot slutet af sistnämnde år lände han lyckligen tillbaka till Sverige, samt fortsatte tråget sina studier så af sköna konster som af vetenskaper, för hvilka beggadera han under denna resa gjort värderika samlingar. Redan tidigt en stor vän af målarkonst, sculptur, arkitektur, poesi och musik, utöfvade han sjelf med förkärlek sistnämnda konst, i hvilken han under denna afdelning af sitt lif lærer hafva framskridit ganska långt, ehuru han på en sednare tid laggt ned det blåsinstrument, hvarpå han så ofta, äfven som äldre man, utfört sina nummer tillhopa med den namnkunnige Crusell och andra tonkonstens idkare af första ordningen i Sverige. Med Crusell umgicks han på den aldräfnörligaste fot i många år och sörjde denne vid dess död såsom en bröder.

År 1799 antog Gr. Trolle-Bonde anställning vid svenska hofvet såsom tjänstgörande Kammarherre hos däv. Dr. Fredrika Dorothea Wilhelmina, hvilken tjänst han lemnade

1808. Gifte sig följande året med fröken *Charlotte Bonde*, yngsta dottern af sedermera En af Rikets Herrar, Frih. Carl Bonde, hvilket äktenskap genom skilsmessa upplöstes 1809. Från denna tid har Gr. Trolle-Bonde uteslutande egnat sig åt privatlivets sysselsättningar och merendels vistats på sina landegendomar, dem han icke blott genom rationella åkerbrukets införande och en ändamålsenlig ladugårdsskötsel samt skogs- och trädgårds-cultur, förbättrat, utan ock, genom nya väganläggningar, praktfulla byggnader och andra de sköna konsternas mästerstycken, förskönat. Varm patriot och vän af folket, har han gjort stora uppoffringar för att bereda sina underhafvande en bättre existens. I detta sitt ädla hemödande har han ock förträffligen lyckats, så att en välmående allmoge upplomatrat öfverallt på hans område. Biographen, som i flera år varit Kyrkoherde inom en del af detta, kan af egen erfarenhet intyga ett sådant förhållande. På Trolleholms vidsträckt gods har Gr. Trolle-Bonde ådagalaggt för hvar man, hvad en egendomsherre genom systematiskt och ihållande arbete kan uträtta. Ända från år 1800, då reformen egentligen börjades der, har den fortgått i samma förträffliga riktning, hvarföre omskapningen af denna egendom också är i ögonfallande. Ty i ställe för att den, under fordnas tidens hofveribruk och feodala förvaltningssätt, lemnade jordegaren en ganska ringa årlig behållning och den slafsinnade jordbrukaren en ännu knappare bergning, afkastar Trolleholms gård och gods numera omkring 30,000 Rdr B:co åt den förre och bereder den sednare, emanciperad som han är och oberoende disponent af sin tid och sin arbetsstyrka, tillfälle till årlig förkofran. Sedan Trolleholms hela egorymd (omkring 15,000 tunnland, ni fallor) blifvit till sin areala vidd uppmätt och efter sin bättre eller sämre beskaffenhet taxerad, indelades den i större och mindre farmar, hvilka nu äro helt och hållet befriade från all dagverkskyldighet och erlägga endast bestämda arrendeafgifter i säd eller lösen derför enligt årets gällande markegångstaxa. Arrendatorerne må nu i allmänhet väl, bo rymligt och bekvämt uti af egaren och på hans bekostnad uppförda vackra åbyggnader, nyttja jorden, hvar och en, efter föreskrifvet circulationsbruk och äro sitt herrskap för ingenting annat än för iakttagandet af detta bruk och för leveransen af sitt resp. landtgille ansvarige. Vid sätesgården har Gr. Trolle-Bonde nedlaggt betydliga kostnader på hvarjehanda stora och pryddliga byggnader, som tid efter annan der uppstigit och alla bevittna egarens utbildade konstsinne och

furstliga smak. Ännu mera skola dock dessa egenskaper hafva uppenbarat sig genom Gr. Trolle-Bondes praktfulla byggnadsföretag och öfrige anläggningar på Säfstaholm, der icke blott gamla borgen genom total ny inredning fått en annan och förädlad gestalt, utan äfven tvenne utmärkt vackra flygelbyggnader blifvit uppförda i stället för de gamla, som år 1815 nedrefvos. I sammanhang med dessa förändringar undergick hela gårdens local en smakfull ombildning i fri och ledig stil, så att det hela nu erbjuder den skönaste anblick och årligen lockar en mängd åskådare till det herrliga slottet, hvars inre konstvärde dock vida öfverväger all den yttre rikedom af den mängd arkitektoniska prydnader, såsom orangeri- och drifhus, volières, springvatten, karyatider, chinesiska bryggor m. m., som i förening med en stor ladugård af stenhus, omsorgsfullt och symmetriskt uppförda, noggsamt behåda, att en ännu högre ästhetisk njutning väntar åskådaren vid inträdet inom sjelfva palatsets portar. Der anträffar han ock de dyrbaraste konstalter af olika slag som något svenskt herresäte har att uppvisa. Säfstaholm erbjuder t. ex. ett stenmuseum af stort värde, der bland andra mästerstycken finnes en grupp i marmor af Byström, föreställande Venus och Cupido, en Mercurius-stod af Fogelberg, likaledes huggen i marmor o. s. v. Likaledes ett målningsgalleri med de mest utsökta oljefärgstäfver af så väl Italienska som Nederländska skolan, hvilken samling kostat sin egare oerhördt, dels i inköpspris, dels i renovationsarbete. Vidare en mängd gravyrer och planchverk, af hvilka enskilda band betalats med flera hundra riksdaler, och slutligen ett bibliotek af förträffligaste beskaffenhet inom åtskilliga vetenskapsgrenar. På Säfstaholm är således det rikaste tillfälle att göra studier både i de sköna konsterna — der finnes äfven goda musikaliska instrumenter jemte ett väl sorteradt repertorium af tonsättningens yppersta frambringelser — och i naturkunnighet, ethnographi, historia, statistik och vitterhet. Detta tillfälle har ock blifvit af många konst- och vetenskapsvänner flitigt begagnadt, helst den adle Grefvens gränslösa frikostighet länge varit allmänt känd och i anspråk tagen af både främlingar och landmän, som icke blott dagar och veckor utan stundom hela månader gästade hans på samma gång furatligt lysande och medborgerligt treffliga hus. Hvilken som helst till honom kommer, lifvad af något bättre interesse, har alltid att påräkna det mest humana bemötande. Älskare af all slags duglighet och förtjenst, uppmuntrare af hvarje talent, beskyddare

af begåfvad och framåtsträfvande ungdom så väl som af betryckt och nödställd, men hederlig ålderdom, har Grefve Trolle-Bonde redan i ett halft århundrade, utan att förtrötas, blifvit anlitad af alla som behöft honom och hans understöd. Mer än en svensk konstnär har att i främsta rummet tacka honom för sin utbildning, enär det varit han som både föranlett och bekostat den genom undervisning hemma och genom uppehälle i främmande land. Sjelf vidt berest och hemmastadd i åtskilliga af Europas länder, har han äfven kunnat lemna goda anvisningar på utrikes atelierer, muséer och andra bildningsmedel.

På detta sätt har H. Exc. Gr. Trolle-Bonde med rätta förvärfvat sig namnet af Sveriges störste mæcenat. Att han äfven blifvit kallad den ende, torde vara mindre rättvist och är en benämning, som han åtminstone sjelf vill undanbedja sig. Han vill icke ens anse för konstens beskyddare; dertill har han verkligen för högt begrepp om skön konst och dess tillräckliga inneböende kraft att beskydda sig sjelf. Konsten anser han för ett mäktigt bildningsmedel, hvarförutan all civilisation måste blifva ensidig och inhuman. Så betraktades emellertid ej konsten i vårt kära fädernesland för 40 å 50 år tillbaka. En taffa, ett sculpturarbete, en quartett voro då temligen sällsynta ting annorstädes än i ett eller annat palats, der de räknades till luxartiklarne och blott någongång, vid högtidligare tillfällen, framhallades såsom till parade. Gr. Trolle-Bonde har den förtjensten att icke hafva väntat, tills den sköna konstens producter blifvo på modet, innan han använde en stor del af sin förmögenhet, dels till inköp af konstverk, dels till understöd åt svenska konstnärer. Det är således i sjelfva verket han, som gifvit ton åt konstens värdiga uppskattning i svenska umgängeslivet, han som lemnat första impulsen åt den s. k. bildade världen att iörymma den vilse gästen medborgararätt i fäderneslandet, han som infört ett förtrefligt umgänge mellan det högre societetslivet och konstnärlig verksamhet, han som först förklarat svenskt krig mot vandalismen inom de förnämmas kretsar. Sjelf så betydligt upphöjd öfver all förnämhet, visste han tidigt att bemäktiga sig det rätta öfvertaget bland sina likar, dem han förödmjukade icke blott genom sin egen mångsidiga bildning, utan äfven derigenom att han enkelt och flärdlöst, med glad gästfrihet tillägnade sig både konstnären och hans arbete.

H. Exc. Gr. Trolle-Bonde är äfven i politiskt hänseende en alltför upphöjd personlighet för att tillhöra något parti.

Liberal och frisionad genom kultur och humanitet, behöver hans karakter ingen järgläggnings från annat håll. En sådan aristokrat som Gr. Bonde måste försona den mest avancerade demokrat. Igenom hela sitt väsende bjuder han vördnad, och kärleken uteblifver ej heller, der man sätter honom i tillfälle att utöfva välgörenhet, en egenskap som är honom alldeles naturlig och således alltjemt i rastlös verksamhet. Hans yttre hållning är kunglig, hans gång elastisk ännu iavid 80:de året, och fastän "mörkret på hans ögon laggt sin hand", är hans hufvud ännu ej utan sitt Jofursmajestät.

Af Regeringen har H. Exc. Gr. Bonde tid efter annan mottagit följande utmärkelser: Höfmarskalk 1816, Riddare af N. O. s. å., Commendeur af denna orden 1823, Öfverste-Kammarjunkare s. å. och En af Rikets Herrar 1826. P. G. A.

TROZELIUS, CLAES BLIECHERT.

Lunds universitet, som aldrig lidit brist på s. k. professors-originaler, var särdeles under sednare hälften af 18:de århundradet försedt med ett stort förråd af sådana. Bland dem intager Trozelius ett utmärkt namn. Han var icke blott, såsom han allmänligen är erkänd, en af våra naivaste personalister, utan derjemte, särdeles i yngre åren, fin hofman, icke olycklig talare, mångkunnig humanist, på en gång särdeles uppmärksam mot höga öfverheten och ytterst retlig för allt slags underkännande af egna förtjenster, flitig arbetare och mycket mån om universitetets uppkomst och anseende. Från största fattigdom hade han upparbetat sig till den förmögenhet, att han omsider kunde blifva en af detta läroverks största välgörare, hvarför hans namn icke skall förgätas så länge den vetenskap, han egentligen tillhörde, här kommer att ega representanter. Det vore därför en verklig orättvisa att gå honom förbi i ett verk, som har för ändamål att ej blott skildra redan namakunnige ävenske mäns bedrifter utan ock tillvissa en skälig uppmärksamhet åt sådana som hittills, mer eller mindre oförtjent, kommit att stå i skuggan.

Vår Trozelius var född i Aug. 1719 uti Lofta af Calmare län och Linköpings stift, der hans fader var Kyrkoherde; modren hette *Maria Edling*. Den förre dog året efter sonens födeläse, den sednare innan denna fyllt åtta år. Kort efter det hon bortgått blef han inskrifven uti Linköpings lärdomsskola, der han således kom att kämpa med

armed och allebanda "travailer och vedermödor." Sjelf beskriver han dessa, uti det afskedstal han höll såsom Pastors-adjunct 13:de dag jul 1782 inför St. Nicolai församling i Stockholm, då han stod färdig att begifva sig till Lund för att tillträda Ekonom. professionen derstädes, på följande sätt: "Min mun tystnar af en helig bestörtning och mitt hjerta röres, när jag uppslår min lefnadsbok, läser och tänker derpå, huru jag fader- och moderlös gick från min faderneahygad tomhändt, och det på en tid då jag icke visste att skilja den venstra handen från den högra; fast mindre lärt att förvärfva mig mitt bröd. Jag begynte icke förr att tänka, än den föreställningen sig infann: du fattiga barn, du medellöse yngling, du värnlöse vandringsman som flyter som vatten ikring stenen, som ingen varaktig stad hafver, utan måste uppslå ditt tjäll nu här och nu der, hvars vandringsstaf bär dig mera törne än mandlar, mera tistlar än drufvor, och hvars lefnad är såsom ett haf på hvilket flera stormar rasa: Ho hafver då klädt och födt dig?" m. m. Sedan Tr. genomgått skola och gymnasium i Linköping, dimmitterades han 1737 "med hedrande bevis om grundelige kunskaper" till Akademien i Upsala, der han uppehöll sig till 1744, då han bröt upp till Lund, tog der Philos. Magistergraden och promoverades 1745, samt anställdes kort derefter som Docens i praktiska filosofien vid K. Carol. Akademien. Emellertid hade han alltsedan 1738 conditionerat som informator först för Krigsrådet Manderströms, sedan för Assessor Adelheims söner, hvilken sednare icke blott efter två års förlopp fördubblade lönen åt honom och gjorde hans condition akademisk, utan ock "bestod honom en ekonomisk resa genom flere af rikets provincier" år 1748, hvarefter han med sina elever for till Upsala, dimmitterade dessa till Akademien, men åtog sig i stället handledningen af Landshöfdingens i Dalarne v. Hauswolffs tvenne söner. År 1750 förordnades han till Oecon. et Commercior. Docens i Upsala, höll i denna egenskap dagliga föreläsningar för ett talrikt auditorium och utgaf tre disputationer i sistnämnda vetenskap. Under tiden var han en flitig åhörare af Linnés både offentliga och enskilda lectioner. Prestvigd 1754, på kallelse af dåv. Öfverhofspred. och Pastor Prim. i Stockholm, sedermera Biskopen i Carlstad, Dr. J. Sehröder, tog han missiv såsom adjunct vid St. Nicolai församling der han tjänstgjorde "med flit och ömhet" i fem år. År 1756 hade han blifvit utnämnd till K. Hofspredikant med tour och befordringsrätt och 1758 erhöi han nådig fallmakt att i

denna egenskap verkligen "uppvakta vid R. Hofvet." Samma år "blef denna uppvaktning genom en ny Kongl. nåd inställd, och denna var att han förordnades till Oecon. Professor vid R. Akademien i Lund", dit han flyttade i början af 1759 och tillträdde sitt nya embete d. 21 Mars s. å. Tjenstgjorde här länge utan lön, men hugnades med Theol. Doctorshatten vid Akademiens secularfest 1768 och erhöll följande året fullmakt på Hardeberga och Sandby präbendepastorat, hvaröfver han snart utnämndes till hedersprost "och der han ganska ofta lärar hafva predikat, ja ett år sjelf undervisat Catechumenerne."

Dr. Trozelius erhöll ej professorslön förrän 1774, eller sedan han tjenstgjort såsom ord. Professor i 15 runda år. De 10 första åren, d. v. s. ända tills han fick nyssnämnde pastorat "såsom förbättring på dess svaga lön", hade han dels, till en början, inga emolumenter, dels omsider half adjunctslön, hvilken lärar utgjort enligt den tidens räknesätt 30 plåtar. I de dagarne fanns nemligen ingen adjunctur i ekonomien, således ej heller någon interimslön att från sådant håll anslå åt Ekon. Professorn. T. hade dock ej blott sin egen person utan äfven familj att underhålla alltifrån 1760 då han gifte sig med en "ringa bemedlad flicka från Vermland", *Eva Hjertzell*, som skänkte honom 2:ne döttrar. Han lefde således på collegii- och disputationspenningar och behöfde säkert rätt väl den utomordentliga arbetsförmåga han egde för att ej råka i nöd och elände. Genom sparsamhet i förening med denna förmåga var han dock i stånd att ej blott hålla sig uppe utan ock samla pengar. Westén skrifver derföre med rätta om honom i Sv. Hofclereciets historia: "Att han både i kunskaper och utöfning varit en stor och sällsynt ekonom samt nitisk och öm om en vetenskaps vidmakthållande, i hvilken han sjelf så troligen arbetat och den han så bögligen älskat, kan slutas deraf att han, ehuru icke rik, tid efter annan gaf ansefliga capitaler såsom en stående fond till ett stipendium för en oecon. studerande och lön till en oecon. adjuncturs bestridande vid Akademien i Lund." År 1780 anslog han nemligen 50 Rdr specie till årlig lön åt en oecon. adjunct, den han genom R. resolution af d. 19 Mars 1781 erhöll tillåtelse att sjelf utnämna. År 1782 ökade han denna fond med en summa af 666 Rdr 32 sk. specie, hvaraf äfven skulle utgå ett stipendium till någon oecon. studiosus "af utmärkt flit, qvickt snille och berömlige seder." Ytterligare ökade han 1786 sin donation med 833: 16 s. m. För denna välgörenhet erhöll han of-

festliga täcksägelsebref ej mindre af Konungen än af Akad.-Cancellaren, hvilken i dessa skrivelser ej sparat på allehanda smickrande ordalag.

Samma år Tr. gjort detta vackra tillägg till sin stiftelse, begärde och fick han nådigt afsked från den ekon. professorssayssalan, hvilken sedan ej blifvit särskilt beklädd vid Carolinska Akademien, utan alltid varit förenad med andra vetenskapsämnen, nemligen först med naturalhistorien och, sedan denna 1812 fördelades på trenne Professorer, med botaniken. Kort förrän Tr. tog afsked, hade han gift sig, för andra gången, med *Helena Thim*, hvilket äktenskap var ofruktbart både på barn och glädje. De båda makarne missförstodo hvarandra illa, och det berättas att missförståndet ökade, sedan den nära 70-årige gubben börjat söka sin tröst i tumlaren eller, som det hette på makarnes förtroligare umgängesspråk, i koppen. Det lärar nemligen varit i ett sådant mått gumman åt sin kära hälft utmätt den sorgliga tröstedryck, hvari han skulle dränka sina bekymmer. Deri drunknade dock fastmer den arme mannens medvetande af det personliga värde han ofelbart egt i yngre dagar. Så öfverlefde han sig sjelf flera år bortåt eller till d. 1 Nov. 1704, då han ändtligen "hortrycktes genom en stilla och salig död", såsom den gode Westén uttrycker sig. Hans "dygdiga maka" öfverlefde honom endast 6 år, men en efterlevande är ännu kvar, enär han — för att ännu en gång återropa Westéns ord — "efterlemnat sig det värdigaste och beständigaste Äreminne i sina gagnande och berömvärda både skrifter och författningar." De sednare äro redan beskifna, men vid de förra måste vi nu något uppehålla oss.

Trozelijs skrifter utgöras af 114 disputationer, af hvilka 109 blifvit i Lund utgifna och ventilerade; tvenne Orationes panegyricæ, nemligen en som hölls i Upsala 1750 till firande af Hertig Carls af Södermanland höga födelsedag, "de Auspiciis Familiæ Gustavianæ in Oeconomiam patriæ", den andra "in tumultum Regis Regnique Senatoris, Lib. Baronis N. Palmstjerna", hållen i Lund 1766; tvenne Äreminnen, på svenska, ett af 1750, uppläst inför K. Vet. Akad. i Stockholm, öfver Philos. Adjuncten vid K. Akad. i Åbo, Mag. Sam. Chydenius, och ett "Åminnelsetal öfver Biskopen i Linköping, Dr. A. O. Rhyzelius", hållet i Lund 1761; ett Tacksägelse-tal hållet vid Akademiens secularfest d. 23 Juni 1768 i Lund, "peracta fastiva in Fac. Theol. promotione doctorali"; vidare Beskrifning på "en Tröskmachin, som i några år, med god nytta och fördel varit

brukad, men nu efter fleres åstöndan i koppar utstucken, till allmänt ompröfvande, på egen bekostnad är framgifven af C. B. Trozelius", Stockh. 1754; "A. Rosenstens Tankar om Skogars skötsel, tillökke och förbättrade; 2:a uppl. 1752, och 3:e 1771"; en Högmessopredikan hållen i St. Nicolai kyrka i Stockholm öfver Ev. på Nionde Sönd. efter Trin. med detta themat: "Samvetsboken, såsom tillsluten och öppnad, föreställd och beskådad af Cl. Bl. Trozelius", samt ofvan återopade Afskedstal. Dessutom har Tr. lemnat en svensk öfversättning af ett litet arbete, som utkom i London 1743 under titel af "Observations on the Swedish History, very proper to be read by the Subjects of a Free Government", hvilket öfversättningsförsök läser varit hufvudsakliga, fastän hemliga orsaken till K. Hofpredikantens nog egna lycka att blifva befördrad till Ekon. Professor vid Lunds universitet. Den mäktige Akad.-Cancelleren, Frih. N. Palmstjerna lät sig nemligen detta försök särdeles väl behaga "i anseende till den heder som bäri lemnas vår nation, och de fria tänkesätt som öfverallt häruti förekomma." Den lilla tractaten, som i öfversättarens förord säges vara "utur en engelsk penna fluten", förräder dock på mer än ett ställe sitt svenska ursprung och är sannolikt på Hr Riksrådets och Akad.-Cancelleren eget höga föranstaltande både författad och öfversatt. Den svenska titeln lyder så: "Anmärkningar öfver svenska historien, som förtjena att läsas af hvar och en fri Regerings Undersåte." Den fria och friherrliga regeringen rosas här ogement såsom "innehållande förträffeliga lärdomar för Regenter, som deraf kunna lära, huru förbätligt det är för ett Folk, då en Regent bryter sina löften; huru beklageligt det tillstånd är, hvaruti de folkslag svälfva, som för ett obundet välde bocka sina ryggar; huru deras lif, egendom, kyskhet och allt hvad dem kärt och närröande är, utsättes för en själffrådig medhandling af människor som ofta ega hvarken förnuft eller mensklighet; huru fast obegripligt det är att folk, som Gud skapat till frihet, kunna förmås att bära enväldets ok, ett regeringssätt, hvarunder alla dygder måste aftyna" o. s. v. Huru grundlig och oväldig denna tractat är, torde deraf kunna inhemtas, att då Unionstidens styrelsesätt blifvit bevärdigadt med icke särdeles förklenande betraktelser på flera blad och Carl XI:s minderårighetsregering äfven framställd i någorlunda fördelaktigt ljus, den myndigvordne Konungens souveräna maktutöfning beskrifves såsom egentligen blott anledning till ett stort och allmänt missnöje samt att Carl XII:s bedrifter

expedieras med följande tvenne rader: "Carl förnötte sin tid uti ett så stadigt varande krig och blef 1718 för Fredrikshall skjuten." Deremot heter det om den lyckliga frihetstiden: "Honom (Carl XII) efterträdde systemen Ulrika Eleonora, och friheten med Henne. Denna frimodiga Prinsessa förbant sig att afskaffa enväldet och hade mera lust att regera öfver ett fritt folk än trälrar; och sedan hon med Ständerna satt regeringen på riktig fot, uppdrog Hon densamma, med Ständernas samtycke, till sin gemål, Arfprinsen af Hessen-Cassel, Fredrik som ock, sedan han den af Rikens Ständer faststälde regeringsform underskrifvit, till Konung blef utvald och krönt." Tractaten är försedd med noter af öfversättaren, djupsinnige och lärde som t. ex. den på sid. 4, så lydande: "Konungarne i de sednare tider hafva varit ju så inskränkte som i de äldre, och när de öfverskridit de dem föreskrifna gränсор, hafva de rätt så väl som tillförene blifvit afsatte, hvarom i medeltiden vittnar en Carl Knutsson och i det nyare tidehvarvet en Erik XIV och Sigismundus. Att undersåtarne i de äldsta tider afhände sina Konungar lifvet, skedde af en religionsprincip och för det allmänheten trodde, att gudarne, för att blifva blidkade, älskade ett så förnämt blod."

Den lärda afhandlingen skulle emellertid, som sagdt är, göra sin öfversättares lycka. Ty då Ekon. Prof. J. H. Burmeister i Lund fått transport till Eloqu. professionen der sammastädes mot slutet af 1756, och specimina för den ledigvordne beställningen skulle, enligt Cancellersbrevet af d. 15 Apr. 1757, afläggas före Nov. månads slut s. å., fick Akad.-Cancelleren client, Hofpred. Trozelius tillfälle icke blott att utarbete en profdisputation utan ock att förstärka sina meriter genom att på svenska öfversätta oftanämnde tractat. Att Hofpredikanten en tid hoppats att denna öfversättning måhända skulle gjort tillfyllest, i förening nemligen med de ekonomiska lärdomsprof han förut ådagalagt, synes af hans till Cancelleren under loppet af våren 1757 ingifne ansökningsskrift, att han antingen måtte alldeles befrias från något nytt specimen cathedræ eller ock få aflägga det vid Upsala Akademi.

Onekligen var det lika mycket vågadt och ovanligt som i sjelfva verket tillståndigt och med Akad. constitutt. fallt öfverensstämmande, att Tr. påstod det afseende borde vid förslagens upprättande fästas icke mindre vid de sökandes förut ådagalagde skicklighet till ifrågavarande syssla, än vid det specimen, som särskilt med hänsigt dertill kunde ut-

gifvas; men Frih. Palmstjerna, som måhända befarade det en dispence från specimen skulle synas vederbörande såsom en alltför stor grace mot hans protégé, fann för godt att afslå det förra alternativet af Tii begäran, men beviljade deremot det sednare, hvaraf följde att Tr. utgaf såsom specimen för Ekon. professionen i Lund och ventilerade i Upsala, d. 22 Oct. 1757, en afhandling kallad "Animadversiones circa oeconomiam patriæ", utgörande trenne ark och affattad i form af theser, 20 till antalet. Disputationen ned-sänd till det lärda collegiet i Lund med Philos. Facultetens i Upsala bästa vitsord åt det sätt, hvarpå den blifvit för-svarad, vann ej särdeles bifall på förstnämnde rum. När förslaget skulle upprättas, gick man Tr. nästan enhälligt förbi och uppförde — i stället för honom, Jur. Adj. Cronander och en viss Bibl. Aman. Mag. Forelius, som under ledigheten förestått professionen och på grund deraf haft icke så oskäliga anspråk på förlagsrum — en Prost vid namn Sommar och den bekante Observatorn, sedermera Math. Prof. Schenmark samt i tredje rummet Philos. Adj. Gripenschiöld. De uteslutne sökanderne, vår Trozelius, Forelius och Cronander, sedermera Domprost i Vexjö, öfverklagade förslaget. Consistorialernas förklaringar öfver dessa besvär, intagne i protokollet för d. 17 Mars 1758, äro förträffliga, men ingalunda makalösa, när man jemför dem med så väl äldre som sednare tiders förklaringshandlingar vid liknande tillfällen inom samma värda collegium. Af män sådane som Lars Laurell, den originelle författaren till Nordens Hufvuddocument eller Runa-Alphabetets Hemlighet, Förslag till Svenska Skriv-Lagen m. fl. djupsinniga arbeten; Lars Colling, den oförtrutne registratorn och disputation-leverantören; Gust. Harmens, lika förslagen som lärd och vältalig; Carl J. Benzelius, mindre känd som disputationsförfattare än som en vidt berest man och äfven i öfrigt ej vansläktad från sin fader och farbror, dessa Svea Rikes Erkebiskopar, knipsloga och hyperorthodoxa i åminnelse — af sådana Professorer kan man ej vänta annat än tankvärda försvarsskrifter mot en "utom värket" anställd pretendent på plats inom sjelfva consistoriiväggarne. Här var det blott litet brydsamt att de ej måtte stöta den myndige Akad.-Cancellaren för hufvudet genom att värja sig mot "utböligen" som han beskyddade. Procancelleren, Biskop Engeström och Juris Prof. L. Colling voro de ende som pligtskyldigast följt en högre anvisning och uppfört Hofpred. Tr. på förslaget, och kunde derföre Engeström vid förklaringsstillfället "hafva den tillfreds-

ställelsen" att till protokollet anföra, det han "icke ville taga del uti förklaringen, efter ingen besvärat sig öfver dem som han till förslaget kallat." Prof. Laurell "inlemnade skriftligt yttrande så lydande: Under det förordnande som här är om att Magistri docentes ingen tour tillkommer (Cancellersbrevet af d. 20 Dec. 1752) och hvilket mig bordt åttlyda, har jag icke kunnat komma åt (sic) Hr Magister och E. O. Kongl. Hofpredikanten Trozelius, ehuru att jag hade mig bekant både hans håg och visade flera arbeten i Oeconomien, som ock visserligen gjort, att jag honom ihogkommit, om professionen af de för honom i tour berättigade ej kunnat behörigen bestridas, hvarom jag hade så mycket mindre tvifvelsmål, som Hr Prosten och Adjuncten Sommar af alla aflagde profver dertill utmärkt både behörig lärdom och mäste geniet. Hr Observator Schenmark är underskolad (sic) med mathematiska och physiska kunskaper, oeconomiens goda hjelpredor, och Hr Adjuncten Cronander begåfvad med ett snält fattande genie och godt ställningshufvud, så att embetet genom honom icke heller skulle komma till korta; lärandes vid så fatta omständigheter all billighet vara, att de, som äro vid ett värk, framför dem som utom äro, blifva ihågkomne vid förefallande öppningar, så framt man icke vill decouragera folk i deras valde flit och arbete, hvarvid publicum alltid måste lida, medelst afmattande hopp och ostadige tankar om en skiallig befordran. Hr Magister Forelius har jag icke emot Cancellersförordnandet af d. 22 Dec. 1752 kunnat göra prioriterad i tour för Adjuncterna som sig med honom lika habiliterat med disputationprof till den oconom. professionen; men som han vid dess förstående under vacancen uthärdat både lång och mycken möda samt dertill framför andra vist sin billighet, så skulle jag, som gerna ser andras välgång, äfven tillstyrka att han derföre blefve hugnad med någon belöning som han begär, om det kunde ske utan att löpa in i contradiction med sjelfva professionens beskaffenhet, vid hvilken ingen lön vankar, så att fördenskuld vicariatets frivilliga åtagande med sig förer en ren afsägelse af all annan belöning, än hvad merite han sig så förvärfva kunde genom en flitig och mera bekant docentur."

Sven Munthe, LL. OO. Professor, förklarade sig på följande sätt: "Hudvudskälen, hvarpå Hr Hofpred. Trozelius grundar sin förmenta rättighet till berörde förslag framför dess uppförde competitores äro dessa: 1:o att han uti hushållskonsten afgifvit flere prof på sin capacité än någon af

de andra; 2:o att han upptedt åtskilliga vittre lärares vittnesbörder från Upsala Akademi till bevisande af sin insickt uti de vetenskaper som i hushållskonsten sammanlöpa; 3:o att han är dels lika gammal, dels äldre än de föreslagne. Af dessa anförda skäl hafva redan de tvenne förre långt för detta och vid förslaget upprättande kommit uti behörigt öfvervägande, kunnandes jag icke neka, att de ju tyckts vara nog betydande, isynnerhet om Hr Magistern till detta förslag varit ensam sökande. Men så vidt som det är att de af Hr Magistern åberopade vittnesbörder samt utgifna oeconomiska arbeten tala för dess heder, så ostridigt lärar tillika vara, att de ingalunda kunna betaga dess competitoribus den värdighet som de förvärfvat och hvarom jag för min del haft ymnogt tillfälle att göra mig underrättad, såsom närvarande vid ett värk, der de tid efter annan aflagt berömlige vedermälen af sin insickt och vitterhet. Att desse Akademiens lärare ej förvärfvat sig namnkunnighet medelst många oeconomiska skrifter eller främmande lärares vittnesbörder, är en omständighet som mera af brist uppå tillfälle än uppå kunskap dependerat, hvilken fördenskuld ej bordt hindra mig att för min lilla del bana dem väg till Öfverhetens nåd, enär jag af munteliga samtal och annan erfarenhet kunnat deras värdighet utforska. Hr Probstén och Adjuncten Sommar, hvilken jag i första rummet föreslagit, hade redan år 1730 af stora männer här vid Akademien det goda vitsord att med mycken flit och framgång hafva vinnlaggt sig om de physiska och mathematiska vetenskaperna, isynnerhet mechaniquen, i hvilken tanka jag sedermera under dess lärda och snillrika samtal allt mer och mer styrkt blifvit, tviiflandes jag ingalunda att ju han, som med dessa vetenskaper så grundeligen underhygd är samt hos Hr Prof. och Directeuren Liedbeck egt det förtroende att bestrida dess föreläsningar, är ett fullkomligt värdigt ämne att till Akademiens heder och ungdomens nytta en oecon. prof. beklåda. Hr Observator Schenmarks mogna lärdom och insickt uti sådane vetenskaper som med oeconomien nära förknippade äro, kan ej heller vara mig obekant, som i många år haft tillfälle att uti dessa stycken dess förträfflige snille, oförtrutna möda och arbete utröna; som jag honom fördenskuld för ett värdigt professorsämne ansedt, hvilket vår Academiæ både gagna och hedra mände, har jag mig icke tilltrott med något skäl vid detta förslag honom att förbigå kunna. Hr Adjunct Gripenschiöld, hvilken i tredje rummet nämnd blifvit, har jag förnummit använda mycken flit och

vill fördenskuld ej påstå mera än att den sädesförvandling, som Virginska försöket omförmäler, kan utan ringaste gensägelse af Guds ord hållas för möjlig, såsom öfverensstämmande med naturlagar i mångahanda mål, fast han ock icke vore verklig, utan vid försöket något vitium subreptionis hade insmygt. Att nu härutinnan vinna Hr Magisterns bifall, komma vi förmodligen begge derutinnan öfverens, att klara bokstafven af de anförde skriftenes rum antingen förmåla eller ljusligen ådagalägga, att hvarje växt och hvarje djur af sitt eget frö framalstras. Det Virginska försöket nekar icke att hafre och råg af sina åtskillige frön härstamma; ty huru ville man emotsäga erfarenheten? Men det ger anledning att tro det uti hafrekornet puncta organica af de tvenne sädesslagen hafre och råg ligga inom hvarandra invecklade och förborgade, så att då hufvudväxten första året qväfjes, dör dess rot hort och den innanför dälde embryo af rågen får i stället rot och uppkommer året derefter. Vore nu icke denna meningen sann, behagade Hr Magistern ej self eftertänka, om icke något sådant, som här påstås, dageligen under insecternas förvandling förelöper. Han lærer icke neka öfverensstämmelsen af växt- och djurriket till sina förnämsta delar och särdeles likheten mellan frön och ägg, hvarpå i detta målet mest ankommer; måne icke organisation af den utaf silkesmasken uppväxande fjärilen är så skiljaktig från matken som rågen ifrån hafren? Likväl komma de begge utur ett ägg; hvarföre skulle då icke råg och hafre kunna komma ur ett frö? Dör icke matken bort, förrän fjärilen kommer för en dag? Det samma sker med hafren, innan rågen fortväxer: hvarföre skall man då mera heta ogudaktig, när man gifver sitt bifall åt möjligheten af det Virginska försöket, än då man försvarar insecternas förvandling? Måne naturen är sig self olik, eller måne en hypothes, tagen ex analogia naturæ, kan vara ogudaktig? När organisation af de fullkomligare växter och djur, i det som omtvistas, är lika, blir det då ogudaktigt att tro det samma kunna förelöpa i ört- och djurriket? Fast det icke skedde, hafva icke de af Hr Magistern anförde skriftenes rum till öfverflöd sitt afseende, det första af skapelseboken på örter och gräs, det andra på djuren, som nog tillkännagifver att han bejakar deras likhet? Hr Mag. Trozelius, som en lärd och uti botaniken öfvad man, lærer ock nog utan tvifvel hafva sig bekant, att uti örtriket många hemligheter förefalla som på längre eller kortare håll med det Virginska försöket stå uti någon förbindelse och

skulle ganska lätt kunna både upplösas och bringas till äfven så stor nytta för det allmänna, som snart man blefve förvissad om det sednares riktighet. Männe alla Abricose-träd och frukter ega sin upprinnelse af ympning och således hafva saknats i paradiset, emedan de icke fortplantas af kärnan uti frukten, som borde innehålla deras naturliga frö? Ty om jag sätter en Abricose-kärna, får jag deraf ett Morell-träd. Hvad förvandtskap är emellan Abricoser och Moreller? De äro skiljaktiga till blad, trädets structur och frukt. Voro nu Virginska försöket riktigt, kunde med all liknelse till sanning slutas att uti Abricose-kärnan låge innanför Morellträdet embryo af Abricoseträdet fördolt, färdigt att utredas, så framt det förra genom någon vådelig händelse i växten hindrades och komme att vissna. Thetta allt kan ju gå för sig, utan att genom förbästade statuera en generationem æquivocam, som allena är orimlig. Och äro väl de ibland våra störste lärde, en Perrault, en Sturm, som utan all misstanka af kätteri med sina gissningar gått mycket längre, då de påstått alla embryones planterum vara lika och all skiljaktighet uti slagen endast häröra af deras särskilda utredning? Åtminstone kan deras sats icke antagas, utan att det så måste vara, hvilket aldrig har förekommit någon naturkunnig omöjligt eller utan sanningelika skäl antaget. Och skulle några s. k. principia botanica vara häremot, lærer fuller intet annat råd vara än att rätta dem efter erfarenheten, såsom de der hvarken äro dicta classica eller loci communes och således under nyssnämnde domstol höra.

Således lærer ej Mag. Trozelius taga till mistycke, om jag i mina tankar gifver företrädet åt de berömlige mäns arbeten, som jag satt på förslag, framför hans vid detta tillfälle utgifna Theses, emedan de förra äro på god grund byggde, väl utarbetade och isynnerhet icke under excommunicationstvång påtruga någon sina meningar. Man erhintrar sig nog Copernici och Gallilæi öden och i sednare tider den namnkunnige Baron Wolffs Spatzerresa (sic) till Marburg; och kan intet vara eftertänkeligare vid en Academia än att onödigtvis inblanda Guds ords myndighet, att dermed vilja hämma det menskliga förnuftet och dess drift uti sådana tings utspanande, som till dess skärskådande af Allmagten öfverlemnade äro.

Hvad likhet eller skillnad i åren som kan vara mellan Hr Mag. Tr. och hans competitores, är mig icke genom någon förordning anbefaldt att vid förslagets upprättande göra

mig underrättad om, äfvenså litet som om studentåren och magisterpromotion; skolandes jag äfven ställa mig till underdånig efterrättelse, när någon tour för Hr Pastoris Primarii adjunctus i Stockholm blir fastställd. Emellertid är mig ålagdt att här vid värdet befordra, efter skicklighet och förtjenst de som till professioners beklädande äro de närmaste; och som jag funnit Hr adjuncten Gripenschiöld alltsedan år 1752 uppförd på Akademiens stat som adjunctus, har jag icke fördrist mig till att föredraga honom Hr Mag. Trozelium.

Thetta är hvad jag med all den högaktning jag eljest hyser för Hr Mag. Trozelii person och vackra egenskaper trodt mig böra till försvar af mitt embetsgöromål andraga, som i all ödmj. till skärskådande å högre ort hemställas."

Men huru grundligt och lärdt Hrr Consistorialer således sökt försvara sitt "embetsgöromål" vid detta tillfälle,ingo de ej blott orätt hos H. Maj:t som i nåder upphäfde deras förslag och till Ekon. Professor utnämnde sin hofpredikant, utan i sammanhang dermed äfven en nådig skrapa af Akad.-Cancelleren för det de uti missivet till honom af sin samfalta underdåniga förklaring "förgätit att tillägga, på alla ställen utom ett enda, namnet Excellens åt Akad. Cancelleren, hvilket icke vore väl betänkt i anseende till den subordination de voro honom såsom sin höge förman skyldige." Äfvenledes funnes "ett ställe uti förklaringen, der Cancelleren nämndes för Riksråd utan tillsatt namn af Herre, som deremot illa stämde öfverens med dess Seraphimer Riddarevärdighet." Man finner nogsamnt att H. Exc. varit icke litet offenderad af Consistorii obenägenhet att villfara hans åstund i afseende på Trozelii anställning vid "värdet." Icke långt derefter erhöill Consist. en reprimande af H. Exc. för det de i uppenbar strid med gällande Successionsordning låtit uti något program af den enfaldige Laurell "Printzessan Sophia Albertina opåtaladt åtnjuta benämningen princeps hæreditaria." Med anledning deraf förmanades Consist. att ej åsidosätta ett grundligare studium af rikets grundlagar.

Vi hafva säkerligen yttrat oss nog om Trozelii profdisputation för ekon. professionen. Vi tillägga blott några ord om slutet. Det utgöres, Thes. XX, af en lyckönskan till ett älskadt fosterland, bland annat att dess frie söner aldrig må sakna "vaksamma hustrur, slitige barn, goda husgerådspersedlar . . . blanka nötkreatur . . . och pengar i pun-gen." — Tr. har skrivit sina flesta dispp. på svenska, och titlarne påminna icke sällan starkt "om de djur som finnas i Biblen." Den första disputationen handlar "om Skånska

Biskötseln", 1750, cet. Bland de respondenter, som tjenstgjort under Tr. såsom präses, träffas namnen N. D. Atterbaum O.G. och Esaias Tegnér, den store skaldens fader. I nämnde afhandling om Biskötseln jemför förf. till en början biet med åtskilliga andra "kräk, som kunna komma sjelfva den mensklige klokheten att rodna." Till ett prof af den vältalighet, på hvilken T. så ofta slår sig ut, må följande tjena. "Ho hafver, frågar han, gifvit silkesmatkarne in att arbeta för våra skönheter i verlden? — Ho hafver påmint dem att emot vintren göra sig hus af oräknelige kringvepte silkestrådar, hvilka de af sig sjelfva utspinna? I denna fast präktiga graf afbida de sedan en art af uppståndelse: de få vingar, af hvilka de i första skapelsen (sic) icke vetat. . . . Ho vet bättre att virka harlequinskläder än klädesmalet, att göra konstiga caprioler på ryggen än Elater, att dansa zirligare hoppdans öfver kärren än Aftonflugan? . . . Vattenbien eller hannarne, desse arbetslöse lättingar och vällustige bussar, förnöta merändels sin tid med lustresor och sådana nöjen som till ingenting duga . . . och så väfva desse älskogs-piltar öfver henne (sin regentinna) ett nät eller sparlakan, ne verecundiæ leges videantur contemnere, så att knapt någon mer än Astrild får vara åskådare af det som då för händer hafves. . . . Intet folk eller slägte kan hafva renare kärlek och mera smickerlös vörnad för sin öfverhet än Bien." . . .

Ingen har kunnat högre nitälska för sin vetenskap än Tr. Den var i hans ögon den högsta af alla, den enda som förtjente att studeras. Men hans kunskapslösen var *Utile dulci*, så att i några afhandlingar nöjet står främre än nyttan. Så t. ex. just i hans "Tankar om hushållningens nöje och nytta." I hushållningens arbete finner han "ett otroligt behag"; det "går näst intill oskyldighetens stånd." Han vet "intet ljufvare och en friherre anständigare." Afhandlingens respondens är Haquin Bager. Honom består han verser precis sådane som denne respondent kunnat bestå sin präses. I den akad. afhandlingen "En Hushållares Tankar vid växtriket" få alla prester i riket uppmaning att ha "sin köks- och kryddgård i godt stånd." Men Tr. nitälskade ej blott för åkerbruk och blomsterodling. Äfven byggnadskonsten får af honom sin uppmaning. Fabrikers anläggningar, strömmrensningar, qvarnbyggnader och fiskerier äro föremål för hans lärda afhandlingar. Så hafva vi af honom en sådan på hela 12 ark "om nyttan af Stenhusbyggnader." Här bestraffar han sina landsmän, särdeles de som bo i det rika Skåne, för det de bo "såsom Eskimoser, Lappar och Troglodyter."

och i flera andra "ekonomiska vitterhetslag", den verkligt lärde Gr. G. Bonde, den han ofta lærer besökt på dess sätesgård Eriksholm, nu Trolleholm. Vi tillåta oss här erinra, att nämnde Grefve fördjupade sig icke mindre i sina naturvetenskapliga studier än i österländska och fornnordiska litteraturen. I den sednare lucubrerade han mycket med en viss kyrkoherde, Erik Chorelius i Gullarp, ej långt från Eriksholm, hvilken var en grundlig orientalist.

En lärd afhandling, kallad "Förslag till nya Brygg- och drickesämnen", för lagerkransen utgifvet och försvaradt af P. J. Lindström 1772" är det sista svenska "snilleprof" vår Tr. levererade under den s. k. Frihetstiden. Det hvilat ännu på Linnéansk botten och contrasterar således genom deri bekända nykterhets-grundsatser temligen skarpt mot den lära, förf. längre fram under kronobränneriernas tidevarf, såsom troppligt undersåte kom att systematisera. Detta arbete, ett pecorale af första ordningen, bevittnar huru äfven den, hvilken såsom lärdomsljus aldrig stått högt ifrån jorden, likväl kan sjunka märkbart tillbaka. Att vi så utförligt som skett sysselsätta oss med en så obetydlig lärdomsidkare, som Tr. onekligen varit, skall tilläfventyrs läggas oss till last. Men oss synes vid detta såsom vid ett och annat namn i förevarande Lexicon vidlyftigheten kunna ursäktas dermed, att det namnet varit värdt uppmärksamheten mindre för den enskilda personens skull än såsom en tydligare exponent af sin tids storheter inom ett visst område. Denna anmärkning anse vi särskildt påkallad, då vi ämnat anföra det arbete af Tr. som blef det nyssnämndas motsats, det arbete som utgör en ganska egen apologi för — bränvinet. Ty deras antal, lärde och förnumstige män inbegripne, var legio, som delade T:ii "Tanckar om Crono-Bränneri-Inrättning." Detta var arbetets titel. Att det varit okändt för förf. af "Svenska Bränvinslagstiftningens historia", synes oss vara en betydlig förlust för den historikens fullständighet. Det börjar med en dedication "till Fäderneslandet", i hvilken det bland annat heter:

"Då bränvinsdrycken intagit din smak,
Af dig icke supen kan lemnas,
Som gör dig så munter, så modig, så rak (?),
Att bukref och krämpor ej nämnas.
Så skrif dig till minnes Kung Gustaf, din Far,
Som kiänner din styrka och svaga
Och på din hushållning uppmärksamhet har
Och sorg-om din trefnad vill draga;
Han för din hushållnings- så nödtorft som hjälp.
En högvig inrättning vidtagit,

Var derföre lydig, med lagbrott ej stjälp,
Så har du i vinning tilltagit."

Man skulle vid första påseendet lätt föranledas tro att både ingressen och hela arbetet vore ett skalkstykke, ett gyckel med den kungliga bränvinsinstitutionen. Men den är ingenting mindre. Med dystra färger skildras den tid, då bränvinsbränningen var i Sverige förbjuden. Konungen prisas och upphöjes till skyarne, liksom hans uppfinning vore en Martissköld nedfallen derifrån för att bekämpa allt elände i landet. Konungen, heter det naivt nog, förstår att "såsom biet, af sjelfva giftet utsuga den helsosammaste sötma." Spanien och Ryssland, der bränvinet är ett regale, återopas såsom mönsterstater för Sverige. "Menigheten erhåller härigenom sin fröjdetår, och får dessutom med glädje förnimma, huru af ett lika quantum spannemål, genom kärnkonsstens (sic) tillhjelp, mera brännevin af sädestunnan nu än förr kan tvingas. . . . När så hushållas, får icke den ene medborgaren blifva den andres plågoris och blodigel, och likasom de stora gäddorna, hvilka uppsluka de mindre, ja allt hvad de förmå af alla lefvande kråk. Nu må det med skiäl heta: o felix temporum reparatio!" Till och med påstår vår Tr. att "Cronobränneri-inrättningen kan förmodligen till en anseelig del bespara vår dyrbara skog och oundgängliga vedbrand." Bevisen för detta och dylika påståenden blifva derefter haltande, likasom förf. sjelf mer än en gång genom praktiken af det han här i teorien med så många ord försvavar. Det vitsordas vidare, med hvad undersåttlig trohet och nit Konungens bränvinsönskningar gått till möte på många ställen, namligen huru de blifvit af presterne "i andans nit och kraft" från predikstolarne förkunnade. "Hvad hände?" — utbrister den svärmande författaren — "ålderstegne män, gråhårige gubbar uppreste sig i sina bänckar och förklarade sina tanckar, med glädjetårar i ögonen" o. s. v. Vi behöfva icke citera mer, för att göra klart, att Trozelius står hittills främst bland bränvinsbränningens så ock bränvinssupningens lärde försvarare och lemnar sjelfva den bekante Uddevalla-prosten Casten Rabe med hans välbekanta bränvinsaltare ett godt stycke bakom sig. Och det var i en akademisk gradual-disputation ett sådant ämne och på ett sådant sätt bragtes å bane: och det var af en Professor som samma år (1776) var Akademiens Rector, en sådan lära framställdes. Afhandlingen har sitt särskilda värde deraf att den bekante poetastern C. G. Bjugg responderat, och derjemte den hederlige själsfränden Haquin Bager helat

sin broder i Apollo med vederbörliga gratulationsverser. Från fädernas sida synes icke någon invändning blifvit gjord mot Cronobränneriförsvararne. Det hade tilläfventyrs blifvit ett argumentum ad hominem. Bland studentcorpsen funnos åter de som ej blott ogillade den nya läran utan vågade och mot sjelfvaste Hans Magnificens uppträda med sitt ogillande. Så framträdde Ph. Mag. C. A. Kjerrulf såsom extra opponens och vexerade både præses och respondens, ehuru han egentligen blott vågade angripa disputationens utansidor. Polemiken fortsattes med mycken liflighet i Lunds Veckoblad år 1777. En Auditeur Hanell, till hvilken arbetet dedicerats, angreps särskildt och angrep tillbaka. Hans angrepp var mäktigt grofkornigt. Han låter förstå att Prof. Munck hade sin del i affären. "Akta dig, heter det, såsom en lärd engelsman säger, för en oxen framman till, för en åsna bak till och för en Jesuit eller ilsken Munck på begge sidor." Hanell drog målet inför Råmnärrätten. Kjerrulf blef dock frikänd. Det kom ock till en skarp explication i Consistorium mellan Munck och Trozelius. Den sednare blef och längre fram hotad med en injuriprocess af Prof. Tengwall, som tyckt sig finna honom någongång i embetsutöfning af starka drycker besvärad. Så fick den arme gubben plikta för det han med alltför stort nit i lära och lefverne omfattet den Kongl. Bränneri-inrättningens angelägenhet. De disputationer, han derefter utgifvit, t. ex. den om ett fördelaktigt Tröskverk, den om Skånska Sädesharpan, den om en brukbar och fördelaktig Hackelsemachin, den om Träd och Buskar i allmänhet — äro verkligen alla berättigade till benämningen "tröskvärk." Men den flitiga, tunga slagan frambringa ingen kärna mer.

Under en af dispp. för 1778 läses under T:ii namn, att han varit Led. af K. Patriotiska och Hessen-Homburgska Sällskaperna. Stockholmsposten sökte förbittra äfven den möjligen glädje den gamle ekonomen kunde hafva af en slikt utmärkelse. I diplommet, påstods det, stode att Sällskapet var inrättadt till uppmuntran af "seder och vetenskaper." Tr. beklagade sig öfver St:p. i Lunds Veckoblad 1781. I Stockholmsposten låg en gammal hund begraven, och Tr. lät P. Munck bära hundhufvudet. "Medgifves gerna, skrifver han (Tr.), att mine ljus äro alltför dunkla att med en sådan man (som P. M.) vilja förliknas. Titlar och epitheter är något som mitt ringa individu icke vetat af förr än nu på någon tid. . . . En sällsynt sedelära i upplysta tider! Detta konststycke saknar icke heller sina kuggar och drifhjul. . . .

Ran väl icke smickra mig med att ega så många ömsinta vänner i Lund som Socrates i Athen; dock gifves flere . . . med billiga omdömen. . . . Älderstigen man, hvars penna icke föres af tadelsjuka, utan af ömhet . . . för fosterbygden, bäfvar alltså hvarken för ljugarens hot eller rädes för bespottarens gift. . . . Farväl då alla ironier, satyrer och equivoquer; farväl alla speord och svekfulla förtydningar" o. s. v.

Prof. Tr. hade ett imponerande yttre, skarpt tecknade anletsdrag, milda och vänliga ögon med en något svärmodig och betungad blick, för att dömma efter hans porträtt. För öfrigt har han varit en högväxt och reslig gestalt.

Skrifter. De ofvan anförda och öfriga uppräknas hos Westén.

(Källor: Lunds Akad. Cons. Prot. — Lunds Akad. programmsamling. — Lunds Veckoblad, Nytt och gammalt. — Ståhls biogr. underrättelser om Lunds Proff. — Samtida, ännu levande personers muntl. meddel.)

P. G. A.

Tillägg till bokstafven S.

**S O O P, HARALD KNUTSSON, KNUT och ÅRE och
GUSTAF MATTHIASÖNER, CARL GUSTAF
GUSTAFSSON och ÅRE ERIK KNUTSSON.**

I ett halft tusen år har ätten Soop tillhört vår historia, ehuru dess medlemmar sällan kallats att deltaga i regeringen (5 å 6 äro allenast införda i våra Rådslängder). Denna ätt fanns i medlet af 14:de seklet både på Jutland och i Vermland. *Petrus Soop*, som bodde på Jutland 1543, uppgifves fört en hjelke, med en ornatus Damascenus, öfver sin sköld (sådant vapen med ett avigt S öfver hjelken förde ock Jösse Eriksson, Juten till Asdal, Engelbrechts fiende); och en dylik sköld med en tverbjelke, ehuru denna var utan sitt S eller hvad den der ornatus Damascenus innebar, utgjorde de äldste svenske Soopernes familjvapen, ställdt tillsammans med en gyllne sköld, så att hela skölden var klufven med tvenne fält, det till höger af guld, det till vänster blått med en silfverbjelke. Asdal på Jutland öfvergick till den Bannerska släkten derigenom att en Banner blef gift med en Johanne Sopi, som äfven skrefs Sapi, Soop och Zappe. Fru Soph. Brahe anför den sagan att hon satt i Riksens Råd och hade en mängd svenner i sin avit, der hon reste fram.

Den äldste svenske Soop vi känt, var *Harald*, Underlagman i Vermland 1353, hvars son *Björn Sooper* (så skrifer han sjelf i ett fastebref M 8 bland Stierneldska diplomerna), Underhärads höfding i Tjust 1385, hade sonen *Inge Soop* 1414, hvars son *Petrus Soop* lefde 1443, med en bror *Björn Soop*, hvars son *Harald Soop* slöt den grenen. Ätten fortlefde genom stamfadren *Harald Soops* son *Olof*, väpnare 1386—1420, hvars sonson *Sigge Haraldsson* hade två söner *Jeppe*, som lefde 1450, och *Ulf*, som lefde 1460—72, med sonen *Knut Ulfsson*, som lefde 1490, hvars son *Harald* först framträder i historien.

1. S O O P, HARALD KNUTSSON

till St. Bjurum och Frötuna var 1480 R.R. (R.L. III M 635), 1490 Riddare och Amiral. Var ännu 1527 verksam,

då han ses på Vesterås riksdag. Genom sitt äktenskap med en dotter af R.R.R. Hans Åkesson Tott till St. Bjurum i Klefva socken, Wilska härad, kom han in bland den myndigare adeln. Fru Karin Tott var förut g. m. Amund Jönsson Ulfssax till Hardinge och blef efter H. Soops död g. m. Lagmannen i Vester göthland Olof Pedersson (Örnefot) till Varletorp och Bjurum. Han hade två söner, som träffas nämnda i våra häfder.

2. SOOP, KNUT HARALDSSON

till Frötuna och Aspenäs, beseglade Vesterås arfförening 1544 och K. Gustafs Testamente 1560. Riddare 1561 såsom vid R. Eriks kröning tjenstgörande Kammarjunkare. Förseglade adelns recess 1563; Legat till Ständerna i Norge 1563. Höfvidsman för krigsfolket i Norrland, i spetsen för hvilket han inföll i Norge och Herjedalen, hvarvid han intog Herjedalen och Jemtland. Blef Svensk Ståthållare i Jemtland och en stor del af Norge, som Svenskarne intagit, men råkade s. å. i Konungens stora ogunst och blef afsatt, derföre att han ansågs ha försummat ett befaldt inbrott i Norge. Dog 1561. Gift med 1. *Ingrid Bjelke*, R. R. Thure Erikssons dotter, 2. *Anna Trolle*, Arv. Joachimssons dotter, hvilken fick i arf efter sina föräldrar Aspenäs med 127 hemman, 3 mjölqvarnar och Riddaretomten i Upsala. Hon blef såsom Knut Soops enka g. m. Lage Axelsson Posse.

3. SOOP, ÅKE HARALSSON

till St. Bjurum blef Riddare 1558, förseglade K. Gustafs Testamente 1560, Ständernas bevillning 1561, kallas R.R. 1570, men är ej införd i Ugglas Rådslängd. Förestod Hertig Magnus' Hertigdöme 1571, i sådant hänseende kallad Ståthållare i Östergöthland. Gift med *Brita Posse*, R.R. Axel Nilssons dotter, hvilken fru är ett afgörande bevis för dramaturgerne, som låta sina hjeltar dö af starka sinnesrörelser. Hennes son Hans Soop hade ansetts som död under en utrikes resa, när han plötsligt inträder i rummet, der hon satt på sin moders säng. Hennes fröjd deraf blef så stor, att hon dog under det han omfamnade den älskade.

4. SOOP, HANS ÅKESSON

till St. Bjurum och Melsåker (i Yttersala socken af Södermanland) född d. 19 Maj 1552, idkade i ungdomen studier

in- och utrikes. Var 1590 R. Johans Hofmarskalk. Blef 1595 Hărădshöfding i Trögden i Upland, 1598 Slottslofven på Elfsborg och Gullberg. 1594 Ledamot af Öfverrätten i Jönköping. 1606 Ståthållare på Skaraborg och öfver dess län. Samma år Commissarius vid mötet med Ryssen vid Systerbäck, 1608 vid mötet med Danskarne i Wismar. 1609 Svea Rikes Råd och Kamrarråd. 1611 Ståthåll. på Stockholms slott och öfver Upland. 1614 är han ännu Hărădsh. i Trögden, men erhöļ afsked 1615. Melsåker skaffade han sig först 1608 och 1610. Dog d. 10 Febr. 1619 på Melsåker. Gift med *Elin Kagg*, dotter af Erik Mattsson R. och Beata Andersdotter Ekeblad. Hans bror *Axel Soop* till Algö (i Ö. Sela socken), född 1555, blef 1588 Drottning Gunillas Hofmästare, satt 1600 i rätten, som dömde de anklagade Riksråderne, gift med *Kirstin Gabrielsdotter Oxenstierna*. En annan bror *Åke Soop* till Lindö och Påtorp, f. 1564, blef 1593 Hărădshöfding i Konga i Småland, lefde ännu 1605, g. m. *Ingrid Bengtsdotter Gylta*.

5. S O O P, ÅKE HANSSON,

blef som äldste sonen af *M* 4 introducerad 1625 uti ridareclassen *M* 10, och stamfar till ättens capita, som voro efter *Åke S.* hans äldste son *Erik*, Landshöfding i Uleåborgs län 1644—48, hvilken 1651 dömdes att böta 1000 dlr smt för hör och rymde ur riket. Slutligen berättigad att återkomma ur den landsflykt, hvartill han som flyktig dömts, måste dock lefva tyst på sitt gods i Vermland, utan att resa omkring i landet. Hans äldste son *Åke Eriksson*, Capitaine, hade tre söner, af hvilka den äldste *Erik Soop*, hvilken som Lieutenant försvarade sig tappert vid Bugströmmen 1707, dog barnlös, men *Jöran*, död som Ryttmästare, hade sonen *Erik*, äfven död som Ryttmästare, efterlemnande sonen *Åke*, hvilken förslöste sin egendom och blef busar 1795, sedan soldat med namnet Åke Preutz; förut duellant mördade han nu i rusigt tillstånd en artillerist med en högaffel; dog på Waxholms fästning 1812. Efter honom gick hufvudmanskapet till en yngre gren.

6. S O O P, ERIK HANSSON,

var en yngre broder till *M* 5. Skref sig till St. Bjurum och Sjögerås. Född d. 21 Aug. 1592 uppfostrades han, då fadren var Ståthållare på Stockholms slott, som lek-kamrat med Gustaf Adolf, hvilket grundade ett förtroligt

förhållande dem emellan. Han blef 1625 Ryttmästare vid ett compagni Vestgötha-ryttare. Blef Öfv.-Lieut. under Lifländska kriget. Sedan Johan Banér och Erik Soop fått "rumla om" med de i Pommerellen varande tropparne, så vi den sednare i en af träffningarne vid Stum utmärka sig på ett sätt, som gör hans namn odödligt i vår historia. Fryxell berättar: "I stridens hetta hade Gustaf Adolf okänd kommit in bland Kroaterne och af en af dem blifvit tillfångatagen. En svensk ryttare såg det, räckte honom obehindradt sin pistol, sägande: "se der kamrat." Konungen fattade pistolen, jagade kulan genom den ene Kroaten, slog den andra med kolfven i ansigtet, och gjorde sig med svenskens tillhjelp fri, men blott för ett ögonblick. En annan fiendtlig ryttare fattade tag i Konungens bälte och drog honom med sig, så att Gustaf Adolf ej hade annan utväg, än att vränga bältet öfver hufvudet, hvarvid han förlorade hatten, men lyckades att komma lös. Ögonblicket derpå blef han likväl angripen af en tredje Kroat, hvilken med ena handen höll fast Konungens högra hand, och med den andra lyfte sabeln till dödshugget; men just i samma ögonblick, kom Erik Soop och sköt Kroaten genom bröstet. Med Soop följde hans Vestgötha-ryttare, under hvilkas betäckning Konungen återvände till de sina." Detta var d. 17 Juni 1629.

Äfven förut hade Erik Soop lysande framträdt. Vid Dirschau d. 18 Aug. 1627 gjorde det polska rytteriet under Koniecpolsky ett så häftigt anfall, att alla svenska ryttarboparne veko tillbaka, utom Erik Soop med Vestgötharne, hvilka hejdade fienden och lemnade kamraterne tid att sansa sig och förnya striden, då hästen sköts under R—sky, så att han på en annans häst måste draga sig tillbaka. Den 24 Dec. 1627 slog R. Maj:t blott två till riddare för sin tapperhet i kriget och det var Hr Er. Soop och Gr. Nils Brahe. Dubbningen skedde i Ständernas närvaro. Det var första riddarslaget efter Johan Baners och Gustaf Horns tre år förut.

Efter riksdagen 1627 insattes Er. Soop i Ständernas hemliga Utskott, som egde rätt att med Ständernas makt besluta öfver mål, om hvilka R. Maj:t ville i hemlighet höra dess tankar. Så kom han i tillfälle att votera öfver frågan om Tyska kriget, innan det företogs.

Han bevisade Tyska kriget som Öfverste för Vestgötha Cavalleri. Soops regim:te sattes i andra rummet af krigets händelsekare.

Hr Er. Soop dog barnlös i sitt äktenskap med *Anna Posse*, d. 15 Mars 1632, ej 1638, som Nordin i Svenska Akademiska äreminnet uppgifver, 40-årig och ej efter Nordins uppgift 46-årig. Han begrofs i Aug. 1632, enligt Bisk. Sv. Svenonis i Skara hållna och tryckta likpredikan. I Skara domkyrka ser man ännu hans präktiga gravvård af marmor. Svenska Akademien preglade öfver honom 1800 en minnespenning med inskrift: *Eripuit Regem medioque ex hoste recepit*. D. xvii Junii mdcxxix.

7. SOOP, MATTHIAS HANSSON,

Friherre till Limingo (en socken i Österbotten), Herre till Oristapel (i Opolie socken i Lifland), St. Bjurum, Melsåker och Nygård. Född d. 7 Sept. 1585, en äldre broder till Erik Soop. Bar 1612 Vestgöthafanan vid K. Carl IX:s likfärd från Nyköping till Strengnäs. Hofmarskalk 1615 hos Enkedrott. Christina, 1616 hos Carl Philip samt Lagman i Vermland. Följde 1617—18 samma Hertig på dess utländska resa som Marskalk. 1623 Enkedrottningens Råd; R.R. 1627, tillika Assessor i Svea Hofrätt. 1630 Ståtbållare på Calmar och öfver dess län, 1634 Lagman i Ingermanland, s. å. Häradsböfding i Rexholms län. Commissarius i freds-handeln vid Brömsebro 1645. Friherre 1651. Limingo, som gaf till friherrskap, utgjorde 129³/₄ mantal. Dog d. 4 Juni 1653. Gift med 1. Friherrinnan *Anna Gyllenstjerna*, Riksdrotzen N. G:s dotter, 2. Friherrinnan *Elis. Christersdotter Oxenstierna*. Denne Friherres far var R.R. och lika så tvenne hans söner.

8. SOOP, CARL MATTHIASSEN,

föddes d. 16 Dec. 1621. Sändes till Upsala Akademi 1636, der han studerade 5½ år under Loccenii inseende. 1641 anträdde utländsk resa i en tid, då en patriot uträknade att den unga adeln förlöste öfver 100,000 Rdr under resor till utländska läroverk. Var i Rom i Erik Axelsson Oxenstjernas sällskap. Återkom 1645, då han blef Drottning Christinas Kammarherre. Medföljde 1646 Sv. Ambassadeuren Grefve M. G. De la Gardie till Paris. Fick 1647 Rexholms häradsböfdingdöme. Legat till Paris s. å. för att köpa hvad som vid kröningen behöfdes. Öfverkammarherre 1651, Gouverneur öfver Enkedrottningens Lifgedinge och Marskalk hos Maria Eleonora. R.R. 1654 och Kamrarråd. Åtföljde på K. Carl Gustafs befallning den afresande Drott. Christina.

Död d. 1 Maj 1688 och begrafven i Riddarholmskyrkan. Gift m. Friherrinnan *Beata Åkesdotter* (Natt och Dag) 1652. Hans dotter *Charlotta* blef g. m. Frih. Lars Svantesson Sparre till Kronoberg.

9. SOOP, GUSTAF MATTHIASON,

Friherre till Limingo, Herre till St. Bjurum, Stjarnsund m. m. föddes 1623. Blef efter idkade studier och gjorda resor 1653 Landshöfding öfver Nerike, Norabergs och Linde Bergslager; 1654 tillika öfver Vermland. 1658 R.R. 1660 tillika Rammarråd. S. å. President i Reductions-Collegium, fick derifrån afsked 1665, då han i stället blef Gouverneur öfver Enkedrott. Hedvig Eleonoras underhållsländer. Tillika Lagman i Östergötland 1667. Anordnade ett stipendium Soopianum vid Upsala Akademi och ett vid Strengnäs Gymnasium. Uppbyggde Åskersunds kyrka med grafchor åt sig sjelf, der han fick sin lägerstad, död d. 1 Dec. 1679. Drabbades för hårdt och utöfver hvad reductionslagen medgaf, då donationerne återkräfdes, men vid en sednare riksdag fingo hans arfvingar ersättning. Gift med 1. *Margar. Horn*, 2. *Christina Soop*.

10. SOOP, CARL GUSTAF GUSTAFSSON,

född 1659. Som Kammarherre hos Enkedrottning Hedvig Eleonora, blef han Landshöfding öfver Skaraborgs län 1707. Dog 1711, afslutande den äldsta friherrliga grenen af denna ätt. Gift med *Eleonora Elisabeth Oxenstierna*.

11. SOOP, ERIK KNUTSSON,

född 1643. Fadren *Knut Hansson Soop*, son af M 4 R.R. Hans Åkesson, hvilken Knut Soop var Öfverste för Vestgötha Infanteri; 1639 Landshöfding i Jönköpings län till 1645, g. m. *Anna Ulfsparre*. Erik S. var i Paris 1663, följde ett Vestgötha-regte till Carlsburg 1672 som Capitaine, blef 1673 Capitaine vid Södermanlands Infanteri. Gick sedan i utrikes tjenst och bevistade fälttåg vid Kejserliga, Holländska och Münsterska armeerne. Öfv.-Lient. vid Calmar Infanteri-regte 1674. Öfverste 1677. Deltog i riksdagsförhandlingarne 1680 och 1682. Friherre till Hansta 1687, introd. 1689 under M 87. General-Major af Infant. 1686. V. Gouverneur öfver staden Riga s. å., tillika Öfverste för ett Dragonregte. Dog utan söner 1703 och slöt den fri-

herrliga ätt han börjat. Gift med *C. M. Oxenstierna*, som dog 1742, 92 år gammal.

(Källor: v. Stiernmans Adelsmatrikel. — Utdrag ur Riddarhusgeneologien meddelade med egna tillägg af Hr Lector Carlmark i Skara. — Nordins Arminum i Sv. Akad. år 1800 öfver Erik Soop. — Riddalängd. — Höfdingaminnen. — Allmänhetens historiska arbeten. — Likpred. öfver Erik Hansson Soop (utan personalier likväl) af Bisk. Sv. Svenonis. — Likpred. öfver R.R. Carl Soop af E. Emporagius. — Gesslii Biogr. Lexicon.) — N.

STJERNSVÄRD, RUDOLF HODDER.

Född 1728. Skrifver sig till Åkersholm. Blef efter studiers inhemtande vid Lunds Akademi, d. 20 Mars 1745 Volontär vid Bousquetiska regtiet; 1746 Corporal vid Södra Skånska Cavalleriet; 1747 Lifdrabant; 1750 Cornett vid Norra Skånska Cavalleriet; 1753 Lieutenant; 1757 Stabs-Ryttmästare och 1759 Ryttmästare derstädes; 1760 Ridd. af K. Svärds-Orden; 1762 Major i arméen med tour ifrån 1753; 1768 Secund Major vid berörde regte; 1769 Öfv. Lieut. vid Bohusläns Dragoner; 1771 transporterad till lika beställning vid Södra Skånska Cavalleri-regtiet, 1772 Öfverste, från hvilken beställning han tog afsked 1774, samt benådades för sina krigsförtjenster med accord och pension; bevistade hela pommerska kriget och deltog med tapperhet i alla der förekommande krigsrörelser; såsom 1757, då han i Uttermark blef attackerad af en fiendtlig trupp Husarer och Jägare, hvilka han dref på flykten och tog flera till fångar; äfvensom han 1758 med 200 man fördref ett parti Preussare, hvilka trängt sig öfver Peene-strömmen. Han commenderades derefter med 1000 man till den vid Prentzlau stående arméen, och bevistade affären vid Süstrow, och blef samma år under en recognoscering vid Zaventin i Uttermark, jemte en stor del af sitt manskap illa blesserad, men hade icke destomindre hedern att med sig återföra flera fångar. Var stamfader för ätten, hvilken förut hette Ahlberg. Adlades för sina krigsförtjenster år 1762 och kallades Adlerhjerter, hvilket dock i enlighet med Kon. Adolf Fredriks önskan förbyttes till Stjernsvärd, såsom minne derutaf, att han någon tid förut frälst Drottning Lovisa Ulrikas lif. Vid nedfärden till bron, som går öfver Laga å vid Laholm, började nemligen hästarne för Drottningens vagn att skena; hvarvid kusken kastades af kuskbocken. Stjernsvärd, som varseblef detta från andra sidan af bron; hvarest han var uppställd till parad med sitt regimente, sprängde då emot de skenande hästarne och nedhög med svärdet de båda förlöparne, hvarigenom vagnen stannades.

Introducerades på Riddarhuset 1776. Erhöll år 1768 af Romerske Tyske Kejsaren Josef II diplom såsom Romersk adelsman under namn af von Ablberg. Gift 1762 med Ryttmästare Otto Thotts till Skabersjö enka, fru *Vendela Margaretha Skytte*, dotter af Majoren Håkan Skytte till Säfjustrum och Friherrinnan Elsa Kruse till Werseow. Död d. 7 Juli 1793.

STJERNSVÄRD, CARL GEORG.

Son till föregående. Född 1767, Cornett vid Södra Skånska Cavalleriet 1777, hvarefter undervisning inhemtas vid K. Cadettskolan i Carlskrona; 1786 Lieutenant och 1790 Ryttmästare vid berörde regte. Lemnade krigstjensten med Majors n. h. o. v. 1791. Deltog i finska kriget som Stabs-Adjutant hos General-Lieut. Frih. Armsfelt, och blef för af-fären vid Savitaipal d. 4 Juni 1790, uti hvilken han sårades, utnämnd till Riddare af Svärds-Orden. Efter sitt afskedstagande öfverlemnade sig Stjernsvärd utslutande åt landtmannayrket. I arf efter sin fader emottog han 1794 Engeltofta egendom i Skåne, som då ansågs hafva ett värde af 40,000 Rdr Rgs, och producerade 700 tunnor säd. S. insåg i hvad linda och råhet det svenska åkerbruket hvilade, forskade efter ideer till ett förbättradt system och antog med förtjenstfull urskiljning att modellen härtill borde utgå från England.

Stjernsvärd lät derföre efter mogen öfverläggning och sakkännedom år 1803, genom en dess vän Lord af Kellies försorg, från Skottland införskrifva ett större antal arbetare, tillhörande landbrukets flesta fordringar, hvilka utgjorde en coloni af 12 personer, eller enligt Lordens eget uttryck "ett helt ekonomiskt batteri." Med biträde af dessa coloni-ster upptände Stjernsvärd ett nytt ljus för skånska åkerbruket. Den gamla ofullständiga plogen, som i Skåne varit brukad sedan Peder Oxes tid, ersattes genom den första engelska plog, som i Sverige blifvit införd, samt med öfriga nyttiga åkerbruksredskap efter engelska modeller, hvilka blefvo förfärdigade med en af Stjernsvärd endast för detta ändamål anlagd fabrik utaf de skicklige Skottarne: mechanici David Donallyon, Robert Machai, Alexander Bouthrow, samt smeden David Pride. De här tillverkade redskapen blefvo snart utspridda i Skåne oftast såsom presenter af S., för att hastigare uttränga de gamla barbariska instrumenterna. Genom en kraftfull vilja, i förening med ovanlig ihärdighet,

åstadkom S. på ganska ringa tid de mest storartade resultat af ett förbättrade och förädlade åkerbrukssätt. Egendomen indelades efter engelskt mönster i Farmer, som till större delen utarrenderades. Trenne af dem eller hufvudfarmer bedrefvos efter det rationella system, som i ett halft sekel derefter kunde bibehållit sig som modell för hvarje svenskt åkerbruk. Ibland Stjernsvärds förtjenster som patriot och landbrukare bör nämnas, att han kraftigt medverkade till jordens enskiftning; på sin egendom afskaffade det obestämda hofveriet; var den förste inom Sverige, som i stort brukade jorden i en rationel circulation, uti hvilken han införde odling af foderväxter, potates, rosvor och mörötter; bannlyste från brännvinsbränningen säd, och i stället dertill uteslutande använde potates; med stor kostnad från utlandet införskref förädlade racer af boskap, får och svin, samt var den andre i ordningen inom Sverige, som anlade ett Måjeri för ost- och smör-tillverkning efter utländskt mönster. Af den bok S. utgaf 1821, kallad "Engeltofta förr och nu", har blifvit ådagalagdt, att egendomens afkastning uppdrefs af honom ifrån 700 till 7000 t: r säd, oberäknadt 40,000 t: r jordfrukter, hvilka dels användes till utfodring, dels till brännvinsbränning. Sällan är det dock som någon, hvilken på enahanda sätt som S. uppfattar sitt lifs bestämelse, deraf får skörda några materiella frukter. Olyckor och missgynnande conjuncturer nödgade honom i sin ålders höst att lemna skådeplatsen för sitt hela lifs gagnfulla verksamhet. År 1817 förstördes genom mordbrand ej allenast hela ladugården vid Engeltofta, utan äfven årets inbergade gröda och fodertillgång. Egendomens försäljning blef deraf en följd. Den försåldes jemte inventarier 1819 till K. Carl XIV Johan för en summa af 450,000 Rdr B:co, sedan den af utsedde ombud blifvit värderad till 500,000 Rdr B:co utom inventarier.

Stjernsvärd hade under sin rastlösa ekonomiska bana många och stora svårigheter att motkämpa, stridiga och bristfälliga hushållsförfattningar, tidsandans stränga konservatism, orimliga och tygellösa missbruk, penningebrist och olyckor, samt slutligen sina likars begär att såsom projectmakare bedöma hvarje reformator. Men oakadt allt detta fullbordade Stjernsvärd sin plan, uppdrog för efterkommande ett system i landthushållningen, som om det efterföljdes, skulle lända så väl till allmänt som enskildt gagn och nytta. Stjernsvärd blef dock innan han slutade sin verksamma bana vittne till den största olycka honom kunde vederfaras; att

te den egendom, der han offrat kärnan af sina krafter och sitt väsende för ett ädelt och fosterländskt ändamål, rubbad till sitt system, vanvårdad till sin helhet och den Høge Egaren beröfvad all väntad afkastning genom en okunnig och hallstarrig administratör. Det missöde, som S. erfor genom egendomens förintelse, blef ej för honom ensamt. Efterkommande erkänna nu allmänt med grämlse, att de läto vilseföra sig af denna utgång och afstannade uti att taga S. till efterdöme, till dess den framåtskridande impulsen kom från annat håll, men hvilket orsakade för Skånes häfd och cultur ett uppehåll af nära ett halft sekel.

Stjernsvärd dog 1823, innan denna sanning blifvit uttalad och innan efterkommande hunnit uppskatta hans förtjenster. Men hvad samtiden bryter, det godtgör ofta efterverlden. Så hade hans efterlemnade son *Rudolf Stjernsvärd*, nu egare af Widsköfle, en af Skånes större egendomar, den hugnande tillfridsställelsen vid det år 1849 i Skåne hållna första svenska landtbruksmöte, dervid han fungerade som ordförande, att emottaga till svar å sin afskedshelsning efterlevandes rättvisa dom öfver hans frejdade fader, hvilken upphöjde honom ibland secularmän inom landtmannayrket och förklarade hans minne förtjent af efterverldens tacksamhet och högaktning.

Gift med *Anna Pettersson*, efterlemnade sju barn, af hvilka lefva tvenne söner och tvenne döttrar.

Sonen *GUSTAF MAURITZ*, född 1806, Capitaine och Ridare af Franska Heders-Legionen och R. Spanska Isabella Catholica-Orden, har vistats fyra år uti fransysk tjenst under kriget i Afrika och efter sin hemkomst såsom författare arbetat för militära yrket. Erhöll på begäran afsked ur krigstjensten i Sept. 1850. *Rudolf Hodder*, Ryttnästare, har sedan han lemnat statens tjenst vandrat i fadrens fotspår och tillvunnit sig aktning af föredöme inom landtmannayrket. Eger nu Widsköfle egendom i Skåne, en af denna provins herrligaste egendomar.

Tillägg och Rättelser.

TRETTONDE BANDET.

Sid. 2 r. 7 *Stats-Sekret.* läs *Stads-Sekret.*

FJORTONDE BANDET.

- 80 r. 9 *namn* läs *man*.
- 110 r. 10 *deras* läs *deraf*.
- 227 r. 8 nfr. *10-årig* läs *40-årig*.
- 288 r. 7 *läst* läs *lärt*.
- 322 r. 7 nfr. i texten *kan* läs *kunna*.

FEMTONDE BANDET.

- 96 r. 12 *patron* läs *prestson*.
- 115 r. 12 *egovärde* läs *egovülde*.
- 119 r. 1 *Konungen* läs *Konungens*.
- 142 r. 9 *Titian* läs *Guido Rheni*.
- 204 r. 1 läs: *ej denne utan Gen.-Major G. B. Stael v. H.*

SEXTONDE BANDET.

- 96 i Strickers biogr. r. 3 *dotter, då läs dotter, som då ...*
- 121 r. 4 nfr. *Stureätten* har läs *Stureätterne* ha.
- 123 r. 12 *Sigfrid* läs *Sigrid*.
- — r. 2 *holländsk* läs *halländsk*.
- 140 r. 10 nfr. *öfver* läs *af*.
- 175 r. 19 *pästodo* läs *pätogo*.
- 354 r. 17 *Annestad* läs *Annerstad*.
- 369 r. 13 nfr. läs *förgriplig*.
- — in medio: *dec pieces* läs *des p....*

SJUTTONDE BANDET.

- 68 r. 7 *ad* läs *af*.
- — v. 26 *sextus* läs *sexti*.
- 70 r. 8 nfr. i texten: *besöktes* läs *besökte*.
- — r. 2 i noten: *Troilius* läs *Troilus*.
- 72 r. 12 nfr. i texten: *han* läs *hon*.
- — r. 2 nfr. i noten: *Forbis* läs *Forbus*'.
- 73 r. 17 *etc* läs *ett*.
- 78 r. 22 *lära* läs *läst*.
- — r. 9 nfr. *räddligt* läs *öräddligt*.
- 83 r. 23 *fann T.* läs *fann i T.*
- 87 r. 16 nfr. *Petri* läs *i Petri*.
- 88 r. 3 *sände* läs *lärde*.
- 89 r. 18 läs *K. författning*.
- 113 r. 3 står *1746* läs *1766*.
- 128 r. 8 nfr. i noten: *en* läs *ens*.
- 255 r. 8, 9 nfr. *utgå*.
- 261 näst före *Torstensson* bör stå: *Tollstadius, Er. se slutet*.
- 262 r. 1 står *hvars son M. J. är* läs *en M. J. som är ...*
- — r. 2 *Sven Jönsson* läs *Sven Lindormsson*.
- — r. 20 *Riksd.* läs *RiksRåd*.

Sid. 266 Tott r. 1 *Så läs Så många.*

— 269 r. 8 *Worms läs Worm.*

— — r. 13 *ej, så läs ej annorstädes, så.*

— — r. 16 *Worms läs Worm* (i sin skrift: Tulshöi p. Monum. Ströense in Scania. Hauniz 1626).

— 270 r. 21 *Kulstorp läs Knutstorp.*

— 270 r. 2 nfr. i texten: läs *förtjenst* **).

**) Drottning Margareta ville göra sin älskare Jep. Muus' lycka genom att skaffa honom en officiell hustru bland den mäktigaste adeln. Kirstin Tott måste därför slå upp med sin fästman Holger Munch och taga Muus, K. T. lydde, men vredgades. Då ringar skulle växlas, syntes en kopparnagel i guldets, om hvilken hon sade: *Akte dig kobbernagle, du ligger i guld.* Munch slog sedan ihjäl Muus och tog enkan till hustru.

— 278 r. 20 *Christi läs Christo.*

— — r. 22 *pre. läs mre.*

— 283 r. 3 *Benner läs Banner.*

— 288 r. 16 *Wonbyerg läs Worbyerg.*

— 286 r. 3 *Han läs Hon.*

— 287 r. 13 nfr. i texten: *Bondesholm läs Bordesholm.*

— 288 r. 11 *Werbyergs läs Worbyergs.*

— 291 r. 16 i radens slut: till.

— 295 r. 14 *segraren, och läs segraren. Åke T.*

— — r. 20 *gränsen läs garnisonen.*

— 294 r. 2 nfr. *Bourdalot läs Bourdelot.*

— 311 sista r. *leden läs lederna.*

— 313 r. 8 *Legifer läs Legifer X* (decem).

— — r. 14 *några läs någon.*

— 314 r. 10 *Torggrins läs Torggrim.* Om vi få med Celsius antaga att denne Torggrim var son af Herve Trolle, så går en chronologi in i ättens historia. Ty om uppgiften hos Resenius är säker, att den, enligt Celaius, pirata nequissimus, som dödar Torggrim, Norska Kungamågen, är Thormoder Kolbrunaskald, så veta vi att denna sjöng för Kon. Olof den helige 1030 d. 31 Aug.

— — r. 26 *Clasnes läs Asnes* (Åsnäs).

— 316 r. 10 *Wärenda läs Wärend.*

— — r. 10 nfr. *då är läs nu är.*

— 317 r. 18 *genom de läs genom en af de.*

— 321 r. 13 läs Riksföreståndarens *gemål.*

— 323 r. 7 *fornad läs fornad* (vissnad).

— — r. 17 *på Fettern:* är tryckfel för *Fenern*, enligt en äldre uppgift, men bör, om traditionen, anförd af Rhyzelius, upprepad utförligare hos Barfod, har grund, heta *Mälaren.*

— — r. 8 nfr. *henne läs mig.*

— 324 r. 11 *Han läs Erik.*

— — r. 20 *stolen* — tillägg: såsom född 1488 och döpt s. å. d. 21 Sept. (Messenius, Theatr. Nobilit. p. 145).

— — noten r. 8 *ej läs allenast.*

— 328 r. 19 *föra läs föda.*

— 326 r. 17 32-årig. Enligt Celsii uppgift blott 26-årig, såsom född 1508.

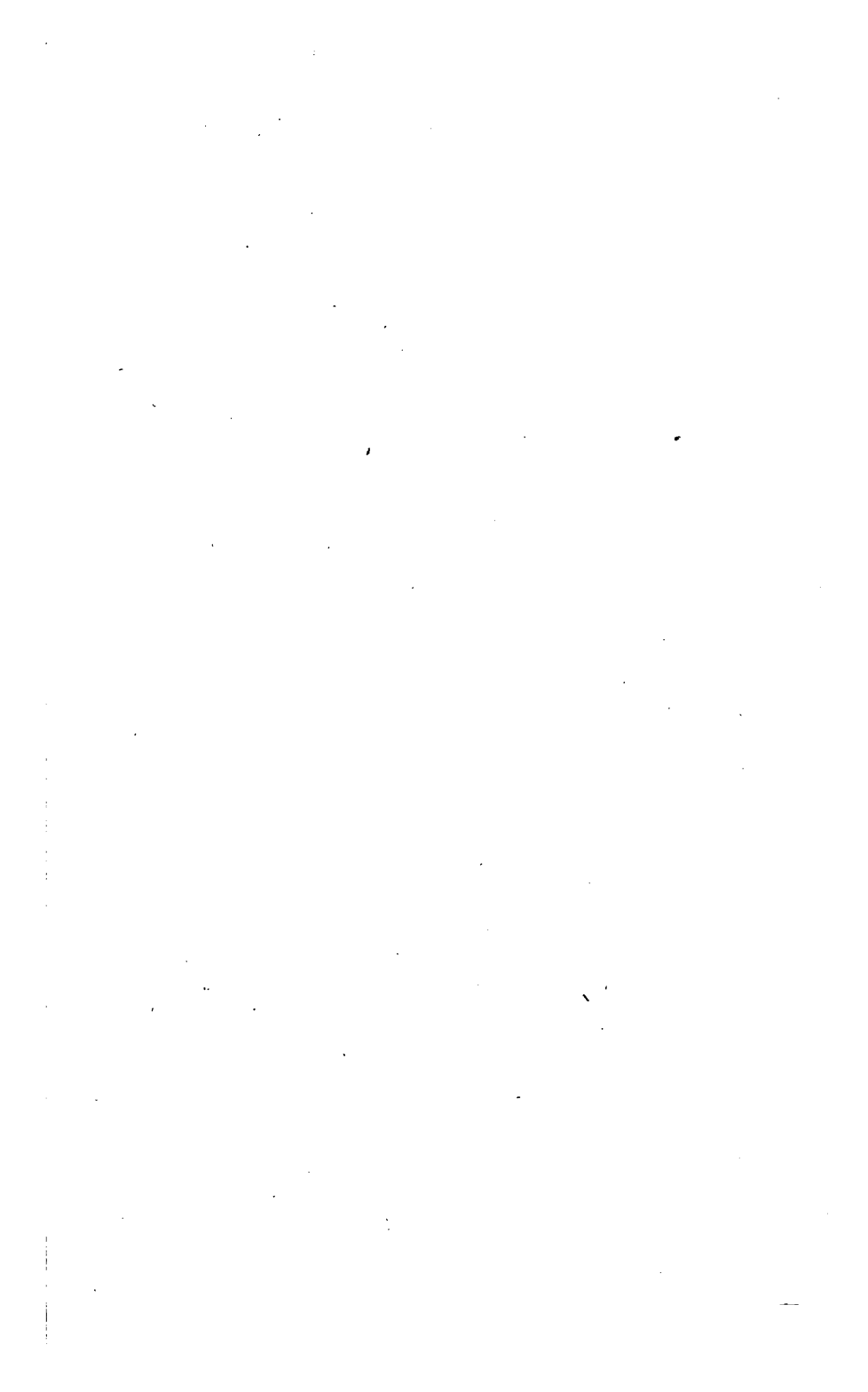
— 327 r. 2 tillägg: född 1503, enligt Celsius.

— — r. 7 En Knut till Gårdeholm uppgifves såsom Beata Trolles tredje make.

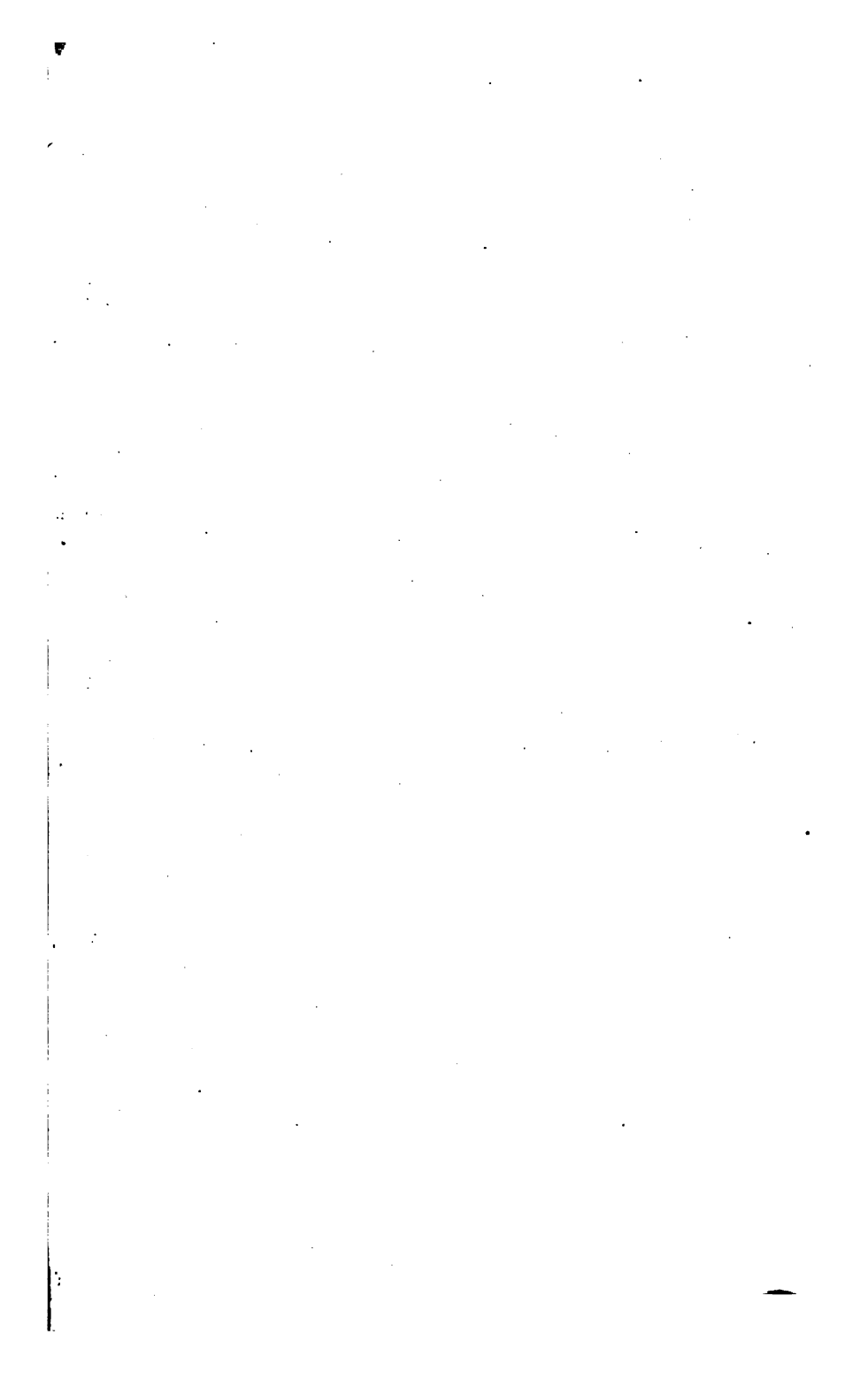
- Sid. 327 r. 10 nfr. med 1. *Lars* läs med *Lars*.
 — r. 9 nfr. 2. *Erland* läs 2. *Beata*, g. m. *Erland* ...
 + r. 8 (Natt och Dag) läs (Bått).
 — 329 r. 13 nfr. 1618 läs 1617.
 — r. 5 nfr. tillägg: Begrofs i Vexjö domkyrka d. 28 Febr.
 1618 af Biskop Petrus Jonæ Angermannus.
 — 330 r. 6 *Fredrik* tillägg: f. 1695.
 — r. 9 Tillägg: R. S. O. 1748.
 — r. 25 1739 eller 1740 g. m. läs född 1721; 1740 g. m.
 — r. 28 *Sophia Elis.* läs *Sophia Elisabeth Augusta*, f. 1722,
 år 1745 gift ...
 — r. 26 *Hilda* skrefs *Hilla*. Hon var född 1726, gift 1748.
 — r. 31 egendomen läs egendomar.
 — 331 *Arv. Trolle* föddes 1724, Akad. Adjunct 1752, gift 1755.
 Dog 1797.
 — r. 14 nfr. tryck läs tryt.
 — r. 8 nfr. yngste, tillägg *)
 *) Den äldste Hofmarsk. Arvid Trolle stiftade 1829 med
 2000 Rdr B:co Trolleska stipendium i Lund.
 — r. 43, 44 läs: Ej den nuv. Fidei-commissarien Baron Nils,
 utan hans bror Hărădsh. Trolle på Brodda är gift och har barn.
 — 333 r. 12 kalla läs kallar.
 — r. 14 sin bana läs som barnlös.
 — 334 r. 5 sina läs sin.
 — 335 r. 23 läs: öfvertyga fördomsfria och vederlägga envisa mot-
 ståndare samt försvara Chapman.
 — 351 r. 6 nfr. noten för utgår.
 — 356 r. 13 nfr. Gr. E. Ruuth läs E. Ruuth.
 — 360 r. 12 alla läs allas.
 — 362 r. 3 komedia läs komedin.
 — 369 r. 3 nfr. flera utgår.
 — 371 r. 13 nfr. 1809 års ynglingar läs 1800 års ynglingar.
 — 372 r. 9 far läs fare.
 — 379 r. 14 läs: I slutet ...
 — 382 näst sista r. obegränsad läs afgränsad.
 — 383 r. 12 passa läs passar.

ADERTONDE BANDET.

- 385 r. 21 notificationen läs ratificationen.
 — 344 r. 4 nfr. tillägges: H. Exc. Gr. Trolle-Bonde skänkte nyligen
 efter sina bönder på Trolleholms gods den förhöjda arrende-
 afgiften för arrendatorernas återstående 15 år, utgörande
 788 t:ir spanmål, således sammanlagt 13,000 tunnör.

48 15
+6

[illegible][illegible][illegible]

